

UNIVERZITET U NOVOM PAZARU

Departman za pravne nauke

Studijski program: Pravo

Dženis Šaćirović

UTICAJ MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA NA KREIRANJE NOVOG MEĐUNARODNOG PORETKA

(Doktorska disertacija)

Mentor: prof. dr. Rejhan R. Kurtović

Novi Pazar, decembar, 2023.

MENTOR: Prof. dr. Rejhan R. Kurtović, Departman za pravne nauke, Univerzitet u Novom Pazaru, Republika Srbija

PREDSJEDNICA KOMISIJE: prof. dr. Ljiljana Dapčević-Marković, Departman za pravne nauke, Univerzitet u Novom Pazaru, Republika Srbija

ČLANICA KOMISIJE: doc. dr. Jasmina Nikšić, Departman za pravne nauke, Univerzitet u Novom Pazaru, Republika Srbija

SADRŽAJ

Apstrakt.....	12
Abstract.....	13
P R E D G O V O R.....	14
UVOD.....	17
METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA.....	20
P R V I D I O.....	24
OSNOVNA PITANJA DOKTRINE MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA, SUBJEKATA I HISTORIJAT MEĐUNARODNIH ODNOSA	24
1. DOKTRINA I SUBJEKTI MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA	24
2. MEĐUNARODNI ODNOSI	27
2.1. Subjekti međunarodnih odnosa	28
2.3. Subjekti međunarodnog prava <i>sui generis</i>	30
3. POJAM MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, SUBJEKTIVITET I DJELATNOST	31
3.2. Klasificiranje međunarodnih organizacija	35
4. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE I LJUDSKA PRAVA KAO MOTIV	36
5. NACIONALNI I MEĐUNARODNOPRAVNI STATUS MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA.....	38
5.1. Status MNO u nacionalnim zakonodavstvima	39
5.2. Međunarodnopravni status mno	39
5.3. Odluke međunarodnih organizacija	43
6. RAZVOJ MEĐUNARODNIH ODNOSA PRIJE 1919. GODINE	45
6.1. Ujedinjena Evropa	48
6.2. Crveni krst	49
6.3. Haške konferencije	51
7. TEORIJSKE PERSPEKTIVE I IDEJE O MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA.....	55
7.1. Teorije integracije	55
7.2. Teorije suradnje	56
7.3. Teorije upravljanja	57
7.4. Krićka teorija	58
8. ODNOS MEĐUNARODNOG I UNUTARNJEG PRAVA.....	59
D R U G I D I O	66

POČECI MEĐUNARODNOG ODRANIZIRANJA U SUVREMENOM DOBU – OD DRUŠTVA NARODA DO UJEDINJENIH NACIJA	66
1. IDEJA DRUŠTVA NARODA I ULOGA WOODROW WILSON-a	66
2. PAKT DRUŠTVA NARODA	69
2.1. Kolektivna bezbjednost.....	69
2.2. Upravljanje krizama.....	71
2.3. Razoružanje	71
2.4. Sudski sporovi	72
2.5. Socijalna i ekonomska pitanja.....	72
2.6. Starateljstvo	73
2.7. Organizacioni principi	73
3. DRUŠTVO NARODA I MEĐUNARODNA BEZBJEDNOST	74
3.1. Grčko-talijanski spor.....	78
3.2. Grčko-bugarski spor	78
3.3. Bolivijsko-paragvajski rat	79
3.4. Mandžurijska kriza	80
3.5. Etiopijska kriza.....	82
4. PRAVNA, EKONOMSKA I SOCIJALNA FUNKCIJA DRUŠTVA NARODA	85
TREĆI DIO	90
KREIRANJE MEĐUNARODNOG PORETKA POSLE DRUGOG SVJETSKOG RATA	90
1. HLADNI RAT I STVARANJE UN (1945-1960)	90
1.1. Temeljne razlike UN i Društva naroda	91
1.2. Prve godine: hladnoratski sporovi i kolaps čarter sistema	92
1.3. Korejski rat i pitanje kolektivne bezbjednosti	93
1.4. Kina i UN	94
2. PITANJE GENERALNE SKUPŠTINE UN I SUKOBI.....	95
2.1. Indonezija	95
2.2. Palestina	95
2.3. Kašmir	96
3. SISTEM POSREDOVANJA I OČUVANJE MIRA.....	97
4. UNEF.....	99

4.1. Kongo.....	99
5. UTJECAJ GENERALNIH SEKRETARA UN-A NA GLOBALNA PITANJA BEZBJEDNOSTI	101
6. 'NEPOLITIČKI' FOKUS UN	102
7. ECOSOC.....	102
7.1. Međunarodni sud pravde.....	103
8. TREĆI SVIJET I UN - PERIOD (1960-1980)	104
9. ANTIKOLONIJALIZAM	105
10. RASNE DISKRIMINACIJE	107
10.1. Južna Afrika	107
10.2. Rodezija	108
11. UN I TREĆI SVIJET	109
11.1. Utjecaj aktivnosti Generalne skupštine	112
11.2. Međunarodna upotreba Vijeća bezbjednosti.....	114
11.3. Međunarodna organizacija rada	115
12. UN I ODRŽAVANJE MEĐUNARODNOG MIRA I BEZBJEDNOSTI.....	117
12.1. Indijsko-pakistanski rat 1971. godine.....	118
12.2. Kipar	118
12.3. Kašmir 1965. godine	119
12.4. Rat na Bliskom istoku, 1967. i 1973. godine	119
12.5. Uloga generalnog sekretara UN U Tanta	121
12.6. Uloga generalnog sekretara Kurta Waldheima	123
13. PERIOD KRIZE UN 1980-TIH GODINA XX STOLJEĆA.....	124
13.1. Sukob SAD-UN u Generalnoj skupštini.....	125
13.2. Uloga generalnog sekretara: Javier Pe´rez De Cue´llar	127
14. MEĐUNARODNI POREDAK I MEĐUNARODNI MIR.....	129
14.1. Pregled kolektivne bezbjednosti: Invazijazija Iraka na Kuvajt.....	129
14.2. Održavanje mira i bezbjednosti.....	131
14.3. Slučaj Namibije	132
14.4. Kambodža	133
14.5. SR Jugoslavija	133

14.6.	Istočni Timor.....	134
14.7.	Ruanda	137
14.8.	Srebrenica, Bosna i Hercegovina	138
15.	SANKCIJE.....	139
16.	PROŠIRENJE KONCEPTA 'PRIJETNJE' I 'KRŠENJA' MEĐUNARODNOG MIRA I BEZBJEDNOSTI	142
16.1.	Somalija	144
16.2.	Sijera Leone	144
16.3.	Proširenje sprovođenja mira - rat protiv Talibana i terorizma.....	147
16.4.	Irak 2002–2003.	148
16.5.	Arapsko proljeće i regionalna i međunarodna bezbjednost (2010-2013).....	151
16.6.	Koalicija protiv ISIL-a.....	152
16.7.	Krimska kriza.....	153
17.	PLANIRANJE ZA BUDUĆNOST	155
18.	POSTHLADNORATNI PERIOD.....	156
18.1.	Povratak na povelju: podmlađivanje Vijeća bezbjednosti.....	157
18.2.	Reforma Vijeća bezbjednosti.....	158
18.3.	Odnos SAD–UN.....	161
18.4.	Generalna Skupština i rast u UN članstvo	161
18.5.	Specijalne sesije, samiti i konferencije do početka XXI stoljeća	162
Č E T V R T I D I O		165
IDEJA EVROPSKIH INTEGRACIJA I EVROPSKA UNIJA		165
1.	POČECI EVROPSKOG ORGANIZIRANJA	165
1.1.	Prva faza: od Evropske zajednice za uglj i čelik do Ekonomske zajednice	166
1.2.	Evropska odbrambena zajednica	168
1.3.	Put prema Evropskoj zajednici i period 1945-1969	169
2.	VELIKA BRITANIJA, EFTA I EKONOMSKA ZAJEDNICA	176
3.	PROŠIRENJE I HAŠKI SAMIT	178
4.	1970-1985 I EVROPESIMIZAM	180
5.	PROŠIRENJE EVROPSKE ZAJEDNICE: VEĆE I BOLJE ILI ŠIRE I SLABIJE?	182
6.	EKONOMSKA I MONETARNA UNIJA I EVROPSKI MONETARNI SISTEM.....	185

7. POLITIČKA SURADNJA I DONOŠENJE ODLUKA.....	190
7.1. Evropski parlament	191
7.2. Ekonomska i politička suradnja.....	191
7.3. Konvencija iz Lomea	193
7.4. Zajednička ribarska politika	193
7.5. Industrijska politika	194
8. KRIZA U EVROPSKOJ ZAJEDINICI – BUDŽETSKI PROBLEMI I REFORMA ZAJEDNIČKE POLJOPRIVREDNE POLITIKE	195
9. EVROPSKA ZAJEDNICA 1985-1992.....	198
9.1. Reforma budžeta i zajednička poljoprivredna politika	199
9.2. Jedinstveni evropski akt (more) i jedinstveno evropsko tržište	202
9.3. Ugovor iz Maastrichta i stvaranje EU	204
9.4. Od EMS-a do ekonomske i monetarne unije.....	208
9.5. Ograničavanje proširenja i prioritetiziranje produbljivanja	211
10. EVROPSKA UNIJA 1993-2003	213
10.1. Zajednička vanjska i sigurnosna politika	220
10.2. Institucionalna reforma	223
10.3. Strukturni fondovi i CAP	224
10.4. Politika zapošljavanja	224
10.5. Zajednička ribarska politika.....	225
10.6. Politika konkurencije.....	225
11. EVROPSKI USTAV.....	226
12. EU, PROŠIRENJA OD 2004. DO 2013. GODINE DO DANAS I LISABONSKI SPORAZUM IZ 2009. GODINE.....	229
13. EU KAO SUBJEKT MEĐUNARODNOG PRAVA	231
P E T I D I O	234
NOVI REGIONALIZAM I REGIONALNE MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE	234
1. EVROPSKI RAZVOJ IZVAN EU	234
2. REGIONALNE ORGANIZACIJE NA AFRIČKOM KONTINENTU.....	237
2.1. Organizacija afričkog jedinstva.....	238
2.2. Afrička unija.....	241

2.2.1. Savjet za mir i bezbjednost	242
2.3. Istočnoafrička zajednica	242
2.3.1. Istočnoafrički sud pravde	243
2.4. ECOWAS	243
3. AZIJA	244
3.1. ASEAN	245
4. REGIONALNO ORGANIZIRANJE U AMERICI	248
4.1. OAS	249
4.1.1. Međumerička komisija za ljudska prava - IACHR	252
4.1.2. Međumerički sud za ljudska prava	252
4.2. Subregionalizam	253
4.3. MERCOSUR	254
4.3. NAFTA	255
4.4. Anska zajednica (Južna Amerika)	256
4.4.1. Sud pravde Andske zajednice	256
4.5. Karipska zajednica i zajedničko tržište (CARICOM)	257
4.5.1. Karipski sud pravde	258
5. STVARANJE NEUTRALNOG GLOBALNOG BLOKA SREDINOM XX STOLJEĆA – POKRET NESVRSTANIH	258
Š E S T I D I O	262
GLOBALNO UPRAVLJANJE I MEĐUNARODNI EKONOMSKO, BEZBJEDNOSNI I POLITIČKI POREDAK	262
1. MEĐUNARODNI EKONOMSKI POREDAK	263
1.1. MMF	265
1.2. Svjetska banka	266
1.3. STO	267
1.4. Grupa sedam/osam	269
1.5. Organizacija zemalja izvoznica nafte (OPEC)	271
2. KRITIKE GLOBALNOG EKONOMSKOG UPRAVLJANJA	272
3. LJUDSKA PRAVA	274
3.1. Prepreke implementaciji ljudskih prava	275

3.2.	UN i ljudska prava	276
3.3.	Međunarodni krivični sud	277
3.4.	Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju.....	280
3.5.	Međunarodni krivični tribunal za Ruandu	281
3.6.	Ugovor o neširenju nuklearnog oružja.....	282
3.7.	Okoliš.....	282
3.8.	Pravo mora	285
4.	GLOBALNO DRUŠTVO	285
5.	LEGITIMIRANJE GLOBALNOG UPRAVLJANJA	290
6.	GLOBALNO CIVILNO DRUŠTVO KAO MJESTO GLOBALNOG OTPORA.....	291
S E D M I D I O		295
GLOBALNE I REGIONALNE ORGANIZACIJE I DOKUMENTI KOJI REGULIRAJU PITANJA LJUDSKIH PRAVA, BEZBJEDNOSTI, EKONOMIJE SA POSEBNIM ASPEKTOM NA POLITIČKI UTJECAJ I UTJECAJ NA POLITIKU.....		
		295
1.	KONCEPT LJUDSKIH PRAVA.....	295
1.1.	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda	296
1.2.	Evropski sud za ljudska prava	299
1.3.	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima.....	302
1.4.	Pakt o građanskim i političkim pravima	306
1.5.	Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.....	308
1.6.	Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida.....	309
1.7.	Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije	310
1.8.	Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka	310
1.9.	Američka konvencija o ljudskim pravima i dužnostima.....	311
1.10.	Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda	312
1.11.	Međunarodni dokumenti o pravima i zaštiti nacionalnih manjina – UN, OEBS i Savjet Evrope	313
1.11.1.	Deklaracija UN o pravima pripadnika manjina	314
1.12.	Evropska zatvorska pravila	315
1.13.	Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije.....	316
1.14.	Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima	317

11.15. Evropski ombudsman	318
11.13. AMNESTY INTERNATIONAL	319
11.14. HUMANS RIGHTS WATCH	319
BEZBJEDNOST	320
MEĐUNARODNA BEZBJEDNOST I UTJECAJ MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA OD POČETKA XXI STOLJEĆA DO DANAS	320
1. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE ZA OBLAST BEZBJEDNOSTI	322
2. NATO	323
2.1. Partnerstvo za mir	324
3. OSCE	325
4. FRONTEKS	327
5. EUROJUST	328
6. EUROPOL	328
7. OLAF	330
8. CEPOL	330
9. ASEANAPOL	331
10. ASF	332
11. ACSRT	333
12. NORAD	334
13. COSPA	334
14. ASIO	335
EKONOMIJA	336
EKONOMSKI ASPEKTI GLOBALIZACIJE	336
1. GLOBALIZACIJA I EKONOMSKI RAZVOJ I RAST	338
2.1. FRANKOFONIJA	340
2.2. ANGLOFONIJA	342
3. DRUGE SLIČNE MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE	343
4. INTERESNO-IDEOLOŠKE GLOBALNE ORGANIZACIJE I NOVI MEĐUNARODNI EKONOMSKI POREDAK (New International Economic Order)	343
4.1. ZEMLJE BRIKSA	344
4.2. Neke međunarodne organizacije rastućih ekonomija svijeta	345

4.3. Projekat – Otvoreni Balkan	346
5. COVID 19 I NJEGOV UTJECAJ NA SVJETSKU EKONOMIJU	348
5.1. Odgovori i dugoročne mjere EU prema pandemiji COVID 19	349
POLITIKA	351
3. TRANSNACIONALNI POLITIČKI POKRETI	353
4. POLITIKA KOLEKTIVNE BEZBJEDNOSTI KAO BEZBJEDNOSNO I POLITIČKO PITANJE.....	357
NOVI (SVJETSKI) MEĐUNARODNI POREDAK	359
1. IDEJE MONDIJALIZMA I DRUGI EKONOMSKI I POLITIČKI SISTEMI.....	365
O S M I D I O.....	367
ISTRAŽIVANJE O UTJECAJU MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA NA POLJU UPRAVLJANJA MEĐUNARODNIM PORETKOM NA POLJU EKONOMIJE, POLITIKE, LJUDSKIH PRAVA, BEZBJEDNSTI, ZDRAVSTVA I EKOLOGIJE	367
1. METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA.....	367
1.1. Problem istraživanja	367
1.2. Predmet istraživanja.....	368
1.3. Cilj istraživanja.....	368
1.4. Hipotetički okvir istraživanja	369
1.5. Karakter i uzorci istraživanja	370
1.6. Rezultati istraživanja.....	371
ZAKLJUČAK ISTRAŽIVANJA	400
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	402
KORIŠĆENA LITERATURA.....	405

Apstrakt

Međunarodne organizacije su neizostavni dio svijeta suvremene međunarodne politike i ključni su akteri u formiranju novog međunarodnog poretka. Njihova uloga se ogleda u jačanju suradnje među državama i povećanju sigurnosti na globalnoj razini. One često reguliraju međunarodne odnose putem zakona i pravila koji su usvojeni od strane članica, što omogućuje jačanje međunarodne sigurnosti i razvoja. U tom procesu, međunarodne organizacije su sposobne stvarati nova pravila i standarde u međunarodnoj zajednici, što pomaže u jačanju međunarodne kooperacije i sudjelovanju svih članica. One također imaju važnu ulogu u rješavanju sukoba između država i omogućuju dijalog između suprotstavljenih strana. Međunarodne organizacije također igraju značajnu ulogu u podršci razvojnom procesu, kroz svoje programe i projekte, te sudjeluju u rješavanju svjetskih problema poput siromaštva, gladi, nejednakosti i zaštite okoliša. U svjetlu globalizacije, međunarodne organizacije su sve važniji faktor u formiranju novog međunarodnog poretka i njihova uloga u jačanju suradnje i razvoja neće nestati. Njihove politike i aktivnosti u velikoj mjeri utječu na razvoj međunarodnih odnosa i jačanje stabilnosti u svijetu. Međunarodne organizacije su ključne u jačanju suradnje i stabilnosti u svijetu, te su neophodne za formiranje novog međunarodnog poretka. One čine značajan doprinos u rješavanju svjetskih problema i jačanju globalnog razvoja.

Ključne riječi: *međunarodne organizacije, novi međunarodni poredak, utjecaj, suradnja, međunarodni odnosi, sigurnost, pravila, standardi, kooperacije, sukobi, razvoj, globalizacija, politike, aktivnosti, stabilnost, svjetski problemi, globalni razvoj.*

Abstract

International organizations are an integral part of the world of modern international politics and are key actors in creating a new international order. Their role is reflected in the strengthening of cooperation among states and increasing security on a global level. They often regulate international relations through laws and rules adopted by member states, enabling the strengthening of international security and development. In this process, international organizations are able to create new rules and standards in the international community, which helps in strengthening international cooperation and participation of all members. They also play an important role in resolving conflicts between states and allow for dialogue between opposing sides. International organizations also play a significant role in supporting the development process, through their programs and projects, and participate in resolving global problems such as poverty, hunger, inequality, and environmental protection. In the world of globalization, international organizations are becoming an increasingly important factor in forming a new international order and their role in strengthening cooperation and development will not disappear. Their policies and activities greatly affect the development of international relations and the strengthening of stability in the world.

Keywords: *international organizations, new international order, impact, cooperation, international relations, security, rules, standards, cooperation, conflicts, development, globalization, policies, activities, stability, global problems, global development.*

PREDGOVOR

Složenost suvremenog svijeta, globalizacija, prenošenje odgovornosti unutar globalnog, kao i brojne opasnosti i rizici, stavljaju države, kao i čitavu međunarodnu zajednicu pred velike izazove. Globalizacija je proširila utjecaj transnacionalnih prijetnji na međunarodni poredak i brojne aktere, bez mogućnosti da se zaustavi širenje rizika i prijetnji, odnosno, umanju osjećaj sve veće nebezbednosti i neizvjesnosti. Danas je sve teže prepoznati opasnosti i rizike po međunarodni poredak, jer oni postaju vremenski i prostorno sve nepredvidiviji, a multidisciplinarno kompleksniji. Posljedice njihovog utjecaja se protežu kroz različite kompleksne sisteme, uz neophodnost da se sveobuhvatno i efikasno kontroliraju. Kao rezultat toga, javlja se potreba da se na nivou međunarodne zajednice, u uvjetima globalizacije i nove geopolitike, ojačaju postojeći i razviju novi koncepti i doktrinarni stavovi koji promoviraju principe solidarnosti, podijeljene odgovornosti i uzajamnog povjerenja, radi postizanja otpornosti i elastičnosti, postojećeg međunarodnog poretka, kao potencijalno rješenje za upravljanje budućim rizicima i krizama, za koje se pokazalo da su višestruko isprepletani i multidimenzionalni. Rizici su politički, ekonomski, bezbednosni, tehnološki, zdravstveni, ekološki, itd., i zahtjevaju višecentričnu perspektivu, te je od suštinske važnosti sinergija prirodnih, društvenih i tehničkih nauka sa ciljem stvaranja novih znanja i rješenja kako bi se odgovorilo na složene izazove, a prije svega, jačanjem otpornosti i uspostavljanjem mehanizama upravljanja koji priznaju novu realnost i napetosti koji neprestano utiskuju u međunarodne odnose nove dimenzije nepovjerenja i nadmetanja velikih sila.

Suvremeni svijet nalazi se u historijskoj tranziciji, u uvjetima suvremenih kriza i novih izazova bez presedana. Promjena širine njihove percepcije putem različitih multidisciplinarnih uvida nameće se kao imperativ u procesu otkrivanja novih saznanja i naučnih istina na temelju potrebe za novim politikama i pristupima upravljanju promjenama i krizama u vremenu koje je pred nama. Tim prije, što izazovi, rizici i prijetnje koji su obilježili početak XXI stoljeća razotkrivaju sve slabosti aktualnih politika i institucionalnih mehanizama suočavanja sa njima. Epidemije, migracije, izazovi terorizma i sukoba, klimatske promjene, genetski inženjering, vještačka inteligencija, itd. Globalizacija i brojni budući izazovi utječu na države, organizacije,

ali i pojedince. Paralelno sa ovim, javlja se potreba za standardiziranjem, kako u pravnom smislu, tako i faktički, kroz usvajanje tzv “prihvaćene dobre prakse”.

Upravo se tema ovog rada vezuje za odnos međunarodnih organizacija kao subjekata međunarodnog prava sa državama, čija je korespondencija utjecala na stvaranje novih standarda u svim sferama međunarodnih odnosa od pitanja ljudskih prava, bezbjednosti i mnogim drugim oblastima. Uspostavljena je ekonomska, vojna, monetarna, ekološka, obrazovna, kulturna suradnja, ali i mnogi drugi vidovi suradnje sa pravima i obavezama među subjektima. Uspostavljeno je standardiziranje ljudskih prava, ukidanje granica među mnogim državama što je olakšalo kretanje ljudi, roba i usluga, te nesumnjivo pospješilo razvoj civilizacije, utjecalo na smanjenje humanitarnih kriza, na suzbijanje organiziranog transnacionalnog kriminala, terorizma, korišćenja biološkog oružja za masovno uništenje, trgovinu ljudima i eksploatiranje djece.

Ključni cilj rada je da predstavi sve regionalne, kontinentalne i globalne (univerzalne) međunarodne organizacije, kao i u kolikoj mjeri su odgovorile zadaćama zbog kojih su osnovane i koliko je integritet subjekata među državama održan u odnosu na djelovanje organizacija, kao i utječu li novi globalni izazovi na uspostavljanje novog međunarodnog poretka. Ovaj rad treba da objedini potrebe daljih istraživanja na temu utjecaja međunarodnih organizacija na geopolitičke, geostrateške i geoekonomske prilike mapiranih područja na kojima su posebno djelovale neke od međunarodnih organizacija, bilo da su humanitarne, vojne, ekonomske, ili pak druge. Novi međunarodni poredak stvara nove regionalne, kontinentalne i globalne ekonomske, vojne i političke sile, pa je predmet istraživanja upravo to kako će se i da li će opstati autoritet i moć određenih međunarodnih organizacija i da li će biti moguće da nastave kontinuitet funkcioniranja u današnjem obliku ili će multipolarni svijet i neka druga vrsta saveza ojačati i stvoriti novi poredak.

Hipotetički okvir istraživanja predstavljen je kroz četiri polazne hipoteze, počev od one da su međunarodne organizacije su kreatori savremenih međunarodnih odnosa u svijetu, zatim da su svojim djelovanjem dovele do standardiziranja pravnih normi u državama koje pripadaju različitim pravnim sistemima, izgrađujući novi sistem pravnih normi, te da zahvaljujući djelovanju međunarodnih organizacija imamo novi sistem pravnih normi i institucija koje su bitno utjecale na kreiranje novih bilateralnih i multilateralnih odnosa u svijetu, i da međunarodne organizacije poput živog organizma stalno stvaraju pravne standarde koji posebno utječu na razvoj novih pravnih pravila koja prate sve oblasti društvenog života te da se, u tom smislu,

savremeni sistem međunarodnih odnosa i međunarodnog prava ne bi mogao zamisliti bez međunarodnih organizacija.

Imajući u vidu predmet istraživanja, metodološki okvir je koncipiran na primjeni osnovne analitičke i sintetičke metode, a u empirijskom dijelu na primjeni statističkog i metoda ispitivanja putem ankete. U teorijskom dijelu, upotrebljavan je prvenstveno dogmatski metod, dijalektički metod i metod normativne analize tekstova međunarodnih dokumenata, zatim pozitivno-pravni metod pri analizi važećih pravnih normi u međunarodnoj zajednici, uporedno-pravni metodi historijsko-pravni metod, radi prikaza najvažnijih činioca koji su doveli do formiranja međunarodnih organizacija.

UVOD

Tema koja se obrazlaže u ovoj disertaciji je vezana za odnos međunarodnih organizacija kao subjekata međunarodnog prava sa državama čija je korespondencija utjecala na stvaranje novih standarda u svim sferama međunarodnih odnosa od pitanja ljudskih prava, bezbjednosti i utjecaja na politiku. Zahvaljujući novom odnosu u svjetskom poretku s sredine XX stoljeća, došlo je do konsolidiranja interesa na polju zajedničkog djelovanja u rješavanju velikih kriza u pomenutim oblastima. Povećana je pažnja prema bezbjednosti građana, unaprjeđena su ljudska prava i slobode, uspostavljena je ekonomska, vojna, monetarna, ekološka, obrazovna, kulturna suradnja, ali i mnogi drugi vidovi suradnje sa pravima i obavezama među subjektima. Uspostavljeno je standardiziranje ljudskih prava, ukidanje tvrdih granica među mnogim državama što je olakšalo promet ljudi, roba i dobara te nesumnjivo pospjelo razvoju civilizacije. Međunarodni pravni poredak počiva i na temeljima unifikacije i transnacionalizacije prava, pa je jedan od ključnih razloga njegovog uspostavljanja bilo shvaćanje i smanjenje razlika između anglosaksonskog i evropskog kontinentalnog prava. Takva, sveopća civilizacijska bitnost prava, dovela je do unapređenja ljudskih odnosa i smisla riječi o pravu, pravdi i jednakosti svih ljudi. Dalje, sistemi krivičnih sankcija su se standardizirali u državama koje slijede univerzalna ljudska prava, počevši od Univerzalne deklaracije UN i drugih konvencija, preporuka i pravila. Ujedinjeni svijet čiji poredak promovira i na čijim temeljima opstaju današnji činioci te ideje, danas utječe na smanjenje humanitarnih kriza, na suzbijanje organiziranog transnacionalnog kriminala, terorizma, korišćenja biološkog oružja za masovno uništenje, trgovinom ljudima i eksploatacijom djece. Na sam nestanak kolonija i masovnih kršenja ljudskih prava, također, utjecali su mehanizmi zaštite koje međunarodne organizacije provode na temeljima nametanja nadnacionalnog prava ili međunarodnog prava ljudi na globalnom nivou. Ovaj rad obuhvata značaj, kontekst i primjenu međunarodnih pravila ponašanja subjekata zajemčenih obavezama, ali i prijedlozima ili preporukama u kojem smjeru i sa kakvim izazovima i rizicima se u novonastalim krizama, poput ekonomskih, zdravstvenih i bezbjednosnih, svijet može suočiti i kakva je uloga međunarodnih organizacija i drugih oblika udruženog djelovanja u svijetu. Kompeksnost teme zahtjeva da se u radu pođe od objašnjenja takvih iskoraka čovječanstva do sada, ali i tematiziranja pitanja današnjice. Ključni cilj je predstaviti međunarodne standarde i njihov utjecaj na tri ključna nivoa globalnog djelovanja, a koji se tiču pitanja ljudskih prava, bezbjednosti i političkih sistema. Cilj disertacije je da predstavi sve regionalne, kontinentalne i

globalne (univerzalne) međunarodne organizacije koje se od svog nastanka bave ovim poljima i koliko su odgovorile zadaćama zbog kojih su osnovane i koliko su kao subjekti međunarodnog javnog prava odgovorile svojoj ulozi kroz primjere prakse, koliko je integritet subjekata među državama održan u odnosu na djelovanje organizacija i utječu li novi globalni izazovi na uspostavljanje novog globalnog poretka. Koliko su međunarodne organizacije utjecale na bezbjednost ljudi u združenom svijetu, koliko na ljudska prava, a koliko na politiku, tema je o kojoj nije bilo riječi na jednom mjestu, posebno obuhvaćenom metodološkim pristupom, sem publicistički. Ovaj rad nastoji da objedini potrebe daljih istraživanja na temu utjecaja međunarodnih organizacija na geopolitičke, geostrateške i geoekonomske prilike mapiranih područja na kojima su posebno djelovale neke od međunarodnih organizacija, bilo da su humanitarne, vojne, ekonomske, ili pak druge. Novi međunarodni poredak je danas izvjestan i u pogledu stvaranja novih regionalnih i kontinentalnih ekonomskih, vojnih i političkih sila, pa je predmet interesiranja upravo to kako će se razvijati i da li će opstati autoritet i moć određenih međunarodnih organizacija i da li će biti moguće da nastave kontinuitet funkcioniranja svijeta kakvim svjedočimo i danas. Da li će multipolarni svijet i neka druga vrsta saveza supersila ojačati i stvoriti novi poredak, pa čak i redefinirane standarde, istupanje iz starih ili formiranjem novih organizacija u službi svojih modela vođenja poretka i voljom globalne dominacije, na nama je da istražimo i predvidimo. Na kraju, ova tema obuhvata i aktualni poredak, te se koristi historijskim osvrtom na potrebu, pojavu i djelovanje međunarodnih organizacija s osvrtom na neke od ključnih datuma, ali i na sva druga pitanja koja se tiču subjektiviteta, suvereniteta i interesa država u odnosu na poredak svijeta u kojem je pojavom međunarodnih organizacija, sila ograničena, pravda dostupnija i sloboda ostvarivija.

Međunarodno javno pravo je posebna grana prava koja se javlja, razvija i dostiže svoje normativne i funkcionalne okvire tek u XX stoljeću. Ono nastaje sa pojavom međunarodnih organizacija i modernih demokratskih država kao potreba za nadnacionalnim pravom u arhaičnim odnosima država i naroda. Za razliku od unutarnjeg prava, koje počiva na načelu subordinacije, međunarodno javno pravo počiva na načelu koordinacije. To znači da između subjekata međunarodnog javnog prava postoji jasno uspostavljen horizontalni odnos, tj. odnos ravnopravnosti. Treba naglasiti da su države ravnopravne samo u pravnom smislu riječi. Budući da se države, u faktičkom smislu riječi, i te kako nalaze u odnosu neravnopravnosti, uvek postoji opasnost da one države koje se nalaze u povoljnijem ekonomskom, vojnom i geopolitičkom

položaju nameću svoju volju drugim državama. Upravo tome i služi međunarodno javno pravo. Stoga, se može reći da je jedan od ciljeva međunarodnog javnog prava da pravnim putem uspostavi ravnopravan odnos između faktički neravnopravnih država, kako bi ih zaštitila od uspostavljanja odnosa subordinacije od strane država koje se nalaze u takvom položaju koji im omogućava nametanje. Općenito gledano, svi izvori prava se mogu podijeliti na materijalne i formalne izvore. Materijalni izvori su one društvene činjenice koje iziskuju stvaranje prava, dok se pod formalnim izvorima podrazumijevaju konkretni pravni oblici koji posjeduju svojstvo pravne obaveznosti. Formalni izvori međunarodnog javnog prava su pobrojani u členu 38(1) Statuta Međunarodnog suda pravde. Tako Statut Međunarodnog suda pravde pravi razliku između glavnih i pomoćnih izvora međunarodnog prava.

Glavni izvori međunarodnog javnog prava:

1. Međunarodni ugovori (konvencije), bilo općeg ili posebnog tipa;
2. Međunarodni običaj, kao dokaz opće prakse;
3. Opća pravna načela priznata od strane prosvijećenih naroda.

Pomoćni izvori međunarodnog javnog prava:

1. Sudske odluke;
2. Mišljenja najistaknutijih pravnika.

Valja napomenuti da sud može riješiti spor na bazi pravičnosti - *ex aequo et bono*, ali samo ukoliko su se stranke sporazumjele da se spor može riješiti na taj način. U tom smislu, može se reći da je pravičnost jedan od izvora međunarodnog javnog prava, ali da njegova primjena ovisi od postignute suglasnosti država.

Pod subjektima međunarodnog javnog prava podrazumijevamo države, međunarodne organizacije i ostale jedinice od međunarodnog interesa. Analizirajući stanje poretka koji je normativno i organizaciono uspostavljan od pojave prve velike globalne organizacije naroda dvadesetih godina prošlog stoljeća do danas, prošli smo dug period u uspostavljanju poretka koji je uspio da utječe na tri ključna pravca međunarodnih odnosa, a to su ljudska prava, kolektivna bezbjednost i nesporno udruživanje političkih odnosa i oblika jedinstvenog djelovanja po ključnim pitanjima država kao subjekata prava na polju međunarodnog javnog prava. U tom kontekstu, mnoga za istraživanje bitna faktografska iskustva svijeta, nisu dovoljno objašnjena i prikazana u posebnoj literaturi koja bi preciznije prikazala neka bitna pitanja iz ovih triju oblasti. Taj veliki prostor koji bi mogao popuniti prazninu u pitanjima koliko je međunarodno

organiziranje utjecalo pozitivno, a gdje i kako odstupajući od standarda s obzirom na postideološko doba u modernim zemljama svijeta, utjecaja treće i četvrte industrijske revolucije na živote ljudi diljem svijeta i strategije država na mnogim poljima koje trebaju biti uokvirene pod jednim, kolektivnim i globalnim interesom, zauzimaju bitan dio istraživanja i hipoteza koje se metodološki mogu zauzeti.

Međunarodne organizacije univerzalnog i regionalnog tipa kao subjekti međunarodnog prava dale su izuzetan doprinos u uspostavljanju, kreiranju i funkcioniranju novog međunarodnog poretka koji je u zadnjih nekoliko desetljeća dao posebna normativna i institucionalna rješenja u međunarodnoj pravnoj praksi ali i na unutarnjem nivou nacionalnih država, što je dovelo do demokratiziranja, standardiziranja u različitim segmentima života i uspostavljanja univerzalnog sistema normi koje su stvorile novi međunarodni poredak.

Ovo istraživanje ima za cilj da utvrdi ulogu i značaj međunarodnih organizacija u stvaranju novog međunarodnog poretka, kao i stepen njihovog utjecaja na uspostavljanje međunarodnih standarda u oblasti međunarodne bezbjednosti i suradnje, očuvanja mira, ljudskih i manjinskih prava, mirnog rješavanja sporova, uspostavljanja međunarodnih sudova i uspostavljanju normativnih i institucionalnih okvira u cilju implementiranja i zaštite uspostavljenih standarda.

Osnovni cilj disertacije je sveobuhvatno sagledavanje međunarodnog pravnog poretka i utjecaja međunarodnih organizacija na isti. Ovaj rad za primarni cilj ima analizu međunarodnih dokumentata i standarda koji su uspostavili i profilirali nove odnose u međunarodnoj zajednici. Prevladajući cilj navedene analize je utvrditi sve ključne momente u izgradnji novog međunarodnog poretka.

Istraživanjem će nastojati da se identificiraju problemi koji se javljaju kako u teoriji, tako i u praksi, pa shodno tome, cilj je da se prošire postojeća znanja i izvedu određeni zaključci koji će poslužiti kao smjernice za rasvjetljavanje i dalju razradu ove široke teme.

METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

Imajući u vidu predstavljenu problematiku i predmet istraživanja, kao i postavljene društvene i naučne ciljeve doktorske disertacije definiran je odgovarajući hipotetički okvir istraživanja.

Prva polazna hipoteza od koje polazi ovaj rad je da su međunarodne organizacije stvorile novi međunarodni poredak i da je nakon 1945. godine došlo do potpune promjene na međunarodnoj sceni, gdje su međunarodne organizacije zauzele primarno mjesto u međunarodnoj zajednici i kreiranju novih pravnih standarda na globalnom nivou, što je generalno i utjecalo na nacionalne pravne sisteme država, ujednačavanje pravnih standarda i približavanju velikih pravnih sistema prevashodno evropskog kontinentalnog anglosaksonskog i umanjivanju njihove podijeljenosti.

Druga polazna hipoteza je da su međunarodne organizacije svojim djelovanjem dovele do standardiziranja pravnih normi i standarda u državama koje pripadaju različitim pravnim sistemima, izgrađujući novi sistem pravnih normi koji je uslijed harmonizacije nacionalnih propisa sa međunarodnim standardima bitno utjecao i na promjene u pozitivno-pravnim sistemima nacionalnih država. To je dovelo do unificiranja pravnih normi, slabljenju teorije nacionalne suverenosti i transcacionalnosti prava kroz usvajanje standarda nakon usvajanja Univerzalne deklaracije 1945. godine, što je dovelo do novih odnosa na globalnom nivou

Treća polazna hipoteza od koje polazi ovaj rad je da zahvaljujući međunarodnim organizacijama imamo novi sistem pravnih normi i institucija koje su bitno utjecale na kreiranje novih bilateralnih i multilateralnih odnosa država u svijetu, gdje je poseban doprinos dala organizacija Ujedinjenih nacija.

Četvrta polazna hipoteza se sastoji u tome da su međunarodne organizacije poput živog organizma i da stalno stvaraju pravne standarde koji posebno utječu na nastanak i razvoj novih pravnih pravila koja prate sve oblasti društvenog života, kako na državnom tako i na nacionalnom nivou. U tom smislu suvremeni sistem međunarodnih odnosa i međunarodnog prava ne bi se mogao zamisliti bez međunarodnih organizacija. Međunarodne organizacije prate osnovne društvene tokove u utječu na stvaranje novih pravnih normi i pravila koje prate na međunarodnom nivou.

Metodološki okvir istraživanja koncipiran je kao teorijsko-empirijski, što opredjeljuje da se u teorijskom dijelu primijene osnovne analitičke i sintetičke metode, a u empirijskom dijelu statistički metod i metod ispitivanja putem ankete. Također, uključen je i historijski metod putem kojeg se utvrđuje moment nastanka međunarodnih organizacija, njihovog razvoja i utjecaja na razvoj međunarodnog prava u datom vremenskom periodu.

Specifičnost predmeta rada zahtjeva upotrebu različitih naučnih metoda istraživanja, kao što su: dogmatički metod, dijalektički metod i opći metod suvremenog naučnog saznanja, metod normativne analize tekstova međunarodnih dokumenata.

Primjenom pozitivno-pravnog metoda doći ćemo smo do saznanja o trenutno važećim pravnim normama u međunarodnoj zajednici, različitim nacionalnim poretcima. Na osnovu toga, upoznaćemo se sa aktualnim sistemima manjinske zaštite na mikro i makro planu, i ocjeniti kvalitet trenutno važeće pozitivno-pravne zakonodavne prakse.

Upotrebom uporedno-pravnog metoda, upoznajemo se sa demografskim specifičnostima mnogih država, kao i sa pozitivno-pravnim i institucionalnim rješenjima u oblasti zaštite nacionalnih manjina i manjinske politike uopće. Zahvaljujući ovom metodi, spoznali smo dobre i loše strane manjinske zaštite u različitim državama, i izdvojili pojedine oblike koji se mogu primijeniti u zakonodavstvu i praksi Republike Srbije.

Pored pomenutih metoda, korišćen je i historijsko-pravni metod, pomoću kojeg se uspješno prikazati najvažnije činioce koji su doveli do formiranja međunarodnih organizacija, kao i historijsku retrospektivu proklamacije različitih standarda u međunarodnim dokumentima koji su bitno utjecali na stvaranje nove međunarodne prakse i novog međunarodnog poretka. U tijesnoj vezi sa historijskim metodom nalazi se i sociološki metod, putem kojeg se kroz različite društvene pojave približila realna slika zadatog pojma, i uspjeli su se pojasniti određeni društveni uzroci i specifičnosti koji su dali doprinos u stvaranju novih međunarodnih odnosa i međunarodne politike.

Od velikog značaja za istraživanje zadate teme bili su deduktivni i induktivni metod. Za razliku od metoda dedukcije koji se često koristi u društvenim naukama i pomoću kojeg se vrši zaključivanje podjelom cjeline na više različitih elemenata, induktivnom metodom pošlo se od niza pojedinačnih stavova i pozitivno-pravnih rješenja koja dovode do određenog općeg stava i zaključka.

Koristeći naučnu metodu teorijske analize, predmet istraživanja je rastavljen na sastavne dijelove, te se razmatranjem svakog dijela ulazi u bit problema. Metoda sinteze obuhvatila sve faze istraživanja, kako bi se dobila cjelovita slika o manjinskim pravima i slobodama. Osim navedenih metoda, u radu je zastupljen i metod apstrakcije i konkretizacije, metod klasifikacije, metod naučne deskripcije, kao i statistički metod. Navedene metode korišćene su uporedo i

selektivno, neke više, neke manje, kako bi se na što dosledniji način prikazali svi aspekti, ali i sama srž postavljene teme.

Tema utjecaja međunarodnih organizacija na stvaranje međunarodnog poretka nastoji da uveže, kompletira i sačini jasnu sliku o svijetu kakvom svjedočimo danas. Ne bi bilo moguće parcijalno objasniti ili dati odgovore na pitanja trenutnog pravnog, bezbjednosnog i političkog poretka bez objašnjenja koliko je on uvjetljen utjecajima međunarodnih organizacija i međusobnog odnosa različitih ekonomskih, demografskih i strateških razlika koje postoje među državama i narodima u svijetu. Šta to drži cijeli sistem, šta upravlja zajedničkim ciljevima, ima li ih, u kojoj mjeri se razlikuju i kakva je perspektiva budućnosti na iskustvima kolektivnog i pojedinačnog, nastojeće se objasniti u sadržaju koji je pred nama.

Ova tema je iz svih navedenih razloga podijeljena u osam poglavlja koja čine cjelinu, sa istraživanjem koje daje dogovore na konkretna pitanja na osnovu čijih odgovora na kraju dobijamo rezultate o svesnosti i utjecaju međunarodnih organizacija i njihovog utjecaja na zbilju u kojoj živimo.

PRVI DIO

OSNOVNA PITANJA DOKTRINE MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA, SUBJEKATA I HISTORIJAT MEĐUNARODNIH ODNOSA

1. DOKTRINA I SUBJEKTI MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA

Međunarodno pravo predstavlja normativni sistem čije evoluiranje i današnji izazovi zaslužuju posebnu pažnju. Stvaran pod utjecajem razvoja međunarodnih odnosa, nastao u dalekoj prošlosti, može da djeluje samo u skladu sa ulogom koja mu je povjerena. Sadržina, obavezna snaga i pravni mehanizam njegove primjene održavaju potrebe vanpravnih faktora, objektivnih i subjektivnih, materijalnih i formalnih od kojih ovisi priroda međunarodnog života (Šahović, M., 2008:359). Nauka međunarodnog prava je naučna disciplina koja se bavi proučavanjem i razvojem međunarodnog prava. Nastala je i napredovala uporedo sa nastankom i razvojem međunarodnog prava kao pravnog poretka. Međutim, međunarodno pravo je i intelektualna disciplina čiji korijeni sežu sve do filozofije prava. Iako pravila i principi međunarodnog prava nisu nužno i normativni izraz političkog općenja država u praksi (*veritas juridica*). Otuda se izučavanje međunarodnog prava neposredno vezuje za izučavanje državnopravnih teorija i studija međunarodnih odnosa (Dimitrijević, D., 2007:17).

Jedan od prvih pokušaja izrade sistema međunarodnog prava pripisuje se Demetriu Faleronskom, nasljedniku Aleksandra Velikog (IV stoljeće prije nove ere). Pažnju zaslužuju i radovi nekih antičkih pisaca iz Indije i drugih dijelova svijeta. U novije vrijeme, nauku međunarodnog prava su, pored ostalog, na razne načine izrađivali i neki od najblistavijih umova svoje epohe (Bartolus, Vitorija, Boden, Gentilis, Grocijus, Volf, i dr.). Pitanjima od značaja za teoriju međunarodnog prava bavila su se i mnoga čuvena imena opće pravne filozofije (Kant, Bentam, Jelinek, Ostin, Digi, del Vekio, Kelzen, i dr.). Danas je nauka međunarodnog prava razvijena u svim dijelovima svijeta. Međunarodno javno pravo je ne samo nezaobilazan, već i jedan od glavnih predmeta ne samo na svim pravim, nego i drugim srodnim fakultetima (Krivokapić, B., 2010:206). Doktrina međunarodnog javnog prava je skup stavova i teorija koje se odnose na razumijevanje međunarodnog prava i načina njegove primjene. Ova doktrina se razvijala kroz historiju i uključuje različite teorije o međunarodnom pravu, kao što su realistička, liberalna i kritička teorija. Realistička doktrina smatra da su države najvažniji subjekti međunarodnog prava i da se međunarodno pravo primjenjuje u skladu sa snagama i interesima tih

država. Liberalna doktrina smatra da međunarodno pravo ima snažnu ulogu u reguliranju međunarodnih odnosa i da je potrebno poštivati međunarodne obaveze kako bi se održao međunarodni mir. Kritička doktrina se bavi pitanjem učinkovitosti međunarodnog prava i smatra da se ono ne provodi jednako i pravedno prema svim državama i narodima. Tako doktrina međunarodnog javnog prava pruža okvir za razumijevanje međunarodnog prava i njegove primjene u međunarodnim odnosima. Ona također pomaže u razvoju novih teorija i praksi međunarodnog prava kako bi se bolje regulirali međunarodni odnosi i jačao međunarodni mir i stabilnost.

Mnogi teoretičari smatraju da je međunarodno javno pravo nastavlo na tlu Evrope na prelasku iz srednjeg u novi vijek, s tim što se kao prelomna tačka obično uzima Vestfalski kongres (1648). Takva gledišta su možda ispravna ako se pod međunarodnim javnim pravom ima u vidu relativno izgrađen (zaokružen) pravni sistem koji danas poznajemo. Time se, međutim, svjesno odbacuje vrlo dug i važan dio historije ove grane prava i njenih institucija. Naime, nema sumnje da se o međunarodno pravnim normama može govoriti već od nastanka prvih država, a time i međunarodnih odnosa. Svaki ozbiljan kontakt između društva po logici stvari izazivao je potrebu za pravnim reguliranjem. To potvrđuju i najstariji historijski spomenici koji ukazuju na to da su već stari narodi imali prilično razgranate međunarodne odnose koji su zahtjevali i istovremeno omogućavali razvoj izvjesnih međunarodnih ustanova. Konkretno, još u to vrijeme pojavile su se i razvile norme iz domena diplomatskog prava, ugovornog prava, mirnog rješavanja sporova, ratnog prava i dr. Uostalom, najstariji sačuvani međunarodni ugovor (a bilo je i starijih, ali nisu sačuvani ili do danas otkriveni) star je najmanje 4.300 godina (ugovor između Elbe i Abarsala). U početku, međunarodno pravo činio je relativno mali broj normi kojima su bili regulirani određeni odnosi među državama. Vremenom, ne samo da se širilo polje međudržavnih odnosa uređenih međunarodnopravnim normama, već su se (krajem XIX i početkom XX stoljeća) pojavili novi subjekti međunarodnog prava, a to su međunarodne organizacije. U novije vrijeme, međunarodno javno pravo u većoj mjeri, uređuje i najvažnija pitanja koja se tiču međunarodnopravnog položaja čovjeka, kako pojedinca, tako i određenih grupa ljudi. Međunarodno javno pravo obično se dijeli na pozitivno i kogentno (apsolutno obavezno *jus cogens*), opće i posebno, običajno i ugovorno, pisano i usmeno, objektivno i subjektivno, čvrsto i mehko i dr. Razvoj međunarodnih odnosa doveo je do posebnih oblasti, odnosno grana međunarodnog prava, kao što su ugovorno (pravo međunarodnih ugovora), diplomatsko i konzularno pravo, ratno pravo, humanitarno pravo,

međunarodno krivično pravo, međunarodno saobraćajno pravo, kosmičko pravo, pravo mora, pravo međunarodnih organizacija, pravo ljudskih prava itd. Pošto u međunarodnoj zajednici ne postoji vrhovni zakonodavni organ koji bi nametao svoju volju drugima, pravila međunarodnog prava nastaju suglasnošću volja njegovih glavnih subjekata – država, bez obzira na to da li je volja u konkretnom slučaju izražena izričito ili prešutno, neposredno ili posredno. Najvažniji, ali ne i jedini, izvori međunarodnog prava jesu međunarodni ugovori i međunarodnopravni običaji (Krivokapić, B., 2010:563). Međunarodno javno pravo ima značajan utjecaj na međunarodnoj sceni u XX i XXI stoljeću. Pomaže u reguliranju međunarodnih odnosa, jača pravne temelje međunarodne suradnje i doprinosi razvoju međunarodne suradnje u različitim područjima, uključujući ekonomiju, politiku, humanitarno pravo i ekologiju. Osim toga, međunarodno javno pravo pruža okvir za rješavanje međunarodnih sukoba i štiti temeljna prava i slobode pojedinca. Sveukupno gledano, međunarodno javno pravo igra ključnu ulogu u održavanju međunarodnog mira i stabilnosti.

Interakcija između subjekata međunarodnog javnog prava odnosi se na načine na koje se subjekti (države i međunarodne organizacije) međusobno ponašaju i odnose prema međunarodnom pravu i međunarodnim obavezama. Subjekti međunarodnog javnog prava moraju poštivati i provoditi međunarodno pravo u svojim međusobnim odnosima i prema drugim državama. Međunarodne organizacije, također, igraju značajnu ulogu u reguliranju interakcije između subjekata međunarodnog javnog prava. One pružaju platformu za dijalog i suradnju među državama, a također i provode međunarodne obaveze koje su države preuzele. Interakcija između subjekata međunarodnog javnog prava temelji se na poštivanju i provođenju međunarodnog prava i međunarodnih obaveza te na jačanju međunarodne suradnje i mira. Subjekti u međunarodnom javnom pravu (najčešće države i međunarodne organizacije) imaju prava i obaveze prema međunarodnom pravu. Međunarodno pravo regulira njihove međusobne odnose i obaveze prema drugim subjektima. Države imaju pravo suvereniteta i neovisnosti te su obvezne poštivati međunarodno pravo i međunarodne obaveze koje su preuzele. Međunarodne organizacije imaju prava i obaveze prema svojim članicama i državama koje ih čine, kao i prema međunarodnom pravu u cjelini. Međunarodno pravo također regulira prava i obaveze subjekata prema drugim subjektima, uključujući pravo na slobodu i sigurnost putnika, zaštitu diplomatskog kora i ambadorskog osoblja, kao i posebno zaštitu ljudskih prava koja su ovakvim međunarodnopravnim poretom, historijski gledano, podignuta na najviši nivo.

2. MEĐUNARODNI ODNOSI

Interesiranje za fenomen međunarodnih odnosa i međunarodnih organizacija kao nespornih činilaca, približnije rečeno, subjekata međunarodnog javnog prava, proističe iz njihovog sve većeg utjecaja na međunarodnu suradnju, prije svega ako se uzme u obzir napredak i emancipiranje položaja pojedinaca i grupa, kako u nacionalnom, tako i regionalnom i međunarodnom društvu, dok s druge strane nedovoljna istraženost njihovog razvoja i djelatnosti, kao i nejasna ili nepotpuna određenost međunarodnog statusa i položaja međunarodnih organizacija, utječu na položaj primarnog i temeljnog proučavanja. Međunarodne organizacije u položaju međunarodnih odnosa predstavljaju civilizacijske pojave, čija je uloga utemeljena na njihovom političkom, kulturnom i pravnom mjestu u suvremenom, etatizovanom društvu, a koja se s priličnom izvjesnošću može sagledati kroz njihove odnose sa državama i međuvladinim ustanovama.

Institucionaliziranje međunarodnih odnosa, koje je začeto još u vremenu između dva svjetska rata, obilježenom djelatnošću naroda, postaje mnogo izloženije stvaranjem sistema UN, čija djelatnost obuhvata sve veći broj oblasti ljudskog djelovanja. Međutim, iako međuvladine organizacije u tom procesu preovlađuju, neki interesi pojedinaca i njihovih grupa mogu se izraziti samo na osnovu privatnog, međunarodnog povezivanja oličenog u međunarodnim nevladinim organizacijama. Njihova uloga postajala je sve značajnija, naročito kroz institucionalnu suradnju sa specijaliziranim ustanovama UN. Proučavanje najvažnijih regionalnih i globalnih organizacija u svjetlu nužnosti suradnje u funkciji razvoja međunarodnih odnosa u sebi sadrži i neophodne kritičke osvrte na neka institucionalna rješenja. U cilju stvaranja uvjeta za prevazilaženje zastoja u razvoju te suradnje, neodložno se nameće potreba za otpočinjanje procesa preobražaja osnovnih postavki tih odnosa, prije svega unutar sistema UN, što bi omogućilo neposrednije povezivanje budućnosti međunarodnih organizacija s općim unapređivanjem položaja pojedinaca u suvremenom globalnom društvu. Međunarodne organizacije u tom svjetlu, nesporno su stvorile svjetki poredak kakav prije njih nije postojao, ili je bio u malim naznakama. Utjecaj na bezbjednost, ljudska prava i političke odnose u svijetu, posebno nakon Drugog svjetskog rata, ogroman je i sa polizicije sagledavanja šire, kao i direktne slike i sfere utjecaja na društvenu stvarnost, premašuje očekivanja bilo kakve pasivne analize i prelazi u očekivanja definiranja odnosa, dosega i suštine koja zadire u međunarodne odnose. Samim tim je pojam međunarodnih

odnosa, suština koja bez međunarodnih organizacija ne bi mogla biti pravilno određena, niti poznata.

2.1. Subjekti međunarodnih odnosa

Do povezivanja pojedinaca i njihovih grupa preko državnih granica, bez posredstva države, došlo je prije svega zahvaljujući razvoju sredstava za komunikaciju, što je u stvari posljedica širenja tržišta i akumuliranja van državnih granica, čemu su u mnogome doprinijeli otkrića novih zemalja, razni tehnički i tehnološki pronalasci iz doba industrijske revolucije, kao i povoljna društvena klima oličena u stranačkom liberalizmu i parlamentarizmu Zapadne Evrope. Ovo su samo osnovne, općenite pretpostavke, koje nam za sada služe kao polazna osnova za detaljnije sagledavanje same pojave međunarodnih odnosa, dok će o razvoju duhovnih, i općenitije historijskih pretpostavki nedržavnog organizovanja docnije biti opširnije izloženo. Pretežni dio rasprave o prirodi međunarodnih odnosa zasniva se na pretpostavci da je suvremena država osnovni subjekt svjetskog sistema, i da je shodno tome ukupnost tog sistema moguće proučavati prije svega kroz međudržavne odnose. Paralelno s tim razvijala se svijest o postojanju i djelovanju različitih vrsta nedržavnih subjekata koji su, istina, od drugorazrednog značaja za međunarodne odnose, što je učvršćivalo i dopunjavalo prethodno shvatanje, koje nije bilo dovođeno u sumnju ni tokom prvih desetljeća XX stoljeća. Posle dugotrajnog nadmetanja s papstvom i Svetim rimskim carstvom, koji su u biti neteritorijalni subjekti međunarodnih odnosa, država se u svom modernom obliku kristalizirala kao vodeći sustav političke organiziranosti u Zapadnoj Evropi XV i XVI stoljeća. Međutim, i nakon umnožavanja država i njihovog razvoja u obliku evropskog sistema u XVII i XVIII stoljeću, izvjestan broj nedržavnih međunarodnih subjekata nastavio je da igra značajne uloge unutar tog sistema. S vremenom su ti subjekti utjecali na sve veću neusaglašenost državocentričnog poimanja međunarodnih odnosa sa zbivanjem u stvarnosti u kojoj je primjetan razvoj njegovog učešća. Iako se o transnacionalizmu sve više razmišlja i govori u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, ideje i djelovanje na toj osnovi javljaju se već u srednjem vijeku, kao i u ranom novom vijeku, sve do kraja XIX i početka XX stoljeća taj je koncept potisnut doktrinama i praksom uspostavljanja moderne državnosti. Za razliku od država evropskog sustava koje su se u razdoblju od XV do XX stoljeća konsolidirale prvenstveno na nacionalnoj osnovi, nastankom „novih država“ u XX stoljeću stvoreni su uvjeti

koji bitno mijenjaju taj koncept, prvenstveno u odnosu na geografske i demografske činioce, uz sveobuhvatan razvoj međuovisnosti i utjecaja nedržavnih entiteta na ukupnost međunarodnih odnosa, što je u bitnoj suprotnosti s klasičnim, državocentričnim modelom koji ne priznaje postojanje i važnost regionalnih odnosa (međuvladine i nevladine) organizacije. Suvremeno doba simbolizira razvoj duhovne i funkcionalne povezanosti različitih ljudskih djelatnosti na globalnoj i regionalnoj razini, uz to što država i dalje ostaje važan, ali ne i jedini subjekt međunarodnih odnosa, s obzirom da sve više aktivnosti se odvijaju preko njenih granica, izvan vlastitog neposrednog dosega. Tome treba dodati i važnu ulogu međuvladinih organizacija koje, iako sastavljene od država i u osnovi usmjerene na političke aktivnosti, često djeluju kao više ili manje autonomni subjekti međunarodnih odnosa. Općenito govoreći, današnje vrijeme označava preobraženje svjetskog sustava međunarodnih odnosa, kojim je dominirao jedan tip subjekata (država) u sustav koji se temelji na međusobnom djelovanju i međuovisnosti više kvalitativno različitih tipova subjekata, što bitno dovodi u pitanje temeljne postavke državocentričnog pogleda na svijet. Za uspostavljanje transnacionalnog odnosa potrebno je, prije svega, da sudionici, odnosno subjekti tog odnosa, pripadaju barem dvjema nacionalnim društvima, od kojih barem jedno nije država (Pavlović, Z., 1993:6-7). Subjekti međunarodnih odnosa se pojavljuju nešto kasnije. Zapravo, pojavljuju se u svostvu činioca i nosioca obaveza i dužnosti, ali i adresa kojima na koje su upućene sve društvene i organizacije i posjednici, na svim poljima ljudske egzistencije, a u narednim poglavljima će se očitovati njihov utjecaj sa rastom njihovih mogućnosti na globalnom nivou.

Inače, subjekti mogu biti pojedinci, odnosno privatne osobe, kao i organizirane skupine, udruženja i privatne organizacije. Za te je odnose važno da se odvijaju neovisno o međudržavnim odnosima, da predstavljaju segment međunarodnih odnosa i da mogu doprinijeti razvoju međudržavnih i ukupnih međunarodnih odnosa. Naime, usprkos svemoći država i njihovog uređenja – mnoge međunarodne veze odvijaju se na temelju uspostavljanja odnosa između ljudi, odnosno vlade i neke privatne korporacije iz druge države. Taj se proces odnosi na transnacionalno sudjelovanje u međunarodnim odnosima. Međutim, država, odnosno nevladine organizacije, također, ostvaruju određeni utjecaj na tok i razvoj transnacionalnih odnosa, prvenstveno na osnovi koja je od suštinske važnosti za njihov razvoj, a koja bitno zadire u postojanje nacionalnih subjekata međunarodnih odnosa, čime ostvaruje određeni utjecaj u postojanju i djelovanju transnacionalnih subjekata međunarodnih odnosa općenito. Taj utjecaj na

nacionalnoj razini ogleda se u ograničavanju ili zaštiti prava i sloboda građana na individualnoj razini, u domeni porodice, industrije, poljoprivrede, politike, kulture, itd. Naime, neke su države iz raznih razloga zatvorene i svojim propisima onemogućuju ili ograničavaju veze s inozemstvom, osiguravajući monopol u raznim područjima međunarodne razmjene, dok druge države svojim ustavnim i drugim propisima jamče, odnosno garantiraju građanima određena prava.

2.3. Subjekti međunarodnog prava *sui generis*

SUI GENERIS SUBJEKTI (lat. *sui generis*, svojerodan, specifičan, od *suus*, svoj, i *gens*, rod; engl. *sui generis subjects of international law*) Pored glavnih (države i međunarodne organizacije), suvremeno međunarodno pravo poznaje i paletu drugih subjekata međunarodnog prava. Među njima ima onih koji nisu države, ali kojima je iz raznih historijskih i drugih razloga priznat subjektivitet koji po mnogo čemu podsjeća na subjektivitet država. Osobenost nekih ukazuje na to da se radi o subjektima međunarodnog prava *sui generis*. Najizrazitiji primjeri ove vrste su Sveta stolica i Malteški viteški red (Krivokapić, B., 2010:1015). Malteški viteški red (eng. Sovereign Military Order of Malta) se često opisuje kao *sui generis* subjekt međunarodnog prava. To je nevladina organizacija koja se oslanja na tradicionalne elemente suverenosti, a istodobno ne posjeduje teritorijalni suverenitet niti državnu vlast. Malteški red je osnovan u 11. stoljeću kao katolički red, s ciljem pružanja pomoći bolesnima i ranjenima u ratu. Nakon što su ostali bez teritorija na otoku Malti, Malteški red se transformirao u međunarodnu humanitarnu organizaciju koja se bavi pružanjem humanitarne pomoći i medicinskih usluga diljem svijeta. Malteški red ima posebnu ulogu u međunarodnom pravu, jer posjeduje suvereni status, iako to nije država. Malteški red ima diplomatske odnose s 110 država i posjeduje stalni promatrački status u UN-u. Malteški red ima i svoje vlastite zakone, zastavu i grb, a njegov suvereni status priznat je u mnogim međunarodnim sporazumima.

Vatikan, službeno Država Vatikan, često se opisuje kao *sui generis* subjekt međunarodnog prava. To je mala država koja se nalazi unutar grada Rima, a osnovao ju je Lateranski sporazum između Svete Stolice i Kraljevine Italije 1929. godine. Vatikan je suverena država, ali se razlikuje od drugih država po mnogim aspektima. Vatikan ima vlastitu unutarnju organizaciju, uključujući vlastitu vladu, pravosuđe, policiju i monetarni sustav. Također ima diplomatske odnose s mnogim državama i posjeduje stalnog promatrača u UN-u

3. POJAM MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, SUBJEKTIVITET I DJELATNOST

Da bismo bolje razumjeli bit međunarodnih odnosa, potrebno je da proučimo prirodu odnosa među njihovim subjektima. Međutim, istovremeno treba istaći i to da se međunarodnim odnosima ne iscrpljuje delovanje međunarodnih subjekata međunarodnih odnosa, s obzirom da su ti odnosi ograničeni, prije svega, na same međunarodne subjekte dok se samo u ređim slučajevima pojavljuje država, odnosno MVO¹. Zbog toga naziv transnacionalni subjekti međunarodnih odnosa podrazumijeva njihovu univerzalnost u pogledu mogućnosti učestvovanja i djelovanja u najrazličitijim sferama međunarodnog povezivanja, uključujući i odnose s državama/MVO, što svakako predstavlja važno polje ispoljavanja njihovog utjecaja. Kao što je ranije navedeno, važna osobina međunarodnih subjekata međunarodnih odnosa je njihova nedržavna (nevladina) priroda. Naime, povezivanje pojedinaca na međunarodnoj ravni, bez posredovanja, ili kontrole države, bilo neposredno, ili pak kroz nacionalna udruženja, radi ostvarivanja nekog zajedničkog cilja ili afiniteta, predstavlja suštinu međunarodnog organiziranja. Od ovih organizacija treba razlikovati razna nacionalna profesionalna, dobrotvorna, sportska, naučna i ostala društva, političke partije i tako dalje, koji i pored toga što uspostavljaju određene vidove međunarodne suradnje nemaju obilježja subjekata međunarodnih odnosa. Inače, za ove međunarodne nedržavne organizacije može se reći da nijedna od njih u načelu nema neposredno političke ciljeve, mada su mnoge imale političku važnost i značaj. To se prvenstveno odnosi na katoličku crkvu kao tvorevinu *sui generis*, zatim i na radničke internacionale, s obzirom na njihov historijski značaj. Danas, u prvom redu kada se govori o subjektima međunarodnog prava, govori se o državama i međunarodnim organizacijama.

Svako moderno i ozbiljno proučavanje sustava međunarodnih odnosa. (ekonomske, političke, kulturne i dr.) bezuvjetno treba temeljiti na određivanju uloge i suštine djelovanja nedržavnih subjekata u tom sustavu. Potrebe pojedinca u suvremenom društvu, koje sve više teži masi, postaju sve raznovrsnije, prvenstveno zbog želje za očuvanjem identiteta, pa su izgledi za njihovo ostvarivanje kroz djelovanje državne uprave i paradržavnih tijela sve raznovrsniji. Stoga se dio navika koje su nastale kao posljedica razvoja i masovne upotrebe svih vrsta komunikacijskih sredstava temelji na porastu interesa pojedinca za međusobnim transnacionalnim povezivanjem radi ostvarivanja brojnih, često nijansiranih potreba. Jedan od

¹ Međunarodna vladina organizacija.

njih svakako je vezan uz porast interesa građana-pojedinaca da sudjeluju u kreiranju srži odnosa među narodima, što za posljedicu nameće razvoj alternativnih struktura koje se bitno razlikuju od konvencionalnog međunarodnog sustava koji je bio nedvosmisleno dominiraju države. Individualna inicijativa i spontanost u djelovanju, posebice u smislu izražavanja solidarnosti među pojedincima i skupinama iz različitih zemalja, kvalitete su koje bitno razlikuju djelovanje MNO²-a od funkcioniranja država i njihovih tijela. Stoga su osobito u pogledu ispoljavanja solidarnosti između pojedinaca i skupina iz različitih zemalja, kvalitete su po kojima se djelovanje MNO-a bitno razlikuje od funkcioniranja država i njihovih tijela. Stoga su osobito u pogledu ispoljavanja solidarnosti između pojedinaca i skupina iz različitih zemalja, kvalitete su po kojima se djelovanje MNO-a bitno razlikuje od funkcioniranja država i njihovih tijela. Stoga su primjereniji oblici okupljanja i djelovanja ljudi čija se duhovna povezanost progresivno razvija, često nadilazeći mogućnosti razumijevanja i poimanja koje posjeduje državni aparat. U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata međunarodne odnose obilježilo je osnivanje UN-a i brojnih univerzalnih i regionalnih nevladinih organizacija, kao i djelovanje različitih međunarodnih vjerskih, etničkih i ostalih organizacija i političkih pokreta. Vrijeme je stvaranja ogromnog broja MNO-a, čije djelovanje nadopunjuje rascjepkanost i utjecaj nedržavnih aktera u međunarodnim odnosima, što se više ne može marginalizirati i objašnjavati isključivim djelovanjem države, niti tradicionalnim analizama državocentričnog modela, koji se ni na koji način ne iscrpljuje djelovanjem UN-a. Naprotiv, različiti međunarodni entiteti često pod značajnim utjecajem, koriste se za određivanje toka međunarodnih odnosa u raznim regijama svijeta. To se prvenstveno odnosi na djelovanje moćnih međunarodnih kompanija, koje svojim finansijskim potencijalom nadilaze utjecaj nekih manjih ili srednjih zemalja. Određeni utjecaj imaju i transnacionalni vjerski i etnički pokreti, poput raznih frakcija koje djeluju u svijetu. Imajući u vidu prethodno iznesene postavke, možemo s priličnom sigurnošću zaključiti da utjecaj ovih cjelina počiva prije svega na povezivanju različitih interesa pojedinih društvenih skupina koje postojeće tradicijske strukture ne mogu zastupati. U sklopu ovakvih zbivanja treba tražiti smisao i domete djelovanja MNO. S obzirom na njihov nerentabilan i dobrovoljan rad, imaju mogućnost mobilizirati svoje na najširoj osnovi mobiliziraju svoje članstvo, te zadobiti povjerenje ljudi u različitim etničkim i kulturnim područjima zahvaljujući njihovoj univerzalnosti. Način njihova rada i utjecaj koji imaju na tok međunarodnih odnosa ovisi o

² Međunarodne nevladine organizacije.

ciljevima i predmetima njihova djelovanja, često i o njihovoj veličini. Naime, potrebno je razlikovati tzv. velike i male organizacije. Prvi, kao što su razne sindikalne federacije, udruge bivših boraca i sl., okupljaju višemilionsko članstvo iz mnogih zemalja u kojima djeluju njihove članice. Minijaturni MNO-i, s druge strane, često okupljaju nekoliko desetaka ili stotina pojedinaca iz raznih zemalja, ponekad bez stalnog i odgovarajućeg budžeta, što uvelike utječe na redovitost njihova rada. Proučavanje i sistematiziranje problematike kojom se MNO bave, također, pomaže sagledavanju njihovog stvarnog dosega u sustavu međunarodnih odnosa gdje mogu djelovati trostruko, na različitim razinama: u odnosu na međunarodne institucije (vladine i nevladine), u odnosu na vlade/države, i konačno u odnosu na stanovništvo. Naravno, ovdje treba odmah napomenuti da segment djelovanja koji uključuje odnose MNO-a i nacionalnih vlada, iako ga je teško izdvojiti iz opće dinamičke mješavine odnosa koje MNO-i ostvaruju, najučinkovitije utječe na pojedina događanja u međunarodnim odnosima i njihovu ukupnu razvoj. Inače, prema prirodi problema kojima se bave i stupnju operativnosti, autori Steele-Orsini i Wüthrich dijele MNO u šest skupina."³ Ta je podjela, zapravo, pokušaj utvrđivanja utjecaja pojedinih MNO-a i mjerenje stvarnog traga koji ostavljaju na svakodnevni politički život. U prvu skupinu spadaju strukovne udruge i proizvođačke skupine koje štite privredne, političke i pravne interese svojih članova. Takvih je organizacija nedvojbeno mnogo, a njihove su aktivnosti od globalnog značaja. MNO kao što su Međunarodna trgovačka komora (ICC), Međunarodno udruženje zračnog prometa (IATA), Međunarodno udruženje automobilskih klubova (AIAC), koja je kasnije prerasla u Međunarodnu automobilističku federaciju (FIA), Međunarodnu turističku udruhu (ITA), zatim udruge bankara, advokata, liječnika itd. su masovne organizacije sa snažnim finansijskim resursima i velikim utjecajem u svojim područjima djelovanja. Drugu skupinu čine organizacije čije su aktivnosti vezane uz provođenje slobodnog vremena. To su, također, savezi koji masovnije članstvo najčešće okupljaju preko svojih nacionalnih društava i saveza (primjerice, Međunarodni olimpijski odbor - MOK, Svjetska šahovska federacija – FIDE i dr.). Ovi MNO-i se svojim djelovanjem zalažu za razvoj međunarodne razmjene, čime neizravno utječu na razvoj i jačanje duha međusobnog povjerenja i razumijevanja. Treću skupinu čine MNO-i koji se bave dobrotvornim radom i razvojnom pomoći (OXFAM, Međunarodni Crveni krst, Terre des Hommes i slično). Svojim djelovanjem izražavaju stavove i solidarnost javnog

³ Vivi više u: Steele-Orsini, M.A. i Wutrich, W., Les organisations non gouvernementales dans le systeme international, Relation internationales, 40-1984, str. 509.

mnijenja o ovim značajnim problemima velikog dijela čovječanstva. Crkvene organizacije predstavljaju posebnu skupinu brojnih udruga kao što su razne ekumenske udruge, zatim Pax Romana, Pax Christi itd. Često vrlo blisko surađuju s prethodno navedenim dobrotvornim nevladinim ustanovama, pojavljujući se kao donatori, a zahvaljujući ugledu koji uživaju među brojnim poklonicima, i kao organizatori prikupljanja raznih vrsta pomoći i drugih dobrotvornih akcija. Pretposljednju skupinu čine one MNO koje djeluju okupljajući različite kompaktne skupine (žene, etničke manjine, pripadnike istog govornog područja i sl.) i bore se za priznavanje i poštivanje njihovih prava na nacionalnoj razini, zalažući se istovremeno za solidarnost na međunarodnoj razini u cilju promicanja tih prava. Konačno, u posljednju skupinu spadaju MNO-i koji imaju tačno definirane ciljeve čije je postizanje ograničeno djelovanjem (prehrana djece, upotreba pesticida, prilagođena ili tzv. "čista tehnologija" i sl.), pa se zbog toga često nazivaju suradnja s drugim MNO i MVO. Pokušaj utvrđivanja stvarne uloge i značaja djelovanja jednog MNO ili skupine njih povezan je s detaljnim proučavanjem ciljeva i oblika rada konkretnog MNO, zatim, njegove veličine, stupanj univerzalnosti i broj članova te cjelokupna organizacijska struktura. Autoritet, odnosno uloga koju MNO može imati u svijetu ovisi i o njegovoj povezanosti s drugim transnacionalnim subjektima i vladinim ili nevladinim tijelima, dok se ponekad određene aktivnosti i popularnost MNO-a temelje na ugledu i entuzijazmu jedne ili više vodećih osoba, čija se imena često povezuju s međunarodnim priznanjem i općim prihvatanjem MNO-a. Konačno, ako bismo racionalno pokušali odrediti mogućnosti i granice djelovanja MNO-a, a time i njihovu ulogu u međunarodnim odnosima, onda njihovo postojanje treba promatrati kroz povezanost i suradnju s MVO-ima, zatim kroz suradnju i utjecaj koji ostvaruju na nacionalne vlade, te konačno kroz međusobnu suradnju srodnih i komplementarnih, ideološki bliskih ili različitih MNO-a koji svojom brojnošću zorno odražavaju konfiguraciju privatne organizacije u politički podijeljenom svijetu (Pavlović, Z., 1993:80-82). Dvadeseto stoljeće će, pored svih (pozitivnih i negativnih) obilježja koja mu se mogu pripisati, ostati upamćeno i kao stoljeće institucionaliziranja međunarodnih odnosa. To je proces koji se, prije svega, ogleda u osnivanju velikog broja međunarodnih vladinih organizacija, univerzalnih, regionalnih i subregionalnih, koje djeluju u najrazličitijim oblastima međunarodne suradnje, sa značajnim nadležnostima u reguliranju međunarodnog mira i bezbjednosti, zatim ekonomske, kulturne, socijalne i drugih vrsta suradnje među državama. Smatra se da su prve organizacije internacionalnog karaktera nastale u staroj Kini, jer su još 681. godine prije nove ere male

kineske države pokazale znake organiziranja na višestranj osnovi, formiranjem lige za uzajamnu odbranu od vanjskog neprijatelja. Ovaj vid relativno trajnog okupljanja zadržan je nasrednih dvjesto godina održavanjem neredovnih ali povremenih sastanaka. Savezi i političke konfederacije – tzv. Amfiktonije .postojale jednom i u periodu antičke Grčke. Ti savezi su imali svoje savjete, koje su činili predstavnici plemena povezani vjerom u isto božanstvo, kojima je osnovni cilj bio da održe bezbjednost svetih mjesta. Nešto kasnije su se pojavili i savezi koji su kao osnovnu zadaću imali zaštitu i unaprjeđenje trgovine – takav primjer je Hanzeatska liga, udruženje nizozemskih trgovačkih gradova, nastala u XIV stoljeću. Neki elementi iz djelovanja iprocedure Hanzeatske lige vrlo su slični pravilima procedure suvremenih međunarodnih organizacija. Naime, Hanzeatska liga je utvrđivala pravila za prijem novih članica, zabranjivala rat kao sredstvo politike, osim u slučaju kada država ima pristanak susjeda, ili kada njen najviši organ (Dijeti - Skupština), koji se sastajao u redovnim intervalima, na osnovu svojih ovlašćenja, obaveže sve članice Lige na rat (što veoma podsjeća na sistem kolektivne bezbjednosti). Iako, dakle, njihove korijene i daleke preteče možemo pronaći još u ranoj historiji civilizacije, gdje je moguće uočiti neke od organizacionih oblika, procedura i prakse koje postoje i danas, proces nastanka međunarodnih vladinih organizacija kakve danas poznajemo, podrazumijevao je prethodno ispunjenje nekoliko uvjeta. Najprije, bilo je neophodno da se završi proces formiranja suvremenih nacionalnih država, proces koji je započeo krajem XVII stoljeća. odnosi između novoformiranih suverenih država morali su postati tešnji i učestaliji i da se prevashodno zasnivaju na suradnji, a ne na sukobu, što je, kao posljedica naučnog napretka i indrustrijske revolucije, omogućeno povećanjem međunarodne razmjene. Iz tih učestalih odnosa razvila se svijest o potrebi rješavanja određenih problema na međunarodnom nivou (stvaranjem i korišćenjem međunarodnopravnih pravila) i to u institucijama koje će biti specijalizirane upravo za rješavanje takvih pitanja. Tek sa ispunjenjem svih tih uvjeta, stvoren je prostor za nastanak prvih međunarodnih vladinih organizacija (Mišćević, T., 2012:13-14).

3.2. Klasificiranje međunarodnih organizacija

Prema prof. dr. Vojinu Dimitrijeviću (1932-2012), međunarodne organizacije je moguće klasificirati na osnovu različitih mjerila. Sljedeća su najpoznatija:

- Širina članstva
- Stepem otvorenosti za stupanje u članstvo

- Trajnost
- Oblast djelovanja
- Ovlašćenja organizacije

Na osnovu širine članstva, međunarodne organizacije se mogu podijeliti na univerzalne, regionalne i organizacije posebno zainteresiranih država. Po stepenu otvorenosti za stupanje u članstvo treba razlikovati otvorene i zatvorene organizacije. Po trajnosti, međunarodne organizacije moguće je podijeliti na stalne i privremene. Po oblasti djelovanja, međunarodne organizacije se klasificiraju kao opće i specijalizirane. prema ovlašćenjima kojima raspolažu, mogu se razlikovati delibrativne , operativne i nadržavne međunarodne organizacije (Dimitrijević, V., 1980:30-32).

4. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE I LJUDSKA PRAVA KAO MOTIV

Ljudska prava odveć su bila osjetljivo područje u kojem su se države najteže odricale svog suvereniteta. Donedavno je to bilo *domaine réservée*, isključujući međunarodnu pravnu zaštitu samo jednog ljudskog dobra, zabranu ropstva. No, pojedinac postaje subjekt međunarodnog prava već nakon Prvog svjetskog rata, kada se javlja problem zaštite izbjeglica i osoba bez državljanstva. Povelja UN-a predstavlja temelj suvremenih pristupa međunarodnoj zaštiti pojedinca. Unutar te organizacije doneseno je nekoliko pravnih i nekoliko političkih dokumenata iz područja ljudskih prava koji propisuju temeljne standarde vezane uz ekonomski, društveni i politički položaj pojedinca u međunarodnoj zajednici čije poštivanje jamči potpisnica države. Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (usvojen od Opće skupštine UN-a, a otvoren za potpisivanje i ratifikaciju ili pristupanje 1966.) zapravo je posljedica postignute civilizacijske međuovisnosti i svijesti o potrebi međunarodne zaštite općih vrijednosti. na koje odnose u jednom društvu i načela međunarodne suradnje. Iz te osnove kasnije se razvilo nekoliko generacija ljudskih prava koja se tiču položaja pojedinca, etničkih, društvenih i drugih skupina, kao i cijelih naroda, zatim, jednakost u pristupu određenim civilizacijskim tekovinama, pristup informacijama, problemi razvoj, ekologija i tako dalje. Razne nevladine organizacije poput Međunarodnog odbora Crvenog krsta (ICRC) imaju velik utjecaj na stvaranje i razvoj međunarodnih instrumenata i normi koje osiguravaju poštivanje ovih prava. Međunarodna komisija pravika (ICJ), Međunarodni institut za ljudska prava (IIDH), Amnesty

International (AI), Međunarodna helsinška federacija za ljudska prava (IHFHR), Međunarodna udruga demokratskih pravnika (IADL), Međunarodna liga za ljudska prava (ILHR) i tako dalje. Također prate provedbu tih normi, odnosno poštivanje ljudskih prava u različitim državama, te se zalažu kod pojedinih vlada za prihvaćanje međunarodnih obveza u tom području (Ibid:96).

Jedan od ciljeva AI-ja, visoko cijenjenog MNO-a u području ljudskih prava, jest nadzirati i neizravno utjecati na rad UN-ovog Odbora za ljudska prava utemeljenog Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, stavljajući ga na raspolaganje članovima ovo neovisno tijelo brojne detalje i konkretne podatke o kršenjima ljudskih prava u pojedinim zemljama. Veliki dio svoje energije se usmjerena na borbu protiv mučenja. Kao jedan od inicijatora, odigrala je važnu ulogu u donošenju Deklaracije UN-a o zaštiti svih osoba od mučenja (1975.), koja je poslužila kao temelj UN-ovu Povjerenstvu za ljudska prava da razradi i predloži Generalnoj Skupštini za usvajanje tekstova Konvencije protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja (1984.), Kodeksa ponašanja za provedbu zakona (1979.), Etičkog medicinskog kodeksa (1982.), kao i Skupa načela za zaštitu svih osoba koje se nalaze u bilo kom obliku pritvora ili zatvora (1988.). Pored toga, ovoj međunarodnoj organizaciji pripada velika zasluga za stvaranje Fonda UN za pomoć žrtvama mučenja (1981), kao i za usvajanje od strane Generalne Skupštine UN. Najveći uspjeh na području ljudskih prava tijekom 1989. godine, kojemu je AI svojim inicijativama i djelovanjem značajno pridonio, svakako predstavlja donošenje od strane UN-a Opće skupštine Drugog fakultativnog protokola uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji se odnosi na ukidanje smrtne kazne. Protokol je, inače, prvi univerzalni pravni akt koji uređuje ovo važno i specifično područje, potvrđujući da je pitanje smrtne kazne jedno od temeljnih ljudskih prava. Sada je svim državama potpisnicama Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima dana mogućnost pristupiti ovom Protokolu, podvrgavajući međunarodnom pravu svoje odustajanje od izvršenja smrtne kazne i poduzimajući "sve potrebne mjere" za njezino ukidanje. Uz ove organizacije treba spomenuti i *ad hoc* pokrete za ljudska prava koji se javljaju povodom jedne ili više sličnih tema, a koji djeluju vrlo konkretno i operativno zahtijevajući od vlade da riješe određene slučajeve u skladu sa svojim međunarodnim obavezama. Značenje uloge nevladinih organizacija koje se bave ljudskim pravima uočili su 1970-ih godina neki visoki dužnosnici američke administracije koji su zagovarali uspostavu nevladinih organizacija državni institut čija bi djelatnost bila usmjerena na prikupljanje i obradu podataka, te izradu izvješća i vještačenja vezanih uz veliki broj ljudskih

prava (Ibid:96-98). Osim praćenja postupanja država i kritika upućenih u vezi s kršenjem preuzetih obveza, MNO-i se trude na različite načine uvjeravajući vlade da promijene neke svoje političke stavove i odluke. Pokreću političku kampanju i vrše pritisak na određene krugove bliske vlasti ili izravno na vlade pojedinih država kako bi djelovale i prenijele taj utjecaj na međunarodna i neka nadnacionalna tijela (kao što je Europski sud za ljudska prava) čime doprinose na obogaćivanje međunarodnih odnosa.

5. NACIONALNI I MEĐUNARODNOPRAVNI STATUS MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA

Općenito promatrano, međunarodne organizacije, zaokupljene su pitanjima u okvirima četiri oblasti, a to su: političko integriranje, međunarodna politička ekonomija, međunarodna bezbjednost, i socijalni i humanitarni problemi. U skladu s navedenim, međunarodne organizacije se uvjetno mogu razvrstati u četiri grupe: političke, ekonomske, bezbjednosne i socijalno-humanitarne (Mijalkovski, M., i Đorđević, I., 2010:105). Međutim, za njihovo klasificiranje uvažavaju se i drugi kriteriji. Naime, međunarodne organizacije se klasificiraju po:

- širini članstva – univerzalne, regionalne i one organizacije koje potječu od posebno zainteresiranih država.
- oblasti djelovanja – opće i specijaliziranje.
- ovlastima kojima raspolažu – operativne, deliberativne i organizacije koje imaju elemente nadržavnosti.

Uprkos nedvojbenom doprinosu MNO-a u području društvenog, kulturnog, privrednog i znanstvenog razvoja, koji je zapažen odavno, njihov status u međunarodnom pravu i nacionalnim zakonodavstvima nije poznat niti definiran. Naime, usprkos nekoliko pokušaja s početka ovog stoljeća, do sada nije učinjeno gotovo ništa konkretno na području reguliranja međunarodnopravnog statusa NVO-a, prvenstveno u sustavu UN-a, gdje imaju savjetodavni status. Iako je njihova aktivnost prisutna u realizaciji brojnih projekata privrednog razvoja i raznih pomoći raznim državama, ni vlade ni nevladine organizacije do sada nisu bile pretjerano spremne općim aktom zajamčiti im određeni status u međunarodnom pravu, makar se on samo odnosio na neke kategorije nevladinih organizacija. Ili o konkretnim situacijama u kojima bi se našli tijekom svojih aktivnosti. Isto tako, zakonodavstvo koje omogućuje rad MNO-a i definira status njihovih službenika postoji u relativno malom broju zemalja. U međuvremenu su sami

MNO-i na različite načine pokušavali pronaći rješenja s raznim vladama kako bi mogli nesmetano obavljati svoje svakodnevne dužnosti. Međutim, još uvijek ima zemalja čije zakonodavstvo ne sadrži pojam „međunarodne nevladine organizacije“, pa one moraju djelovati pod istim uvjetima koji vrijede za nacionalne privatna udruženja kao vid organiziranja i kao takve su zavedene u bazama agencija za privredne registre. To bitno utječe na način i učinkovitost njihova rada.

5.1. Status MNO u nacionalnim zakonodavstvima

Status pravnog lica hitna je činjenica bez koje MNO jednostavno ne bi mogli funkcionirati niti ostvarivati svoje ciljeve. Taj im status omogućuje sklapanje ugovora, posjedovanje dobara, pokretnina i nekretnina, primanje darova i ostavština, kao i podvrgavanje određenoj nadležnosti. S obzirom da ne uživaju status subjekata međunarodnog prava, prisiljeni su prihvatiti status pravnog lica u skladu s nacionalnim zakonodavstvom zemalja u kojima su registrirani, odnosno gdje imaju sjedište. Tim više što je, prema tradicionalnom shvaćanju većine autora, njihova privatna inicijativa, bez obzira na službene, javne funkcije koje obnašaju, bitna za bit njihova pravnog statusa. No, u praksi, javlja se problem u vezi s pravnim statusom udruga čiji su članovi javno trgovačko društvo, samostalno ili zajedno s privatnim subjektima (Međunarodna unija radio i TV postaja IBU, Interpol i dr.). Status organizacija s dvojnim ili mješovitim članstvom, u kojima se pojavljuju i predstavnici vlasti, tim je složeniji jer ti predstavnici stvarno zastupaju interese svojih država.

5.2. Međunarodnopravni status mno

Teško je razumjeti da se u vrijeme pozamašnog međunarodnog zakonodavstva MNO-ima, koji okupljaju višemilijunsko članstvo koje često predstavlja većinu stanovništva mnogih zemalja, ne priznaje nikakav međunarodni status, da tako kažemo, osim savjetodavnog čije postojanje prije svega ovisi o volji međudržavnih tijela. Tom se problemu posvećivala velika pažnja i prije i posle Drugog svjetskog rata. Od 1948. godine, kada je u sklopu Savjetodavne konferencije MNO-a, održane u Ženevi, osnovan poseban odbor sa zadatkom proučavanja okolnosti i problema vezanih uz međunarodnopravni status MNO-a, do donošenja Evropske konvencije o priznavanju Pravnog status MNO-a (1986.), razdoblje produljuje njihovu učinkovitu

savjetodavnu suradnju s MVO-om, a neuspješni pokušaji, prikupljanje mišljenja, činjenica i stvaranje novih nada u sveobuhvatnom međunarodnom priznanju, posebice kroz djelovanje Unije međunarodnih udruga (UAI). Tim nastojanjima prethodilo je jednako neuspješno razdoblje ispunjeno brojnim projektima raznih institucija i uglednih pravnika, čiji prvi pokušaji sežu na sam početak ovog stoljeća. Već na Prvom svjetskom kongresu međunarodnih udruženja, održanom u Briselu 1910. godine, donesena je Rezolucija o pravnom režimu međunarodnih udruženja. Njen tekst izražava uvjerenje sudionika Kongresa o nužnosti uspostavljanja nadnacionalnog statusa međunarodnih neprofitnih udruga putem diplomatske konvencije. Za provedbu ove Rezolucije u praksi, Kongres je osnovao Stalni odbor, kojemu je povjeren mandat da izradi nacrt konvencije, te da se poveže s međunarodnim organizacijama radi prikupljanja njihovih mišljenja u vezi s tim. Kongres je, također, pozvao belgijsku vladu da predstavi rezultate rada Odbora drugim zemljama. Iste godine dvaudruženja advokata bavili su se ovim problemom. Naime, u Londonu je Udruženje za međunarodno pravo donijelo rezoluciju vrlo sličnu onoj donesenoj na Prvom kongresu međunarodnih udruga, Ovu inicijativu poduprla je i Međunarodna konferencija o pomoći strancima koja je održana u Parizu 1912. godine. Godinu dana kasnije, na Drugom svjetskom kongresu međunarodnih udruženja, održanom u Briselu i Gentu, usvojen je nacrt međunarodne konvencije koja je bit od kojih je priznavanje od strane država potpisnica statusa građanske pravne osobe međunarodnim neprofitnim udrugama (Ibid:135). Nacrt također definira pojam međunarodne udruge, koja treba ostvarivati neprofitne ciljeve od međunarodnog javnog interesa, da je otvorena za članstvo pojedinaca i zajednica iz svih ili više zemalja, da svojim djelovanjem ne narušava javni red i mir te da njegovo predstavničko tijelo okuplja najmanje po jednog državljanina iz svake države u kojoj će udruženje biti priznato.

Bit međunarodnopravnog statusa MNO sadržana je u članu 1. Nacrta, prema kojem se ugovorne stranke obavezuju pružiti pravnu zaštitu međunarodnim neprofitnim udruženjima na svojim područjima, u granicama i jamstvima utvrđenim Konvencijom, putem priznavanjem statusa pravnih lica, odnosno priznavanjem pravnog statusa koji su stekli u jednoj od država ugovornica u skladu s njihovim zakonodavstvom. Kako bi uživali ovaj status, MNO-i trebaju ispunjavati sljedeće uvjete prema Nacrtu ove konvencije: da su privatne prirode, da su otvoreni za članstvo, pod uvjetima utvrđenim njihovim statutima, pojedincima ili udruženjima iz neke zemlje, da je svrha njihova djelovanja neprofitna, a cilj od općeg, međunarodnog značaja. U Nacrtu se zatim navodi obavezni sadržaj statuta svake MNO, koji utvrđuje naziv i ciljeve

udruženja, njeno sjedište, sastav i način okupljanja članova, zatim, njihova prava i obaveze, ustrojstvo i način rada tijela, postupak izmjena i dopuna statuta, kao i način prestanka postojanja udruge. Statuti međunarodnih udruga podliježu obveznoj registraciji kod Stalne komisije u Briselu, čija je nadležnost osigurati provedbu Konvencije. Komisija, koja ima svoj Izvršni ured, sastoji se od posebnih izaslanika ili diplomatskih predstavnika ugovornih strana koje je akreditirala belgijska vlada. Za njegov rad potrebna je većina od 2/3 članova koji odlučuju običnom većinom glasova. Inače, troškove rada Zavoda snose zemlje ugovornice u omjeru utvrđenom za kao i način prestanka postojanja udruge. Statuti međunarodnih udruga podliježu obveznoj registraciji kod Stalne komisije u Briselu, čija je nadležnost osigurati provedbu Konvencije. Međunarodna udruženja mogu, prema odredbama člana 10., posjedovati pokretne bez ograničenja. Također, mogu posjedovati nekretnine potrebne za obavljanje djelatnosti, uz dozvolu izdanu u skladu s propisima države u kojoj se nekretnina nalazi. MNO također mogu primati poklone i ostavštine i njima raspolagati pod istim uvjetima kako je navedeno u članu 10. Naziv, znak i amblem MNO zaštićeni su na teritoriju zemlje ugovornice u istoj mjeri u kojoj je takva zaštita dana trgovačka društva, dok su fiskalne olakšice predviđene u onoj mjeri u kojoj ih uživaju nacionalna udruženja sa sličnim ciljem djelovanja. MNO mogu djelovati na teritorijima zemalja ugovornica u skladu sa svojim ciljevima, a unutar granica lokalnih propisa. Također se mogu slobodno pojaviti pred sudovima u zemljama ugovornicama, radi zaštite svojih legitimnih prava i interesa. Konačno, prema odredbama posljednjeg člana, člana 18., osim dobrovoljnim prestankom postojanja, MNO-ovi mogu izgubiti svoj pravni status voljom vlasti države ugovornice, u sljedećim slučajevima: 1) ako udruženje prihode i kapital koristi suprotno odredbama svog statuta; 2) ako postane nesposoban za plaćanje; 3) ako se ne pridržava odredaba članka 5. stavka 2. koje nalažu blagovremeno izvješćivanje Zavoda o svim promjenama statuta i imenima njegovih dužnosnika i zastupnika koji ga zastupaju pred sudom; 4) ako protivno svom cilju poduzima u jednoj ili više država radnju kojom se narušava javni poredak i običaje u zemljama u kojima djeluju (Ibid:137).

Dalje, jasno nam je da međunarodne organizacije i udruženja imaju kompleksan pravni status u nacionalnim zakonodavstvima diljem svijeta. U nekim zemljama, oni su priznati kao subjekti međunarodnog prava, sa značajnim pravima i obavezama prema nacionalnom zakonodavstvu. U drugim zemljama, njihov pravni status može biti ograničeniji, a njihova prava i obaveze regulirane su na temelju posebnih sporazuma ili zakona. U okviru EU, međunarodne

organizacije i udruženja imaju poseban pravni status, reguliran primarno Europskim sporazumom o funkcioniranju EU. Ovaj sporazum priznaje i štiti prava i obaveze međunarodnih organizacija i udruženja u okviru EU, uključujući njihovu slobodu djelovanja, neometanost i neprikosновенost. Također, ovaj sporazum propisuje način na koji će EU i nacionalna zakonodavstva surađivati s međunarodnim organizacijama i udruženjima. Primjerom može biti status međunarodne organizacije poput UN-a u EU, koja se smatra strancem po nacionalnom zakonodavstvu država članica, ali sa pravima i obavezama propisanim Sporazumom o funkcioniranju EU i dodatnim međunarodnim ugovorima između EU i UN-a. U SAD, status međunarodnih organizacija i udruga reguliran je na federalnom i državnom nivou. Na federalnom nivou, Ustav SAD-a i zakoni propisani od strane Kongresa imaju ključnu ulogu u reguliranju statusa međunarodnih organizacija i udruženja. Na federalnom nivou, međunarodne organizacije i udruženja smatraju se strancima i značajno su zaštićeni od strane zakona o stranim državljanima i stranim subjektima. Oni imaju pravo da se koriste svojim imovinom i da slobodno djeluju u SAD-u, pod uvjetima propisanim federalnim zakonima. Međunarodne organizacije i udruge također su podložni određenim poreznim obavezama, kao i obavezama vezanim za radne standarde i zaštitu okoliša. Na državnom nivou, međunarodne organizacije i udruge također su podložni zakonima i regulativama država u kojima posluju. U nekim državama, oni su zaštićeni od strane zakona o stranim državljanima i stranim subjektima, dok su u drugim državama podložni dodatnim zakonskim obavezama. Ukupno, status međunarodnih organizacija i udruženja u SAD-u reguliran je složenom interakcijom između federalnih i državnih zakona, kao i međunarodnih ugovora i sporazuma koje SAD ima s tim organizacijama i udrugama. Ustav SAD-a značajno utječe na status međunarodnih organizacija i udruženja, propisujući način na koji federalne vlasti mogu surađivati sa stranim državama i međunarodnim organizacijama.

U SAD-u postoji više zakona koji reguliraju status međunarodnih organizacija i udruga. Neki od ključnih zakona su:

- Zakon o međunarodnim organizacijama: Ovaj zakon, propisan u 1945. godini, omogućava međunarodnim organizacijama da imaju sjedište i djeluju u SAD-u, kao i da koriste svoju imovinu i slobodno komuniciraju sa svojim članicama i drugim međunarodnim organizacijama.
- Zakon o stranim državljanima i stranim subjektima: Ovaj zakon regulira status i prava stranaca, uključujući međunarodne organizacije i udruženja, u SAD-u.

- Porezni zakoni: Međunarodne organizacije i udruženja su podložni poreznim obavezama u SAD-u, u skladu sa federalnim i državnim poreznim zakonima.

Regulativa o statusu međunarodnih organizacija i udruženja u SAD-u kombinacija je ovih i drugih zakona koji se primjenjuju na federalnom i državnom nivou.

5.3. Odluke međunarodnih organizacija

Proces donošenja odluka, pored toga što je faktički uvjet za postojanje međunarodne organizacije, formalno je i najznačajniji proces u njima, a njegov značaj potvrđuje i činjenica da je to djelatnost koja je zastupljena u svim organizacijama, bez obzira na to da li je riječ o vladinim, nevladinim ili transnacionalnim, tipičnim, operativnim ili nadnacionalnim međunarodnim organizacijama (Mišćević, T., 2012:56)

U širem smislu, svi jednostrani pravni akti međunarodnih organizacija, doneseni prema postupcima koje su utvrdila nadležna tijela tih organizacija, kao izraz volje same organizacije, a ne izravno od strane svojih država članica. U užem smislu, spominju se samo oni akti međunarodnih organizacija koji obvezuju one na koje se odnose, inače oni akti koji nemaju takvu snagu (Preporuke i dr.). Odluke međunarodnih organizacija treba razlikovati od nekih drugih izjava namjere donesenih ili provedenih uz izravno sudjelovanje međunarodnih organizacija. Konkretno, veliki broj međunarodnih organizacija sklapa međunarodne ugovore kako s državama (npr. sporazum o sjedištu sa zemljom u kojoj organizacija ima sjedište) tako i s drugim međunarodnim organizacijama (npr. sporazumi između UN i njenih specijaliziranih agencija). Međutim, oni su i međunarodni ugovori i međudržavni ugovori i, uprkos nekim posebnostima, pripadaju ovoj skupini izvora međunarodnog prava. Osim toga, mnogi su ugovori razvijeni i sklopljeni pod pokroviteljstvom i uz značajnu potporu međunarodnih organizacija, iako one nisu njima ni na koji način podređene. Riječ je dakle o sporazumima država potpisnica, a ne međunarodnih organizacija. To su npr. Bečka konvencija o diplomatskim odnosima (1961.), Konvencija UN-a o pravu mora (1982.), itd. S druge strane, postoje i razne odluke međunarodnih organizacija (njihovih tijela) koje su *de facto* njihove jednostrane odluke. Ove pravne akte ne donose države članice, već u granicama svog djelokruga i nadležnih organa Organizacije (plenarna skupština, izvršno tijelo, itd.). Ovisno o tome jesu li opće i trajne naravi ili se tiču samo određenog slučaja, sve odluke međunarodnih organizacija pretvaraju se u opće odluke (razni propisi, pravilnici i sl., ustrojstvo, stvaranje pomoćnih tijela i agencija i dr.). Odluke o

materijalnopравnim pitanjima i odluke o procesnim pitanjima razlikuju se po svojoj prirodi. Konačno, sve odluke, ovisno o stranama koje su uključene, mogu se podijeliti na one koje utječu na unutarnje poslove (unutarnje djelovanje) međunarodne organizacije (npr. imenovanje dužnosnika, usvajanje proračuna itd.), vanjske (npr. preporuka za mirno rješavanje spor, odluka da vam se pruži tehnička ili druga pomoć itd.). Odluke međunarodnih organizacija nisu uvrštene među izvore međunarodnog prava u členu 38/1 Statuta Međunarodnog suda pravde. Razlog je, naravno, taj što u to vrijeme (1945.) međunarodno pravo nije bilo tako razvijeno kao danas, a prije svega uloga međunarodnih organizacija bila je znatno ograničenija. I danas većina odluka međunarodnih organizacija nije izvor međunarodnog prava. No, neki od njih nedvojbeno su pravno obavezujući za adresate, što znači da čine posebnu kategoriju izvora međunarodnog prava. Osim toga, mogli smo primijetiti uz sve zaključke da važnost odluka međunarodnih organizacija i dalje raste. Obavezujuća priroda odluka međunarodnih tijela ovisi o mnogim činiocima, uključujući opseg ovlasti koje su države dodijelile određenom tijelu i ovlasti koje određeno tijelo daje najvišem aktu tijela (status, ustavni ugovor, itd.). Različita priroda međunarodnih organizacija, njihovih tijela pa tako i odluka ne dopušta generaliziranje. Stoga se svaki slučaj mora posebno procijeniti. Što se tiče odluka koje utječu na unutarnje poslovanje organizacije, nedvojbeno je da su pojedini pojedinačni akti koje donose nadležna tijela obavezujući za ostale organe ustanove. Tu spadaju, primjerice, odluke o prijemu nove zemlje u članstvo, o isključenju iz članstva, o osnivanju novih tijela, o izboru dužnosnika, o nalogu koji glavno tijelo daje pomoćnom tijelu, proračun, itd. Postoje i neke opće odredbe koje se odnose na samu organizaciju: razni propisi, trgovinski kodeksi itd.

Složenije je pitanje obaveznosti odluka međunarodne organizacije za pitanja izvan same organizacije. Nedvojbeno je da su pojedine pojedinačne odluke tijela međunarodne organizacije pravno obavezujuće za svoje adresate. Tu spadaju npr. Odluke Vijeća sigurnosti koje određuju mirovne misije, njihove mandate i druga slična pitanja, kao i odluke kojima se nameću sankcije određenim državama, pokretima, pa čak i pojedincima. Složenije je pitanje mogu li opće odluke međunarodnih organizacija upućene vanjskom svijetu biti pravno obavezujuće, a time i izvori međunarodnog prava. Rezolucije Vijeća sigurnosti 827 (1993) i 955 (1994) o osnivanju *ad hoc* međunarodnih kaznenih sudova za bivšu Jugoslaviju i Ruandu utvrdile su statute ovih tijela; Tehnički propisi koje donose pojedine specijalizirane agencije UN-a (Svjetska zdravstvena organizacija, Međunarodna organizacija civilnog zrakoplovstva, Svjetska meteorološka

organizacija) u svojoj su nadležnosti obavezujući za članice itd. Primjera ove vrste je sve više. Brojni su pokazatelji da u našem vremenu uloga odluka međunarodnih organizacija kao izvora međunarodnog prava postaje sve važnija. Kako proces integracije bude napredovao, ova će se uloga nastaviti povećavati. Međutim, treba imati na umu da je praksa u ovom području vrlo različita, pa je nemoguće uspostaviti opća pravila koja vrijede za sve slučajeve. Većina danas prenesenih odluka tijela međunarodnih organizacija još nije pravno obavezujuća. To se, također, odnosi na rezolucije Generalne skupštine UN-a. Većina njenih rezolucija u biti je samo svojevrsni odraz svjetskog mišljenja, odnosno stajališta većine članica UN-a o određenim pitanjima. Takve odluke imaju veliku moralnu snagu, ali konačna odluka hoće li se pridržavati ili ne ostaje isključivo na svakoj državi. Međutim, neke opće odluke međunarodnih organizacija, iako nisu formalno pravno obavezujuće, značajne su po tome što pridonose stvaranju međunarodne pravne prakse, tj. dokaz su postojanja takve pravne prakse. Dobri primjeri su akti Generalne skupštine UN-a kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948.), Deklaracija o načelima međunarodnog prava koja se odnose na prijateljske odnose među državama (1970.), Rezolucija 3314 (1974.) koja je sadržavala definiciju agresije i dr. Poseban slučaj su presude tzv. nadnacionalnih međunarodnih organizacija poput EU, u kojima se stvara svojevrsno nadnacionalno pravo. Institucije Unije ovlaštene su donositi različite odluke, od kojih su neke pravno obavezujuće za članice, ali i o drugim pitanjima koja se na njih odnose (uključujući fizičke i pravne osobe) i izravno (bez ratifikacije i sl.) primjenjuju se u svakoj državi članici. Nema sumnje da su neke odluke EU izvori međunarodnog prava. A i sama EU kao poseban sistem nudi posebnu granu prava koje poznajemo kao Pravo EU.

6. RAZVOJ MEĐUNARODNIH ODNOSA PRIJE 1919. GODINE

Tri su osnovna uvjeta za postojanje međunarodne vladine organizacije, a to su, neovisne političke zajednice; pravila dogovorena među takvim zajednicama koja imaju za cilj da reguliraju njihove međusobne odnose; i treće, formalna struktura za implementaciju i sprovođenje pravila. Bez prvog, regulatorna struktura bi u suštini bila imperijalna ili hegemonijska, da zapravo nije dio jedne države. Bez drugog, uređeni odnosi, tamo gdje bi postojali, bili bi slučajna posljedica neformalne interakcije među suverenim entitetima. Bez trećeg, provođenje pravila bi ovisilo od diplomatije i državnog umijeća, a ne od barem nekog elementa upravljanja od strane stalnog tijela stvorenog u tu svrhu. Moguće su mnoge šeme za klasifikaciju međunarodnih vladinih

organizacija – prema članstvu ili funkciji, na primjer – ali ova tri kriterija definiraju bitne kvalitete jedne međunarodne vladine organizacije kao takve.

Analitičari nevladinih organizacija ukazali su na mnoge preteče suvremenih institucija, poput UN⁴, STO⁵ ili EU⁶, koje su ispunjavale sve značajniju ulogu u oblikovanju modernog svjetskog poretka. Za neke je najraniji oblik međunarodne organizacije bilo Amfiktionsko vijeće antičke Grčke, ali je postojalo prvenstveno u vrlo ograničenoj svrsi da omogući grčkim gradskim državama da se uključe u zajedničke vjerske obrede i zaštitu svetišta u Delfima. To je u suštini bila personifikacija kulturnog jedinstva među Grcima, a ne sredstvo za upravljanje suverenim neovisnostima gradskih država. Članovi ove organizacije morali su da polože zakletvu osmišljenu sa ciljem da se ograniči šteta koju bi mogli učiniti jedni drugima u slučaju rata – što je osnova za argument da je Vijeće bilo međunarodna organizacija – ali to je općenito ignorirano i mogu se iznijeti slične stvari o drugim drevnim primjerima. Svi su imali sisteme i pravila koji su nastojali uspostaviti određenu mjeru reda u oblastima kao što su trgovina, rat, granice ili prava na privredne resurse. U nekim slučajevima, kao što su carska Kina ili Egipat, pravila su bila dio hegemonijske strukture moći – u teoriji ako ne uvijek u praksi – iako su Egipćani, također, dozvoljavali mogućnost trgovinskih sporazuma sa nezavisnim stranim državama. U drugim slučajevima, kao što je Indija, odnosi među nezavisnim i polunezavisnim indijskim državama u principu su uređivani kroz različita pravila i vjerska pravila koja proizilaze, kao u slučaju Grčke, iz osjećaja zajedničkog kulturnog identiteta, ali nije postojalo stalno tijelo kome je bilo povjereno provođenje ovih pravila.

Srednjovjekovni kršćanski svijet približava se našoj koncepciji međunarodnih organizacija, sa svojim ekumenskim savjetima, viteškim redovima i složenim i dalekosežnim međunarodnim pravnim strukturama, uključujući ono što je predstavljalo žalbene sudove i arbitražu. Čak je, u obliku sveštenstva, imao ono što Martin Wight⁷ naziva 'masovnom međunarodnom birokratijom'. Međutim, hipotetičko jedinstvo zapadnog kršćanstva kao složene

⁴ Ujedinjene nacije.

⁵ Svjetska trgovinska organizacija jeste međunarodna organizacija koja se bavi pitanjima međunarodne trgovine, usvajanjem sporazuma u toj oblasti, nadzorom nad njihovom primjenom, rješavanjem sporova između država članica i suradnjom sa drugim međunarodnim organizacijama. Ona predstavlja forum za pregovore između država članica koji se tiču međunarodnih trgovinskih odnosa već uređenim multilateralnim trgovinskim sporazumima. O STO, vidi više u: Pravni aspekti liberalizacije međunarodnog prometa usluga, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str.17-18.

⁶ Evropska unija

⁷ Robert James Martin Wight (1913–1972) bio je jedan od najpoznatijih britanskih autora i 'poznavaca međunarodnih odnosa.

strukture vlasti kojom predsjedava Papa postavlja pitanja o valjanosti začeca kao istinsko udruživanje neovisnih političkih zajednica, kako to nalaže naša definicija.

Tek u XIX stoljeću su se međunarodne organizacije, koje se pravilno nazivaju, počele pojavljivati u sprezi sa industrijskim i tehnološkim revolucijama tog vremena. Duboke promjene u političkom, ekonomskom i društvenom pejzažu tijekom tog perioda bile su instrumentalne kako za uspostavljanje povoljne klime za proliferaciju međunarodnih organizacija, tako i za određivanje njihove agende. Ovo je najočitije u oblastima trgovine i međunarodnih komunikacija. Masovno povećanje proizvodnje izazvano industrijskom revolucijom dovelo je do jednako snažnog rasta trgovine.

Kako je evropski imperijalizam sve više i više prodirao na globalnom nivou, tako se pojavila vrlo složena svjetska ekonomska mreža. Ovo je utjecalo na rast međunarodnih institucija na četiri različita načina. Prvo, veći broj međunarodnih transakcija povećao je rizik od sukoba koji proizilazi iz nekog trivijalnog spora. Ovo je bio jedan od faktora koji stoji iza rastuće tendencije tijekom XIX stoljeća da države prihvate međunarodnu arbitražu o različitim vrstama sporova u kojima, prema standardnoj formuli „*ni čast ni vitalni interesi*” nisu bili uključeni.

Drugo, dogovoreni propisi i zajednički standardi morali su se utvrditi za takve svrhe kao što su patentiranje izuma, klasifikacija robe za carinu i odlučivanje o kursovima između valuta. Ono što se tada nazivalo javnim međunarodnim sindikatima, osnovano je da bi se bavilo takvim stvarima, a do kraja devetnaestog stoljeća kretanje ka međunarodnom standardiziranju počelo je utjecati na manje tehnička i očiglednije politička područja, kao što je zaštita radnika i djece.

Treće, tradicionalno insistiranje država na rigidnom tumačenju njihovih suverenih prava javljalo se kao značajna prepreka efikasnom vođenju međunarodnog poslovanja. Klasična ilustracija ovoga odnosila se na prenos poštanskih pošiljki preko granica. Prije osnivanja Općeg poštanskog saveza USW i njegovog nasljednika, Svjetskog poštanskog saveza (UPU) USU, međunarodna poštanska komunikacija bila je uređena brojnim bilateralnim ugovorima, a ne jednom konvencijom. Cilj svake države bio je da osigura da ravnoteža finansijske prednosti koja proizilazi iz ovih ugovora bude u njenu korist, što je dovelo do toga da svi naplaćuju izuzetno visoke inostrane poštarine. Kako su se naknade naplaćivale na svakoj granici, trošak slanja poštanske pošiljke iz jedne zemlje u drugu varirao je u zavisnosti od rute kojom se koristi.

Četvrto, ekonomije velikih sila postajale su sve više međuzavisne, što im je omogućilo određene zajedničke interese da se suprotstave njihovim brojnim rivalstvima. U XIX stoljeću su

se desili prvi pokušaji da se ova međuovisnost pretoči u institucionalni oblik uspostavljanjem međunarodnih komisija za regulaciju trgovina specifičnim robama, kao što je šećer. Drugi efekat međuovisnosti bio je da se pomoglo da se pitanja internacionaliziraju – da se ono što su nekada bila čisto nacionalna pitanja pretvore u pitanja od općeg značaja. Kontrola bolesti bila je jedna takva oblast, sa nekoliko međunarodnih sindikata osnovanih u XIX stoljeću, što je kulminiralo Trećom sanitarnom konvencijom i osnivanjem Međunarodne kancelarije za javnu higijenu, a i drugih toga.

Važno je napomenuti da nijedna od ovih prekretnica u historiji međunarodnog organiziranja nije imala nesmetan nastanak, niti je u suštini bilo nagovještaja bilo kakve perspektive da ambiciozniji poduhvati budu uspješni. Francuska je, strahujući od mogućih finansijskih gubitaka, odgodila formiranje poštanskog sindikata. Britanija se dugi niz godina opirala svakom pokušaju potpisivanja sanitarne konvencije s obrazloženjem da bi to moglo štetiti njenim pomorskim interesima. Sanitarni savjeti su i sami bili arene za sukobe interesa velikih sila koji su se odvijali tijekom cijelog XIX stoljeća. Ako je takva rasprava bila toliko prisutna u relativno manjim stvarima, napredak u oblastima za koje se smatralo da utječu na vitalne nacionalne interese, kao što je bezbjednost, bio je neminovno mnogo ograničeniji. Međutim, XXI stoljeće prati dva velika koncepta, a to su stvaranje Ujedinjene Evrope i Međunarodnog komiteta Crvenog krsta.

6.1. Ujedinjena Evropa

Concert of Europe – Ujedinjenje – neformalni aranžman u kojem su se evropske sile zajedno savjetovale u vrijeme krize – nastao je u ratnom savezu protiv Napoleona. Rane ideje da Ujedinjenje treba da bude neka vrsta međunarodne vlade sa širokim ovlastima za intervenciju u unutarnje poslove država utemeljene su na britanskom insistiranju na principu neintervencije koji je ostao kamen temeljac međunarodnog sistema. To je uveliko bila posljedica različitih percepcija nacionalnih interesa, ambicioznijih prijedloga za Ujedinjenje koji su potjecali uglavnom iz konzervativnih, dinastičkih imperija koje su najviše izgubile od principa nacionalnog samoopredjeljenja i liberalizma koje je propagirala Francuska revolucija. Ali sistem Ujedinjenja je ipak bio značajan faktor iza relativnog odsustva sukoba među evropskim silama tijekom većeg dijela stotinu godina nakon završetka Napoleonovih ratova. Njegovu ulogu ne treba preuveličavati zbog postojanja stabilne ravnoteže snaga i mogućnosti koje se otvaraju za

ekspanziju izvan Evrope, jer je sve to odigralo svoju ulogu, ali središnji naglasak na Ujedinjenju je upravo na potrebi konsultacija i diplomatije prije pribjegavanja sili.

Posmatran kao međunarodna organizacija, Koncept Ujedinjenje je imao mnogo manje zakonodavnih, upravnih i izvršnih organa od mnogih njegovih nasljednika, koji se u osnovi oslanjaju na savez Austrije, Britanije, Pruske i Rusije (s Francuskom primljenom nakon kratkog probnog perioda) i na dogovoru da se sastanu u slučaju bilo kakve prijetnje po 'spokoj Evrope', pod kojim se podrazumijevala odbrana teritorija s ciljem osiguranja trajne ravnoteže snaga. Njena pravila su bila podjednako neformalna – ne postoji nikakav ustavni dokument za Ujedinjenje kao što je Pakt naroda ili Povelja UN-a. Ovdje je bilo uključeno potvrđivanje posebnih prava i odgovornosti za velike sile. Iako je status 'velike sile' dugo bio priznat u evropskim međunarodnim odnosima, složen – i sporan – sistem diplomatskog prvenstva doveo je do mnogih manjih sukoba i sve evropske države su vrlo ljubomorno čuvale svoje formalne pozicije kao 'suverene jednake'.

Ono što su četiri saveznika uradila, u stvari, bilo je da se proglase za glavne arbitre evropskih poslova dok se istovremeno nameće daleko jednostavnije pravilo u pogledu prvenstva. Vijeće naroda i Vijeće bezbjednosti UN-a institucionalizirali su ovaj princip dodijelivši velikim silama stalno članstvo i pravo veta, iako je princip znatno razvodnjen proširenjem Savjeta na manje ovlasti na nestalnoj osnovi. Drugo, Ujedinjenje je preuzelo samo po sebi pravo da državama dodijeli međunarodni legitimitet, odnosno da odredi samo njihovo pravo da postoje kao države. Time se otvorila mogućnost da međunarodna zajednica, djelujući kroz svoje formalne institucije, može proširiti koncept 'međunarodnog legitimiteta' tako da se to može primijeniti na ponašanje, kao i na status država.

Treće, Ujedinjenje je postavilo niz općih normi, od kojih se neke odnose na unutarnje, ali i na spoljne poslove država. Oni su se kretali od pravnih principa koji reguliraju plovidbu međunarodnim rijekama do zabrana trgovine robljem i tvrdnji o pravima vjerskih manjina.

6.2. Crveni krst

Kada govorimo o nastanku Crvenog krsta, uvek počinjemo od 1859. godine, odnosno od čuvene bitke kod Solferina, malog grada na severu Italije. Te godine, 24. juna, odigrala se jedna od najkrvavijih bitaka u historiji do tada. U ovoj bici između Italije i Francuske s jedne strane i Austrije s druge strane, učestvovalo je 300.000 vojnika. U 15 sati borbe, Solferinske ravnice bile

su prekrivene sa više od 40.000 mrtvih i ranjenih vojnika. Švicarac Henri Dinan, biznismen iz Ženeve, sasvim slučajno se našao na mjestu bitke. Užasnut slikom koju je pronašao, zaboravio je na svoje poslovne planove i počeo da pomaže žrtvama. Organizirao je, prije svega, žene Solferina i susjedstva Castiglione i počeo nesebično pomagati svima koje je zatekao na bojnopolju. Prihvatili su maksimu "tutti fratelli" – svi smo braća, ne praveći nikakvu razliku prema onima kojima je pomoć bila potrebna. To je u to vrijeme bilo neobično jer je pomoć uglavnom pružana pripadnicima njihove vojske. Nakon povratka u Ženevu, Anrija Dinana su dugo mučile slike iz Solferina. Svoja sjećanja objavio je u knjizi "*Sjećanje na Solferino*", objavljenoj 1862. godine. U njoj je sa zastrašujućom stvarnošću prikazao strahote rata i prikazao vjernu sliku klanice u Solferinu. Knjiga je uspostavila javno mnijenje cijele Evrope: hiljade ranjenih i bolesnika posječeno je nemilosrdnom smrću samo zato što nije bilo organizirane pomoći. Utjecaj knjige je bio ogroman. Henri Dinan je pokazao da se ljudska patnja može ublažiti, kao što su on i njegovi saradnici učinili u "spontanom žrtvovanju" nakon Solferina. Dinan se nije zadržavao samo na dirljivom opisu onoga što je vidio, već je iznio konkretne prijedloge "velikoj evropskoj porodici" kako da popravi situaciju: da se u miru formiraju dobrovoljci za pomoć ranjenicima u vojskama u ratu i da se donesu određena zakonska pravila, obavezna za sve, koja bi omogućila ovu pomoć i smanjila patnje žrtava rata. Godinu dana nakon objavljivanja knjige, 17. februara 1863. godine, peterica ženevskih građana, među kojima i Henri Dinan, osnovali su Komitet petorice - današnji Međunarodni komitet Crvenog krsta. Koncem iste godine, 26. oktobra, Komitet je organizirao i održao međunarodnu konferenciju u Ženevi na kojoj su bili prisutni predstavnici 16 zemalja. Međunarodna konferencija preporučila je stvaranje nacionalnih društava za pomoć ranjenicima u vojskama rata. Također, Konferencija je predložila neutraliziranje ambulanti i vojnih bolnica u ratu, kao i njihovu nepovredivost, s tim da se ova zaštita odnosi i na medicinsko osoblje vojski, na ranjenike i dobrovoljce koji učestvuju u pružanju pomoći. Znak Crvenog krsta na bijeloj pozadini izabran je kao znak zaštite ranjenika i osoblja koje pruža pomoć. Znak je usvojen kao znak poštovanja prema Švicarskoj i predstavlja obrnuti redosljed boja na njenoj zastavi. Odmah nakon konferencije počelo je osnivanje prvih nacionalnih društava za pomoć ranjenicima u vojskama u ratu. Prva od njih nastala je 1863. godine, tako da je sredinom 1864. godine već formirano 10 humanitarnih društava (Belgija, Nizozemska, Danska, Francuska, Italija, Španija...). Danas Međunarodni pokret Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca, kao krovna organizacija, uključuje Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC/ICRC), Međunarodnu federaciju društava

Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca (MFDCKCP/IFRC) i 192 nacionalna. MKCK je neovisna, neutralna organizacija koja pruža humanitarnu zaštitu i pomoć žrtvama oružanih sukoba i drugih situacija nasilja. MKCK obavlja humanitarne zadatke koji su mu povjereni Ženevskim konvencijama i dopunskim protokolima, brine se o pravilnoj primjeni međunarodnog humanitarnog prava i prima sve proteste zbog navodnih kršenja tog zakona, nastoji da pruži zaštitu vojnim i civilnim žrtvama oružanih sukoba. Sukobe i unutarnje nemire i posljedice tih sukoba, obezbjeđuje rad Centralne agencije za pretragu u skladu sa odredbama Ženevskih konvencija. Međunarodni komitet ima 18.000 zaposlenih u 90 zemalja širom svijeta koji pomažu ljudima pogođenim oružanim sukobima i nasiljem. Sjedište MKCK-a je u Ženevi. Međunarodna federacija društava Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca osnovana je 1919. godine. Još jedan je sastavni dio Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca i sastoji se od nacionalnih društava koja su međunarodno priznata u skladu sa Statutom Međunarodnog pokreta. Sjedište MFDCK/CP je također u Ženevi. Međunarodna federacija društava Crvenog krsta i Crvenog polumjeseca djeluje u "redovnim" okolnostima i u slučaju nesreća koje nisu uzrokovane ljudskim djelovanjem (poplave, zemljotresi, suše, glad i slične nesreće), odnosno u situacijama kada nema oružanih sukoba. U svakoj zemlji, Međunarodna federacija djeluje preko nacionalnog ili u dogovoru s njim i u skladu sa zakonima zemlje (<https://www.crvenikrst011.org.rs/istorijat/>) .

6.3. Haške konferencije

Još jedan događaj na kraju stoljeća obećao je da će još više odvesti proces koji je započeo Ujedinjenjem Evrope i MKCK iz razloga podvrgavanja i pribjegavanja država ratu toga doba, ali i ponašanja tijekom rata institucionaliziranoj strukturi normativnih ograničenja. To je bila Haška konferencija koja je tada predstavljala vrhunac međunarodne arbitraže. Prva Haška konferencija je bila i najposjećenija konferencija do sada, s delegatima iz Evrope, Sjeverne i Južne Amerike i Azije, a njihova popularnost bila je jasan odgovor na međuzavisnost koju su mnogi sada smatrali ključnim faktorom u međunarodnim odnosima. Diskusije na konferencijama sastojale su se od čudnog spoja idealističkih izjava o svrsi i pažljivog odricanja od strane svih da preuzimaju bilo kakve obavezujuće obaveze. Druga konferencija je revidirala konvencije koje je usaglasila prva i dodala deset novih, uglavnom koje se tiču ratnog prava. Nije postignut značajan napredak u oblasti razoružanja – prvobitnog povoda konferencija.

Haške konferencije se ponekad prikazuju kao da su imale veliki utjecaj na stvaranje novog međunarodnog utjecaja, ali to nije sasvim tačno. Na Pariškoj mirovnoj konferenciji, koja je stvorila Društvo, bilo je vrlo malo glasova za izgradnju haškog iskustva, a dvije najvažnije delegacije, američka i britanska, tvrdile su da Društvo mora biti slobodno od bilo kakvog povezivanja sa prethodnim poduhvatima. Bez obzira na to, neka od sredstava favoriziranih na konferencijama – na primjer, upotreba arbitraže, posredovanja i istražnih komisija kao sredstava za ublažavanje konflikata – našli su mjesto u Paktu naroda. Općenito govoreći, konferencije su odražavale i sve hitnije međunarodne probleme, koji su očito zahtijevali neku vrstu kolektivnog rješenja, i ogromne prepreke da se takva rješenja osiguraju u svijetu država od kojih je svaka svoju suverenu neovisnost doživljavala kao svoju najveću vrijednost.

Ova centralna dilema međunarodnog pitanja nije ništa manje vidljiva u novom mileniju nego početkom prošlog stoljeća, kao što je, na primjer, dokazano u odbijanju SAD da se pridruže novom Međunarodnom krivičnom sudu ili ratifikuju Kyoto protokol o klimatskim promjenama. U očiglednom paradoksu, čini se da su države sve spremnije da se pridruže međunarodnim organizacijama i podvrgnu se međunarodnim obavezama više nego ikada. Afričke zemlje su 2002. godine zamijenile naziv i suštinu svojoj glavnoj regionalnoj organizaciji, Organizaciji afričkog jedinstva (OAU), novom organizacijom, Afričkom unijom (AU), po uzoru na Evropsku uniju i sa mnogo širim nadležnostima, uključujući praćenje ljudskih prava i dobrog upravljanja i stvaranje mirovnih snaga u pripravnosti. Sama EU je krenula u značajan eksperiment zajedničke valute za većinu svojih članica. S druge strane, oštre podjele između Amerikanaca i Britanaca s jedne strane, i druge stalne članice Savjeta bezbjednosti, s druge strane, iračku krizu tijekom prvih nekoliko mjeseci 2003. godine, mnogi su vidjeli kao nanošenje nepopravljive štete UN-u, ali i velikih trvenja unutar EU i NATO-a.

Mađunarodne organizacije nastavljaju da postoje, čak i da napreduju, nakon što je njihova prvobitna svrha nestala ili postala daleko manje relevantna, kao što je slučaj Organizacije Sjevernoatlantskog pakta (NATO) i Commonwealtha. NATO je osnovan 4. aprila 1949. godine kao odgovor na niz prijetećih poteza od strane Sovjetskog Saveza, uključujući blokadu Berlina. Stoga je njegov razlog bio da se odupre sovjetskoj agresiji u Evropi, ostavljajući otvorenim pitanje njegove svrhe u svijetu nakon hladnog rata. U praksi je NATO u mnogim aspektima bio zauzetiji od devedesetih godina nego u prvih četrdeset godina njegovog postojanja. Njegovi prvi hitci ispaljeni su na Balkanu, prvo u Bosni, a zatim u Jugoslaviji. Kasnije se NATO odlučio da

uključi nekoliko bivših pripadnika hladnoratovske suprotnosti, nekadašnjeg Varšavskog pakta, a nakon terorističkog napada na SAD 11. septembra 2001. godine, sve tješnje je sarađivao sa i sa samom Rusijom, uključujući i potpisivanje sporazuma o pridruživanju 2002. godine. Osim toga, 11. septembra 2002. godine prvi put se ikada pozivalo na glavnu klauzulu o kolektivnoj bezbjednosti alijanse. NATO je, također, usvojio širu koncepciju bezbjednosti, koja uključuje terorističke prijetnje i transnacionalni kriminal. To nije bilo oslobođeno unutarnjih tenzija, posebno onih koje proizilaze iz odnosa nekih članica NATO-a, posebno Francuske, zbog američke dominacije nad organizacijom, pri čemu Francuzi pozivaju na evropsku sigurnosnu organizaciju iz koje bi bila isključena, međutim sa svoje strane, Amerikanci su kritizirali ono što vide kao nedovoljnu evropsku potrošnju na odbranu, što je po njihovom mišljenju obavezalo NATO da preuzme nesrazmjern dio tereta odbrane. Balkanske krize razotkrile su stepen do kojeg evropska bezbednost ovisi od američkih vazdušnih snaga, dok je kampanja u Avganistanu otkrila sve veći tehnološki jaz između SAD i njihovih saveznika. Ovo, kao i kriza u Iraku 2003. godine, dovelo su do ponovnog preispitivanja svrhe organizacije. s obje strane Atlantika, ali još uvijek nema ozbiljnih poziva na njegovo zatvaranje.

Commonwealth, također nazvan Commonwealth of Nations, ranije British Commonwealth of Nations je slobodna asocijacija suverenih država koja se sastoji od Ujedinjenog Kraljevstva i niza njegovih bivših zavisnih država koje su odlučile održavati veze prijateljstva i praktične suradnje i koje priznaju britanskog monarha kao simboličnog šefa njihovog udruženja. Commonwealth je bio evolucijski izdanak Britanskog carstva. Istovremeno sa odbacivanjem merkantilističke filozofije, imperija je počela da sprovodi „odgovornu vladu“ – tj. sistem po kojem je guverner mogao da djeluje u domaćim stvarima samo po savjetu ministara koji uživaju povjerenje izabranog doma – u dijelovima Kanade, Australije, Novog Zelanda, Južne Afrike i Irske sredinom i do kraja XIX stoljeća. Ove ovisne, ali samoupravne države postigle su sve veće mjere suvereniteta, a njihova autonomija je bila podvrgnuta samo britanskom vetu. Imperijalna konferencija iz 1926. godine proglasila je da se takve države trebaju smatrati „autonomnim zajednicama unutar Britanskog carstva, jednakim po statusu, ni na koji način podređene jedne drugima u bilo kom aspektu svojih unutarnjih ili vanjskih poslova, iako su ujedinjene zajedničkom odanošću prema kruni i slobodno se pridružuju kao članovi Britanskog Commonwealtha.” Vestminsterski statut (1931) implementirao je odluke donesene i na toj i na narednoj konferenciji, formalno dozvoljavajući svakom dominionu da kontrolira svoje unutarnje i

vanjske poslove i da uspostavi svoj diplomatski kor. U periodu nakon proglašenja Westminsterškog statuta, članstvo u Commonwealthu dolazilo je pod uvjetom vjernosti britanskom monarhu. Ali brzi rast nacionalizma iz 1920-ih godina u dijelovima carstva s uglavnom neevropskim stanovništvom zahtijevao je preispitivanje prirode Commonwealtha. Indija je posebno bila poseban slučaj unutar Britanskog carstva; po tituli imperija za sebe, imala je vicekralja, posebnog državnog sekretara u Londonu, svoju vojsku, pa čak i, donekle, svoju spoljnu politiku. Kada su Indija i Pakistan dobili neovisnost 1947. godine, postali su članovi Commonwealtha. Indija je 1949. godine objavila svoju namjeru da postane republika, što bi zahtijevalo njeno povlačenje iz Commonwealtha prema postojećim pravilima, ali na sastanku šefova vlada Commonwealtha u Londonu u aprilu 1949. godine dogovoreno je da Indija može nastaviti svoje članstvo ako prihvati britansku krunu samo kao “simbol slobodnog udruživanja” članica Commonwealtha. Ta deklaracija je bila prva koja je izbacila pridjev *Britanska*, a nakon toga službeni naziv organizacije postao je Commonwealth of Nations, ili jednostavno Commonwealth (<https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-association-of-states>).

Očigledno je da su međunarodne organizacije veoma izdržljive, a neki od razloga za to su očigledno specifični za svaku organizaciju. NATO opstaje, na primjer, jer se većina Evropljana boji povratka američkom izolacionizmu, a organizacija je sredstvo za zadržavanje američke privrženosti kontinentu, jer Amerikanci još uvijek vide određenu vrijednost u NATO-u, bez obzira na neke nedavne tendencije ka unilateralizmu od 11. septembra, i zato što, ako globalni nuklearni rat više nije ozbiljna mogućnost, ostaju mnoge složene prijetnje, od humanitarnih vanrednih situacija, preko unutarnjih ratova, do moguće terorističke upotrebe oružja za masovno uništenje. Commonwealth opstaje jer bi njegovo raspuštanje uključivalo priznavanje neuspjeha njegovih visokih ideala, jer je to prilično jeftina međunarodna organizacija, i zato što pruža određenu dodanu vrijednost platformi svjetskih razmjera za sveukupnost međunarodnog organiziranja, bilo zbog prednosti što nije pod dominacijom Amerike, ili kroz njegovu korisnost za svoje najmanje članove ili zbog svog doprinosa dobrom upravljanju općenito.

Postoje i općenitiji faktori koji objašnjavaju ne samo opstanak međunarodnih organizacija, već i kontinuirano širenje njihovog broja i funkcija, na primjer, kada su UN bile pod velikim pritiskom da racionaliziraju i smanje svoje aktivnosti, osnovale su nove agencije. Dio objašnjenja ostaje sve veća složenost i intenzitet međunarodnih transakcija, posebno u eri globalizacije. može se razmotriti, dok bi sve države tražile minimalno pravo da budu

konsultirane, a međunarodne organizacije olakšavaju oba cilja. Međunarodne organizacije, u stvari, obezbjeđuju sredstvo za legitimiranje akcija koje moćni članovi međunarodne zajednice možda žele da preduzmu i za mobilizaciju podrške za takve akcije.

7. TEORIJSKE PERSPEKTIVE I IDEJE O MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

Ovdje je cilj da se pruži široka analitička historija pojave međunarodnih organizacija i da se pokrenu neka od centralnih pitanja kojima su se međunarodne organizacije bavile. Otuda, ova perspektiva, prema tome, nije teorijska kao takva, iako će rasprava o ovoj temi povremeno biti zasnovana na teorijskim razmatranjima i imati implikacije za različita teorijska gledišta, ili pružiti empirijske podatke koji podržavaju različita teorijska gledišta. Stoga je prikladno zaključiti da ovo drugo poglavlje predstavlja pregled glavnih teorija koje se odnose na međunarodne organizacije. Budući da se razvoj međunarodnih organizacija bavi mnogim, ako ne i svim, najvažnijim pitanjima međunarodne politike i ekonomije, teorijski zaključci koji se odnose na procese međunarodnog organiziranja mogu se izvući iz cjelokupne međunarodne političke i ekonomske teorije. Brojne teorije su, također, direktno osmišljene da objasne različite aspekte međunarodne organizacije. I indirektno i direktno teorijske studije mogu se podijeliti u četiri široke kategorije – teorije integracije, teorije suradnje, teorije upravljanja i kritičke teorije.

7.1. Teorije integracije

Kao što naziv implicira, oni se bave procesima kroz koje države koje su članice određene međunarodne organizacije dolaze do spajanja svojih suvereniteta na različite načine tako da u određenim ključnim aspektima imaju tendenciju da se razvijaju ka tome da postanu jedan entitet, a ne potpuno odvojene. Ovo je vjerovatno korpus teorije koji je bio najdirektnije povezan s nevladinim organizacijama, posebno s Evropskom unijom, koja je privukla ogromnu teorijsku literaturu koja pokušava da objasni, protumači, klasifikuje i predvidi složeni napredak EU prema svom cilju Rimskog ugovora '*sve bliža unija*'. Kako se u praksi čini da EU prkosi preciznoj teorijskoj kategorizaciji, postoji zbunjujući niz različitih teorija koje objašnjavaju nesumnjivu činjenicu da je Unija postala nešto više od zbira njenih dijelova. Teorije se kreću od najranijih

'funkcionalističkih' ideja Davida Mitranya⁸ do mnogo ambicioznijih 'federalističkih' perspektiva. Funkcionalistički je tvrđeno da će se proces suradnje u uskim tehničkim ili funkcionalnim oblastima 'preliti' na druga društvena i ekonomska polja i na kraju u osjetljivija politička područja. Pokušalo se 'neofunkcionalističkim' prečišćavanjem potpunije pozicionirati funkcionalizam u svakodnevne političke procese, tvrdeći da će se transnacionalne grupe zagovornika bliže integracije pojaviti u toku funkcionalne suradnje, jer bi one sve više težile da identificiraju svoje interese sa stanovišta međunarodnih institucija. Sa svojim naglaskom na socijalizaciji elite i društvenom učenju, neofunkcionalizam se može smatrati ranijom varijantom (iako u vrlo specifičnom kontekstu) 'konstruktivističkih' teorija koje su postale sve utjecajnije u međunarodnim odnosima, a koje su skrenule pažnju na utjecaj ideja i načina na koji su se one mijenjale u tijeku intersubjektivne interakcije među međunarodnim akterima.

Federalizam je manje karakteristično tijelo eksplanatorne i prediktivne teorije na način na koji su funkcionalizam i neofunkcionalizam, nego kontinuirani intelektualni poduhvat čija je polazna tačka vjerovanje u vrijednost krajnje regionalne (pa čak i globalne) unije, i koja nastoji identificirati puteve unutar federalnog ustava sa pomirenjem lokalnih zahtjeva za potpunim predstavljanjem njihovih interesa i sa potrebom za efektivnom centralnom vladom. Na evropski federalizam snažno je utjecao primjer SAD, iako drugi radije naglašavaju mnogo labaviju američku konfederaciju kao model za evropsku integraciju.

7.2. Teorije suradnje

Realističko i neorealističko razmišljanje u međunarodnim odnosima polazi od premise da će države u stanju međunarodne anarhije neizbježno biti sebični, željni moći i konkurentni akteri, s praktički bez realnih izgleda, dakle, za više od minimalne, kratkoročne suradnje. S druge strane, međunarodne organizacije se razvijaju na načine koje predviđaju teoretičari integracije. Snaga takvih argumenata navela je mnoge teoretičare zainteresirane za međunarodne institucije, posebno u SAD, da revidiraju svoje razmišljanje na načine koji bi mogli udovoljiti realističkim kritikama njihovog rada. Umjesto da se fokusiraju na izgleda za spajanje suvereniteta – što realizam odbacuje – 'neoliberalni institucionalisti', teoretičari režima i drugi, prihvataju osnovni realistički prikaz država kao konkurentnih, sebičnih 'racionalnih aktera', ali nastoje identificirati

⁸ David Mithrany (1888-1975), britanski historičar i teoretičar prava.

razloge zašto bi države mogle, ipak, da surađuju u međunarodnim organizacijama. Na primjer, ukazujući na nastavak postojanja važnih organizacija, čak i tijekom perioda pojačanog međudržavnog antagonizma, oni tvrde da organizacije pomažu da se obezbijedi kontekst koji smanjuje strahove država da će druge države varati u različitim aranžmanima suradnje. Oni to postižu smanjenjem neizvjesnosti, nepredvidivosti i 'transakcionih troškova', poboljšanjem informacija aktera, kako kvalitativno tako i kvantitativno, pa čak i poboljšavanjem mogućnosti za provođenje države u skladu sa režimima – na primjer, kroz procedure za rješavanje sporova poput onih koje su stvorene za Svjetsku trgovinsku organizaciju.

Iako institucionalisti prihvataju da bi jak 'hegemon', poput SAD, mogao biti potreban za održavanje režima u oblastima kao što su trgovina i monetarni odnosi, oni tvrde da institucije mogu omogućiti određenim režimima da opstanu čak i ako moć hegemonu opadne. Zapažena primjena institucionalističkih ideja na Evropsku uniju je novi liberalistički pristup, koji prikazuje EU kao „međuvladinu“, a ne kao pojavu „nacionalne“ organizacije i koji zastupa stav da EU u suštini pruža okvir za efikasnije međudržavno pregovaranje.

7.3. Teorije upravljanja

Pokušaji da se odvoje od dihotomije između realista (uključujući one liberalne mislioce koji pokušavaju da predstave svoje optimističnije poglede na međunarodne organizacije unutar realističkog okvira) i idealista (uključujući neke teoretičare integracije), čije ideje imaju tendenciju da proizilaze iz vjerovanja da odsustvo vlada je ono što svjetsku politiku čini tako konfliktnom i neizvjesnom. Koncept 'upravljanja' postaje sve popularniji kao sredstvo za označavanje svjetskog poretka u kojem su se, čak i u odsustvu formalne vlasti, pojavile trajne strukture pravila, normi i institucija u mnogim područjima međunarodnog života na načine koji se sasvim ne uklapaju ni u jednu od preovlađujućih realističkih ili liberalnih teorija. Nisu isključena ni mišljenja da je interakcija između vlada, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija proizvela regulatornu mrežu koja obuzdava i ograničava vlade. Slično, drugi vide centralni realistički koncept moći daleko problematičnijim nego što realisti vjeruju, tvrdeći da se u praksi moć 'dijeli i pregovara između različitih snaga na mnogim nivoima, od lokalnog do globalnog'.

7.4. Krićka teorija

Mogu se identificirati tri konkretna pravca onoga što se, općenito govoreći, može definirati kao 'krićka teorija' u međunarodnim odnosima. Prvo, pod utjecajem Habermasa i ranijih članova Frankfurtske škole⁹, nastojalo se da se pomjeri naglasak unutar akademskog proućavanja sa 'pozitivistićke' i empiristićke perspektive koje pokušavaju koristeći se naućnom metodologijom (kao što je teorija racionalnog izbora) na shvatanje teorije u transformativnim i 'emancipatorskim' terminima. Drugo, marksisti i neomarksisti su se fokusirali na globalni kapitalizam kao glavnu međunarodnu strukturu, a ne na međunarodnu anarhiju koju favoriziraju realisti, i na opresivne i eksploatatorske posljedice kod kojih to vide kao povod. Konaćno, feministkinje, polazeći od odsustva bilo kakvog pozivanja na rod u većini literature, tvrde da su postojećee strukture moći i 'diskurzivne prakse' proizvele neravnopravne i hijerarhijske odnose koji posebno pogađaju žene.

Postoje jasne veze između sve tri krićke perspektive, kao i razlike između njih i zaista unutar svakog pristupa i one su općenito primjenjivije od ostale tri teorije, koje se posebno odnose na međunarodne organizacije. Međutim, u onoj mjeri u kojoj međunarodne organizacije, doslovno u određenim aspektima, 'institucionaliziraju' uspostavljene načine razmišljanja i strukture moći koje one odražavaju, one također mogu inkorporirati i legitimirati postojećee odnose moći zajedno s nejednakostima i ugnjetavanjem koje oni mogu utjeloviti. Na primjer, Svjetska banka i MMF¹⁰ su internacionalizirali dominantne neoliberalne ekonomske ideje u promoviranju strukturnog prilagođavanja i drugih programa koji mogu imati ozbiljan učinak na različite grupe u nepovoljnom položaju.

Ovdje nije usvojen poseban teorijski pristup, zato se treba suzdržati od eksplicitne teorijske argumentacije. Utoliko što treba imati sklonosti da međunarodne organizacije vidimo prvenstveno kao organe i instrumente država, a jedna od njihovih znaćajnijih svrha je ogranićavanje i naređivanje onoga što bi inaće moglo biti destruktivnije u politićkim i ekonomskim interakcijama, pa je stoga vjerovatno najbliže i najprihvatljivije ono što je

⁹ Frankfurtska škola je poznata kao izraz za okupljenu grupu filozora koji su bili dio Instituta socioloških istraživanja u Frankfurtu. Oni su tumaćili marksizam kao interdisciplinarnu teoriju radikalnog tipa, koja će se kasnije uoravo razviti kao krićka teorija. Institut je osnovan 1923. godine kao poseban departman Univerziteta u Frankfurtu. On je predstavljao prvi istraživaki centar orjentiran prema marksizmu u Njemaćkoj. Njegov direktor 1930. godine postaje Mark Horkamajer, koji dovodi znaćajne teoretićare tog doba, poput Herberta Markuzea, Eriha Froma, Teodora Adorna, Valtera Benjamina i Jirgena Habermasa.

¹⁰ Svjetski monetarni fond.

predstavljeno u realističkim perspektivama. Međutim, uz skeptičnost u pogledu tvrdnji o znanosti koje postavljaju suvremeni realisti, prihvatamo da međunarodne organizacije mogu steći vlastitu dinamiku koja svakako opravdava njihovo imenovanje kao aktera na vlastitom pravu, pa treba vjerovati i da ideje ponekad mogu imati snažan utjecaj na događaje i da se mogu mijenjati i razvijati na načine koji su neovisni o materijalnim strukturama unutar kojih postoje, a treba biti svjestan i mnogih nejednakosti i ugnjetavanja suvremene svjetske politike i stepena do kojeg međunarodne organizacije ponekad mogu biti saučesnici u tome. Ali sve ovo zapravo govori da je društveni svijet (uključujući i aktivnosti međunarodnih organizacija) složen i izvan razumijevanja bilo koje pojedinačne teorije.

8. ODNOS MEĐUNARODNOG I UNUTARNJEG PRAVA

Jedan od najkontroverznijih, a ujedno i najvažnijih problema s teorijskog i praktičnog gledišta pitanje je odnosa međunarodnog prava i domaćeg prava država. Svodi se na dilemu: jesu li ova dva pravna sustava formalno povezana i ako jesu, koji ima jaču pravnu snagu? Ili, pojednostavljeno rečeno, koje pravilo primjenjuje sud ili drugo nadležno tijelo uslučajeva u kojima je stvar uređena i međunarodnim i domaćim pravom. Teorija je na to pitanje pokušala odgovoriti na dva osnovna načina: naglašavanjem da su međunarodno i unutarnje pravo dio istog pravnog poretka (teorija monizma, monizam); tvrdnjom da su međunarodno i unutarnje pravo dva neovisna pravna sustava (dualistička teorija, dualizam). Unutar svakog od ovih koncepata postoji niz mješovitih tendencija i pristupa. Također se tvrdi da bi se dualistička teorija radije trebala nazvati pluralističkom, budući da se ne bavi odnosom između dva, već čitavim nizom poredaka (različiti nacionalni sustavi s jedne strane i međunarodno pravo s druge). Osnovna ideja je da se mora promatrati odnos prema međunarodnom pravu sa stajališta unutarnjeg pravnog poretka svake pojedine države, budući da se u tome zakoni država međusobno razlikuju. Monistička teorija tvrdi da međunarodno pravo i domaće pravo čine jedan pravni poredak jer oba u konačnici reguliraju ponašanje pojedinaca. Budući da se radi o normama koje pripadaju istom pravnom poretku, među njima mora postojati hijerarhijski odnos. Drugim riječima, ako pravila međunarodnog prava daju jedno rješenje, a pravila domaćeg prava drugo, postavlja se pitanje koje od tih pravila ima veću pravnu snagu. Ovisno o tome ima li prednost domaće pravo ili, obrnuto, međunarodno pravo, moguća su dva pristupa.

(1) Tumačenje primata domaćeg prava našlo je svoje opravdanje u vrijeme kada je međunarodno pravo bilo tek u povojima. To se i kasnije naglašavalo, ali je sada potpuno prevladano. Pod pretpostavkom da se primat može pripisati domaćem pravu, postojanje međunarodnog prava bilo bi potpuno irelevantno. Odnosno, u takvom slučaju državu ništa ne sprječava da nemilosrdno krši međunarodno pravo. On bi jednostavno trebao izdati vlastite standarde kako smatra prikladnim, a zatim tvrditi da su ti standardi za njega obvezujući (a ne međunarodni standardi). Ali onda bi to učinile i druge države, što u međunarodnom pravu ne bi imalo smisla.

(2) Mnogo je zanimljivije razumjeti da je primat dio međunarodnog prava. Ima mnogo pristalica. Brani se vrlo različitim argumentima, od kojih se jedni temelje na pravnim konstrukcijama, a drugi na onome što nudi praksa. Između ostalog, ističe se da je u suvremenom međunarodnom pravu sve više pravila koja su izravno primjenjiva na pojedinca (odredbe ljudskih prava, zabrana i kažnjavanje ratnih zločina, genocida i dr.); da će se država koja odbije primijeniti međunarodno pravno pravilo smatrati međunarodno odgovornom; da su određene odluke određenih međunarodnih organizacija odmah izvršive na teritoriju država članica (određene odluke Vijeća sigurnosti UN; propisi i odluke Međunarodne organizacije civilnog zrakoplovstva, Svjetske zdravstvene organizacije, Svjetske meteorološke organizacije; neke odluke institucija Europske unije itd.); da se međunarodno kazneno pravo i međunarodno kazneno pravo sve više razvijaju i sve više zamjenjuju državne kaznenopravne sustave, itd. Među ostalim, spominje se i niz nacionalnih zakona koji u svojim ustavima izričito utvrđuju ili puni primat (općeg) međunarodnog prava nad domaćim pravom ili takav primat u određenim područjima, posebice u području ljudskih prava. U važećim ustavima postoji nekoliko formulacija koje priznaju primat međunarodnog prava: njemački (1949, čl.25), Francuska (1958, čl. 55), Grčka (1975, čl. 28), Hrvatska (1990, čl. 134), Bugarska (1991, 21.5), Makedonija (1991, 21.25.). Odredba Temelnog zakona Savezne Republike Njemačke glasi: Pravila međunarodnog prava dio su pravnog sustava savezne države. Oni imaju prednost nad zakonima i izravno uspostavljaju prava i obaveze za stanovnike države. Ideja o supremaciji međunarodnog prava nad domaćim pravom čini se vrlo privlačnom, čak logičnom, i ne može se prihvatiti u svom čistom obliku. Prigovor ovakvom stajalištu je da svaka država (u osobi svojih vlasti) može načelno uvijek odbiti primjenu međunarodne pravne norme i umjesto nje primijeniti svoje propise. Iako se time postavlja pitanje odgovornosti te države na međunarodnoj razini, na sadašnjem stupnju

razvoja međunarodnog prava njezina vladavina nema snagu ukinuti kolizijsko pravilo domaćeg prava. Stoga treba napomenuti da je pravi primat međunarodnog prava moguć samo ako se uspostavi sveobuhvatan i jednako učinkovit sustav međunarodnih sankcija, što nije slučaj. Osim toga, praksa pokazuje da veliki broj država još uvijek svoje međunarodnopravne standarde i norme stavlja na istu razinu. Čak i ako ustav neke zemlje propisuje primat međunarodnog prava nad domaćim pravom, ne postoji ništa što bi to načelno spriječilo. države (npr. nove vlade) da promijeni svoj pristup problemu jednostavno izmjenom relevantne ustavne odredbe. Dualistička (pluralistička) teorija kaže da su međunarodno i unutarnje pravo (točnije: unutarnje pravo država) dva različita pravna sustava koja uređuju različite odnose između različitih pravnih subjekata i imaju različite pravne izvore, zahvaljujući čemu su međusobno neovisni. drugo. ne miješaju i stoga nisu u odnosu superiornosti ili inferiornosti. Ti se pravni sustavi opisuju kao koncentrični krugovi koji se dodiruju, ali se ne sijeku u određenim točkama, tako da njihove norme ne mogu biti proturječne, već samo povezane jedna s drugom. Pravila međunarodnog prava mogu se primjenjivati u pravnom sustavu zemlje samo ako su propisom ugrađena u domaće pravo. Inače, državna tijela vezana su samo svojim domaćim pravom. Međutim, takav je sporazum neprihvatljiv iz više razloga. Prije svega, odmah se postavlja pitanje kako države na svom suverenom teritoriju ne mogu priznati međunarodno pravo kao pravni poredak koji su same stvorile. Zašto i za koga ga stvaraju? Svaki od predstavljenih koncepata ima slabosti. Štoviše, dijele zajedničku slabost, naime pokušaj pojednostavljenja problema odnosa između međunarodnog prava i nacionalnog prava na općenito, uvijek dat način. Međutim, stvarnost je mnogo složenija. Prvo, međunarodno pravo i nacionalno pravo usko su povezani. Domaće pravo ima golem utjecaj na razvoj međunarodnog prava. Naprotiv, mnoge norme i instituti (npr. iz područja ljudskih prava, zračnog prava, pomorskog prava, kaznenog prava itd.) prvo su se pojavili na području međunarodnog prava, a tek su kasnije uneseni i dorađeni u međunarodnopravne propise domaće pravo država. Ta međusobna povezanost postoji i danas. Nacionalno zakonodavstvo često se poziva na međunarodno pravo. Primjerice, u pravilu se već u samim ustavima upućuje na međunarodno pravo, kako općenito (pozivanje na opće međunarodno pravo, ratificirane međunarodne ugovore i sl.), tako i na posebne međunarodne ugovore. Na primjer umjetnost.2/2 Ustava Bosne i Hercegovine (1995.) kaže: „Prava i slobode iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njezini Protokoli izravno se primjenjuju u Bosni i Hercegovini“. Ovi zakoni imaju prednost nad svim drugim zakonima.

Nasuprot tome, međunarodno pravo se odnosi na nacionalno pravo. Dok se prije radilo o prepuštanju uređenja određenih uvjeta državama (tačnije njihovoj dobroj volji), danas postoje brojni međunarodni ugovori koji izričito obvezuju države da određene odredbe ugrade u svoje pravne sustave, odnosno reguliranje se stalno produbljuje. pojedinih i osigurava provedbu dogovorenih rješenja. To uključuje sve sporazume o usklađivanju pojedinih područja prava, ali i mnoge druge sporazume, posebice iz područja ljudskih prava. Također postoji sve veći broj ugovora koji obvezuju države da u svom zakonodavstvu definiraju relevantna kaznena djela i učinkovite kazne. Primjeri su Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948.), Ženevska konvencija o zaštiti žrtava rata (1949.), Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca (1979.) i "drugi". Zapravo, moglo bi se reći da sve ovisi o kakvoj se vezi radi. Neki odnosi su u isključivoj nadležnosti država (npr. svaka od njih samostalno odlučuje hoće li biti republika ili monarhija). Neki drugi odnosi uređeni su međunarodnim pravom, no države su slobodne prilagoditi određena rješenja svojim potrebama (npr. međunarodno pravo propisuje da je najveća širina teritorijalnog mora 12 nautičkih milja, ali svaka država može samostalno odrediti širinu svojeg more unutar te teritorijalne granice). Slična je situacija i s takvim međunarodnim zločinima (kao što su međunarodni terorizam, piratstvo, mučenje, trgovina robljem, ilegalne pošiljke s otvorenog mora itd.). uključujući određivanje nadolazeće propasti, ostavlja nadležnost državama, kao što ostavlja odgovornost za kažnjavanje tih djela. Konačno, u nekim slučajevima, odnMeđunarodno pravo državama ne ostavlja manevarski prostor, već zahtijeva stalno poštivanje svojih načela (npr. načelo nepovredivosti diplomatskih predstavnika). U ovom kontekstu, pitanje odnosa između međunarodnog i domaćeg prava je od interesa kada je domaće pravo nekompatibilno s međunarodnim pravom, u suprotnosti s njim ili ne dopušta da se osigura provedba pravila međunarodnog prava. Dakle, jesu li ova dva reda hijerarhijski povezana, i ako jesu, kakav je odnos? Zapravo, cijelo pitanje odnosa između međunarodnog prava i domaćeg prava čini se irelevantnim.Prvo što treba provjeriti je na kojoj se razini spis otvara međunarodno (pred međunarodnim tijelima) ili interno (pred državnim tijelima). Ovom prilikom neosporno je da međunarodno pravo (stvoreno da regulira takve odnose) ima primat u međunarodnim odnosima i da ga primjenjuju međunarodni sudovi i druga međunarodna tijela. Međunarodno pravo. Ni jedno drugo rješenje nije moguće jer bi time bilo besmisleno postojanje međunarodnog prava. i relevantno međunarodno tijelo.

Kada je riječ o iznošenju predmeta pred državna tijela, obično se radi o tome koji zakon (nacionalni ili međunarodni) provodi sud ili neko drugo državno tijelo. Ovo pitanje mora biti riješeno vrlo različito. Ne treba postavljati pitanje koje pravo će sud ili drugo državno tijelo primijeniti, nego koje pravo mora primijeniti. Može li se država posebno osloniti na svoje domaće pravo kako bi izbjegla obvezu međunarodnog prava? Nedvojbeno je da država ima obvezu poštivati međunarodno pravo koje je obvezuje (u formalnom smislu: opće međunarodno običajno pravo i ugovore kojih je stranka, a bitno: obvezne norme). To već proizlazi iz osnovnog načela *pacta sunt servanda* (dogovora se mora držati). U praksi se država može ponašati drugačije, ali tada mora uzeti u obzir obvezu da drugima nanese štetu i sve druge sankcije prema međunarodnom pravu koje su joj nametnule druge članice međunarodne zajednice. Iz obaveze poštivanja međunarodnog prava proizlazi da država može donositi i primjenjivati svoje unutarnje pravo samo u mjeri u kojoj ispunjava svoje međunarodne obaveze. To je, između ostalog, potvrdila i Bečka konvencija o ugovornom pravu (1969.) koja (čl.27) Pojašnjava da se član ne može pozvati na odredbe svog nacionalnog zakona kako bi opravdao neizvršenje ugovora. Ovakav pristup potvrđen je i u praksi međunarodnih sudova. Među ostalim, mišljenje Stalnog suda međunarodne pravde u predmetu Situacija poljskih građana u Danzigu (1932.) navodi da: ...država se ne može pozivati na svoj ustav vis-à-vis druge države kako bi smanjila obaveze koje su joj nametnute međunarodnim pravom ili primjenjivim ugovorima. domaće pravo druge države. Nadalje, ne samo države nego ni pojedinci ne mogu se pozivati na domaća pravna rješenja kako bi opravdali povrede međunarodnog prava. Konkretno, ne mogu se osloboditi međunarodne kaznene odgovornosti navodom da su stvarno postupali na temelju domaćeg prava u počinjenju međunarodnih zločina. Nadalje, presuda u Nirnbergu (1946.) je, između ostalog, pojasnila da je odavno priznato da međunarodno pravo nameće dužnosti i obaveze i pojedincima i državama, "da pojedinci imaju međunarodne obaveze koje nadilaze nacionalne obaveze poslušnosti". nametnula određena država" da osoba koja krši zakone rata ne može steći imunitet djelujući u ime državnog tijela kada država koja je naredila mjeru prekorači svoje ovlasti prema međunarodnom pravu, što je posljedično povezano međunarodno kazneno djelo, jer domaće pravo određene države ne oslobađa njenog izvršitelja njegovih međunarodnih odgovornosti da ga tuženik ne oslobađa njegove međunarodne odgovornosti.

Odluka o poštivanju pravila međunarodnog prava jedina je moguća. Sve drugo bilo bi negiranje međunarodnog prava koje onda ne bi postojalo. nije služio ničemu. Drugim riječima,

pitanje odnosa međunarodnog i nacionalnog prava nije pitanje jesu li norme dvaju pravnih poretka u hijerarhijskom odnosu ili ne. Cijeli se problem onda svodi na pravno-tehničko pitanje kako će država osigurati primjenu međunarodnog prava (koje je obvezuje) na odnose koji se odvijaju pod njezinom jurisdikcijom. Načelno su moguća tri pristupa: Međunarodne pravne norme mogu se primjenjivati izravno (ima ih sve više), mogu se usvajanjem unijeti u domaći pravni sustav (npr. transformacija u pravilo nacionalnog prava), konačno, relevantne odredbe nacionalnog prava mogu se donijeti u skladu s relevantnim međunarodnim obvezama države. Kao suvereni entiteti, države imaju pravo birati kako će ispuniti svoje međunarodne obaveze. Različito se nose s tim jer svaki od njih ima svoj sustav koji se temelji na vlastitoj tradiciji. Štoviše, čak i unutar istog nacionalnog prava ponekad postoje različita rješenja ovisno o vrsti društvenih odnosa koji su uključeni (npr. međunarodni sporazum. Odgovornost je svake države kako će država pravno odgovoriti na potrebu da svoje ponašanje i pravila uskladi s međunarodnim pravnim obvezama. Istodobno, također može modificirati rješenja jednom uspostavljena. Te su odluke vrlo važne sa stajališta unutarnjeg pravnog poretka pojedine države, budući da predstavljaju putokaz za državna tijela i druga tijela, a sa stajališta međunarodnog prava od sekundarnog su značaja. U načelu je nevažno koliko država ispunjava svoje obaveze prema međunarodnom pravu. Važan je krajnji rezultat: provedba rješenja sadržanog u međunarodnoj pravnoj normi.

Zapravo, cijeli problem odnosa između međunarodnog i domaćeg prava odražava jedan drugi spor: jesu li i u kojoj mjeri države suverene ili u kojoj je mjeri njihov suverenitet podređen međunarodnom pravu. Prvi pristup ovom pitanju utječe i na stav o odnosu međunarodnog prava i nacionalnog prava. Ova je dilema mogla biti zanimljiva u nekim ranijim razdobljima. U naše vrijeme evidentno je da je suverenost država (iako još uvijek priznata i zaštićena) sve više svetinja i, naprotiv, sve veća je uloga međunarodne zajednice i međunarodnog prava. To je objektivna činjenica koja je, čini se, jedna od posljedica sveprisutnog procesa globalizacije. Taj neumoljivi proces dovodi do sve tješnje međuovisnosti različitih dijelova svijeta, što bi prije ili kasnije trebalo dovesti do neke vrste superdržave, svjetske federacije, svjetske vlade i tako dalje. Kada se to dogodi, temeljne razlike između zakona smanjit će se i u nekom trenutku vjerojatno potpuno nestati. Odnosno, svaki oblik dublje globalne integracije zahtijeva opće zakonodavstvo, relativno jasnu i nedvosmislenu hijerarhiju normi, neki oblik obveznog pravnog sustava (općeg, globalnog, regionalnog) itd. Time se, teorijski gledano, razlika između nacionalnih pravni poreci

država i međunarodno pravo s vremenom će se smanjiti ili čak izgubiti. U principu, ova dva poretka će se stopiti u jedan ("unutarnji zakon" svijeta). Više od 100 godina intenzivnih rasprava o odnosu međunarodnog i domaćeg prava nije dovelo ni do kakvog opipljivog rezultata i dovelo se do ni do čega. Iako mogu biti zanimljivi sa stajališta nacionalne ili opće pravne teorije, nisu (ili su sve manje) zanimljivi sa gledišta međunarodnog prava.

Kod međunarodnog krivičnog prava i odnosa sa domaćim pravom, stvar je još složenija. Međunarodno krivično pravo je još teže i kao samo definirati. Počeci takvog definiranja polaze od razlikovanja cjelokupnog krivičnog prava na unutarnje (interno) krivično pravo koje se bavi krivičnim djelima i njihovim kažnjavanjem u okviru određene države i međunarodno krivično pravo (internacionalno) koje se bavi pokušajima da se riješe sukobi suvereniteta (Čejović, B., 2006:21)

DRUGI DIO

POČECI MEĐUNARODNOG ODRANIZIRANJA U SUVREMENOM DOBU – OD DRUŠTVA NARODA DO UJEDINJENIH NACIJA

1. IDEJA DRUŠTVA NARODA I ULOGA WOODROW WILSON-a

Mogućnosti za zamjenu endemske anarhije međunarodnih odnosa sistemom osmišljenim da osigura mir, bezbjednost i red nisu bili jedinstveni za dvadeseto stoljeće, ali je neuporedivo razaranje koje je donio Prvi svjetski rat, značilo da ih je po prvi put moralo ozbiljno shvatiti od strane praktičara kao i političkih teoretičara. Ne samo da je postojala potreba za nekim novim sredstvima za kontrolu međunarodnog nasilja, koju su demokratski izabrani državnici teško mogli ignorirati, već je i stari međunarodni poredak bio odlučno zbrisan s geopolitičkog polja, a njegovi jedini nasljednici s jasnim odgovorima na sve bili su Lenjinovi boljševici, koji su prijetili da će srušiti i domaće društveno-ekonomske poredke. Zapadne sile u Parizu bile su toga itekako svjesne, a prvi problem s kojim su se suočile bio je kako pretočiti u konkretan oblik zbunjujući niz ideja o tome šta bi Društvo naroda trebalo biti, istovremeno osiguravajući da rezultirajuća organizacija nudi održivu reformsku alternativu revolucionarnoj viziji boljševika.

Brojne privatne grupe zabrinutih građana, kao što je Američko društvo za provođenje mira, vršile su pritisak na razne planove za novi svjetski poredak tijekom cijelog rata, ali njihov utjecaj je bio prilično ograničen. Oni su pomogli da se javno mnijenje fokusira na ideju novog poretka i popularizirali naziv 'Društvo naroda', ali to Društvo koje je zapravo stvoreno nije dugovalo mnogo suštine njihovim naporima.

Zvaničnici britanskog ministarstva vanjskih poslova odgovorni za izradu utjecajnog britanskog nacrtu za moguću organizaciju, prihvatili su neke od njihovih temeljnih ideja, ali su odbacili kao 'neizvodljive' njihove posebne odredbe (D.H. Miler, 1928:4). Još važnije, predsjednik Woodrow Wilson¹¹, kojeg mnogi smatraju 'ocem' naroda, odbio je da se poveže sa bilo kojim od nezvaničnih planova.

Wilsonova uloga u nastanku naroda je složena. Jasno je da je on od rane faze bio uvjeren da je potreban novi međunarodni sistem i da je u tome vidio sredstvo za sticanje lične slave, moći i prestiža za svoju zemlju. Kasnije je, zajedno sa drugim državicima, počeo da postavlja razne

¹¹ Woodrow Wilson (1856-1924) bio je 28. predsjednik SAD za vrijeme trajanja Prvog svjetskog rata. Dobitnik je Nobelove nagrade za mir 1919. godine. Odigrao je veliku ulogu u osnvanju naroda. Svoje shvatanje zasnivao je na kritici ravnoteže snaga.

dodatne aspiracije Društvu, uključujući otpor boljševičkoj prijetnji, potpisivanje mirovnih ugovora, demokratizaciju svijeta, uspostavljanje novog ekonomskog poretka (sa prevashodnom ulogom SAD) i okončanje kolonijalnog sistema. Međutim, imao je malo, ako ih uopće ima, dobro definiranih ideja o stvarnom obliku nove organizacije koja je trebala donijeti ovu diplomatsku revoluciju.

Čak i prije rata, Wilson je pokazao izvjesno interesiranje za nova sredstva za osiguranje mira. Njegov prvi državni sekretar, Bryan, promovirao je niz bilateralnih ugovora čija je glavna karakteristika bio sporazum da će, ako dođe do spora, uključene države poštivati moratorij od godinu dana kako bi dozvolile istragu i pokušaje arbitraže prije nego što pribjegu ratu. Ova nevjerovatna ideja da bi period 'hlađenja' mogao sniziti temperament država dovoljno da spriječi rat, ponovo se pojavila kao član 12. Pakta. Značajniji rani utjecaj bio je neuspjeli pokušaj Wilsona i njegovog bliskog savjetnika pukovnika Housea da sponzoriraju Panamerički ugovor u kojem bi važan element bio član koji obavezuje sve strane na 'zajedničku i uzajamnu garanciju teritorijalnog integriteta i političke neovisnosti pod republikanskim oblicima vlasti. Slična formulacija korištena je u Wilsonovom prvom javnom odobravanju naroda 27. maja 1916. godine i u posljednjoj od njegovih čuvenih Četrnaest tačaka o mirovnom sporazumu u januaru 1918. godine (RS Baker i WE Dodd, 1927:8). Međutim, Wilson je prešao preko svog Majskog govora 1916. godine neposredno prije nego što ga je održao i izbrisao svaku mogućnost na moguću upotrebu fizičke sile protiv prestupnika na međunarodnom planu, ukazujući na njegovu svijest o ustavnim poteškoćama u prihvatanju sveobuhvatne obaveze da koristi američku vojnu moć. Problem razumijevanja njegove retorike o značajnim obavezama je očigledna u svim Wilsonovim razmatranjima o Društvu. Na primjer, odupirao se ranim britanskim planovima za Društvo koje se vrtjele oko ideje o institucionaliziranom ujedinjenju velikih sila. Ipak, on je i dalje insistirao na tome da Društvo treba da bude 'čvrste ruke'. Ponekad je govorio kao da se mirovni cilj Društva treba postići uglavnom otvorenom diplomatijom i pritiscima javnog mnjenja (Ibid, 310). U drugim prilikama za njegov prvobitni naglasak na uzajamnim garancijama (što je ponovljeno u članu 10. Pakta) tvrdilo se da je 'kičma' Društva, bez koje bi ona 'teško mogla biti više od utjecajne debate. Ipak, mogao je tvrditi američkom Senatu da je član 10 'obvezujući samo po savjesti, a ne po zakonu', a neposredno prije Mirovne konferencije rekao je privatno da očekuje da će ekonomske sankcije biti glavno oružje protiv agresora. Slično tome, bilo mu je nejasno koje odredbe bi trebale biti donesene u okviru Društva za bivše neprijateljske kolonije. Još 10.

decembra 1918. godine, u razgovoru sa svojim stručnim savjetnicima, vjerovao je da je moguće da takve kolonije postanu zajedničko vlasništvo Društva i da njima upravljaju manje nacije (C.Seymour, 1928:292). Međutim, kada je južnoafrički general Smuts¹² objavio svoju viziju detaljnog plana za Društvo, Wilson je sa entuzijazmom podržao svoju osnovnu ideju o sistemu mandata, iako je Smuts iz toga isključio bivše njemačke kolonije na Pacifiku i Africi kao 'naseljene varvarima', dok je Wilson trebao u Parizu tvrditi da bi trebalo biti među mandatnim teritorijama Društva. U vrijeme Mirovne konferencije pitanje mandata, koje je počelo kao periferno pitanje, postalo je toliko važno za Wilsona da ga je mogao održati u svojim argumentima s drugim velikim silama.

Dio Wilsonovog problema bio je to što nije vjerovao svom Stejt Departmentu, a posebno svom državnom sekretaru Robertu Lansingu¹³, za kojeg je smatrao da je previše oprezan i legalistički u svom pristupu Društvu (S.F. Beamis, 1954:154). Lansing se razlikovao od predsjednika, prvo u važnosti koju je svako pridavao Društvu – Lansing je insistirao na tome da je najvažnija potreba da se zalaže za demokratizaciju autoritarnih zemalja – i drugo u njegovoj koncepciji Društva. Dok je Wilsonovo razmišljanje, ma koliko bilo nejasno, podrazumijevalo pozitivnu predanost svih članica Društva primjeni sankcija protiv agresora, Lansing je predložio jačanje postojećih diplomatskih sredstava kao što su arbitraža i istražne komisije, ali samo negativnu opredijeljenost država da se suzdrže od korištenja nasilja u rješavanju njihovih sporova (R. Lansing, 1921:34). Rezultat rastuće netrpeljivosti između njih dvojice bio je to što je Wilson odbio da razmotri bilo kakvu analizu ideje Društva koja je proizašla iz Stejt Departmenta. Dakle, početkom 1919. godine, sve što je Wilson imao na raspolaganju u smislu detaljnih uputstava o Društvu bio je kratak nacrt sporazuma koji je sastavio House u julu 1918. i jednako kratka revizija ovoga od strane samog Wilsona. Houseova verzija bila je puna rezonantnih fraza o 'časnom' i 'nečasnom' međunarodnom ponašanju i, dok je Wilson odolijevao ovom iskušenju, njegov nacrt je patio od njegove nesposobnosti da svoje ideje prevede u preciznu terminologiju koju nisu mogli mijenjati pravni savjetnici drugih vlada. Uprkos preziru većine britanskog

¹² Jan Christian Smuts (1870-1950) južnoafrički militaristički lider, državnik i filozof. Obnašao je funkciju premijera Južnoafričke Unije u dva perioda (1919-1924) i (1939-1948).

¹³ Robert Lansing (1864-1928) bio je američki političar, pravnik i advokat koji je početkom Prvog svjetskog rata obavljao funkciju pravnog savetnika u ministarstvu vanjskih poslova SAD, a potom je obnašao i funkciju u funkcij u državnog sekretara u administraciji predsjednika Wilsona (1915-1920). Prije ulaska SAD u rat, Lansing se zalagao za principe prava neutralnih naroda i slobode otvorenog mora. Kasnije je učešće SAD u Prvom svetskom ratu podržao, a uzeo je učešće i u postizanju sporazuma Lansing-Iši sa Japanom 1917. godine, i bio je član Američke komisije za pregovore o miru u Parizu 1919. godine.

kabineta prema ideji Društva, u zvaničnim britanskim krugovima se znatno više razmišljalo o njenim konkretnim implikacijama, a do 1919. godine postojalo je nekoliko nacrtu sporazuma, od kojih je Smutsov bio najdetaljniji.

Francuzi i Italijani su do tada, također, proizveli svoje verzije. Sporazum za koji je konačno odlučeno bio je rezultat dugog procesa dogovaranja između aktera tadašnjih međunarodnih odnosa. Wilsonov glavni doprinos nije bio u tome da se on smatra kao začetnik Pakta, već je prije ležao u njegovom insistiranju da se stvori nešto što će nositi naziv 'Društvo naroda', zatim da Društvo bude prva tačka pariskog dnevnog reda i da bude sastavni dio mirovnog ugovora (G.W. Egerton, 1979:83).

2. PAKT DRUŠTVA NARODA

Pakt se sastojao od 26 članova, za razliku od 111 članova Povelje Ujedinjenih nacija, ali uprkos svojoj relativnoj sažetosti i dalje sadrži nekoliko karakteristika koje su od velikog značaja u historiji međunarodnih organizacija. Gotovo svaki članak bio je predmet intenzivnih pregovora, prvo između Britanaca i Amerikanaca, koji su između njih izradili 'Hurst-Miller nacrt', na kojem su se temeljile kasnije rasprave, a zatim i na sastancima u Parizu. Ključni principi Pakta mogu se sažeti na sljedeći način.

2.1. Kolektivna bezbjednost

Iako je ovaj termin korišten tek mnogo kasnije, njegova centralna tema – odvracanje potencijalnih agresora tako što će se unaprijed dogovoriti da im se suprotstave ujedinjenim frontom svih drugih država – bila je prisutna u svim raspravama. O ideji kolektivne bezbjednosti raspravljalo se na ranijim međunarodnim konferencijama, poput onih nakon Napoleonovih ratova, ali njeno neposredno porijeklo leži u uvjerenju da bi Prvi svjetski rat bio spriječen da je Njemačka unaprijed bila svjesna koliko je opsežna opozicija. Ključne odredbe o kolektivnoj bezbjednosti Društva sadržane su u članovima 10. i 16. Članom 10. propisano je da se članice Društva 'obvezuju da će poštivati i čuvati od spoljne agresije teritorijalni integritet i postojeću političku neovisnost svih članica Društva'. Godine 1919. ovo je bio daleko najkontroverzniji član o kojem se raspravljalo i bio je glavni faktor koji stoji iza odbijanja američkog Senata da prihvati mirovni sporazum. Međutim, dijelom zbog toga, obaveza je bila u velikoj mjeri razvodnjena, pri

čemu je prvobitna 'garancija' zamijenjena 'obavezom' i s tim da se od Vijeća Društva samo tražilo da 'savjetuje na koji način će se ova obaveza ispuniti'. Član 16. kaže da ako je članica pribjegla ratu, a da nije prošla kroz različite prethodne korake predviđene Paktom kako bi dovela do mirnog rješavanja spora, *ipso facto* bi se smatralo da je počinila čin rata protiv svih ostalih članica Društva: osnovni princip u svakom sistemu kolektivne bezbjednosti. Međutim, jedina prethodna obaveza koju su svi prihvatili prema ovom članu bila je raskid ekonomskih i drugih odnosa sa državom prekršiocem. Vijeće bi moglo samo 'preporučiti' koje snage bi trebalo da doprinesu bilo kojoj kasnijoj vojnoj operaciji. Raniji prijedlozi Francuza za međunarodnu vojsku sa stalnim generalštabom nisu dobili podršku. Štaviše, bilo je i onih koji su od početka bili skeptični u pogledu cjelokupnog koncepta kolektivne bezbjednosti. Još 1916. godine, Sir Maurice Hankey, sekretar Ratnog komiteta u Britaniji, snažno je – i pronicljivo – tvrdio da je obećanje bezbjednosti koje su dali takvi projekti 'potpuno fiktivno' i vjerovatno da će podstaći opasne iluzije, posebno u Britaniji.

Osim relevantnih odredbi Pakta društva naroda, u periodu između dva svjetska rata, među dokumentima koji su se odnosili na pitanja ostvarenja i očuvanja svjetskog mira i bezbjednosti, naročito značajno mesto zauzima Brijan-Kelogov pakt, za koji se sa sigurnošću može tvrditi da predstavlja krunu dotadašnjih napora u međunarodnoj zajednici na putu ka ograničavanju i proglašavanju napadačkog rata za međunarodni zločin. U njemu su se potpisnice, prvi put u historiji međunarodnih odnosa, javno i svječano odrekle rata kao sredstva vođenja nacionalne politike u njihovim međusobnim odnosima (član 1), i obavezale da će „raspravljanje i rješenje svih sporova ili konflikata, ma kakve prirode i ma kakvog porijekla oni bili, koji bi mogli između njih nastati, svakada tražiti jedino miroljubivim sredstvima“ (član 2) (Hadži-Vidanović, V. i Milanović, M., 2005:198). Brijan-Kelogov pakt je reflektirao ne samo stanje svijesti onoga vremena i potrebu približavanja zajedničkih interesa nacija, već je svojom sadržinom anticipirao realni i materijalno-pravni razvoj događaja na jednom delikatnom i politički nestabilnom idejnom polju. Naime, odredbe ovog pakta, uz odredbe nekih drugih međunarodnih dokumenata, poslužiće kao pravna osnova za izricanje presude na čuvenim Nirnberškim suđenjima, posle Drugog svjetskog rata, posebno u onom dijelu koji se ticao zločina agresije i zločina protiv čovječnosti. Brijan-Kelogov pakt je, međutim, imao i ozbiljne nedostatke. Prije svega, njegove odredbe nisu obavezivale države koje ga nisu potpisale, a to je derogiralo zamišljeni univerzalni karakter ovog dokumenta (st. 3. Preambule Pakta), pa i samu mogućnost stavljanja rata pod

kakvu takvu zakonsku kontrolu. Među potpisnicama ovog pakta bio je priličan broj država koje su u svojim instrumentima obavezivanja unele tzv. "ratne rezerve", zadržavajući na taj formalni način, pravo da u tačno preciziranim situacijama, i po sopstvenoj „definiciji“ slučaja, pribegnu oružanoj akciji. Ovim je ključna intencija Brijan-kelogovog pakta, proglašavanje rata nelegalnim sredstvom vođenja spoljne politike, dovedena do neke vrste kontradiktornosti, pa čak i apsurd. Kršenje Pakta od strane njegovih izvornih potpisnica, najprije Italije, potom Japana i konačno Njemačke, definitivno je razvejalo sve nade u mogućnost sporazumne i peremptorne eliminacije rata iz međunarodnog života. Posle Drugog svjetskog rata opći napori ka očuvanju svjetskog mira i bezbjednosti, te s tim u vezi reguliranje pitanja zabrane rata kao sredstva rješavanja sporova između država, postaju centralni dio agende nove univerzalne organizacije, Organizacije Ujedinjenih nacija, osnovane 1945. godine u San Francisku. Na osnovi teorijskih i praktičnih poduhvata iz prošlosti, a pod utjecajem teških i bolnih iskustava iz tek završenog najvećeg svjetskog sukoba u historiji čovječanstva, pod krovom Ujedinjenih nacija razvija se jedan novi pravno-politički koncept uređenja međunarodnih odnosa, filozofskog usmerenja ka univerzalizmu, sveopćtoj suradnji i stavljanju čoveka i njegovih prava i sloboda u sam epicentar zbivanja i međunarodne pažnje (Novović, D.R., 2021:80-81).

2.2. Upravljanje krizama

Mnogi su vjerovali da je rat eskalirao van kontrole od samog početka u relativno maloj krizi. Član 12, koji zahtijeva od država da ispoštuju tromjesečni period 'hlađenja' prije nego što pribjegn timeratu, i član 15, koji utvrđuje procedure prema kojima će Vijeće istraživati i izvještavati o sporovima, imali su za cilj spriječavanje ponavljanja takvih eskalacija.

2.3. Razoružanje

Anglo-njemačka pomorska utrka u naoružavanju prije rata smatrana je još jednim faktorom koji je doprinio klizanju ka sukobu. Države su, međutim, imale različite ideje o tome koje aspekte kontrole naoružanja i razoružanja treba naglasiti: Britanci se zalažu za ukidanje regrutacije, Francuzi uglavnom zainteresirani za osiguranje njemačkog razoružanja, a Amerikanci pozivaju na ukidanje privatne proizvodnje oružja .

Član 8 je sadržavao neke relativno slabe odredbe o ovom pitanju, pozivajući Vijeće da formulira prijedloge za smanjenje naoružanja, a države da razmjenjuju pune i iskrene informacije o ovoj temi. Privatna proizvodnja oružja propisno je proglašena 'otvorenom za ozbiljne prigovore', a od Vijeća se samo tražilo da posavjetuje 'kako se mogu spriječiti zli efekti koji prate takvu proizvodnju'.

2.4. Sudski sporovi

XIX stoljeće je svjedočilo porastu međunarodne arbitraže i drugih sredstava pravnog rješavanja sporova. Takve 'pravosudne sporove' Smuts je u svom nacrtu Pakta definirao kao 'one koji se tiču činjeničnih pitanja ili koji su sposobni za pravno ili sudsko rješavanje'. U preambuli pakta spominje se „čvrsto uspostavljanje razumijevanja međunarodnog prava kao stvarnog pravila ponašanja među vladama. Član 13. obavezuje članice da iznesu na arbitražu one sporove za koje su priznali da su pogodni za arbitražu, a koji se ne mogu riješiti diplomatskim putem; dok je članom 14 uspostavljen Stalni međunarodni sud pravde. Ovo bi moglo pratiti 'bilo koji spor međunarodnog karaktera' koji su mu strane uputile ili dati savjetodavno mišljenje ako ga zatraže Vijeće ili Skupština.

2.5. Socijalna i ekonomska pitanja

Član 23 proširio je opseg aktivnosti Društva daleko izvan sigurnosnih pitanja. Ovo je dijelom bio odgovor na izazov koji je postavila boljševička revolucija i njena tvrdnja da zastupa interese radničke klase, bez obzira na nacionalnost, kao i Lenjinova antiimperijalistička poruka. Članovi su se obavezali da će osigurati i održavati poštene i humane uvjete rada i pravednog tretmana za svoje kolonijalne narode, a Društvu su povjerali i niz zadataka, uključujući nadzor i izvršenje sporazuma koji se odnose na trgovinu ženama i djecom i trgovinu drogom. Međutim, Wilsonov prijedlog da se uključi upućivanje na slobodu vjeroispovijesti nije uspio jer je Japan odbio to podržati osim ako nije postojala dodatna odredba koja se protivi diskriminaciji stranaca na osnovu njihove rase. Ovo je bila anathema za Australce i druge članove delegacije Britanske imperije, koji su se bojali implikacija takve klauzule na njihovu imigracionu politiku, pa su oba prijedloga morala biti odbačena.

2.6. Starateljstvo

Bivše neprijateljske kolonije postale su mandatar Društva prema članu 22. Ovo je, međutim, bilo daleko od utjelovljenja one vrste antikolonijalnih principa koji su implicitni u Povelji UN-a, upućujući kao i na narode koji još uvijek nisu u stanju stajati po strani u teškim uvjetima modernog svijeta. Dok se za neke teritorije koje su bile dio Turskog carstva smatralo da imaju potencijal za samoupravu u kratkom roku, za druge se jasno smatralo da su daleko od tog stanja. Mandati Društva (u stvari nove kolonijalne sile) su morali poštivati određena načela, kao što su sloboda savjesti i vjeroispovijesti, u upravljanju ovim teritorijama, ali u suprotnom su jednostavno morali podnositi godišnji izveštaj novoj mandatnoj komisiji Društva.

2.7. Organizacioni principi

Društvo je trebalo imati tri glavna organa za obavljanje svog rada. Najvažniji od njih bio je njegov Savjet, koji su Britanci i drugi vidjeli kao neku vrstu institucionaliziranog ujedinjenja velikih sila. Iako su Britanci u početku pozivali da članstvo u Vijeću bude otvoreno samo za velike sile, pritisak manjih država, kao i Wilsona, doveo je do novog određenja u članu 4 da imaju i stalne velike sile i nestalne članice malih sila. Da Savjet bira Skupština, a ne da ga s vremena na vrijeme imenuju velike sile, kao u originalnom nacrtu Pakta. Vijeće je trebalo da ima primarnu odgovornost za provođenje sigurnosnih odredbi Društva, ali su njegove ovlasti u tom pogledu bile daleko manje od onih koje su dodijeljene njegovom ekvivalentu UN-a, Vijeću bezbjednosti, kao što je gore navedeno.

Veoma malo je rečeno u Paktu o prirodi ili sastavu Skupštine. Britanci su je 1919. godine vidjeli kao organ koji će se sastajati vrlo rijetko i koji bi bio sastavljen ili od parlamentaraca ili predstavnika javnosti i slično. Na kraju je Skupština funkcionirala slično UN-u koji je došao kasnije gdje se sastaje, Generalna skupština sa svojim članovima koji djeluju kao zvanični delegati svojih države, sastaju se jednom godišnje i preuzimaju sva ovlaštenja. Institucija Sekretarijata izazvala je mnogo manje kontroverzi, pri čemu je generalni sekretar (koji je u većini ranih nacрта dobio veću titulu 'kancelara) viđen u suštini u svojstvu administratora i koordinatora aktivnosti Društva sa aktivnostima drugih organizacija. Član 6, kojim se uspostavlja Sekretarijat, usaglašen je veoma brzo.

Kao pravni dokument, Pakt je imao mnogo nedostataka. Neki članovi su bili dvosmisleni ili su u suprotnosti sa drugim članovima. Ključne odredbe za kolektivnu bezbjednost bile su pune rupa u zakonu. Međutim, kritike ove prirode koje su izrečene u to vrijeme, a koje se i dalje povremeno ponavljaju, bile su pogrešne. Države nisu djelovale u okvirima potpuno razvijenog pravnog poretka gdje su, poput onih koji izbjegavaju poreze, bile samo uključene u beskrajnu potragu za legitimnim načinima za postizanje svojih ciljeva. Činjenica da se Pakt može protumačiti kao da dopušta neke vrste agresije u određenim okolnostima bila je manje bitna, iako bi svakom ko je bio svjedokom borbe u Parizu oko preciznog teksta neke klauzule, moglo biti oprošteno što misli drugačije.

Značaj slabih ili dvosmislenih formulacija u Paktu nije bio u tome što bi one mogle dozvoliti ratove koje bi strožija formulacija spriječila, već u tome što su odražavale sumnje koje većina država osjeća u vezi sa posvećivanjem svoje bezbjednosti novom sistemu. Iako je generalno oprezna i restriktivna formulacija Pakta tačno odražavala odlučnost država da zaštite svoja suverena prava i privilegije, kao i njihov skepticizam u pogledu kolektivne bezbjednosti, on je predstavljao dve privremene polazišne tačke u historiji međunarodnih odnosa. Prvo, bez obzira na insistiranje u članu 15 (ponovljeno u članu 2 Povelje UN) da se Društvo ne treba baviti pitanjima unutar domaće jurisdikcije država, Pakt se upušta izvan striktno interpretacije ovog principa u nizu aspekata. Konkretno, utjelovljuje ograničeni konsenzus o postojanju određenih međunarodnih standarda ponašanja koji su se primjenjivali i na kolonijalne narode i na uvjete rada u zemljama članicama. Iako je nedostajalo bilo kakvih mehanizama za nametanje poštivanja ovih standarda, ovo je podrazumijevalo ograničeno pravo Društva da se bavi ljudskim pravima – a to je tema koja je postajala sve važnija među nasljednicima Društva. Drugo, Pakt je bio jasna potvrda sve većeg spektra zajedničkih interesa koje dijele države izvan područja bezbjednosti i potrebe za efikasnijim centraliziranim nadzorom nad tom oblašću.

3. DRUŠTVO NARODA I MEĐUNARODNA BEZBJEDNOST

Na jednom nivou, historija Društva je sinonim za često ispričanu priču o neuspjehu zapadnih demokratija da se suprotstave agresiji fašističkih režima i spriječe novi svjetski rat. Međunarodni poredak uspostavljen u Versaju bio je inherentno nestabilan jer je privremena slabost Njemačke i Rusije značila da je ravnoteža snaga na kojoj je utemeljen bio u suštini umjetnut i da će biti pod sve većim pritiskom kako te dvije države budu ponovo stekle svoju

snagu. S obzirom da su se SAD držale podalje od bilo kakve uloge u održavanju međunarodnog poretka nakon što je Senat odbacio Versajski ugovor, samo dvije od preostalih velikih sila, Britanija i Francuska, imale su bilo kakvu posvijećenost teritorijalnom statusu quo utvrđenom u Parizu, a 1930-ih, sa utjecajem Velike depresije, samo su njih dvije zadržale bilo kakvu privrženost liberalno-demokratskim vrijednostima, a protiv ekstremističkih političkih stavova koji su tada zavlitali u Rusiji, Italiji, Japanu i Njemačkoj. Takve okolnosti bi nametnule ozbiljne pritiske bilo kojoj međunarodnoj organizaciji posvijećenoj principu kolektivne bezbjednosti čija je implicitna pretpostavka da će nadmoćna moć uvijek biti u rukama onih koji su spremni da se odupru neprijateljima reda i mira.

Mnogi su tvrdili da čak i u povoljnijim međunarodnim okolnostima od onih koje su prevladavale 1930-ih postoje određene osnovne mane u konceptu kolektivne bezbjednosti. Zahtijeva se da države budu ujedinjene u svojoj odlučnosti da se odupru agresiji, ali da je takvo jedinstvo svrhe postojalo, razlog za to bi nestao. Samo pakt o kolektivnoj bezbjednosti koji je sposoban da donese djelotvorne sankcije mogao bi se nadati uspijehu, ali je malo vjerovatno da će države uspostaviti tako očiglednu prijetnju sopstvenom monopolu na moć. Zaista je jasno da su same velike sile imale jake rezerve u pogledu kolektivne bezbjednosti: čak i kada su osmišljavale sistem, London, Vašington i Pariz su, također, pristajali na odvojeni tripartitni sistem saveza kako bi garantovali francusku bezbjednost. Kada su se ovi savezi pokazali neuspjelim nakon američkog neuspjeha da ratificiraju ugovore, Francuska je nastavila tražiti bezbjednost izvan okvira Društva. Ipak, ovo nije cijela priča o uključenosti Društva u sigurnosna pitanja. Komentar lorda Balfura iz 1925. da su sukobi među glavnim silama koji proističu iz 'duboko skrivenih uzroka neprijateljstva' izvan nadležnosti Društva, odražava općenitije ograničenje na kapacitete međunarodnih organizacija u suverenom državnom sistemu (A. Zimmermann, 1936:304). Komplikirajući faktor za Društvo bio je nastavak postojanja, nekoliko godina nakon rata, Konferencije savezničkih ambasadora, koja je ponekad izgledala kao suparnička (i suštinski moćnija) agencija za uređenje poslijeratnih međunarodnih odnosa. Pitanje pravne nadležnosti Društva da razmatra pitanja koja su već bila na dnevnom redu Konferencije ambasadora pokrenuto je u slučaju prodora Jugoslavije u Albaniju 1920. godine i tijekom grčko-italijanske krize 1923. godine. Slično tome, neki od evropskih diplomata koji su više orijentisali na tradiciju u početku nisu bili skloni davati Društvu bilo kakve odgovornosti koje bi mogle, ma koliko daleko, implicirati smanjenje nacionalnog suvereniteta. Godine 1921, na primjer, Lord

Curzon¹⁴ je ukorio perzijskog ministra vanjskih poslova jer je pisao kako bi uvjerio generalnog sekretara Društva da nedavni anglo-perzijski sporazum nije nespojiv sa Paktom. Jedini efekat takvog pisma, tvrdio je, bio bi da se Društvu priušti izgovor da presudi suvereno pravo Perzije da tumači svoje ugovorne obaveze na bilo koji način koji odabere.

Nakon povlačenja SAD uslijedili su potezi u Skupštini da se razmotre ključne odredbe o kolektivnoj bezbjednosti iz članova 10. i 16. Utjecaj ove situacije se mogao vidjeti u memorandumu britanskog ministarstva vanjskih poslova iz 1926. godine koji sugerira da, kad god bi Vijeće Društva moralo odrediti obaveze članova Društva prema članu 10, trebalo bi da ima u vidu 'geografsku situaciju i posebne uvjete' svake države, i da su članice same mogle odlučiti da li mogu doprinijeti bilo kojoj vojnoj akciji prema članu 10. Suprotno tome, napori da se ojačaju odredbe o kolektivnoj bezbjednosti Društva općenito su bile osuđene na neuspjeh. Britanski predstavnik, lord Robert Cecil, nije bio u mogućnosti da osigura usvajanje Ugovora o uzajamnoj pomoći, koji bi omogućio da kolektivna bezbjednost djeluje na regionalnoj, a ne globalnoj osnovi, i koji bi osigurao da sankcije prema ovom sistemu budu djelotvornije (B. Dexter, 1967:171). 1924. godine, 'Ženevski protokol', koji bi predviđao prinudnu arbitražu u sporovima, također nije usvojen, prvenstveno zbog britanskih prigovora.

Ako je Društvo od početka bilo sputano u težnjama ka kolektivnoj bezbjednosti, to je nije spriječilo da odigra druge uloge u oblasti bezbjednosti. Kako je postao poznatiji element u međunarodnim odnosima, tako su ga i sile počele više koristiti za širok raspon svrha, iako je još uvijek bilo nekih koji su, poput Britanca Lloyda Georgea¹⁵, privatno žalili na rezultate takvog trenda da Društvo bude mnogo neformalnije, poput Vrhovnog savjeta.

Ono što je bitno istaći je i to da su sile razvile naviku da na razmatranje Društva prenesu niz sporova i drugih međunarodnih problema koji su za razne razloge koje nisu mogli ili nisu htjeli riješiti normalnim diplomatskim putem. Na primjer, London je 1920. godine iznio spor između Švedske i Finske oko Alandskih ostrva pred Vijećem jer je to vidio kao najsigurniji način rješavanja nekog delikatnog pitanja (s obzirom na sovjetski interes za ostrva) bez izazivanja neslaganja među zapadnim silama. Isti cilj bio je očigledan u pokušaju saveznika da kratkotrajno

¹⁴ George Nathaniel Curzon, 1st Marquess Curzon of Kedleston (1859-1925) bio je britanski političar, predsjedavajući Doma Lordova, minister vanjskih poslova Britanije i Vice-kralj Indije. Vio je konzervativac.

¹⁵ David Lloyd George (1863-1945) bio je britanski političar, minister i premijer (1916-1922). Jedan od utemeljivača zakona o radu u Engleskoj, kojim je uveo ograničeno radno vrijeme za rudare, pravo na štrajk, zdravstveno-sicilano osiguranje i penzije. Smatra se jednom od utjecajnijih ličnosti u Evropi između dva svjetska rata.

otcijepljenu državu Jermeniju stave pod zaštitu Društva, iako je ovom prilikom Vijeće Društva odbilo saveznički zahtjev, tvrdeći da Društvo nema resurse da preuzme zadatke ove veličine. Čak je i Lloyd George otkrio upotrebu Društva 1921. godine, kada je zaprijetio Jugoslaviji sankcijama Društva tijekom sukoba između Jugoslavije i Albanije. Lord Balfour¹⁶ je kasnije tvrdio da je mirno rješenje ovog spora imalo bilo moguće samo zato što su obje države mogle prihvatiti nezainteresiranost organa Društva, uključujući i Istražnu komisiju koja je osnovana da istraži ovo pitanje. Ovo je bio prilično tipičan primjer koji je pratio neke od uspjeha Društva u 1920-tim godinama, i koji je pomogao u stvaranju vjere u efikasnost Društva. U ovom slučaju to je bio ultimatum velike sile manjoj državi koji je prisilio na nagodbu, i još više, u situaciji u kojoj su obje strane iskreno željele postići demarkaciju granice.

Druga pitanja su Vrhovni savjet ili Konferencija ambasadora prosljeđivali Društvu: ponekad zato što vlasti nisu htjele da troše vrijeme na njih; ponekad zato što su pitanja koja su bila uključena bila nerješiva, a predaja takvih pitanja Društvu bio je zgodan i legitiman način da se izbjegne odgovornost za njih; povremeno zato što su bili neželjeni izvor trvenja među samim silama; a ponekad i zato što su istinski pozivali na dugotrajan proces nepristrasne istrage. Brojni granični sporovi u istočnoj i centralnoj Evropi, englesko-francuske razlike oko Gornje Šlezije, teritorije Saar i francuske nacionalne politike u Tunisu, te problemi stabilizacije međunarodne ekonomije, svi su završili sa Vijećem Društva za jednu ili više njih.

Radno opterećenje Društva je također uključivalo bezbroj manjih problema koji su proizašli iz njegovih mirovnih ugovora za različite manjinske populacije. Rješavanje pitanja ove vrste navelo je britanskog ministra vanjskih poslova Austen Chamberlain da 1925. godine izjavi da se njegovo poštovanje prema Društvu povećalo sada kada je to vidio na djelu, ne „na jednom od onih velikih problema koji pobuđuju najveću pažnju, već na tim malim problemima koji bi, ako ih ne riješimo, mogli biti veliki problemi u svijetu' (Službeni list Društva naroda LNOJ, 1925:146). Ovo postavlja teško pitanje kako procijeniti vrijednost većeg dijela rada Društva 1920-ih godina. Društvo je djelomično postojalo kako bi spriječilo da manje krize eskaliraju u velike sukobe između sila, ali se može samo nagađati da li je neka od kriza iz 1920-ih godina sadržavala sjeme većeg sukoba za koji bi se, dakle, moglo reći da je Društvo sprečilo. Međutim, ambicioznije tvrdnje za Društvo tijekom ovog perioda vjerovatno su bile neopravdane. Atentat u

¹⁶ Arthur James Balfour, 1st Earl of Balfour (1848 – 19 March 1930) bio je britanski političar i filozof. Obnašao je funkciju britanskog premijera (1902-1905) i državnog sekretara u Ministarstvu vanjskih poslova za vrijeme ministriranja Lloyd Georgea i kasnije (1915-1930).

Sarajevu je doveo do rata 1914. godine jer su se mnoge okolnosti udružile i stvorile atmosferu ratne spremnosti u Evropi. Dvadesetih godina 20. veka vladali su gotovo suprotni uvjeti.

3.1. Grčko-talijanski spor

Od mnogih malih sukoba i kriza u kojima je Društvo igralo ulogu 1920-ih godina, tri sukoba jasno ilustriraju sposobnost Društva da donese koristan doprinos nekom pitanju, ali govori i o određenim ograničenjima. Prvi takav slučaj se dogodio 1923. godine kada su tri italijanska diplomata ubijena u Grčkoj, što je navelo Musolinijevu vladu da pošalje ratoborni ultimatum Grčkoj sa nizom zahtjeva koji su uključivali isplatu odštete od 50 miliona lira u roku od pet dana¹⁷. Kada je grčka vlada odbila da se potčini tom zahtjevu, talijanske trupe su zauzele grčko ostrvo Krf, nakon čega se Grčka obratila Vijeću Društva. Za najobjektivniji prikaz, oštećena strana u ovom slučaju bila je Grčka, pri čemu je Italija jasno prekršila Pakt svojim neposrednim pribjegavanjem oružju. Međutim, Francuska je u to vrijeme bila uključena u akciju donekle sličnu onoj u Italiji, nakon što je okupirala Ruhr u pokušaju da iznudi plaćanje njemačkog računa za reparacije, i u svakom slučaju nije bila raspoložena da osudi drugu veliku silu kako bi ojačala neki apstraktni princip kolektivne bezbjednosti. Vijeće se stoga zadovoljilo prosljeđivanjem predmeta Istražnoj komisiji, istovremeno prejudicirajući ishod tako što je naložio Grčkoj da položi 50 miliona lira u švicarsku banku dok se čekaju nalazi Komisije (Izvešće za 5. Skupštinu, Dokument Društva naroda A.8, 1924:19).

3.2. Grčko-bugarski spor

Poučan je kontrast u odnosu na postupanje Vijeća u grčko-bugarskoj aferi dvije godine kasnije. Ovo je počelo u septembru 1925. godine kada su grčke trupe prešle u Bugarsku nakon pucnjave na granici. Snažan diplomatski pritisak Britanije i Francuske, djelujući preko Vijeća Društva, doveo je do brzog prekida vatre i imenovana je Istražna komisija koja će istražiti uzroke sukoba i iznos reparacija koje se trebaju platiti. Za razliku od grčko-italijanskog spora, kada je Vijeće u stvari unaprijed odredilo i odgovornost Grčke i da Italija treba dobiti punu traženu odštetu, Vijeće je 1925. godine proglasilo da „treba uložiti svu potrebnu pažnju i promišljanje u

¹⁷ Sveobuhvatan prikaz ove afere vidjeti u: J. Baros, Incident na krfu, 1923: Musolini i Društvo naroda, Princeton University Press, 1965.

utvrđivanju činjenica i utvrđivanje iznosa dospjele reparacije“.¹⁸ Štaviše, dok je u incidentu na Krfu pravna komisija na neki način otišla u pravcu odobravanja preranog pribjegavanja sili Italije, u grčko- bugarskom sukobu Briand, tadašnji predsjednik Vijeća, naveo je kao opći princip da 'u slučaju teritorije koja je povrijeđena bez dovoljnog razloga, reparacije su dužne, čak i ako u vrijeme događaja strana koja je počinila povredu smatra da su okolnosti opravdale njegovo djelo' (E. Bendier, 1975:218).

Međutim, iako je ishod ove afere teško da bi se mogao smatrati trijumfom za kolektivnu bezbjednost kako se tada tvrdilo, on je ilustrirao prednosti postojanja Društva u krizi u kojoj su bile uključene dvije male države u kojima velike sile nisu imale vitalne interese i tako da mogu da djeluju zajedno. Bugarska vlada je bila dovoljno samouvjerena da može dati instrukcije svojim trupama da se ne opiru upadu Grka kada je saznala da Vijeće Društva preuzima to pitanje. Čak je i Grčka, koja se opravdano mogla osjećati ogorčenom zbog dvostrukih standarda koji su se primjenjivali na slično ponašanje velikih i malih sila, djelomično umirila kada je dobila ekonomsku pomoć, dogovorenu pod pokroviteljstvom Društva. I Grčka i Bugarska su imale koristi od imenovanja malih grupa posmatrača koji će arbitrirati oko bilo kakvog graničnog spora dvije godine nakon prekida vatre, a to se smatra pretečom suvremenih mirovnih operacija UN-a.

3.3. Bolivijsko-paragvajski rat

Konflikt između Bolivije i Paragvaja, koji je prerastao u veliki rat 1930-ih godina, otkrio je da je sfera djelovanja Društva uglavnom bila ograničena na Evropu i da je u Latinskoj Americi mogla učiniti malo bez podrške Vašingtona. Kada je došlo do prve borbe, 1928. godine, to je pitanje Vijeću iznio generalni sekretar Društva, Sir Eric Drummond, rijetko koristeći svoju ličnu inicijativu (J. Baros, 1979:252). Međutim, Vijeće je samo podsjetilo dvije strane na njihove obaveze iz Pakta i prosledilo to pitanje jednoj panameričkoj instituciji, koja je neuspješno pokušala da riješi spor arbitražom (Ibid, 253). Kada je sukob dostigao nivo rata punih razmjera 1933. godine i kada je msrt prijetila stotinama hiljada ljudi, Društvo je bilo daleko više ekstenzivno, iako jednako neefikasno, bilo je uključeno. Poslata je istražna komisiju, uzalud je pokušano da se postigne pomirenje, imenovan je poseban Savjetodavni komitet i pokušano je da se provede prekid vatre organiziranjem (sa izvjesnim uspjehom) embargo na oružje, prvo protiv

¹⁸ Detaljnije u Izvješću br. 7 Skupštine Dokumenta Društva naroda A.6 iz 1926. godine.

obje strane, a zatim samo protiv Paragvaja nakon što je odbio prijedloge Skupštine o ratu. Iako su SAD učestvovala u embargu na oružje, odbile su da se pridruže bilo kojem od istražnih tijela i spornim tijelima je bilo jasno da njima nedostaje kredibilitet. bez američkog prisustva.

Do kraja 1920-ih godina, Društvo je razvilo brojne tehnike koje je koristilo s različitim stepenom uspjeha u nekoliko sukoba. Postojale su ustaljene rutine za istragu sporova, mirenje strana i održavanje mira nakon borbi. Oni su, povremeno, čak bili potkrijepljeni prijetnjom sankcijama. Ipak, kako su se odvijale glavne krize 1930-ih godina, Društvo se činilo sve irelevantnijom organizacijom, do tačke u kojoj se tako značajan događaj kao što je gubitak državnosti od strane jedne od njenih članica, Austrije, 1938. godine mogao dogoditi gotovo bez komentara od strane Društva. Ali u većini slučajeva nije se radilo toliko o tome da Društvo ništa nije učinilo jer su 1930-te godine svjedočile čitavom nizu mogućih odgovora Društva na krize, ali je utisak da je ono što je učinjeno uvijek bilo premalo ili prekasno.

3.4. Mandžurijska kriza

Utjecaj Društva se možda najjasnije pokazao u prvoj velikoj krizi 1930-ih godina, kada su japanske trupe pregazile Mandžuriju 1931. godine. Japan je imao legitimno vojno prisustvo u Mandžuriji kako bi zaštitio svoje interese u Južnomandžurijskoj željeznici, međutim, eksplozija na željeznici, koju su navodno detonirali kineski vojnici, izazvalo je prelazak Japanaca u Mandžuriju. Iako je mnogo kasnije otkriveno da je cijeli incident proizvela japanska vojska kao izgovor za invaziju, činilo se da je krivica u to vrijeme bila ravnomjernije podijeljena. Vijeće Društva u početku se nadalo da će moći riješiti ovo pitanje na isti način kao što je rješavalo grčko-bugarski sukob - kao 'slučajno' izbijanje borbi koje su obje strane željele mirno riješiti.

Kina je apelirala na Društvo na osnovu člana 11. Pakta, umjesto da odmah pribjegne odredbama o kolektivnoj bezbjednosti i provedbi članova 10, 15 i 16. Prvi korak Vijeća bio je da pozove na prekid vatre i povlačenje japanskih trupa. Kada se Japanci nisu povukli, a dalji sastanci Vijeća (kojima je po prvi put prisustvovala pozvana američka delegacija) bili su bezuspješni, odlučeno je 10. decembra da se pošalje Komisija Društva pod lordom Litonom da istraži spor. U međuvremenu, napredovanje Japana je nastavljeno, a januara 1932. godine izbile su nove borbe u Šangaju. To je navelo Kinu da napravi novi pristup prema Društvu, ovoga puta pozivajući se na članove 10. i 15. i pozivajući se na Skupštinu, a ne na Vijeće. Šangajska afera se pokazala kao samo privremena epizoda, ali je Japan, u kojem sve više dominiraju militaristički elementi, 9.

marta uspostavio zasebnu marionetsku državu u Mandžuriji, 'Mančukuo'. Gotovo sedam mjeseci kasnije objavljen je izvještaj misije Lyttona. Iako je odbijeno prihvatitanje međunarodnog priznanja Mandžukua, pozvalo se na Mandžuriju sa autonomnim statusom unutar Kine, sa značajnim japanskim utjecajem na svoju administraciju. Izvještaj je nastojao da zadrži sličan stav, ali nakon njegovog usvajanja od strane Skupštine 24. februara 1933. godine, 27. marta uslijedilo je povlačenje Japana iz Društva. Mandžurijska kriza dovela je u fokus više nego bilo koji prethodni sukob, prema dometu i složenosti problema sa kojima se do tada suočavala kolektivna bezbjednost uopće i Društvo posebno. Prva stvar zabune odnosila se na to da li bi Japan mogao biti identificiran kao jasan agresor. Tijekom cijele krize priznato je da Japan posjeduje legitimne interese u Mandžuriji, a posebno u prvim danima, mnogi su bili skloni vjerovanju da su Kinezi sami proizveli sukob i to uvjerenje potkrijepljeno je čestim japanskim uvjeravanjima da su njihove namjere ograničene, što Vijeće nije imalo izbora osim da prihvati (F. P. Walters, 1952:474).

Drugo, i neizbježno u krizi koju su izazvale velike sile, niz većih političkih razloga nadjačao je trenutno pitanje za neke druge faktore na globalnom nivou. Britanija i Francuska bile su nestrpljive da ne poduzmu ništa protiv čemu bi se Vašington mogao suprotstaviti, dok je u SAD na Stejt Department utjecala mogućnost da bi protivljenje Društva Japanu moglo imati negativan učinak na delikatnu domaću ravnotežu snaga u Japanu između civilne i vojne frakcije. Nijedna od sila nije bila zaista voljna da se suprotstavi Japanu, dok je u skladu sa dugom tradicijom, jedan dio britanskog Ministarstva vanjskih poslova više brinuo da francuska dvoličnost može omogućiti Parizu da stekne neku prednost u odnosu na London u svom odnosu sa Japanom.

Treći problem, za koji je djelomično odgovoran i institucionalizirani karakter kolektivne bezbjednosti, bilo je značajno kašnjenje u provođenju različitih faza razmatranja ovog pitanja od strane Društva. Japan je bio u mogućnosti da koristi razne taktike odlaganja, uključujući pravne prepirke tijekom krize, dok je dužina vremena potrebnog da se Lyttonova komisija konstituirala i stigne u Kinu, izazvala ogorčene pritužbe Kineza. Konačno, kriza je jasno otkrila evrocentričnu prirodu Društva. Nekoliko utjecajnih britanskih diplomata je zapravo tvrdilo da temeljni principi na kojima se Društvo zasnivalo nisu primjenjivi na ovaj sukob jer Japanci još nisu prihvatili ideje međunarodnih odnosa koje su vodile britansku politiku od rata i jer, s obzirom na posebna prava Japana u Mandžuriji, obični kanoni međunarodnog odnosa nemaju primjenu u Mandžuriji'.

3.5. Etiopijska kriza

Konferencija o razoružanju u organizaciji Društva, koja se sastajala od februara 1932. do kraja 1934. godine, nije dala nikakve rezultate osim da je potvrdila sporazum iz 1925. godine da bi otrovni gasovi trebali biti zabranjeni u ratu. Ali kriza koja je zapravo slomila Društvo kao silu bilo kakvog značaja u važnim političkim pitanjima tog vremena bila je italijanska invazija na Etiopiju 3. oktobra 1935. godine.

Iako je Etiopija bila suverena članica Društva, Musolinijeva vlada je dugo smatrala da ona zauzima poseban, kvazikolonijalni položaj u odnosu na Italiju. Još 1926. godine Etiopija je imala priliku da protestuje Društvu zbog anglo-italijanskog sporazuma o eksploataciji ekonomskih resursa Etiopije. Kriza iz 1935. godine počela je sukobima između italijanskih i etiopskih vojnika u regiji Wal-Wal u Etiopiji u decembru 1934. godine. Iako se u početku činilo da je Italija spremna prihvatiti mirno rješenje, italijanski pritisak se nastavio gomilanjem trupa u susjednom Somalilandu. Etiopija je 16. marta uložila žalbu Društvu na osnovu člana 15, koji se posebno bavio sporovima za koje se pokazalo da nisu podložni arbitraži ili sudskom rješavanju.

Za Francusku i Britaniju kriza je postavila niz istinskih dilema, uključujući rizik da se Musolini gurne u sukob velikih sila i možda u naručje vrlo izvjesne stvarne opasnosti u Evropi: Hitlerove Njemačke. S druge strane, ako bi prestiž Društva bio ozbiljno narušen neutjecajem nad dešavanjima u Etiopiji, to bi moglo imati jednako nesretne posljedice. Musolini je bio u stanju, slijedeći raniji primjer Japana, da se uključi u brojne taktike odlaganja, i tek u septembru 1935. godine Vijeće Društva je efektivno preuzelo krizu, iako su Britanija i Francuska u međuvremenu bile uključene u neformalne pregovore sa Italijom. Također su počeli razmatrati izgleda i vjerovatne posljedice primjene vojnih sankcija protiv Italije ukoliko se pozovu na član 16. Francuski premijer Laval i Sir Samuel Hoare, britanski ministar vanjskih poslova, privatno su se složili da bi sankcije trebale biti ograničene na ekonomske i finansijske mjere, koje će se primjenjivati 'oprezno i u fazama' (G. Warner, 1968:106). Ali u javnosti je Hoare održao snažan govor na Skupštini u nadanju da bi to moglo odvratiti Italiju od akcije o kojoj je tako očigledno njena vlast planirala. Komisija Društva za istragu o incidentu u Wal-Wal-u je u stvari oslobodila obje strane, dok je drugi komitet Društva (istražujući jedan od izgovora Italije za legitimnost njenog pritiska na Etiopiju) 18. septembra preporučio da se imenuje Komisija Društva koja će promovirati unutarnje reforme u Etiopiji: rijedak rani primjer međunarodne organizacije koja se bavi unutarnjim poslovima članice. Ali uzaludnost svih takvih gestova pomirenja pokazala se

kada je Italija započela svoju invaziju 3. oktobra. Četiri dana kasnije, Vijeće je odlučilo da je Italija ušla u rat kršeći svoje obaveze iz Pakta, a 11. oktobra Skupština je imenovala Komitet za koordinaciju uvođenja sankcija.

S ove tačke, međunarodni odgovor na invaziju se odvijao na tri različita nivoa, koji nisu uvijek bili u harmoniji jedan s drugim. Na jednom nivou, različite institucije Društva i posebni komiteti su se prvenstveno koncentrirali na pitanje sankcija. S druge strane, Britanija i Francuska, koje su, također, bile uključene u organiziranje sankcija, nastavile su svoje zakulisne napore da postignu dogovoreno rješenje, one napore na čiji su kurs kritično utjecale važne razlike između dvije sile. Na trećem nivou, javno mnjenje igralo je važnu, iako ne uvijek korisnu ulogu, u kojoj različite nacionalne javnosti, posebno u Britaniji i Francuskoj, nisu govorile istim jezikom i racionalno.

Glavne ekonomske sankcije bile su embargo na izvoz ratnog materijala u Italiju, zabrana cjelokupnog talijanskog izvoza i zabrana kredita Italiji. Debata u Ženevi se fokusirala na to da li su potrebne jače sankcije, posebno zabrana izvoza nafte u Italiju i zatvaranje Sueckog kanala za talijanske brodove. Drugo nikada nije bila realna mogućnost: Britanija i Francuska, koje su kontrolirale Kanal, obje su to smatrale očigledno vojnom, a ne ekonomskom sankcijom i onom koja bi vrlo vjerovatno dovela do rata. Ali embargo na naftu bio je druga stvar i bio blizu nametanja. Dva problema su bila: prvo, strah da bi američki proizvođači mogli iskoristiti embargo, bez obzira na deklariranu podršku Vašingtona sankcijama; i drugo, zabrinutost da bi naftni embargo mogao provocirati Musolinija na 'čin ludog psa' - to jest, objavu rata. Britanija je, također, bila zabrinuta da, ako se to dogodi, možda neće moći računati na podršku Francuske, koja je prolazila kroz period političkih previranja i gdje je javno mnjenje, djelomično pod utjecajem novinskih kampanja, izgledalo neprijateljski kako prema Britaniji tako i prema bilo kojoj ideji rata s Italijom. Uglavnom su bila ta razmatranja, uz stalno prisutnu bojazan da će to biti pogrešan rat u pogrešno vrijeme, s obzirom na porast njemačke moći, koji je doveo do neuspjelog 'Hoare-Lavalovog Pakta u decembru, kojim bi dvije sile pokušale riješiti krizu pod uvjetima povoljnim za Italiju. Međutim, mišljenje u Britaniji, koje je bilo izrazito pro-etioopsko, natjeralo je Hoarea da podnese ostavku kada su detalji pakta otkriveni, a na kraju, koncem februara 1936., nakon što je komitet stručnjaka Društva zaključio da će se univerzalno podržan naftni embargo pokazati djelotvornim protiv Italije u roku od tri i po mjeseca, Britanija je odlučila podržati naftne sankcije. To je izazvalo konsternaciju u Francuskoj, što se dogodilo

istovremeno sa krizom koja se razvijala zbog njemačke remilitarizacije Rajske oblasti. Međutim, francuska strahovanja su se pokazala preuranjenom jer je otpor u Etiopiji brzo pao prije nego što su mogle biti uvedene naftne sankcije. Dana 10. maja, etiopski car Haile Selassie telegramom je poručio Društvu da je odlučio da okonča rat, što je, između mnogih drugih odgovora, izazvalo trenutno povlačenje Gvatemale iz Društva jer sup o njima događaji pokazali nemogućnost sprovođenja visokih ideala u djelo od godine kada je Društvo osnovano.

Na jednom nivou, etiopijska kriza se može promatrati kao studija slučaja inherentnih problema u zahtjevu kolektivne bezbjednosti da države preuzmu opću i otvorenu obavezu da se ujedine protiv bilo kog agresora u situaciji u kojoj bi akcija protiv jedne države mogla ugroziti ravnotežu moći protiv drugog, daleko opasnijeg agresora, u slučaju da je glavna greška velikih sila bila u njihovoj nesposobnosti da donesu jasnu odluku za ili protiv čvrstog suprotstavljanja Italiji. Najbolja ilustracija ovoga ne uključuje sankcije, već drugu, manje opasnu stranu medalje: pomoć Etiopiji. Godine 1930. Društvo je donijelo nacrt konvencije kojom se složilo da pruži finansijsku podršku državama koje su pretrpjele agresiju, ali to nikada nije stupilo na snagu. Etiopija je 1. novembra 1935. godine zatražila finansijsku pomoć, tvrdeći da se oslanjajući na garancije kolektivne bezbjednosti sadržane u Paktu, etiopska vlada nije stvorila ni arsenale ni fabrike oružja i municije. Britanski ambasador u Etiopiji snažno je pozvao vladu da podrži etiopski zahtjev, ali Hoare je odgovorio da Društvo u cjelini odbija da pristane na kolektivni zajam, a da Britanija to, svakako, ne bi učinila jednostrano. Etiopski vojni otpor Italiji je, u stvari, bio iznenađujuće efikasan nekoliko mjeseci, a nakon prekida vatre etiopski delegat u Društvu snažno je tvrdio da su nedostatak finansijskih sredstava podrška nabavci oružja i municije bili, zapravo, odlučujući faktor u etiopskom porazu.

Ponuđena su mnoga objašnjenja i izgovori za neuspjeh Društva u oblasti bezbjednosti: nedostajala joj je univerzalnost, sa najjačim evropskim i s nekoliko latinoameričkih država su imale povlačenje u različitim tačkama; Društvo se moralo nositi sa krizama izuzetnih razmjera i učestalosti u vrijeme kada je narodno raspoloženje u demokratijama bilo protiv rata, i kada je svjetska depresija učinila da se čak i cijena ekonomskih sankcija čini nepodnošljivom; povezivanje Društva sa Versajskim ugovorom učinilo ju je automatski nepopularnom u Njemačkoj; Pakt je od samog početka bio pogrešan dokument, sa previše nejasnoća i rupa; ili je nešto tako alternativno bilo previše ambiciozno i uvijek neizvodljivo u svijetu suverenih država. Iz druge perspektive, besmisleno je govoriti o neuspjehu Društva kada je istinski neuspjeh 1930-

ih bio anglo-francuske diplomatije i volje suočene s nemilosrdnom agresijom, pri čemu je Društvo samo jedan od instrumenata dostupnih dvjema silama. Ako je tako, činilo se da to nikada nije bio instrument u koji su ulagali puno povjerenja: kombinovani godišnji budžet Društva, MOR-a i Stalnog suda rijetko je bio veći od 6 miliona tadašnjih dolara.

4. PRAVNA, EKONOMSKA I SOCIJALNA FUNKCIJA DRUŠTVA NARODA

Društvo je imalo opsežne razvojne funkcije osim svoje kolektivne bezbjednosne uloge. Društvo je pokušalo da izvrši svoje mirovne obaveze prema manjinama organiziranjem plebiscita ili istragom sporova; njegove konferencije pokušale su da utvrde pravila i smjernice za regulaciju međunarodnih ekonomskih odnosa ili pitanja kao što je problem izbjeglica; izradio je međunarodne konvencije o okolišnim pitanjima, kao što je reguliranje lova na kitove ili kontrola zagađenja mora naftom; osmislio je sveobuhvatnije međunarodne kontrole u oblastima kao što su komunikacija i tranzit, sprječavanje širenja epidemija ili kontrola trgovine drogom. Također je imao formalnije pravne odgovornosti kroz stvaranje Stalnog suda međunarodne pravde. Sud se sastojao se od jedanaest (kasnije petnaest) sudija koje su birali i Vijeće i Skupština, da 'predstavljaju glavne oblike civilizacije i glavne pravne sisteme svijeta', prema riječima člana 9 Statuta. Sud je saslušao 66 predmeta između 1922. i 1939. godine, od kojih je 28 zahtjeva za savjetodavno mišljenje; 50 slučajeva podneseno je prije 1932. godine. Mnogi slučajevi su proizašli iz trvenja proizašlih iz mirovnih ugovora, posebno kada su u pitanju poljsko-njemački odnosi tog doba. Neki su stvorili značajne presedane, kao kada se činilo da je savjetodavno mišljenje o sudovima u Danzigu iz 1928. godine impliciralo da pojedinci imaju prava prema međunarodnom pravu, odbacujući tako tradicionalnu doktrinu koja je takva prava davala samo državama (S. H. Lauterpacht, 1958:273). Dancig je, također, bio pod jednim od dva administrativna pravna okvira Društva po odgovornosti, budući da je uspostavljen kao slobodan grad kako bi se ispunili zahtjevi Poljske za pristup moru, a da se grad, s pretežno njemačkim stanovništvom, zapravo ne ustupi Poljskoj. Njime nije direktno upravljalo Društvo, već je stavljen pod zaštitu, sa visokim komesarom koji će djelovati kao posrednik u sporovima. Položaj visokog komesara postajao je sve više nemoguć sa nacifikacijom Danciga koja je započela 1933. godine, a do 1937. Vijeće je praktično prepustilo Dancig njegovoj sudbini. Druga administrativna odgovornost Društva bila je za teritoriju Saar, ekonomski važno područje na francusko-njemačkoj granici na koje su polagale pravo obje zemlje. Društvo je njome upravljala 15 godina,

na kraju čega je organiziralo plebiscit koji je, kako se očekivalo, vratio teritoriju Njemačkoj, uz masovnu nacističku kampanju koja je rezultat učinila još neizbježnijim.

Društvo je, u obliku svoje mandatne komisije, imalo i ograničenije administrativne funkcije u odnosu na bivše neprijateljske kolonije. Različite vrste mandata Društva navedene su kao: mandati C (jugozapadna Afrika i nemačke pacifičke teritorije), kojima su nove obavezne sile, Južna Afrika i Australija, mogle da upravljaju praktično bez ograničenja; B mandati (ostale afričke kolonije Njemačke), gdje je postavljeno nekoliko ograničenja mandatne vlasti; i A mandati (Palestina i Trans-Jordan, Sirija i Libanon, Irak), koji su imali širok spektar različitih odredbi. Povelja za Palestinu, na primjer, uključivala je zahtjev da se provede u praksi Balfurova deklaracija, koja je obećana kao jevrejski nacionalni dom. Mandat za Irak predviđao je da Iraku treba dati neovisnost što je prije moguće. Mandatna komisija dobila je samo marginalna i indirektna ovlaštenja nadzora i u praksi je igrala malu ulogu osim pregleda godišnjeg izvještaja obaveznih ovlaštenja za podnošenje.

Pravo područje rasta u međunarodnoj organizaciji bilo je u ekonomskom, socijalnom i humanitarnom radu, s više od 60 posto budžeta Društva do 1939. godine. Najmanji uspjeh je ostvaren u svojoj ekonomskoj ulozi, bez obzira na neke rane trijumfe kada je preuzeta odgovornost za finansijsku rekonstrukciju i stabilizaciju Austrije, Mađarske, Bugarske i Grčke. Međutim, dublji problemi svjetske ekonomije izmicali su svim pokušajima međunarodnog rješenja, bilo unutar ili izvan okvira Društva. Društvo je bilo dosta uspješnije u drugim 'tehničkim' aktivnostima. Osnovale su velike institucije kao što su Zdravstvena organizacija i Organizacija za komunikacije i tranzit, kao i brojne komitete za pitanja poput trgovine drogom, izbjeglica, trgovine ženama i djecom i intelektualne suradnje. Važne nečlanice Društva, uključujući i Njemačku prije nego što je primljena 1926. godine, učestvovala su u većini ovih aktivnosti od samog početka. Iako nove tehničke organizacije nisu zamijenile sve postojeće međunarodne sindikate, kako je prvobitno zamišljeno, one su dale značajan doprinos razvoju međunarodnih postignuća u svojim oblastima. Na primjer, zdravstvena organizacija je uspostavila nove procedure za suzbijanje epidemija, poslala nekoliko velikih medicinskih jedinica u Kinu, standardizirala veliki broj lijekova, podstakla interesiranje za probleme ishrane i pokrenula studije o dobrobiti djece, edukaciji o javnom zdravlju i mnogim drugim temama. Slično tome, Međunarodna organizacija rada – jedini značajan dio strukture Društva koji je ostao

netaknut nakon 1945. – kojoj su se SAD pridružile, imala je značajan utjecaj u promoviranju viših standarda za radne uvjete.

Jedan aspekt Društva koji je, u dobru i zlu, imao trajan utjecaj na buduće međunarodne organizacije i na šire vođenje diplomatije bila je struktura njenih glavnih organa, Savjeta, Skupštine i Sekretarijata. U svakom slučaju, osnovni obrazac postavljen u Društvu zadržan je u UN-u, kao i u nekoliko regionalnih organizacija. Izgledi Vijeća da postane institucionalizirani oblik unije velikih sila nestali su kada je Mirovna konferencija prihvatila princip četiri mjesta u Vijeću za manje države na nestalnoj osnovi. Jednom kada je to priznato, neizbježno je stjecanje takvih mjesta postalo pitanje prestiža, pa čak i, za neke države, glavni vanjskopolitički cilj. Skupština je 1920. godine odlučila da glavni kriterijum u raspodjeli nestalnih mjesta bude pravična geografska raspodjela. To je naglasilo već evidentnu tendenciju ka formiranju regionalnih blokova, što je bilo evidentno u krizi izazvanoj prijemom Njemačke u Društvo (i automatsko mjesto u Vijeću) 1926. godine, što je dovelo do zahtjeva za stalno članstvo u Vijeću iz Brazila, Poljske i Španije. Pokušali su da se umire povećanjem broja nestalnih mandata na devet (koji je već bio povećan 1922. godine na šest), uključivanjem nove kategorije od tri 'polustalna' mjesta, čiji su članovi mogli biti ponovo birani dvotrećinskom većinom Skupštine. To nije zadovoljilo Brazil i Španiju, koji su istupili iz Društva, iako se Španija vratila za dvije godine. Skupštini, iako se smatrala daleko najmanje važnim tijelom Društva, Pakt je dodijelio niz funkcija, uključujući, prema članu 3, sposobnost da se bavi 'bilo kojim pitanjem u sferi Društva ili koji utiče na mir svijeta'. Ali ove formalne odredbe bile su daleko manje važne u utvrđivanju značaja Skupštine od niza presedana postavljenih na prvoj skupštini, koja je otvorena 15. novembra 1920. godine. One su uključivale odluke da se sastaju svake godine, a ne svake četiri godine kako je prvobitno bilo predviđeno. preuzeti sveobuhvatnu finansijsku kontrolu nad Društvom i zahtijevati od Vijeća da joj svake godine podnosi izvješće o svojim aktivnostima. U vezi sa važnim političkim pitanjima, zahtjev da skupštinski glasovi budu jednoglasni ponekad je sprečavao akciju, iako ništa tako često kao što se nekada strahovalo. Samo su tri spora upućena direktno Skupštini, sa rezultatima koji generalno nisu sugerirali da tako velika organizacija bi mogla igrati korisnu ulogu tamo gdje bi diplomatija mogla biti potrebija od verbalne ratobornosti. Ovo je posebno bio slučaj s prvim sporom, borbama u Šangaju tijekom Mandžurijske krize, gdje izrazito nacionalistička i osjetljiva vlada u Japanu nije blagonaklono prihvatila kritike manjih država. Skupštinske debate bile su jedan od faktora koji su doveli do

povlačenja Japana iz Društva, kao što su također podstakli Paragvaj da se povuče nakon što je spor između Bolivije i Paragvaja upućen Skupštini. Treći slučaj, sovjetska invazija na Finsku koncem 1939. godine dogodila se kada je Društvo već bilo praktički irelevantno, iako je akcija protjerivanja Sovjetskog Saveza, također, bila izraz moralnog ogorčenja, a ne dobro promišljen pokušaj rješavanja problema.

Treći dio strukture Društva bio je Sekretarijat. U nedostatku jasnih smjernica u Paktu, prvi generalni sekretar, Sir Eric Drummond, pokušao je uspostaviti princip da su zvaničnici Društva odgovorni Društvu, a ne svojim državama, ali, neizbježno možda, praksa nije uvijek odgovarala teoriji. Mjesta u Sekretarijatu su od samog početka preuzela politički značaj jer su glavni blokovi u Društvu pokušavali osigurati da njihovi interesi budu dobro zastupljeni. Na primjer, kada je Francuz Joseph Avenol 1933. godine zamijenio Drummonda, Italija, Njemačka i manje države su kao grupa zahtijevale i dobile 'kompenzaciju' za dodatno mjesto u Sekretarijatu. Štaviše, kako Drummondov biograf primjećuje: 'U jednom smislu, mjesta u sekretarijatu i mjesta u privremenim ili stalnim tijelima Društva. . . bili su vrsta sistema plijena kojim se manipulira kako da se otplate političke obaveze, tako i da se osigura stalna lojalnost ili pomoć određene sile' (J. Barros, 1979:395) To je posebno bio slučaj fašističkih država.

U dva aspekta Sekretarijat je pokazao vrijednost postojanja stalnog tijela međunarodnih zvaničnika. Često je služio kao koristan i neophodan kanal komunikacije između mnogih dijelova Društva, uključujući i nacionalne delegacije i tijekom godina postao je skladište informacija i iskustava o jedinstvenim problemima međunarodnih organizacija. Za valjanost koncepta nepristrasnog međunarodnog državnog službenika može se reći da su se mnogi zvaničnici Društva kasnije zaposlili u UN-u.

Tri su glavna razloga zašto neuspjeh Društva nije osudio cijeli proces međunarodnog organiziranja. Prvi je da bi se očigledni nedostaci u Ugovoru o Društvu mogli izmijeniti, posebno sa Sjedinjenim Državama kao članicom. Drugo, velikim silama će očitito biti sve teže jednostavno ignorirati glasove manjih država u pitanjima za koja su potonje smatrale da imaju značajan interes, a globalni sustav međunarodnih organizacija je kontinuirano pružao način da se svim državama da šansa da svoje mišljenje iznesu do. Konačno, Društvo je osnovano kao odgovor na nekoliko jasno uočenih problema i oni nisu pokazivali da će i da mogu biti riješeni. Doista, broj zadataka za koji se činilo da su potrebna kooperativna međunarodna rješenja porastao je, kao što

pokazuje čak i najkraće poređenje Pakta sa Poveljom UN-a. Stoga je bilo moguće vidjeti Društvo ne kao neuspjelu organizaciju, već kao početak, koji nije bio posebno ohrabrujući.

TREĆI DIO

KREIRANJE MEĐUNARODNOG PORETKA POSLE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Nakon Drugog svjetskog rata, svjetske sile su se okupile da bi kreirale novi međunarodni poredak koji bi osigurao mir i stabilnost u svijetu. Ova suradnja je dovela do stvaranja Ujedinjenih naroda (UN), koji su osnovani 25. juna 1945. godine. UN su uspostavljene sa ciljem osiguravanja mira, promicanja suradnje među zemljama te zaštite ljudskih prava i međunarodnog prava. UN je također odgovorne za rješavanje svjetskih kriza i za jačanje međunarodne suradnje u oblastima kulturnih, ekonomskih, socijalnih i humanitarnih pitanja. Drugi važan korak u stvaranju novog međunarodnog poretka bio je Bretton Woods sastanak, koji se održao u junu 1944. godine. Nakon Drugog svjetskog rata, također je stvoren i NATO, koji je bio formiran 1949. godine. NATO je bio odgovoran za zaštitu zapadne Evrope i jačanje međunarodne suradnje u oblasti obrane i sigurnosti. U konačnici, kreiranje međunarodnog poretka nakon Drugog svjetskog rata omogućilo je svjetskim silama da surađuju i zajedno rješavaju probleme te da pomažu u stvaranju svijeta koji je sigurniji, stabilniji i pravedniji za sve.

1. HLADNI RAT I STVARANJE UN (1945-1960)

Već na početku Drugog svjetskog rata počeli su pregovori o stvaranju nove međunarodne organizacije čija bi prvenstvena zadaća bila očuvanje međunarodnog mira i bezbjednosti, dakle, nastavak rada na onome što Društvo naroda nije uspjelo da ostvari. Dnevni red povremenih sastanaka vodećih savezničkih država diktiralo je, u prvoj fazi, stanje na bojištu, a u drugoj, razmatranje zauzimanja što povoljnije pozicije posle rata. Svijest o privremenosti ratnog savezništva, *braka iz računa*, nazire se od početka, ali je naročito izražena pred kraj rata, a nisu se mogle zanemariti ni veoma različita iskustva pojedinih država s Društvom naroda (Račić, O., 2010:25).

Međunarodne odnose, a samim tim i međunarodno pravo, u periodu posle Drugog svjetskog rata pa do kraja 1980-tih godina, karakterizirao je bipolarni svijet, odnosno odnosi koji su najčešće označavani pojmom „Hladnog rata”. Svjetska pozornica bila je podijeljena između dvije ideološki suprotstavljene svjetske sile, koje su odražavale ravnotežu u međunarodnim

odnosima. Kao rezultat te ravnoteže, mnoge odluke koje su donijele UN, bile su izbalansirane i najčešće nisu mogle biti nametnute ni od jedne supersile (Nogo, S., 2016:44).

Dvije su stvari bile jasne u glavama ratnih savezničkih vođa: oni će stvoriti novi sistem kolektivne bezbjednosti i neće ga graditi na onome što se sada smatralo diskreditiranom strukturom Društva. Ipak, uprkos sebi, tvorci Povelje stvorili su organizaciju koja je imala sličnosti sa Društvom. Značajni elementi uspješne postojeće međunarodne mašinerije, kao što je Međunarodna organizacija rada, usvojeni su bez fundamentalnih izmjena. Struktura UN-a, sa Sekretarijatom, Vijećem bezbjednosti i Generalnom skupštinom, odražavala je ekvivalentne organe Društva. Objе organizacije su bile čvrsto zasnovane na principu suverene jednakosti (član 2.1 Povelje), a mnoge obaveze su praktično identične. Ali neposredni kontekst u kojem je Povelja sastavljena bio je različit na tri načina. Prvo, izrada Povelje je bila mnogo profesionalnija i promišljenija. Njen generalni nacrt dogovoren je do kraja Moskovske konferencije u oktobru 1943. godine. Izuzetno složeni pregovori između profesionalnih diplomata u Dumbarton Oaksu u avgustu-septembru 1944. godine, razradili su mnoge detalje, ali je osjetljivo pitanje veta Vijeća bezbjednosti prepušteno sastanku na najvišem nivou u Jalti u februaru 1945. godine. Tamo su se 'velika trojka' – SAD, SSSR i Velika Britanija – složile da će po svim pitanjima osim proceduralnih, svaka od stalnih članica Vijeća bezbjednosti imati pravo veta – odnosno spriječiti donošenje odluke glasanjem protiv. Zatim su to nametnuli Konferenciji u San Francisku od aprila do juna 1945. godine. Drugo, UN su namjerno stvorene prije kraja rata. To se desilo zato što je 'velika trojka' željela unovčiti ratno jedinstvo. Plašili su se poslijeratnog nejedinstva kako kod kuće (Amerikanci su bili zabrinuti zbog ponovnog oživljavanja izolacionizma) tako i među saveznicima. Također su željeli izbjeći grešku iz 1919. godine povezujući novu organizaciju s mirovnim ugovorima. Treće, Konferencija u San Francisku, kojoj je prisustvovalo pedeset država, protekla je u javnosti bez presedana. Podneseno je oko 1200 amandmana i diskutirano je o njima, a napravljene su i važne promjene. Ovlašćenja Generalne skupštine su postala određenija i na taj način ojačala system. Također je osnovan i Starateljski savjet kao glavni organ.

1.1. Temeljne razlike UN i Društva naroda

Kao što je spomenuto, postojale su fundamentalne sličnosti između UN-a i Društva. Ali unutar ovih elemenata kontinuiteta, postojalo je pet značajnih razlika u obliku i naglasku. Prvi je bio veto. U očima 'velike trojke', ovo je bio najveći napredak u odnosu na Društvo. Ako se ova

jednoglasnost ozbiljno naruši, nijedna odredba Povelje vjerovatno neće biti od velike koristi. Drugo, dok je Pakt više bio britanski nego američki, Povelja je bila obrnuto određena. Ovo je uveliko objasnilo treću razliku: da je novoj organizaciji data znatno proširena uloga u ekonomskim i socijalnim pitanjima. Za to je bilo nekoliko razloga: neposredni problemi poslijeratne ekonomske obnove; široko rasprostranjen osjećaj da bi trebalo uspostaviti neke međunarodne zaštitne mjere za suzbijanje očitih i ekstremnih kršenja ljudskih prava kakve su počinili nacisti; i sumnja da bi rat mogao biti rezultat nepovoljnih ekonomskih uvjeta. Četvrto, Povelja ima drugačiji ton. Pakt je prije sugerirao da bi glavni problem Društva bio slučajan i ograničen rat, dok se čini da Povelja predviđa velike ratove koje namjerno započinju *zli ljudi* i destruktivne politike. Konačna razlika bila je u tome što su UN označile nekoliko koraka naprijed u smislu očekivanja država, kao što se vidi u prijedlozima da se ekonomska i socijalna pitanja mogu razmatrati na međunarodnom planu, da kolonijalne sile imaju odgovornost promicati progresivni razvoj prema samoupravi ili neovisnosti, i da su ljudska prava pitanje od međunarodnog interesa. Ubrzo je došlo do sukoba između ove posljednje ideje i člana 2.7 Povelje (koji zabranjuje intervenciju UN-a u 'suštinski...domaćim stvarima'), što je vremenom dovelo do određene erozije principa neintervencije.

1.2. Prve godine: hladnoratski sporovi i kolaps čarter sistema

Hladni rat između Zapada predvođenog SAD-om i Istoka predvođenog Sovjetskim Savezom već je bio uočljiv kada je Povelja stupila na snagu u oktobru 1945. godine. Zbog njenih tenzija, najvažnija namjeravana promjena iz Društva – da Savjet bezbjednosti treba da bude nešto poput direkcije velikih sila – nije se ostvarilo, osnovano zbog nepovjerenja u supersile. Najjasnije manifestiranje ovoga bilo je 279 veta uložениh tijekom hladnog rata. Većinu veta u prvom periodu, 1945-1960. godine, uložio je Sovjetski Savez, što odražava njenu izolovanu poziciju u Vijeću. Nije iznenađujuće da su SAD propagandno iskoristile situaciju, tvrdeći da ona pokazuje sovjetsku opstruktivnost jer uvodi rezolucije koje bi očigledno izazvale veto. U ovakvoj klimi bilo je nemoguće stvoriti predviđenu mašineriju UN za održavanje međunarodnog mira i bezbjednosti. Budući da Istok i Zapad nisu imali povjerenja jedni u druge da izvode vojnu akciju u ime UN-a, Vojnoštabni komitet je 1948. godine *sломio* razgovore o stvaranju snaga UN-a. Vijeće bezbjednosti je, također, imalo samo ograničenu ulogu u pacifičkom rješavanju sporova.

1.3. Korejski rat i pitanje kolektivne bezbjednosti

U Korejskom ratu, UN su se pomaknule od jednostavnog foruma za diplomatski pritisak i propagandu na igranje snažne uloge na način koji nije predviđen tvorcima Povelje. Kada je Sjeverna Koreja izvršila invaziju na Južnu Koreju 25. juna 1950. godine, SAD su odmah iznijele to pitanje Vijeću bezbjednosti. Budući da su Sovjeti bojkotirali Vijeće (zbog neuspjeha da kinesko mjesto daju novom komunističkom režimu), Vijeće je moglo usvojiti američku rezoluciju u kojoj se pozivaju članice da 'pruže takvu pomoć Republici Koreji koja je možda neophodna za odbijanje oružanog napada i obnove međunarodnog mira i bezbjednosti na tom području'. Do sredine septembra, 14 država poslalo je kopnene snage za odbranu Južne Koreje¹⁹. Međutim, američki komandant snaga, general MacArthur, bio je ponesen žestokim antikomunizmom i vojnim uspjehom i izazvao je ulazak Kine u rat. UN su pretrpjele gotovo katastrofalne preokrete i, sa Sovjetima koji su sada ponovo u Vijeću bezbjednosti, Sjedinjene Države pokrenule su to pitanje u Generalnoj skupštini.

Prema Rezoluciji Ujedinjenja za mir (Rezolucija 377), Skupština se ovlastila da razmotri svaku prijetnju miru ako Vijeće bezbjednosti bude blokirano vetom. Sljedeće godine, na američki poticaj, Kina je osuđena kao agresor. Rat se odugovlačio do jula 1953. godine kada je sporazum o primirju vratio *status quo ante*. Američka propagandna mašina prikazala je korejsko pitanje kao operaciju kolektivne bezbjednosti. Ova tvrdnja je opravdana na tri načina. Prvo, UN su preduzele snažnu akciju protiv agresije. Drugo, snage pod komandom UN uspostavljene su nakon što je Vijeće bezbjednosti osudilo invaziju Sjeverne Koreje. Treće, iako Povelja daje Vijeću bezbjednosti primarnu odgovornost za održavanje međunarodnog mira i bezbjednosti, Generalna skupština jasno ima sporednu ili rezidualnu ulogu. Možda to nije bila kolektivna bezbjednost kako je to predviđeno Poveljom, ali je bilo prilično dobro u skladu sa koncepcijom Društva da će pojedinačne države doprinijeti i kada pojedinačno priznaju da je agresija počinjena. Međutim, operacija u Koreji nije bila tip kolektivne bezbjednosti kako je to predviđeno Poveljom, već provođenje mira – djelomična i prijeteća akcija koju su odobrile UN. To je bilo, prvo, zato što su tvorcii Povelje pretpostavljali da će sve velike sile učestvovati u odlukama o kolektivnoj bezbjednosti, SAD su brzo iskoristile prednost sovjetskog bojkota Vijeća bezbjednosti kako bi donijele rezolucije inspirirane američkim interesima. Drugo, korejska operacija bila je pretežno

¹⁹ Do sredine oktobra broj država se uvećao na 16.

američka. SAD su dale 50 posto, a Južnokorejci 40 posto kopnenih trupa UN-a, kojima je samo 16 od 60 članica UN-a dalo doprinose u slanju vojnih trupa. SAD su, također, obezbijedile većinu zračnih i pomorskih snaga. Komanda UN-a bila je praktično identična sa američkom. Konačno primirje je dogovoreno prema instrukcijama Vašingtona, a Vijeće bezbjednosti nije igralo nikakvu ulogu. S druge strane, i suprotno koncepciji kolektivne bezbjednosti iz Povelje, Sjeverna Koreja nije bila izolovana već je dobila značajnu pomoć (uglavnom iz Pekinga), a Sovjetski Savez se odlučno protivio onome što rade UN. Treće, bilo je malo centralizovanog odlučivanja predviđenog Poveljom. Na pojedinačnim državama je bilo da odluče da li žele vojno učestvovati u ratu ili u ekonomskom embargu protiv Kine nakon što ju je Generalna skupština osudila kao agresora u februaru 1951. godine. Četvrto, nakon prelaska 38. paralele (koja dijeli Sjevernu i Južnu Koreju) u oktobru 1950. godine, cijela stvar je pretvorena u kampanju ujedinjenja Koreje. Samo vojni neuspjeh vratio je UN svom prvobitnom cilju djelovanja "isključivo u svrhu vraćanja Republike Koreje u njen status prije invazije sa sjevera i ponovnog uspostavljanja mira narušenog tom agresijom". Peto, SAD bi ionako postupile tako jer je Korejski rat bio u njenom interesu: naredila je svojim oružanim snagama da priteknu u pomoć Južnoj Koreji čak i prije ključne rezolucije UN-a. Međutim, korištenje UN-a za legitimiziranje američkih akcija nije bilo sasvim jednostavno, jer su UN donekle vezivale ruke Vašingtonu, a u ključnim trenucima Generalna skupština je vršila ograničavajući utjecaj.

1.4. Kina i UN

Važno nasljeđe Korejskog rata, i još jedna posljedica američke dominacije UN-om iz hladnog rata, bila je učešće Tajvana koji je nastavio sjediti u kineskom Vijeću bezbjednosti 22 godine nakon uspostavljanja (komunističke) Narodne Republike Kine (NR Kine). Godine 1949. Korejski rat je intenzivirao ionako snažno neprijateljstvo Amerikanaca prema Peking; a Generalna skupština, koju su pokrenule SAD, osudila je NRK kao agresora. Protiv toga su izrečene selektivne sankcije. SAD su tada iskoristile svoju dominaciju u Generalnoj skupštini kako bi spriječile raspravu o pitanju kineskog učešća. Kako je Generalnom skupštinom dominirao treći svijet, a SAD izgubile sigurnu, automatsku većinu, Vašington je pribjegao (1961.) da se pitanje kineskog predstavljanja proglasi važnim pitanjem. Za to je bila potrebna dvotrećinska većina i Tajvan je ostao u UN-u još jedno desetljeće. Tek 1969. godine, glasovi za NRK su počeli da se povećavaju, a u oktobru 1971. godine, Tajvan je zamijenila NRK.

2. PITANJE GENERALNE SKUPŠTINE UN I SUKOBI

U Rezoluciji ujedinjenja za mir, Amerika je nastojala da iskoristi svoju dominaciju u Generalnoj skupštini pokušavajući da taj organ pretvori u tijelo koje bi moglo ovlastiti operacije kolektivne bezbjednosti. Ovo se ubrzo pokazalo neizvodljivim. Hladni rat nije spriječio UN da igra korisnu ulogu u nekoliko sporova koji su proizšli iz kraja kolonijalizma.

2.1. Indonezija

Jedan od najranijih primjera posredovanja UN-a, koji je, također, ukazivao na moćan antikolonijalni udar UN-a, bio je 1947. godine kada su se nizozemske kolonijalne vlasti sukobile s *de facto* indonezijskom republičkom vladom. U prvom od mnogih takvih zahtjeva kolonijalnih sila, Holandske vlasti su istakle da je to domaća stvar, koja potpada pod član 2.7 Povelje. Vijeće bezbjednosti je uspješno izbjeglo ovu tvrdnju i imenovalo je tronacionalni Komitet za dobre usluge kako bi pokušale pomiriti dvije strane. Dogovoreno je primirje, ali su ga Nizozemci brzo prekršili. Vijeće je zatim unaprijedilo Komitet u Komisiju za Indoneziju i dalo mu veća ovlaštenja. Nakon snažnog pritiska SAD-a, Nizozemska je u martu 1949. godine pristala da Indoneziji ubrzo da neovisnost. U ovom slučaju, postojanje i karakter UN-a jasno su utjecali na ponašanje dva glavna aktera – Nizozemske i SAD – i na konačan ishod. Vašington nije želio uznemiriti ili poniziti Nizozemsku, ali je ona bila zabrinuta zbog komunističkog utjecaja u regionu i nije bila voljna da dopusti Moskvi propagandnu pobjedu da je doživljavaju kao najvećeg prijatelja oslobodilačkih pokreta. Sama činjenica članstva u UN primorala je SAD da zauzmu stav o sporu koji bi inače ignorirala. Nizozemsku je pogodila sve veća plima kritika, posebno iz azijskih zemalja koje su bile spremne da organiziraju sankcije. UN su odigrale vrijednu ulogu u smirivanju i rješavanju krize i zahvaljujući tome nizozemska vlada je pobjegla iz neugodne situacije.

2.2. Palestina

UN su, također, imale ulogu u donošenju neovisnosti bivšim talijanskim kolonijama u Africi – Libiji, Somaliji i Eritreji – iako u slučaju potonjeg, tek nakon dugog oružanog sukoba s Etiopijom. Dva druga spora koja su nastala zbog dekolonizacije i također su dovela do značajnih

i dugotrajnih sukoba: Palestina i Kašmir. Na primjeru palestinskog pitanja, britanski pokušaji da održi red i zakon bili su frustrirani američkim miješanjem, nemilosrdnim cionističkim terorizmom i golim troškovima držanja velikog dijela svoje ratom iscrpljene vojske na toj teritoriji. Pošto kabinet nije mogao smisliti rješenje, Britanija se obratila UN-u. U avgustu 1947. godine, nakon tromjesečne istrage, većina članova Posebnog komiteta UN- a smatrala je da Palestinu treba podijeliti na arapsku državu, jevrejsku državu i Jerusalem pod upravom UN-a (manjina je preporučila saveznu državu sa Jerusalemom kao glavnim gradom.) Jevreji su pozdravili plan podjele, jer je odnos prednosti bio u njihovu korist. Arapi su se, međutim, nepomirljivo protivili stvaranju jevrejske države. Britanija je ranije upozorila da neće provoditi rješenje neprihvatljivo za obje strane. Vjerujući da je plan nepravedan recept za katastrofu, i u slaboj nadi da bi najava njenog skorog povlačenja mogla natjerati Arape i Izraelce da postignu nagodbu, Britanija je izjavila da napušta mandat. Nakon toga nije učestvovala u raspravama UN-a o Palestini i mrzovoljno je pustila da se događaji odvijaju svojim tijekom prije njenog odlaska 15. maja 1948. godine. Zahvaljujući snažnoj američkoj taktici, Generalna skupština je odobrila plan podjele, a Komisija UN-a za Palestinu je uspostavljena da ga provede. Međutim, Komisija UN-a nikada nije napustila Njujork i jevrejska zajednica u Palestini je proglasila postojanje Izraela u ponoć 14. maja 1948. godine. Nekoliko minuta kasnije predsjednik Truman je odmah priznao bez konsultiranja ili obavještanja bilo koga.

Svi članovi Vijeća bezbjednosti bili su zabrinuti da bi krvoproliće koje je uslijedilo nakon stvaranja Izraela moglo opasno eskalirati. Stoga je Vijeće bezbjednosti uputilo teške riječi tražeći primirje od četiri sedmice, koje je postignuto uz pomoć nenaoružanih oficira UN-a. Kada su sukobi ponovo izbili mjesec dana kasnije, Savjet bezbjednosti je naredio primirje na neodređeno vrijeme i doveo više oficira da ih nadgledaju. Situacija je ostala nesigurna. Mirovni ugovori su bili nemogući. Prisustvo međunarodnih oficira – kasnije poznatih kao Organizacija UN za nadzor primirja (UNTSO) – postalo je stalna pojava. Nekoliko zvaničnika UN je ubijeno tijekom borbi 1948. godine, uključujući posrednika UN-a, grofa Bernadota iz Švedske.

2.3. Kašmir

Problem Kašmira bio je naslijeđe britanske ishitrene podjele Indije. Nakon neovisnosti u avgustu 1947. godine, situacija je postajala sve zapaljivija. Velika snaga Patana prešla je granicu iz Pakistana, navodeći hinduističkog vladara muslimanskog Kašmira da pristupi Indiji, koja je

tada pružila vojnu pomoć. Našavši svoju vojsku u sukobu s plemenima Patan, Indija je protestirala Vijeću bezbjednosti da se Pakistan miješa u Kašmir. Pakistan je protestirao da su im ruke čiste i da Indija krši samoopredjeljenje i tlači kašmirske muslimane. Vijeće bezbjednosti poslalo je Komisiju, koja je dobila saglasnost strana na prekid vatre (koji je stupio na snagu 1. januara 1949. godine) i koristila malu grupu vojnih oficira da bdiju nad prekidom vatre i spriječe da manji incidenti izmaknu kontroli.

Budući da se ni Indija ni Pakistan nisu odrekli prava na cijeli Kašmir, oficiri su ostali nakon razgraničenja prekida vatre i postali poznati kao Grupa vojnih posmatrača UN-a u Indiji i Pakistanu (UNMOGIP). Nekoliko desetina vojnika UNMOGIP-a je još uvijek bilo tamo 2003. godine, nadgledajući liniju podjele od 500 milja (za koju Indija tvrdi da je međunarodna granica) sa pakistanske strane. Iako su tenzije česte, a Indija i Pakistan su se nekoliko puta sukobljavali, nijedna strana nije konstantno bila raspoložena za rat. Indija nevoljno prihvata prisustvo UNMOGIP-a (uprkos tome što je od 1972. godine insistirala na tome da on nema funkciju), dok Pakistan vidi UNMOGIP kao simbol svoje stalne pritužbe.

Tek kasnih 1950-ih godina je prepoznato da su UN uključene u karakterističnu aktivnost koja je, iako nije bila predviđena u Povelji, bila od velike pomoći u prijetećim situacijama. U to vrijeme, generalni sekretar Dag Hammarskjöld često je spominjao održavanje mira kao 'preventivnu diplomatiju'. To je odražavalo njegovo uvjerenje da je očuvanje mira diplomatska metoda čija je svrha bila da spriječi da hladni rat prodre u sukobe. Međutim, iako su mirovne snage to učinile, imale su širu ulogu. To se odnosilo na 'međunarodnu pomoć koja se ponekad šalje u neposredno problematično područje' kada sukobljene strane 'žele, barem za sada, da žive u miru' (A. James, 1990:1).

3. SISTEM POSREDOVANJA I OČUVANJE MIRA

U retrospektivi, jasno je da je to ono što su UN radile u Indoneziji, Palestini i Kašmiru. Ipak, koncept očuvanja mira uvijek je bio pogrešno shvaćen, dijelom zato što se često miješa sa kolektivnom bezbjednošću i akcijom provođenja. Proširena uloga očuvanja mira od kraja hladnog rata, također, je zamutila koncept. Međutim, četiri karakteristike tradicionalnog očuvanja mira nisu se promijenile tijekom godina hladnog rata, a i danas su relevantne za brojne misije. Prva od ovih karakteristika je da operativno osoblje takvih misija dolazi iz oružanih snaga. Takvi ljudi su obično dostupni za hitno slanje na problematična mjesta; prihvatljivi su lokalnoj vojsci sa kojom

će morati da imaju posla; i imaju stručnost koja je općenito potrebna. Oni su podložni strogoj disciplini (važno na osjetljivim mjestima na stranom tlu), a autoritativni pristup vojske može biti vrlo koristan. Takvi mirovnjaci dolaze iz zemalja bez neposrednih interesa u sporu, a tijekom hladnog rata su uglavnom dolazili iz nordijskih zemalja, Kanade, Indije i Irske.

Druga, vitalna, karakteristika tradicionalnog očuvanja mira su njegove vrijednosti (ili principi): zahtjev da takva tijela usvoje neprijeteći i nepristrasan pristup. Mirotvorci se ne bave upotrebom ili prijetnjama silom. Oni su lako naoružani (ili, u slučaju većine posmatračkih grupa, nikako) i mogu koristiti svoje oružje samo u samoodbrani i za ostvarivanje slobode kretanja. Oni ne zauzimaju ni jednu stranu, bez obzira na njihova privatna osećanja ili osećanja svojih država. Samo na taj način će im vjerovati svi učesnici u sporu.

Treće, tradicionalno održavanje mira ispunjava tri funkcije. Defuzija pomaže da se smanji neposredna kriza omogućavajući suparnicima da se povuku na način koji čuva njihovu samostalnost, pomažući da se izbjegne kriza koja može eskalirati do rata, ili odvrćanjem trećih strana od intervencije. Jednom postavljena, sila može pomoći u rješavanju budućih kriza. UNTSO i UNMOGIP su služili ovoj funkciji. Umirujuća aktivnost pomaže da se potencijalno opasna situacija zadrži u tišini, baš kao što zavoj štiti otvorenu ranu. Mirovne snage, također, mogu spriječiti pogoršanje stvari tako što će otkloniti zabrinutost svake strane o namjerama druge strane i pomoći u sprečavanju incidenata. Održavanje mira radi rješavanja ili rješavanja sporova nastaje kada se od nepristrasne treće strane traži da osigura da svaka strana poštuje svoju stranu sporazuma. Na primjer, održavati red tijekom plebiscita, nadgledati plan za nacionalno pomirenje ili upravljati spornom teritorijom prije nego što je predaju jednom od učesnika u sporu.

Ovlašćena tijelo kao što su Vijeće bezbjednosti ili Generalna skupština moraju se dogovoriti-usaglasiti o uspostavljanju operacije, odrediti njeno trajanje i, ako je potrebno, produžiti njen mandat. Države moraju obezbijediti resurse i sredstva za operaciju. A države domaćini moraju dati svoj pristanak i biti spremne ili da riješe svoj spor ili da za sada odustanu od neprijateljstava. Ako se pristanak povuče, sila mora biti uklonjena, inače bi suverenitet bio narušen; države doprinosioci miru vjerovatno bi povukle svoje trupe; a nesuradnja ili neprijateljstvo države domaćina brzo bi učinilo održavanje mira neodrživim. Osim ako sve neposredne strane u sporu nisu spremne da surađuju, održavanje mira ne može da funkcioniра. Ako samo jedna strana bude surađivala, mirovne snage se možda više neće smatrati nepristrasnim, a veliki dio razloga postojanja misije će biti izgubljen.

4. UNEF

Prve snage UN-a za hitne slučajeve (UNEF), na Sinaju – koje se često smatraju početkom mirovnih snaga – ilustriraju ove karakteristike. Počela je kao deaktivirajuća operacija kada su Britanija i Francuska izvršile invaziju na Egipat 1956. godine. Pošto su britanski i francuski veto blokirali djelovanje Vijeća bezbjednosti, Generalna skupština je koristila proceduru Ujedinjenja za mir da raspravlja o krizi u Suecu. Većina je podržala prijedlog Kanade da bi snage UN-a trebale zamijeniti britanske i francuske trupe. Ali, kako bi svi zainteresirani mogli da daju svoje tumačenje o tome šta se dogodilo, tačan način zamjene Britanaca i Francuza ostao je nejasan. Nakon što su oni i Izraelci istupili, UNEF-ovih 6000 vojnika iz deset zemalja stacionirano je na egipatskoj strani egipatsko-izraelske granice, a Izrael je odbio njihovo prisustvo. Sila je ostala umirujuća sve do 1967. godine (smanjujući obim kako su godine prolazile), pomažući u sprečavanju incidenata i smanjujući anksioznost.

4.1. Kongo

Operacija UN-a u Kongu od 1960. do 1963. godine, ilustrira način na koji je hladni rat nastavio da dominira UN-om u oblasti bezbjednosti. To je, također, označilo kulminaciju američke manipulacije UN-om iz hladnog rata. Nakon što je 30. juna 1960. godine naglo gurnut u državnost, bivši Belgijski Kongo (sada Demokratska Republika Kongo) odmah se pretvorio u krvoproliće i kaos nakon pobune kongoanske vojske. Bez dozvole vlade Konga, Belgija je počela intervenirati da uspostavi red i zakon. Vlada Konga apelirala je na UN za zaštitu od belgijske agresije. UNEF je dao snažan poticaj ideji da bi, uprkos slomu kolektivne bezbjednosti, UN mogle igrati značajnu ulogu u održavanju međunarodnog mira. Slanje posmatračke grupe u Liban 1958. godine, dodatno je podstaklo ovaj apetit. Stoga je Vijeće bezbjednosti jedva djelovalo oko slanja mirovnih snaga od 20.000 vojnika u Kongo, iako je to, po tadašnjim mirovnim standardima, bio veliki i puno skup poduhvat. Do septembra je operacija UN-a u Kongu (ONUC) lahko nadgledala povlačenje belgijskih snaga. Ali važnija svrha ONUC-a bila je da ublaži potencijalno novo područje hladnoratovskog sukoba umetanjem neutralnih snaga UN-a koje bi izolovale zemlju od ambicija supersila. Osim Francuske (koja je saosjećala sa Belgijom), sve glavne spoljne sile su u početku podržavale ONUC. Za supersile je to bio njihov prvi angažman u Africi i u to su uložili značajnu energiju i prestiž.

Vašington je dugo bio pristalica očuvanja mira u principu, a korištenje UN-a se činilo idealnim načinom da se izbjegne da Kongo postane neka vrsta vrtloga politike velikih sila i sukobljenih svjetskih ideologija. Moskva je, u međuvremenu, željela da uveća svoj politički kapital tako što je Belgija žigosala agresora, a Moskva stekla prijateljstvo s Vladom Konga i time je stekla određene antikolonijalističke akreditive u svoju korist. Nažalost, kongoanski premijer Patrice Lumumba nespretno se nagnjao Moskvi, podstičući zapadne strahove od sovjetske intervencije. Ove brige dijelio je i generalni sekretar Dag Hammarskjold, koji je dozvolio ONU-u da zauzme liniju koja je oslabila Lumumbinu poziciju i dovela do njegovog pada i konačne smrti od strane njegovih neprijatelja. Zapad nije bio nesretan zbog toga, ali je Sovjetski Savez bio ljut. Ogorčeno napadajući Hammarskjolda zbog djelovanja u interesu kolonizatora i u flagrantnoj suprotnosti s Poveljom. SSSR je odbio da ima bilo kakve veze s njim i zahtijevao je da generalnog sekretara zamijeni trojka koja se sastoji od predstavnici Zapada, Istoka i zemalja nesvrstanih.

Komplikacija krize u Kongu bila je secesija, na njenom početku, pokrajine Katanga bogate bakrom, koja je bila veoma važna za kongoansku ekonomiju. Katančani nisu imali preovlađujući osećaj lojalnosti državi Kongo i bili su ohrabreni od strane Belgije u njihovoj pohlepi da zadrže profit od rudnika bakra. Ali to je prekršilo princip teritorijalnog integriteta i, da se u tome uspjelo, predstavljalo bi opasan presedan za buduće secesioniste na drugim mjestima. Sovjeti i nesvrstani su to, također, smatrali neokolonijalističkim potezom.

Budući da su članice UN-a bile više zainteresirane za postizanje političkih ciljeva nego za pridržavanje principa očuvanja mira, Vijeće bezbjednosti je odobrilo upotrebu sile za okončanje građanskog rata i protjerivanje plaćenika, a korišćena je protiv Katange nekoliko puta prije odlučne vojne akcije (koncem 1962. godine) i dovela je do kraja otcijepljenje pokrajine. Stavljanjem na stranu u velikom domaćem sukobu, UN su prešle sa očuvanja mira na nametanje mira: to jest, preduzele su djelomičnu i prijetecu akciju kako bi postigle rješenje sukoba. Epizoda u Kongu bila je kontroverzna na nekoliko načina, jer je dodatno *obojila* sovjetske stavove prema očuvanju mira. Zbog toga su afričke države strahovale od toga da budu domaćini mirovnim snagama. To je učinilo mnoge države, i Sekretarijat, veoma opreznim u vezi sa uključivanjem UN-a unutar država u ulogu zakona i reda (bojeći se da bi, kao u Kongu, to vrlo lahko moglo dovesti do političkih kontroverzi). I to je zadalo UN ozbiljne finansijske probleme.

Do tada su troškovi održavanja mira izlazili iz redovnog budžeta. Međutim, uprkos presudi Međunarodnog suda pravde, 32 države, uključujući Francusku i Sovjetski Savez, nisu platile svoj dio troškova operacije u Kongu (a Sovjeti su također odbili platiti UNEF). Do 1964. godine, zaostale obaveze iznosile su 100 miliona dolara i došlo je do velike krize pošto je, prema članu 19 Povelje, neplatiša u određenoj fazi lišena svog glasa u Generalnoj skupštini. Da je ovo primijenjeno, Sovjetski Savez bi vjerovatno napustio UN. Ovo je izbjegnuto izbjegavanjem formalnih glasova na godinu dana. Zatim, 1965. godine, SAD su priznale da Generalna skupština ovom prilikom neće primijeniti član 19. Prema jednom posmatraču, povlačenje Amerike u vezi sa ustavnim pitanjem bio je "kraj jedne ere: kraj američke hegemonije unutar UN-a" (M. Jakobson, 1993:41).

5. UTJECAJ GENERALNIH SEKRETARA UN-A NA GLOBALNA PITANJA BEZBJEDNOSTI

Da bi efikasno obavljao svoju funkciju, generalni sekretar mora imati povjerenje članica UN-a, posebno najmoćnijih. Kada se sukobe nacionalni interesi, on mora hodati po političkom konopcu između tvrdnji suprotstavljenih strana, što znači da mora imati neutralan stav prema svakoj sem u odnosu donošenja pravednog rješenja u datoj situaciji. U paranoičnoj atmosferi hladnog rata UN-a, balansiranje je bilo posebno delikatno – i ne uvijek uspješno. Trygve Lie²⁰ kao prvi generalni sekretar bio je Norvežanin. Bio je dinamičan čovjek, pun inicijative i vrlo ambiciozan za svoju kancelariju i za UN. On je od samog početka preuzeo aktivnu ulogu, izjavljujući u septembru 1946. godine da je prema članu 99. njegova dužnost obavijestiti Vijeće o prijetnjama miru, a ako Vijeće ne djeluje, to postaje obaveza. Do jula 1948. godine koristio je, neosporno, pravo da pred Vijećem iznese vlastite amandmane na rezolucije. Međutim, Lie je uvrijedio SAD (1946. godine zbog Irana), i navukao na sebe britansku kritiku (zbog Berlinske krize 1948. godine) i sovjetsko neprijateljstvo (zbog Koreje). Tijekom posljednjih nekoliko godina na čelu UN, Sovjeti su ga potpuno ignorisali u svojim zvaničnim kontaktima sa UN.

Kada je Lijevo mandat istekao 1951. godine, on nije tražio ponovno imenovanje, ali su zapadne sile smatrale da je, u principu, važno podržati Liea. Sovjeti su odgovorili tako što su uložili veto na Lijevo ponovno imenovanje i, nakon što je Vijeće bezbjednosti izvijestilo da nije u

²⁰ Trygve Havldan Lie (1896-1968) bio je norveški političar, lider laburista, višestruki ministar u više mandata u Vladi Norveške i generalni sekretar UN (1946-1952).

moćnosti da se složi oko preporuke, Generalna skupština je ponovo izabrala Liea. Međutim, sovjetski bojkot je značio da Lie nije mogao efikasno obavljati svoju funkciju i on je dao ostavku u novembru 1952. godine.

6. 'NEPOLITIČKI' FOKUS UN

UN se mora razlikovati od širokog spektra institucija poznatih kao specijalizirane agencije UN-a, koje su osnovane da služe različitim funkcionalnim ciljevima. Zajedno, UN i agencije se često nazivaju „porodicom“ UN-a ili „sistemom“ UN-a. Međutim, svaka agencija je potpuno zasebna međunarodna organizacija. Neke, poput Organizacije za hranu i poljoprivredu, osnovane su prije UN-a. Druge su uspostavljene kao dio planiranog nakon Drugog svjetskog rata. Dvije od njih, Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka, zapravo vode život neovisno od glavnih aktivnosti UN-a. Međutim, unutar samih UN, postoje mnoge funkcionalne komisije, *ad hoc* grupe, 'programi' i 'fondovi'. A dva od onih koje UN nazivaju svojim glavnim organima, također, imaju ono što se može smatrati 'nepolitičkim' fokusom: Ekonomsko i socijalno vijeće (ECOSOC) i Međunarodni sud pravde (ICJ). Ali to ne znači da neće biti pokušaja, kao u slučaju ECOSOC-a, da se takva tijela koriste u političke svrhe; niti da je čak i najnepolitičko tijelo od svih – ICJ – uklonjeno iz utjecaja velikih političkih pojava kao što je hladni rat.

7. ECOSOC

ECOSOC je trebao biti glavni koordinator ekonomskih i društvenih aktivnosti UN-a i dobio je posebnu odgovornost da promovira poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda. Nažalost, ECOSOC je izrastao u sveobuhvatnu i složenu organizaciju. To je bilo zbog njegovog širokog mandata i višestrukih funkcija, u kombinaciji s ranom odlukom da slijedi 'svaki društveni i ekonomski cilj na vidiku, s ekstravagantnom vjerom u vrlinu riječi i rezolucija i u vrijednost sve većeg broja odbora i komisija (H.G. Nicholas, 1992:139). Pomoćna tijela uključuju komisije, komitete i radne grupe o velikom broju tema. Zahvaljujući efikasnom logrolingu-uzajamnoj pomoći, Zapadnoevropsku ekonomsku komisiju pratile su azijske i latinoameričke komisije, koje nominalno nadgleda ECOSOC. Također, formalno pod okriljem ECOSOC-a, ali u praksi autonomna, su tijela kao što su Dečji fond Ujedinjenih nacija, Kancelarija Visokog komesarijata za izbjeglice, Organizacija za industrijski razvoj i Program UN za razvoj.

U hladnom ratu, rad UN-a obavljen u nekim od ovih oblasti bio je relativno nekontroverzan. Ali pregovaranje i davanje savjeta o važnim društvenim i ekonomskim pitanjima otvorilo je široki prostor za tenzije supersila. Duboke ideološke razlike u pogledu ekonomske doktrine produbile su jazove između država čiji su predstavnici slabo poštovali Povelju – ili stvarnost – u širenju antagonizama i predrasuda dok su pokušavali da osvoje debatne tačke. Rasprave o društvenim pitanjima, kao što su sloboda informacija ili vjerski progon, dovele su Sovjetski Savez u defanzivu. S druge strane, Sovjeti su se udvarali afro-azijskom narodu tako što su kritizirali SAD po pitanjima kao što je rasna diskriminacija (koja se tamo još uvijek legalno prakticirala početkom 1950-ih godina). Uloga proameričkih i prosovjetskih nevladinih organizacija donijela je dalje komplikacije. Sukob između Istoka i Zapada lišio je ECOSOC osnove koja bi omogućila efikasnu suradnju. U ekonomskim pitanjima, SAD su imale dubok utjecaj budući da su mnogi razvojni programi efektivno ovisili od američke finansijske podrške. Međutim, kako se UN našao pod dominacijom trećeg svijeta, došlo je do razočaranja ECOSOC-ovim prihvatanjem zapadnog pogleda na minimalističku ulogu funkcionalnih agencija.

7.1. Međunarodni sud pravde

Budući da je Stalni sud međunarodne pravde (PCIJ) smatran jednim od najvećih dostignuća i uspjeha Društva, 1945. godine njegovo ime je jednostavno promijenjeno u Međunarodni sud pravde (ICJ) i on je postao jedan od UN-ovih glavnih organa. Međutim, hladnoratovska klima nije bila pogodna za Sud. Od početka, pa sve do neke tačke za razliku od Društva, pravo je igralo drugu ulogu iza politike. Tijekom hladnog rata, MSP je klonuo. U 24 godine rada PCIJ je donio 32 presude i 24 savjetodavna mišljenja, koja su sva prihvaćena. Nasuprot tome, nakon 45 godina, ICJ je donio samo 33 presude i 19 savjetodavnih mišljenja. Presude i savjetodavna mišljenja odbacile su sve stalne članice osim Britanije, kao i Bugarska, Mađarska, Južna Afrika, Italija i Zapadna Njemačka.²¹ Osim toga, mnogo manje država je prihvatilo obaveznu nadležnost Suda (prema sistemu poznatu kao Opciona klauzula), a oni koji su prihvatili klauzulu imali su tendenciju da prema njoj imaju velike rezerve. To je dovelo do opće percepcije da je MSP irelevantan. Ipak, sa Sudom nije bilo ništa. Stav je jednostavno bio da

²¹ Ovdje treba uzeti u obzir da savjetodavna mišljenja nisu pravo obavezujuća.

u društvu obilježenom pesimizmom, podijeljenošću, visokim nivoom tenzija i ideološkim rivalstvom (koje se proteže na sadržaj međunarodnog prava), Sud ne može igrati značajnu ulogu.

UN je trebalo da bude poboljšanje Društva, ali njena sudbina tijekom hladnog rata je podsjetnik da nije presudna mašinerija ili konstitucija organizacije, već stav njenih članica i međunarodna klima. Sve članice UN-a nastojale su da iskoriste ovu organizaciju za unapređenje svojih nacionalnih interesa, ali su SAD bile najuspješnije zbog svoje dominacije u međunarodnom okruženju. Nesuglasice o supermoći spriječilo je stvaranje predviđene sigurnosne mašinerije i zahvatilo sve aspekte sistema UN. Ipak, UN su mogle odigrati korisnu ulogu u nekim sporovima, a razvoj očuvanja mira ponekad je pomagao državama da žive u miru.

8. TREĆI SVIJET I UN - PERIOD (1960-1980)

Opadanje američke dominacije u UN-u počelo je 1955. godine kada su SAD izgubile svoju 'automatsku' dvotrećinsku većinu u Generalnoj skupštini. Jer te godine, nakon mnogo prepucavanja supersila, primljeno šesnaest novih članica. Do tada, veto Vijeća bezbjednosti ili nedostatak potrebnog broja pozitivnih glasova zabranjivali su prijem bilo kojoj državi za koju se očekivalo da će stati na stranu bilo koje od supersila u hladnom ratu. U roku od nekoliko godina dekolonizacija je transformirala UN u organizaciju kojom dominira treći svijet: od 114 članica 1964. godine, 57 su bile afričke i azijske zemlje. Kao posljedica toga, UN iz sredine 1960-ih godina bi bile 'teško prepoznatljive' onima koji su bili u na početku u San Francisku (S. Lawrence, 1965:368). Komiteti, komisije i radne grupe su se umnožile po pitanjima koja su se direktno ticala trećeg svijeta. Program UN-a se proširio. Ubrzo su postojale skoro godišnje konferencije o pitanjima razvoja, na primjer, Rimska konferencija o hrani iz 1974. godine, koja je proizvela ambiciozan, dugoročni plan i dovela do osnivanja Svjetskog vijeća za hranu. Potisak UN-a trećeg svijeta bio je u pravcu privrednih aktivnosti. Do ranih 1980-ih godina u ovoj oblasti je potrošeno do šest puta više nego na međunarodni mir i bezbjednost.

Sovjeti su se približavali trećem svijetu, ali su države trećeg svijeta glasale sa Sovjetima samo kada su se njihovi stavovi poklapali, a ranih 1960-ih godina, SAD su osvojile dvostruko veću podršku od Sovjeta po pitanjima hladnog rata. Međutim, kako se kao činjenica prikazivao rast nesvrstanosti, većina novih članica hladni rat nije doživljavala kao 'svoju' brigu. Imali su svoju agendu i ona se nije poklapala sa planom Sovjeta ili Zapada. Želeli su da promijene uglavnom evrocentričnu viziju koja preovladava u UN, da prošire institucije UN u pravcu razvoja

i da organizaciju učine „demokratskijom“²². Ekonomski i socijalni savjet UN (ECOSOC) i Vijeće bezbjednosti postali su više predstavnik: članstvo prvih je poraslo sa 18 na 27 u 1965. godine i sa 27 na 54 u 1973. godini. Vijeće se proširilo sa 11 na 15 u 1965. godini. Ali to nije učinilo ništa da se otklone *međunarodna zla* kako ih percipiraju nove države. Imali su svu pravednost slabih i samo jedan adut, svoju sposobnost da govore - glasno ako je potrebno - i da Generalnu skupštinu rezolucije prođu s ogromnom većinom. Sve snažnija Skupština postala je tijelo za kampanju trećeg svijeta u kojem su pobjede na glasanju zamijenile fundamentalne promjene.

9. ANTIKOLONIJALIZAM

Od samog početka UN je imao jak antiimperijalistički karakter. Dvije sile od 'velike trojke' osnivača – SAD i SSSR – bile su službeno antiimperijalne, a redovi UN-a su se brzo povećavali novooslobođenim državama za koje je dekolonizacija bila goruće pitanje kojim se treba baviti kad god bi se za to ukazala prilika. Nije bilo spora oko prava Generalne skupštine, djelujući preko Starateljskog savjeta, da vrši utjecaj na teritorijama pod starateljstvom, čija su administrativna ovlaštenja bila vezana pojedinačnim ugovorima o starateljstvu. Starateljsko vijeće je prikupljalo godišnje izvještaje od država upravljanja, primalo peticije i slalo trogodišnje misije na svaku teritoriju. Njegovo članstvo bilo je jednako podijeljeno između upravnih i neadministrativnih ovlasti. To ga je učinilo nedovoljno agresivnim ili kritičnim za antikolonijalce. Stoga su, kad god je bilo moguće, koristili Generalnu skupštinu i zaobilazili Starateljski savjet. Skupština je saslušala usmjerne peticije kojima je Vijeće odbilo saslušanje, poslala svoje misije za posjete na povjerljive teritorije, dala preporuke (koje nisu uvijek u skladu sa preporukama Vijeća) direktno upravnim vlastima i pokušala natjerati Starateljsko vijeće da poduzme određene vrste radnji. I tako je Starateljski savjet opao u poslovanju i prestižu.

Zasebno od svojih odredbi o starateljstvu, Povelja je imala dio (Poglavlje XI) pod nazivom *Deklaracija o nesamoupravnim teritorijama* (to jest, u vezi s jednostavnim kolonijama). U početku su kolonijalne sile osporavale pravo Generalne skupštine da raspravlja o bilo kojoj informaciji koju su prenijeli UN-u prema ovom poglavlju. Međutim, 1946. godine, antikolonijalci su uspjeli stvoriti privremeni Posebni komitet za informacije sa nesamoupravnih teritorija.

²² Mada je kontroverzno pitanje kako se demokratija može primijeniti u jednom međudržavnom tijelu, ili konkretnije, u djelovanju međunarodnih organizacija.

Mandat i funkcije Komiteta su tada više puta produžavane i 1950-ih godina je postao glavni fokus antikolonijalizma. Tijekom ovih godina, Generalna skupština je odlučila da rezolucije o nesamoupravnim teritorijama ne zahtijevaju dvotrećinsku većinu koja se uzimala zdravo za gotovo do 1953. godine. Kolonijalne sile naglašavaju važnost 'progresivnog razvoja' a član 73. b kritikovan je kao prespor. AS druge strane, Skupština je u potpunosti odbacila argument Belgije da su kopnena carstva (kao što je, kako se tvrdilo, Sovjetski Savez) slična prekomorskim carstvima.

Godine 1960. prijem 17 bivših kolonija dao je veliki poticaj antikolonijalizmu, a Sovjetski Savez je iskoristio priliku da izigrava prijatelje i pravi probleme: predložio je deklaraciju kojom se zahtijevala sloboda za sve kolonije u roku od godinu dana. 43 Afroazijata su preuzeli ideju, modifikovali je i u decembru 1960. godine, nacrt rezolucije (Deklaracija o davanju neovisnosti kolonijalnim zemljama i narodima) je velikom većinom usvojen kao Rezolucija 1514.

Godine 1961. nastojanje da se ukine legitimitet kolonijalizma dovedeno je do krajnosti kada je Indija 'oslobodila' Gou od portugalske vlasti, a trojica Afroazijata u Vijeću bezbjednosti podržala Indiju, ignorirajući član 2.4, koji zabranjuje upotrebu ili prijetnju silom. Zatim, 1965. godine, Rezolucija 2105 je sveobuhvatno osudila kolonijalnu vlast kao prijetnju međunarodnom miru i bezbjednosti i zločin protiv čovječnosti.

U međuvremenu, 1963. godine, Komitet za informacije sa nesamoupravnih teritorija je ukinut jer razdražene kolonijalne sile nisu imale nikakve veze s tim. Do tada, antikolonijalci su vodili svoj imperijalistički kamenolom u drugim forumima: Četvrtom odboru Skupštine i pretežno afroazijskom 'Komitetu dvadeset i četiri', koji je osnovan 1961. godine. Potonji komitet je prikupljao informacije i primao peticije – pod uvjetom da su 'ispravnu' pristrasnost. Godine 1967. odbio je da distribuirati peticije u kojima su Gibraltarci protestirali zbog Španije ili su se stanovnici Adena žalili na uplitanje Ujedinjene Arapske Republike [kako se tada zvao Egipat]. Poslao je misije za posjete u kojima bi ih kolonijalna sila prihvatila i, kada su posjete bile prisutne. bili uskraćeni, održavali sastanke na terenu, u blizini teritorija. Također je sastaljena sopstvena lista kolonijalnih oblasti kojima treba dati neovisnost. Komitet je postajao sve ekstremniji, dijelom zbog toga što su najžešći antikolonijalci – 38 subsaharskih afričkih država – bili frustrirani zbog 'tvrđog jezgra' kolonijalnih područja koja su ostala u Africi. Do kraja 1960-ih godina, međutim, bilo je malo teritorija pod starateljstvom, a kolonije koje su preostale bile su uglavnom vrlo male. Ali kampanja se nastavila. To je rezultiralo time da su razdražene zapadne

sile napustile Komite. Kada je Portugal priznao neovisnost svojih bivših afričkih kolonija 1974. godine, antikolonijalni fokus bio je fokusiran gotovo isključivo na južnu Afriku. Ovdje cilj nije bio samo kolonijalizam (u obliku režima bijele manjine u Rodeziji i stalne kontrole Južne Afrike nad Jugozapadnom Afrikom – Namibijom), već i rasistička politika Rodezije i Južne Afrike.

10. RASNE DISKRIMINACIJE

Sredinom XX stoljeća, rasne diskriminacije su bile široko rasprostranjene u mnogim zemljama, uključujući SAD i zemlje u Africi. Ova diskriminacija temeljila se na različitim rasama i njihovim stereotipima, te su ljudi bili diskriminirani na temelju boje kože, kulture i porodičnog porijekla. U SAD, rasna diskriminacija bila je vrlo raširena sredinom XX stoljeća, posebno u južnim državama. Jim Crow²³ zakoni, koji su se primjenjivali u južnim državama od kraja XIX stoljeća do 1960-ih godina, strogo su regulirali interakcije između bijelaca i crnaca i dozvoljavali diskriminaciju u svim aspektima javnog života, uključujući obrazovanje, posao, prijevoz i javne sadržaje. U Africi, kolonijalizam i apartheid u Južnoj Africi bili su oblici rasne diskriminacije koje su uzrokovale teška ograničenja za crne stanovnike, uključujući zabranu sudjelovanja u političkom životu, ograničenja u kretanju i pristupu obrazovanju i poslu.

10.1. Južna Afrika

Rasna diskriminacija je postala međunarodno pitanje 1946. godine kada je Generalna skupština kritizirala odnos Južne Afrike prema ljudima indijskog porijekla. Postepeno su se kritike širile, a kada je Južna Afrika 1952. godine uvela potpunu rasnu segregaciju, Generalna skupština je krenula u napad. Godine 1961. apartheid je osuđen kao flagrantno kršenje Povelje. Generalna skupština je 1962. godine donijela svoju prvu rezoluciju kojom se poziva na sankcije

²³ Jim Crow zakoni su bili zakoni koje su primjenjivale južne države SAD-a u periodu od kraja XIX stoljeća do 1960-ih godina, koji su formalno diskriminirali crnce i držali ih u podređenom položaju u odnosu na bijelce. Ovi zakoni su regulirali skoro sve aspekte života, uključujući obrazovanje, prijevoz, posao, kulturne sadržaje i javna kupatila, i stvorili su jasne barijere između bijelaca i crnaca. Jim Crow zakoni su temeljili na rasnoj segregaciji, što znači da su bijelci i crnci bili zakonski obavezni da žive, rade i koriste javne usluge odvojeno. Ova odvajanja su dovela do velike nejednakosti u kvaliteti života, obrazovanju i ekonomskoj prilagodljivosti između bijelaca i crnaca. Jim Crow zakoni su nakon dugotrajne borbe protiv diskriminacije i aktivizma za ljudska prava ukinuti u 1960-im godinama, nakon donošenja Zakona o građanskim slobodama iz 1964. godine i Sudskoih odluka iz 1954. godine u slučaju "Brown protiv Opće školske administracije". Međutim, i dalje postoje tragovi ovih zakona u američkom društvu, kao i daljnje borbe za ravnopravnost i slobodu od diskriminacije za sve rase.

(može ih uvesti samo Vijeće bezbjednosti) i institucionalizirala antirasističku kampanju stvaranjem Specijalnog komiteta protiv aparthejda (kako je bio poznat od 1970. godine). Od 1966. godine pa nadalje, pomagao je Centar za borbu protiv aparthejda u Sekretarijatu UN-a.

Jedanaest je bilo članova Posebnog komiteta protiv aparthejda i svi su bili iz zemalja trećeg svijeta ili istočnog bloka i napadali su Južnu Afriku jednako energično kao Komitet. Vijeće UN-a za Namibiju postupilo je slično u pogledu južnoafričke okupacije Namibije. Južna Afrika je prognana iz Organizacije za hranu i poljoprivredu 1963. godine, a iz Međunarodne organizacije rada 1964. godine. Vijeće bezbjednosti je 1963. godine pozvalo države da uvedu embargo prodaje oružja Južnoj Africi, a 1965. godine Generalna skupština je donijela oštro sročenu Deklaraciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Rezoluciju 1904. Do 1973. godine, 12 posto svih rezolucija Skupštine napadalo je Južnu Afriku. Godine 1974. Južna Afrika je pretrpjela poniženje jer su njeni delegati odbacili akreditive (što je značilo da se nisu mogli pojaviti u Generalnoj skupštini ili u njenim komitetima). Skupština je 1976. godine počela zagovarati 'oružanu borbu'. Do ranih 1980-ih godina, Južna Afrika je bila verbalno napadnuta na više od polovine plenarnih sednica i kritikovana u petini rezolucija Skupštine. Trgovinski partneri Južne Afrike osuđeni su zbog ohrabrivanja rasističke politike, a Vijeće bezbjednosti je bez uspjeha u potpunosti pozvano da primijeni sveobuhvatne obavezne sankcije.

10.2. Rodezija

Rodezija je došla pred Generalnu skupštinu 1961. godine i bila je jedna od prvih teritorija kojima se bavio Komitet. Potonji je osudio britanski kolonijalizam, međunarodne monopole i bijele naseljenike zbog toga što su bili u savezu jedni s drugima. Ali jednostrano proglašenje neovisnosti Rodezije (UDI) u novembru 1965. godine, stavilo ju je u prvi plan. Po nalogu Britanije, Vijeće bezbjednosti je odmah osudilo taj nezakoniti, rasistički manjinski režim, pozvalo je države da uzdrže priznanje, pozvalo Britaniju da prekine pobunu i zatražilo od drugih država da prekinu ekonomske odnose i primjene naftni embargo. Ovo nije ispunilo ono što su Afrikanci žarko željeli i zahtijevali: britansku vojnu silu da porazi pobunjenike. Ali, Britanija je jasno stavila do znanja da će staviti veto na vojne sankcije, a Vijeće bezbjednosti neće ići dalje od onoga što je prihvatljivo za zvanični London. Međutim, Commonwealth (ne UN) je u decembru 1966. godine, uvjerio Britaniju da sponzorira rezoluciju Vijeća bezbjednosti koja je dovela do prve primjene obaveznih sankcija. Devet izvoza od vitalnog značaja za privredu Rodeze stavljeno

je pod embargo na osnovu toga što je ilegalni režim predstavljao 'prijetnju međunarodnom miru i bezbjednosti' (ovaj tzv. zavjet je neophodan da bi se primijenilo Poglavlje VII). Gotovo stotinu država prijavilo je poštivanje rezolucije, a Zambiji, koja je ovisila o Rodeziji za 95 posto svog transporta, data je hitna pomoć Commonwealth-a i zračni transport nafte pod pokroviteljstvom Britanije. Godine 1968., na zahtjev Britanije, Vijeće bezbjednosti je odobrilo potpunu zabranu trgovine sa Rodezijom. Britanska mornarica je patrolirala morem oko Beire (luke najbliže Rodeziji), ali je bilo dosta razbijanja sankcija, prvenstveno od strane Južne Afrike, koja je snabdijevala Rodeziju naftom, i Portugala (koji je vladao susjednim Mozambikom). Štaviše, 1971. godine američki Kongres je ukinuo zabranu uvoza strateških i bitnih materijala iz Rodezije (uglavnom hroma i nikla).

Kada se Rodezija proglasila republikom 1970. godine, ponovo je došla pred Vijeće bezbjednosti. Afroazijci su insistirali na glasanju o rezoluciji za koju su znali da će Britanija staviti veto. Nakon što je vidio komitet za sankcije Vijeća bezbjednosti kako je mjesecima paraliziran zbog 'male prepirke oko njegovog članstva', Vašington je na 'otvoreno neiskrene manevre' odgovorio tako što je prvi put stavio veto. Ali sredinom 1970-ih godina, politička ravnoteža u južnoj Africi se promijenila s neovisnošću Angole i Mozambika, a nacionalistički gerilci stekli su sve veću vojnu prednost. Južna Afrika je zapravo rekla lideru Rodezije Ianu Smithu da se nagodi, a Smith je postigao interni sporazum 1978. godine, koji je svijet odbio da prizna. Do tada je Rodezija zauzimala praktično sve vrijeme lorda Karingtona (britanskog ministra spoljnih poslova).

11. UN I TREĆI SVIJET

U UN-u trećeg svijeta, zapadna, liberalna razlika između tehničkog i političkog postala je zamagljena. Kompartmentalizacija problema je prekinuta i sve je postalo 'povezano sa svim ostalim'(R.W. Gregg, 1988:109). Ovo dobro ilustriraju događaji koji su doveli do potražnje za onim što se naziva 'Novi međunarodni ekonomski poredak' (NIEO).

Proklamacija Novog međunarodnog ekonomskog poretka koju je predsjednik Kennedy iz 1960-ih godine proglasio Dekadom razvoja UN-a opisana je kao 'za ekonomski razvoj ono što je Deklaracija o kolonijalizmu bila za samoopredjeljenje' (Ibid, 130). Nakon toga, 'jaz sjever-jug' bio je glavno Pitanje UN-a, koje je dobilo zamah prilivom članica trećeg svijeta i dolaskom 1961. godine burmanskog generalnog sekretara U Thanta, koji je taj problem smatrao najozbiljnijim

izvorom napetosti u svijetu. UN je 1960. godine osnovao Međunarodnu asocijaciju za razvoj kako bi davao kredite pod povoljnim uvjetima zemljama trećeg svijeta. A 1962. godine ECOSOC je podržao Thantove prijedloge za djelovanje u oblastima kao što su planiranje razvoja, mobilizacija ljudskih resursa, međunarodna trgovina, finansiranje razvoja, tehnička suradnja i druge pomoći razvoju. U međuvremenu, Generalna skupština je donijela brojne rezolucije kojima se podržavaju pravni principi koji bi favorizirali interese trećeg svijeta u njegovom poslovanju sa preduzećima u stranom vlasništvu. Međutim, iako je bilo nekih pomaka, jaz između bogatih i siromašnih se proširio i, u smislu pomoći i rasta. Do tada su očekivanja trećeg svijeta značajno porasla i, razočaran konzervativnom linijom ECOSOC-a, stvorila su se tijela koja su se suprotstavila čitavom liberalnom trgovinskom sistemu inspiriranom Amerikancima: 1964. godine je stvorena Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju (UNCTAD) i pojavila se 'Grupa 77' istomišljenika trećeg svijeta država. Održavanjem jedinstvenog fronta pod vodstvom prvog generalnog sekretara UNCTAD-a, Raoula Prebisch-a, zemlje u razvoju skrenule su pažnju na svoje trgovinske probleme i način na koji su ih pogoršale razvijene države, dok su uspješno odvrćale pažnju od reformi. Na taj način su uspjeli promijeniti termine debate i staviti Zapad u defanzivni položaj. Gledajući na UNCTAD kao na 'zahtjev za sve od strane onih koji nemaju ništa',¹³ Zapad je ignorirao takve zahtjeve UNCTAD-a kao što su više 'nevezane' pomoći, niže tarife i stabilne cijene primarnih proizvoda. To je izazvalo mnogo prozivanja i optuživanja, posebno protiv SAD-a, koji su se ponašali kao da se žrtvuju za Zapad. Ali dva razvoja događaja početkom 1970-ih godina navela su Zapad da zauzme konstruktivniji stav prema problemu razvoja i prizna nejednakost postojeće međunarodne ekonomija. Prvo, došlo je do kolapsa Breton Woods sistema, široko rasprostranjenih neuspjeha žetve i velike međunarodne ekonomske krize. Drugo, učetverostručenje cijena nafte nakon bliskoistočnog rata 1973. godine imalo je ogroman psihološki utjecaj, izazivajući sumnju u opskrbu Zapada sirovinama sa juga, o čemu se činilo da sve više ovisi. Države u razvoju bile su veoma ohrabrene, a radikalnije, predvođene Alžirom, vidjele su naftnu krizu kao prvi hitac u svjetskoj ekonomskoj revoluciji (F. Hirsch, 1977:524).

U aprilu 1974. godine, na šestoj specijalnoj sjednici Generalne skupštine, južnjačka asertivnost je prerasla u pune zahtjeve za novim međunarodnim ekonomskim poretom. Dogovor o praktičnim mjerama bio je gotovo nemoguć, ali su usvojene dvije rezolucije. Prva, Deklaracija o uspostavljanju novog međunarodnog ekonomskog poretka, kombinirala je „obilježja recitacije prošlih zala, pozdrava sadašnjih promjena u međunarodnoj strukturi ekonomske moći i

manifestiranja željenih reformi u sistemu“ (G. White, 1976:336). Drugom rezolucijom usvojen je 'Program akcije' za, takoreći, novi svjetski ekonomski poredak. Ovo nije imalo suštinsku težinu, budući da je nabranje – emotivnim i vrijednosnim riječima – težnji država u razvoju i normativnih dužnosti razvijenih. Kasnije te godine, na redovnoj sjednici Skupštine usvojena je „Povelja o ekonomskim pravima i dužnostima država“.

Koliko god da je novi svjetski ekonomski poredak bio poželjan, zahtijevao je više samoodricanja nego što su ga posjedovali bogati. Postignuti su neki skromne ekonomski dobiti, ali se imao samo ograničen utjecaj na svoje ciljeve, institucije iz Breton Vudsa i MMF, jer su ključne države koje su morale da se ponude kao *žrtvena jagnjad* bile one koje su glasale protiv Programa akcije. Tzv. Jug je ubrzo shvatio da je malo napretka u ovom pravcu konfrontacije. Stoga je promijenio smjer i počeo da umiruje svoj ton već na posebnoj sjednici Generalne skupštine o novom ekonomskom poretku 1975. godine. Kako su 1970-te godine odmicala, izgledi za novi svjetski ekonomski poredak su nestali. Sjever se osjećao manje ranjivim. Naftne zemlje nisu bile spremne da koriste svoju polugu u ime drugih zemalja u razvoju. Siromašni nisu mogli stvoriti druge vidove organiziranja slične OPEC-u. Solidarnost Juga se raspala pred nekomplementarnim kratkoročnim interesima i uspjehom Zapada u privlačenju novih investicija. Konačna kriza je nastupila 1980. godine kada je došlo do pokušaja da se ovlasti Generalna skupština da sve institucije UN-a uskladi sa razvojnom doktrinom i da suštinski reformira MMF. Posebna sjednica Generalne skupštine 1980. godine došla je do tužnog kraja po novi svjetski ekonomski poredak i efektivno je izbacila iz kolosijeka "globalne pregovore". Na drugim mjestima u sistemu UN-a, obavljeno je mnogo vrijednog posla. Na primjer, Svjetska meteorološka straža, koju je pokrenula Svjetska meteorološka organizacija 1967. godine, bila je vrlo korisna i uspješna. Zahvaljujući Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, činilo se da borba protiv malarije napreduje, a velike boginje su iskorijenjene. Podrška Organizacije za hranu i poljoprivredu 'zelenoj revoluciji' pozdravljena je zbog dramatičnog poboljšanja zaliha hrane kroz uvođenje žitarica visokog prinosa (iako su ekolozi bili kritični). Doprinos sistema UN eliminiranju siromaštva je bila vjerovatno kap u moru. Ali barem se nešto dešavalo. Ljudi su imali koristi od kanalizacije i čiste tekuće vode sa sela. Djeca su spašena od gladi i rane smrti. U zemljama u razvoju obezbjeđeno je obrazovanje, bolnice i putevi. Gradili su se mostovi između sjevera i juga i nastajalo je globalno društvo koje je prepoznalo postojanje interesne zajednice između međuzavisnih država.

11.1. Utjecaj aktivnosti Generalne skupštine

Generalna skupština ima dva nivoa aktivnosti. Jedan je privatni nivo. Praktično sve države članice su poslale stalne misije pri UN, tako da se u geografski ograničenom prostoru područja oko sjedišta UN-a nalaze visoka diplomatska predstavništva iz gotovo svih svjetskih država. Ovo je posebno važno za zemlje trećeg svijeta, koje, budući da su relativno siromašne, ne mogu sebi priuštiti mnogo ambasada. Predstavništvo u UN-u, međutim, daje im priliku da ostvare privatni kontakt licem u lice sa diplomatama svih država članica. Također, omogućava se pristup predstavnicima države Vatikan (jedina značajna nečlanica otkako je Švicarska pristupila UN-u 2002. godine) i nevladinih organizacija, od kojih je do 1990-ih godina, hiljadu imalo konsultativni status pri ECOSOC-u. Kao i na većini konferencija, diskusije van scene mogu imati isto toliko značaja, a po određenim pitanjima, često i više od onoga što se dešava u javnosti. Jedan američki delegat je to rekao ovako: 'Otvoreni sastanci čine dobro pozorište, ali dogovori se sklapaju u stražnjim prostorijama. Za svakog diplomatu u američkom sjedištu, igrajući po pravilima, deset drugih bi trebalo da radi u hodnicima' (S. Nossel, 2001:98). Drugi nivo aktivnosti Generalne skupštine – njeno javno lice – je, naravno, važan. Ovdje države mogu govoriti za zapisnik i pokrenuti svoje otvorene diplomatske kampanje. Neke od ovih kampanja su imale mali učinak, ili su čak bile kontraproduktivne. Oni koji su bili na udaru u komitetima UN-a umorili su se od diskusija koje su bile lišene realnosti i u kojima su neprestano morali da se odupiru pokušajima proširenja autoriteta UN-a. Tako su kolonijalne sile istupile iz Komiteta za informacije sa nesamoupravnih teritorija. Britanija je prestala da učestvuje u raspravama o Rodeziji u Komitetu 24. Pokušaj iz 1964. godine da se proširi članstvo u Komitetu za aparthejd bio je neuspješan, jer su protivnici sankcija odbili da se pridruže. A 1975. godine antiizraelska rezolucija koja izjednačava cionizam s rasizmom, što je protumačeno kao tanko prikriiveni napad na SAD, podstakla je rastuće razočaranje SAD u UN. Države nisu promijenile svoju temeljnu politiku samo zbog zahtjeva Generalne skupštine. Na primjer, pored kritike supersila zbog raspravljaja o kontroli naoružanja izvan okvira UN-a, Generalna skupština je označila 1970-e i 1980-e godine kao 'desetljeća razoružanja' i sazvala tri posebne sjednice o razoružanju (1978., 1982. i 1988. godine). Ali o glavnim dostignućima pregovaralo se na drugom mjestu. Britanija nije ubrzala dekolonizaciju zbog UN-a, iako je antikolonijalistička kampanja pružila dodatno opravdanje za njeno kolonijalno povlačenje.

UN nisu suštinski promijenile britansku politiku prema Rodeziji niti okončale rasnu diskriminaciju u južnoj Africi. Države čija je suradnja bila neophodna za strože sankcije protiv Rodezije ili Južnoafričke Republike nisu promijenile smjer niti pokleknule. Nadalje, jedan utjecaj sankcija može biti okupljanje stanovništva iza ciljeva vlade i učiniti te vlade, s druge strane, nepopustljivijim prema svemu što je povezano s UN-om. To se dogodilo u Rodeziji i Južnoj Africi. Međutim, kampanje trećeg svijeta nisu bile uvijek beskorisne. Treba napomenuti niz tačaka. Na prvom mjestu, kao i demonstracija dubine moralne posvećenosti cilju, vatreni govori su jedan od načina da se oslobodi stvarna nagomilana politička para. Stoga je moguće da oni mogu smanjiti iskušenje da se zapravo upuste u akciju *vruće glave*. Drugo, kampanje Generalne skupštine pružile su način na koji se nesklonost određenim situacijama može djelotvorno dramaturgizirati i tako im se dati sve veći značaj. Treće, uzastopnim donošenjem rezolucija velikom većinom, aktivisti trećeg svijeta ne samo da su ostvarili simbolične pobjede već su imali i određeni utjecaj na taj amorfni entitet poznat kao 'svjetsko javno mnijenje'. Rezolucije Generalne skupštine možda nisu ništa više reprezentativne za svjetsko javno mnijenje nego, recimo, The Times ili Sun za britansko javno mnijenje. Ali oni signaliziraju razvoje u svjetskoj diplomatskoj klimi, a to zauzvrat pomaže u postavljanju međunarodne agende. Rezolucija 1514 i naknadne rezolucije, na primjer, predstavljale su *de facto* izmjenu Povelje i stavljanje kolonijalizma izvan zakona, barem u političkom, a možda i u pravnom smislu. Istovremeno, oni imaju vitalnu ulogu u postavljanju i zadržavanju pitanja na međunarodnom dnevnom redu sve dok ne sazre vrijeme da se riječi pretvore u djelo. Na to se misli kada se kaže da rezolucije Generalne skupštine predstavljaju nešto više od zbira svojih dijelova. Također, objašnjava zašto države članice redovno pridaju takav značaj dobijanju većine u korist svog slučaja ili sprečavanju svojih protivnika da obezbjede većinu. Na taj način Generalna skupština je postala važan element međunarodne diplomatije. Četvrto razmatranje je da javna rasprava u Generalnoj skupštini ponekad može ubrzati promjene politike pojedinih država. Država koja zna da će biti napadnuta može povremeno smanjiti svoja jedra politike u nadi da će biti u stanju da predstavi bolji odbrambeni argument. Spoznaja da delegat mora ustati i računati na pitanje koje se ne tiče njega ili njegove države može tu državu odmaknuti od prvobitne sklonosti i u korist većinskog gledišta, ili barem ka suzdržanju od glasanja. Činilo se da se ovo očigledno dogodilo u Južnoj Africi kako se tempo Skupštine protiv aparthejda povećao, jer su se određene zapadne države odlučile suzdržati od prijedloga rezolucija koje su pozivale na sankcije. Štaviše, u slučaju nekih država –

onih u Aziji – izgleda da je neprijateljstvo prema Južnoj Africi zaista poraslo kao rezultat redovnog glasanja o tom pitanju u Generalnoj skupštini. Kroz prisiljavanje da zauzmu javnu poziciju, njihova suštinska pozicija je doživjela promjenu. Čak i kada se politika nije promijenila, to je moglo utjecati na način na koji je predstavljena, a to je, zauzvrat, imalo potencijal da utječe na stvarnu politiku. Peto, također, mora se imati na umu da su države uvijek svjesne mogućnosti, po pitanjima koja ih ne zanimaju mnogo, da 'prodaju' svoje glasove ili ih zamjene da bi se postigao željeni rezultat po nekom drugom pitanju. I, šesto, od Generalne skupštine se sve više tražilo da pruži legitimitet politikama država. Suprotnost ovog aspekta aktivnosti Skupštine je diplomatski trik skrivanja iza rezolucije Generalne skupštine – tvrdnja o nesposobnosti da djeluje zato što je Skupština to isključila ili, gdje se smatra da je Skupština slabo odgovorila.

Ono što sve ovo znači je nesumnjiva činjenica da je Generalna skupština postala diplomatski forum od nekog značaja. To nije zakonodavna vlast. Niti njeni glasovi ne moraju nužno imati visoki moralni karakter. To je diplomatski registar koji su države smatrale sve nerazumnijim da bi mogle da ga ignoriraju, i koji su, kada su bile u većini, pokušavale da koriste za unapređenje sopstvene politike. Stoga su države trećeg svijeta te koje su imale najviše koristi od javnih aktivnosti Generalne skupštine. Ali, naravno, države koje su dobile kritiku većine bile su daleko od toga da su zadovoljne ovim razvojem događaja. To je prije svega važno za najmoćniju svjetsku državu, SAD.

11.2. Međunarodna upotreba Vijeća bezbjednosti

Američki entuzijazam za UN je splasnio kako je Generalnom skupštinom dominirao treći svijet. Iako je 1960-ih godina velika većina rezolucija i dalje podržavala američku poziciju, počelo je dolaziti razočaranje kada 1964. godine države trećeg svijeta nisu podržale SAD zbog njihove intervencije u Kongu. SAD su se, također, osjećala uvrijeđenim zbog grubog tretmana Komiteta 24 zbog njegovog rukovanja svojom imovinom na Pacifiku i Karibima. Na primjer, iako je Portoriko 1948. godine slobodno glasao za sporazum o pridruživanju sa SAD-om, 1972. godine Komitet je uključio Portoriko na svoju listu neovisnih teritorija i počeo zahtijevati samoopredjeljenje i neovisnost u sve ekstremnijim i neopravdanim terminima. SAD su se, zajedno sa Britanijom i Francuskom, povukle iz Generalne skupštine u Vijeće bezbjednosti i na taj način pokrenule njen spor. Postojala je i sve veća tendencija kod država koje nisu bile u Vijeću bezbjednosti da zahtijevaju da im se da saslušanje na otvorenim (javnim) raspravama

Savjeta bezbjednosti, gdje su bili uključeni njihovi interesi. To je počelo 1971. godine, kada su pozvani oslobodilački pokreti, kao i države. Nedugo zatim upućeni su pozivi svima koje je većina željela čuti.

Simptomatično za opadanje američkog vodstva i podrške UN-u bilo je upozorenje predsjednika Forda 1974. godine protiv 'tiranije većine' i imenovanje Patricka Moynihana 1975. godine za ambasadora Sjedinjenih Država pri UN-u. Pojavila se nova indiferentnost SAD prema pozivima UN-a. Pomoć je smanjena, sankcije Rodezije su prekršene kako bi se održao uvoz hroma, a američki doprinos budžetu smanjen je sa 31 na 25 posto. Predsjednik Carter, koji je preuzeo dužnost 1977. godine, nastojao je vratiti mjesto UN-a u američkoj vanjskoj politici i pridobio je naklonost Afrike imenovanjem veterana, vođe građanskih prava, Andrewa Younga, za američkog ambasadora u UN-u. Ali UN su sada bile organizacija autsajdera i Carter nije mogao nadjačati snažnu unutrašnju opoziciju onome što se u Međunarodnoj organizaciji rada (ILO) smatralo savezom Sovjetskog Saveza/trećeg svijeta.

11.3. Međunarodna organizacija rada

Sedamdesete godine prošlog stoljeća su počele tako što je Kongres obustavio isplate američkog budžeta ILO-u jer je sovjetski državljanin bio postavljen na visoko mjesto 1974. godine, i bez odgovarajuće prethodne istrage, konferencija MOR-a donijela je rezoluciju kojom se osuđuje izraelska radna praksa na okupiranim teritorijama. Na istom sastanku nije usvojen izvještaj Stručnog komiteta koji sadrži nekoliko konkretnih osuda Sovjetskog Saveza. Kap koja je prelila čašu bila je kada je konferencija MOR 1975. godine dodijelila status posmatrača Palestinskoj oslobodilačkoj organizaciji. Novembra te godine, Vašington je dao obavijest o povlačenju jer je MOR 'postao sve više i pretjerano uključen u politička pitanja koja su prilično izvan nadležnosti i mandata organizacije'; pokazao je 'užasno selektivnu zabrinutost' u pogledu ljudskih prava'; sve više je demonstrirano 'potpuno zanemarivanje' 'propisnog procesa' u osudi država bez poštovanja ispravnih procedura; a njena jedinstvena tripartitna struktura – davanje predstavljanja poslodavcima, radnicima i državama – bila je narušena jer su neki poslodavci i radnici bili pod utjecajima svojih vlada.

ILO je nastavio da izaziva uvrede dok je Amerika radila svoje dve godine otkaza. Prvo je konferencija blokirala američku nominaciju za potpredsjednika. Zatim je odbacila američki prijedlog da se osigura poštovanje propisanog procesa prije nego što se napadnu države. I treće,

pokazao je 'dvostruke standarde' u neusvajanju izvještaja koji kritizira Argentinu, Čile, Etiopiju i Ugandu, dok je osudio Izrael odbijanjem da prihvati podatke o uvjetima rada na Zapadnoj obali. Uprkos pritisku bliskih saveznika i Stejt Departmenta, Carter se nevoljno povukao jer ILO nije poduzeo 'korektivne mjere' da povrati posvijećenost te organizacije njenim prvobitnim ciljevima'. ILO je preživjela gubitak američkih 25 posto budžeta dodatnim dobrovoljnim doprinosima i finansijskom ekonomijom. Ali željela je Vašington nazad i uvela značajne promjene. Primjetno manje retorike bilo je prisutno u konferencijskoj sali. Dnevni red je postao izrazito 'nepolitički'. Nije bilo antiizraelskih rezolucija. ILO se pozabavio problemom ljudskih prava u zemljama tzv. sovjetskim satelitima u istočnoj Evropi osudivši Čehoslovačku i istražujući sindikalne politike u Čehoslovačkoj i Poljskoj. Štaviše, usvajanje tajnog glasanja za neke glasove omogućilo je pojedincima da glasaju po savjesti, a ne po diktatu svojih vlada. Zadovoljne, SAD su se ponovo pridružile MOR u februaru 1980. godine.

Vijeće bezbjednosti 1965. godine proširenje Vijeća bezbjednosti sa jedanaest na petnaest članica pomjerilo je ravnotežu sa P5 (pet stalnih članica). Potonjeg bi sada mogli nadglasati nestalni članovi koji su činili većinu koja bi mogla blokirati rezoluciju sa sedam uzdržanih. Nestalne članice, koje su sada imale tendenciju da sebe doživljavaju kao predstavnike svoje regionalne grupe, počele su da pozivaju i daju saslušanje nečlanovima Vijeća bezbjednosti, doprinoseći tako određenoj količini 'nerelevantnosti i invektivnosti' (S.C, Crowe, 1990:5). SAD su se sve više izolirale i kao posljedica toga pribegle su vetu.

Bez obzira na to, Vijeće bezbjednosti je ostalo relativno utočište u koje su se obje supersile povukle iz nezgodne i nepoželjne Generalne skupštine. To je doprinijelo povećanju ovlaštenja Vijeća, kao i četiri druga razvoja. Prvo, kubanska raketna kriza iz 1962. godine navela je supersile da prepoznaju potrebu za suradnjom, a to je dovelo do popuštanja tenzija koje su općenito poznate kao *de tence*. To je, također, donijelo P5 poželjnost međusobnog dogovaranja i uključivanja u istinsku diplomatiju na širokoj osnovi među. Drugo, ovaj proces dodatno su potaknuli bliskoistočni ratovi 1967. i 1973. godine, koji su podsjetili sve P5, posebno SAD, da dijele zajednički interes u izbjegavanju rata i da bi UN mogle biti korisne u tome. Treće, Richard Nixon, koji je izabran za predsjednika SAD-a 1968. godine, bio je sklon da prizna sovjetski strateški paritet i da govori jezikom ravnoteže snaga. Četvrto, trend prema Vijeću bezbjednosti je ojačan kada je Narodna Republika Kina, koja je favorizirala Vijeće bezbjednosti kao mjesto za poslovanje, zamijenila Tajvan 1971. godine, u vrijeme značajno poboljšanih američko-kineskih

odnosa. Osim indijsko-pakistanskog rata 1971. godine – kada su se kineski, sovjetski i američki interesi naglo razišli – Vijeće bezbjednosti je postalo forum za djelovanje za razliku od izražavanja mišljenja. Kao rezultat toga, pojavila se ograničena kolegijalnost i P5 je počeo da održava privatne sastanke i konsultacije. Oni su prvobitno bili ograničeni na razmatranje imenovanja generalnog sekretara. Ali kasnih 1960-ih godina, počele su da se vode redovne rasprave o suštinskim pitanjima. Do ranih 1970-ih godina, Vijeće je, također, održavalo 'neformalne konsultacije cjeline': nezvanične sastanke (koji se ne reguliraju ni Poveljom ni poslovnikom) na kojima su predstavnici mogli slobodno govoriti, a da ne obavezuju svoje države. Prostrana i dobro opremljena soba za konsultacije izgrađena je u blizini sale Vijeća, čime su konsultacije, simbolično, odvojene replike formalnih sastanaka Vijeća.

12. UN I ODRŽAVANJE MEĐUNARODNOG MIRA I BEZBJEDNOSTI

UN trećeg svijeta imale su mali utjecaj na održavanje mira i bezbjednosti, jer bez obzira na činjenicu da su se mnogi sporovi pojavili u trećem svijetu, skoro svi su imali hladnoratovsku dimenziju i tako ograničavali sposobnost UN-a da djeluje. A za direktna pitanja hladnog rata UN su i dalje bile od male važnosti. Međutim, iako su UN bile sklonjene na marginu kada su se supersile sukobile, one su i dalje mogle biti vrijedan faktor.

Tijekom kubanske raketne krize 1962. godine, SAD su koristile Vijeće bezbjednosti da osramote SSSR sa fotografskim dokazima o sovjetskim raketnim lokacijama. Koridorska diplomatija van scene i posredovanje generalnog sekretara pomogli su u rješavanju krize. Popuštanje U Thantu umjesto ultimatumu predsjednika Kennedyja omogućilo je Hruščovu da sačuva obraz. Ali SAD su tražile od Organizacije američkih država da legitimizira svoju pomorsku 'karantenu' Kube, a blanko odbijanje Fidela Castra da dozvoli UN-u da demontira lokacije raketa bilo je podsjetnik na potrebu da se uzme u obzir ponos i pogledi manjih država. SSSR je stavio veto na rezoluciju kojom se osuđuje njegova invazija na Čehoslovačku u augustu 1968. godine, a novopostavljena čehoslovačka marionetska vlada uklonila je ovu tačku sa dnevnog reda UN-a. Pošto Sovjeti nisu imali namjeru da odstupe, UN nije mogao ništa praktično učiniti. Ali zbog UN-a, Sovjeti su bili stavljeni u veoma neugodan položaj. Sovjetski ambasador je bio 'umoran, nelagodan i posramljen', i odavao je dojam 'da čita tekstove u koje čak ni on nije mogao vjerovati' (A. Boyd, 1971:262). Iako je sovjetski veto na osuđujuću rezoluciju bio unaprijed zaključen, traženo je uvjerljivo opravdanje. Činjenica da je deset od petnaest članova

Vijeća glasalo za rezoluciju jasno je zabilježila težinu mišljenja – kao i mnogi govori na sljedećoj Generalnoj skupštini.

12.1. Indijsko-pakistanski rat 1971. godine

Nastajanje Bangladeša u indijsko-pakistanskom ratu 1971. godine, jasno je ukazalo na nemoć UN-a kada su u pitanju bili interesi stalnih članica. Do juna 1971. godine, milioni izbjeglica su preplavili Indiju iz istočnog Pakistana, a kolera je izbila u Kalkuti. Ali Sovjetski Savez je bio zaštitnik Indije, Narodna Republika Kina pokrovitelj Pakistana, a SAD nisu bile voljne da zauzmu čvrst stav koji bi mogao naštetiti detantu s Moskvom i zbližavanju s Pekingom. Zbog toga 'o problemu nisu ni razgovarali privatno' (U. Thant, 1978:44). U Thantove 'molbe i upozorenja Vijeću bezbjednosti, privatno i javno, naišli su na nerazumijevanje. Tek kada je počeo rat, 3. decembra, Sastanak Vijeća bezbjednosti je otpočeo, ali je blokiran vetom i predmet je proslijeđen Generalnoj skupštini po proceduri Ujedinjenja za mir. Skupština je pozvala na prekid vatre i povlačenje snaga, dve nedjelje prije nego što je to isto učinilo i Vijeće bezbjednosti (iako bez glasanja). Ali do tada su indijske trupe postigle svoje ciljeve i pakistanska kapitulacija je bila skoro gotova.

12.2. Kipar

Međutim, dok UN nisu mogle ništa učiniti kada su se supersile raspale, njene aktivnosti na očuvanju mira nastavile su davati vrijedan sekundarni doprinos miru – uz podršku ne samo velikih sila već i država trećeg svijeta. Snage UN-a na Kipru (UNFICYP) – koje su, neuobičajeno, sadržavale trupe stalnog člana, Britanije – poslate su 1964. godine da pokušaju spriječiti borbe između kiparskih Grka i Turaka, održati red i pomoći u obnavljanju normalnih uvjeta. Tijekom narednih deset godina UNFICYP je radio mnogo humanitarnog rada, ali, suočen sa značajnim međuzajedničkim tenzijama, nije mogao učiniti ništa više od toga da se umiješa na *de facto* linije fronta između zajednica, da patrolira osjetljivim područjima i generalno da pokušava održati mir.

Pogrešan pokušaj državnog udara 1974. godine, doveo je do turske invazije, a kasnije i do stvaranja Turske Republike Sjeverni Kipar (Republiku je priznala samo Turska). UNFICYP nije mogao učiniti ništa po tom pitanju jer nije bio ni namijenjen ni opremljen da se odupre vojsci u

takvoj akciji. Ali to je pomoglo u smirivanju krize, na kraju zaustavilo varvarstvo borbi, pomoglo učvršćivanju linija prekida vatre i uspostavilo aerodrom u Nikoziji kao područje pod zaštitom UN-a. Od tada ta sila djeluje kao tampon na podijeljenom ostrvu.

12.3. Kašmir 1965. godine

Održavanje mira se, također, pokazalo korisnim 1965. godine kada su se Indija i Pakistan sukobili. Uz pomoć generalnog sekretara uspjeli su okončati borbu oko, i (u dogledno vrijeme) dogovoriti vlasništvo nad pustom, nenaseljenom slanom močvarom, Rann of Kutch. Ali oni su ignorirali pozive Vijeća bezbjednosti na prekid vatre u Kašmiru, a u rijetkim demonstracijama jednoglasnosti koje su odražavale uočenu ozbiljnost prijetnje, Vijeće je poslalo U Thanta na potkontinent. Nepopustljivost obje strane natjerala je Thanta da svoju 'bespomoćnost' proglasi Vijeću bezbjednosti. Nakon višednevnog zastoja, obje strane su smatrale prihvatljivom rezoluciju Vijeća bezbjednosti kojom se zahtijeva prekid vatre i povlačenje trupa na položaje koji su držani prije početka borbi. Thant je osnovao novu, kratkoročnu posmatračku grupu koja je pomagala postojećoj mirovnoj misiji na indijsko-pakistanskoj granici u vitalnom zadatku smirivanja tenzija i nadgledanja prekida vatre. Nije Vijeće bezbjednosti bilo presudno za postizanje primirja i povlačenja jer je u ovom slučaju sovjetski premijer Aleksej Kosigin je pregovarao o Taškentskoj deklaraciji, koju su dve strane potpisale u decembru 1965. godine.

12.4. Rat na Bliskom istoku, 1967. i 1973. godine

U Egiptu, Prve snage UN-a za hitne slučajeve (UNEF I) imale su neočekivano veliki i dugotrajan posao. Dok su se Sovjeti protivili, SAD, druge zapadne sile i brojne manje države pozdravile su ideju da UNEF I treba da igra smirujuću ulogu u ovom opasnom regionu. Sa svoje strane, Egipat je smatrao korisnim da ima međunarodni tampon između njih i njihovog jačeg susjeda. Sve dok su Izrael i Egipat bili voljni da žive u miru, UNEF im je pomagao da ga održe. Ali arapsko-izraelske tenzije su opasno porasle u proljeće 1967. godine i, nakon egipatskog zahtjeva da se UNEF I skloni s puta u određenom području, generalni sekretar UN-a ga je potpuno (i kontroverzno) povukao. To je bilo u vrijeme paralize Vijeća bezbjednosti; prvi sastanak Vijeća 1967. godine održan je koncem maja, ali je nakon toga prekinut

Kada je 5. juna izbio rat, ni Izrael ni Egipat nisu sazvali sjednicu Vijeća bezbjednosti. Međutim, brzo je postalo jasno da će Izrael masovno trijumfovati nad Egiptom, Sirijom i Jordanom. Leonid Brežnjev, sovjetski lider, želio je da spasi svoje saveznike od još goreg poniženja, i, kako je rekao predsjedniku Lyndonu Johnsonu, Moskva nije željela učešće u bliskoistočnom ratu. Tako su Sovjeti odustali od insistiranja da Izrael bude osuđen kao agresor, a Vijeće bezbjednosti je pozvalo na prekid vatre. Nakon šest dana, Izrael je postigao svoje ciljeve i Vijeće bezbjednosti je podržalo Thatov prijedlog da se pošalju posmatrači kako bi obnovili prisustvo UN-a. Oficiri mirovnih snaga koje su od 1949. godine bile stacionirane u Jerusalamu – Organizacije UN za nadzor primirja (UNTSO) – su stoga poslane na Golansku visoravan između Izraela i Sirije, a kasnije i na Suecki kanal između Izraela i Egipta. Ali, iako je u novembru 1967. godine Vijeće bezbjednosti jednoglasno prihvatilo okvir za sveobuhvatno rješenje bliskoistočnog sukoba (Rezolucija 242), rješenje nije moglo biti postignuto. Arapi i Izraelci su nastavili živjeti u ratnom stanju. UNTSO je pretrpio žrtve i generalni sekretar je ozbiljno razmišljao o njegovom povlačenju. Ipak, to je bio koristan tampon sve dok strane nisu htjele da se borba eskalira.

Druga najopasnija kriza nakon 1945. godine, dogodila se kada je izbio rat u istom regionu, 1973. godine. Preko Vijeća bezbjednosti pozvali su na prekid vatre. Borbe su ponovo izbile i pokreti sovjetskih trupa potaknuli su SAD da prebace svoje snage i stave ih u nuklearnu pripravnost. Sam sporazum o slanju drugih snaga UN-a za hitne slučajeve (UNEF II) na Sinaj ublažio je krizu supersila, ali je zaista vitalna uloga UNEF-a II bila u jačanju krhkog primirja i smirivanju tenzija na terenu. Zatim je pratila povlačenje trupa i uspostavila tampon zonu na Sinaju. Budući da su i Egipat i Izrael željeli da održe stabilnost, obje države su surađivale sa UNEF-om II, što je pomoglo da se osigura mir sve do Sporazuma iz Camp Davida 1978. godine i egipatsko-izraelskog mirovnog sporazuma sljedeće godine. Imajući na umu osudu njenog arapskog saborca u ovom razvoju događaja, Sovjetski Savez je tada najavio da će staviti veto na produženje mandata UNEF II. Snage su stoga tiho povučene. Inspektori iz misije za podršku Sinaju sa američkom posadom djelovali su kao posmatrači sve do 1982. godine kada su multinacionalne snage i posmatrači koji nisu UN, preuzeli vlast, a Izrael je konačno napustio egipatsku teritoriju.

U međuvremenu, koncem maja 1974. godine, iscrpljujuća šatlova diplomatija američkog državnog sekretara Henrija Kisindžera donela je izraelsko-sirijski sporazum o deaktiviranju njihovih snaga pod nadzorom Promatračkih snaga UN-a (UNDOF), koje bi tada patrolirale

tampon zonom između njih. Supersile su zajednički sponzorirale stvaranje UNDOF-a jer su željele da ograniče mogućnosti konfrontacije preko svojih sirijskih i izraelskih klijenata. Za manje od mjesec dana, UNDOF je razriješio vrlo neprijateljsku situaciju i svojim stalnim prisustvom pomogao da se spriječi slučajni sukob na veoma opasnoj granici. Treba napomenuti da je još jedna mirovna snaga poslana u Liban 1978. godine i ona se bavila vrijednim humanitarnim radom, ali je bila bespomoćna da spriječi izraelske upade i bila je zaglavljena iza izraelskih linija tri godine nakon izraelske invazije na Liban 1982. godine.

12.5. Uloga genarlnog sektretara UN U Tanta

Izbor U Thanta iz Burme da popuni ostatak Hammarskjoldovog mandata direktno je odražavao dodatni značaj novih afro-azijskih država. Thant je preuzeo vlast kada su UN prolazile kroz teške dane. Bile su u finansijskim teškoćama, aktivnosti očuvanja mira bile su pod izazovom, a Moskva se zalagala za trojku. Thantovo hrabro i vješto rukovanje kubanskom raketnom krizom iz 1962. godine, smirilo je kampanju trojke. Na sopstvenu inicijativu dao je Hruščovu i Kastru prihvatljive načine za povlačenje, i uključio se u mukotrpne pregovore nakon krize dok je Vijeće ostalo neaktivno. U novembru 1962. godine niko nije osporio Thantov izbor na pun, petogodišnji mandat i on je bio u mogućnosti da insistira i dobije ista ovlašćenja kao prethodni generalni sekretari. Nevoljno je prihvatio drugi mandat (koji je počeo 1967. godine) kada mu je P5 'obećao svaku pažnju i praktično ga molio iz klečećeg položaja' (A. Boyd, 1971:436). Ipak, kada je Thant napustio funkciju, začuo se široko rasprostranjen osjećaj olakšanja. Jedan od razloga bio je mit da je Thant, u poređenju sa Hamarskjoldom, bio neaktivan, neefikasan i da mu nedostaju karakterne i liderski kvalitete. Osobine ove dvojice ljudi bile su različite. Bili su iz vrlo različitih dijelova svijeta i dok je Hammarskjold djelovao u vrevi, Thant se kretao tiho. Ali možda je Hammarskjold imao previše ličnog sa funkcijom, jer je umalo uništio moć i ugled generalnog sekretara. S druge strane, Thant je ojačao svoju kancelariju i pokazao njene kapacitete. Thant je imao kičmu, nije krio svoje stavove i nije njegov stav mogao biti pokrenut protiv njegove volje. Govorio je protiv rata u Vijetnamu, rekao je sovjetskoj javnosti na Moskovskom radiju da su bili pogrešno informisani o Kongu, i ne samo da je osudio sovjetsku invaziju na Čehoslovačku, već je pozvao očajnog čehoslovačkog ambasadora da progovori u Vijeću bezbjednosti. Ali Thant je napadnut zbog bojažljivosti kada su zapadne sile morale nekoga okriviti za izbijanje šestodnevno bliskoistočnog rata 1967. godine.

Thant je predsjedavao UN-om kada je isti bio u političkom zastoju. Razvoj sofisticiranih metoda upravljanja krizama između supersila lišio mu je prostor za manevar koji je postojao za njegovog prethodnika. To je, također, učinilo svijet manje zabrinutim zbog malih ratova koji eskaliraju u sukobe supersila. Ipak, Thant je vjerovatno djelovao neovisnije od bilo kojeg drugog generalnog sekretara. On je otišao dalje od Hammarskjold-a kada je odobrio prvo upotrebu sile, a zatim i odlučnu vojnu akciju za okončanje otcjepljenja Katange od Konga. Uprkos francuskom i sovjetskom oprezu i kritici, on je proširio odgovornosti generalnog sekretara za održavanje mira. Preuzeo je inicijativu u sporazumu iz 1962. godine, kojim je Zapadna Nova Gvineja 'prebačena' iz Nizozemske u Indoneziju i povezanom slanju misije UN-a (Privremeni izvršni organ UN-a – UNTEA) na teritoriju, omogućavajući im da izbjegnu da je predaju direktno Indoneziji. Nizozemsko priznanje da vrijeme nije na njihovoj strani i američki diplomatski pritisak bili su važni u rješavanju ove opasne krize, ali je i Thantova uloga bila vrijedna.

Godine 1963. pomogao je u izradi sporazuma o razdruživanju u jemenskom građanskom ratu i dobio podršku Vijeća bezbjednosti za posmatrača UN-a koji su bili postavljeni između Jemena i Saudijske Arabije. On je 1963. godine, također, uvjerio relevantne strane da dozvole a tim UN-ovih posmatrača da utvrdi da li narodi Sjevernog Bornea i Sarawaka žele uniju s Malezijom, a ne s Indonezijom ili Filipinima.²⁴ Vijeće bezbjednosti je odobrilo Thantov prijedlog za slanje Posmatračke misije UN-a za Indiju i Pakistan (UNIPOM) 1965., a 1970. godine posredovao je u budućnosti Bahreina, čime je omogućio Iranu da se odrekne svojih zahtjeva, a Britaniji da se povuče iz Zaljeva. Thant se izvukao jer je bio oprezniji od Hammarskjolda i izbjegavao je nepotrebnu konfrontaciju. Kada Thant nije uspio, to je bilo zbog stavova stranaka – na primjer, 1971. godine kada su ignorirana njegova upozorenja o bratoubilačkim sukobima u istočnom Pakistanu.

Povlačenje UNEF I 1967. godine izazvalo je mnogo kritika Thanta. Međutim, nepristajanje na zahtjev predsjednika Nasera prekršilo bi ključni princip pristanka za očuvanje mira, i malo bi država bilo spremno prihvatiti mirovne snage u budućnosti. UN nisu imale pravo da rade šta žele sa dobrovoljcima koji su privremeno obukli plave sljemove; a u svakom slučaju dva kontributora su jasno dala do znanja da će, s obzirom na zahtjev Egipta, povući svoje trupe.

²⁴ Ova situacija je izazvala trogodišnju konfrontaciju između Indonezije i Malezije, ali i indirektno njeno kratko napuštanje UN-a.

12.6. Uloga generalnog sekretara Kurta Waldheima

Thant nije bio administracijski sekretar i Vijeće bezbjednosti je tražilo nasljednika koji bi mogao dovesti u red Sekretarijat i pozabaviti se finansijskim problemima UN-a. Nakon mnogo poteškoća, u jedanaestom satu zasjedanja, Vijeće bezbjednosti je odabralo Kurta Waldheima iz Austrije. Ironično, s obzirom na činjenicu da je kasnije diskreditiran zbog ratne službe u nacističkim oružanim snagama, Waldheimova glavna preporuka je bila njegova nekontroverzna evidencija (H.G. Nicholas, 1992:73). Međutim, bez obzira na to, on je 'davao satisfakciju' i prošao je bolje od svojih prethodnika. Ovo je bilo, prvo, zato što je Waldheim bio pošteđen vrsta kontroverzi sa kojima su se suočili Lie i Hammarskjold, i naišao je na manje potencijalnih problema i opstrukcija.

Kontinuirano poboljšanje međunarodne klime i nespremnost strana da koriste UN u važnim sukobima, ograničili su njegov domet. U međuvremenu, ulazak Narodne Republike Kine u UN 1971. godine, dao je snažnog zagovornika francusko-sovjetske odlučnosti da se generalni sekretar zadrži na kratkom vođstvu. Drugi razlog zašto je Waldheim bio manje kritiziran bio je taj što su države shvatile da je pragmatičan, tih, neupadljiv pristup diplomate najbolji za posao. Waldheim je bio siguran. Nije hektorirao. Bio je nervozan zbog uvrede članova i sukobio se sa vladama samo tri puta: govoreći o američkom bombardiranju sjevernovijetnamskih nasipa 1972. godine; stavljanjem terorizma na dnevni red Skupštine 1972. godine (protivno volji nekoliko važnih država); i 1976. godine javnim pozivom na prekid vatre u Libanu i njegovo održavanje kao jedinstvene države. Treći razlog zašto je Waldheim bolje prošao je taj što su njegovi prethodnici čvrsto uspostavili kancelariju generalnog sekretara. Osvojili su pravo da se obrate Vijeću bezbjednosti, da preuzmu odgovornost za mirovne operacije (pod ingerencijom Vijeća), da se na vlastitu inicijativu uključe u utvrđivanje činjenica i dobre da pokrenu mir. Iako je Vijeće čvrsto držalo Waldheima, on je prilagodio UNTSO-ove aranžmane za posmatranje nakon bliskoistočnog rata 1973. godine. Kada je UNEF II preuzeo većinu zadataka UNTSO-a na egipatsko-izraelskoj granici, postavio je održavanje mira na zdravije finansijske osnove predlažući da se troškovi UNEF-a II tretiraju kao dio troškova UN-a. Kada je Turska napala Kipar 1974. godine, on je pitao predsjednika Vijeća bezbjednosti da sazove sastanak kako bi mogao izvijestiti o informacijama koje je dobio od svog predstavnika i komandanta snaga UN-a. A podjelom Kipra, Waldheim je pretvorio UNFICYP iz sile reda i zakona u silu za barijeru.

Britanija je oštro ukorila Waldheima 1972. godine kada je pokušao da umiješa svoju kancelariju u sukob u Sjevernoj Irskoj, a nije uspio ni pregovarati o povlačenju Vijetnama iz Kampučije (Kambodža). Ali organizirao je vrlo uspješnu konferenciju s ciljem pomoći kampučijskim izbjeglicama. Sastanak 1979. godine o vijetnamskim izbjeglicama i rasjeljenim licima udvostručio je broj mjesta za preseljenje, proizveo 190 miliona dolara novih sredstava za centre za preseljenje i uvjerio šefa vijetnamske delegacije da zaustavi prisilne odlaske (tada ih je bilo 65.000 mjesečno). Radeći tiho i diskretno, Waldheim je tvrdio da je često 'spasao ljudski život, čak i oslobodio čitave grupe ljudi od progona' (K. Waldheim, 1980:1). Najdramatičniji primjer bio je kada je odleteo sa osam francuskih talaca u Pariz 1977. godine, nakon što su dogovorili njihovo oslobađanje iz Zapadne Sahare.

Tek nakon što je Waldheim prestao biti generalni sekretar, pokazalo se da je Waldheim, umjesto da veći dio Drugog svjetskog rata provede u Beču pišući kratku, neimpresivnu tezu (kako je tvrdio), bio na Balkanu kao mlađi štabni oficir sa jedinicama njemačke vojske koje su činile zločine. Tvrdio je da nije znao ništa o zločinima i da nije bilo dokaza koji bi ga direktno povezivali s njima. Šta god da je istina, Waldheimovi preokreti – u početku potiskujući istinu, a zatim pokušavajući da je negira, i priznavajući u svakoj fazi samo ono što se moglo dokazati protiv njega – postavili su ozbiljna pitanja o njegovoj sposobnosti da je ikada mogao biti na visokoj funkciji.

Međutim, sa ovom epohom treba istaći da je međunarodno društvo transformirano pojavom trećeg svijeta, ali temeljna stvarnost igre između suverenih država ostala je nepromijenjena. Glavni utjecaj trećeg svijeta bio je u promjeni prioriteta UN i značajnoj promjeni međunarodne agende anatemiranjem kolonijalizma, rasne diskriminacije i jaza između Sjevera i Juga. Većinski impuls i otvorenost Juga činili su život Zapadu sve neugodnijim (što je samo po sebi pokazatelj značaja UN-a). To je, također, doprinijelo povlačenju P5 u Vijeće bezbjednosti i postepenoj rehabilitaciji tog organa. Ali, hladni rat je i dalje sprječavao Vijeće da igra vodeću ulogu u mnogim međunarodnim sporovima, a UN je sudjelovao u padu idealizma koji je izazvao vijetnamski rat. Do 1980. godine taj pad je prelazio u krizu.

13. PERIOD KRIZE UN 1980-TIH GODINA XX STOLJEĆA

Kako su prolazile sedamdesete i nailazile osamdesete godine, međunarodna klima se promijenila nepovoljno za UN, zbog čega one nisu mogle igrati ulogu u mnogim sukobima zbog

nespremnosti spornih strana. Revolucionarna iranska vlada koja je preuzela vlast u februaru 1979. godine ignorirala je apele Vijeća bezbjednosti i presudu ICJ-a kojom se traži oslobađanje američkih diplomata koji su bili zarobljeni u Iranu. Došlo je do borbi između Kine i Vijetnama (čiji je pokrovitelj bio SSSR). Izrael i Palestinska oslobodilačka organizacija bili su u sukobu u Libanu. Centralna Amerika je patila od društvenih sukoba i pobuna. U decembru 1979. godine, rasplamsao se hladni rat, invazijom SSSR-a na Avganistan. Kada je u septembru 1980. godine počeo iransko-irački rat, Vijeće bezbjednosti je besposleno gledalo kako se dvije 'problematične' države sukobljavaju. Tijekom svog prvog mandata kao generalnog sekretara, Javier Pe´rez de Cue´llar nije mogao identificirati niti jedan sukob koji je bio riješen zahvaljujući naporima UN-a. Ovi neprikladni uvjeti su se odrazili u 'uvelike imobiliziranom' Vijeću bezbjednosti. Diplomate UN-a smatrale su ga najmanje uspješnim organom UN-a i, u svom prvom godišnjem izvješću, de Cue'llar je izrazio zabrinutost zbog toga što je svijet 'opasno blizu nove međunarodne anarhije i da se krenulo ka izuzetno opasnom kursu, čiji je jedan od simptoma kriza multilateralnog pristupa u međunarodnim poslovima i prateća erozija autoriteta i statusa svjetskih i regionalnih međuvladinih institucija (Izvještaj generalnog sekretara o radu organizacije, septembar 1982. godine, UN dokument A/37/1.3. de – reseacch.un.org). Međutim, odnos SAD i UN-a je bio taj koji je zahtijevao de Cue'llar-ovu najveću pažnju i to je bila je njegova najveća briga tijekom njegovog prvog mandata kao generalnog sekretara.

13.1. Sukob SAD-UN u Generalnoj skupštini

U SAD, izbor Ronalda Reagana za predsjednika u novembru 1980. godine pojačao je 'raspoloženje široko rasprostranjenog razočaranja' prema UN-u. Organizacija je „napadnuta na osnovu toga što proizvodi više retorike nego akcije, da je neefikasna i često ignorirana, te da sistem jedna nacija, jedan glas omogućava Trećem svijetu da dominira u donošenju odluka – odvajajući glasačku moć od mogućnosti djelovanja' (K. Waldheim, 1984:93). SAD su i dalje smatrale UN korisnim, posebno zato što su dozvolile generalnom sekretaru da pokuša riješiti naizgled nerješive probleme poput Afganistana ili Kipra. A američko katastrofalno iskustvo 1982–1984. godine sa Multinacionalnim mirovnim snagama u Bejrutu bilo je oštar podsjetnik na vrijednost prepuštanja mirovnih snaga UN-u. (I Jeane Kirkpatrick – Reaganova ambasadorica pri UN – i Reagan su priznali prošle uspjehe UN-a u stvaranju mira i očuvanju mira.)

Godine 1982. bila je na strani gubitnika u 24 od 157 odluka. U devetnaest od njih, SAD su bile potpuno same ili im se pridružio samo Izrael. Dodatnu uvredu nanelo je odbijanje UN-a da podrži američke intervencije u Centralnoj Americi. I tako je Reganova administracija imala tendenciju da smatra UN 'problematičnom sporednom pojavom', mjestom gdje su Kirkpatrick i njegovi saradnici bili 'borbeni branioci vjere, koji su izlazili iz svoje tvrdave u američkoj misiji uglavnom da bi vodili bitku s nevjernicima, da bi kažnjavali prestupnike i brinuti o lojalnosti navodnih saveznika' (B. Urquhart, 1987:327). U američkoj administraciji se vjerovalo da je Vijeće bezbjednosti "postalo zarobljenik radne većine u Sovjetskom Savezu/Trećem svijetu i političke agende tog bloka: anti-Izrael, anti-zapad, anti-SAD". Ova slika SAD-a kao žrtve (u smislu glasanja) svih osim njihovih bliskih prijatelja nije bila sasvim tačan prikaz stvarnosti. Generalna skupština nije radila na jasnim blokovskim linijama. Čak ni evropski saveznici SAD-a nisu podržali njenu intervenciju u Grenadi 1983. godine, zbog čega ju je osudila Generalna skupština. S druge strane, i bez obzira na opštu kohezivnost sovjetskog bloka, Poljska je češće stajala na strani SAD nego Meksiko. Među afričkim državama, Zimbabve (veliki primalac američke pomoći) glasao je sa SAD rjeđe od Libije. Štaviše, Generalna skupština je osudila sovjetsko prisustvo u Afganistanu, pozvala na trenutno povlačenje vijetnamskih trupa iz Kampučije (Kambodža) 1979. godine i odbacila kubanske napore da odredi Portoriko kao američku kolonijalnu teritoriju. U Vijeću bezbjednosti 1978. godine šest nesvrstanih država glasalo je sa SAD o neovisnosti Namibije, a SAD su nastavile slijediti multilateralni put u Južnoj Africi, smatrajući rezolucije Vijeća bezbjednosti osnovom i stožerom za nagodbu i kao pružanje 'neophodnog kredibiliteta. Međutim, ono što se računalo su percepcije Reganove administracije, koje su je navele da odbaci pažljive analize Sekretarijata koje pokazuju da je većina država glasala sa SAD za više od polovine rezolucija koje je usvojila Generalna skupština. Oni su, također, ohrabivali zaobilaznje UN-a u nadi da će na taj način SAD biti vjerovatnije da će dominirati pregovorima, izbjeći neugodne kritike i isključiti Sovjetski Savez iz međunarodnih pitanja. U međuvremenu, navodna rasipnost Sekretarijata i sistema UN-a generalno je ponudila sredstvo za osvetu UN-u. Dugotrajne finansijske poteškoće UN-a postale su akutne do 1980-ih godina. To je djelomično bilo zato što je UN-ov budžet za bujanje prkosio svim pokušajima smanjenja, dijelom zbog neuspjeha mnogih država da plate svoje obaveze na vrijeme.

Uznemiren od strane Heritage Foundation, Kongres je 1985. godine usvojio Kassebaumov amandman, kojim se zahtijeva smanjenje američkog doprinosa UN-a sa 25 na 20

postu budžeta osim ako UN ne usvoji drugo glasanje o budžetskim pitanjima. Budući da je dodatno zakonodavstvo Kongresa smanjilo federalnu potrošnju, SAD su 1986. godine platile samo oko 12 posto budžeta. Niko drugi nije mogao – niti bi – nadoknadio nedostatak. (Većina država je plaćala između 0,01 i 0,02 posto budžeta.) S obzirom na to da SAD čine preko 80 posto zaduženja UN-a, UN su bile u nevolji.

S druge strane, umjesto da se fokusira na svjetske probleme, generalni sekretar je morao gubiti dragocjeno vrijeme jureći novac i održavajući organizaciju na površini. Konferencije su otkazane, troškovi osoblja su smanjeni, a Generalna skupština 1986. godine smanjena je sa 13 na 10 sedmica. Početkom 1987. godine bilo je manje od nedjelju dana gotovine u rukama, a na kraju godine generalni sekretar je predvideo skorbu nelikvidnost. Američki evropski saveznici jasno su pokazali svoje neodobravanje finansijske delinkvencije SAD, kao i Japan, koji je želio stalno mjesto u Vijeću u održivom UN-u. Druge neplatitiše osramotili su Vašington najavljujući da će otplatiti ono što duguju: Kina namjerava da vrati skoro 4,4 miliona dolara, Sovjetski Savez je ponudio 18 miliona dolara, a Francuska (koja je dugovala 4,35 miliona dolara) je rekla da će početi da plaća svoj puni procenjeni doprinos. Ovi različiti pritisci postepeno su dali rezultate. Kirkpatrick je smatrao da debate i rezolucije postaju sve konstruktivnije. Na posebnom zasijedanju Skupštine o Africi 1986. godine, samokritika je bila očiglednija od napada na 'imperijalizam'. „Grupa od 18 članova“ Skupštine se poklonila SAD-u tako što je, ustvari, predložila rezove u Sekretarijatu, preporučila ponderisano glasanje o budžetu UN-a i obuzdala ekstravaganciju Generalne Skupštine. Prijedlozi su prihvaćeni 1986. godine uz tihu sovjetsku podršku. (SSSR je dijelio želju Amerike da čvrsto drži uzde u rukama velikih sila.)

13.2. Uloga generalnog sekretara: Javier Pe´rez De Cue´llar

Godine 1981. Kurt Waldheim se bližio kraju svog drugog mandata generalnog sekretara. Težio je trećem mandatu, ali ga je Kina ucijenila, a nakon šest sedmica rasprave i šesnaest tajnih glasanja. Javier Pe´rez de Cue´llar iz Perua se pojavio kao kompromisni kandidat koji je svima bio prihvatljiv. Usmjeravajući srednji kurs između modela Hammarskjold i Thant, de Cuellar je osvojio visoko mišljenje svih, čak i onih koji nisu mislili dobro o UN. Godine 1986. nije bilo spora oko davanja drugog mandata. Kao i njegovi prethodnici, Pe´rez de Cue´llar je naslijedio probleme u Sekretarijatu, koji je bio 'debeo i mlitav' sa '[previše] najviših zvaničnika, političkih imenovanja, itd. Generalna skupština se složila da su rezovi potrebni. U roku od dvanaest

mjeseci, viši kadar je smanjen za skoro trećinu, a u narednih nekoliko godina došlo je do ukupnog smanjenja veličine Sekretarijata za 13 posto. Ali de Cue'llar nije bio zainteresiran za administraciju i nije iskoristio ovaj razvoj događaja smanjenjem budžeta i poboljšanjem administrativnog funkcioniranja Sekretarijata.

Na političkom planu, Pe'rez de Cue'llar je naslijedio ured koji je imao značajan utjecaj, koji je štitio zadržavajući svoju nepristrasnost. Do izvjesne tačke njegov položaj je, također, bio poboljšan oživljavanjem hladnog rata i borbom za moć između SAD-a i Generalne skupštine. Nisu se podigle obrve kada je preuzeo nezavisnu inicijativu u vezi sa sporom između Venecuele i Gvajane; u promoviranju regionalnog mirovnog procesa u Centralnoj Americi; u Folklandskom ratu 1982. godine; i u slanju misija za utvrđivanje činjenica i uspostavljanju političkih ureda u Kabulu, Islamabadu, Teheranu i Bagdadu. Također je uspješno proširio svoju posredničku ulogu i uključio sporove između članica unutar samih UN-a kada je odbio potencijalno štetan arapski prijedlog za osporavanje akreditiva izraelske delegacije.

Pe'rez de Cue'llar je kritiziran jer nije pokrenuo Vijeće bezbjednosti u akciju prije očekivane izraelske invazije na Liban 1982. godine. Jedini put kada se direktno pozvao na član 99 (o Libanonu 1989. godine) imao je nezadovoljavajući ishod. Međutim, indirektna upotreba ovog člana je obično efikasnija. Na primjer, generalni sekretar može izraditi povjerljivi memorandum; zatražiti od predsjednika Vijeća da sazove sjednicu kako bi mogao podnijeti izvještaj; ili tijekom sastanka skrenuti pažnju Vijeću na nove informacije i podsjetiti ga na njegove odgovornosti i težinu situacije. Ovo odražava činjenicu da generalni sekretar ima utjecaj, a ne moć, i da se mnoge od njegovih najkorisnijih radnji dešavaju iza kulisa.

Izgledi za međunarodnu zajednicu i Ujedinjene nacije često su se činili mračnim 1980-ih godina. Loša međunarodna klima nije ohrabrila države da se obrate UN-u da razriješe svoje nesuglasice umjesto da ju koriste kao još jedan forum na kojem će ih djelovati. Ipak, desetljeće se završilo dramatičnim, dubokim i zapanjujuće brzim promjenama. Hladni rat je završio i nastupio je period povećanog zajedništva interesa među državama. To je doprinijelo razvoju kolegijalnosti u Vijeću bezbjednosti i vrlo aktivnoj ulozi UN-a u održavanju međunarodnog mira i bezbjednosti. Ali, iako je to bilo u skladu sa ulogom koja je bila predviđena za UN kada je Povelja bila sastavljena, nije bila usklađena sa odgovarajućim resursima koji su stavljeni na raspolaganje Organizaciji da se suoči sa različitim vrstama previranja koja su pokrenuta. Upravo tim izazovima ćemo se sada okrenuti.

14. MEĐUNARODNI POREDAK I MEĐUNARODNI MIR

Devedesete godine su bile desetljeće transformacije u međunarodnim odnosima. Hladni rat je završen. Došlo je do velikog porasta broja članica UN. Apartheid je nestao iz Južne Afrike. Irak je protjeran iz Kuvajta usred mnogo govora o 'novom svjetskom poretku'. Broj demokratija se skoro udvostručio, a potpisano je tri puta više mirovnih sporazuma nego u prethodna tri desetljeća. Ali bilo je i značajnih turbulencija: nestabilnost i sukobi u bivšem sovjetskom bloku; etnički i vjerski sukobi; humanitarne katastrofe i vanredne situacije u državama u razvoju u kojima su građanski neredi bili van kontrole, a bezbjednost ozbiljno nedostajala; i više ratova i otvorenih sukoba nego bilo kada u prethodnih pola stoljeća. Izgubljena je kruta bezbjednost hladnog rata. Važno je napomenuti da su se države obratile UN-u da pokušaju da se pozabave ovim problemima. Kao posljedica toga, UN su doživjele velike trijumfe (kao u protjerivanju Iraka iz Kuvajta 1991. godine), ali i strašne neuspjehe (kao u neuspjehu da spriječe genocid u Ruandi i Bosni). Ali ako su nerealno visoka očekivanja od UN-a bila razbijena, mnogo je postignuto. Patnje mnogih žrtava sukoba su olakšane, a koncepti mira i bezbjednosti i očuvanja mira plodno su prošireni u nastojanju da se ide dalje ka suočavanju s osnovnim uzrocima rata i stvaranju uvjeta u kojima bi ranije sukobljene grupe mogle naučiti živjeti u miru.

14.1. Pregled kolektivne bezbjednosti: Invazija Iraka na Kuvajt

Kolektivna sigurnosna shema Povelje UN inherentno je neprikladna za svijet suverenih država koje prirodno insistiraju na zadržavanju kontrole nad vlastitim oružanim snagama. Također je gotovo nemoguće da funkcioniра tamo gdje velike sile imaju duboko nepovjerenje jedna u drugu. Tako su do 1990-ih godina UN samo jednom pristupile provođenju kolektivne bezbjednosti u praksi – u neobičnoj situaciji Korejskog rata. Ali sa završetkom hladnog rata ova prepreka implementaciji plana Povelje je uklonjena. I skoro odmah se pojavio slučaj koji je doveo do onoga što mnogi smatraju dobrim primjerom tradicionalne kolektivne bezbjednosti kakvu će svijet vjerovatno vidjeti.

Imajući ogromne dugove iz svog rata s Iranom, gledajući na glavnu šansu i problematične odnose sa bogatim Kuvajtom, irački nemilosrdni vladar Sadam Husein izvršio je invaziju i proglasio aneksiju potonjeg u avgustu 1990. godine Vijeće bezbjednosti je brzo osudilo njegovu akciju i donijelo Rezolucija u poglavlju VII (Rezolucija Savjeta bezbjednosti [SCR] 661) kojom

se uvode obavezne ekonomske sankcije. Ali iako su se sankcije primjenjivale gotovo univerzalno, one nisu narušile ni Sadamovu volju ni njegovu moćnu vojnu mašinu. Shodno tome, Vijeće bezbjednosti je zahtijevalo (u SCR 678) da se Irak ili povuče do 15. januara 1991. godine ili da se suoči sa snagom koalicije koju predvode SAD. Kako nije bilo ispunjenja, koalicija je napala 17. januara (operacija je nazvana Pustinjska oluja), a Irak je kapitulirao 3. marta. Vijeće bezbjednosti je 3. aprila utvrdilo uvjete mirovnog sporazuma. Druge rezolucije osudile su represiju nad iračkim stanovništvom i uspostavile posmatračku misiju za nadgledanje granice između Iraka i Kuvajta. Iako je oslobođenje Kuvajta podstaklo mnogo optimizma u pogledu uloge UN-a kao tzv. svjetskog policajca, kritičari Pustinjske oluje su tvrdili da su UN samo legitimirale akciju SAD.

Zaljevski rat je jasno bio u nacionalnom interesu SAD-a, a iz perspektive vanjske politike, bio je tipičan nacionalni interes/odnos snaga. Ali činjenica da je to odgovaralo SAD ne sprječava je da služi i interesima drugih država i međunarodne zajednice. U nekoliko aspekata, ova epizoda je zaista ispunila kriterije za kolektivnu bezbjednost koji su navedeni u Povelji. Prvo, postojala je jasna agresija, Irak je pokušao aneksiju druge države. Drugo, Irak je gotovo jednoglasno osuđen. Treće, postojala je snažna odlučnost u svim važnim krugovima da se ova greška ispravi. Kao posljedica toga, Vijeće bezbjednosti je bilo duboko uključeno, donijevši dvanaest rezolucija prije pokretanja Pustinjske oluje. Operaciju je vojno podržalo dvadeset i devet saveznika, finansijski Japan i Njemačka, a moralno velika većina država. Čak su Libija, Jemen i Jordan učestvovali u ekonomskim sankcijama. SCR 678 teško da je mogao biti mjerodaniji jer su gotovo sve članove Savjeta predstavljali ministri vanjskih poslova na sjednici na kojoj je usvojen. Četvrto, čak i da su postojale stalne snage UN-a, one ne bi bile sposobne da se nose sa prijetnjom od tada četvrte najveće oružane sile na svijetu. I, peto, na kraju rata, pet stalnih članica Vijeća bezbjednosti (P5) dalo je trupe mirovnim snagama poslanim da nadgledaju iračko-kuvajtsku granicu (prvi put da se to dogodilo u mirovnoj misiji UN-a).

Ne može se očekivati mnogo više od kolektivne bezbjednosti nego što su UN postigle 1991. godine. To što su UN odgovorile onako kako su to uradile bilo je zbog jedinstvenosti događaja koji su pokrenuli akciju i slučajne kombinacije brojnih faktora: važnosti nafte, strateška pozicija Kuvajta, nepopularnost Iraka u svjetskoj javnosti, kraj hladnog rata, promjena sovjetske vanjske politike i sposobnost SAD-a da djeluju. Možda bi Vašington postupio slično bez podrške UN-a, ali dužina do koje su SAD išle kako bi dobile glasove UN-a naglašava važnost

legitimirajuće uloge UN-a. UN su potvrdile ispravnost onoga što je koalicija uradila; pomogla je da se države drže u političkoj liniji; i bio je sredstvo za stvaranje diplomatske i opće javne podrške ratu u Iraku. Suprotno tome, neprolazak kroz UN bi imao vrlo visoke troškove vanjske politike: značajno arapsko nezadovoljstvo; mogući nastavak bliskih iračko-sovjetskih odnosa; itd. Rad kroz UN je, također, naglasio važnost Organizacije, pomogao da se američki zagovornici ograniče na oštrije djelovanje i povećao kredibilitet UN-a.

14.2. Održavanje mira i bezbjednosti

Održavanje mira bilo je relativno neuobičajeno prije kraja hladnog rata. Samo trinaest misija je uspostavljeno između 1945. i 1987. godine. Međutim, aktivnost je počela da dolazi do izražaja koncem 1980-ih godina. Misije su se umnožile i a zbunjujuće mnoštvo akronima skovano je za 42 operacije UN-a uspostavljene između 1988. i početka 2003. godine. Početkom 2003. godine bilo je 15 mirovnih operacija u toku, plus dodatnih 13 političkih i mirovnih misija. Operacije su bile po snazi od šačice međunarodnog i lokalnog osoblja, do hiljada vojnih, policijskih i civilnih mirovnih snaga. Neposredno na kraju hladnog rata, održavanje mira pokazalo se korisnim u suzbijanju dva međunarodna sukoba visokog profila: nadgledanje tranzicije Namibije ka neovisnosti 1989-1990 i potvrđivanje povlačenja kubanskih (i južnoafričkih) trupa iz Angole 1989-1991. Još jedna misija omogućila je Sovjetskom Savezu da se izvuče iz Afganistana (1988–1989), iako je bio manje uspješan u svom drugom zadatku pokušaja okončanja građanskog rata u Afganistanu (u kojem su SSSR i Pakistan nastavili intervenirati). Četvrta misija je podržala prekid vatre i nadgledala povlačenje snaga 1988. godine kada je završen dugotrajni iransko-irački rat. Na ovaj način, jedan do sada slabo shvaćen, opskuran i relativno neobičan sklad, privukao je veliku pažnju, posebno nakon što su mirovne snage UN-a dobile Nobelovu nagradu za mir 1988. godine. Eksponencijalni porast broja mirovnih misija koji je uslijedio imao je četiri značajne posljedice. Prvo, došlo je do ogromnog porasta broja mirovnjaka, koji je dostigao vrhunac od 75.000 1993. godine. Drugo, došlo je do odgovarajućeg povećanja broja mirovnih snaga. 1987. godine samo 183 miliona dolara potrošeno je na održavanje mira; do sredine 1990-ih godina trošak je narastao na 3 milijarde dolara. Izdaci za održavanje mira su tada opali, ali su se do početka XXI stoljeća vratili na 3 milijarde dolara. Treća posljedica je veliki porast broja država koje su davale mirovne snage. Godine 1995. ukupno 77 država je dalo doprinos mirovnom osoblju; 2000. godine broj je bio 123. U 2002.

godini, 90 država je dalo doprinos uniformiranom osoblju – uključujući i države koje su primale pomoć u očuvanju mira. Štaviše, nakon 1990. više nije bio slučaj da generalno P5 nije doprinio mirovnim snagama. Četvrta posljedica zahtjevala je da su UN počele da surađuju sa regionalnim organizacijama u očuvanju i izgradnji mira. Ovo je počelo 1993. godine kada je posmatračka misija u Liberiji postala „prva mirovna misija koju su preduzele Ujedinjene nacije u suradnji sa mirovnom misijom koju je već uspostavila druga organizacija“, Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država (ECOWAS). U bivšoj Jugoslaviji UN je saradivao sa tri organizacije: Organizacijom za evropsku bezbednost i suradnju (OEBS), Evropskom unijom (EU) i Organizacijom Sjevernoatlantskog pakta (NATO) (D. Armstrong, L. Lloyd i J. Redmond, 2004:91).

Za razliku od ere hladnog rata, velika većina operacija se sada odvijala unutar (za razliku od između) država, a mirovne snage su ponekad dobijale mnogo veći raspon zadataka, što je dovelo do veće raznolikosti u njihovom osoblju. Ni u kom slučaju sve operacije nisu odražavale ovaj drugi razvoj događaja, a nekoliko je nastavilo da se uspostavlja u međudržavnom kontekstu. Ali i ukupna priroda i javna slika očuvanja mira doživjeli su značajnu promjenu.

14.3. Slučaj Namibije

Prisustvo Južne Afrike u Namibiji, uprkos Generalnoj skupštini, Vijeću bezbjednosti i Međunarodnom sudu pravde, bilo je jedan od najoštrijih trna u tijelu UN-a. Odlučni napori 1970-ih godina doveli su do načelnog dogovora da mirovne snage UN-a nadgledaju izbore prije neovisnosti. Međutim, Južna Afrika je tvrdoglavo ostala na mjestu sve dok je promijenjena međunarodna klima i vojni porazi nisu prisilili na to. Konsekventna grupa UN za prelaznu pomoć (UNTAG) u Namibiji bila je ogromna operacija, koja je koštala otprilike polovinu redovnog budžeta UN-a. Pratila je izbore 1989. godine, nadgledala demilitarizaciju Namibije, održavala red i zakon tijekom izbornog procesa, bavila se humanitarnim radom i nastojala da izoluje Namibiju od spoljnih utjecaja. Zahvaljujući UNTAG-u, 97 posto registrovanih birača učestvovalo je na slobodnim i poštenim izborima, čime je okončana dvadesetogodišnja oružana borba i uvedena još jedna članica u UN.

14.4. Kambodža

Izbori u Kambodži bili su dio ambicioznog i opsežnog pokušaja nacionalnog pomirenja, tijekom kojeg je Prijelazni organ UN-a (UNTAC) zapravo vodio zemlju godinu dana. Nakon ogorčenog građanskog sukoba praćenog desetljećem okupacije Vijetnama koji je podržavao Sovjetski Savez (Kina je podržavala drugu glavnu grupu), okupacione snage su povučene na kraju hladnog rata. Uslijedili su mučni pregovori, koji su na kraju doveli do toga da su se četiri kambodžanske frakcije složile da UN trebaju pokrenuti višestruku mirovnu operaciju. Vrhunac ovog poduhvata trebalo je da bude vlada čiji je legitimitet prihvaćen na svim unutarnjim stranama. Stvari nisu išle glatko. UNTAC je imao neke vlastite značajne unutarnje probleme; jedna od glavnih kambodžanskih frakcija povukla je suradnju; a ostali su se manje nego u potpunosti pridržavali onoga što je dogovoreno. Ali izbori su održani, izlaznost je bila iznenađujuće visoka i pojavila se vlada u kojoj je vlast dijelilo nekoliko frakcija. To je omogućilo UN-u da povuče svoju misiju od 22.000 vojnika (od kojih su tri četvrtine bili vojnici, a jedna šestina policija).

14.5. SR Jugoslavija

U slučaju Zaštitnih snaga UN-a (UNPROFOR) koje su poslone u bivšu Jugoslaviju, sama operacija je često bila u velikim poteškoćama, iako samo u jednoj od tri države nasljednice u kojima su djelovale. Mali broj njenog osoblja nalazio se na granicama Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije i Savezne Republike Jugoslavije, transformiran u martu 1995. godine u snage za 'preventivno raspoređivanje' (UNPREDEP). Problem je tu proizašao iz činjenice da su oko jedne trećine stanovništva Makedonije bili etnički Albanci; da je susedna srpska pokrajina Kosovo i Metohija bila pretežno albanska; ali da je Srbija željela da zadrži srpski otisak na Kosovu jer je Srbima veoma drago na historijskim osnovama. Jasno je da je ovo predstavljalo potencijalni problem (koji je, kao što će kasnije spomenuti, izbio 1999. godine). UN su pozdravile UNPREDEP kao inovativnu instancu 'preventivnog raspoređivanja' iako, u stvari, preventivne misije nisu nove, već tradicionalno održavanje mira predstavlja pokušaj da se nešto spriječi (iako je obično ta stvar druga runda borbe).

U novoj državi Hrvatskoj tri velike srpske enklave odolele su hrvatskoj vlasti. Vodile su se borbe, srpske enklave su u decembru 1991. godine proglasile Republiku Srpsku Krajinu, a

(nakon priznanja Hrvatske od EU) UNPROFOR je poslan u državu u februaru 1992. godine. Posao UNPROFOR-a bio je da patrolira granicama enklava i nadgleda ponašanje Srba u njima, u nadi da će obeshrabriti dalje etničko čišćenje. Zamijenjena je u martu 1995. godine misijom 'vraćanja povjerenja' kako bi se pomoglo u izvršenju sporazuma o prekidu vatre i olakšala reintegracija područja pod srpskom kontrolom. U jednoj regiji, istočnoj Slavoniji, to je uključivalo uspostavljanje prijelazne uprave, ali je do kraja 1998. godine slijedilo Zapadnu Slavoniju i Krajinu u ponovnoj integraciji u Hrvatsku, a Organizacija za evropsku bezbjednost i suradnju (OEBS) preuzela je zadatak nadgledanja rada hrvatske policije.

Daleko najveći dio UNPROFOR-a (a postao je vrlo velika snaga) bio je u Bosni i Hercegovini. Gotovo polovina stanovništva bila je bošnjačka, ali je druga polovina podijeljena otprilike u omjeru 2:1 između pravoslavnih Srba i Hrvata katolika. Nakon što je proglasila neovisnost od Socijalističke federacije Jugoslavije u martu 1992. godine, bila je zahvaćena nasiljem. Ovo je izazvalo sve snažnije revizije mandata UNPROFOR-a, uključujući pozivanje na Poglavlje VII Povelje, u vezi s kojim je Vijeće bezbjednosti zabranilo sve vojne letove u vazдушnom prostoru države; potvrdio pravo da osigura poštivanje zabrane; uspostavio šest 'sigurnih zona' (ili 'sigurnih utočišta') koje su trebale biti slobodne od oružanih napada; odobrili određene mjere za zaštitu svojih civilnih stanovnika; i zatražio prekid vatre širom zemlje. Na terenu su ponekad poduzete teške mjere kao odgovor na značajne provokacije i kršenje obećanja. Pozvani su NATO-ovi avioni, a na teren su dovedene "snage za brzo reagiranje" koje su dovele tešku anglo-francusku borbenu grupu u okolinu Sarajeva. U tom trenutku UNPROFOR je predao u ruke teško naoružane snage od 60.000 vojnika predvođene NATO-om koje su godinu dana nadgledale implementaciju Dejtonskog sporazuma iz 1995. godine i koje su imale ovlaštenje da koriste svoje oružje, kako bi nametnule vojne aspekte mira sporazumom. Nakon godinu dana, druge, manje snage predvođene NATO-om preuzele su sljedeći zadatak stabiliziranja mira gdje ulogu igra visoki predstavnik UN-a je koji održava provodljivost mira.

14.6. Istočni Timor

Istočni Timor je još jedna teritorija koja je privukla međunarodnu pažnju – sa, na kraju, mnogo povoljnijim rezultatom. Godine 1999. održan je plebiscit pod nadzorom UN-a kako bi se odredila budućnost ove siromašne bivše portugalske kolonije, koju je Indonezija otela 1975. godine. Uprkos značajnom zastrašivanju, 98 posto registriranih birača željelo je neovisnost.

Elementi indonežanske vojne uprave i policijskih snaga tada su izveli mnoštvo ubistava, paljenja, pljački i prisilnih deportacija u kojima je uništeno 80 posto zgrada Istočnog Timora, ubijeno oko hiljadu ljudi, a tri četvrtine od 890.000 Istočnih Timoraca su rasjeljeni. S obzirom na političku i vojnu težinu Indonezije, bilo je malo entuzijazma za oružanu intervenciju. Međutim, Australija se nije osjećala u stanju stajati po strani i, nakon mnogo zavrtnja ruku, Indonezija se odrekla prava na Istočni Timor, a međunarodne snage predvođene Australijom uspostavile su red i zakon i nadgledale povlačenje Indonezije. Istočni Timor je tada bio pod upravom UN-a na dvije i po godine, dok je njegova infrastruktura izgrađena da bi mogao samostalno da stoji. U maju 2002. godine, Kofi Anan je prenio vlast na novoizabranog predsjednika, koji je, u znak pomirenja, oputovao na ceremoniju u društvu indonežanskog predsjednika. Rođena je nova suverena država Istočni Timor.

Višestruka priroda mirovnih operacija od Hladnog rata često je odražavala želju da se približimo suočavanju s korijenima sukoba. Umjesto da samo pokušavaju održati mir, UN su svjesno širile svoje mirotvorstvo i aktivnosti izgradnje mira za promociju i konsolidaciju demokratije i obezbjeđivanje pravednijeg i djelotvornijeg upravljanja jačanjem civilnog. Na primjer, posmatračka grupa u Centralnoj Americi od 1989. do 1992. godine, bila je sastavni dio okončanja gorkog spora u Nikaragvi u kojem su SAD bile vodeće spoljni antagonist. U periodu 1993–1994, mirovne snage u Mozambiku su nadgledale demobiliziranje pobunjeničke vojske i njeno transformiranje u legitimnu političku stranku koja se takmičila na slobodnim i poštenim izborima pod međunarodnom kontrolom, pomažući da se konsolidiraju demokratski aranžmani kao dio rješavanja unutarnjeg sukoba. A od 1998. do 2000. godine, UN su doprinijele obnavljanju klime stabilnosti i bezbjednosti, kao i dijalogu među političkim akterima u Centralnoafričkoj Republici. Nadalje, kada su mirovne misije zatvorene u državama koje su bile podvrgnute ratu, UN su 1997. godine eksperimentalno počele ostavljati male urede za podršku izgradnji mira kako bi ojačali mirovni proces i promovirali ljudska prava, demokratiju i vladavinu zakona. Posao je ponekad opasan, a često i veoma težak; ali to znači da UN ima ljude na terenu, koji prate događaje, rade na održavanju otvorenih ključnih kanala komunikacije između frakcija i pronalaze kreativne načine pomoći u oporavku. Sve ove aktivnosti ponekad su dovele do toga da se UN preopterećuju, kako u pogledu svojih resursa, tako i u pogledu svojih nada. I budući da se od očuvanja mira očekivalo previše, bilo je nemudrih odluka koje su narušile reputaciju UN-a i dovele do toga da se zlatno doba očuvanja mira završilo gotovo čim je počelo.

Šta je pošlo po zlu? Moralni bijes u kombinaciji s humanitarnim impulsima zahtijevao je da se ulože naponi da se sukobi ublaže i ublaže ogromna patnja koju su oni nosili – posebno kada su ih prenijeli mediji. Ali pošto niko nije želio da kopa duboko u svoje džepove, UN su morale da se angažiraju u očuvanju mira. Bilo je to jeftino utoliko što su neke misije bile premale da bi izvršile svoje mandate. U Angoli je 1992. godine 400 mirovnjaka dobilo nemoguć zadatak da posmatraju i verificiraju izbore u zemlji veličine Francuske, Njemačke i Španije zajedno. Ruandska misija je bila skoro upola manja od preporučene veličine i od generalnog sekretara je zatraženo da predloži kako bi se mogla smanjiti prije nego što je i poslana. U Bosni je od jedne operativne grupe od oko 1500 do 2000 policajaca zatraženo da izvrši opsežnije zadatke od mnogo hiljada teže naoružanih vojnika NATO-a. Drugo, održavanje mira je bilo jeftino u smislu kvaliteta nekih mirovnjaka. Održavanje mira se proširilo u vrijeme kada su zapadne države smanjivale troškove odbrane i imale manje vojnika za ponuditi. Iako je raspon suradnika rastao, previše mirovnjaka bilo je loše obučeno, loše opremljeno i loše pripremljeno. U Ruandi su UN 'morale uzeti ono što su mogli dobiti', a postojale su velike razlike između opreme 26 mirovnih kontingenata, od kojih su se neki pojavili 'goli', zahtijevajući 'da Ujedinjene Nacije im odgovaraju'. Mnogim policajcima UN-a u Kambodži nedostajala je adekvatna obuka i nisu bili spremni za složenost misije. Treća posljedica pokušaja vođenja mirovnih snaga bila je da je Odjel za mirovne operacije (DPKO) u sjedištu UN-a bio preopterećen. Misije su bile loše pripremljene. Kada je general Dallaire prvi put otišao u Ruandu, sve što je znao o zemlji bilo je ono što je našao u enciklopediji javne biblioteke. Godine 2000, osoblje DPKO-a je još uvijek bilo u obimnom poslu. Što se nada UN-a tiče, preopterećenost se ponekad odražavala, tijekom ili nakon operacije, u neuspjehu ili nesposobnosti organizacije da uspostaviti društvene i političke osnove neophodne za unutarnju mirnu i neometanu funkcionalnost države. Izuzetno skupa operacija u Kambodži (koštala dvije milijarde dolara) je otišla 'kao što rade misije UN-a. . . mnogo prije nego što su osnovne civilne institucije imale priliku da rastu. Ništa nije učinjeno kada je 1997. godine izabrani premijer svrgnut usred teških borbi; izbori održani 1998. godine održani su u atmosferi zastrašivanja i ubistava; a zemlja je ostala 'puna korupcije i kronizma, kontinuiranom ilegalnom sječom drveća, krijumčarenjem droge, iskopavanjem dragulja i neumjerenom prostitucijom'. Budući da je bio zaokupljen drugim mjestima i patio od 'diplomatskog umora', Zapad je 'odlučio da napusti' 'uvijek neuhvatljivi san o demokratiji u Kambodži. Dvadeset osam godina nakon Dejtonskog sporazuma, Bosna je ostala politička i ekonomska pustoš. Napredak u zaštiti ljudskih prava u Salvadoru i

Haitiju (gdje je poslano šest misija) bio je ograničen. Dio razloga za to proizilazi iz problema s misijama. Ali, što je važno, to je bilo i zbog ekonomskih i društvenih uvjeta, „teškog i napetog političkog konteksta“ i nedovoljna odlučnost unutar zemlje da ojača institucije pravde i ljudskih prava. Ovi slučajevi su spasonosni podsjetnik da UN ne mogu same riješiti politički problem. Otpremanje mirovnih snaga je slično stavljanju zavoja na ranu, s ciljem da se omogući da zacijeli. Što je rana veća, to je proces zarastanja duži i teži. Ponekad to može potrajati mnogo godina. Ponekad je rana previše sirova i preduboka za bilo kakvo zarastanje. Jer, kao što rat može biti oblik revolucije, transformacija zasnovana na ratu u mirno i otvoreno društvo je nešto poput revolucionarnog procesa. Zaista, u nekim državama u koje su slane mirovne misije, građanski ratovi su još uvijek bili u punom jeku. U tom kontekstu, gdje su nagrade za uspjeh bile visoke – sjedište vlade, sa svim svojim prednostima, prestižom i moći – a posljedice neuspjeha možda strašne, nije iznenađujuće da se na mirovnjake gledalo instrumentalno. Ako bi njihov rad bio takav da bi vlada, frakcija ili grupa vjerovatno imala koristi od toga, suradnja bi se proširila na njih; ali ako je izgledalo kao da proces očuvanja mira stoji na putu ambicijama grupe, tada su bile male šanse da im grupa pokaže veliko poštivanje.

14.7. Ruanda

Godine 1993. mala mirovna misija tradicionalnog tipa (UNAMIR) poslata je u Ruandu da pomogne u implementaciji mirovnog sporazuma između vlade Hutua i pobunjenika Tutsija (Ruandski patriotski front – RPF). Zatim, u aprilu 1994. godine, obaranje aviona predsjednika Ruande pri slijetanju u Kigali bio je signal za ekstremiste Hutua da preuzmu vlast i krenu u 'najbrži, najefikasniji pohod ubijanja u dvadesetom stoljeću'. U tijeku sto dana, oko 800.000 ljudi je sistematski poklano, uključujući otprilike tri četvrtine stanovništva Ruande Tutsi i mnoge politički umjerene Hutue. Za to vrijeme UNAMIR je bio gotovo paraliziran. Prvi razlog je bio taj što su mirovnjaci smjeli koristiti silu samo u samoodbrani. Drugo, UNAMIR je imao izuzetno nedovoljno resursa u ljudima i municiji. I treće, nakon što je pokolj počeo, kanadski komandant, general Dallaire, nije imao efektivnu kontrolu nad svim svojim trupama. Misija je bila na ivici raspada kada su njeni belgijski članovi povučeni (nakon što je njih deset mučeno i ubijeno), a Bangladeš je nagovijestio da bi se mogao desiti taj primjer. Ubrzo je Dallaire izgubio svaku liniju komunikacije i imao je samo jednu vezu satelitskog telefona s vanjskim svijetom. Dallaire je vjerovao da je UNAMIR mogao napraviti značajnu razliku da je imao 5000 vojnika. I drugi su

mislili isto, a bilo je prilika kada je šaćica hrabrih mirovnjaka spasila mnoge živote Ruande. Međutim, kada je Sekretarijat oglasio stotinu država o jačanju snaga, samo je jedna država odgovorila pozitivno: očigledno je da međunarodna zajednica nije bila sklona da pošalje trupe i opremu u vrtlog Ruande. SAD, čiji je stav bio presudan, imale su na umu i druge krize i, nakon nedavnog iskustva u Somaliji, nisu željeli više afričkih mirovnih snaga. I tako je Vijeće bezbjednosti odgovorilo na Dallaireov apel za pojačanje smanjivši UNAMIR.

U maju – mjesec dana nakon što su ubistva počela – ogorčeni nestalni članovi Vijeća bezbjednosti prisilili su da se poništi odluka o degradaciji UNAMIR-a, a Vijeće je odobrilo njeno povećanje na 5500 pripadnika. Ali bilo je potrebno skoro šest mjeseci da se pronađu vojnici. Prva pojačanja stigla su tek u avgustu. Do tada je RPF okončao genocid i formirao vladu nacionalnog jedinstva. U međuvremenu, Francuska, koja je bila bliska svrgnutoj Hutu vladi, dobila je nevoljno odobrenje Vijeća bezbjednosti za slanje 2330 njenih vojnika (plus 32 Senegalca) kako bi se stvorila 'sigurna zona' za Hutue na jugozapadu (i u tom procesu dali sigurno utočište ubilačkoj miliciji Interhamwe i drugim snagama koje stoje iza genocida).²⁵ Ostali su do avgusta kada su prva pojačanja UNAMIR II preuzela područja pod kontrolom Francuske. Ruanda je bila 'prekretnica u mirovnim operacijama UN-a. To je simboliziralo nedostatak volje da se posvijete očuvanju mira, a prije svega, da se rizikuje na terenu.' Spremnost Francuza da djeluju samostalno u ostvarivanju vlastitih interesa samo je naglasilo poentu. Dugoročno gledano, genocid je destabilizirao Demokratsku Republiku Kongo, gdje je prisustvo pobunjenika iz Interhamwea, u kombinaciji s etničkim tenzijama i mogućnošću pljačke, dovelo 1998. godine do ruandsko-ugandske invazije i rata.

14.8. Srebrenica, Bosna i Hercegovina

Kada je Vijeće bezbjednosti stvorilo sigurna utočišta u Bosni i Hercegovini 1993. godine, nije provjerilo da li su strane na terenu (čija je suradnja bila od suštinskog značaja) saglasne oko ideje. Niti je promijenilo mandat UNPROFOR-a niti obezbijedilo dodatne trupe za osiguranje sigurnih područja. Lahko naoružane mirovne snage UNPROFOR-a obavile su sjajan humanitarni rad, ali su se nalazile u nemogućej situaciji, bez mira koji treba zadržati i nesposobnih da spriječe najgori scenarij u Evropi od 1945. godine – kada su paravojni general Mladić i njegove trupe

²⁵ Stanovništvo Ruande je početkom 1994. godine bilo otprilike 7,6 miliona stanovnika, od kojih je 800.000 bilo pobijeno, 3 miliona je bilo interno rasjeljeno, a preko 2 miliona je pobjeglo u susjedne zemlje.

zauzele tzv. sigurno utočište Srebrenicu i izvukli preko 8000 nenaoružanih civila muškaraca i dječaka koje su potom pobili. Preživjele (uglavnom žene) postale su izbjeglice. Bilo je veliko negodovanje zbog pasivnosti bataljona od 110 holandskih mirotvoraca u Srebrenici, kojima je naređeno da se ne bore. Kritičari su govorili o sramoti i ukazivali na prilike u kojima je sila uspješno korišćena protiv Srba (izmeđujući zgodno ignoriranje vremena kada je sila imala povratne efekte). U Nizozemskoj su ožiljci bili duboki: 2002. godine vlada je pala, a šef vojske je dao ostavku nakon objavljivanja detaljnog izvještaja koji je kritikovao vladu, mirovne snage i UN. Ali, kao što je generalni sekretar upozorio na početku, uvjeti u Bosni bili su potpuno neprikladni za tradicionalno, nenasilno održavanje mira. Sve do genocida u Srebrenici, i uprkos raznim referencama na Poglavlje VII u relevantnim rezolucijama Vijeća bezbjednosti, UNPROFOR se u stvari smatrao tradicionalnom misijom. Jedan od razloga bila je nespremnost ili nesposobnost SAD-a da obezbjede neophodnog vođu, novac ili trupe za oštru akciju, a u suštini su zapadne države bez trupa u Bosni i Hercegovini željele snažne mjere. Lekcije historije očigledno su se zalagale protiv nasilnog djelovanja: jedan komandant je spomenuo opasnost od prelaska 'mogadiške linije' (i završavanja borbama, poput UNOSOM-a u Somaliji 1993. godine), a Butros Ghali je brinuo da će se Bosna i Hercegovina pretvoriti u 'Vijetnam UN-a'. Četvrto, prisustvo UNPROFOR-a u Srebrenici bilo je samo simbolično. Nizozemski mirovnjaci u Srebrenici bili su neadekvatno obučeni, odsječeni od snabdijevanja i podrške, beznadežno brojčano nadjačani od strane srpskih paravojnih jedinica, koji su prijetili da će ubiti nizozemske zarobljenike. Peto, komandant UNPROFOR-a odbio je nizozemske pozive za zračnu podršku jer se bojao da bi to moglo ugroziti nesumnjivo vrijedan humanitarni rad međunarodne zajednice. Drugim riječima, o UNPROFOR-u je razmišljao kao o tradicionalnoj mirovnoj operaciji, za koju je nepristrasnost neophodna. To što je razmišljao na ovaj način odražava konceptualnu zamućenost bosanske operacije i njeno zamagljivanje razlika između održavanja mira i nametanja mira.

15. SANKCIJE

UN, koje oličavaju međunarodni pravni poredak sazdan voljom država posle Drugog svjetskog rata, u mnog razvoja u svijetu umnogome su slične Društvu naroda. One se, također, zasnivaju na svojevrsnom ugovornom odnosu država, koji je, kao nadogradnja, nazidan na dati stepen društva. Ono u čemu se Ujedinjene nacije najviše razlikuju od Društva naroda su baš

sankcije. Prvo i osnovno, sankcije u kolektivnoj bezbjednosti UN-a mogu biti samo kolektivne, jer se Poveljom UN zabranjuje svaka prijetnja silom i upotreba sile u međunarodnim odnosima, a sâmim tim i rat kao sredstvo za rješavanje međudržavnih sporova (čl. 2, tač. 4). Izuzetak je slučaj samoodbrane i drugi posebni slučajevi (čl. 51, 53. i 107). Što se samoodbrane tiče, ona i nije sankcija u strogom smislu međunarodnog prava (Božić, J., 1971:42).

Izazovi svjetske sile i moći doveli su do postepenog prepoznavanja da bi u nekim okolnostima moglo biti poželjno da se pređe dalje od tradicionalnog održavanja mira na znatno čvršći stav. Veća pažnja je počela da se poklanja potencijalu Poglavlja VII Povelje, dijelom s obzirom na mogućnost nevojnih sankcija. Prije 1990. godine, UN su ih nametnule samo dva puta – Rodeziji i Južnoj Africi. Do kraja 2002. godine, to je učinila u ovom ili onom obliku više puta, a sve vojne intervencije UN-a između 1990. i 2000. godine, bile su praćene takvim sankcijama. Tako su sveobuhvatna trgovinska, finansijska i transportna ograničenja primijenjena na Irak, Haiti i bivšu Jugoslaviju. Druge države su se suočile sa selektivnim sankcijama.

Libija je bila predmet embarga na izvoz oružja, aviona i komponenti, kao i ograničenog zamrzavanja imovine i zabrane zračnih veza; Sudan se suočio sa diplomatskim sankcijama; embargo na oružje uveden je Etiopiji i Eritreji, Somaliji, Liberiji, pokretu UNITA u Angoli, Ruandi, talibanskom režimu u Afganistanu i Al-Kaidi (dopunjen zabranom letova i putovanja, zamrzavanjem finansijskih sredstava i diplomatskim sankcijama), i hunti Revolucionarnog vijeća oružanih snaga i Revolucionarnom ujedinjenom frontu u Sijera Leoneu (dopunjeno embargom na naftu i ograničenjima putovanja). Što se tiče UNITA-e, Sijera Leonea i Ruande, također je postojala zabrana trgovine konfliktnim dijamantima – ilegalno izvezenim sirovim dijamantima koji su podstakli pobune. Nakon 1997. godine, UNITA je, također, bila predmet ograničenja putovanja i zamrzavanja sredstava koja su utjecala na visoke zvaničnike i njihove porodice, kao i ograničene zabrane uvoza i izvoza koje su utjecale na teritoriju pod njihovom kontrolom. Ako se o sankcijama sudi po njihovoj sposobnosti, bitno je istaći da Irak nije postao povodljiviji, a srpski vladari su se obogatili kontroliranjem nezakonite trgovine koja je nastala. Sankcije su također tupi instrumenti koji nanose patnju nevinim ljudima i državama. Mnoge države negoduju zbog selektivne i nedosljedne primjene sankcija. Postojalo je očito nezadovoljstvo produžavanjem sankcija protiv Iraka i Libije i one su u Angoli u velikoj mjeri, ako ne i potpuno, zanemarene. Ali kako drugačije UN može da se nosi sa prkosnim i potencijalno opasnim državama koje krše prihvaćena pravila ponašanja i pokazuju slabo poštovanje prema autoritetu UN?

Poglavlje VII Povelje UN-a se često naziva poglavljem za sprovođenje. Aktivnost koju ono ovlašćuje očigledno je takve vrste, a na drugim mjestima u Povelji (u članu 2.7) se pominju „mjere izvršenja” koje se preduzimaju prema njoj. Ali, kao što se ranije vidjelo, predviđene mjere se odnose na međudržavnu agresiju – odnosno kolektivnu bezbjednost. Sredinom 1990-ih godina, međutim, oživljeni fokus na Poglavlje VII uglavnom se odnosio na mogućnost preduzimanja oštrih mjera kao odgovor na ozbiljne probleme koji se javljaju unutar država. Takva akcija postala je poznata kao 'nametanje mira'. Vidjeli smo da su 1961. i 1962. godine, mirovne snage UN-a koristile vojnu silu u (na kraju uspješnim) pokušajima da okončaju otcjepljenje Katange od Konga. Godinama je lekcija izvučena iz tog politički mučnog iskustva bila važnost principa da su mirovnjaci lahko naoružani i da koriste oružje samo u samoodbrani. Niko nije želio 'još jedan Kongo'. Sve do kraja hladnog rata, to je i dalje važno. Ali onda je, dijelom kao odgovor na genocid u Srebrenici i Ruandi, došlo do pomaka ka odobrenju misija za zaštitu civila pod neposrednom prijetnjom fizičkog nasilja. To je do sredine 1990-ih godina dovelo do spoznaje da je doktrini očuvanja mira potrebna revizija, kako bi se uzele u obzir situacije u kojima bi mirovnjaci mogli očekivati da će naići na oružani otpor. Otuda i pojava ideje nametanja mira. Predviđena je mogućnost da misija dobije ovlaštenje prema Poglavlju VII da koristi silu kako bi osigurala usklađenost sa uvjetima svog mandata kada je taj mandat obnavljanje ili održavanje međunarodnog mira i bezbjednosti.

Provođenje mira razlikuje se od kolektivne bezbjednosti utoliko što ova potonja primjenjuje silu djelomično – protiv identificiranog agresora. Nasuprot tome, provođenje mira i dalje naglašava ključni mirovni princip nepristrasnosti, ali na taj način pomjera naglasak sa nepristrasnosti na sporne strane, na nepristrasnost u izvršavanju mandata. Drugim riječima, tradicionalni mirovnjaci djeluju ravnomjerno prema svim stranama u sporu, dok mirovne snage djeluju protiv bilo koje strane koja može zaprijetiti da će poništiti mirovni sporazum ili spriječiti misiju da postigne svoje ciljeve. Ovo je opravdano na osnovu toga da drugačije postupanje može rezultirati neefikasnošću i dovesti do saučesništva u zlu. Provođenje mira, također, može napustiti još jedan ključni princip tradicionalnog očuvanja mira – pristanak. U nekim slučajevima izvršenja (Irak, bivša Jugoslavija, Ruanda), intervencija se dogodila protiv želja vlade. U drugima je 'saglasnost bila kontroverzna i od malog praktičnog značenja' (Liberija, Haiti, Sijera Leone), a iako je pristanak dobijen u odnosu na Somaliju, on je smatran irelevantnim.

Većina operacija nametanja mira bila je izvan UN. Jedan od razloga za to je bio oslabljujući efekat iskustva SAD vezana za UN u Somaliji 1993. godine. Drugi razlog je to što članicama UN-a nije lahko da se dogovore koje radnje poduzeti u složenim i brzim situacijama. Štaviše, intervencija u nasilnom haosu zahtijeva brzo slanje prvoklasnih, dobro opremljenih snaga s jasnim planom i pravilima djelovanja, te spremnošću da se izgleda i djeluje oštro. Budući da UN nema operativni kapacitet, moralo je delegirati (ili pristati na) provođenje mjera koje poduzimaju države ili regionalne organizacije. Malo je vjerovatno da će se ovaj obrazac promijeniti.

16. PROŠIRENJE KONCEPTA 'PRIJETNJE' I 'KRŠENJA' MEĐUNARODNOG MIRA I BEZBJEDNOSTI

U neophodnoj vezi sa razvojem nametanja mira, koncept 'prijetnje' i 'kršenja' međunarodnog mira i bezbjednosti tumačen je na mnogo širi način nego što je to bilo predviđeno prilikom izrade Povelje. Ova interpretativna evolucija se stalno dešavala tijekom funkcioniranja UN-a, a nedavno je uključivala lične slobode, socio-ekonomske faktore, pa čak i HIV/AIDS. Međutim, još dramatičnije, tijekom 1990-ih godina, UN su bile spremne da donesu formalne odluke da su građanski rat i unutarnji sukobi prijetnja međunarodnom miru i bezbjednosti (nešto što je bilo teško zamislivo tijekom hladnog rata), pa čak i da takvu prijetnju lociraju unutar pobunjeničkih pokreta – na primjer, UNITA u Angoli. Takva otkrića su omogućila UN-u da ovlasti ili upotrebi silu u skladu sa Poglavljem VII – to jest, da se uključi u sprovođenje mira. To se ponekad dešavalo u situacijama kada je secesija bila problem. Prisilno djelovanje u ovom kontekstu nije bilo novo, budući da je oružana sila korišćena da se Katanga vrati u Kongo 1962. godine. NATO je 1995. godine poduzeo oštru akciju protiv paravojnih srpskih formacija (nakon genocida u Srebrenici) kako bi spriječio razbijanje Bosne i Hercegovine – iako je Dejtonski mirovni sporazum te jeseni uzeo u obzir realnost na terenu do te mere da je prihvatio zahtjeve srpskih političkih autoriteta za odvojenim entitetom sa njihovom većinom u slabom bosanskom okviru. Nametanje mira je, također, korišćeno u secesionističkom kontekstu u pokrajini Kosovo. Samo oko jedne desetine njenog stanovništva od 2 miliona bili su Srbi, ostali su etnički Albanci, od kojih su mnogi tražili neovisnost ili ujedinjenje sa Albanijom. U martu 1999. godine, nasilje je eskaliralo kada su mirovni pregovori između tvrdolinijaških secesionista i srpske vlade propali. Budući da bi Rusija i Kina stavile veto na bilo koju rezoluciju kojom bi se NATO ovlastio da

koristi silu protiv Srba, NATO nije tražio prethodno odobrenje UN-a prije nego što je primijenio zračnu moć kako bi spriječio humanitarnu tragediju. Rezultat je bio suprotan od namjere: hiljade je ubijeno, a više od milion etničkih Albanaca protjerano iz svojih domova. Ali 78 dana bombardiranja (sa oko 2000 žrtava među kojima su civili) dovelo je srpske vlasti za pregovarački sto i donijelo mirovno rješenje. Srpske snage vojske i policije su se povukle, a pokrajina je stavljena pod upravu UN-a. Ovo je, kao i kasnija administracija UN-a u Istočnom Timoru, predstavljala značajno proširenje aktivnosti UN-a na izgradnji mira. Snage predvođene NATO-om su, također, uspostavljene da osiguraju bezbjednost Kosova, a jedna od njihovih prvih dužnosti je razoružavanje vojske albanskih paravojnih formacija.

Koncept međunarodnog mira i bezbjednosti, također je proširen kako bi opravdao ono što je postalo poznato kao 'humanitarna intervencija'. Ovo je počelo tijekom Zaljevskog rata 1991. godine kada je 2 miliona Kurda iz sjevernog Iraka pobjeglo, praktično preko noći, od napada iračkih trupa. Vijeće bezbjednosti je odgovorilo tako što je po prvi put proglasilo sigurno utočište (područje u Iraku sjeverno od 36. paralele), gdje je iračka vlada trebala prekinuti sve vojne aktivnosti kako bi se humanitarna pomoć mogla nesmetano dostaviti i kako kurdske izbjeglice ne bi bile napadnute. Na taj način, Vijeće je dalo do znanja da sada smatra da su značajni tokovi izbjeglica i grubo kršenje ljudskih prava osnova za djelovanje. Od tada, humanitarna razmatranja su korištena kao osnova (ili djelomična osnova) za nekoliko slučajeva nametanja mira, uključujući (upravo o kojima se govorilo) Kosovo i (uskoro će se razgovarati) Somalija. To ne znači da su humanitarni motivi nužno bili najvažniji u svim takvim slučajevima: zabrinutost za bezbjednost bila je dominantna u Liberiji, a priroda režima je bila važna na Haitiju, gdje je Vijeće bezbjednosti otvorilo novi teren tretirajući unutrašnju političku krizu kao prijetnju međunarodnom miru i bezbjednosti. Međutim, uvijek su postojali dokazi da se odgovori na potrebe ljudi. Ni spektakularni neuspjesi UN-a u Ruandi i Srebrenici nisu umanjili značaj ovog razvoja događaja.

Kako je osvanulo novo stoljeće, generalni sekretar je ponovio osjećanja mnogih kada je rekao da „nijedan pravni princip – čak ni suverenitet – nikada ne može zaštititi zločine protiv čovječnosti” i da Vijeće bezbjednosti „ima moralnu dužnost da djeluje u ime međunarodne zajednice” da ih zaustavi (K. A. Anan, 2000:48). U svim okolnostima, međutim, nametanje mira vjerovatno će uključivati poniranje u previranja. Ovo će biti ilustrirano fokusiranjem na dvije takve epizode.

16.1. Somalija

Godine 1992., kada operacija UN-a u Somaliji (UNOSOM) nije uspjela osigurati isporuku humanitarne pomoći u složenom građanskom ratu koji se stalno mijenjao, zamijenjena je sa 31.000 američkih vojnika, koje je Vijeće bezbjednosti ovlastilo da koriste silu za zaštitu i distribuiranje hitne pomoći. UNOSOM II preuzeo je od SAD-a u maju 1993. godine. To je bila ogromna, vrlo skupa operacija (koštala je u prosjeku 3 miliona dolara dnevno) i obavila je vrijedan humanitarni rad. Međutim, kada je počeo da pokušava da razoruža somalijske frakcije, upao je u nevolje i došlo je do ozbiljnih borbi. Smrt 25 pakistanskih mirovnjaka dovela je do uzaludnog, ponekad farsičnog, UN-ovlaštenog lova na somalijskog vođu, generala Aideeda. To je, također, dovelo do neuspjelog napada u Mogadishu koji je rezultirao smrću 19 mirovnjaka (osamnaest američkih i jedan malezijski) i oko hiljadu Somalijaca. Poniženju Amerike doprinijele su televizijske slike intervjua s drhtavim, dezorijentiranim američkim pilotom i tijela američkih vojnika koja se vuku ulicama Mogadiša. Do kraja marta 1994. godine, američke trupe su povučene iz UNOSOM-a II, a mirovna misija je povučena iz Somalije početkom 1995. godine, pošto nije uspjela postići mnoge svoje ciljeve. Neko je morao da preuzme krivicu, a SAD (nepravедno) su okrivile UN, iako je američki kontingent sve vrijeme ostao pod efektivnom američkom kontrolom, a komandanti UN-a nisu bili unaprijed upozoreni o napadu na generala Aideeda. I SAD su preispitale svoj stav prema očuvanju mira.

16.2. Sijera Leone

Druga epizoda nametanja mira – koja se može smatrati privremenim uspijehom – bila je u Sijera Leone 2000. godine. Devedesetih godina prošlog stoljeća, Sijera Leone je pala u nestabilnost, vojni udari, osmogodišnja oružana pobuna Revolucionarnog ujedinjenog fronta (RUF), te široko rasprostranjene i teške povrede ljudskih prava. To je uključivalo prisilno regrutiranje 'djece vojnika' (još jedan dodatak dnevnom redu UN), koji su bili prisiljeni da počine zločine nad rođacima. Desetine hiljada ljudi je izgubilo živote. Mnogo više njih je osakaćeno, a država je postala očajno siromašna i jadna. Svaki pokušaj da se zemlja podigne na noge pratio je sve veći kaos i nestabilnost.

Sredinom 1990-ih godina, južnoafrička plaćenička grupa je uspostavila red, a u martu 1996. godine, održani su demokratski izbori pod međunarodnim nadzorom. Međutim, nakon

odlaska plaćenika, kombinirane snage pobunjenika RUF-a zbacile su predsjednika Ahmeda Tijana Kabbah u maju 1997. godine. Brojni faktori ne bi učinili da nedjelovanje UN-a nije iznenađujuće: nedavni neuspjesi Organizacije u očuvanju mira; strateška beznačajnost Sijera Leonea; neznanje o tome šta se dešava; i slabosti u zapadnoafričkoj politici. Ipak, ne samo da je postojala univerzalna osuda AFRC-a, već je i predsjednik Vijeća bezbjednosti izrekao ukor; Organizacija afričkog jedinstva, neobično, odustala je od strogog pridržavanja neintervencije pozivajući Ekonomsku zajednicu zapadnoafričkih država (ECOWAS) da pomogne u obnavljanju ustavnog poretka; i postojao je embargo UN na naftu i oružje. To je dovelo do nigerijske intervencije, nakon čega je praćena grupa ECOWAS-a pod vodstvom Nigerije koja je prisilno vratila predsjednika Kabbaha 1998. godine, kada je mala posmatračka misija UN-a, Misija pomoći UN-a u Sijera Leoneu (UNAMSIL), poslana da nadgleda situaciju i da pomognu u razoružanju boraca i restrukturiranju snaga bezbjednosti. Međutim, Kabbahov autoritet nije se protezao daleko dalje od Freetowna i bilo je stalnog nasilja, koje je dostiglo vrhunac koncem godine kada je RUF nadvladao Freetown. Mnogo krvi je proliveno prije nego što je afrička grupa za praćenje povratila kontrolu nad gradom.

U julu 1999. godine pod pritiskom Britanaca, Amerikanaca i drugih sila koje namjeravaju brzo riješiti problem, Kabbah je pregovarao o mirovnom sporazumu o podjeli vlasti sa psihopatskim, brutalnim i korumpiranim vođom RUF-a Fodayom Sankohom. Prema sporazumu, posmatračka misija je zamijenjena znatno većom misijom pomoći od 6000 ljudi sa snažnim mandatom koji je dozvoljavao korištenje oružanih snaga kako bi pružila zaštitu civilima pod neposrednom prijetnjom fizičkog nasilja. Namjera je bila da pomogne implementirati mir i nadgledati demobilizaciju hiljada pobunjenih boraca. Ali kako je mirovni sporazum bio necelishodan, a kako Sankoh nije želio mir, Sijera Leone je ubrzo 'postavljala nove standarde u dvoličnosti i zvjerstvu' i mirovna operacija je počela da se pretvara u fijasko. Na primjer, u januara 2000. godine, mirovnim snagama iz Gvineje (koji su imali naređenje da se ne bore) opljačkano je oružje i oklopni transporteri, a Kenijcima je, također, oduzeto oružje. U februaru je misija proširena i dobijen je prošireni mandat u poglavlju VII, ali to nije prevedeno u akciju na terenu jer je komandant indijskih snaga, general Jetley, insistirao da su UNAMSIL mirovne snage tradicionalnog tipa i da nisu tu da se bore. Međutim, vrlo brzo su UNAMSIL ušle u otvoreni sukob kada je RUF odustao od mirovnog sporazuma, napao demobilizacijske kampove UN-a i zarobio preko 500 mirovnjaka i njihovu opremu. UN su ponovo povećale UNAMSIL (na 13.000,

što ga čini najvećom mirovnom silom tada) i nastavilo se sa nametanjem neefikasne zabrane trgovine dijamentima iz sukoba. UNAMSIL je sada bio angažiran na provedbi mira, a ne u očuvanju mira, ali je otkriveno da mu nedostaje kad se suočio s odlučnim i vrlo brutalnim pobunjenicima. Sama misija je zapala u zamku politike i sumnji, letargije i nedostatka smjera, a Jetley (koji se posvađao sa svojim nigerijskim zamjenikom) je optuživao Nigeriju da trguje dijamentima iz sukoba i postavlja marionete da sabotiraju misiju. Nigerija je, naravno, tražila smjenu Jetley-a i to je diplomatski dogovoreno. U međuvremenu, situacija u Sjevernoj Leoneu bila je veoma bezizlazna i teška. Ipak, snažna i odlučna britanska intervencija pokazala je da nametanje mira može funkcionirati čak i u takvim neobećavajućim okolnostima. Britanija se veoma ozbiljno posvijetila obnavljanju demokratije u svojoj bivšoj koloniji i jasno je bilo da UNAMSIL to neće postići. Britanija je stoga odlučila djelovati neovisno i poslala je 700 padobranaca u Sjevernu Leoneu kako bi spriječili raspad UNAMSIL-a, stabilizirali situaciju i olakšali dolazak UNAMSIL-ovih pojačanja.

Prema jednom zvaničniku UN-a, padobranici su ukočili kičmu svima okolo tako što su ušli, preuzeli kontrolu i jednostavno izjavili da RUF-u neće biti dozvoljeno da uspije. Zahvaljujući snažnoj intervenciji Britanije, UNAMSIL je bio u mogućnosti da rasporedi trupe širom zemlje i da pruži ključnu pomoć u obnavljanju mira i promicanju ljudskih prava, omogućavajući nivo bezbjednosti kakav u Sjevernoj Leoneu nije viđen dugi niz godina. U januaru 2002. godine, posebnom ceremonijom proslavljeno je uspješno razoružanje preko 45.000 boraca, a nekoliko mjeseci kasnije predsjednik Kabbah je vraćen na vlast na mirnim i uređenim izborima. Demokratija je bila krhka, ali su postojale dobre šanse da se desetoljetna noćna mora završi. Međutim, važno je napomenuti da je ovaj zadovoljavajući ishod bio daleko od sigurnog kada su padobranici bili raspoređeni. Uvjeti su bili opasni (kao što je pokazano kada je jedanaest britanskih vojnika zarobljeno, a jedan od njih je izgubio život) i bilo je snažno izraženo strahovanje od „promašaja misije“ ipovratka tzv. somalijskog sindroma. Niti su druge države koje su željele pomoći, a UN su morale tražiti zamjene kada su Jordan, Egipat i Indija odlučili povući svoje mirovne misije. Kako je misija bila pokolebana, Britanija je morala da preokrene smanjenje broja svojih trupa i pošalje još vojnika da pomognu u obuci vojske i da je podrže u odbijanju pobunjenika, da obnovi mir i pomogne obnovu zemlje.

16.3. Proširenje sprovođenja mira - rat protiv Talibana i terorizma

Koncept međunarodnog mira i bezbjednosti dodatno je proširen kao sredstvo za opravdavanje nametanja mira u dva dodatna konteksta. Prvi se odnosi na međunarodni terorizam. Tako su se 2001. godine SAD pozvale na rezoluciju UN-a koja ih ovlašćuje da predvode koaliciju protiv talibanskog režima u Afganistanu jer je ovaj odbio da iskorijeni terorizam na svom tlu. Ovo se dogodilo u neposredno nakon napada 11. septembra 2001. godine na kule bliznakinje Svjetskog trgovinskog centra u Njujorku i na Pentagon u Vašingtonu. O ovim događajima se često govori kao o '9/11', iz stila koji Amerikanci koriste za pisanje datuma. U roku od dvadeset četiri sata, Generalna skupština i Vijeće bezbjednosti donijeli su bez suprotstavljanja, teške rezolucije, i, u gestu solidarnosti bez presedana, Vijeće je ustalo kako bi glasalo za SCR 1368 (kojim su osuđeni odgovorni i pozvane sve države da pomognu da se oni privedu pravdi). Tri hefte kasnije, Vijeće bezbjednosti je donijelo veoma dalekosežnu rezoluciju (SCR 1373) o zabrani svih oblika podrške terorizmu; obavezujući države da sarađuju u eliminiranju terorističke prijetnje; i uspostavljanje Komiteta za borbu protiv terorizma Vijeća bezbjednosti koji će nadgledati sprovođenje rezolucije. Općenito se smatralo da SCR 1373 daje zakonsku podršku oružanoj akciji protiv navodnih počinitelja ovih i ranijih antiameričkih terorističkih akata (Osama bin Laden i njegova mreža Al-Kaide), te protiv talibanskog režima u Afganistanu kada je odbio dati ih gore. Ova posljednja kampanja – Operacija Enduring Freedom – pokrenuta je 7. oktobra 2001. godine. Bila je to u suštini američka kampanja u kojoj je samo Britanija učestvovala vojno u prvom talasu napada. Međutim, nakon pada talibanskog režima u novembru, UN su se vratile u središte pozornice. Sponzorirale je pregovore u Bonu koji su utrljali put za povratak na konsenzusnu vladu u Afganistanu. Zajedno sa drugim humanitarnim agencijama, isporučile su ogromnu humanitarnu pomoć narodu Afganistana. UN su, također, bile zadužene da, između ostalog, pomognu Afganistancima u stvaranju novog ustava i centralne banke, te da ojačaju državnu službu i poboljšaju ljudska prava – rad njenih agencija je konsolidiran, u martu 2002. godine, u Ujedinjena misija pomoći naroda u Afganistanu. Osim toga, UN su odobrile slanje međunarodnih snaga za pomoć bezbjednosti od 5000 pripadnika u Kabul i njegova okolna područja kako bi podstakli sigurno okruženje za političku tranziciju u Afganistanu. Na ovaj način se 2 miliona afganistanskih izbjeglica vratilo iz izbjeglištva, što je najveća repatrijacija izbjeglica u posljednja četiri desetljeća.

Rat protiv Talibana se ponekad smatrao operacijom kolektivne bezbjednosti. To je bilo kolektivno u smislu da je postojala široka podrška za akciju, a generalno se smatralo da je sa događajima 11. septembra prešla neprihvatljiva linija. Štaviše, njujorški napadi dogodili su se samo oko četiri milje od Sjedišta UN-a, gdje su sigurnosni strahovi pojačali psihološki utjecaj na svjetske lidere koji su stigli na Generalnu skupštinu, voljelo je Njujork i nije htjelo da bude izloženo sličnim napadima. Relevantne rezolucije Vijeća bezbjednosti su jednoglasno usvojene, a tijekom jednoheftične debate Generalne skupštine o mjerama za eliminiranje međunarodnog terorizma, učestvovalo je 167 država članica bez presedana i četiri posmatrača. Američki partneri iz NATO-a, OAS-a i ANZUS-a (Australija, Novi Zeland i SAD) brzo su se pozvali na svoje ugovorne obaveze da podrže SAD; deset država ponudilo je upotrebu kopnenih snaga u Afganistanu; još 130 država ponudilo je raznoliku vojnu pomoć; a vodeće države poput Kine, Egipta, Meksika i Rusije najavile su podršku američkoj kampanji. Ipak, rat protiv Talibana nije bio kolektivna bezbjednost. To je, prvo, zato što su operaciju *Trajna sloboda* u početku vodile samo dvije države. Drugo, napadi na SAD nisu dolazili iz države. I treće, oni nisu bili potpuno povezani sa aneksijom. Ni Vijeće bezbjednosti nije eksplicitno odobrilo akciju protiv Talibana iako su ključne rezolucije (SCR 1368 i 1373) potvrdile – u kontekstu 11. septembra – inherentno pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu i potrebu da se „bori svakako" 'prijetnje međunarodnom miru i bezbjednosti uzrokovane terorističkim aktima'. Stoga je slučaj bolje promatrati kao slučaj nametanja mira.

16.4. Irak 2002–2003.

Ekonomске sankcije uvedene Iraku u pripremi za Zaljevski rat 1991. godine, ostale su na snazi dok se ne ispune uvjeti rezolucije o prekidu vatre iz te godine (SCR 687), posebno zahtjev koji je ona i druge rezolucije postavile za eliminaciju iračkog (navodnog) oružja za masovno uništenje (WMD). Kako se, međutim, činilo da sankcije uzrokuju velike teškoće slabima, siromašnim i ranjivim, UN su u decembru 1996. godine uspostavile jedinstveni 'program nafta za hranu'. Dozvoljeno je da se prihodi od kontrolirane prodaje nafte koriste za kupovinu artikala kao što su hrana i lijekovi; za pomoć Kurdima na sjeveru koju administriraju UN; za ispunjavanje potraživanja protiv Iraka; i za troškove rada posmatračke misije na granici između Iraka i Kuvajta i Specijalne komisije UN-a (UNSCOM) koja je zadužena (zajedno sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju) za nadgledanje razgradnje iračkog oružja za masovno uništenje. U

međuvremenu, međutim, Sadam Husein je koristio dio iračke zarade za svoje potrebe i prkosio rezolucijama Vijeća bezbjednosti. Lagao je o iračkom oružju sve dok nije uhvaćen, u tom trenutku prijetnja neminovnim američkim napadom da bi se nametnula poštivanje rezolucija UN-a. Vremenom je nastupio koalicioni zamor i pažnja se preusmjerila na sukobe negdje drugdje. Do 1997. godine brojnim državama, uključujući tri od P5 (Kina, Francuska i Rusija), bilo je dosta. Bili su umorni od sankcija, od UNSCOM-a, od američke periodične upotrebe krstarećih projektila da kazni Sadama Huseina zbog pokušaja da osujeti UNSCOM, i od anglo-američkog provođenja (pravno spornih) 'zona zabranjenih letova'. Ove zone su uspostavljene da zaštite Kurde i druge na sjeveru i šiitske muslimane i Arape iz močvarnih područja na jugu od napada iračke vlade.²⁶ Ovo je omogućilo Sadamu Huseinu da zabije klin između UNSCOM-a i Vijeća bezbjednosti, što implicira da je problem bio UNSCOM, a ne njegova navodna odlučnost da ima oružje za masovno uništenje. Pogoršani odnosi između Iraka i UNSCOM-a su na kraju doveli, koncem 1998. godine, do njegovog povlačenja i oslobađanja američkih i britanskih bombardera nad Irakom u isto vrijeme kada je Vijeće bezbjednosti razmatralo ovo pitanje. Bilo je mnogo kritika na račun Britanije i Amerike, a Sadam Husein je odbio da prihvati imenovanog nasljednika UNSCOM-a, Komisiju UN za praćenje, verifikaciju i inspekciju (UNMOVIC).

Jedan od efekata terorističkih napada 11. septembra na SAD bio je taj što su predsednika Georgea W. Busha učinili odlučnim u obračunu sa iračkim režimom, a vojne pripreme za njegovo uklanjanje bile su u tijeku. Samo ga je britanski premijer Tony Blair nedvosmisleno podržao, dok je većina ostatka svijeta izrazila priličnu zabrinutost. Britanija i SAD su tvrdile da je Sadamovo rušenje rezolucija Vijeća bezbjednosti UN-a34 omogućilo svrgavanje brutalnog i agresivnog diktatora koji nije pokazivao grižnju savjesti zbog upotrebe hemijskog oružja tijekom iransko-iračkog rata i protiv Kurda u sjevernom Iraku. Kritičari su insistirali na tome da se sila ne bi trebala koristiti bez eksplicitnog odobrenja Vijeća bezbjednosti i osudili osvjetu predsjednika Busha protiv Sadama Huseina kao arogantnu, neprikladnu, nemudru, osvjetoljubivu i

²⁶ Dva dana nakon proglašenja sigurnog utočišta za Kurde 8. aprila 1991. godine, UN su naredile Iraku da prekine sve vojne akcije u tom području, uključujući letove zračnih snaga. Ovo je bila prva zona zabranjenog leta. SAD su 26. avgusta 1992. godine, proglasile zonu zabranjenog leta ispo 32. paralele na jugu Iraka. Ovo je opravdano pozivanjem na SCR 688 iz 1991. godine, kojim je uspostavljeno sigurno utočište Kurda, ali SCR 688 nije posebno pominjao jug. Dana 3. Septembra 1996. godine, južna zona zabranjenog leta, proširena je na 33. Paralelu, južno od Bagdada. Američki i britanski avioni patrolirali su zonama i udarali protiv bilo kakvog kršenja i provokacija iračke protuvazdušne odbrane. Mnoge države i posmatrači su osporili zakonitost ovog napada. Zone zabranjenih letova su ukinute u aprilu 2003. godine na kraju rata protiv Iraka.

neopravdanu. Bilo je, tvrdili su, posebno bespotrebno krenuti u rušenje vlade u vrijeme kada su se rasplamsale i druge bliskoistočne strasti.

U septembru 2002. godine, činilo se da je predsjednik Bush prebačen na multilateralnu rutu, jer je rekao Generalnoj skupštini da će SAD „raditi sa Vijećem bezbjednosti UN na neophodnim rezolucijama“. Uslijedilo je skoro osam hefti cjenkanja i delikatnih pregovora, koji su doveli do jednoglasne rezolucije Vijeća bezbjednosti (SCR 1441). To je dovelo do povratka inspektora za oružje u novembru i dalo Iraku 'poslednju priliku da ispuni svoje obaveze razoružanja' ili da se suoči sa 'ozbiljnim posljedicama'. Indirektna i mučna formulacija SCR 1441 odražavala je duboke podjele unutar Vijeća. Francuska, Rusija i Kina (plus, vjerovatno, većina ostatka Vijeća, uključujući Njemačku) su željele da inspektori iznesu čvrste dokaze prije nego što se zalažu za upotrebu sile. Ovo se pokazalo neuhvatljivim. U njenom odsustvu konačna, legitimirajuća rezolucija Vijeća bezbjednosti nije bila vjerovatna, jer je Francuska prijetila da će staviti veto na svaki takav prijedlog. Sredinom marta 2003. godine, dakle (do kada su vojne pripreme bile završene), predsjednik Bush je napustio rutu UN-a. Želio je da ima podršku UN-a, ali nije ga sputavalo njeno odsustvo. Sjedinjene Države, i oni koji se još mogu okupiti, krenuli su sami, jer su od 45 proklamiranih koalicionih partnera SAD-a, podršku prižile samo Britanija i nešto manje, ali ipak jasno i Australija. Stoga UN nisu imale nikakvu ulogu u ratu koji je doveo do pada Sadama Huseina, osim prilagođavanja programa 'nafta za hranu' i pružanja humanitarne pomoći. I, na kraju rata, SAD, a ne UN, trebale su upravljati Irakom. Međutim, kontinuirane poteškoće u Iraku navele su SAD da počnu blagonaklono gledati na moguću ulogu UN-a u tranziciji u 'novi' Irak. Događaji koji su doveli do svrgavanja Sadamovog režima pokazuju dvije kardinalne tačke u vezi sa UN. Jedna je da što se tiče pitanja za koja su potrebni ekonomski ili vojni resursi, suverena država, a ne UN, i dalje je na vrhu. Države su možda spremne da rade kroz UN, čak i da ga koriste kao svoju mačju šapu; ali ako se UN ne slažu s tim, odlučne države mogu djelovati bez njihovog blagoslova. Za to, kao u slučaju Iraka, može doći do diplomatskih troškova. Ali sposobnost za samostalno djelovanje nesumnjivo postoji. Ovo, međutim, skreće pažnju na drugu stvar: da je, kao što je iračka kriza pokazala, ideja da samo UN daju legitimitet vojnoj akciji, od kraja hladnog rata pustila duboke korijene. Mnoge države, a također i milioni ljudi širom svijeta (uključujući mnoge Amerikance i Britance), jasno su dali do znanja da se protive ratu jer ga Vijeće bezbjednosti nije izričito sankcionirao. Nadalje, dosta medijske pokrivenosti je dato izjavama generalnog sekretara UN-a i debatama u Vijeću (od kojih su četiri

bile na nivou ministara vanjskih poslova tijekom prijeratnog perioda). Stoga (i uprkos činjenici da su neki američki kreatori politike, poput potpredsjednika i ministra obrane, bili nestrpljivi i odbacivali UN), Vašington i London uložili su velike napore da objasne, opravdaju i traže podršku za svoju liniju. Nisu zadovoljili članice UN-a. Ali da UN i vrijednosti za koje se zalažu nisu bili bitni, teško da bi se uključili u tako opsežnu aktivnost. Iako je, dakle, zaobilazanje UN-a nesumnjivo nanijelo udarac njegovom statusu, nema razloga za pretpostavku da je on bio značajan ili trajan. Pod uvjetom da nema povratka na hladnoratovsku vrstu konfrontacije između velikih sila, UN će vjerovatno, u pitanjima rata i mira, zadržati visok autoritet.

16.5. Arapsko proljeće i regionalna i međunarodna bezbjednost (2010-2013)

Arapsko proljeće (Arab Spring) počelo je u decembru 2010. godine u Tunisu, kada su tuniski građani protestirali protiv nezaposlenosti i korupcije u vladi. To se brzo proširilo na ostale zemlje u regiji, uključujući Alžir, Egipat, Libiju, Jemen i Siriju. Ovo je postalo bezbjednosni problem regiji i svijetu zbog nereda i nasilja koji su pratili proteste, kao i zbog mogućeg destabiliziranja odnosa među državama u regiji i rastućeg utjecaja radikalnih ideoloških grupa. Arapsko proljeće je skončano različito u različitim zemljama. U nekim zemljama, kao što je Tunis, protesti su rezultirali demokratskim reformama. U drugim zemljama, kao što su Libija i Sirija, protesti su doveli do građanskog rata i političke nestabilnosti. Cilj arapskog proljeća bio je reforma vlade i zahtjev za demokratskijim i transparentnijim vladama. To je uključivalo zahtjev za slobodom izražavanja, pravdom i ekonomskom stabilnošću. Ratovi su se vodili u sljedećim zemljama tokom arapskog proljeća:

- Libija: Građanski rat u Libiji počeo je u martu 2011. i trajao do oktobra 2011. godine, kada je uz pomoć međunarodne zajednice diktator Muammar Gaddafi svrgnut i ubijen od strane građana.
- Sirija: Građanski rat u Siriji počeo je u martu 2011. godine i on i dalje traje protiv diktatorskog režima Bašara Al-Assada.

U drugim zemljama, kao što su Tunis, Egipat i Jemen, također su se dogodili građanski sukobi, ali nisu dostigli nivo rata. Građanski rat u Libiji započeo je kao dio arapskog proljeća u martu 2011. godine, kada su protivnici diktatora Muammara Gadafija počeli protestirati protiv njegove vladavine. Gadafi je koristio silu da bi spriječio proteste, što je dovelo do eskalacije nasilja i pokretanja oružanog sukoba između vlade i protivničkih snaga. Rat je trajao do oktobra 2011.

godine, kada je uz pomoć međunarodne zajednice Gadafi svrgnut i ubijen. Broj žrtava tijekom rata nije tačno poznat, ali se procjenjuje da je više stotina hiljada ljudi poginulo ili povrijeđeno. Međunarodna zajednica, uključujući NATO, zaustavila je rat u Libiji, provodeći humanitarno-vojne akcije kako bi zaštitila civilno stanovništvo. Učešće u svrgavanju Gadafija bilo je široko, uključujući protivničke snage u Libiji, međunarodnu zajednicu, kao i države poput Francuske, Velike Britanije i SAD.

Vijeće bezbjednosti UN-a utjecalo je na raspravu o ratu u Libiji na više načina:

- Rezolucija 1970: Vijeće bezbjednosti donijelo je Rezoluciju 1970 u februaru 2011. godine, koja je sankcionirala diktatora Muammara Gadafija i njegov režim zbog korištenja nasilja protiv protestanata. Rezolucija je uključila zabranu letenja, zamrzavanje finansijskih sredstava i zabranu prodaje oružja.
- Rezolucija 1973: Vijeće bezbjednosti je u martu 2011. godine donijelo Rezoluciju 1973, koja je dozvolila međunarodnoj zajednici da provodi humanitarnu pomoć i da obezbijedi zaštitu civilnog stanovništva u Libiji, uključujući letačke akcije.
- Pojačano djelovanje: Vijeće bezbjednosti nastavilo je sa pojačanim djelovanjem protiv Gadafijevog režima, uključujući potporu protivničkim snagama i međunarodnoj zajednici u njihovoj borbi za svrgavanje Gadafija.

Vijeće bezbjednosti UN-a igralo je ključnu ulogu u podržavanju međunarodne zajednice u njihovom nastojanju da zaustave nasilje i zaštite civilno stanovništvo u Libiji tijekom građanskog rata.

16.6. Koalicija protiv ISIL-a

ISIL (Islamic State of Iraq and the Levant) također poznat kao ISIS (Islamic State of Iraq and Syria) je teroristička organizacija koja se pojavila u Iraku i Siriji u prvoj polovici 2010-ih godina. Počela je kao podgrupa Al-Qaide u Iraku, ali je kasnije preuzela neovisnu poziciju i formirala svoju terorističku državu u regiji Bliskog istoka. Organizacija se bazirala na ideološkom fundamentalizmu i zloupotrebom i tumačenjem islamskih pogleda na društveno uređenje koje nema utemeljenja u izvornom islamu, i kao takva ova ideologija je oprečna svim islamskim principima koje su bez utemeljenja u Kur'anu i Sunnetu, ali je i ciljala je na stvaranje islamskog halifata pozivajući se na historiju na širem području Bliskog istoka. Kao takva, u svim zemljama svijeta sa dominantno muslimanskom većinom, kao i od strane svih muslimana u

zemljama istoka i zapada, ova teroristička organizacija je odbačena, kao i njena ideologija. Muslimani diljem svijeta su odbacili ovakav koncept i snažno su stali na stranu svih saveznika protiv ovih zločinaca, koji su kao za cijeli svijet, tako i za muslimane, postali bezbjednosna prijetnja. ISIL je izazvao šok i opće osudu zbog svog nasilnog i krvavog nastupa, uključujući zločine protiv čovječnosti poput masovnih egzekucija, kidnapiranja, proganjanja manjina i otmica. ISIL je počeo djelovati u Iraku u junu 2014 godine, kada je preuzeo kontrolu nad velikim dijelom sjevernog Iraka. Kasnije je proširio svoje aktivnosti u Siriji i stvorio tamosnje uporište. U to vrijeme, ISIL je postao jedna od najstrašnijih i najbrutalnijih terorističkih organizacija u svijetu, što je dovelo do globalne koalicije protiv njega. Međutim, njihove operacije su suzbijene kroz seriju vojnih napada i operacija specifične protuterorističke akcije u oba Iraku i Siriji, a njihova država se raspala u kasnijim godinama. Iako je daleko od svog bivšeg stanja, organizacija i dalje predstavlja značajnu prijetnju za sigurnost u regiji i širom svijeta. Rat protiv ISIL-a počeo je u avgustu 2014. godine, kada su SAD i njihovi saveznici počeli s međunarodnim vojnim intervencijama protiv terorističke organizacije u Iraku i Siriji. Američka administracija predvodila je koaliciju, uključujući brojne zapadne zemlje, kao što su Velika Britanija, Francuska, Njemačka, i druge zemlje iz regije poput Turske, Saudijske Arabije, Katara i Ujedinjenih Arapskih Emirata. Koalicija je bila podržana od strane Vijeća bezbjednosti UN-a i koristila se različitim taktičkim alatima, uključujući zračne napade i specijalne operacije na zemlji, kako bi oslabila i suzbila aktivnosti ISIL-a. Cilj koalicije bio je uništiti terorističku organizaciju i osigura stabilnost i sigurnost u regiji. Međutim, daleko od toga da je bilo jednostavno, rat protiv ISIL-a trajao je nekoliko godina i dovelo do velikog broja žrtava i raseljene stanovništva. Ipak, snažna koalicija i dugotrajna borba dovela je do značajnog umanjenja moći i utjecaja ISIL-a, što je dovelo do njihove porazne poraze u oba Iraku i Siriji. Iako i dalje postoje podzemne grupe i klonovi koji se bore u ime ISIL-a, organizacija više nije u stanju da kontrolira teritorij i stvara prijetnju na široj skali kao što je to bilo nekada.

16.7. Krimska kriza

Krimska kriza počela je 2014. godine, kada je Rusija aneksirala Krim, poluostrvo na sjeveru Crnog mora koje je prije toga bilo dio Ukrajine. Aneksija Krima dovela je do eskalacije napetosti između Rusije i zapadne zajednice, uključujući SAD i EU. Zapadne države i međunarodna zajednica osudile su aneksiju kao nezakonitu i uznemirujuću za evropsku stabilnost

i sigurnost. U odgovor na aneksiju, SAD i EU nametnuli su sankcije Rusiji, uključujući zabranu prodaje oružja, zamrzavanje finansijskih sredstava i ograničenje posjeta. Iako su diplomatski naponi preduzeti kako bi se riješila kriza, napetosti između Rusije i zapadne zajednice i dalje traju. Međunarodna zajednica i dalje smatra aneksiju nezakonitom, dok Rusija smatra Krim kao dio svog teritorija.

Vijeće bezbjednosti UN-a i Generalna skupština UN-a su donijele nekoliko rezolucija kojima su osudile aneksiju Krima i učinile apel za poštivanje teritorijalnog integriteta Ukrajine:

- Rezolucija A/RES/68/262: Generalna skupština UN-a donijela je ovu rezoluciju u martu 2014. godine, osudivši aneksiju Krima kao nezakonitu i potvrđujući teritorijalni integritet Ukrajine.
- Rezolucija br. 2094 (2014): Vijeće bezbjednosti UN-a donijelo je ovu rezoluciju u martu 2014. godine, osudivši aneksiju Krima i pozivajući međunarodnu zajednicu da poštuje teritorijalni integritet Ukrajine.
- Rezolucija br. 2202 (2015): Vijeće bezbjednosti UN-a donijelo je ovu rezoluciju u februaru 2015., nastavljajući da osuda aneksiju Krima i pozivajući na poštivanje teritorijalnog integriteta Ukrajine.

Ove rezolucije Vijeća bezbjednosti i Generalne skupštine UN-a su jasno stavile međunarodnu zajednicu na zajedničko stajalište u pogledu aneksije Krima, što pokazuje njihovu zabrinutost za međunarodni poredak i poštivanje međunarodnog prava.

Ekonomске sankcije protiv Rusije su mjere ekonomske i finansijske izolacije koje su uvedene od strane SAD, EU i drugih zemalja u odgovor na anektiranje Krima i podršku ruskog kontroliranom separatizmu u Ukrajini. Cilj ovih sankcija je da se spriječi ruska ekonomija i finansijski sektor, uključujući zabranu prodaje oružja, zamrzavanje finansijskih sredstava, zabranu ulaska i restrikcije kretanja za određene ruske dužnosnike i kompanije. Ove sankcije su imale značajan utjecaj na rusku ekonomiju, smanjujući rast i utječući na stabilnost valute i finansijskog sektora. Međutim, Rusija je odgovorila retorikom i ekonomskim mjerama protiv zapadne zajednice, što je dodatno eskaliralo napetosti između Rusije i zapadne zajednice. Uprkos tome, sankcije su i dalje uvedene i učinkovito se primjenjuju, kako bi se osiguralo poštivanje međunarodnog prava i prava Ukrajine na svoj teritorij.

17. PLANIRANJE ZA BUDUĆNOST

Tijekom 1990-ih godina, UN su provele neko vrijeme procjenjujući suvremena dešavanja. Vlade su oprezno pozdravile Butros-Ghalijeve preporuke u njegovoj Agendi za mir iz 1992. godine i njegovom naknadnom izvještaju iz 1994. godine o Poboljšanju kapaciteta UN-a za očuvanje mira (oba su napisana na zahtjev Vijeća bezbjednosti). Nije mnogo Butros-Ghalijevih prijedloga implementirano, ali krvoproliće i genocidi u Srebrenici i Ruandi potaknulo je dalje veliko ispitivanje očuvanja mira. Na poziv generalnog sekretara, panel eksperata pod vodstvom Lakhdara Brahimija (bivšeg alžirskog ministra vanjskih poslova) iskreno je procijenio nedostatke postojećeg sistema i sačinio preporuke za buduće napore UN-a da održi međunarodni mir i bezbjednost. Brahimijev izvještaj je u svom prvom paragrafu istakao da „tijekom posljednjeg desetljeća, UN više puta nisu uspjele odgovoriti izazovu” zaštite ljudi od rata, „i danas ne mogu ništa bolje”. Potvrđujući da tradicionalna načela očuvanja mira (pristanak, nepristrasnost i upotreba sile samo u samoodbrani) trebaju ostati temelj ovog nastojanja, Izvještaj je, također, naglasio potrebu da se izbjegne 'saučesništvo u zlu' tako što će biti spremni da se pređu na provođenje , dajući mirovnim snagama 'čvrsta pravila angažmana' kako bi mogli braniti sebe i svoj mandat 'od onih koji se odriču obaveza mirovnog sporazuma ili na drugi način pokušavaju da ga potkopaju nasiljem' (Izvještak Komisije za mirovne operacije UN-a 17. avgust 2000. UN dokumentA/55/305,S/2000/809,10:https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a_55_305_e_br_ahimi_report.pdf). Izvještaj, također, preporučuje da se mirovni sporazum više ne smatra kao ad hoc, ali treba da bude prepoznat kao osnovna aktivnost UN-a (i stoga finansirana iz redovnog budžeta). U međuvremenu bi se mogla napraviti različita poboljšanja u upravljanju, organizaciji i raspoređivanju mirovnih operacija, a države bi trebalo da odrede rezervno vojno i civilno osoblje koje bi moglo biti obučeno za zajednički rad i raspoređeno u kratkom roku. Brahimijev izvještaj je dobro primljen na posebnom Milenijumskom samitu šefova država i vlada u septembru 2000. godine. Resursi su poboljšani; napravljene su korisne promjene u strukturi, sistemima i procedurama Organizacije; a napori su uloženi u uspostavljanje efikasne strukture podrške mirovnim operacijama. Ali, kao što su Kofi Anan i njegov prethodnik više puta naglašavali, uspjeh ili neuspjeh mirovnih operacija ovisi, prije svega, od stavova spornih stranaka i spremnosti drugih članica UN-a da mudro i dobro koriste ovaj neprocjenjivi instrument. Mirovna operacija ne može uspjeti ako nema mira za očuvanje, ako nema odgovarajući mandat, ili ako joj se na vrijeme ne pruži potrebna materijalna i politička podrška'.

Bilo bi dobro kada bi države bile spremne da obezbjede sredstva za poboljšanje vođenja mirovnih operacija; odrediti dobro obučene i opremljene bataljone u pripravnosti koji bi mogli biti spremni za sve scenarije; i generalno doprinosti svemu što je na terenu potrebno. Ali koliko je to teško u svijetu suverenih država (koje, naravno, pažljivo vode računa o vlastitoj koncepciji svojih interesa) i neodlučnog vodstva velikih sila, naglašeno je nekoliko mjeseci nakon što se pojavio Brahimijev izvještaj: kada je misija u Sjevernoj Leoneu naletjela na teškoće koje su ugrozile ugled UN-a u Africi i kredibilitet svih mirovnih operacija UN-a. Države su samo na glasu dale poboljšanje sposobnosti UN-a za brzo raspoređivanje, ali su se zamarale u odgovoru na zahtjeve Sekretarijata: u decembru 2001. godine, samo devet država je pružilo informacije neophodne za uspostavljanje sistema *stand-by* aranžmana. Vjerovatnoća da se vratimo na Povelju i damo UN-u svoje vlastite trajne snage je još manja.

Turbulencija iz 1990-ih godina, u kombinaciji sa sve širim tumačenjem prijetnji miru, značila je da su UN nakon hladnog rata bile aktivnije nego ikada prije. Istina je da je Organizacija bila po strani tijekom tronedjeljnog napada na Irak 2003. godine, a da je ranije došlo do razočaranja nakon njenih neuspjeha u Somaliji, Ruandi i Bosni; ali u cjelini UN je bio aktivne i inovativne u odgovoru na izazove koji su se pred njom nalazile. Mirovne snage su nastavile da se bave tradicionalnim aktivnostima kao što je praćenje prekida vatre – o čemu svjedoči nastavak postojanja misija u Kašmiru i na Kipru. Ali, počele su i sistematski da se bave obimnijim i složenijim aktivnostima nego do sada, te su počele da surađuju sa regionalnim tijelima, nevladinim organizacijama i privatnim sektorom. Činjenica da UN pokušavaju da održe mir u često teškim okolnostima i da su se njihovi naponi u tom pravcu proširili posljednjih godina, odražava u kojoj se mjeri učvrstila ideja da svjetska organizacija ima odgovornost ne samo da pokuša zaustaviti borbe i ublažiti ljudske patnje, ali i da napadne temeljne uzroke sukoba. Sada je vrijeme da se pomaknemo sa naivnog idealizma i ciničnog malodušja iz 1990-ih godina i prepoznamo 'ogromnu vrijednost' međunarodnog očuvanja mira.

18. POSTHLADNORATNI PERIOD

Učinak Ujedinjenih nacija nakon hladnog rata promatran je iz više uglova. Postojala su dva dinamična generalna sekretara, od kojih se smatralo da je jedan pao iz milosti, dok je drugi podijelio Nobelovu nagradu za mir sa organizacijom. Generalna Skupština je bila pragmatičnija i manje konfrontirajuća, ali ju je to učinilo manje uzbudljivom nego u prošlosti, a donekle su je

zasjenile konferencije i samiti UN-a koji su se umnožili 1990-ih godina. Skupštinu je zasjenilo i Vijeće bezbjednosti, koje je ponovo počeo sa radom. Međunarodna klima omogućila je Međunarodnom sudu da konačno procvjeta. Ljudska prava i humanitarizam su često bili kršeni, ali su UN poduzele važne korake: pojavio se položaj visokog komesara UN-a za ljudska prava i stvaranje tribunala za ratne zločine nagovestilo je uspostavljanje stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Ali dok je učinak UN-a često bio pozitivan, važni elementi u SAD gledali su na to kroz akutno osjetljivim i neprijateljskim očima. Činilo im se da još mnogo toga nije u redu sa ovim međunarodnim tijelom i da njihova zemlja za to plaća previše. To je imalo dvije štetne posljedice. Prvo, SAD su nastavile da uskraćuju finansiranje, što je značilo da se tekuća finansijska kriza produbila. Drugo, SAD su iskoristile svoju finansijsku i političku snagu protiv onih pojedinaca i aspekata rada UN-a koji im se nisu sviđali. Nije iznenađujuće da je to izazvalo žestoko ogorčenje, a SAD su optužili za aroganciju oni koji su podržavali njenu dominaciju u UN-u.

18.1. Povratak na povelju: podmlađivanje Vijeća bezbjednosti

Početakom 1980-ih godina, bilo je u tijku podmlađivanje Vijeća bezbjednosti. Iako je to u to vrijeme bilo daleko od očiglednog, možemo jasno vidjeti, retrospektivno, da je pet stalnih članica (P5) razvijalo kolegijalni stav, nesvrstani su bliskije surađivali i Vijeće je krenulo ka boljoj radnoj praksi i usvajanju zajedničkih politika. Do sredine 1980-ih godina, odluke su se donosile u okviru 'neformalnih konsultacija cjeline' - nezvaničnih sastanaka koji su se održavali. Formalni sastanci su se pretvorili u prilike za govore za zapisnik i konsenzuse koji su postignuti privatno, posebno od strane P5. Obrasci glasanja odražavali su ovaj razvoj. Od 1980. godine nadalje Vijeće je češće postizalo jednoglasnost, a između 1980. i 1985. godine P,5 je zajedno glasala za 75 od 119 rezolucija, a samo na 29 rezolucija je uloženo veto. U drugoj polovici 1980-ih godina, vladao je još veći sklad, uglavnom zbog toga što se novi lider SSSR-a, Mihail Gorbačov, obratio UN-u da pokuša da zaštiti svoje raspadajuće sovjetsko carstvo, dajući mu ponosno mesto u svom novom razmišljanju o sovjetskoj spoljnoj politici. Brojke glasanja Vijeća daju upečatljivu indikaciju za to. Između 1986. i jula 1990. godine P5 je zajedno glasao za 68 od 79 usvojenih rezolucija; nesvrstani su se gotovo uvijek slagali; i obje grupe su se više slagale nego što su se razlikovale. Rezolucija Vijeća bezbjednosti (SCR) iz jula 1987. godine kojom se zahtijeva prekid vatre u iransko-iračkom ratu bila je primjer povećane harmonije, signalizirajući

pojavu koncerta P5. Kada je Iran na kraju prihvatio rezoluciju godinu dana kasnije, supersile su pokazale novootkriveno prijateljstvo zajedničkim obezbjeđivanjem transporta za mirovnu misiju poslanu da nadgleda završetak rata.

Nakon završetka hladnog rata u decembru 1989. godine, Vijeće bezbjednosti je zasjedalo gotovo konstantno, često koristeći dugačke neformalne konsultacije za suštinske diskusije, a kratki, formalni sastanci za donošenje (brojnih) rezolucija koje su već bile privatno dogovorene. Između avgusta 1990. i kraja 1999. godine, odobrio je 625 SCR-a (skoro dvostruko više nego u čitave prethodne 44 godine UN-a), i to sa značajnim stepenom konsenzusa. Stavljeno je samo sedam veta. Nesporno, Vijeće je bilo posebno aktivno u donošenju rezolucija prema poglavlju VII Povelje (odjeljak koji se bavi mjerama izvršenja). Tijekom 1990-ih godina bilo je 158 rezolucija iz poglavlja VII (od kojih su 123 jednoglasno). Nasuprot tome, između 1946. i 1989. godine, doneseno je samo 17 rezolucija iz poglavlja VII. Ovaj razvoj događaja odražava ne samo postojanje nove unije moći, već i centralnu ulogu UN-a u međunarodnim odnosima i važan razvoj događaja u XX stoljeću koji je bio u srcu Povelje: vjerovanje da velike sile imaju odgovornost za održavanje međunarodnog poretka i da svoju vlast treba da ostvaruju preko svjetske organizacije. Međutim, uspjeh Vijeća bezbjednosti bio je praćen nedostatkom sumnje i zavisti, a suprotstavljena doktrina dvadesetog vijeka – demokratski ideal – bila je pozvana da se opravda reforma Vijeća bezbjednosti kako bi više država imalo riječ u njegovim razmatranjima.

18.2. Reforma Vijeća bezbjednosti

Pitanje pravične zastupljenosti i povećanja članstva u Vijeću bezbjednosti uvršteno je na dnevni red Generalne skupštine 1979. godine. Međutim, ono nije postalo goruće pitanje sve do ranih 1990-ih godina kada je Vijeće bezbjednosti počelo djelovati kako je predviđeno Poveljom. To je dovelo do izražaja inherentne ljubomore, antipatije i nepovjerenja prema Vijeću bezbjednosti od strane država koje su rijetko imale šansu da budu izabrane i koje su bile ogorčene zbog tolikog posla koji se obavlja u neodgovornim, tajnim, neformalnim konsultacijama. Isključujuća priroda sankcija i nadzornih odbora Vijeća bezbjednosti (koji ponavljaju članstvo u Vijeću bezbjednosti i obavljaju svoje poslove konsenzusom i zatvorenom za javnost) pojačala je osjećaj otuđenosti. Isto tako i percepcija dnevnog reda koju diktira Zapad i primjena dvostrukih standarda. Na pritužbe o funkcioniranju Vijeća bezbjednosti od kraja hladnog rata može se dati pet odgovora. Prvo, zatvorene sjednice nisu bile novina, a u svakom slučaju, ono što se dešava u

Vijeću bezbjednosti rijetko je dugo tajno. Drugo, dominacija Zapada nije nova. Treće, selektivnost u pozivanju i primjeni sankcija prema Poglavlju VII je neizbježna. To je zato što je Vijeće bezbjednosti politički organ sa ograničenim i neuravnoteženim članstvom; jer, iako Vijeće bezbjednosti ne zanemaruje međunarodne norme, njegove odluke se temelje na uočenim nacionalnim interesima njegovih članica i rezultat su cjenkanja i razmjene glasova; i zato što veto, također, igra ulogu u određivanju šta se može, a šta ne može učiniti. Četvrto, u praksi generalno postoji široko rasprostranjeno slaganje o širokim pitanjima, ali njegovo izražavanje u rezolucijama Poglavlja VII može proizvesti buntovni odgovor izvan doma Vijeća. Na primjer, bilo je jednoglasne osude terorizma nakon događaja od 11. septembra 2001. godine, ali žestokih pritužbi na obavezujuće i dalekosežne antiterorističke rezolucije koje je naknadno donijelo Vijeće bezbjednosti. I, peto, agenda Vijeća bezbjednosti je daleko od toga da njome dominiraju pitanja koja su bitna samo za Zapad. Koncem XX stoljeća, sukobi u Africi zauzimali su tri četvrtine vremena Vijeća bezbjednosti, a tretiranje HIV/AIDS-a kao prijetnje međunarodnom miru i bezbjednosti (da bi se o tome moglo raspravljati) bio je korak u pravcu posebne zabrinutosti za mnoge države trećeg svijeta, posebno u Africi. Ali nije samo zauzetost Vijeća bezbjednosti dovela do poziva na reformu. Američki zahtjevi za promjenama u sistemu UN-a podstakli su takve razgovore. I, insistirajući na takvim promjenama prije nego što otplate svoje ogromne dugove Organizaciji, SAD su izazvale pitanja o vlastitoj poziciji. Reforma je bila u zraku i zbog snažne želje da Organizacija odigra značajnu i djelotvornu humanitarnu ulogu. U međuvremenu, kako se međunarodni sistem otresao rigidnosti hladnoratovskih ograničenja, oni koji su vjerovatno imali koristi od bilo kakvog restrukturiranja postali su glasni u potvrđivanju svojih zahtjeva. Oni su osudili postojeću strukturu zbog toga što je evrocentrična i ukorijenjena u zastarjelom odnosu snaga iz 1945. godine. Takve žalbe dobile su dodatnu težinu kada je Ruska Federacija naslijedila mjesto u Vijeću bezbjednosti Sovjetskog Saveza u decembru 1991. godine, dok Njemačka i Japan još uvijek nisu bili uključeni među stalne članice. Pedeseta godišnjica UN-a 1995. godine podstakla je dalju diskusiju o budućnosti Organizacije. Najlakše je bilo rješavati pritužbe na metode rada Vijeća i zahtjeve da ono radi transparentnije. Dobar broj 'malih, ali efikasnih poboljšanja' (kao što su češći otvoreni sastanci, stavljanje na raspolaganje nacrti rezolucija i pružanje boljih, pravovremenijih i informativnijih izvještaja Generalnoj skupštini) doprinijelo je srdačnijoj cjelokupnoj atmosferi. i učinio je radnje Vijeća bezbjednosti otvorenijim i transparentnijim. Štaviše, takozvana 'Arria formula' (koja pravi razliku između sastanaka

članova Vijeća i sastanaka Vijeća *per se*) omogućila je otvaranje Vijeća prema vanjskim gledištima i utjecajima, održavanjem neformalnih brifinga sa pozvanim stručnjacima, a kasnije i sa nevladinim organizacijama (kao što su Oxfam, Me'decins sans Frontie`res, CARE, Amnesty International i Međunarodna akademija za mir). Godine 2000., napravljen je još jedan korak naprijed kada se Vijeće sastalo predsjedavajući komiteta američkog Senata za vanjske odnose, Jesse Helms-om.

Sve ovo nije bila zadovoljavajuća zamjena za rješavanje glavnog problema: potrebe za restrukturiranjem Vijeća. Neke promjene su relativno nekontroverzne, kao što je povećanje veličine Vijeća bezbjednosti, iako bi proširenje Vijeća na, recimo, 24 ili 30 članova moglo dovesti do gubitka srdačnog odnosa i intimne atmosfere koja omogućava brzu i efikasnu akciju. Čini se da nema značajnih kritika na račun ovlasti Vijeća da donosi obavezujuće odluke. Ali kriterijumi za stalno mjesto i pravo veta, odnos između stalnih i nestalnih članica i da li bi veto trebalo da se ograniči na poglavlja VI i VII Povelje, su kontroverzni. Često se sugeriralo da bi bilo koja dodatna stalna mjesta trebala biti dodijeljena na regionalnoj osnovi. Međutim, sukobljene afričke, azijske i latinoameričke države nisu se uspjele dogovoriti oko jednog kandidata za svako od njihovih predloženih veta koje imaju stalna mjesta (ili, u slučaju Afrike, dva za koja tvrdi da je najveća regionalna grupa). S druge strane, stavljanjem naglaska na princip na kojem se zasniva Povelja, ta moć mora biti srazmjerna odgovornosti. Japan i Njemačka (odnosno drugi i treći najveći finansijski doprinosioci UN-u) bili bi očigledni kandidati. Ali dodavanje Njemačke bi Vijeću bezbjednosti dalo još veću evropsku težinu. Otuda prijedlog da se Britanija i Francuska isele i da se stvori jedinstveno sjedište u EU. Međutim, pojam sjedišta EU ima četiri mane: Britanija i Francuska mogu staviti veto; uprkos svom padu, Britanija i Francuska i dalje imaju težinu u međunarodnim odnosima i igraju značajnu ulogu u održavanju međunarodnog mira i bezbjednosti; pošto su UN organizacija suverenih država, čudno je predložiti da se stalno sjedište da regionalnoj organizaciji (zašto ne NATO umjesto EU?); a EU još nije pokazala stepen zajedništva u vanjskoj politici koji bi bio neophodan da bi djelotvorno djelovala u Vijeću. Široko je rasprostranjeno uvjerenje da taj veto je anahron i nedemokratski je koristan politički poklič. Ali pojmovi o demokratiji u vođenju međunarodnih odnosa su pogrešni. Oni ignoriraju stepen u kojem se demokratija ne prakticira unutar država i pogrešno impliciraju da je međunarodno društvo analogno domaćem društvu. U svakom slučaju, da se veto ukloni, SAD bi sigurno napustile UN, druge moćne države bi mogle slijediti njihov primjer, a

Organizacija bi bez sumnje oslabila kao Društvo naroda. Stoga, nijedna od predloženih formula za reformu Vijeća bezbjednosti nije bila u stanju da pomiri konfliktne zahtjeve reprezentativnosti, legitimiteta, autoriteta i djelotvornosti. Sve dok države ne riješe ključna pitanja ko će imati stalna mjesta, a ko veto, debata o reformi Vijeća bezbjednosti i dalje će biti sterilna. Čak i u malo vjerovatnom slučaju da se dogovor postigne, ishod će vjerovatno biti razočarenje, a oni koji su nezadovoljni mogli bi se pobrinuti da prođe jako puno vremena prije nego što Generalna skupština ima dovoljno pozitivnih glasova (dvotrećinska većina) da počne proces izmjene i dopune Povelje.

18.3. Odnos SAD–UN

Kao što se iz svega navedenog da zaključiti, multilateralizam u SAD ne dolazi lako. Jedan od razloga je taj što njeni ustavni aranžmani dozvoljavaju domaćoj politici da značajno utiče na američke odnose sa multilateralnim institucijama. Drugi je da SAD imaju žestoku odlučnost da zaštite svoju neovisnost. Osim toga, postoji jaka idealistička crta; tendencija izjednačavanja onoga što je najbolje za SAD sa onim što je najbolje za svijet; i osjećaj posesivnosti prema UN-u koji proizlazi iz živopisne svijesti da su SAD njen glavni kreator. Amerikanci stoga imaju tendenciju da pretpostave da su jedinstveno kvalificirani da se izjasne o tome šta treba, a šta ne treba raditi i da u skladu s tim koriste vlastitu moć. Štaviše, kao najveća svjetska sila, SAD nisu sklone, niti osjećaju potrebu za kompromisom i prilagođavanjem u velikoj mjeri. Niti je SAD je bilo ugodno u UN-u da se susreće s nepoželjnom i neugodnom međunarodnom realnošću koja skreće pažnju na ograničenja američkih vrijednosti, moći i slobode manevara.

18.4. Generalna Skupština i rast u UN članstvo

Godine slave Generalne skupštine 1960-ih i 1970-ih godina, završile su razočaravajuće. Kampanja za novi međunarodni ekonomski poredak je propala usred novonastalih podjela na jugu, a one su pogoršane dužničkom krizom i krizom međunarodne javne pomoći (koja je, također, skrenula pažnju sa Generalne Skupštine na Svjetsku banku i Međunarodni monetarni fond). Slom hladnoratovskog rivalstva uklonio je faktor koji je podstakao koalicije i omogućio trećem svijetu u određenoj mjeri da igra protiv SAD ili Sovjetskog Saveza. A podmlađivanje

Vijeća bezbjednosti bilo je na račun Generalne Skupštine, čiji je rad postao manje dramatičan i imao labaviju ulogu.

Svake godine dnevni red Generalne skupštine bio je prepun; njegovi sastanci produžavali su se daleko nakon tradicionalnog datuma zatvaranja u decembru; i odobravalu stotine rezolucija i odluka. Međutim, nije sav ovaj trud dobro utrošen. Pokušaji da se poslože i racionalizuju aktivnosti Generalne skupštine, kako bi ona i njeni programi bili ciljaniji i efikasniji, imali su mali utjecaj. Dolazi do rasipanja i dupliranja napora, a predstavnici država sa malo resursa su bili preopterećeni. Prednost Generalne skupštine je to što je ona sada reprezentativniji organ, kao i najvažnije multilateralno diplomatsko sastajalište na svijetu. 2002. godine, na primjer, učesnici u uvodnoj debati uključivali su 33 šefa država, 14 šefova vlada, 14 potpredsjednika vlada i 110 ministara vanjskih poslova.¹³ Pedesetogodišnjica skupštine, 1995. godine, privukla je oko 140 svjetskih lidera. Milenijumski samit bio je najveći skup svetskih lidera u istoriji, sa preko 150 predsednika, premijera i prinčeva.

18.5. Specijalne sesije, samiti i konferencije do početka XXI stoljeća

Član 20. Povelje dozvoljava Generalnoj Skupštini da saziva posebne sjednice. To je učinila u vezi s razvojem i Novim međunarodnim ekonomskim poretom 1975. i 1980. godine i razoružanjem 1978., 1982. i 1988. godine. Ukupno je održano 27 posebnih zasjedanja između 1947. i kraja 2002. godine. U međuvremenu, Generalna Skupština i ECOSOC su, također, sazvali posebne, *ad hoc* konferencije o specifičnim pitanjima čiji su interdisciplinarni ciljevi izgledali najprikladniji za takav format. Prva takva velika konferencija, o životnoj sredini, održana je u Stokholmu 1972. godine. Sastanci ove vrste postali su godišnji, a povećali su se po učestalosti, broju i veličini zahvaljujući promjenjivim okolnostima i razvoju događaja koji nisu bili predviđeni prilikom sastavljanja Povelje, jer kao i na povećanu lahkoću transporta i komunikacije. Skoro 47.000 ljudi prisustvovalo je Earth Summitu u Rio de Žaneiru 1992. godine; skoro 50.000 otišlo je na specijalni samit o ženama u Pekingu 1995.; a 60.000 ih je bilo na Samitu Zemlje u Johaneshburgu 2002. godine.

Godine 1990., 71 predsjednik i premijer bili su prisutni na dječjem samitu u Njujorku; preko stotinu je otišlo na skup u Johaneshburgu 2002. godine. Broj nevladinih organizacija (NVO) rastao je od 1945. godine i one su imale mnogo veću ulogu u UN nego što je prvobitno bilo predviđeno. Vlade su se ponekad opirale tome, ali su nevladine organizacije dale svoj doprinos

korisno i inovativno za konferencije UN-a. Oni su bile važne u stavljanju novih pitanja na međunarodni dnevni red; pružile su vrijedne i pristupačne baze znanja; i djelovale su kao savjest svijeta u pogledu ljudskih prava. Njihovo učešće na zvaničnim i nezvaničnim sastancima pretvorilo je ove konferencije u prave globalne forum. Biznis je još jedan međunarodni akter čija se suradnja počela smatrati važnom. Otuda je oko 700 kompanija bilo predstavljeno na Samitu o planeti u Johanesburgu 2002. godine, a poslovni lideri su bili snažno uključeni u njegove debate.

Konferencije i samiti UN-a služili su raznim svrhama. Oni su pomogli u razvoju novih ideja; skrenuli su pažnju na promjenjive potrebe redefiniranjem starih problema i davanjem važnosti novim ili sve istaknutijim pitanjima – kao što su prava djece i okoliš; fokusirali pažnju na stvari koje bi inače mogle biti zapuštene; pomogli su u promjeni međunarodnih prioriteta; olakšana je suradnja između različitih dijelova sistema UN-a i stručnjaka iz različitih oblasti; stvorili su nove međunarodne strukture (kao što su Konferencija UN-a o trgovini i razvoju, Svjetski savjet za hranu, Program UN-a za životnu sredinu i Visoki komesar UN-a za ljudska prava); postavili standarde; kodificirano međunarodno pravo; i katalizirano političko opredjeljenje iza nacrtu konvencija i programa djelovanja. Čak i ako se svjetski lideri samo prolazno pojavljuju na ovakvim skupovima, oni su prisiljeni razmišljati o problemima koji se pojavljuju i reći nešto za zapisnik o politici svojih država. Protokol iz Kjota²⁷ iz 1997. godine, uz Okvirnu konvenciju UN o klimatskim promjenama nudi dobar primjer mogućnosti i ograničenja konferencije za postavljanje standarda. Navođenjem u ugovoru prihvatljivog nivoa emisije gasova staklene bašte, težina zakona je gurnuta iza pojedinačnih obaveza, a oni koji nisu pristali će se suočiti sa dodatnim pritiskom da se pridruže međunarodno dogovorenim standardima.

Proces je započeo 1992. na Samitu o Zemlji u Riju de Žaneiru (o životnoj sredini i razvoju), gdje je potpisana 'Okvirna' konvencija o klimatskim promjenama (predsjednik Bush je to učinio u posljednjem trenutku u Riju). Međutim, ubrzo je odlučeno da Okvirnu konvenciju treba ojačati, što je i učinjeno 1997. godine na konferenciji u Japanu na kojoj je usvojen Kjoto protokol. Sledeći samit u Buenos Airesu 1998. godine, pregovarao je o implementaciji sporazuma. Međutim, 2001. godine predsjednik George W. Bush je objavio da je odlučio protiv ratifikacije Protokola, koji je predsjednik Clinton potpisao, ali nije predao Senatu na ratifikaciju.

²⁷ Protokol je dodatak međunarodnom sporazumu o klimatskim promjenama, koji je potpisan s ciljem umanjivanja emisija ugljen-dioksida i drugih toksičnih gasova koji ugrožavaju ekologiju i izazivaju tzv. efekat staklene bašte. Protokol stupa na stan 16. februara 2005. godine, kada je ratificiran od strane Rusije. Potpisan je u japanskom gradu Kjotu.

Ipak, pošto je stotinu država ratificiralo Kjoto protokol koncem 2002. godine, ugovor je jasno postavio međunarodni standard za emisije, a SAD i druge zemlje koje nisu potpisnice biće pod stalnim pritiskom da ga ispune.

ČETVRTI DIO

IDEJA EVROPSKIH INTEGRACIJA I EVROPSKA UNIJA

1. POČECI EVROPSKOG ORGANIZIRANJA

Ideja evropskih integracija u različitim oblicima je veoma stara, ali tek u drugoj polovici XX stoljeća kooperativna evropska integracija je počela da se odvija u značajnom obimu. Istina je da je tome prethodio nalet aktivnosti u međuratnim godinama – prije svega, uspostavljanje belgo-luksemburške carinske unije (1922. godine), Briandov memorandum (1930. godine) i aktivnosti Coudenhove-Kalergijeve Panevropske zajednice, koji se zalagao za evropsku federaciju. Međutim, trebalo je uzeti drugi svjetski rat prije nego što bi evropske integracije i 'zajednica' evropskih nacionalnih država mogli postati stvarnost. Evropske integracije su sada bile ideja čije je vrijeme konačno došlo.

Posljedice rata stvorile su jedinstvenu situaciju koja je učinila suradnju u (zapadnoj) Evropi ključnom, iako su njen oblik i obim bili, i još uvijek, predmet opsežne debate. Rat je ostavio Evropu slabom i iscrpljenom, sa ogromnom željom za mirom i povratkom u normalnost i prosperitet. Cilj sprječavanja daljeg unutarevropskog rata bio je snažan utjecaj na oblikovanje regenerirane Evrope. Mnogi su zaključili da evropska integracija nudi najbolji način za obuzdavanje Njemačke i obezbjeđivanje mirnog okvira unutar kojeg bi Evropa mogla biti ponovo izgrađena. Zaista, mnogi su bili još konkretniji i složili su se sa zaključkom do kojeg su došle vođe otpora 1944. godine, prije nego što se rat uopće završio. Na ekonomskom planu, Drugi svjetski rat je doveo Evropu na rub propasti i postojala je očigledna potreba za međusobnom suradnjom kako bi se promovirala rekonstrukcija, oporavak i rast. Geopolitička konfiguracija kontinenta nakon Drugog svjetskog rata značila je da je samo zapadna Evropa u ovom trenutku mogla napredovati sa svojim planovima. Zaista, sjena Sovjetskog Saveza stvorila je vrlo stvarne strahove od sovjetske intervencije, bilo direktno ili indirektno kroz utjecaj Moskve na komunističke partije u Francuskoj i Italiji koje su se činile bliskim moći u ovom periodu. U stvari, u (zapadnoj) Evropi je postojao osećaj da je uhvaćena između dvije supersile, ali dok je prijetnja sa istoka bila politička i vojna, ona sa zapada je više ekonomske prirode; sve veće oslanjanje na američku tehnologiju, moć dolara i uspon američkih multinacionalnih kompanija bili su izvori rastućeg evropskog straha.

Briselski ugovor povezao je Britaniju, Francusku i zemlje Beneluksa u odbrambeni pakt. Mjesec dana kasnije, Organizaciju za evropsku ekonomsku suradnju (OEEC) osnovalo je šesnaest evropskih država. Potencijalno najvažniji poduhvat bio je Vijeće Evrope, osnovano u maju 1949. godine, sa općim ciljevima promoviranja jedinstva u različitim oblastima i zaštite ljudskih prava. Nakon što je nekoliko godina funkcioniralo kao nešto više od neefikasnog debatnog tijela, Vijeće je postepeno počelo dobivati značajnu ulogu u pogledu ljudskih prava, iako su rane ideje da će članovi 'spojiti određena svoja suverena prava' nestale pred tvrdoglavim otpor Britanije, što odražava njenu snažnu sklonost ka međuvladinoj suradnji. Na kraju su ekonomske, a ne političke snage dovele do početaka onoga što je danas Evropska unija, proizišla iz krize koja se razvijala tijekom 1948–99. godine zbog savezničkog razbijanja njemačke teške industrije; u suštini, suočeni sa sve većim strahom od Sovjetskog Saveza, Amerikanci su nastojali da preokrenu svoju politiku razgradnje njemačke industrije čelika i nametnu tu nespremnost nevoljnim Francuzima. Evropska zajednica za uglj i čelik (ECSC) bila je maštovit način pomirenja ovih razlika.

1.1. Prva faza: od Evropske zajednice za uglj i čelik do Ekonomske zajednice

Dana 9. maja 1950. godine, Robert Schuman, francuski ministar vanjskih poslova, objavio je prijedlog za udruživanje i zajedničko upravljanje nacionalnim resursima uglja i čelika u zapadnoj Evropi. Schumanov plan, koji je izradio Jean Monnet, bio je nacrt Pariskog ugovora, koji su 18. aprila 1951. godine potpisale Francuska, (Zapadna) Njemačka, Italija, Belgija, Nizozemska i Luksemburg (tzv. „Šesterka“), čime je stvorena Evropska zajednica za uglj i čelik (ECSC). ECSC je bila prva od tri Evropske zajednice – ostale su EEZ i EAEC – koje su se na kraju spojile 1967. godine. Navedena svrha ECSC-a bila je uspostavljanje zajedničkog tržišta za uglj i čelik, ali to je bilo više od jednostavne ekonomske vježbe. To je označilo veliki korak u francusko-njemačkom približavanju pružanjem okvira unutar kojeg bi se njemačko industrijsko srce moglo oživjeti. Ali to je bilo i generalno politički vođeno jer se široko nadalo da bi udruživanje proizvodnje uglja i čelika trebalo obezbjediti prvi korak u evropskoj federaciji. Jednako važno, ECSC je uspostavio institucionalnu strukturu za evropske integracije: (nadicionalnu) komisiju, Vijeće (nacionalnih) ministara, Evropski parlament i Sud pravde, iako su dva od njih imala različita imena u Pariskom ugovoru (Komisija je bila 'Visoki autoritet' i Parlament je bio 'Zajednička skupština', kao što je to bilo u Rimskom ugovoru, kojim je

uspostavljena EEZ, usvajajući nešto veći 'Parlament' tek kasnije). Sud pravde i Visoki autoritet-Komisija bili su posebno inovativni. Prvi je bio prvi međunarodni sud čije su presude bile obavezujuće za nacionalne vlade, kompanije i institucije ECSC-a. Visoki autoritet bio je još više putokaz jer je kombinirao administrativne i političke funkcije (donošenja odluka). Bio je zadužen za zastupanje 'općeg interesa Zajednice' i dobio je znatnu diskreciju da kreira politiku ECSC-a u tako važnim područjima kao što je određivanje davanja pomoći kompanijama za uglj i čelik koje su financirale ECSC, iako su njegove ovlasti u određenim pitanjima bile ograničene. potrebom da se dobije odobrenje od Vijeća ministara i ograničavajućim ovlastima Zajedničke skupštine. Stav Britanije prema stvaranju ECSC-a bio je izrazito neentuzijastičan. Dok su Britanci, također, jasno željeli mir, prosperitet i obuzdavanje Njemačke, nisu se osjećali ugroženo u istoj mjeri kao kontinentalna Evropa. Na kraju krajeva, Britanija je iz rata izašla kao pobjednik nad Njemačkom (ponovo) i još se smatrala ravnopravnom sa SAD i Sovjetskim Savezom; u svakom slučaju, imala je 'poseban odnos' s SAD i taj odnos bio je geopolitički dovoljno udaljen od drugih da bi sovjetska prijetnja izgledala mnogo manje značajna. U stvari, u ovom konkretnom slučaju, svaki pokušaj Britanaca da otmu ECSC i usmjere ga na čvrsto međuvladino tlo, kao što je to učinio s OEEC i Vijećem Evrope, bio je probijen francuskim pregovaračkim trikom da se prihvati princip nadnacionalnosti prije pregovora je preduvjet za učešće. Tako je postavljen obrazac i ideološki razdor između Britanije i kontinentalne Evrope sada je bio otvoren: Britanija je bila za međuvladinu suradnju u Evropi i protiv nadnacionalnosti, a to je trebalo da podupre zvaničnu politiku britanske vlade prema evropskim integracijama u narednih deset godina i veći dio nevladinog mišljenja već duže vrijeme. Podaci o ECSC-u sve dok nije prestao postojati kao zaseban entitet 1967. godine, donekle su mješoviti. Postigla je određeni napredak na ekonomskom planu, iako su njeni naponi da stvori zajedničko tržište uglja i čelika u velikoj mjeri potpomognuti ranijim aktivnostima OEEC-a i carinske unije Beneluksa. Štaviše, uprkos izvesnom ranom uspjehu u svojim naporima da savije svoje mišiće protiv vlada, Visoki autoritet je nadglasao od strane Savjeta tijekom prve stvarne krize 1959. godine (prouzrokovane prekomjernom proizvodnjom uglja) koja je rešena odvojenim nacionalnim mjerama, a ne plan za cijelu Zajednicu. Nadalje, ECSC nije djelovao kao neposredan katalizator političke integracije i, zaista, pošto su Evropska odbrambena i politička zajednica zatajile, vjerovatno je bio neuspješan u političkom smislu. Međutim, to je pokrenulo proces evropskih integracija i jasno doprinijelo stvaranju Evropske ekonomske zajednice (EEC) i Euratoma kasnije 1950-ih godina, iako je

element nadnacionalnosti u ovim organizacijama bio prilično prigušen u poređenju sa ECSC-om. Ako je ECSC predstavljao uspjeh, onda je ono što je odmah uslijedilo bio neuspjeh. Štaviše, činilo se da potkopava funkcionalističku teoriju koju favoriziraju Monnet i drugi federalisti. ECSC je trebalo da bude samo prvi sektor koji će biti integriran u Evropi; drugi su trebali slijediti, jedan po jedan, dok se konačno ne stvori evropska politička unija. Ključni mehanizam za postizanje ovog procesa bio je 'prelijevanje'. U jednom smislu, prelijevanje je značilo da kada se jedan privredni sektor integrita, međuzavisnost ovog sektora sa drugim će ih primorati da prate i da se integriraju. Druga verzija bila je koncept političkog preljevanja, pri čemu integracija u jednom (ekonomskom) sektoru uzrokuje djelovanje grupa za pritisak na tom (tj. evropskom) političkom nivou radi vršenja utjecaja; vremenom bi ove grupe počele da uviđaju vrijednost djelovanja na ovaj način i podržale bi dalje integriranje u druge sektore. Iako je Evropska odbrambena zajednica bila možda oštar i ne sasvim odgovarajući test teorije, ona je barem sugerirala da će proces preljevanja biti mnogo sporiji i bolniji proces nego što su se federalisti nadali.

1.2. Evropska odbrambena zajednica

Iako je u različitim krugovima postojala prilično bezuspješna rasprava o mogućnosti proširenja integriranja na različite sektore – posebno na transport, poljoprivredu, zdravstvo, poštanske usluge i komunikacije – sljedeći sektor za debatu natjeran je na dnevni red od strane događaja koji su uslijedili, a ne izbor; kada su Amerikanci počeli vršiti pritisak za (zapadno) njemačko ponovno naoružavanje kako bi popunili prazninu u (zapadno)evropskoj odbrani koja je efektivno uzrokovana američkim učešćem u Korejskom ratu od 1950. godine, Francuzi su iznijeli prijedlog za Evropsku odbrambenu zajednicu (EDC), Plevinov plan. Plevinov plan je u suštini bio prijedlog za evropsku vojsku i slijedio je Schumanov plan u kratkim crtama, ali s dvije bitne razlike: prvo, bio je relativno manje nadnacionalan i predlagao je više ovlasti za Vijeće ministara; i drugo, Nijemci su tretirani drugačije od ostalih članova po tome što su sve njemačke oružane snage morale biti dio evropske vojske, dok je ostalih pet članova bilo dozvoljeno da neke od svojih vojnih resursa drže pod čisto nacionalnom komandom. Odmah je bilo očigledno da je EDC nekompatibilan sa potpuno nezavisnom nacionalnom spoljnom politikom, a logika je podrazumijevala da ga treba pratiti političko integriranje. Shodno tome, razvijen je ambiciozan plan za Evropsku političku zajednicu (EPC); predložio je podređivanje ECSC-a i ODG-a u okviru

jedinstvene organizacije sa jednim 'visokim autoritetom/komisijom', Vijećem ministara i Sudom pravde i dvodomnim Evropskim parlamentom. Međutim, iako je očigledno imao mnogo šire implikacije od puke odbrambene zajednice, EPC nikada nije stigao dalje od faze nacрта ugovora i obe zajednice su stajale ili pale na osnovu uspjeha EDC-a. U stvari, Francuzi se nikada nisu osjećali ugodno sa EDC-om, iako su bili njegovi inicijatori, iz temeljnog razloga što zapravo nisu željeli ponovno njemačko naoružavanje u bilo kojem obliku. Shodno tome, uzastopne francuske vlade odlagale su iznošenje EDC-a pred Francusku skupštinu više od dvije godine (do avgusta 1954. godine). Na ničije veliko iznenađenje, na kraju je odbijen sa 319 glasova za 264. Tako početkom 1950-ih godina, nije iskorišćena mogućnost da se pređe na nivo političkog integriranja iznad onog koji je predviđen (Mastrihtskim) Ugovorom o Evropskoj zajednici (TEU) skoro trideset godina kasnije. Umjesto toga, Britanci su uskočili i Organizacija Briselskog sporazuma iz 1948. godine, sporazum o međusobnoj odbrani između Britanije, Francuske i zemalja Beneluksa, proširen je na Njemačku (i Italiju) i postao Zapadnoevropska zajednica (WEU).²⁸ Ovo je bilo čvrsta međuvladina organizacija, koja je u suštini tiho nestala (sve dok nije ponovo aktivirana kao embrionalni odbrambeni krak Evropske zajednice od strane TEU-a 1991. godine).

1.3. Put prema Evropskoj zajednici i period 1945-1969

U stvari, neuspjeh EDC-a i EPC-a pokazao se samo kao privremeno odlaganje; proširenje integracije izvan uglja i čelika u ekonomskoj sferi uvijek je ostalo na dnevnom redu i sada je zauzelo središnje mjesto. Godine 1955., predstavnici Šesterke sastali su se u Messini 1-2. juna da 'pokrenu novu fazu na putu izgradnje Evrope' i dogovorili se da će nastaviti integraciju u sledećim oblastima:

- atomska energija;
- transport;
- harmonizacija socijalnih politika;
- osnivanje investicione banke;
- stvaranje zajedničkog tržišta (koje će prethoditi carinskoj uniji).

²⁸ Pored toga, Njemačka se složila da nikada neće proizvoditi atomsko, biološko i hemijsko oružje, a Britanija je stacionirala trupe u kontinentalnoj Evropi i dugoročno se obavezala na evropsku odbranu. To je sve utlo put konačnom sporazumu o konačnom uspostavljanju Njemačke kao pune suverene sile i njenom članstvu u NATO-u 1955. godine.

Dalje su se složili da uspostave komitet koji je postao poznat kao Spaak komitet po njegovom predsjedavajućem, belgijskom ministru vanjskih poslova. Britanski predstavnik jeste učestvovao na ranim sastancima, ali je povučen u novembru jer je britansko gledište postalo čvršće od 'ravnodušnosti prema opoziciji'. Spaak komitet je ubrzo odlučio da se fokusira na nuklearnu energiju i predlog zajedničkog tržišta, iako je potonji je na kraju postao središnji dio Evropske ekonomske zajednice (EEZ), koja je zapravo inkorporirala ostatak onoga što je dogovoreno u Messini. Spaakov izvještaj je odobren u maju 1956. konačnom sporazumu o konačnom uspostavljanju Njemačke kao pune suverene sile i njenom članstvu u NATO-u 1955. godine., sačinjeni su odgovarajući ugovori, a u martu 1957. potpisana su dva ugovora u Rimu, jedan o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju (EAEC ili, češće, Euratom), a drugi o Evropskoj ekonomskoj zajednici (EEC). Ugovore su ratificirali nacionalni parlamenti i stupili su na snagu 1. januara 1958. godine.

Izgradnja Evropske unije je ozbiljno počela. Rimski ugovor (EEZ) je opsežan, višestruki dokument sa 248 članova, 4 aneksa, 13 protokola, 4 konvencije i 9 deklaracija. On je širok i potencijalno proširiv, jer uključuje član (235) koji u suštini kaže da se suradnja može proširiti na bilo koju oblast pod uvjetom da se sve države članice slože, i ostaje na snazi „neograničeno vrijeme“. Površno gledano, to je jednostavan ekonomski sporazum koji stvara zajedničko tržište i neke povezane zajedničke ekonomske politike. Opseg Ugovora je takav da njegovo sažimanje čini veoma teškim, ali, općenito govoreći, ima dvije komponente: prvo, stvaranje zajedničkog tržišta i srodnih mjera, i drugo, mjere koje će učiniti EEZ više od zajedničkog tržišta. Drugi pristup koji proizvodi istu podjelu bio bi podjela sadržaja Ugovora na elemente koji se tiču 'negativne' integracije (uklanjanje unutarnjih barijera ili, jednostavnije, pristanak da se nešto ne čini) i 'pozitivne' integracije (stvaranje zajedničkih politika koje zahtijevaju stvarni dogovor za poduzimanje zajedničkih akcija). Prva grupa uključuje uklanjanje carina i kvantitativnih ograničenja (stvaranje zone slobodne trgovine), zajedničku eksternu tarifu (pretvaranje područja slobodne trgovine u carinsku uniju), mjere za olakšavanje slobodnog kretanja ljudi i kapitala i politiku konkurencije (da se omogući zajedničko tržište stvoreno drugim mjerama). Politike koje uključuju prevazilaženje zajedničkog tržišta uključuju zajedničku poljoprivrednu politiku, zajedničku transportnu politiku, Evropski socijalni fond i Evropsku investicionu banku. Općenito govoreći, oni dijelovi Ugovora koji se bave „negativnom“ integracijom navedeni su do nekih detalja, ali oni dijelovi koji pokrivaju „pozitivno“ integriranje su nejasniji i daju smjer, a ne

detalje. Dakle, vremenski raspored za uspostavljanje carinske unije je jasan, ali članovi koji se odnose na Zajedničku poljoprivrednu politiku (ZPP) navode njene ciljeve, ali ostavljaju precizan oblik politike osmišljene za njihovo postizanje za kasnije pregovore. Pored ove dvije široke kategorije ekonomske integracije, Ugovor je imao različite (implicitno dugoročne) ciljeve općenitije ekonomske integracije. Konačno, Ugovor također ima vanjsku dimenziju sadržanu u njemu i niz „klauzula o izbjegavanju“ izazvanih ekonomskim poteškoćama ili na osnovu nacionalne bezbjednosti. Međutim, upravo je institucionalni okvir izazvao najveće interesiranje jer je bio jedinstven među međunarodnim organizacijama i, zaista, ostao je takav uprkos raznim naknadnim pokušajima da se imitiraju evropske integracije u mnogim dijelovima svijeta. Stvorene su četiri glavne institucije: Evropska komisija, sa sjedištem u Briselu, imala je po dva člana iz svake od tri veće države članice i po jednog iz svake od manjih; bio je ekvivalent Visokoj vlasti ECSC-a. Trebalo je da predstavlja 'interes Zajednice' i komesari su morali da polože zakletvu u tom smislu. Imao je tri funkcije: prvo, bio je čuvar Ugovora, osiguravajući da se njihove odredbe poštuju; drugo, bio je zadužen za implementaciju i administriranje politike Zajednice; konačno, i jedinstveno za nadnacionalno tijelo, trebalo je da pokrene politiku. Vijeće ministara zastupalo je interese država članica i bilo je glavno tijelo za donošenje odluka koje je donosilo odluke na osnovu prijedloga Komisije. Sastojalo se od ministara vanjskih poslova država članica (Generalno vijeće), ili, ako se raspravljalo o određenoj oblasti politike, onda su odgovarajući ministri u toj oblasti – na primjer, Poljoprivredno vijeće se sastojalo od Poljoprivrednog savjeta. Većina odluka je trebalo da se donese jednoglasno, iako je postojala odredba za glasanje kvalificiranom većinom²⁹ (pa čak, u šest vrlo trivijalnih slučajeva, prosta većina).

Parlamentarna skupština, koja je trebala postati Evropski parlament, prvobitno nije bila izabrano tijelo, već su njena 142 člana imenovale vlade država članica. Njena glavna funkcija bila je praćenje rada Komisije i Savjeta i morala je biti konsultirana o prijedlozima Komisije prije nego što Vijeće donese odluku. Shodno tome, njene ovlasti bile su ograničene na savjetodavnu, a ne na zakonodavnu ulogu, iako je od nje bilo traženo da izvršava budžet i imala je prilično drakonsku (iako nikad korištenu) moć raspuštanja Komisije (dvotrećinskom većinom). Sud pravde, sa sjedištem u Luksemburgu, bio je izuzetno važna, četvrta velika institucija. Imao je

²⁹ Francuska, Italija i Njemačka imale su po četiri glasa, Belgija i Nizozemska po dva, a Luksemburg jedan. Za kvalificiranu većinu bilo je potrebno 12 glasova.

dvije funkcije: prvo, davao je smjernice i tumačenje ugovora; i, drugo, morao je da rješava sporove u vezi sa tačkama prava Zajednice, koji mogu uključivati institucije Zajednice, države članice, kompanije ili građane. Ključni odnos bio je između Komisije i Vijeća. Jasna namjera onih koji su izradili nacrt Rimskog ugovora bila je da Komisija igra ključnu ulogu: njena funkcija kao jedinog pokretača svih politika Zajednice i činjenica da je Vijeće moglo izmijeniti prijedlog Komisije samo jednoglasno glasanjem dalo mu je potencijalno ogromno ovlasti bez ikakvih provjera i ravnoteža, u očima nekih posmatrača. Međutim, Vijeće je donosilo odluke, a, naravno, Komisija nije osmišljavala nove politike. Uključio se u proces konsultacija sa zainteresovanim stranama, uključujući Vijeće, tako da su njegovi prijedlozi već imali određeni stepen konsenzusa do trenutka kada su stigli do Vijeća. Zaista, mnogi koji su se zalagali za integraciju vidjeli su ovo kao stvaranje potpuno nove 'metode Zajednice' donošenja odluka kroz stalni dijalog između Komisije i Vijeća, metodu koja bi sve više obavezala države da probleme sagledavaju unutar Zajednice, a ne na nacionalnom nivou. Postojao je i niz manjih institucija: Evropska investiciona banka je neprofitni davalac zajmova (po subvencioniranim stopama) za promoviranje ekonomskog razvoja Zajednice; Ekonomski i socijalni komitet (ECOSOC) je savjetodavno tijelo sastavljeno iz tri grupe: poslodavci, sindikati i 'opći interes'; i postoji Revizorski sud, koji osigurava zakonitost i dobro finansijsko upravljanje budžetom Zajednice. Konačno, postoji još jedno prilično važno tijelo za koje se, iako se zapravo ne spominje u Ugovoru, brzo utvrdilo da je neophodno i tako je stvoreno. Riječ je o Komitetu stalnih predstavnika (COREPER), koji se sastoji od nacionalnih delegacija ambasadora i državnih službenika i priprema rad Vijeća ministara. Zapravo, on donosi neke odluke, jer dijeli dnevni red Vijeća na pitanja relativno niskog nivoa, o kojima se odlučuje u COREPER-u i formalno ih odobrava Vijeće bez dalje rasprave (Agenda A), i na suštinska pitanja koja zahtijevaju puna rasprava i odluka u Vijeću (Agenda B). Konačno, iako je glavni fokus ovog odjeljka sasvim opravdano bio na EEZ, zanimljivo je primijetiti da je, u početku, prijedlog za atomsku energiju zajednica je smatrana najvažnijom, posebno od strane Monnea i njegovih sljedbenika, dijelom zbog toga što je koncept preliivanja sugerirao pristup sektor po sektor za kompromis između EEZ i Euratoma. Francuzi su bili veoma zainteresirani za ovo drugo, ali mnogo manje za prvo, dok je za Njemačku i ostale bilo suprotno. Međutim, Euratom se pokazao razočaravajućim u praksi jer su države članice nastavile slijediti nacionalne interese i pokazivale malo interesa za projekte suradnje. Njegova uloga u procesu evropskih integracija je na kraju bila zanemarljiva.

Šezdesetim godinama prošlog stoljeća dominirala su tri faktora: uglavnom nespektakularni, ali neprekidni naponi da se operacionalizira sadržaj Rimskog ugovora; pokušaje De Gaullea da odgurne Zajednicu od modela integracije utvrđenog u tom Ugovoru; i pojavu dileme širenja naspram produbljivanja jer su Britanija (i drugi) više puta pokušavali da se pridruže Zajednici. U stvari, napredak ostvaren u implementiranju programa utvrđenog Rimskim ugovorom značajno je varirao u različitim oblastima politike, a postignuća Zajednice tijekom 1960-ih godina najbolje se opisuju kao donekle pomiješana. Međutim, *Šesterka* je ipak krenula ubrzanim tokom, čemu su pomogle rane godine EEZ koje su se poklopile s periodom visokih stopa ekonomskog rasta (što je bio jedan od razloga povećanog britanskog interesa) i velikim porastom trgovine i poslovanja. aktivnosti u očekivanju stvaranja zajedničkog tržišta. Ovo povoljno okruženje omogućilo je EEZ da brzo krene naprijed u uspostavljanju svog najvažnijeg elementa, carinske unije. Dogovoreno je da se ubrza program smanjenja carina³⁰ 1960. godine, a carinska unija je postignuta 1. jula 1968. godine, osamnaest mjeseci prije roka. Također je napravljen značajan napredak ka stvaranju zajedničke poljoprivredne politike, iako uz određenu cijenu (vidi dolje), i Evropska investiciona banka je počela sa radom. Politika konkurencije je bila malo prigušenija, jer je izostao direktan razvoj politike, ali je obavljeno mnogo suštinskog pozadinskog rada.

Mali napredak je postignut u oblastima energije i transporta – na primjer, 1963. godine, naponi da se pokrene transport Zajednice politika je opisana kao 'tumorna priča o pogrešnim počecima, o politički nesposobnim prijedlozima Komisije, o upornoj neaktivnosti Vijeća, i o podijeljenim stavovima vlade'. Socijalna politika nije prošla mnogo bolje i, zapravo, predstavljala je dobar primjer posljedice neadekvatnih odredbi Ugovora (L. Lindberg, 1963:143). Što je još pozitivnije, Zajednica je brzo uspostavila međunarodni identitet koji je izazvao veliki odziv: mnoge države koje nisu članice uspostavile su diplomatske odnose sa Zajednicom, jedan broj je tražio pridruženo ili punopravno članstvo u EEZ, a nove neovisne bivše kolonije država članica zamijenile su aranžmane o pridruživanju. Međutim, u pozadini ovih događaja, razvijao se ozbiljan i fundamentalan nesporazum koji će dovesti do krize 1965. godine. De Gaulle se vratio

³⁰ Ovaj princip će 40-ak godina ići dalje. Biće integriran u trećem dijelu Ugovora u članu 23 (bivši član 9) koji se odnosi na slobodni promet robe i zabrani carina, kao in a uvođenje zajedničke carinske tarife u njihovih odnosima sa trežim zemljama Međuvladinoj konferenciji u Amsterdamu 10.11.1997. godine. Vidi više u: Lopandić, D., Osnivački ugovori Evropske unije – Ugovor o Evropskoj uniji, Ugovor iz nice sa amandmanima na Ugovor o EU, Kancelarija za pridruživanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji i Evropski pokret u Srbiji, ARTEACT O.D. i KOLORTOM D.O.O., Beograd, 2003.)

na vlast u Francuskoj ubrzo nakon potpisivanja Rimskog ugovora i u početku se složio s tim jer je favorizirao francuske farmere i pogodio francusko-njemačkom zblizavanju. Međutim, njegova vizija Evrope zasnivala se na njegovoj sklonosti prema međuvladinom ili konfederalnom okviru („Europe des Patries“), koji je zapravo imao neke sličnosti (ali i razlike) sa atlantističkom verzijom koju su zastupali Britanci. De Gaulleov stav je, dakle, bio u potpunosti u suprotnosti s nadnacionalnom vizijom Komisije (i mnogih arhitekata Ugovora). Godine 1962. napravio je prvi (i manji) od svoja dva pokušaja da 'otme' Zajednicu predstavljajući francuski plan za političku uniju koji bi uključivao radikalne promjene. 'Fouchet plan', nazvan po francuskom ambasadoru u Danskoj koji je predsjedavao komitetom koji ga je izradio koncem 1961. godine, možda se može s određenom preciznošću opisati kao De Gaulle-ova međuvladina verzija EPC-a. Bilo je to kulminacija dvogodišnjeg djelovanja tijekom kojih je De Gaulle provodio svoju viziju političke unije kroz različite kanale. Osigurao je suglasnost za redovne sastanke ministara vanjskih poslova Šesterice koncem 1959. godine (od kojih su tri 1960. godine). Zatim je nastojao da razvije svoj omiljeni metod suradnje – *sum mitry* – prvo, održavajući bilateralne sastanke na vrhu početkom 1961. godine, sa Macmillanom, a potom i Adenauerom; i drugo, pokretanjem prvih sastanaka na vrhu EEZ u Parizu u februaru 1961. godine, a zatim u Bonu u julu. Međutim, upravo je u Fouchet planu De Gaulleov dizajn za Evropu bio najeksplicitniji. Ovo je bio ni manje ni više nego nacrt ugovora za 'uniju država', sa pet glavnih elemenata:

- redovni sastanci šefova država i/ili ministara inostranih poslova;
- odlučivanje na osnovu jednoglasnosti;
- stalni sekretarijat (u Parizu) sastavljen iz inostranih kancelarija država članica (i dakle jasno međuvladin a ne nadnacionalni);
- stalni međuvladini komiteti iz oblasti: spoljnih poslova, odbrane, trgovine i oblasti kulture;
- evropska skupština, čije bi članove imenovala vlade država članica i koja bi mogla postavljati pitanja, ali nije igrala nikakvu ulogu u procesu donošenja odluka.

Fouchet plan je izazvao malo entuzijazma izvan Francuske. Ostatak EEZ smatrao je da odbrambeni aranžmani ne odgovaraju dobro unutar NATO-a i Atlantskog saveza i da su, zaista, bili potencijalno konfliktni; prigovorili su pokušaju potkopavanja postojećeg nivoa nadnacionalnosti i odlučnosti Francuske da isključe Britance (koji su do tada aktivno težili članstvu u Zajednici) iz pregovora. Činjenica da su ove tačke prigovora Francuzi vjerovatno

smatrali prednostima ukazuje na distancu između Francuske i njenih partnera. Shodno tome, nije bilo iznenađujuće da, uprkos uzastopnim nacrtima Fouseovog plana, dogovor nije mogao biti postignut.

Kriza 'prazne stolice' iz 1965. godine, još oštrije je razotkrila razdor između Francuza i ostalih pet, a njen ishod – Luksemburški kompromis – označio je veliku prekretnicu u razvoju Evropske unije. Osnovno pitanje je bilo da je 1966. godine, u skladu sa rasporedom Rimskog ugovora, EEZ trebalo da pređe sa donošenja svojih odluka pretežno jednoglasnim dogovorom na donošenje većine odluka većinom glasova. Ovo je efektivno primoralo De Gaulleovu ruku i osjećao se prinuđenim da zauzme stav. Zapravo, neposredni uzrok francuskog gnjeva bio je 'paket' koji je Komisija predložila Vijeću i koji je povezivao tri elementa:

- završetak finansijskih aranžmana za CAP (koji su Francuzi traženi);
- prelazak u metodu financiranja Zajednice, s direktnih nacionalnih doprinosa na sistem 'vlastitih resursa', čime bi se veći dio prihoda od tarifa iz zajedničke vanjske tarife 'pripadao' Zajednici (što je Komisija željela) ;
- povećanje ovlasti Parlamenta, posebno u pogledu budžetskih pitanja (što su Parlament i Nizozemska željele).

Postala je standardna praksa Komisije da pokušava posredovati u 'paketnim poslovima', koji često uključuju prilično nepovezane elemente (iako su u ovom slučaju zapravo postojale veze).³¹ Cilj je bio da se podstakne dogovor tako što će se podstaknuti neprijatna politika za bilo koju državu članicu nuđenjem kompenzacije na drugom mjestu u 'paketu'; i, do 1965. godine, ova strategija je u velikoj mjeri funkcionirala. Međutim, ovom prilikom Francuzi nisu bili voljni na kompromis: htjeli su finansiranje ZPP-a, ali su odbili prihvatiti ostatak, te su bojkotirali Vijeće sedam mjeseci (otuda prazna stolica) i efektivno zaustavili Zajednicu. Početkom 1966. godine bilo je jasno da se situacija mora riješiti. Očigledno je da je *peterka* postajala sve zabrinutija za buduću održivost Zajednice, ali je bilo i pritisaka na De Gaullea kako je njegova domaća popularnost počela da jenjava. Međutim, kompromis je ostao neuhvatljiv, a na sastanku država članica u Luksemburgu u januaru 1966. godine, na koji Komisija nije bila pozvana, Francuzi i ostalih pet su se u suštini složili da se razlikuju.

³¹ Finansijski aranžmani CAP-a bi povećali potrošnju Zajednice, što je podrazumijevalo potrebu za većim ili vlastitim resursima, što je zauzvrat impliciralo potrebu za demokratskom kontrolom, koja bi, logično, trebala dolaziti od Parlamenta.

Kako su se 1960-te bližile kraju, dogodila su se još dva značajna događaja u Zajednici. Prvi od njih je bio da su tri zajednice stvorene 1950-ih godine – ECSC, EEZ i Euratom – spojene u julu 1967. godine, kako bi formirale „Evropske zajednice“, koje su postale uobičajeno nazivane u jednini. Drugi je bio prvi pokušaj reforme ZPP-a, u obliku Mansholtovog plana, nazvanog po tadašnjem komesaru za poljoprivredu, koji se pojavio 1968. godine. Ovim se nastojalo riješiti rastući trošak ZPP-a kroz povećanje farmi.

2. VELIKA BRITANIJA, EFTA I EKONOMSKA ZAJEDNICA

Britanci su u početku očekivali da će pregovori za EEZ propasti, baš kao što su pregovori za EDC (i EPC), i čekali su da ponude razvodnjenu, međuvladinu rutu za u obliku industrijske zone slobodne trgovine. Međutim, EEZ je uspješno stvorena i Britanija je ostala sa Evropskom asocijacijom za slobodnu trgovinu (EFTA) – 'Spoljašnjih sedam' do 'Unutarnjih šest' Zajednice - sa međuvladinim skandinavskim i alpskim zemljama. Ova podjela Evrope između zemalja koje podržavaju određeni stepen nadnacionalnosti i onih koje zagovaraju suradnju uglavnom na međuvladinim linijama nastavlja se i danas. To je bio osnovni razlog za odustajanje od Ugovora iz Maastrichta Britanije i Danske, obje osnivačice EFTA-e. Zbog toga je Zajednica dvanaesterice željela da se dogovori o Ugovoru iz Maastrichta (i raznim drugim mjerama) prije nego što je primila Austriju, Švedsku i Finsku, dvije članice osnivača i jednu narednu članicu EFTA-e. U stvari, britansko oklijevanje da učestvuje u procesu evropskih integracija bilo je više zasnovano na sklonosti međuvladinoj suradnji.

Britanija tijekom rata nije pretrpjela ekonomsku devastaciju istih razmjera kao kontinentalna Evropa i nikada nije bila okupirana. Zaista, ona je izašla kao pobjednik i stoga se nije bojala ni Njemačke ni svojih saveznika kao supersila. Britanci su, također, imali vrlo poseban pogled na svoj položaj u svijetu, u kojem su Evropu vidjeli kao samo jednu od tri grane svoje vanjske politike. Drugi su bili 'posebni odnosi' s Amerikancima i Commonwealthom, a to je nije bilo moguće previše naglasiti jednu nogu na račun ostalih. Shodno tome, iako je Britanija mogla ohrabriti i, zapravo, igrati ograničenu ulogu u evropskim integracijama, nije se mogla previše duboko uključiti. Međutim, brzo je postalo očigledno da je to zasnovano na prenapuhanoj i zastarjeloj procjeni važnosti Britanije, budući da je Britanija iskusila kontinuiranu ekonomsku slabost, praćenu krizom platnog bilansa i, 1960-ih godina, stopama rasta znatno nižim od onih u *Šesterci*. Britanski politički pad bio je na neki način strmiji i, štaviše, neevropski krakovi

britanskog vanjskopolitičkog trougla postajali su mnogo slabiji: veći dio Commonwealtha bio je u procesu prilično neurednog i neugodnog kretanja ka neovisnosti, a Amerikanci su sve više preferirali uravnoteženiji odnos sa zapadnom Evropom u cjelini. Konačno, postalo je očigledno da EFTA ima samo ograničenu vrijednost. Činilo se da je malo alternative članstvu u EZ i tako je, na kraju, 31. jula 1961. godine britanski premijer Harold Macmillan objavio namjeru Britanije da podnese zahtjev za članstvo. Prva ministarska konferencija između Britanije i Šesterke održana je u oktobru 1961. godine; u pregovorima su neizbježno dominirala poljoprivredna pitanja i otezala su se više od godinu dana sve dok ih Francuzi nisu zaustavili u januaru 1963. godine. Francuski pregovarači postali su sve oštrij koncem 1962. godine, a Nassau pakt, kojim je Macmillan pristao da kupi rakete Polaris od Amerikanaca, bio je neposredan katalizator za De Gaulle-ov veto na britansku molbu za članstvo, izrečenu na konferenciji za štampu 14. januara 1963. godine iako ostaju neke sumnje da li je veto bio neizbježan, razlog za to je dovoljno jasan. De Gaulle je imao dvije brige: da Britanija ne dijeli ciljeve Šesterke; i da će se ponašati kao 'trojanski konj' za američke interese u Evropi. Dok je logika potonjeg možda diskutabilna, to nije istina za prvo: sasvim je jasno da je odluka o primjeni bila odbrambena reakcija koja je proizišla iz postepene službene spoznaje opasnosti da bi EEZ mogla postati ekonomska i politička sramota za Britaniju. De Gaulle je stoga bio sasvim u pravu do te mjere da je njegov veto na ulazak Britanije bio zasnovan na nepovjerenju u britanske motive i uvjerenju da njegova primjena ni na koji način ne odražava konverziju na stavove Šesterke. Treći razlog za akciju Francuske bio je taj što se Britanija smatrala potencijalnim rivalom za liderstvo unutar Zajednice na način na koji Njemačka, zbog nedavne historije, nije mogla biti neko vrijeme. Učinak veta na ulazak Britanije bio je da su istovremene kandidature Danske, Norveške i Irske za članstvo bile povučene. Pet francuskih partnera bilo je nezadovoljno, ali su smatrali da nemaju izbora osim da nastave bez britanskog učešća u Zajednici. U period 1961–1963. godine, Laburistička partija je bila podijeljena oko članstva u Zajednici, ali s većinom protiv. Ovo se odrazilo na partijskoj konferenciji u oktobru 1962. godine, gdje je usvojeno pet 'zaštitnih mjera' (ili uvjeta koje je Partija morala ispuniti prije nego što je mogla podržati članstvo):

- zadovoljavajuće rješenje za Commonwealth;
- zadovoljavajuće rješenje za preostale članice EFTA-e;
- garancije za britansku poljoprivredu;
- sloboda vođenja neovisne vanjske politike;

- sloboda angažovanja u autonomnom domaćem planiranju (D. Armstrong, L. Lloyd i J. Redmond, 2004:152).

Međutim, do 1967. godine, nakon tri godine u Vladi, Partija je službeno promijenila mišljenje i svoju politiku. Prvo iskustvo vladanja od 1951. godine, Laburističkoj stranci je donijelo do koje mjere je opala pozicija Britanije u svijetu, i koje su mu bile preostale opcije. Konkretnije, 'zaštitne mjere' su uglavnom postale manje relevantne. Commonwealth je postao teret i EFTA je očigledno imala ograničenja, a laburistička vlada je pokušala planirati (u obliku Nacionalnog plana iz 1966. godine) i otkrila da nedostaje. U stvari, iz ekonomske perspektive, članstvo u Evropskoj zajednici postajalo je sve privlačnije suočenim s kontinuiranim lošim stanjem ekonomije, obilježenim uzastopnim krizama, relativno niskim stopama ekonomskog rasta i spoznajom da Ekonomski prosperitet Britanije je počeo da zaostaje za Francuskom i Njemačkom u apsolutnom smislu.

Dana 11. maja 1967. godine, Britanija je podnijela zahtjev za članstvo u Zajednici po drugi put, a Danska, Norveška i Irska ponovo su slijedile. Ovoga puta pozadina i pristup bili su radikalno drugačiji. Bilo je malo domaće opozicije i nametnuto je malo uvjeta. Učinjen je sistematski pokušaj da se pridobiju pet članica i da se izvrši pritisak na De Gaullea, a naglašen je britanski doprinos nauci i tehnologiji; u stvari, govorilo se o Evropskoj tehnološkoj zajednici, koja bi pomogla Evropi da se takmiči sa Amerikancima. Komisija je u septembru dala pozitivno 'mišljenje' o britanskoj aplikaciji, ali 22. novembra, površno potaknut krizom sterling i devalvacijom funte (sa implikacijama slabe britanske ekonomije), De Gaulle je uložio svoj drugi veto, na konferenciji za novinare, iz otprilike istih razloga kao i prva i sa gotovo istim učinkom. Ovom prilikom su britanske prijave (i druge) ostale na stolu, iako je bilo jasno da će njihovo prihvatanje morati pričekati smrt De Gaullea. Nisu morali predugo čekati.

3. PROŠIRENJE I HAŠKI SAMIT

Na kraju prvog desetljeća, EEZ započela je debatu o tome postoji li, ili ne, dilema proširivanje-produbljivanje; drugim riječima, da li je proširenje (proširivanje) EEZ bi bio u sukobu sa većom integracijom (produbljivanjem)? Bilo je (i postoji) svakako dosta prostora za nekompatibilnost u općem smislu u smislu da veoma velika EZ može postati paralizirana i nesposobna da donosi neophodne odluke za dalje integriranje. Pored ovog potencijalnog 'zastoja', veća, heterogena EZ otežava završetak ekonomske i monetarne unije; zaista, proširenje bi

potencijalno moglo imati negativan utjecaj na niz postojećih politika, najočiglednije na ZPP i ZSBP. Pored problema izazvanih ekonomskom divergencijom novih članica, postoji i fundamentalnija dilema o utjecaju novih članica koje su politički divergentne (u smislu da se ne slažu sa federalističkim ambicijama osnivača EU); takve zemlje mogu namjerno nastojati da obustave produbljivanje.

Na osnovu postojanja dileme *širenje naspram produbljivanja*, De Gaulleovo blokiranje Britanije može se smatrati mudrim i dobro utemeljenim u tome što bi Ujedinjeno Kraljevstvo sigurno nastojalo da oblikuje EZ na drugačiji način od onog kako se navodi u Rimskom ugovoru. U stvari, ako se prihvati historijski argument da je Britanija oduvijek djelovala nemilosrdno da razbije bilo kakvo pretjerano nagomilavanje moći na evropskom kopnu, onda tumačenje britanskih namjera kao više destruktivnih nego konstruktivnih nije bilo nerazumno. Očigledno je da su u stvarnosti De Gaulle-ove motivacije za ulaganje veta na britansko pristupanje vjerovatno bile jednako bezobzirne kao i one koje stoje iza britanskih napora da se pridruži EEZ. Međutim, glavni rezultat u ovom kontekstu nije unižen ničim od ovoga: zadržavajući potencijalne nove članice (tj. ne šireći se), EEZ je sebi dala vremena, prostora i energije da se uključi u svoju prvu fazu produbljivanja. Slično, pregovaranje o sporazumima o pridruživanju sa Grčkom (1961.) i Turskom (1963.) i nuđenje punopravnog članstva samo u dalekoj budućnosti, također, olakšali su produbljivanje.

Međutim, sve je ovo počelo da se mijenja na samitu u Hagu – zapravo prvom sastanku Evropskog savjeta – u decembru 1969. godine. Ubrzo nakon njegovog veta na drugu britansku molbu za pridruživanje Zajednici, situacija je počela da se okreće protiv De Gaullea na domaćem planu i izgubio je vlast 1968. godine. Njegov nasljednik, Georges Pompidou, iako je i on imao snažnu preferenciju za međuvladinu nadnacionalnost, pokazao se mnogo spremnijim za dalji razvoj Zajednice. Zaista, Francuzi su bili ti koji su predložili da se sazove sastanak šefova država, a samit koji je uslijedio trebao je označiti prekretnicu u historiji Evropske zajednice i obnovu 'duha Zajednice'. Haški samit se bavio kompletiranjem, produbljivanjem i proširenjem Zajednice i, konkretno, dogovorio (ili pokrenuo korake koji su doveli do dogovora) sljedeće:

- finansiranje CAP-a; .
- ponovno aktiviranje prijave za članstvo Britanije, Irske, Danske i Norveške;
- cilj ekonomske i monetarne unije;
- uspostavljanje redovnih razgovora između ministara inostranih poslova;

- mjere koje se odnose na čitav niz manjih pitanja, uključujući tehnološku suradnju, razvojnu pomoć, socijalnu politiku i stvaranje evropskog univerziteta.

Stoga je Zajednica donijela odluku da se širi i produbljuje istovremeno – očigledno nije bilo sukoba. Nažalost, dok su i drugi uzročni faktori očito bili na djelu, kasnija historija sugerira da je postojao problem, jer je ovaj plan zaokupljao EK mnogo duže od neposredne budućnosti.

4. 1970-1985 I EVROPESIMIZAM

Pojmovi *evroskleroza* i *evropesimizam* opisuju historiju evropskog integriranja sredinom 1970-tih godina XX stoljeća. Postignuća ovih ranih godina – pristupanje tri države članice, usvajanje plana Ekonomske i monetarne unije (EMU) i pokretanje procedure za koordiniranje vanjske politike – ubrzo su ustupila mjesto ozbiljnim preprekama, jer je evropska zajednica suočila sa dubokim transformiranjem u međunarodnom ekonomskom sistemu. Pored utjecaja proširenja i šoka od prve naftne krize, EK se borila da izađe na kraj sa promjenjivim odnosima sueprsila, rastućom potrebom Njemačke za afirmiranjem, osciliranjem kursnih vrijednosti i prilično nejednakim ekonomskim performansama među državama članicama. Historija EK tijekom 1970-tih i ranih 1980-tih godina jeste historija Zajednice koja je bila u kretanju, koja je pokušavala da apsorbira suštinske promjene u međunarodnom sistemu i borila se da postane relevantan factor u radikalno izmijenjenom političkom i ekonomskom okruženju (Dinan, D., 2009:81)

Narednih petnaest godina trebalo je da bude najteži period u istoriji EK. To je u značajnoj mjeri bilo zbog problema vezanih za apsorpciju Britanije, a u manjoj mjeri Danske – 'nezgrapnog partnera' i jednog od 'nevoljnih Evropljana'. Proširenje i produbljivanje nisu se odvijali istovremeno, a dok je 1973. godine, proširenje očigledno nije bio jedini razlog usporavanja integracije, ono je bio izvor stalnih prekida i poremećaja u svakodnevnom poslovanju Brisela. Glavna žrtva ovog perioda je ono što je već postalo *sveti gral* pristalica evropskih integracija – ekonomska i monetarna unija. Bilo je nekih očiglednih koraka naprijed:

- implementacija procedure evropske političke suradnje (EPC);
- novo partnerstvo sa bivšim kolonijama – Lomeska konvencija;
- stvaranje regionalnog fonda;
- prvi direktni izbori za Evropski parlament;
- pristupanje Grčke;

- usvajanje novog sistema direktnog finansiranja EK („sopstvena sredstva“);
- stvaranje nove zajedničke politike ribarstva (CFP). Međutim, svi ovi razvoji mogu se tumačiti negativno i, u određenoj mjeri, povezani sa negativnim aspektima proširenja:
- EPC nikada nije bio posebno uspješan i njegova prva primjena – kriza na Kipru 1974. godine – bila je skoro potpuni neuspjeh uprkos bliskom angažmanu punopravne članice EZ (Britanije) i uprkos (ili možda bolje, zbog) dvije pridružene članice EZ sa aspiracijama za punopravno članstvo (Grčka i Turska);
- Lomeska konvencija, djelomično nametnuta EZ pristupanjem UK, nikada nije opravdala očekivanja.
- Regionalni fond je u suštini propao u smislu svoje prvobitne svrhe, a to je bila da pruži pozitivan tok prihoda Britancima kako bi nadoknadio njihov veliki neto doprinos EK preko poljoprivrednog fonda.
- Prvi značajan čin direktno izabranog Evropskog parlamenta bio je odbacivanje budžeta EK i izazivanje krize.
- Zahtjev za članstvo Grčke doveo je do prvog negativnog avisa ('mišljenja') Komisije, koje je Vijeće odbacilo, ali su događaji koji su uslijedili opravdali nevoljnost da se primi Grčka u to vrijeme.
- Usvajanje novog sistema direktnog finansiranja EK („sopstvena sredstva“) bilo je jedno od pitanja koje je izazvalo budžetsku krizu.
- Pokazalo se da je zajednička ribarska politika bila teška za kreiranje i bila je drugi izvor spora između Britanije i ostalih.

Jasno je da bi bilo moguće dati pozitivniji 'spin' na razvoj događaja u tom periodu, ali je, ipak, neosporno da su to bila problematična vremena i da je veliki dio problema proizašao iz proširenja 1973. godine. Međutim, očigledno su postojali i drugi faktori iza slabosti koja je zadesila EK u ovom trenutku osim probavnih smijetnji izazvanih širenjem. U velikom dijelu perioda Evropska unija, kao i veći dio ostatka svijeta, patila je od ekonomske recesije. Ekonomski rast iz 1960-ih godina nije se mogao održati i pregovaranje o podjeli plodova ekonomskog rasta je očigledno bilo mnogo lakše od raspodjele smanjenja i gubitaka tijekom perioda smanjenja. Tipičan nered je bila evropska reakcija na naftnu krizu 1973. godine: EK se (veoma) postepeno kretala ka nekoj vrsti energetske politike sa sigurnošću opskrbe kao glavnim ciljem, a odluka OPEC-a da podigne cijene koncem 1973. godine očekivalo se da će djelovati kao katalizator politike. Nažalost,

situacija koja je sigurno zahtijevala zajednički odgovor naišla je na sasvim suprotno. Britanci i Francuzi tražili su bilateralne aranžmane sa Iranom, odnosno Saudijskom Arabijom, a Nizozemska je otkrila da joj je OPEC potpuno prekinuo snabdijevanje. Suradnja do koje je došlo je preko Međunarodne agencije za energetiku, a ne EU. Ipak, treba istaći i ona područja u kojima je postignut određeni napredak u periodu 1970–1985. godine, bez obzira na gore istaknute negativne efekte proširenja na razvoj Evropske zajednice. Međutim, prije analize pozitivne strane razvoja politike, potrebno je završiti ispitivanje proširenja iz 1973. godine.

5. PROŠIRENJE EVROPSKE ZAJEDNICE: VEĆE I BOLJE ILI ŠIRE I SLABIJE?

Početak 1970-ih godina dominirali su pristupni pregovori sa Britanijom, Irskom, Danskom i Norveškom. U velikoj mjeri ulazne ponude ove trojice manje zemlje su stajale ili padale sa Britanijom, budući da su uglavnom pratile Britaniju zbog jakih ekonomskih veza sa britanskim tržištem. Zaista, težili su članstvu u Zajednici sa različitim stepenom osnovnog entuzijazma, u rasponu od Iraca, koji su to vidjeli kao sredstvo za diverzifikaciju svojih trgovinskih partnera, preko sumnjivih Danaca do sve više (i, na kraju, previše) skeptičnijih Norvežana. Francuzi su ostali daleko od entuzijazma u vezi sa pristupanjem Britanije, a Pompidou je gajio sumnje slične onima kod De Gaullea. Međutim, suočena sa sve asertivnijom i samouvjerenijom (Zapadnom) Njemačkom, Francuska je Britaniju počela doživljavati kao potencijalnog saveznika. Pragmatičnije rečeno, Francuzi su povlačenje svog protivljenja britanskom članstvu u EK vidjeli kao bankovni ustupak koji bi se mogao zamijeniti za sporazum o novom sistemu finansiranja CAP-a. Konačno, očito je evropejstvo Edwarda Heatha i činjenica da je bio spreman čak i da se distancira od SAD-a (J.W. Young, 1993:108). Možda je bilo prikladno da Britanija konačno napreduje do članstva u EZ u januaru 1973. godine pod vladom Edwarda Heatha, iako je podrška šire javnosti bila daleko od izvjesne s Gallupovom anketom iz aprila 1970. godine koja je pokazala da je gotovo tri petine biračkog tijela učinilo čak ni ne odobravaju aplikaciju za članstvo (S.Z. Young, 1973:19). Stoga nije bilo iznenađujuće da su pregovori, koji su započeli sredinom 1970. godine i trajali skoro tačno godinu dana, zahtijevali samit Heath-Pompidou u maju 1977. godine, kako bi se obnovio zamah – pristanak Francuza je ostao kritičan – i morao je da se pozabavi brojnim spornim pitanjima, od kojih su najznačajniji:

- Dužina prelaznog roka - na kraju je dogovoreno da ovo bude pet godina za poljoprivredna i industrijska dobra.

- Poljoprivreda - u suštini, Heathova vlada je prihvatila da su više cijene hrane neizbježan trošak ulaska u EZ, ali je nastojala da minimizira utjecaj, kratkoročno, postupnim uvođenjem ZPP-a što je sporije moguće, a dugoročno, pregovaranjem o zadovoljavajućem budžetu.
- Doprinos UK budžetu Zajednice - sporazum za prelazni period je bio da Britanija treba da plati 8,64 procenta budžeta EZ 1973. godine, popevši se na 18,92 procenta u 1977. godini, sa ograničenjima na dalja povećanja u 1978. i 1979. godini; ovo je usaglašeno negdje između britanskog prijedloga od maksimalno 15 posto i dva scenarija Komisije (21,5 posto i 20-25 posto). Međutim, nije postojao dogovor o stalnom aranžmanu koji bi se primjenjivao od 1980. godine, pa je, implicitno, to značilo da će se primjenjivati nedavno dogovoreni sistem 'vlastitih resursa' Zajednice.
- Zemlje Commonwealtha - neki su se pridružili Konvenciji iz Lomea, drugi su prihvatili manje velikodušne bilateralne aranžmane ili su bili uključeni u EU-ov GSP (generalizirani sistem preferencijala), a u nekim slučajevima su napravljeni posebni posebni aranžmani, kao što su Karibi (šećer) i Novi Zeland (mliječni proizvodi).
- Sterling - to se posebno ticalo Francuza, koji su, s jedne strane, smatrali da je međunarodna uloga sterlinga potencijalno teret koji bi Francuska i ostatak Zajednice mogli podijeliti, a s druge (donekle kontradiktorno), vidio je kao izvor prednosti za Britance, koji bi mogli finansirati deficite platnog bilansa jednostavnim izdavanjem više sterlinga (što je, naravno, potencijalno pogoršalo prvi problem). Međutim, stvar je brzo i prijateljski riješena na samitu Heath-Pompidou (1971.) i praktično je nestala s dnevnog reda.
- Ribarstvo - u isto vrijeme dok su pregovarale o prvom proširenju, postojeće članice EZ dogovorile su zajedničku politiku ribarstva koja je uključivala slobodan i jednak pristup vodama drugih. Ovo je široko percipirano kao ciničan pokušaj da se stekne prednost u odnosu na četiri zemlje kandidate, koje su sve imale ekstenzivnu ribarsku industriju. To nije bilo prihvatljivo i morali su se napraviti posebni aranžmani za tri zemlje koje su se na kraju pridružile; i zaista, pitanje ribarstva bilo je važan faktor u odluci Norveške da se ne pridruži.

Sva ova pitanja su se odnosila na EEZ (budući da je članstvo u ECSC-u i Euratomu izazvalo samo manje probleme) i, iako su riješeni, u nekim slučajevima rješavanje je bilo površno

i pitanja su se kasnije ponovo pojavila kao veliki problemi. Zaista, upravo su ekonomski aspekti ulaska u EZ dominirali debatom u Velikoj Britaniji, a političke aspiracije EZ jedva da su bile prisutne. Formalne političke pozicije u Donjem domu zauzimale su tradicionalnu liniju. Bez obzira na to što je formalno bila (reaktivirana) prijava tadašnje laburističke vlade iz 1967. godine na kojoj su se temeljili pregovori, Laburistička stranka u opoziciji usprotivila se uvjetima ulaska (i zapravo je glasala protiv pristupa). Štaviše, u svom manifestu za oktobar Na izborima 1974. godine, obećala je da će 'ponovno pregovarati' o članstvu. U slučaju da se ovo pokazalo kao prilično površno preispitivanje glavnih spornih tačaka britanske kandidature za članstvo. Dobijeno je nekoliko stvarnih ustupaka, a posebno je sporazum o budžetskim rabatima dogovoren u Dablinu 1975. godine bio potpuno neadekvatan, kao što su kasniji događaji ranih 1980-ih godina trebali pokazati spoznaju da su mnoge njene zabrinutosti bile neosnovane. U manifestu su navedeni ciljevi u sljedećih sedam oblasti:

- poljoprivreda;
- budžet Zajednice;
- ekonomska i monetarna unija;
- regionalne, industrijske i fiskalne politike;
- kretanje kapitala;
- ekonomski interesi;
- Commonwealtha i zemalja u razvoju;
- usklađivanje PDV-a.

U međuvremenu, Irska i Danska su se također pridružile EZ 1973. godine. Njihovi pregovori su se odvijali paralelno sa pregovorima Britanije. Za Irce, uprkos ograničenju neutralnosti, nije bilo mnogo izbora osim da slijede Britance; nekih 70 posto irskog izvoza išlo je u Britaniju, a članstvo u EZ bilo je ne samo neophodno nego i poželjno jer je pružalo odličnu priliku da se smanji ova ovisnost o Britaniji. Na referendumu 1972. godine, 83 posto glasalo je za ulazak u Zajednicu. Prolaz u članstvo EK pokazao se težim za Dansku. Ekonomska logika članstva bila je neizbježna: Danska je imala značajan poljoprivredni sektor koji bi očitao koristi od ZPP-a, a jedno od dva glavna danska izvozna tržišta (Njemačka) je već unutar Zajednice, a drugo (Britanija) koje se sprema pridružiti, ostala je spolja i to je moglo biti ekonomski katastrofalno; ali bilo je i drugih razmatranja. Posebno su bile nordijske veze Danske i njena preferencija za međuvladinu, a ne nadnacionalnu suradnju. Također, norveško 'ne', koje je izrečeno heftu prije danskog

referenduma, nije bilo ohrabrujuće. Na kraju je, međutim, pobijedila ekonomska logika i postojala je jasna većina za pristupanje u danskom referendumskom dumu, iako je, sa 63 posto, glasanje koje podržava članstvo u EK bilo najniže od tri nove članice. Norveška se pokazala još težom sa 53 procenta koji je na kraju glasalo protiv pristupanja na referendumu. U konfiguraciji koja će se ponoviti dvadeset i tri godine kasnije, zabrinutost oko poljoprivrede, ribarstva i (tada tek u nastajanju) naftne industrije pomjerila je ravnotežu protiv ulaska u EZ. Štaviše, prethodna kampanja je razdvojila zemlju i efektivno učinila članstvo u EZ tabu temom u političkim krugovima petnaest godina. Pale su dvije vlade, podijeljene stare stranke i stvorene nove.

Norveška je, kao i ostatak EFTA-e, na kraju bila zadovoljna sporazumom o stvaranju industrijske zone slobodne trgovine koja bi pokrivala šesnaest zemalja EZ i EFTA-e. Sedamdesete su, također, završile tako što je EK bila u jeku pregovora o proširenju; konkretno, prva faza drugog (mediteranskog) proširenja EZ, koja je kulminirala pristupanjem Grčke 1981. godine. Ovo se naširoko tumači kao mješoviti blagoslov i na ekonomskom i na političkom frontu. Jedinstveno, široko negativno mišljenje Komisije o kandidaturi Grčke za članstvo odbačeno je u Vijeću ministara iz političkih razloga: procijenjeno je da je potreba da se pruži podrška (obnovljenoj) demokratiji u Grčkoj prevladala nad svim ostalim razmatranjima. Ipak, sumnje Komisije su se ubrzo pokazale osnovanima jer su Grci efektivno nastojali da ponovo pregovaraju o ekonomskim uvjetima svog pristupanja 1982. godine i nastavili da igraju često prilično maveričku ulogu u proceduri EPC. Zaista, Grci su, zajedno sa Britancima i Dancima, postali naširoko smatrani među najmanje entuzijastičnim članicama EZ i onima koji će najvjerovatnije uzrokovati 'poteškoće' u procesu evropskih integracija. Još jednom, širenje i produbljivanje izgledalo je kao neugodno.

6. EKONOMSKA I MONETARNA UNIJA I EVROPSKI MONETARNI SISTEM

Iako je proširenje uspješno nastavljeno početkom 1970-ih godina (iako sa tri, a ne četiri nova člana), glavna stavka na dnevnom redu 'produbljivanja' – ekonomska i monetarna unija (EMU) – nije, iako je reaktivirana u manje ambicioznom obliku koncem desetljeća. Naravno, EK je imala fiksne devizne kurseve (prije 1973.) kroz učešće u sistemu MMF-a, ali je neadekvatnost toga postala očigledna: prvo, francuskom devalvacijom i nemačkom revalvacijom 1969. godine, što je dovelo do proizvoljnih promjena u Francuskoj i njemačke poljoprivredne cijene i, da bi se nadoknadile, stvaranje reprezentativnog (zelenog) valutnog sistema; i, drugo, privremeni kolaps

sistema MMF-a 1971. godine (i kasniji trajni kolaps 1973.). Shodno tome, prvi korak ka implementiranju formalne obaveze na samitu u Hagu napravljen je stvaranjem Werner-ovog komiteta. Werner-ov izvještaj zagovarao je ekonomsku i monetarnu uniju (EMU) do 1980. godine, koja bi se ostvarila u tri faze. Međutim, dok značenje monetarne unije je bilo dovoljno jasno (slobodno kretanje kapitala, fiksni kursevi ili jedinstvena valuta, zajednička monetarna politika), ekonomska unija je bila varijabilan i kontroverzan koncept.

Neodređenost o ekonomskoj uniji i kasnijim fazama 'EMU 1980' odražavala je tekuću debatu između 'monetarista' (Francuska, Belgija, Luksemburg i Komisija), koji su tvrdili da monetarnu uniju treba odmah implementirati fiksiranjem deviznih kurseva i da bi to primoralo države članice da sprovode komplementarne makroekonomske politike i stoga bi ekonomska unija brzo uslijedila, a 'ekonomisti' (Njemačka i Nizozemska) koji su tvrdili da prvo treba slijediti određeni stepen kretanja ka ekonomskoj uniji (ekonomska konvergencija), jer bez toga fiksiranje deviznih kurseva (monetarna unija) nije bilo održivo. U tom slučaju, 'monetaristi' su pobijedili u argumentaciji do te mjere da su na kraju usvojeni uglavnom 'monetaristički' elementi Wernerovog izvještaja. Međutim, kasniji događaji su nedvojbeno podržali stav 'ekonomista'. Prva faza je uključivala sužavanje dozvoljenih fluktuacija kursa unutar Zajednice i uspostavljanje srednjoročne finansijske pomoći (kako bi se pomoglo onim zemljama sa slabijim valutama da ostanu u sistemu). Smanjena fluktuacija deviznog kursa trebala je poprimiti oblik sporazuma o ograničavanju stepena fluktuacije između valuta Zajednice na opseg od 1,2 posto njihovih centralnih pariteta, koji je trebao djelovati unutar šireg raspona od 1,5 posto. (0,75) posto u odnosu na američki dolar. Nažalost, međunarodna monetarna kriza je nastala prije nego što je sistem mogao početi. Karakteristika ovoga bio je gubitak povjerenja u dolar i posljedični tok sredstava u Evropu; ali to je bio priliv uglavnom u nemačku marku (i, u izvesnoj mjeri, nizozemski gulden), što je izvršilo ozbiljan pritisak na devizne kurseve unutar Zajednice i primoralo te dve valute na revalorizaciju. EMU je morao biti privremeno napušten. Suštinski problem je bio u tome što je svjetski sistem fiksnih deviznih kurseva uspostavljen nakon 1945. godine ulazio u samrtnu groznicu.

Nakon Smithsonianovog sporazuma, koji je obnovio sistem MMF-a sa revidiranim centralnim stopama za glavne valute i širim pojasevima (revidirani 'tunel') oko centralnog pariteta

– 4,5 (2,25) posto – 'zmija'³² je konačno lansirana 24. aprila 1972. godine, također sa širim rasponom od 2,25 posto (ali koji je ipak bio očito uži od onog oko dolara). "Zmija" je prvobitno sadržavala samo šest država članica EZ, ali su se tri zemlje kandidati pridružile nakon nedelju dana.

Sterling je vrlo brzo bio pod jakim pritiskom, a Britanija i Irska³³ prisiljeni da napuste sistem u roku od osam hefti. Danci su, također, otišli u junu iako su se ponovo pridružili u oktobru. Italijanska lira je nestala u februaru 1973. godine, a onda je u martu sistem fiksnih deviznih kurseva MMF-a potpuno kolabirao. To je značilo da je 'tunel' nestao. Međutim, 'zmija' se nastavila, ali uz određenu fleksibilnost, što je Nijemcima omogućilo revalorizaciju; 'zmija' je, također, primila dva pridružena člana (Norvešku i Švedsku). 'Zmija' je tako prebrodila oluju ove međunarodne monetarne krize, ali je u prvoj godini svedena na članstvo dvije trećine država članica EZ i nije uključivala valute dvije od 'velike četverke' zemalja Zajednice. Sistem nije izgledao kao prva faza ekonomske i monetarne unije. Ovo je efektivno prepoznato na samitu u Parizu u decembru 1974. godine, do kada je i franak otišao (januar 1974.) i valute Nizozemske, Norveške i Njemačke (ponovo) su revalorizirane. Sistem je nastavio i, zaista, Francuzi su se ponovo pridružili (po starom paritetu) 1975. godine, da bi ponovo otišli 1976. godine. Međutim, prilagođavanja centralnih stopa postala su uobičajena i 'zmija' se izrodila u puki blok ili zonu njemačke marke. Dakle, njeno članstvo činile su njemačka marka i valute niza manjih zemalja, od kojih neke nisu bile ni članice EZ, ali koje su smatrale poželjnim da budu vezane za njemačku valutu, uglavnom zbog trgovinskih veza sa Njemačkom.

Privlačnost 'zmije' je očito bila veza s Njemačkom (sa njenim vrlo kredibilnim antiinflatornim stavom), a ne EMU. 'Zmija' je potpuno propala i s njom su izbljedjele težnje za postizanjem EMU-a u Evropi. Postojalo je više razloga za to, ali u suštini oni spadaju u dvije kategorije: unutarnje i eksterne. Potonji su uglavnom bili izvan kontrole EK (iako ne i prvi), a glavni faktor je bio kolaps međunarodnog sistema fiksnih deviznih kurseva. Situacija je pogoršana pojavom visokih i divergentnih stopa inflacije³⁴ početkom 1970-ih godina i naftnom krizom od kraja 1973. godine. Početak do sredine 1970-ih godina bio je potpuno nepovoljan

³² Tzv. 'Zmija' je bila duži opseg unutar kojeg je bilo dozvoljeno da fluktuiraju devizni kursevi članica unutar EMU i to se nalazilo unutar šireg opsega fluktuacije dozvoljenog prema međunarodnom sistemu za devizne kurseve u odnosu na valute valuta koje nisu članice EMU – tzv. 'tunel'.

³³ U to vrijeme Britanija i Irska sui male valutnu uniju. Tek marta 1979. godine, kada su Irci odlučili da se pridruže Evropskom monetarnom sistemu, a Britanija nije, britanska i irska funta postale su odvojene valute.

³⁴ Ovo je izvršilo pritisak na rast valuta zemalja sa relativno niskom inflacijom poput Njemačke i odgovarajući pritisak na valute zemalja sa niskom inflacijom, sa zemljama poput Britanije i Italije.

period za pokušaj sužavanja fluktuacija deviznog kursa. Međutim, nisu samo ovi vanjski faktori već i neadekvatan odgovor Zajednice u suočavanju s njima doveli do nestanka 'zmije'. Vjerovatno je osnovni nedostatak bio nedostatak (unutarnje) političke volje da se nastavi sa EMU. Kad god su se kratkoročni nacionalni interesi sukobili s nastojanjem za EMU, vlade država članica su favorizirale prve. Francuska je bila tipična – u EMU (1972) i van (1974), ponovo (1975) i ponovo (1976) – tretirajući članstvo u 'zmiji' kao neobavezni dodatak svojoj nacionalnoj politici; nikada se nije postavljalo pitanje davanja prioriteta EMU. S obzirom na ovaj krajnji neuspjeh, možda je iznenađujuće da EMU nije potpuno nestala s dnevnog reda kasnih 1970-ih godina. Zapravo, ne samo da se nije pojavio, već je 'zmiju' zamijenio nasljednik: Evropski monetarni sistem (EMS). Cijela priča o njegovom stvaranju ide ukratko (D. Armstrong, L. Lloyd i J. Redmond, 2004:164-165):

- Argumenti za (i zagovornici) ekonomske i monetarne unije nisu nestali; nastavili su uglavnom isto kao i ranije, kao i njihovo uvjerenje da je EMU suštinska, neizbježna polazna tačka na putu ka potpuno integriranoj Evropi i, stoga, što prije bude postignuta, to bolje.
- Iskustvo iz 1970-ih godina moglo bi se, ako ništa drugo, protumačiti kao jačanje argumenta za EMU. Mnogo se naučilo o praktičnosti sužavanja fluktuacije deviznog kursa i obim obaveza potrebnih za postizanje EMU-a.
- Istovremeno, EMS je bio mnogo manje ambiciozan (i stoga realističniji) od velikog dizajna Wernerovog izvještaja. Neposredni cilj nije bio prva faza ka EMU, već 'zona monetarne stabilnosti'.
- Vanjska situacija, iako daleko od mirne, s promjenjivim deviznim kursevima i još jednim naftnim šokom 1979. godine, ipak je bila povoljnija nego što je bila ranih 1970-ih godina, kada se dogodila najgora moguća konfiguracija vanjskih ekonomskih okolnosti.
- Unutarnje prilike su, također, bile bolje u mjeri u kojoj je bilo smisla što je EMS predstavljao skroman i dostižan cilj sa stepenom jasne unutarnje političke podrške. Često se pripisuje tadašnjem predsjedniku Komisije, Royu Jenkinsu, za ponovno pokretanje ekonomske i monetarne integracije, ali, u stvari, ona je čvrsto rekonstruirana na leđima francusko-njemačkog sporazuma između Giscarda d'Estainga i Schmidta; shodno tome, bilo je mnogo vjerovatnije da će biti podržano snažnom unutarnjom političkom voljom za

uspjehom. Evropski monetarni sistem je dogovoren na samitu u Bremenu i Briselu 1978. godine i stupio je na snagu 13. marta 1979. godine. Imao je pet glavnih elemenata:

- Evropska valutna jedinica. Ovo je bila korpa valuta, sastavljena od isječaka valute svake države članice EZ. Služio je kao sredstvo poravnanja između monetarnih vlasti Zajednice i kao indikator divergencije.
- Mehanizam deviznog kursa (ERM). Ako je valuta neke zemlje odstupila za više od tri četvrtine³⁵ svoje dozvoljene (2,25 posto) granice fluktuacije u odnosu na ECU, tada se smatralo da je prešla svoj indikator divergencije i postojala je pretpostavka da će se poduzeti neke korektivne mjere. Međutim, kao što je bio slučaj sa 'zmijom', bilateralna paritetna mreža je bila ta koja je zaista bila važna: svaka valuta EMS-a imala je centralni kurs u odnosu na svaku drugu i mogla je fluktuirati samo za 2,25 posto²⁸ oko toga; ako je prešao, onda se morao vratiti u propisane granice, inače je ispao iz sistema.
- Evropski monetarni fond. Ovo je trebalo da nastane posle dve godine. U stvari, to se nije dogodilo, a Evropski fond za monetarnu suradnju je nastavio sa nešto proširenom ulogom.
- Kreditne mogućnosti. Oni su imali za cilj da pomognu valutama u privremenim problemima i da obeshrabre špekulacije.
- Posebne mjere. One su se sastojale od jeftinih zajmova za pomoć manje prosperitetnim članicama (mehanizma deviznog kursa) – to jest, Italiji i Irskoj (i Britaniji, da joj se pridružila).

Iako je postala članica EMS-a (kao i sve zemlje članice EK), Britanija se nije pridružila mehanizmu deviznog kursa (ERM). To je u suštini bilo zbog impliciranog gubitka suvereniteta i, posebno, nevoljnosti da se prihvati eksterno nametnuta disciplina ekonomske politike, iako se precizna priroda argumenta razlikovala u ovisnosti od političke stranke na vlasti. Laburistička vlada, koja je postojala u vrijeme osnivanja EMS-a, bila je zabrinuta zbog tendencije Velike Britanije ka relativno visokoj inflaciji i nije bila voljna prihvatiti izgleda da će možda morati da se smanji ekonomija, čime se pogoršava nezaposlenost, kako bi ostala unutar ERM-a ili, alternativno, prihvatila pad konkurentnosti, što bi na kraju imalo isti efekat. Konzervativna vlada, koja ju je zamijenila 1979. godine, željela je da nastavi kontrolu nad novčanom masom kao

³⁵ To je, zapravo, uvijek bilo manje od 75 posto i, u stvari, variralo je u ovisnosti od valute. To je bilo zato što su nacionalne valute, također, bile dio ECU-a, ali s različitim težinama, te su shodno tome, kako su fluktuirale, donekle povukle ECU sa sobom. Što je veća težina valute, to je više vukla ECU, pa je napravljeno prilagođavanje da se to kompenzira, inače bi zemlje sa većim težinama imale nepravednu prednost.

središnjim dijelom svoje ekonomske politike, a ciljanje novčane mase bilo je nespojivo s ciljem deviznog kursa. U slučaju da se članstvo u ERM-u pokazalo relativno fleksibilnim u prvih pet godina jer je došlo do brojnih promjena u centralnim stopama i sistem je bio prilično prilagodljiv (ili, za neke valute, skoro puzeći) veza nego fiksni sistem.

7. POLITIČKA SURADNJA I DONOŠENJE ODLUKA

Razočaravajućem napretku ostvarenom prema glavnom ekonomskom cilju iz 1970-ih godina pratila su se slično skromna kretanja na političkom frontu. Međutim, politička retorika se i dalje nastavila i zaista je dostigla nove visine objavljivanjem dva dokumenta koja se tiču budućeg pravca evropskih integracija:

- Tindemansov izvještaj o Evropskoj zajednici doveo je do samita u Parizu u decembru 1974. godine i pojavio se početkom 1976. godine. Bila je to kombinacija razrade općeg okvira za integraciju i konkretnih prijedloga. Potonje je uključivalo zajedničku vanjsku i odbrambenu politiku, ponovno pokretanje EMU-a i više evropskih socijalnih, regionalnih i industrijskih politika. Međutim, postojala su dva radikalna prijedloga: prvo, postojao je jasan federalni institucionalni okvir sa nadnacionalnom izvršnom vlašću nezavisnom od nacionalnih vlada, odgovornom izabranom i dvodomnom parlamentu; i drugo, izvještaj je pokrenuo mogućnost dvoslojne Zajednice koja bi podstakla kretanje prema Evropskoj zajednici brzinom najbrže, a ne najsporije u 'konvoju'. U tom slučaju, Tindemansov izvještaj nikada nije ozbiljno razmatran, iako se pojavio na dnevnom redu nekoliko samita; bila je previše radikalna i nedostajao joj je vremenski raspored, iako je, u stvari, Međuvladina konferencija 1991. godine, pokrila skoro isti teren sa određenim stepenom uspjeha.
- Nacrt ugovora o Evropskoj zajednici pripremio je parlamentarni komitet pod predsjedavanjem pokojnog Altiera Spinellija i u velikoj mjeri ga je odobrio Evropski parlament u februaru 1984. godine. U suštini, Nacrt Ugovora je nastojao da preokrene skretanje ka međuvladinom sistemu povećanjem ovlasti Komisiju i Parlament i smanjivanje onih iz Vijeća. Međutim, nacrt ugovora nikada nije bio preuzet od strane država članica i, na kraju, nije bio ništa više od doprinosa debati.

Problem za autore i zagovornike ideja Tindemansovog izvještaja i Parlamentarnog Nacrta ugovora bio je u tome što je, gledano, u smislu produbljivanja, EK bila statična ili čak politički

nazadovala. Najznačajniji politički i institucionalni razvoj u ovom periodu bilo je formalno priznavanje uloge samita šefova država – stvaranje 'Evropskog savjeta'; i to je nedvojbeno bio korak ka međuvladinom. U suštini, dvije uloge su se pojavile za samite: prva (i njihova preferirana uloga) bila je postavljanje dnevnog reda i smjera Zajednice; drugo (i uglavnom podrazumevano), samiti su forumi koji rješavaju one nesuglasice koje su toliko politički osjetljive da se ne mogu dogovoriti na nižim nivoima – na primjer, britanski budžetski spor. Dakle, u značajnoj meri, Evropski savet je uzurpirao ulogu Komisije kao pokretača politike EK.

7.1. Evropski parlament

Drugi glavni institucionalni razvoj bili su prvi direktni izbori za Evropski parlament 1979. godine. Na prvi pogled, ovo je označilo značajan korak naprijed jer se Parlament imenovanih članova sa skraćenim radnim vremenom preobrazio u jedan od direktno izabраних punovremenih članova. Međutim, izlaznost na izborima bila je razočaravajuća u nekim zemljama, a francuski i danski nacionalni parlamenti su jasno dali do znanja da ne postoji pretpostavka da neposredni izbori podrazumijevaju proširenje ovlasti Evropskog parlamenta. Zaista, sa izuzetkom budžetskih pitanja, posao se odvijao kao i prije direktnih izbora i Parlament je morao čekati do Jedinstvenog evropskog akta³⁶ prije nego što su njegove ovlasti bile značajno proširene.

7.2. Ekonomska i politička suradnja

Značajan napredak u političkoj integraciji trebalo je da bude uspostavljanje procedure Evropske političke suradnje (EPC), ali se pokazalo da je EPC teško implementirati. Iznošene su različite tvrdnje o njegovom utjecaju – koordiniranju pozicija država članica u UN, zajedničkom nametanju ekonomskih sankcija Rodeziji (nakon 1975.), Iranu (1980.), Sovjetskom Savezu i Poljskoj (1981.) i napretku u euro-arapskom dijalogu i izvjestan razvoj neovisne (američke) politike prema Latinskoj Americi su svi predstavljeni kao uspjesi EPC – ali takvi razvoji politike su relativno površni i vjerovatno bi se ionako dogodili. Veoma je lahko pogriješiti u postupanju na osnovu slučajnosti nacionalnih interesa za suradnju izazvanu EPC-om, i pripisati uzročno-

³⁶ Jedinstven evropski akt na snagu stupa 1986. godine i njime je inicirana evropska monetarna i politička unija, razvoj slobodnog unutarnjeg tržišta i regulirana je vanjskotrgovinska suradnja država članica. Zatim je proširena nadležnost EEZ na oblasti istraživanja, zaštite životne sredine i unijete su promjene u smislu većeg utjecaja Evropskog parlamenta, ali i uvođenje kvalificirane većine u načinu odlučivanja Vijeća ministara.

posljedične veze tamo gdje ih nema. Štaviše, u nekim slučajevima, odgovori putem EPC-a bili su napeti i ograničeni³⁷, au nekoliko navrata EPC je očigledno podbacio, posebno (D. Swann, 1992:69):

- Kiparska kriza 1974. godine nakon turske intervencije: ovo je bio prvi pravi test EPC procedure i, nakon nekog prvobitnog obećanja, EK nije uspjela uspostaviti zajedničku poziciju – u suštini, samo je pala u red iza SAD-a i UN;
- veoma dugo kašnjenje u reagiranju na rusku invaziju na Avganistan (1980.);
- veoma ograničen odgovor na obaranje južnokorejskog aviona od strane Rusa 1983.

Dok se, s jedne strane, još uvijek može tumačiti kao označavanje prvih provizornih koraka ka političkoj integraciji, s druge strane može se smatrati ništa više od obostrano korisne međuvladine političke suradnje između ekonomskih partnera; zaista, EPC nije bio drugačiji od Fouchetovog plana³⁸ koji je iznio De Gaulle. Ovaj argument se može primijeniti na razvoj općenito u političkoj sferi u periodu od 1970. do 1985. godine: ostvareni napredak je uglavnom bio na štetu Komisije i nadnacionalnosti, i bio je pristrasan prema međuvladinom mentalizmu; to je bio korak ka većoj evropskoj suradnji, a ne evropskim integracijama.

Moguće je mnogo pozitivnije tumačiti razvoj politike koji se dogodio u period 1970-1985. godine - zaista se može smatrati da je proširenje EK uključivanjem Britanije djelovalo kao katalizator u nekim oblastima politike. Prva od njih bila je regionalna politika, a napredak je bio direktno povezan sa pristupanjem Britanije. Odluka da se nastavi dalje sa EMU stvorila je potrebu za nekom vrstom regionalnog fonda koji bi ublažio svoje efekte na manje prosperitetne regione. Posljednji poticaj, koji je doveo do osnivanja Evropskog fonda za regionalni razvoj (ERDF), pružili su Britanci, koji su takav fond vidjeli kao sredstvo za kompenzaciju za njihov relativno mali dio poljoprivredne potrošnje. U stvari, njima je dodijeljeno 28 posto ERDF-a, ali je fond iznosio samo 1,3 milijarde obračunskih jedinica u prve tri godine (1975–1977.) – Britanci su željeli 3 milijarde; ovo je bilo samo 5 posto ukupnog budžeta, u poređenju sa više od 70 posto

³⁷ Postojala su dva slučaja iz 1982. godine koji su uključili nametanje ekonomskih sankcija Argentini i Izraelu, nakon njihovih invazija na Foklande i Liban, i još u dva primjera iz 1986. godine, koji se odnose na sankcije Južnoj Africi i Siriji kao reakcija na njihove navodne umiješanosti u terorizam.

³⁸ Foucheteov plan je bio neuspješan plan koji je napisao Christian Fouchet, francuski ambasador u Danskoj, a predložio ga je francuski predsjednik Charles de Gaulle 1961. godine kao dio de Gaulleovog velikog dizajna za Evropu u to vrijeme. Plan je uključivao direkciju sa tri sile, koju su činile Francuska, Britanija i SAD. Ideja je bila da se formira nova 'Unija država', međuvladina alternativa Evropskim zajednicama koja je stvorena nekoliko godina ranije. De Gaulle se plašio gubitka francuskog nacionalnog uticaja u zajednicama, koje su postajale sve više nadnacionalne, pa je plan bio pokušaj da se održi odnos snaga u korist Francuske. Uspjeh Evropskih zajednica i nedostatak entuzijazma drugih država za tu ideju zaustavili su implementaciju Fouchetovog plana.

izdvojenih za CAP potrošnju u istom periodu. Međutim, prvobitno privremeni ERDF postao je stalan i progresivno se povećavao, iako je britanski udio opao nakon proširenja Mediterana 1980-ih godina (D. Armstrong, L. Lloyd i J. Redmond, 2004:168).

7.3. Konvencija iz Lomea

Drugi veliki razvoj događaja – Lomeska konvencija – također je bio direktno povezan sa pridruživanjem Britanije Zajednici. Britansko pristupanje pokrenulo je problem kako prilagoditi bivše britanske kolonije; zaista, zadovoljavajući aranžman za Commonwealth bio je jedan od uvjeta koje je Britanija postavila u svojim pristupnim pregovorima. Prvobitni EC Six je već imao aranžman sa svojim bivšim kolonijama – Sporazum iz Yaoundea³⁹ – koji je trebao isteći 1975. godine. Odlučeno je da njegov nasljednik, također, uključuje odgovarajuće članice Britanskog Commonwealtha.

Konvencija iz Lomea koja je nastala kao rezultat pokrivala je 46 zemalja – poznatih kao zemlje ACP (afričke, karipske i pacifičke) – i pozdravljena je kao napredak u odnosima između sjevera i juga, zamjenjujući kolonijalni odnos partnerstvom. Bio je inovativan na više načina, posebno kroz stvaranje stabilizacijskog fonda ('STABEX'), koji je nastojao da nadoknadi zemlje ACP-a za neočekivane padove prihoda od izvoza. Realnost Lomea nije ispunila svoje težnje, ali se mora priznati da je, ne samo da je 'članstvo' ACP-a naraslo na više od sedamdeset,

7.4. Zajednička ribarska politika

Treće – nakon teškog početka ranih 1970-ih godina – još jedan razvoj politike vezan za proširenje bilo je stvaranje Zajedničke politike ribarstva (CFP). Ovo je bila glavna tačka spora između originalne *Šesterke* i tri nova člana koji su se pridružili 1973. godine (i Norveške). Potonji, s mnogo značajnijim ribarskim interesima (i vodama) od *Šesterke*, smatrali su da je

³⁹ Konvencija iz Yaoundéa je bila konvencija potpisana u gradu Yaoundéu u Kamerunu između Evropske ekonomske zajednice (EEC) i AASM (Udružene afričke države i Madagaskar) 1963. godine (ASMM (afričke države, Madagaskar i Mauricijus) 1969. godine). Prvi sporazum o pridruživanju između EEZ i 18 afričkih bivših kolonija koje su nedavno stekle neovisnost, potpisan je u Yaoundéu 20. jula 1963. godine i stupio je na snagu 1. juna 1964. godine. Uglavnom se zasnivao na prethodnom sporazumu između EEZ i njenog prekomorske teritorije i imao je rok važenja od 5 godina. Nakon što je prvi ugovor istekao, novi je potpisan 29. jula 1969. godine. Kasnije je stupio na snagu 1. januara 1971. godine, a Madagaskar i Mauricijus su postali 19. afričke države koje su učestvovala u konvenciji. Postojala je čvrsta veza između ASMM-a i zemalja afričkih Velikih jezera, Kenije, Ugande i Tanzanije. EEZ je stoga željela da Sporazum iz Aruše sa tri zemlje stupa na snagu istog datuma kao i Druga konvencija iz Jaoundea. Oba sporazuma su okončana i predstavljala su osnovu za širu Lomesku konvenciju iz 1975. godine.

sporazum neposredno prije njihovog pridruživanja, o CFP-u koji utjelovljuje princip slobodnog i ravnopravnog pristupa međusobnom ribolovnom području, neprihvatljiv. Nesporazum je riješen tako što su novim članovima dali niz isključenja i izuzetaka na period od deset godina. To je značilo da se o CFP-u moralo ponovo pregovarati 1983. godine. Potreba da se to učini postala je još veća usvajanjem sredinom 1970-ih godina, od strane svih velikih ribarskih zemalja, znatno proširenih ograničenja ribolova od svojih obala do 200 milja. To je stvorilo ogromne površine ribarskih voda koje 'pripadaju' državama članicama EZ, posebno 'ribnjak Zajednice', koji se sastoji od većeg dijela Sjevernog mora. Ovim se moralo upravljati i potreba za koherentnom ZOP-om postala je kritična. Debata i pregovori bili su dugotrajni i žestoki, ali na kraju novi (dvadesetogodišnji) CFP se pojavio 1983. godine koji se sastojao od:

- princip slobodnog pristupa za sve ribare EZ svim vodama EZ, ali sa nekim izuzecima;
- modificirana verzija marketinških mjera originalnog CFP-a;
- system očuvanja i upravljanja zalihama, posebno uspostavljanje naučno utvrđenih, godišnjih ukupnih dozvoljenih ulova (TAC), koji se zatim dijele na nacionalne kvote;
- strukturne politike za pomoć regijama koje su u velikoj mjeri ovisne o ribarskoj industriji;
- razni sporazumi sa trećim zemljama, dogovoreni na nivou Zajednice.

CFP možda na kraju nije uspio; patilo je od istog pristupa politici 'premalno, prekasno' kao i zajednička poljoprivredna politika, a ribarska industrija je trajno u krizi. Međutim, na svom početku izgledalo je kao model politike, koji pokazuje kako se zajednički problemi mogu rješavati, u potencijalnu korist za sve, i uz relativno nisku cijenu.

7.5. Industrijska politika

Četvrto područje značajne aktivnosti EK bila je industrijska politika. Ovo se u početku činilo malo vjerovatnim područjem za značajan napredak. Izvještaj Colonna – Memoranduma o industrijskoj politici u zajednici iz 1970. godine, pokušao je uspostaviti vrlo širok okvir za industrijsku politiku, ali su ga države članice u suštini ignorirale. Međutim, oslanjajući se na svoje šire ovlasti u pogledu industrije čelika, koje su prouzišle iz Pariskog ugovora, kojim je uspostavljen ECSC, Komisija je uspjela razviti mnogo užu ulogu ublažavanja efekata opadanja 'tradicionalnih' industrija u Europi, ne samo čelika, već i na manje opsega, tekstila i brodogradnje. Nakon što je uspostavio svoje akreditive, nastojao je dati pozitivniji doprinos zagovaranjem

novih industrija 'visoke tehnologije'. Nakon uspjeha 'Eureka'⁴⁰ i, posebno, 'ESPRIT-a'⁴¹, koji su se bavili novim, visokotehnološkim proizvodima općenito, odnosno informatičkom tehnologijom, EK je mogla prijeći na istinsku industrijsku politiku. To se sastojalo od 'Prvog okvirnog programa' (1984–1987), koji je nastojao integrirati sve zajednice.

8. KRIZA U EVROPSKOJ ZAJEDINICI – BUDŽETSKI PROBLEMI I REFORMA ZAJEDNIČKE POLJOPRIVREDNE POLITIKE

Zajednica je prvobitno bila financirana direktnim doprinosima država članica, ali je uvijek bilo predviđeno da će se na kraju financirati iz vlastitih sredstava. Djelomično je ova namjera odražavala želju za daljim proširenjem integracije, ali je imala i određenu logiku budući da je bilo teško tačno raspodijeliti prihode od zajedničke vanjske tarife. Na kraju je dogovoreno da se usvoji sistem 'vlastitih resursa' 1970. godine, ali on nije u potpunosti implementiran sve do 1980. godine. U ovoj fazi postojala su tri 'sopstvena resursa':

- prihodi od zajedničke eksterne tarife (carine);
- poljoprivredne prelevmane, koje se prvenstveno sastoje od (promjenjivih) uvoznih dažbina koje se naplaćuju na uvoz poljoprivrednih proizvoda, ali također uključuju prelevmane na šećer i izoglukozu, koji su vrsta poreza na proizvodnju za proizvođače šećera u EZ-u koji doprinose troškovima režima šećera EZ-a;
- do 1 posto PDV-a, koji se naplaćuje na zajedničku osnovicu za procjenu.⁴²

Nažalost, ovaj naizgled logičan korak naprijed imao je snažan negativan utjecaj na jednu određenu državu članicu. Istovremeno, budžet EK je bio pod sve većim pritiskom zbog zahtjeva nereformisane zajedničke poljoprivredne politike (ZPP). Ovdje se nije moglo previše zadržavati na ovom posljednjem.

Glavne tačke se odnose na cijene u EZ postavljene znatno iznad svjetskih nivoa, što je dovelo ne samo do skupe hrane za potrošače iz EZ- a, već također na prekomjernu proizvodnju

⁴⁰ Osnovana 1985. godine od strane istaknutih evropskih političkih ličnosti, Eureka je izrasla u jednu od najdugovječnijih evropskih organizacija posvećenih finansiranju zajedničkih evropskih projekata istraživanja i razvoja.

⁴¹ Evropski strateški program za istraživanje i razvoj informacionih tehnologija.

⁴² Ovo nije postotak ukupnog PDV-a, već procenat ukupne vrijednosti dobara i usluga na koje se obračunava PDV (tj. zajednička osnovica za procjenu). Tako, na primjer, zemlja sa stopom PDV-a od 20 posto zadržava 19 posto i daje (do) 1 posto Zajednici, a slično, zemlja sa stopom od 10 posto zadržava 9 posto i daje (do) 1 posto. Shodno tome, nijedna država članica ne može smanjiti svoj doprinos 'vlastitim resursima' EK smanjenjem svoje stope PDV-a, budući da je 1 posto postotak zajedničke osnovice za procjenu i nije vezan za stvarni iznos prikupljenog PDV-a ili stopu na koji se naplaćuje.

hrane, stvarajući viškove koje je bilo skupo za skladištenje i odlaganje, što je dovelo do situacije u kojoj je dvije trećine budžeta EK potrošeno na podršku poljoprivrednim cijenama. Pitanja reforme ZPP-a i budžetski problemi su stoga bili neraskidivo povezana. Zaista, potreba za reformom ZPP-a prepoznata je praktično od njegovog početka, a neuspješan pokušaj uvođenja reforme učinjen je još kasnih 1960-ih u obliku Mansholtovog plana. Komisija je potom napravila čitav niz dokumenata, koji nisu imali više efekta od Mansholtovog plana, uključujući Pregled iz 1975. godine, Razmišljanja iz 1978. godine, Razmišljanja o CAP-u (1980.), Izvještaj o mandatu (1981.) i Smjernice za evropsku poljoprivredu (1982). Neto rezultat je bio da je početkom 1980-ih godina Zajednica ušla u period krize, sa budžetom paraliziranim uvođenjem sistema 'vlastitih resursa' na strani prihoda i prekomernom potrošnjom na CAP na strani rashoda. Međutim, tek kada su budžetski pritisci postali neodrživi, ozbiljna reforma ZPP-a je mogla početi; zaista, ovo je bila opća karakteristika reforme ZPP. U stvari, postojala su tri ozbiljna budžetska problema koja su se pojavila početkom 1980-ih godina:

- institucionalni sporovi unutar EZ oko kontrole budžeta (uglavnom između Vijeća i Parlamenta);
- pitanje budžetskih neravnoteža (posebno neto doprinosa Britanije);
- tendencija rashoda EK (uglavnom na CAP) da premašuju prihode EZ, na taj način efektivno uzrokujući da EK ostane bez resursa.

Nakon što je Parlament odložio usvajanje budžeta za 1980. godinu za šest mjeseci, i daljih međuinstitucionalnih prepirki 1982. godine, manjak u budžetu za 1983. godine je izbjegnuto samo uređajem obustavljanja (a time i odlaganja) nekih poljoprivrednih plaćanja. Do sredine 1984. godine, budžetski aranžmani EK bili su na ivici haosa, a budžeti za 1983., 1984. i 1985. godine, svi su stvarali probleme: parlament je blokirao britanski rabat iz 1983. godine u pokušaju da iznudi budžetsku reformu, većina država članica protivila se zahtjevu Komisije za zajam za pokrivanje neizbježnog manjka u budžetu za 1984. godinu, a preliminarni nacrt budžeta Komisije za 1985. godine, zapravo je predviđao ilegalni deficit. Ove poteškoće dovele su do prvih velikih budžetskih reformi, dogovorenih na samitu u Fontainebleauu u junu 1984. godine (o kojima se govori u nastavku). Institucionalna borba unutar EZ za kontrolu novčanih sredstava Zajednice (uglavnom između Vijeća i Parlamenta) datira od 1975. godine kada je Parlamentu data posljednja riječ o neobaveznim rashodima EZ, odnosno rashodima koji nisu obuhvaćeni Ugovorom u Rimu. Nesuglasice su se nastavile tijekom većeg dijela 1980-ih godina (sa

povremenim primirjima), sve do uvođenja višegodišnje finansijske perspektive iz 1988. godine. Drugi problem – budžetske neravnoteže – uglavnom se ticao Britanije i proistekao je iz prvobitnih uvjeta pristupanja 1973. godine i potpune neadekvatnosti 'Dablinski amandman', dogovoren kao dio 'ponovnih pregovora' laburističke vlade, koji je trebao riješiti problem. Problem nije bio toliko u tome što je Britanija uplaćivala previše u budžet EK jer njeni doprinosi nisu bili radikalno u skladu s njenim udjelom u ukupnom BDP-u EK, već u tome što je primala nesrazmjerno nizak udio rashoda EK, koje su bile u velikoj meri pristrasne prema poljoprivredi (a Velika Britanija je imala relativno mali poljoprivredni sektor). Tako je 1979. godine Britanija, jedna od najsiromašnijih članica EZ, bila jedna od samo dva (veoma značajna) neto davalaca doprinosa, zajedno sa (Zapadnom) Njemačkom. Iako je zahtjev gospođe Thatcher za povratom od milijardu funti možda bio gruba linija pregovora, to nije bio neopravdan zahtjev. Treći, i sa stanovišta Zajednice, nedvojbeno najveći problem budžeta ranih 1980-ih godina, bio je to što je EK ostala bez novca. Smanjenje rashoda je bilo teško (ZPP je bio veoma otporan na reformu), ako ne i nemoguće, jer je Zajednica povećavala obim i opseg svojih nepoljoprivrednih aktivnosti i ovo proširenje je zahtijevalo dodatna sredstva. Ovo je ostavilo povećanje prihoda Zajednice kao najpraktičniju opciju. EK je ostala bez sredstava 1983. godine, kada je morala da obustavi (i odloži) neka poljoprivredna plaćanja kako bi uravnotežila budžet. Ovo je dovelo krizu do vrha i dovelo do prvog velikog pokušaja reformi, na samitu u Fontainebleau u junu 1984. godine, gdje je dogovoreno sljedeće:

- Gornja granica za PDV doprinose podignuta je sa 1 na 1,4 posto od 1986. godine (sa izgledima za dalji rast na 1,6 posto kasnije)
- Britanski rabat je postavljen na dvije trećine razlike između njenih plaćanja PDV-a Zajednici i njenog udjela u rashodima (koji će se platiti automatskim smanjenjem u plaćanju PDV-a sljedeće godine).
- Dogovorene su jednokratne mjere kako bi se riješili nedostaci 1984. i 1985. godine budžeta.
- Potvrđen je dogovor na prethodnom (mart 1984.) samitu o finansijskoj disciplini; ovo je uključivalo zahtjev da rashodi ZPP-a rastu sporije od baze 'vlastitih resursa', što je podrazumijevalo smanjenje udjela u ukupnim rashodima za poljoprivredu.

Samit je donio svojevrsno privremeno olakšanje, ali trajna rješenja nisu daleko zaostala. Transformacija Zajednice sredinom 1980-ih godina bila je dramatična i neočekivana. Druga faza

prvog proširenja na Mediteranu – pridruživanje Španije i Portugala 1986. godine – bila je odmah pred nama, ali desetljeće nakon Fointainebleaua 1984. godine trebalo je da bude period u kojem je EK ponovo vratila fokus na produbljivanje i proširenje je odloženo jer je EK nastojala da dobije osnovne komponente daljeg (i suštinskog) produbljivanja u *acquis communautaire* (i stoga o kojoj se ne može pregovarati novim članicama) prije nego što je krenula u dalje proširenje svog članstva.

9. EVROPSKA ZAJEDNICA 1985-1992

Sredinom 1980-ih godina u Evropskoj zajednici došlo je do značajne transformacije. Nije sasvim jasno zašto je tačno došlo do tog 'odnosa' osim da je možda Zajednica dosegla dno i nije imala kuda da ide osim naviše. Odgovor vjerovatno leži u kombinaciji političkih i ekonomskih faktora:

- S političke strane postojala je nelagodnost u vezi sa politikom (i pouzdanošću) Amerikanaca, proistekla iz Reaganovog prilično agresivnog stila diplomatije, što je dovelo do straha od trke u naoružanju i ponovnog hladnog rata između dvije supersile.
- Što je još važnije, s ekonomske strane, duboka recesija ranih 1980-ih godina, uporedni ekonomski pad Evrope, njen neuspjeh da stvori radna mjesta brzinom kojom su SAD izgledale sposobne, obnovljeni strahovi od tehnološke zaostalosti i ovisnosti u Evropi, sve kombinirano da koncentriše evropske umove (zajednice). Evropska industrija počela je da usvaja sve više evropsku percepciju i strategiju i počela je da vidi fragmentaciju evropske privrede kao veliki problem.

Također je postojao sve veći konsenzus u korist politike ponude, ekonomskog dereguliranja i budžetske discipline. Kombiniranje svih ovih faktora stvorilo je neodoljiv pritisak za promjene i dovelo do dva velika koraka naprijed u oblasti industrijske politike: uspostavljanja prvog Okvirnog programa za politike istraživanja i razvoja EZ i programa jedinstvenog tržišta (SMP); zagovornici evropskih integracija općenito su trebali prihvatiti ovo drugo, kao predvodnicu svog cilja, i stoga je trebalo da se razvije u mnogo više od puke komponente industrijske politike. Ova zapanjujuća promjena kursa bila je olakšana činjenicom da se činilo da nema daljnjih mogućnosti širenja osim Španije i Portugala, koji su se trebali pridružiti 1986. godine. Španski pristupni pregovori, posebno, nisu bili laki, ali su završeni, a EK je bila slobodna da se fokusira na produbljivanje – što je i učinila sa spektakularnim uspjehom. Ako je postojao sukob između

širenja i produblјivanja – a događaji opisani u prethodnom poglavlju prije sugeriraju da je možda postojao – onda to više nije bilo važno. Naravno, situacija se dramatično promijenila do ranih 1990-ih godina, s brojem zemalja koje su se prijavljivale za članstvo u dvocifrenim ciframa, ali do tada je Zajednica stekla osjećaj svrhe i veliku snagu zbog koje je odlučila da drži dalje po strani proširenje sve dok njegovo produblјivanje (ili barem nepovratnu posvećenost tome) čvrsto nije uspostavljeno; u praksi, to je značilo osigurati da se ili ključne politike kreiraju u embrionu (kao što je Zajednička vanjska i sigurnosna politika) ili da se njihovo kreiranje detaljno rasporedi (EMU), tako da bi nove članice morale da ih prihvate kao dio *acquisa communautaire*, čime se onemogućava proširenje kako bi se potkopalo produblјivanje.

Središnji dio ovog ponovnog buđenja bio je program jedinstvenog tržišta (SMP), koji je trebao biti završen do 31. decembra 1992. Ovo je ubrzo postalo mnogo više od jednostavnog završetka zajedničkog tržišta: radilo se o ponovnom pokretanju ideje evropske integracije nakon petnaest godina virtualne stagnacije, a radilo se o oživljavanju ekonomskog bogatstva Evrope u mnogo širem smislu, kroz umjetnost dalje integracije. SMP – '1992' – postao je meta, simbol i, zaista, reklama (gotovo do te mjere da bude propagandno sredstvo) za Zajednicu. Usvajanje SMP-a bilo je katalizator za novu fazu evropskih integracija koja je, zajedno sa raspadom sovjetske imperije, trebala da transformira agendu Zajednice i šire Evrope. Iako je malo ko to mogao predvideti ili očekivati 1985. godine, Evropska zajednica je bila na pragu ulaska u najznačajniji period evropskih integracija od onoga koji je neposredno prethodio potpisivanju Rimskog ugovora. Međutim, prije nego što je to moglo biti učinjeno Zajednica je morala dovesti u red svoje finansijske poslove.

9.1. Reforma budžeta i zajednička poljoprivredna politika

Ako je SMP trebao imati željeni učinak i revitalizirati Evropu, onda je EK morala riješiti dva povezana problema koja su bila izvor tolikog unutarnjeg sukoba EZ početkom 1980-ih godina – sporovi oko budžeta i reforma ZPP-a. Samit u Fontainebleauu je pružio samo privremeni predah, a budžetski manjkovi 1985. i 1986. godine, morali su biti nadoknađeni dodatnim doprinosima jer su poljoprivredni viškovi i dalje rasli. Predviđeni deficit od 6 milijardi ECU u 1987. godine, koncentrirao je kapacitete i plan Komisije – ono što je postalo poznato kao paket 'Delors I' – predstavljeno je i predstavljalo osnovu za diskusiju (i, na kraju, dogovor). Međutim, debata se odužila i nije postignut dogovor o reformi ZPP-a i budućem finansiranju EK

– jedno bez drugog nije se moglo dogovoriti – sve dok nije održan specijalni samit EK u Briselu u februaru 1988. godine.

Glavni elementi dogovora o budžetu bili su sljedeći:

- petogodišnja (1988-1992) 'finansijska perspektiva', koja postavlja smjernice za ukupan budžet i njegove glavne podkategorije za svaku od pet godina;
- ukupna gornja granica za rashode, koja se progresivno povećava sa 1,15 posto BNP zajednice u 1988. godini na 1,2 posto u 1992. godini;
- pomak u sastavu rashoda od CAP-a – rast potrošnje na poljoprivredu je ograničen na najviše 74 posto stope rasta BDP-a EK – na strukturne fondove (uglavnom regionalne i socijalne fondove), koji trebalo da se udvostruče do 1993. godine i time povećaju svoj udio u budžetu na 30 posto;
- četvrti 'vlastiti resurs', koji je dodat u obliku procenta udjela svake zemlje u BNP-u EK – preostala tri izvora prihoda (poljoprivredne prelevmane, carine i PDV) trebala su nastaviti kao i prije, uz doprinos PDV-a da ostane na maksimalno 1,4 posto;
- britanski rabat, koji je trebalo da se nastavi, u malo izmenjenom obliku, po stopi dogovorenoj u Fontainebleauu.

Ubrzo nakon samita u Briselu, postignut je Međuinstitucionalni sporazum između Komisije, Vijeća i Parlamenta, osmišljen da olakša poboljšanja budžetskih procedura. Cjelokupni paket je bio veliki korak naprijed. Naglo je spriječila daljnja neslaganja među institucijama EK jer su veličina ukupnog budžeta i njegovi glavni sastavni dijelovi postali unaprijed određeni, manjak prihoda je nadoknađen, a britanski budžetski rabat je obnovljen na trajnoj, obostrano prihvatljivoj osnovi. Najosnovniji efekat reforme bio je da je oslobodila Zajednicu da se fokusira na nove inicijative. Druga glavna posljedica vezana je za ovu posljednju tačku: uvođenje četvrtog „sopstvenog resursa“, zasnovanog na BNP-u, stvorilo je određeni stepen progresivnosti u budžetu EK. I dalje su ostali isti nasumični efekti distribucije na strani rashoda, za koje je vjerovatno da će biti regresivni koliko i progresivni (kao što su Britanci otkrili na svoju cijenu), ali su i oni bili ublaženi prelaskom sa poljoprivredne potrošnje na strukturnih fondova. Budžet je stoga redizajniran tako da je vjerovatnije da izazove preraspodjelu od bogatijih ka siromašnijim državama članicama. Zaista, tri najsiromašnije članice – Grčka, Irska i Portugal – postale su glavni korisnici (u smislu neto prihoda kao procenta BDP-a), a dvjema glavnim davaocima doprinosa (Njemačka i Britanija) pridružila se većina drugih bogatijih država (provocirajući

pritužbe koje su Britanci iznijeli početkom 1980-ih godina i koje su te iste zemlje u to vrijeme osudile kao '*anti-communautaire*'). Konačno, postojala je još jedna pozitivna stvar: resurs zasnovan na BNP-u uveo je element fleksibilnosti u budžet koji bi omogućio tehnički (ako ne i uvijek politički) lako rješenje za bilo koji problem budućih nedostataka. Na istom samitu u Briselu 1988. godine, nakon skromnog početka sa mlječnim kvotama 1984. godine, reforma CAP-a je ozbiljno počela. Ograničenje udjela poljoprivrede u budžetu je već spomenuto, ali je to povezano s uvođenjem 'stabilizatora'. To je dovelo do zaustavljanja sistema otvorene podrške cijenama koji je bio centralna karakteristika CAP-a od njegovog stvaranja. Od sada će se puna cjenovna podrška pružati samo do određenog nivoa proizvodnje; 'stabilizatori' su iznosili proizvodne kvote i CAP je konačno bio ograničen. Drugi glavni element reforme bilo je uvođenje šeme izdvajanja koju finansira Zajednica, u kojoj bi poljoprivrednici bili ohrabreni da povuku dio svoje zemlje iz proizvodnje. Naravno, važno je staviti paket iz 1988. godine u kontekst jer su i veličina 'kvota' i nivoi zagarantiranih cijena ostali velikodušno visoki, ali je konačno napravljen pravi početak.

Sam uspjeh paketa Delors I značio je da je bilo manje pritiska da se pregovara o nasljedniku, jer je budžetska kriza bila praktično stavljena van dnevnog reda. Ipak, ambiciozna agenda iz Maastrichta (o kojoj se govori u nastavku) je nedvojbeno značila da je odsustvo sporova oko budžeta postalo još kritičnije tijekom 1990-ih godina. Na kraju je dogovor o nasljedniku Delorsu II – postignut na samitu u Edinburgu; njegovi glavni elementi su bili:

- sedmogodišnja finansijska perspektiva (1993–1999), sa smjernicama kao i prije;
- ukupnu gornju granicu za rashode, koja se progresivno povećava sa 1,2 procenta BNP Zajednice u 1993. godine na 1,27 procenata u 1999. godini;
- daljnja promjena u strukturi rashoda, na istoj liniji kao i Delors I, sa poljoprivredom koja bi trebala pasti na 46 posto ukupnog budžeta u 1999. godini, a strukturnim operacijama na 35 posto;
- nastavak britanskog rabata;
- ista četiri 'sopstvena sredstva', ali sa stopom PDV-a koja se smanjuje sa 1,4 na 1 posto do 1999.

Dakle, generalno, Delors II je bio sličan Delorsu I: učinio je budžetske sporove malo vjerojatnim, nastavio je prebacivanje rashoda sa CAP-a na strukturne operacije i, još jednom, ublažio

nejednakost udaljavanjem od regresivne komponente PDV-a 'sopstvenih resursa' (što efektivno implicira povećanje progresivnih resursa zasnovanih na BNP).

Kao i 1988. godine, CAP je dodatno reformiran, iako je veza bila manje direktna i manje bitna (pošto je princip otvorene podrške cijenama već bio napušten). To ne znači da je dogovor postignut lako – bilo je potrebno pet nacрта samo od strane portugalskog predsjedništva, prije nego što je reforma dogovorena sredinom 1992. godine. Glavni elementi su bili sljedeći:

- smanjenje cijena žitarica za 29 posto za tri godine;
- smanjenje cijene maslaca za 5 posto u toku dvije godine (cijena obranog mlijeka u prahu je ostalo nepromijenjeno) i nastavljene mliječne kvote;
- smanjenje cijene goveđeg mesa za 15 posto za tri godine;
- razne prateće mjere za unapređenje zaštite životne sredine.

Općenito, cijene su pomaknute mnogo bliže svjetskim nivoima, i, iako reforme nisu išle toliko daleko od prvobitnih prijedloga Komisije, bile su mnogo radikalnije od ranijih napora: veliko smanjenje cijena i promjena naglaska sa podrške cijenama na direktni dodaci na prihod postavili su osnovu za transformiranje ZPP-a u mnogo poboljšanu politiku.

9.2. Jedinstveni evropski akt (more) i jedinstveno evropsko tržište

Počeci oživljavanja EK bili su prilično prigušeni i nalaze se u dogovoru na samitu u Fontainebleauu da se uspostavi ad hoc komitet predstavnika šefova vlada pod predsjedavanjem Jamesa Doogea, čelnika irskog Senata (Irci su preuzeli predsjedavanje EZ u drugoj polovici 1984.). Dooge komitet je na kraju izvijestio na samitu u Milanu u junu 1985. godine i iznio niz prilično poznatih prijedloga za reformu institucionalne strukture EZ, ali činilo se da će ovi ići na isti način način kao Tindemansov izvještaj o Evropskoj uniji. Međutim, usvojen je prijedlog za međuvladinu konferenciju (IGC) na kojoj bi se raspravljalo o daljnjim mjerama, a IGC je na kraju došla do dokumenta koji je kao glavni element imao završetak jedinstvenog (zajedničkog) tržišta – koji je dobio podršku Britanaca i Danci, koji su se suprotstavili IGC-u. Međutim, imao je mnogo potencijala za proširenje, a institucionalne reforme su očito dovele EZ bliže ivici klizave padine federalizma. U konačnici, bio je to prilično skroman dokument iako je i dalje predstavljao veliko dostignuće u svjetlu države Zajednice ranih 1980-ih godina. Njemu je nedostajao dominantan središnji fokus, već je bio nešto poput *pot pourri-a*, koji je nastojao srediti ugovornu osnovu Zajednice postavljanjem niza aktivnosti EZ na formalniju osnovu, te ići naprijed

pokretanjem napretka u brojnim nova područja i modificiranje procesa donošenja odluka kako bi se to olakšalo. Preciznije:

- Završetak unutarnjeg tržišta postao je formalni cilj EK.
- Brojne oblasti u kojima je EZ već bila aktivna – životna sredina, istraživanje i razvoj i regionalna politika – formalno su uključene u Ugovor o EEZ.
- Procedura EPC i Evropski savet (samiti), koji su uvijek djelovali van Ugovora, dobili su pravni osnov (iako ne inkorporacijom Ugovora).
- Ovlasti Parlamenta su pojačane uvođenjem drugog čitanja zakona o politici u deset oblasti koje se tiču stvaranja jedinstvenog tržišta, te uvođenjem „procedure pristanka“, za koju je bilo potrebno njeno odobrenje (apsolutnom većinom) pristupanje novih članica EZ, kao i sporazumi o pridruživanju sa trećim zemljama.
- Upotreba (kvalificirane) većine u Vijeću proširena je na dvije trećine mjera jedinstvenog tržišta (iako je jednoglasnost i dalje bila potrebna za spornija područja, posebno oporezivanje, slobodno kretanje ljudi i prava i interese zaposlenih).
- Opterećenje Suda pravde je olakšano stvaranjem mlađeg dodatka – Prvostepenog suda – koji bi se bavio predmetima u nekoliko specifičnih oblasti.

Dakle, na prvi pogled, SEA je u konačnici bio prilično skroman dokument, ali je, ipak, trebao dovesti do mnogo više nego što je njegov pomalo oskudan sadržaj sugerirao. Vodeći brod SEA, a zapravo i EK, ubrzo je postao Program jedinstvenog tržišta (SMP), koji je detaljno opisan u Bijeloj knjizi Cockfielda iz 1985. godine⁴³, iako je zapravo predstavljao završetak programa utvrđenog Rimskim ugovorom. Osnovno jezgro EEZ bila je carinska unija, koja se proširila na zajedničko tržište slobodnim kretanjem faktora proizvodnje. Međutim, iako su carinske barijere uklonjene, razvoj necarinskih barijera značio je da je trgovina i dalje bila otežana, dok je većina mjera potrebnih za uspostavljanje zajedničkog tržišta jednostavno nije poduzeta. Bijela knjiga je nastojala da dovrši ovaj prvobitni zadatak i stvori jedinstveno tržište unutar kojeg će se primjenjivati četiri slobode (kretanja) – robe, usluga, kapitala i ljudi. Identificirane su tri vrste necarinskih barijera:

⁴³ Komisija EZ, Završavanje unutrašnjeg tržišta: Bijela knjiga Komisije Evropskom vijeću (Luksenburg, jun 1985.). Ovo je proizvedeno pod pokroviteljstvom lorda Kokfilda, tadašnjeg višeg britanskog komesara; shodno tome, on je naširoko smatran, u nekom smislu, arhitektom SMP-a, tako da Bijela knjiga često nosi njegovo ime.

- Fizičke barijere. One su postojale na carinskim ispostavama i odnosile se na robu (uvozne kontrole i dokumentacija, veterinarske i zdravstvene kontrole, itd.) i ljude (pasoši, imigraciona kontrola, pregled prtljaga, itd.).
- Tehničke barijere. To je ometalo sve četiri slobode. Suštinski element za robu su bili različiti tehnički standardi koji su preovladavali u različitim državama članicama. Pregovaranje o evropskim standardima pokazalo se vrlo teškim i tako je SMP uveo novi sistem u kojem su samo bitni zahtjevi morali biti kolektivno dogovoreni, a sve izvan toga podlijevalo je principu međusobnog priznavanja – dakle ako je proizvod bio prihvatljiv u jednoj članici EZ stanje tada je bilo prihvatljivo iu svim ostalim. Ovo je znatno ubrzalo napredak. Ostale pokrivenne oblasti odnose se na slobodno kretanje radne snage i profesija, zajedničko tržište usluga (posebno transportnih i finansijskih usluga), liberalizaciju kretanja kapitala, harmonizaciju zakona o kompanijama i pravila o pravima intelektualne i industrijske svojine i javnim nabavkama (kupovina dobara i usluga od strane vlada i javnog sektora); ovo drugo je bilo posebno važno jer čini oko 15 posto BDP-a Zajednice.
- Fiskalne barijere. Indirektno oporezivanje očigledno stvara značajne distorzije. Shodno tome, približavanje stopa PDV-a i akciza smatralo se bitnom komponentom SMP-a.

Na mnogo načina, Bijela knjiga je bila izvanredan dokument jer ne samo da je opisala oko 300 mjera koje su bile neophodne da bi se zaokružilo jedinstveno tržište, već je u aneksu izložila detaljan raspored u kojem su naznačeni datumi do kojih bi svaka od mjera trebala predložiti Komisiji, a usvaja Vijeće; ciljni datum za završetak je bio 31. decembar 1992. godine. Usvajanje Bijele knjige, sa svojim ciljnim datumom, dalo je poticaj SMP-u: '1992' je postala šifra za suštinsko produbljivanje EZ.

9.3. Ugovor iz Mاستrihta i stvaranje EU

Evropska unija je osnovana Ugovorom iz Mاستrihta 1992. godine kao dopuna ranijih ugovora Evropske zajednice osnovane 1957. godine. EU ima veoma kompleksnu strukturu koja obuhvata različite oblasti u kojima su države članice, u potpunosti ili djelomično, prenijele svoje nadležnosti na EU. Prvu grupu predstavljaju revidirani ugovori o evropskim zajednicama iz 1957. godine (Evropska zajednica za uglj i čelik, Evropska zajednica za atomsku energiju i Evropska ekonomska zajednica), kao i Ekonomska i monetarna unija. Drugu i treću grupu

predstavljaju novine uvedene Ugovorom iz Maastrichta (zajednička spoljna i bezbjednosna politika i suradnja u oblasti pravosuđa i unutarnjih poslova) (Bahtijarević, J., 2016:53).

Pored svih razloga, treba dodati snažan vanjski faktor koji možemo nazvati ubrzanjem historije, a možemo se vezati za događaje u istočnoj Evropi od 1988. godine pa nadalje: revolucije 1989. godine koje su dovele do sloma komunizma, ponovno ujedinjenje Njemačke 1990. godine i raspad Sovjetskog Saveza 1991. godine. To je stvorilo pritiske za dalji razvoj EZ kroz nekoliko kanala:

- Najjednostavnije, Zajednica je morala da odgovori, a što je jednako važno, morala je da ima strukturu da odgovori na događaje u istočnoj Evropi.
- Ponovno ujedinjenje je ponovo probudilo stare strahove u vezi sa Njemačkom i mnogi vide jačanje Zajednice kao najbolji način da se izbori sa novom Njemačkom.
- Prebacivanje sa fokusa na istok-zapad na nove bezbjednosne probleme u jugoistočnoj Evropi i Zaljevu otkrilo je nedostatke u sposobnosti Zajednice da odgovori, i ogolilo neadekvatnost njenih procedura za političku suradnju.
- Konačno, dramatične promjene u Evropi postale su gotovo normalne za nekoliko godina, a to je stvorilo pritisak za promjene u Zajednici, ali i klimu u kojoj čak ni prilično ambiciozan razvoj EZ nije izgledao nesvakidašnji.

Konačni ishod svega ovog obnovljenog zamaha bile su dvije međuvladine konferencije (IGC), o ekonomskoj uniji i političkoj uniji, koje su pokrenute na samitima u Strazburu (decembar 1989.) i Dublinu (jun 1990.). IGC je otkrio širok spektar mišljenja u državama članicama, u rasponu od ultranacionalnih i federalnih Italijana, čiji je glavni strah (zajedno sa Špancima) bio ispadanje u drugu diviziju ekonomske i monetarne unije (EMU), do minimalističkog Britanca sa njihovom (konačno uspješnom) opsesijom izbjegavanjem 'F-riječi': federalizam. Francuzi, sa svojim rezervama prema političkoj uniji, i Nijemci, s vrlo fiksiranim pogledom na EMU (uključujući neovisnu evropsku centralnu banku zaduženu za održavanje stabilnosti cijena), bili su negdje između. Manje zemlje, iako manje utjecajne, dijelile su različite kombinacije zabrinutosti većih zemalja. Postojala je rana debata o obliku konačnog ishoda: s jedne strane, postojao je model 'drveta sa granama' koji favorizuju federalniji elementi, dok je s druge strane postojao pristup 'tri stuba', koji dao prostor za međuvladinu; na kraju, pragmatizam je pobijedio i ovaj drugi je prevagnuo. Pregovori su se otegli tijekom 1991. godine, ali je postupak na kraju uspješno okončan kada je u decembru u Maastrichtu potpisan Ugovor o Evropskoj uniji (TEU). Konačno,

sporazum je u velikoj mjeri zahvalio pregovaračkim vještinama nizozemskog predsjedništva i, što je još važnije, činjenici da su sve države članice, i, zapravo, institucije EZ (Parlament više nego Komisija), bile u stanju iznijeti pobjedu po nekim pitanjima. Tako su, na uobičajen način, šefovi država mogli da se vrate u biračka tijela i daju svoj nacionalistički i sebični sjaj na ishod samita. TEU za koji su se složili ima tri glavna elementa ili 'stubove':

- nova Evropska zajednica, koja se temeljila na postojećim ugovorima EZ (ECSC, EEZ i Euratom ugovori i SEA) i uključivala ekonomsku i monetarnu uniju;
- spoljnopolitička i odbrambena suradnja, koja je suštinski razvila proceduru Evropske političke suradnje (EPC), i ostala međuvladina;
- stub pravosuđa i unutarnjih poslova, koji je pokrivaio policijsku i pravosudnu suradnju, politike imigracije i azila, a bio je i međuvladin.

Ove tri komponente zajedno su činile 'Evropsku uniju'.

Postojala je još jedna važna karakteristika – Britanci i '*opt outs*'. Prvi od njih dao je Velikoj Britaniji pravo da odredi da li će se i kada pridružiti trećoj fazi ekonomske i monetarne unije (i ostaje na snazi). Tačnije se opisuje kao pravo na odjavu ili uključivanje. Međutim, drugo odbijanje je bilo upravo to: Britanija je odlučila da ne učestvuje u socijalnom poglavlju TEU-a, iako je to odustalo nakon izbora laburističke vlade ubrzo nakon toga. Postojao je niz institucionalnih reformi u TEU. Na prvom mjestu, proširene su različite reforme koje je uvela SEA: posebno korištenje glasanja kvalificiranom većinom u Vijeću; oblasti obuhvaćene procedurom suradnje (pri čemu Skupština ima dva čitanja i pravo da podnese amandmane u nekim oblastima u kojima Vijeće odlučuje većinom glasova); i procedura pristanka (pri čemu je potrebna apsolutna većina na parlamentarnom glasanju prije nego što mjera bude konačno odobrena). Drugo, ovlašćenja Parlamenta su proširena na nekoliko relativno minornih načina. Ona sada formalno ima pravo da osniva istražne odbore, imenuje ombudsmana i konsultuje se o imenovanju Komisije, koja onda podliježe glasanju o povjerenju u Parlamentu. Treće, nova procedura – donošenje suodlučivanja – uvedena je u ograničenom broju oblasti.⁴⁴ Ovo je identično proceduri suradnje, osim što u okviru ove druge, Vijeće može odbiti amandmane Parlamenta u drugom čitanju ako su jednoglasni, u skladu sa suodlučivanjem mora se sazvati Odbor za pomirenje, a ako se ne postigne kompromis, parlament može, u krajnjem slučaju, odbiti

⁴⁴ To su pravila unutarnjeg tržišta, slobodno kretanje radnika, prava osnivanja, opći programi zaštite životne sredine, obrazovanje i obuka, transevropske mreže, zdravstvo, zaštita potrošača, okvirni program itračivanja i razvoja i kultura. U svim odlukama osim posljednje dvije, odluke u Vijeću se donose kvalificiranom većinom.

zakon. Ovo je očigledno negativna moć i, zaista, britanska vlada je to nazvala 'procedurom negativnog pristanka' (nalazeći izraz 'suodlučivanje' neukusnim). Ipak, to predstavlja novi pomak u procedurama donošenja odluka u EU. Međutim, glavne oblasti za produbljivanje bile su (ekonomske) ekonomska i monetarna unija i (politički) Zajednička vanjska i sigurnosna politika (CFSP). Potonji je trebao imati oblik 'zajedničkih stajališta' i 'zajedničkih akcija' i pokrivati 'sva pitanja koja se odnose na bezbjednost Unije, uključujući eventualno uobličavanje zajedničke odbrambene politike, koja bi s vremenom mogla dovesti do zajedničke odbrane. Razradu i implementiranje svih akcija sa implikacijama na odbranu trebalo je da preduzme revitalizirana Zapadnoevropska unija (WEU). Konačno, postoje četiri druga elementa TEU-a koji zaslužuju pažnju:

- Uspostavljanje Komiteta regija, 'sa savjetodavnim statusom'. Time je stvoren direktan kanal preko kojeg regionalni predstavnici mogu učestvovati u procesu donošenja odluka u EU.
- Kohezijski fond (povećan na 2,6 milijardi ECU godišnje do 1999. godine). Ovo je stvoreno da bi se finansirali „projekti u oblasti životne sredine i transevropskih mreža u oblasti saobraćajne infrastrukture“, u siromašnijim regionima, čime bi se nadoknadilo neizbježno pogoršanje regionalnih neravnoteža koje bi EMU povlačila za sobom.
- Koncept zajedničkog državljanstva Evropske unije. Ovo je bilo skroman sadržaj, koji uključuje proširenje izbornih prava u cijeloj Uniji, dijeljenje konzularnih usluga izvan EU i tako dalje, ali je bio vrlo simboličan.
- Princip supsidijarnosti sadržan u UEU. Općenito, ovo zahtijeva da se političke odluke donose na odgovarajućem nivou, bilo da se radi o lokalnom, regionalnom, nacionalnom ili evropskom.

Međutim, postoje različita tumačenja utjecaja i svrhe supsidijarnosti, pri čemu Britanci na nju vide način ograničavanja ovlasti Komisije, dok Nijemci na nju gledaju kao na sredstvo zaštite ustavnog položaja zemlje. U stvari, Komisija je neko vrijeme postala opreznija u svojim prijedlozima politike, ali, dugoročno gledano, izgleda da će supsidijarnost jačati argument za donošenje odluka na evropskom nivou. Ugovor o Evropskoj uniji je stoga bio složen dokument koji je uspio da obuhvati i federalne i međuvladine elemente. Pregovori su bili teški, a ratifikacija Ugovora nije bila mnogo lakša jer je postajalo sve jasnije da je entuzijazam vlada za proširenje evropskih integracija znatno ispred općeg mišljenja. Rezultat je bio da je nekoliko zemalja imalo

poteškoća u ratifikaciji UEU-a⁴⁵, koji je stoga stupio na snagu tek u novembru 1993. godine, sa zakašnjenjem od jedanaest mjeseci. Ipak, TEU ostaje 'istorijski' sporazum, iako nedovršen; on jeste uključivao neke odluke, ali je, na mnogo načina, bolje razmatran kao dnevni red ili okvir, jer je mnogo toga ostalo da se odredi na kasnijim međuvladinim konferencijama. Na primjer, veći dio razvoja politike – kao što je CFSP – odnosio se samo na principe i procedure, a pojedinosti je trebalo razjasniti praksom. U drugim oblastima – posebno pravosuđu i unutarnjim poslovima – tekući problemi nisu u potpunosti riješeni u Maastrichtu. Konačno, jedan interesantan efekat TEU-a je jasan: pomerio je Evropu bliže EU sa više brzina. Takav aranžman je ugrađen u Ugovor kroz samo djelomično članstvo u EMU i britansko i dansko isključivanje.⁴⁶ TEU se na kraju može smatrati značajnom prekretnicom, iako možda ne baš na način na koji su to mogli počeljeti njegovi entuzijastičniji federalistički arhitekti.

9.4. Od EMS-a do ekonomske i monetarne unije

Središte prvog stuba – nove Evropske zajednice – TEU je nesumnjivo bila ekonomska i monetarna unija (EMU). Naravno, ovo nikako nije nova ambicija, a je u ovom radu su ranije bili predstavljeni neuspješni pokušaji da se to postigne 1970-ih godina. Možda je korisno definirati šta je tačno EMU, što se ispostavilo da je mnogo jednostavnije za monetarnu uniju nego za ekonomsku uniju.

Postoji zajednički dogovor da se prva sastoji od jedinstvene valute ili trajno i neopozivo fiksnih deviznih kurseva, evropske centralne banke koja sprovodi zajedničku evropsku monetarnu politiku, udruživanje rezervi i slobodno kretanje kapitala. Ekonomska unija je kontroverznija: u jednoj krajnosti leži gledište ekonomskih liberala, koji bi je videli kao nešto više od jedinstvenog tržišta sa tržišnim snagama koje su u suštini preostale da nastave sa njim; na drugom kraju spektra, tamo su oni koji su posvijećeni snažno intervencionističkoj vladinoj politici, koji bi smatrali da je ekonomska unija mnogo više i koja zahtijeva čitav niz zajedničkih politika. Verzija EMU-a koju zastupa TEU nalazi se negdje između, a razumnu aproksimaciju pruža Delorsov izvještaj, koji opisuje ekonomsku uniju u smislu četiri osnovna elementa: jedinstvenog tržišta, politike konkurencije, strukturne i regionalne politike i makroekonomske

⁴⁵ Francuska, Britanija i Njemačka su imale poteškoća, a Dancima su bila potrebna dva izlaska i drugi referendum.

⁴⁶ Treba napomenuti i Šengenski sporazum koji je stupio na snagu nakon velikog odlaganja, krajem marta 1995. godine. Oov je omogućilo slobodno kretanje ljudi u zoni bez pasoša, ali je prvobitno pokrivalo samo sedam od petnaest članica EU

politike koordinacija (uključujući budžetska pitanja)⁴⁷. Međutim, ovo pitanje definicije rijetko se eksplicitno obrađuje čak i u akademskoj literaturi. Tendencija je da se odnosi na ekonomsku i monetarnu uniju, ali da se zapravo mnogo više fokusira na monetarnu nego na ekonomsku uniju, a ono što slijedi ovdje će odražavati tu praksu. Odredbe EMU-a su izrasle iz EMS-a, koji je bio mnogo skromniji nasljednik – koji je samo nastojao da stvori „zonu monetarne stabilnosti” – koji je izrastao iz pepela prilično grandioznog projekta EMU iz 1980. godine. Poslovanje EMS-a počelo je 1979. godine i progresivno je postalo stabilnije, što je kulminiralo efektivno fiksnim deviznim kursovima u pet godina koje su prethodile krizi u septembru 1992. godine. Zaista, na iznenađenje mnogih, u periodu 1979-1992. godine, EMS se generalno smatrao kvalificiranim uspjehom. Valute u mehanizmu deviznog kursa (ERM) bile su stabilnije nakon 1979. godine nego pre 1979. godine, a također i u poređenju sa valutama koje nisu ERM od 1979. godine, a prestrojavanja koja su se desila su sprovedena glatko i efikasno. Još kontroverznije, EMS je verovatno obezbedio efikasniji okvir za smanjenje inflatornih očekivanja (zbog povezanosti sa Njemačkom). Djelomično je na temelju ovog uspjeha osnovan Komitet za monetarnu uniju na samitu u Hanoveru, pod predsjedavanjem Jacquesa Delorsa, da izradi plan za ekonomsku i monetarnu uniju. Još jedan faktor bio je osjećaj mnogih da je jedinstvena valuta logična posljedica jedinstvenog tržišta. Rezultirajući Delorsov izvještaj, koji odražava strategiju iz 1970-ih, predložio je trostepeni pristup EMU: u prvoj fazi sve zemlje članice bi pridružiti se ERM-u; Druga faza bi uključivala stvaranje Evropske centralne banke i njeno postepeno sticanje monetarnih nadležnosti; i Treća faza bi dovela do prijenosa pune ekonomske i monetarne vlasti na EZ, i neopozivog fiksiranja deviznih kurseva (a potom i jedinstvene valute).

Na samitu u Madridu u junu 1989. godine, dogovoreno je da se pređe na prvu fazu EMU 1. jula 1990. godine, ali je odlučeno da je potrebno dalje razmatranje sljedećih faza i IGC o EMU je uspostavljena na samitu u Strazburu u decembru 1989. godine EMU dio TEU-a koji se pojavio bio je u suštini zasnovan na njemačkim uvjetima i francuskom rasporedu. Bilo je pet kriterijuma konvergencije koje su države članice morale ispuniti prije nego što su mogle učestvovati u trećoj i završnoj fazi:

- stabilnost cijena: stopa inflacije ne bi trebala biti više od 1,5 posto iznad prosjeka tri zemlje EZ s najnižim rastom cijena;

⁴⁷ Više o ovome u dokumentu Komiteta za proučavanje ekonomske i monetarne unije, Izvještaj o ekonomskoj monetarnoj uniji u Evropskoj zajednici (Kuksemburg, Kancelarija za zvanične publikacije EZ, 1989. odjeljak 3, stav 25, str. 20).

- kamatne stope: dugoročne kamatne stope ne bi trebale biti više od 2 posto iznad prosjek tri zemlje EZ sa najnižim stopama;
- deficiti: deficit nacionalnog budžeta treba da bude manji od 3 procenta BDP-a;
- dugovi: odnos javnog duga ne smije biti veći od 60 posto BDP-a;
- stabilnost valute: nacionalna valuta ne smije devalvirati u prethodne dvije godine i mora ostati unutar 'normalnih marži fluktuacije' ERM-a tijekom istog perioda.

Faza II EMU-a je trebala početi 1. januara 1994. godine stvaranjem Evropskog monetarnog instituta (EMI) sa sjedištem u Frankfurtu, koji je trebao utrti put za završnu fazu. Također, tijekom Druge faze, nacionalne centralne banke su trebale dobiti svoju neovisnost, a vlade su trebale da izbegnu prekomjerne budžetske deficite. Konačno, ako većina država članica ispuni kriterijume konvergencije, tada bi posebno vijeće, koje bi se sastalo prije kraja 1996. godine, moglo pristati da pređe na Fazu III 1. januara 1997. (sa učešćem samo tih država). Ako većina ne postoji, onda bi Treća faza počela, sa onim državama koje su bile spremne (čak i ako su činile manjinu), 1. januara 1999. godine.⁴⁸ Tako se činilo da je EK konačno bila postavljena pravedno na kurs ka ekonomskoj i monetarnoj uniji. Pomalo ironično, u vrijeme samita u Mاستrihtu samo su dvije države članice zaista ispunile svih pet uvjeta za učešće u završnoj fazi EMU-a, a u ovu 'grupu' nije bila Njemačka (zbog inflatornih i budžetskih utjecaja ponovnog ujedinjenja). Međutim, stvari su postale još gore kako je ERM gotovo propao 1992–1993. godine. Nastupilo je zatišje prije ove oluje kada se činilo da se prva faza EMU bliži završetku jer su se prvo pridružile Španija (jun 1989.), zatim Britanija (oktobar 1990.) i konačno Portugal (april 1992.). Britanci su dugo čekali, a odluka je došla, u određenom smislu, iz činjenice da je Britaniji ponestalo razloga da se ne pridruži, a ne iz bilo kakvog osjećaja istinskog entuzijazma. Superiornost cilja deviznog kursa u odnosu na monetarni cilj, posebno ako je prvi bio povezan s njemačkom markom, postajala je sve šire prihvaćena, a mnoge prepreke uključenju sterlinga (kao što je pozicija Britanije kao izvoznika nafte) jednostavno su izgledale manje važne. Međutim, britanski skepticizam je ostao i bilo je pitanje da li je funta ušla u ERM previsokom stopom.

Problemi su izbili u septembru 1992. godine. Nije postojao samo jedan okidač, već kombinacija faktora, posebno ekonomska recesija u Evropi, visoke njemačke kamatne stope, pad

⁴⁸ U stvari, široko rasprostranjeno mišljenje da je ovo posljednji datum do kojeg EMU mora početi nije tehnički ispravno. Početni datum 1. januara 1999. trebao je postati primjenjiv samo ako Vijeće ne uspije da odredi datum početka EMU do kraja 1997. (Ugovor o Evropskoj uniji, naslov II, član 109j, stav 4). Ništa nije spriječilo Vijeće da 1997. godine odluči da odredi datum kasnije od početka 1999. Zaista, s obzirom na učinak ERM-a od 1992. godine, ovo je možda počelo izgledati kao poželjna opcija.

američkih kamatnih stopa i stagnirajuća ekonomija SAD-a, te političke neizvjesnosti koje su proizišle iz problema oko ratifikacije TEU. Nordijski sateliti ERM-a bili su prve mete: Finci su bili primorani da pokrenu svoju valutu početkom septembra, a Šveđani su samo održali svoju vezu podizanjem kamatnih stopa na prekonodne kredite na drakonske nivoe (i na kraju su bili primorani da napuste svoju vezu u novembru). Italijani su devalvirali za 7 procenata 13. septembra, ali su tada, zajedno sa Britancima, bili primorani da potpuno napuste sistem na „crnu srijedu“ (15. septembar); istog dana Španci su devalvirali za 5 posto. Štaviše, britanski odlazak bio je oštar: bio je praćen optužbama da su Nijemci bili spremniji da podrže franak nego funtu i da su primedbe predsednika Bundesbanke bile beskorisne. Španci, Portugalci i Irci uveli su kontrolu kursa (kršeći pravila jedinstvenog tržišta), ali nisu mogli da spriječe neizbježno: pezeta (opet) i eskudo devalvirani za 6 procenata u novembru, a punt za 10 procenata u novembru januara 1993. godine.

Slabost se nastavila. U maju su pezeta i eskudo ponovo devalvirali (za 8 posto, odnosno 6,5 posto). Zatim, sredinom godine, kada su Francuzi smanjili kamatne stope kako bi pokušali da ublaže svoju recesiju, dok su Nijemci pokazali malo sklonosti da smanje svoju, stvari su došle do vrhunca i ERM je praktično propao koncem jula. Razgovaralo se o mogućnosti da njemačka marka napusti ERM, ali je konačna odluka bila da se nastavi, ali uz proširenje opsega fluktuacije od 2,25 do 15 posto. Tako je koncem 1993. godine, kada je TEU konačno stupio na snagu, njegovo ekonomsko središte bilo je obavijeno neizvjesnošću i činilo se da Ugovor nije samo program nego prilično ambiciozan.

9.5. Ograničavanje proširenja i prioritetiziranje produbljenja

Proširenje nije u potpunosti prestalo tijekom ovog perioda revitalizirane integracije; Španija i Portugal su primljene 1986. godine. Ove zemlje su bile slične Grčkoj po tome što su bile relativno siromašne mediteranske države koje su tek izišle iz perioda vojne diktature, ali su se morale pokazati mnogo manje problematičnim i više *communautaire* nego što su to bili Grci. Međutim, stvarni pregovori su bili mukotrpniji jer su mnogi problemi bili detaljno obrađeni, a ne odlagani za kasnije (kao što se dogodilo u grčkom slučaju). Motivacija za prihvatanje iberijskih prijavi bila je politička – podržavanje povratka demokratiji – ali problemi su uglavnom bili ekonomski. Sa strane EK, kašnjenja su uzrokovana francuskim insistiranjem da se problemi posljednjeg proširenja (posebno britanski budžetski spor) riješe prije nego što Zajednica krene u

sljedeće. Sa strane podnositelja predstavke, problemi su nastali zbog osporavanja zajedničke ribarstvene politike koju predstavlja sama veličina iberijske flote; potencijalni utjecaj na francuske i italijanske farmere usvajanja iberijske poljoprivrede; i efekat povećanja kapaciteta u sektoru čelika i tekstila uključivanjem iberijskih proizvođača. Svi ovi problemi su se donekle odnosili i na Španiju i na Portugal, ali je prvi izazvao najveću zabrinutost zbog svoje veličine. Zaista, portugalsko pristupanje je očigledno odgođeno zbog povezivanja sa Španijom. Međutim, počeci iberijskog proširenja prethodili su uspostavljanju EZ, a pridruživanje Španije i Portugala bilo je relativno jednostavno. Stvari su se znatno zakomplicirale od kasnih 1980-ih godina, jer su događaji izazvani SEA i raspadom sovjetskog bloka doveli do poplave prijava za članstvo, od kojih su neke bile s najnevjerovatnijih mjesta, što je trebalo podići važnost ovog pitanja daljeg proširenja do kritičnog nivoa. Glavni jedini katalizator za ovo povećano interesovanje za EZ bio je SMP, koji je podigao profil Zajednice i izazvao strah od „tvrđave Evrope“. Učinak ovoga je bio da mnoge zemlje širom svijeta preispitaju svoj odnos sa EK, a one koje su ispunjavale uvjete su se praktično sve prijavile za pridruživanje ili su naznačile namjeru da to učine. Kolaps sovjetske imperije očito je, također, otvorio nove mogućnosti i rastući osjećaj da se EZ i 'Evropa' sve više smatraju istim stvarima, te da nečlanstvo prve podrazumijeva isključenje iz druge.

Tri grupe potencijalnih članova EK pojavile su se do ranih 1990-ih godina:

- zemlje EFTA; . zemlje centralne i istočne Evrope (CEEC) koje su ranije bile Sovjetski sateliti ili republike;
- raznoliki trio zemalja sjevernog Mediterana.

Prvi formalni podnosilac predstavke bila je Turska (1987.), zatim Austrija (1989.), Kipar i Malta (1990), Švedska (1991) i Finska, Švicarska i Norveška (1992), Poljska i Mađarska (1994.) i osam drugih zemalja srednje i istočne Evrope ne zaostaju. Međutim, postojeće članstvo u EZ bilo je nestrpljivo da se fokusira na produbljivanje, i nastojalo je da odbije dalje proširenje i omogući produbljivanje na dva načina. Prvi je bio postavljanjem ili suštinskih komponenti produbljivanja, ili posvećenosti njihovom realiziranju, prije nego što se još bilo koja zemlja pridruži; ovo je učinilo nove politike dijelom *acquis communautaire*, koje su morale u potpunosti usvojiti nove članice. Stoga je Komisija prvobitno objavila (u ime EK) da svi dalji pregovori o proširenju moraju sačekati dok se SMP ne završi; SMP-u je dodata ratifikacija UEU-a i dogovor o Delors II budžetskom paketu, koji je pokrивao period 1993–1999. godine.

Druga strategija EK bila je da kandidatima ponudi neku alternativu punopravnom članstvu u kratkom roku (a možda i kasnije). Državama članicama EFTA-e ponuđeno je mjesto u Evropskom ekonomskom prostoru (EEA), što je bio aranžman po kojem su zemlje EFTA-e mogle učestvovati na jedinstvenom tržištu (i raznim srodnim politikama EZ) bez stvarnog pristupanja EZ; u vrijeme njegovog početka to je bilo ono što su željele i EC i EFTA. Kandidatima iz istočne, srednje i južne Evrope ponuđen je neki oblik udruživanja. Pridruživanje je odnos stvoren, ali nije detaljno definiran Rimskim ugovorom, koji može, ali ne mora uključivati upućivanje na eventualno članstvo i često se smatra korakom u tom smjeru, ili barem prihvatanjem da zemlja ispunjava uvjete za članstvo. Definirano je praksom i u osnovi se sastoji od carinske unije ili zone slobodne trgovine, neke finansijske pomoći EK, institucionalnog okvira i neke ekonomske (i kasnije političke i kulturne) suradnje. Osnovni problem sa svim ovim alternativama je da politički nisu uspjeli da zadovolje aspiracije zemalja aplikantata, koje su ove aranžmane doživljavale kao oblik državljanstva drugog reda; a ekonomski su potencijalno nudili problematiku članstva (konkurencija postojećih članica EZ) bez dobitka (garantiran pristup tržištu EZ, učešće u donošenju odluka EK i pristup novcu iz strukturnih fondova).

Suočena sa tako snažnim pritiscima, novopreimenovana Evropska unija nije mogla dugo zadržavati države kandidate, i zaista, u značajnoj mjeri nije željela; proširenje je ponudilo brojne prednosti postojećim članicama, kao i da se smatra politički suštinskim. U prošlosti Zajednica/Unija se borila da se istovremeno proširi i razvije nove politike, ali nakon 1992. godine, nije imala mnogo izbora osim da pokuša. Širenje je potaknuto rastućom dominacijom (i privlačnošću) EU u Evropi, a produbljivanje je potaknuto planom iz Mاستrihta. Ključno pitanje je da li EU može da se izbori sa trikom proširenja svog članstva bez razvodnjavanja svoje svrhe. Narednih dvadeset godina, dale su odgovore na ova pitanja.

10. EVROPSKA UNIJA 1993-2003

Godina 1992. je već imala posebno mjesto u EU kao ciljni kao godina za završetak njenog jedinstvenog tržišta – prvobitni primarni cilj Unije. Međutim, '1992' je dobila još veći značaj kao godina koja označava početak najintenzivnije faze evropskih integracija od perioda nakon završetka Drugog svjetskog rata. Ovaj zapanjujući nalet aktivnosti kulminirao je u dva važna koraka u prvim godinama novog milenija – stvaranjem jedinstvene valute, eura, 2002. godine i dogovorom o prijemu deset novih članica u Uniju 2004. godine. Nema sumnje da su oba ova

razvoja politički vođena. Poznati obrazac prvenstveno politički motivirane politike koja vodi do opsežnih i potencijalno štetnih ekonomskih posljedica se ponovo ponavlja. Međutim, uloženi su ovoga puta mnogo veći i neuspjeh bi mogao biti katastrofalan za Uniju. Konkretno, EU je bila primorana da pokuša da se produbi i proširi u isto vrijeme. Naizgled, debata više nije o tome da li EU teži produblivanju ili proširenju, već o tome kako koordinira svoje napore da ih postigne istovremeno. Nažalost, nije tako lako jednostavno ukinuti ovu središnju dilemu: potencijalni sukob između širenja i produblivanja ostaje, i dok, ako politička motivacija dovede do političke fleksibilnosti i ustupaka, to može učiniti problem manje akutnim, ostaju područja sukoba u kojima razlike (i poteškoće) su previše duboko ukorijenjene. Postoje četiri (međusobno povezana) osnovna područja sukoba i svima njima treba obratiti pažnju ako se želi postići istovremeno produblivanje i širenje:

- Finansijski: proširenje koje uključuje nove siromašnije članice može biti skupo za EU, tačnije, preusmeriće sredstva sa unutarnje politike (produblivanje) u (troškove) proširenja.
- Institucionalni: institucionalni okvir Rimskog ugovora dizajniran je za šest članica, a zatim se rastezao sa sve većim poteškoćama kako se EU udvostručila do 1986. godine; trenutna lista potencijalnih članova će dovesti do daljeg udvostručavanja, i bez promjena, dalje produblivanje bi moglo biti sputano institucionalnim zastojem jer institucije smatraju da ono što radi sa šest članova ne funkcioniše sa 25 ili više.
- (Pojedinačne) politike: razvoj nekih pojedinačnih politika (kao što su politika životne sredine i zajednička poljoprivredna politika) mogu biti inhibirane od strane novih članica jer je EU primorana da uzme u obzir više stavova.
- Krajnji ciljevi: nipošto nije sigurno da će svi (ili čak bilo koji) budući novi članovi dijeliti ciljeve osnivača Unije; zaista, kao što će buduće proširenje donijeti veće ekonomske razlike, vjerovatno će donijeti i veće 'političke divergencije'.

Osim toga, sukob je potencijalno veći zbog obima produblivanja i proširenja koji je predviđen. I kvantitativno i kvalitativno, sljedeće proširenje je u neviđenim razmjerima: broj zemalja je relativno velik, a relativna ekonomska slabost i politička slabost budućih članica pogoršavaju dilemu – postoji velika raznolikost među državama koje se spremaju pristupiti EU, a većina su ili male ili mikro države. Istovremeno, EU je uključena u najambicioznije faze svog unutarnjeg razvoja od 1950-ih godina, sa ekonomskom i monetarnom unijom u centru, ali i sve više

produbljivanja na čitavom nizu frontova. Zadatak koji je pred EU stoga je težak, ali i neizbježan. EU se morala proširiti na istok jer tamošnjim novim neovisnim zemljama neće biti odbijen ulazak u Uniju, a mediteranski kandidati se ne bi mogli beskonačno ignorirati; proširenje je postalo politički neizbježno. Međutim, dok je pritisak za proširenje bio uglavnom eksternog porijekla, pritisak za produbljivanjem je bio iznutra. Čvrsto jezgro država članica EU (uključujući Njemačku i Francusku) postalo je uvjereni da se kretanje ka EMU više ne može odlagati i odlučno je krenuti u to čak i ako bi to značilo ostavljanje nekih članica i uvođenje diferencijalne integracije. Sredinom 1990-ih godina EU se stoga našla sa opsežnom i potencijalno konfliktnom agendom od koje nije mogla pobjeći.

Nepredviđena uloga EFTA-e bila je vanredna, ali ne i iznenađujuća, iako, naravno, nisu svi bili u stanju da odbace svoje dugogodišnje prigovore na pridruživanje EU. Norvežani su, kao i 1970–1971. godine, zapravo pregovarali o uvjetima pristupanja, ali oni su odbačeni na referendumu sa sličnim rezultatom kao onaj iz 1970–1971. godine, i iz sličnih razloga (uglavnom u vezi s ribom, uljem i okolišem); Island i Švicarska nisu stigli ni tako daleko: prvi kroz strahove da je potpuno dominiran zbog svoje malehnosti i kroz želju da zaštite svoje ribolovno područje; potonja zbog posebnosti njenog sistema demokratije i raznih briga u vezi sa poljoprivredom, stranog vlasništva nad švicarskom zemljom i imovinom, životne sredine i njene neutralnosti. Ali Austrija, Švedska i Finska bile su spremne da idu do kraja, vođene strahom od isključenja sa jedinstvenog tržišta, a postojeće članstvo u EU rado je prihvatilo ove relativno bogate, zapadne demokratije, koje su, uz SAD, Japan i ostatak zapadne Evrope, bile jedini važni trgovinski partneri Evropske unije. Bilo je diskutabilno u kojoj su mjeri ove nove članice – posebno Švedska – napustile svoju sklonost međuvladinoj suradnji u korist pristupa koji je više u skladu s vizijom Evrope osnivača EU; njihova motivacija je vjerovatno bila zasnovana na negativnijim faktorima. Međutim, ono što je sigurno jeste da je 1995. godine došlo do posljednjeg proširenja 'klasičnim metodom' pri čemu su nove članice jednostavno priključene na EU i ništa se interno nije bitno promijenilo osim što su brojke postajale sve veće. Proširenje nakon 1995. godine moralo je biti adaptivno – ukratko, EU bi morala promijeniti samu sebe.

Međutim, kraj hladnog rata i raspad sovjetskog bloka je zaista doveo proširenje u centar pozornice. Dok su bivše komunističke države htjele slijediti članstvo u NATO-u kao polisu osiguranja od bilo kakvih ruskih hegemonijskih ambicija, prava nagrada bilo je članstvo u EU, koje će, kako su vjerovali, donijeti nekoliko ekonomskih koristi: trgovinu, investicije, finansijsku

stabilnost i mogućnosti zapošljavanja, kao i nematerijalnih, ali još uvijek važnih dobitaka, uključujući mnogo jasniji evropski identitet i određenu podršku napretku ka postojanju jakih i sigurnih demokratija. Postojale su i potencijalne ekonomske i političke koristi za postojeće članice EU. Kao što je kompletiranje jedinstvenog tržišta dovelo do dobitaka koji proizilaze iz povećanih mogućnosti za trgovinu i ekonomije obima u proizvodnji, tako bi proširenje jedinstvenog tržišta na istočnu Evropu trebalo da generira slične dobitke i za sadašnje i za nove članice EU. Ostale moguće koristi uključivale su snažniji glas EU na svjetskoj sceni i efikasniju suradnju u suočavanju sa zajedničkim prijetnjama kao što su zagađenje životne sredine i organizirani kriminal.

Dok je proširenje nakon 1995. godine sa sobom donijelo velike potencijalne koristi, one su bile praćene mogućnošću značajnih troškova za EU. Oni su opisani u kontekstu dileme 'proširivanje nasuprot produbljivanju' na početku ovog poglavlja (pod četiri naslova), ali se mogu ponoviti u općenitijim i opširnijim terminima. Finansijska pitanja su bila u središtu debata o proširenju. Pored oportunitetnih troškova preusmjerenja sredstava u istočnu Evropu, identificiranih u kontekstu širenja i produbljivanja debate, postoje mnogo veća pitanja. Finansijske implikacije proširenja su potencijalno jako nepovoljne jer je svih trinaest sadašnjih članica EU koje teže EU siromašnije od prosjeka EU, u nekim slučajevima sa značajnom marginom, i očekivale bi da budu neto korisnici iz budžeta EU. Također, veliki poljoprivredni sektori budućih članica su potencijalno izuzetno skupi. Određene zemlje poput Poljske i Rumunije uzrok su očigledne zabrinutosti, ali ovisnost o poljoprivredi je zajednička za većinu zemalja kandidata: sredinom 1990-ih godina, u prosjeku je 22,5 posto njihove ukupne radne snage bilo zaposleno u poljoprivredi i doprinosilo je 8,6 posto njihove ukupne bruto dodane vrijednosti, u poređenju sa 5,3 posto i 2,4 posto (respektivno) za EU. Institucionalne poteškoće su neizbježne jer strukture Rimskog ugovora, dizajnirane za šest i razvučene na petnaest, konačno dostižu tačku preloma. Glavna pitanja se odnose na brojke u Komisiji i Parlamentu, te glasačke težine u Vijeću, kao i na potencijalnu paralizu u donošenju odluka. Posebne politike će se morati prilagoditi kako bi se prilagodile tako velikom prilivu novih članica. Ovo se ne odnosi samo na mogućnost da nove politike ili dalji razvoj starih politika budu inhibirani (produbljivanje), već postojeće politike mogu ići unazad („plitko“) jer postaju neizvodljive u svom sadašnjem (integriranom) obliku. Centralna politika ili filozofija EU – nadnacionalno integriranje – također može biti ugrožena i sve veći broj članica se pridružuje isključivo da bi stekle ekonomske i

političke prednosti bez prateće „vizije“ Evrope. Krajnje pitanje je da li će nove članice 'postati' i poprimiti karakteristike sadašnjeg članstva u EU 'klubu' ili će se 'klub' morati mijenjati da bi primio nove članice. Došlo je do negativne reakcije u javnom mnjenju jer je postajalo sve jasnije da pristupanje EU neće nužno dovesti do trenutnih poboljšanja. Zaista, nepopularne unutarnje politike će i dalje biti neophodne kako bi članstvo u EU išlo u njihovu korist. Ekonomski problemi će se nastaviti: EU pruža dodatni tretman, a ne čudotvorni lijek. Što je još važnije, postoje oni koji se pitaju da li se politike koje se ohrabruju i vode radi olakšavanja pristupanja EU nužno podudaraju s politikama koje će najbolje transformirati ekonomije bivših komunističkih država.

Sa svoje strane, EU nije bila oduševljena daljim proširenjem i više puta je pokušavala da uspori proces. Konačno je napravila svoj prvi veliki korak 1993. godine kada je postavila osam kriterijuma koje su nove članice morale ispuniti. Neki od njih su bili vrlo precizni (kao što su demokratija i usvajanje *acquis communautaire*), ali su drugi bili dovoljno nejasni (a funkcionalna tržišna ekonomija i adekvatan administrativni sistem, na primjer) da bi se pružio mnogo prostora za tumačenje. U isto vrijeme, EU je počela pregovarati o nizu sve bližih sporazuma sa zemljama kandidatima – trgovinskim sporazumima, 'evropskim sporazumima', pristupnim partnerstvima i tako dalje – osmišljenim da postupno približi kandidate EU i olakša punopravno članstvo kada je na kraju došao red in a to. Pored toga, počevši od programa PHARE (Pomoć Poljske i Mađarske za restrukturiranje njihovih ekonomija) 1989. godine, EU je pružala finansijsku podršku kroz različite šeme za pomoć u ekonomskoj rekonstrukciji, zaštiti životne sredine, transportu i razvoju poljoprivrede. Međutim, najvažniji uvjet za buduće članice bila je potreba da usvoje *acquis communautaire* – zapravo običajno pravo Unije, skup detaljnih pravila podijeljenih u preko trideset poglavlja i koja pokrivaju slobodno kretanje robe, ljudi, usluga i kapital, pravo kompanija, politika konkurencije, poljoprivreda, ribarstvo, transport, oporezivanje, ekonomska i monetarna unija, statistika, socijalna politika i zapošljavanje, energetika, industrijska politika, mali i srednji poslovni subjekti, nauka i istraživanje, obrazovanje i obuka, telekomunikacije i informacione tehnologije, kultura i audiovizuelna politika, regionalna politika, životna sredina, zaštita potrošača i zdravlja, pravosuđe i unutarnji poslovi, carinska unija, vanjski odnosi, zajednička vanjska i sigurnosna politika, finansijska kontrola, finansijske i budžetske odredbe i institucije. Četiri godine pregovora trebalo je da se održe prije nego što je sastanak Evropskog savjeta u Kopenhagenu u decembru 2002. godine konačno uspio da dogovori uvjete pristupanja.

Prva velika prekretnica u ovom procesu bilo je usvajanje 'Agende 2000' od strane Evropske komisije 1997. godine. Ovo je bio odgovor Komisije na zahtjev sa sastanka Evropskog vijeća u Madridu u decembru 1995. godine da se pripremi procjena prijave kandidata za članstvo i detaljnu analizu šta bi proširenje moglo značiti za EU. Kao i kod većine važnih dokumenata EU tijekom procesa proširenja, Agenda 2000 pružila je jedinstven okvir koji se bavio pitanjima proširenja i produbljivanja, ali što se tiče kandidata, preporučila je da pregovori počnu sa šest zemalja: Poljskom, Mađarskom, Češkom Republikom, Kiprom, Estonijom i Slovenijom. Evropski savjet u Luksemburgu u decembru 1997. godine prihvatio je ovo, dok je u isto vrijeme jasno stavio do znanja da je „proširenje sveobuhvatan, inkluzivan i stalan proces, koji će se odvijati u fazama; svaka od država aplikantata će nastaviti svojim tempom, u zavisnosti od stepena svoje pripremljenosti. To je u praksi značilo da drugi kandidati neće biti zanemareni, dok *šesterka* ne može nužno očekivati da će ostvariti identičan napredak ka članstvu jer će se o svakoj prijavi pregovarati posebno. Razrađena je i detaljna pretprijetna strategija, koja uključuje veću pomoć, pri čemu će sredstva biti usmjerena na dvije prioritetne oblasti: jačanje pravosudnih i administrativnih kapaciteta kandidata (30% ukupnih sredstava) i pomoć u njihovom usvajanju i primjeni *acquis-a* (70%). Svaki od šest favoriziranih trebalo je da potpiše sporazum o pridruživanju sa EU, koji će pokrivati pitanja vezana za trgovinu, politički dijalog, pravnu reformu i druge oblasti suradnje. Pristupna partnerstva bi identificirala prioritete na koje treba obratiti pažnju u pripremanju svakog kandidata. Na sastanku u Luksemburgu je, također, odlučeno da se uspostavi Evropska konferencija, multilateralni forum na kojem bi se svi kandidati, uključujući Tursku, sastali sa postojećim članicama kako bi razgovarali o širokom spektru pitanja. Ovo se prvi put sastalo u martu 1998. godine u isto vrijeme kada su počeli formalni pregovori između EU i *šesterice*, a započeo je širi proces pridruživanja svih deset centralnoevropskih kandidata i Kipra. (Malta, koja je zamrzнула svoju aplikaciju 1996. godine, ponovo ju je aktivirala u oktobru 1998. godine, omogućivši joj da se pridruži ovom procesu.) Sastanak Helsinškog vijeća u decembru 1999. godine odlučio je da još pet zemalja može biti uključeno u pregovore: Litvanija, Latvija, Bugarska, Rumunije i Slovačka Republika.

U februaru 2001. godine, potpisan je Ugovor iz Nice, kojim se izmjenjuju postojeći ugovori i utvrđuju promjene koje bi morale biti izvršene u institucijama EU ako proširenje ne bi ugušilo donošenje odluka unutar Unije. Ostali su samo detaljni pregovori o trideset oblasti *acquisa* s pojedinačnim kandidatima, pri čemu je svaki kandidat imao različite probleme o kojima

je trebalo razgovarati: Poljska je željela odgodu od nekoliko godina prije nego što stranci mogu kupiti zemlju, Latvija je htjela ustupke u vezi sa svojim pravom na lov medvjeda i risova, nekoliko njih je željelo odgodu prije pune implementacije zahtjeva EU o okolišu. Složenost ovih pregovora je jasna iz činjenice da je eventualni Ugovor o pristupanju, potpisan 16. aprila 2003. godine, ima više od 6000 stranica. Kratka uzbuna podignuta je početkom 2003. godine kada je francuski predsjednik Chirac žestoko kritizirao nekoliko kandidata zbog podrške američko-britanskoj politici prema Iraku, nagovještavajući u jednom trenutku da bi mogao pozvati na francuski referendum o proširenju. Još dvije nove članice, Bugarska i Rumunija, trenutno su predviđane za mogući prijem 2006. godine, a pristupile su EU 2007. godine, čime se EU proširila na Zapadni Balkan. Hrvatska je formalno podnijela zahtjev za članstvo početkom 2003. godine, a kasnije su je slijedile i druge balkanske zemlje. Mnogo veće kontroverze okružuje prijem drugog kandidata, Turske, koja je u stvari prvi put podnijela zahtjev za pridruživanje još 1987. godine. Ali problem prijema Turske je mnogo godina kasnije postao irelevantna stvar, političke prirode. Problem Turske i EU je eskalirao u prvom desetljeću i polovicom drugog u XXI stoljeću, jer su aplikacije Turske redom odbijane, s naznakom da se radi o zemlji koja nije unaprijedila slobodu govora, političku slobodu, da ima problema sa terorističkim grupama i tretmanom Kurda koji žive na jugoistoku zemlje. To su, naravno, samo neka od pitanja, ali je kontekst mnogo šiti i često nema veze sa prisupanjem EU. To daje odnosu EU i ostatka svijeta i politički karakter.

Mastriht je pokrenuo jasan put ka zajedničkoj valuti, za koju je ime 'evro' osmišljeno na sastanku Evropskog vijeća u Madridu 1995. godine. Potencijalne članice su morale da ispune pet kriterija konvergencije (koji se odnose na inflaciju, stabilnost valute, kamatne stope, vladin budžetski deficit i dugoročni dug) da bi se mogli smatrati sposobnim da učestvuju, a Evropski savjet 1998. godine na kraju se složio da je jedanaest članica spremno – sve osim Grčke, Švedske i dvije zemlje koje su izašle iz treće faze EMU-a, Britanije i Danske. U isto vrijeme u Frankfurtu je osnovana Evropska centralna banka (ECB) sa glavnim zadatkom da koristi svoju moć za određivanje kamatnih stopa kako bi se održala stabilnost cijena. Evro je efektivno uveden kao elektronska valuta 1. januara 1999. godine, kada su kursevi među jedanaest neopozivo fiksirani. Od tada, danski stav je potvrđen referendumom 2000. godine na kojem je 53 posto ljudi koji su glasali odbacilo članstvo u evru. Kako su druge zemlje, uključujući Francusku i Italiju, samo uz određenu dozu kreativnog računovodstva uspjele ispuniti kriterije za članstvo, nije bilo iznenađujuće da su sumnje na finansijskim tržištima u pogledu njegove održivosti dovele do pada

'elektronskog eura' znatno ispod stope u odnosu na dolar koji je postavljen 1999. godine, sa padom koji se nastavlja nakon što su prvi euro kovanci i novčanice izdani i stare valute povučene, početkom 2002. godine. Tijekom 2003. godine, euro se stabilizirao i zaista značajno porastao u odnosu na dolar. Britanski naponi da učestvuje u prethodnim aranžmanima – 'zmija' (1973.) i EMS (1992.) – bili su kratki i spektakularni promašaji. Ako britansko iskustvo sistema fiksnog deviznog kursa u dvadesetom stoljeću generalno – povratak zlatu (1925–1931), obnova funte nakon Drugog svjetskog rata (1949) i (izgubljena) bitka za izbegavanje devalvacije 1960-ih godina (1964–1967) – pamte se, onda je razumljiva nevoljnost Britanaca da se uključe u EMU.

10.1. Zajednička vanjska i sigurnosna politika

Glavni ekonomski element produblјivanja – koji je dominirao prvim stubom Ugovora iz Mastrihta – bila je ekonomska i monetarna unija. Glavni politički element produblјivanja čini drugi stub – Zajednička spoljna i bezbednosna politika (CFSP) – i tome se sada okrećemo. Okvir Evropske političke suradnje (EPC) uspostavljen 1970. godine djelovao je u marginalnoj mjeri kao koordinator evropske vanjske politike gdje su postojali jasni zajednički interesi – najefikasnije u podsticanju evro-arapskog dijaloga. Također je došlo do značajnog povećanja diplomatskih odnosa tijekom ovog perioda, ali manje među pripadnicima odbrane, koji su nastavili da surađuju uglavnom u okviru NATO-a. Međutim, dramatične promjene u Evropi koje su pratile kraj hladnog rata oštro su razotkrile ograničenja EPC-a i njegovih nasljednika. Nekoliko problema se stalno iznova pojavljivalo tijekom desetljeća i po od 1989:

- Postoji trajna tenzija između 'atlantističkih' tendencija Britanije i drugih koji naglašavaju važnost zadržavanja snažne američke sigurnosne posvijećenosti Evropi i 'evropejaca', predvođenih Francuzima, koji žele razviti mnogo moćniji neovisni sigurnosni identitet.
- Ovu napetost pogoršavaju same SAD, koje su često izražavale sumnju o mogućnosti izlaska vojnog oružja EU izvan okvira NATO-a.
- Postojao je veliki jaz između retorike evropeista i njihove spremnosti da odvoje značajne iznose za troškove odbrane u vrijeme kada se većina (uključujući SAD) nadala da će dobiti značajnu 'dividendu mira' od kraja hladnoratovskih tenzija.
- Irska, Švedska, Austrija i Finska imaju tradicionalnu politiku neutralnosti koji ograničavaju njihovu sposobnost da učestvuju u vojnom savezu.

- Budući da se vanjska i odbrambena politika tiču pitanja koja se smatraju vitalnim nacionalnim interesima, države nisu spremne dozvoliti glasanje kvalificiranom većinom i odustati od svog veta. Ipak, sve članice EU, zbog svojih različitih geopolitičkih okolnosti, imaju veoma različite prioritete sa naknadno većom vjerovatnoćom da bi gotovo svaka potencijalna zajednička politika mogla naići na veto barem jedne države. Grčka je, na primjer, dosledno odbijala da dozvoli EU da prizna tada Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju.
- Zajedničke odbrambene politike zahtijevaju standardiziranje opreme i idealno jedinstvenu, usklađenu odbrambenu industriju, kao i slične standarde obuke i stručnosti među odbrambenim osobljem. Uprkos sporazumima, kao što je pismo namjere koje je potpisalo šest država sa najvažnijim odbrambenim industrijama 1998. godine, napredak ka konsolidaciji industrije pokazao se neuhvatljivim, dok postoje i velike razlike u obuci i nivoima vještina među evropskim snagama.

Problemi ove vrste bili su najoštrije vidljivi u brojnim krizama u Jugoslaviji, na Bliskom istoku i u Avganistanu tijekom ovog perioda, pri čemu su intenzivne podjele u Evropi zbog anglo-američkog napada na Irak 2003. godine dovele stvari do vrha. Međutim, naslovni događaji ove vrste ne govore cijelu priču o pokušaju *postmastihtskog* razvoja Zajedničke vanjske i sigurnosne politike (CFSP). Prvo, bilo je nekoliko institucionalnih pomaka. Ugovorom iz Amsterdama stvorena je nova pozicija visokog predstavnika za CFSP, koji će istovremeno biti mjesto generalnog sekretara Vijeća. Vrlo visokoprofiliran imenovani za ovu kancelariju, Javier Solana, bivši generalni sekretar NATO-a, osigurao je da se na to ne gleda samo kao na igru integracionistima, iako je Solana navodno naišao na brojne poteškoće u svojim nastojanjima da tu poziciju učini smislenom. Generalni sekretar, zajedno sa evropskim komesarom za spoljne poslove i ministrom vanjskih poslova države koja trenutno predsjedava Savjetom, čine „trojku“ koja predstavlja EU u njenim vanjskim odnosima. Amsterdamski ugovor je, također, uveo koncept „zajedničke strategije“ – koju će jednoglasno usvojiti Evropski savjet u „oblastima u kojima zemlje članice imaju velike zajedničke interese“.

Dalji institucionalni razvoj je bio uspostavljanje Političkog i sigurnosnog komiteta (COPS, u francuskom akronimu), za koji je Vijeće u Nici 2000. godine predvidjelo da ima centralnu ulogu u koordiniranju politike, i iniciranje sastanaka Vijeća ministara odbrane. Najznačajnije, donesena je odluka da se uspostave Snage za brzo reagiranje EU od 60.000 koje će

se u kratkom roku baviti očuvanjem mira, humanitarnom intervencijom i drugim vanrednim situacijama. Postoje velike sumnje u realnu perspektivu za ove snage, iako je važan simboličan korak učinjen 31. marta 2003. godine, kada je 320 pripadnika snaga sa amblemom EU preuzelo komandu nad misijom NATO-a u Makedoniji. Prerano je reći da li će takav institucionalni razvoj imati veliki utjecaj na napredak ZSBP, iako složena mješavina nacionalnih, međuvladinih i embrionalnih elemenata Zajednice u donošenju odluka ZSBP na prvi pogled ne izgleda obećavajuće. U nekim aspektima, zanimljiviji razvoj događaja u posljednjih nekoliko godina odvijao se na neformalnijim nivoima, jer se diplomatska interakcija između zvaničnika EU za odbranu i vanjske poslove stalno povećavala.

U oblastima poput trgovine i odnosa sa trećim svijetom već postoji određen stepen koordinacije EU. Jedan događaj koji se u to vrijeme smatrao veoma značajnim bio je sastanak u St. Malou u decembru 1998. godine između francuskih i britanskih lidera. Britanija je bila najjači i najdosljedniji protivnik bilo koje vrste značajne uloge EU u oblasti odbrane, pa je čak i činjenica da je bila spremna razgovarati o takvim stvarima viđena kao napredak, kao i njeno ograničeno priznanje mogućnosti određenog stepena evropske odbrambene autonomije. Zapravo, sastanak u St Malou najbolje se smatra kulminiranjem dugog perioda laganog poboljšanja francusko-britanskih odnosa u odbrani i drugim oblastima od Mاستrihta. Otrežnjujuće iskustvo evropskih neadekvatnosti tijekom kosovske krize 1999. godine dovelo je do daljeg ograničenog napretka, uključujući prijedlog Snaga za brzo reagiranje. Oštre podjele unutar Evrope u vezi s krizom u Iraku 2002-2003. godine, bile su neupitno veliki zastoj u CFSP-u, ali ne nužno i nepovratan, jer je Britanija nastojala popraviti nesuglasice sa svojim evropskim partnerima, dok su vodeće antiratne države na sličan način nastojale da se pragmatično prilagode početnoj anglo-američkoj pobjedi u ratu u Iraku. Ovdje bi bilo moguće uključiti niz drugih politika pod imenom „produblјivanje“, ali ih je bolje razmotriti u sljedećem odjeljku jer je produblјivanje u suštini vođeno EMU na ekonomskom frontu i ZSBP na političkom frontu.

Evropska zajednica/Unija kojoj se UK pridružila 1973. godine, predstavljala je nešto više od djelomično potpunog jedinstvenog tržišta, poljoprivrede i vanjskotrgovinske politike i puno aspiracija. Organizacija kojoj se Malta, Kipar i osam zemalja srednje i istočne Evrope pridružuju tridesetak godina kasnije mnogo je obimnija i složenija. Mnoga područja politike nastavljaju da se produblјuju stalnom i nespektakularnom brzinom – socijalna politika i okvirni program za istraživanje i razvoj su dva primjera. Ove politike se zanemaruju u ovom odjeljku kratke ankete.

Umjesto toga, fokus će biti na politikama koje se posebno odnose na proširenje ili na glavne elemente produblivanja (EMU i CFSP), i na politike koje se razvijaju na načine koji predstavljaju konkretnu promjenu smjera ili su u novim oblastima. Prva grupa pokriva institucionalne promjene i finansijska/budžetska kretanja (uključujući strukturne fondove i reformu CAP-a); potonji se sastoji od politike zapošljavanja, ribarstva i konkurencije.

10.2. Institucionalna reforma

Prva grupa oblasti politike obrađena je dokumentom 'Agenda 2000' i/ili IGC/samitom u Nici. Institucionalna reforma je izuzetno teško pitanje za EU; zaista, IGC/samit u Amsterdamu je trebao da se pozabavi ovim pitanjem, ali nije uspio. Osnovni problem je u tome što je institucionalna struktura EU u suštini zasnovana na krhkom kompromisu između velikih i malih država članica EU, pri čemu se malim državama daje veća zastupljenost od njihove veličine. Relativno skromna modificiranja glasačkih pondera u Vijeću koje su uvedene kako bi se uzela u obzir proširenje 1995. godine, bile su izuzetno kontroverzne i zahtijevale su poseban sastanak kako bi se razriješile razlike između Britanije i ostalih. Institucionalne reforme potrebne za proširenje 2004. godine, zahtijevale su IGC i nekoliko godina, ali su na kraju dogovorene u Nici u decembru 2000. Ključne odluke su bile:

- Od 2005. godine članovi će biti ograničeni na jednog Komesara do maksimalno 26; nakon te tačke biće manje komesara nego država članica.
- Upotreba QMV-a (glasanje kvalificiranom većinom) proširena je kako bi pokrila većinu poslova Vijeća, a ponderi glasanja su dogovoreni za nove članove i neznatno prilagođeni za postojeće članove.
- Ukupan broj poslanika je ograničen na 732.

Jasno je da je namjera da se pojednostave procedure tako da efikasnost donošenja odluka ne bude narušena. Nažalost, budući da će svaki europarlamentarac predstavljati još veći broj građana, a neke države članice neće imati komesara, moglo bi se smatrati da je povećana efikasnost na štetu demokratskog legitimiteta. Ovo možda i nije previše važno ako moć odlučivanja i dalje ostaje u Vijeću ministara gdje svaki član ima svog predstavnika, ali proširena upotreba QMV-a i rastuća uloga Evropskog parlamenta kontinuirano potkopavaju i nagrízaju sposobnost čak i većih država članica da kontroliraju pravac Unije. U međunarodnim organizacijama to je u najmanju ruku neobično.

10.3. Strukturni fondovi i CAP

U međuvremenu, nastavljeni su napori da se reformiraju strukturni fondovi (SF), a posebno Zajednička poljoprivredna politika (CAP). Glavna zabrinutost u vezi sa SF-ovima bila je da će oni jednostavno biti preplavljeni zahtjevima novih zemalja. Lahko rješenje samo povećanja veličine nije ni poželjno (pošto postoje drugi prioriteti) niti izvodljivo; u trenutku kada države članice pokušavaju da kontroliraju svoje rashode kako bi mogle da učestvuju u EMU, očigledno nisu spremne da plate više u strukturne fondove. Na sreću, rane procjene troškova proširenja SF-a na zemlje srednje i istočne Evrope bile su u osnovi alarmantne i nivoi transfera koji su implicitno pretpostavljeni bili su jednostavno daleko iznad onoga što bi zemlje srednje i istočne Evrope mogle realno da apsorbuju. Prikladnije pretpostavke svode transfere na nivo koji može upravljati i stoga su SF-ovima bile potrebne samo skromne reforme. Međutim, reforma ZPP-a je nastavljena. Većina zemalja članica EU nikada nije sa entuzijazmom prihvatila reformu ZPP. Reforme su uvijek bile vođene budžetskim ograničenjima i vanjskim faktorima, posebno pritiskom Amerikanaca i drugih poljoprivrednih izvoznika kroz GATT/WTO. To je i dalje slučaj posljednjih godina. Od kasnijih 1990-ih godina pa nadalje, budžetski pritisak zbog zabrinutosti oko troškova proširenja CAP-a na istočnu Evropu je primorao na nastavak reformi. Proces je uključivao spor i (politički) bolan prelazak sa otvorene podrške cijenama za sve proizvođače, na ciljane subvencije koje se odnose na prihod, a ne na proizvodnju. U junu 2003. godine, ministri poljoprivrede zemalja EU složili su se da u potpunosti odvoje ogromnu većinu poljoprivrednih subvencija od obima proizvodnje.

10.4. Politika zapošljavanja

EU se uvijek implicitno bavila promicanjem zapošljavanja (i smanjenjem nezaposlenosti), ali je tek u posljednjih godina XX stoljeća i početkom XXI, krenula u pokušaje da razvije specifičnu i aktivnu politiku. Prvi veliki korak bila je Bijela knjiga iz 1993. godine koja je nastojala uspostaviti srednjoročnu strategiju za EU. Bila je to diskusija o mogućnostima, a ne prijedlog politike kao takav, ali je iznjedrio koncept transevropskih mreža (TEN), od kojih su neke sada materijalizirane, iako je bilo finansijskih problema. Naknadne mjere uključivale su poglavlje o zapošljavanju u Ugovoru iz Amsterdama, poseban samit o zapošljavanju u Luksemburgu 1997. godine (sa malo konkretnih rezultata) i uvođenje nacionalnih planova

zapošljavanja i smjernica EU za zapošljavanje, čiji je cilj da podstaknu dosljednost u i koordinaciji nacionalnih politika zapošljavanja. Međutim, uprkos velikoj debati i naizgled spominjanju na nju na svakom Evropskom savjetu od 1992. godine, politika zapošljavanja EU je otvorena za kritike da je to sve više predstavlja samo priču, a da to ujedno ne predstavlja i nikakvu akciju; zaista, dok sve značajne poluge politike ostaju na nivou država članica, to će i dalje biti slučaj. S druge strane, sve politike EU počinju kao razgovor, a posebno kako se EU kreće ka potpunijoj ekonomskoj i monetarnoj uniji, politika zapošljavanja bi mogla dobiti rezultate. To ne bi bila prva politika EU koja se razvija na ovaj način.

10.5. Zajednička ribarska politika

Nova zajednička ribarska politika (CFP) uvedena je početkom 2003. godine. U prethodnom CFP-u, koji je postojao od 1982. godine, napravljen je niz izmjena. Konkretno, cilj je da treba stvoriti dugoročniji okvir koji će zamijeniti postojeći sistem koji se zasniva na godišnjim ribolovnim kvotama i povezanim mjerama. Ovo je olakšalo planiranje izvan kratkoročnog perioda i dovelo do boljeg očuvanja ribljeg fonda. Uvedene su bolje metode nadzora kako bi se smanjio prekomjerni ribolov, kako bi se pravila CFP-a sveobuhvatnije i dosljednije provodila. Konačno, uveden je niz relativno skromnih novih mjera kojima se pokušava smanjiti broj aktivnih plovila. Komisija je obećala više mjera u budućnosti – i one će biti potrebne. Dok je prethodni CFP spriječio slobodu za sve u Sjevernom moru, nije učinio malo da eliminiira dva temeljna problema ribarske industrije – preveliki kapacitet i prekomjerni lov, što je dovelo do iscrpljivanja ribljih fondova.

10.6. Politika konkurencije

U sklopu svojih napora da modernizira politiku konkurencije, Komisija nastavlja da slijedi svoj prilično radikalni prijedlog za ukidanje sistema u kojem se o restriktivnim praksama i zloupotrebama dominantnog položaja (monopolističko ponašanje) moraju obavijestiti i direktno ovlastiti od strane same Komisija. Umjesto toga, njima bi se bavili nacionalni sudovi, ostavljajući tako Komisiji slobodu da se fokusira na veće predmete i pitanja opće politike.

11. EVROPSKI USTAV

Evropska unija je početkom novog milenija postala zrela i veoma značajna organizacija. Ona je krenula ka izuzetno ambicioznom kursu koji uključuje istovremeno širenje (proširenje na istok i jug) i produbljivanje (ekonomska i monetarna unija, te bliža suradnja u čitavom nizu oblasti politike). Moguće je da dođe do ekstremnog ishoda: ili EU može to zaista izvesti i doći do pune ekonomske unije većeg dijela Evrope u dvostruko bržem vremenu; ili EU može spektakularno propasti, implodirati i morati ponovo početi sa mnogo niže baze sa manje članica. Međutim, postoji vjerovatniji scenario u sredini – EU bi mogla krenuti putem 'diferencijalne integracije' ili 'fleksibilnosti'. Jasno je da se ovo promatra kao sve vjerovatniji put naprijed unutar Unije jer je Ugovor iz Amsterdama iz 1997. godine omogućio mogućnost 'tješnje suradnje' kako bi se određenim državama članicama omogućilo da rade zajedno na specifičnim razvojima, čak i kada to nisu željele sve članice; ovo je nosilo različite stroge uvjete koji su ograničavali njegov praktični obim. Međutim, u Nici je dogovoreno da se ukine pravo svake članice da efektivno stavi veto na pokretanje pojačane suradnje, uz jedini uvjet da sporazum najmanje osam država, uz zadržavanje prava drugih država da se pridruže.

Ugovorom iz Amsterdama, po prvi put od nastanka evropske konstrukcije, predviđen je mehanizam bliže suradnje kao institucionalizirani oblik diferencirane integracije (Ćeranić, J., 2011:44).

Evropskim ustavom je trebalo da se poprave nedostaci Ugovor iz Nice, tako da u šefovi država i vlada u decembru 2001. godine na Evropskom savjetu u Lakenu (Belgija) odlučili da pokrenu novu inicijativu čiji bi cilj bio da se pojednostave i rekonstruiraju postojeći ugovori. Izrada takvog projekta povjerena je skupštini nazvanoj Ugovor, kojom je predsjedavao bivši francuski predsjednik Valeri Žiskar d Esten. U period 2001-2004. godine, predsjednici svih zemalja EU (tj. sve odnosne strane, predstavnici vlada, Evropskog parlamenta, nacionalnih parlamenata, Komisije) zajedno su pisali projekat Ugovora kojim se uspostavlja Ustav za Evropu u pogledu jačanja efikasnosti institucija EU, proširene najprije na 25, a zatim na 27 država članica (Simić, J., 2010:38)

Moglo se identificirati nekoliko mogućih scenarija:

- Evropa 'više brzina' je u kojoj sve države članice teže istim ciljevima, ali ih neke postižu kasnije od drugih zbog ekonomske slabosti ili političkog raspoloženja;

- 'Višeslojna' Evropa, ili 'Evropa koncentričnih krugova', je mjesto gdje postoji 'tvrdog jezgro' država članica na nekoj vrsti brzog puta, okruženo 'mekšim jezgrom' članovi koji su se složili da slijede samo (zajednički) podskup ciljeva 'tvrdog jezgra'; osim njih, mogao bi postojati i niz 'mekših jezgara' sa sve ograničenijim programima;
- 'Europe a` la carte' ili 'Europe of opt-out' je gdje svaki član ima svoj vlastiti dnevni red i učestvuje samo u onim politikama u kojima želi da učestvuje.

O ovim različitim izrazima se često govori vrlo opušteno, ali jasno je da među njima postoje važne razlike. Alternativa za sva tri je da EU nastavi integrirati 'en bloc' – Evropu 'jednom brzinom' – ali ako se širenje i produblјivanje pokažu nekompatibilnima, onda mogućnost kompromisa 'više brzina' ili 'višestrukih' postaje sve veća vjerovatno. Bez obzira na svoju ogromnu trenutnu agendu, EU je napravila veliku snagu i namjerava da nastavi dalje. U decembru 2001. godine Evropsko vijeće je odlučilo sazvati Evropsku konvenciju, na čijem je čelu bio Valéry Giscard D' Estaing, sa zadatkom izrade nacrtu ustava za EU do sredine 2003. godine. Konvencija je trebalo da se koncentriše na načine reforme Unije u cilju pojednostavljenja njenih procedura i institucija, čineći je pristupačnijom građanima Evrope i pripremajući put za mnogo veću EU od 2004. godine, kao i odgovor na druge globalne promene. Od samog početka je praćena kontroverzama. Njegov preliminarni nacrt ustava iz 2002. godine uznemirio je antifederaliste razmišljajući o mogućnosti korištenja 'Sjedinjenih Evropskih Država' kao naziv za Uniju, te pozivajući se i na 'određene zajedničke nadležnosti na federalnom nivou'. Ovo, međutim, nije bilo više od formalnog priznanja činjenice da EU, u stvarnosti, već posjeduje neke federalne elemente. Kontroverzniji su bili njeni prijedlozi da se broj komesara smanji na 13, kojima bi pomagalo 12 'vijećnika' iz država koje nisu imale komesara, te da se imenuje predsjednik Vijeća EU na 30-mjesečni mandat, koji se može obnoviti. Jednom, kome bi pomagala Direkcija, izvršni biro koji bi pripremao dnevni red sjednica Vijeća. Istovremeno, odluke Vijeća uglavnom bi se donosile na osnovu proste većine, pod uvjetom da većinu čini tri petine stanovništva EU. Također je trebalo da postoji evropski ministar vanjskih poslova, agencija za nabavku oružja i povećana suradnja u oblasti odbrane. Kombinirani efekat ovih predloga bio bi slabljenje moći Komisije, koja je značajno počivala na njenoj ulozi pokretača predloga politike EU (značajan deo toga bi prešao na Direkciju Savjeta), istovremeno i slabljenje moć malih država, koje bi izgubile na prijedlozima da se smanji veličina Komisije i povećá naglasak na veličini stanovništva u glasovima Vijeća. Sam Giscard, kada je predstavio svoje prijedloge, jasno

je nagovijestio suštinski administrativnu ulogu Komisije kada je govorio o Europi 'u kojoj imate svu administraciju jedinstvenog tržišta koju vodi Komisija i sve akcije država djelujući zajednički inspirirani i vođeni od strane Vijeća i njegovog predsjedavajućeg. Evropski parlament je, također, vidio da su njegove ograničene ovlasti potencijalno narušene prijedlogom za grandiozno nazvan „Kongres naroda Evrope“, koji bi uključivao predstavnike nacionalnih parlamenata, iako je to trebalo da ima uglavnom ceremonijalnu ulogu. Stoga nije iznenađujuće što Evropski savjet nije uspio postići dogovor o usvajanju nacrtu Ustava koncem 2003. godine, a rasprava je nastavljena i 2004. godine. Vježbe poput Evropske konvencije i dokumenata poput Evropskog ustava dešavaju se svakih nekoliko godina u EU i često predstavljaju odskočnu dasku za značajan napredak u razvoju Unije. Kako je tada EU nastavljala debatu o trenutnoj verziji Evropskog ustava, teško je bilo povjerovati da Unija može preuzeti još ambicioznije obaveze. Međutim, u svjetlu događaja u Evropi od sredine 1980-ih godina, čini se da je gotovo sve moguće.

O karakteru i svrsi regionalne organizacije možda se najbolje može procijeniti ispitivanjem dva faktora: njenog odnosa sa vanjskim svijetom i vlastite unutarnje strukture. Nažalost, u oba aspekta, Evropskoj uniji nedostaje jasnoća. Što se tiče prvog od njih, jasno je da EU ima vanjsku politiku, a posebno:

- EU ima trgovinski (ili trgovinski i pomoćni) sporazum sa gotovo svim dijelovima svijeta, uključujući sporazume o pridruživanju, Sporazum iz Cotonoua i, naravno, EEA;
- EU je pregovarala kao grupa u pregovorima o GATT-u i na četvorogodišnjim sastancima UNCTAD-a;
- države članice EU su radile kao jedinica u KEBS-u (iako odvojeno predstavljanje EU nije bilo dozvoljeno), i, donekle, u UN (iako sa mnogo manje koherentnosti);
- EU ima mjesto na zapadnim ekonomskim samitima od 1975. godine;
- EPC procedura, koja je kasnije zamijenjena CFSP-om, dovela je do niza EU zajedničkih izjava i akcija (iako je bilo neuspeha).

Međutim, iako je ekonomski element prilično dobro definiran, to nije tačno za politički identitet koji projektuje EU. Štaviše, čak je i ekonomski aspekt zamućen činjenicom da države članice nastavljaju da deluju odvojeno po sopstvenom pravu (pored akcija EU). Unutarnju strukturu EU je, na neki način, još teže definirati jer je to očigledno veoma sporno pitanje. Nelagodan kompromis između 'federalista' i 'međuvladinih' može biti zategnut do tačke loma praćenjem trenutne agende, pa je unutarnja struktura EU stoga dvosmislena. Stoga, što se tiče međunarodnih

organizacija, EU ostaje nešto poput enigme. To je čudna mješavina nadnacionalnog i međuvladinog, koja uključuje oba elementa sa stepenom prvog („Evropska zajednica“), i druge koji se jasno vode u skladu sa ovim drugim (ZVSP i unutarnji poslovi). Ova jedinstvenost se ogleda u budžetu EU, koji se radikalno razlikuje od budžeta drugih međunarodnih organizacija po tome što se njegova velika većina – 95 posto – ne troši na administraciju, već na stvarne politike. Štaviše, EU nije 'gotova' organizacija. Stvorena je u evolutivnom obliku i nastavlja da se razvija. Međutim, među njenim članicama postoje značajna neslaganja oko pravca u kojem bi ova evolucija trebala krenuti i oko toga kakav bi trebao biti konačni oblik organizacije. Ovo je mnogo izraženije nego u drugim organizacijama. Konačno, postavlja se pitanje da li je EU uzor za regionalnu integraciju negdje drugdje. Zaista je bilo mnogo imitatora, ali nijedan nije bio vrlo uspješan. EU je bez sumnje proizvod jedinstvenog vremena i jedinstvenih okolnosti, te je, i nastaviti će ostati, izvan normi ponašanja drugih međunarodnih organizacija. Možda to uopće nije organizacija, ali je stvarno superdržava u nastajanju. Samo će vrijeme pokazati.

12. EU, PROŠIRENJA OD 2004. DO 2013. GODINE DO DANAS I LISABONSKI SPORAZUM IZ 2009. GODINE

Kako bi EU prevazišla zastoj nastao usljed neuspjeha Evropskog ustava, francuski predsjednik Nikola Sarkozy je, po stupanju na tu dućnost (2007), predložio da se pokrene izrada jednog pojednostavljenog teksta, kako bi se odgovorilo na one odredbe projekta Evropskog ustava koje omogućavaju bolje funkcioniranje institucija koje nisu bile predmet nikakvog spora, čak ni od strane onog dijela građana koji su odbili document. Ovaj prijedlog je prihvaćen na samitu u Lisabonu 19.10.2007. godine i potpisan je 13.12.2007. godine kao Ugovor iz Lisabona, tj. kao pojednostavljen tekst nastao preuzimanjem izmijenjenih principa predviđenih u odbijenom projektu Evropskog ustava. Predviđeno je da Ugovor iz Lisabona moraju da ratificiraju sve zemlje članice EU id a stupid na snagu 1.1.2009. godine (Simić, J., 2010:40).

Lisabonskim ugovorom EU je dobila sva obilježja subjekta međunarodnog prava (Medović, V., 2011:12). Proširenje EU-a uključivalo je pristupanje novih članica iz istočne i jugoistočne Evrope u Evropsku uniju. Od 2004. do 2013. godine, deset zemalja pristupilo je EU, uključujući Češku Republiku, Estoniju, Latviju, Litvu, Mađarsku, Poljsku, Slovačku, Sloveniju (2004), Bugarsku i Rumuniju (2007) i Hrvatsku (2013). Cilj ovog proširenja bio je jačanje stabilnosti, demokratije i ekonomskog razvoja u regiji, kao i jačanje Evropske unije kao

cjelokupne institucije. Proširenje je, također, imalo značajan utjecaj na geopolitičku dinamiku u Evropi, jačajući snagu EU-a kao globalnog igrača i promovirajući mir i suradnju između zemalja. Proširenje je dovelo do novih izazova i problema, uključujući jačanje unutarnjih napetosti unutar EU-a i povećanje ekonomskih i političkih razlika između zapadnih članica i novih članica iz istočne i jugoistočne Evrope. Međutim, općenito, proširenje EU-a smatra se uspješnim u jačanju stabilnosti, suradnje i ekonomskog razvoja u regiji. Sve zemlje, njih 13, morale su ispuniti sljedeće uvjete kako bi pristupile Evropskoj uniji:

- Reforma pravosuđa i borba protiv korupcije: Obje zemlje su morale provesti reforme u pravosudnom i javnom sektoru kako bi se osnažila vladavina prava i jačala borba protiv korupcije.
- Ekonomska reforma: Obje zemlje su morale provesti reforme u ekonomskom sektoru kako bi jačale svoju ekonomiju i povećale konkurentnost.
- Unutarnje reforme: Obje zemlje su morale provesti reforme u političkom i društvenom sektoru kako bi se osnažila demokracija i ljudska prava.

Njihovo učlanjenje u EU imalo je značajan geopolitički utjecaj, jačajući snagu EU-a kao cjelokupne institucije i promovirajući suradnju i stabilnost u regiji. Učlanjenjem u EU, obje zemlje su se integrirale u evropsku ekonomsku i političku zajednicu, čime su dobile pristup EU-ovim tržištima, resursima i institucijama. Ovo je, također, doprinijelo jačanju stabilnosti i demokracije u regiji, kao i jačanju suradnje i mira između zemalja u Evropi.

Lisabonski ugovor je međunarodni ugovor koji je stupio na snagu 2009. godine i koji je dizajniran da jača funkcioniranje Evropske unije (EU). Lisabonski ugovor je nastao iz potrebe za jačanjem EU-a, kako bi ona mogla efikasnije funkcionirati i odgovoriti na izazove suvremenog svijeta, uključujući jačanje ekonomske suradnje i demokracije, jačanje evropskog identiteta, jačanje zaštite ljudskih prava i jačanje evropske sigurnosti i obrane. Najvažnije odredbe Lisabonskog ugovora su:

- Institucije EU: Lisabonski ugovor jača institucije EU, uključujući Evropski parlament, Evropsku komisiju i Vijeće Evrope, kako bi bile u stanju brže i efikasnije funkcionirati.
- Efikasnije donošenje odluka: Lisabonski ugovor unapređuje mehanizme donošenja odluka u EU, uključujući jačanje mehanizma supsidijarnosti, koji osigurava da se odluke donose na razini koja je najprikladnija za njihovo provođenje.

- Jačanje zaštite ljudskih prava: Lisabonski ugovor jača zaštitu ljudskih prava u EU-u, uključujući jačanje Evropskog suda za ljudska prava.
- Efikasnija vanjska politika: Lisabonski ugovor jača evropsku vanjsku politiku, uključujući jačanje evropskog glavnog sekretara za vanjske poslove.
- Suradnja u oblasti odbrane: Lisabonski ugovor jača suradnju EU-a u oblasti obrane, uključujući jačanje evropske obrambene politike i jačanje evropske obrambene industrije.

Lisabonski ugovor se razlikuje od prethodnih ugovora o EU-u po tome što jača funkcioniranje EU-a kroz unapređenje mehanizama donošenja odluka i jačanje institucija EU-a. Ovaj ugovor, također, jača evropsku identitet i jača zaštitu ljudskih prava.

13. EU KAO SUBJEKT MEĐUNARODNOG PRAVA

Evropska unija (EU) sa svim svojim posebnostima trenutno je jedini pravi primjer nadnacionalne organizacije kao specifičnog subjekta međunarodnog prava. Na to ukazuje i činjenica da se tek osnivaju uspostavljena tijela, slična onima u SAD. Između ostalog, članovi Evropskog parlamenta (za razliku od drugih međunarodnih organizacija) biraju se prema fiksnim kvotama izravnim izborima u državama članicama, što znači da ne predstavljaju svoje predstavnike i ne podliježu njihovom nadzoru (za razliku od npr. članova Opće skupštine UN-a i predstavničkih tijela velike većine drugih međunarodnih organizacija koje su *de facto* predstavnici vlada koje su ih imenovale). Ali i u drugim tijelima u kojima sjede državni dužnosnici sve je manje jednoglasnih odluka, a nastoji se i da se jednoglasnost u potpunosti ukine. Budući da pravo EU-a ima prednost nad pravom države članice; budući da je sve više pravila EU-a izravno primjenjivo (automatski provedivo) u državama članicama; budući da sve veći skup prava i obveza fizičkih i pravnih osoba u državama članicama izravno proizilazi iz odluka institucija EU-a; da Unija ima svoje državljanstvo"; koja ima jedinstveni carinski i valutni sustav (carinska i valutna unija); intenzivno razvija kulturni, pravni itd. prostor i identitet zajedno; da je Unija uspostavila i razvija koncept zajedničke (ujednačene) vanjske i sigurnosne politike te bliske suradnje na području unutarnjih poslova i pravosuđa – jasno je da „nadmacionalni“ elementi te tvorevine postaju sve više i vidljivije da je u novije vrijeme S vremenom su se razvile posve nove kvazidržavne institucije, što je posebno vidljivo nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora (1. decembra 2009. godine), koji je ukinuo postojeće stupove suradnje i definirao Uniju kao jedinstvenu pravnu osobnost. S druge strane, Unija je još

manje od države – jer nema suverenu moć, ali još uvijek postoje države članice čija volja ovisi o tome što se događa u vezi s Unijom. Iako sve ukazuje na to da će daljnjim razvojem dominirati (nad)nacionalni elementi, Unija je zasad više od zajednice članica i nešto više od "obične" međunarodne organizacije". Doista, to je superdržava u nastajanju.". Međunarodna pravna osobnost EU je neporeciva. To stoga što je danas nedvojbeno jedna od najvažnijih međunarodnih organizacija i jedan od najvažnijih činioaca u suvremenim međunarodnim odnosima, ne samo u Evropi, već i daleko šire. EU sklapa međunarodne ugovore sa državama (zemljama kandidatima, trećim zemljama i dr.), ali i s drugim međunarodnim organizacijama. Značajno je da su i Unija kao takva (kao zaseban entitet) i njezine članice (svaka zasebno) među članicama sve većeg broja važnih multilateralnih ugovora. Unija je stoga članica (kronološkim redom) Konvencije o sprječavanju onečišćenja s kopna (1974.), Konvencije o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja (1976.), Konvencije UN-a o pravu mora (1982.), Bečke konvencije o zaštiti ozonskog omotača (1985.), Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime (1992.), Konvencije o suradnji za zaštitu i održivo korištenje rijeke Dunav (1994.), Protokolu iz Kyota (1997.).), itd. EU ima i aktivno i pasivno pravo predstavljanja: prima strane veleposlanike, šalje svoja izaslanstva, posebne predstavnike itd. Ona (tačnije njezina Evropska komisija) šalje svoja stalna diplomatska predstavništva, svoja izaslanstva, u treće zemlje. (države koje nisu članice EU) te u centrima u kojima se nalaze sjedišta važnih međunarodnih organizacija. Istodobno, treće zemlje tamo akreditiraju svoje veleposlanike. Unija (Komisija) ima izaslanstva i urede u oko 130 zemalja i pet međunarodnih organizacija (Beč, New York, Pariz, Rim i Ženeva). Unija je također članica niza međunarodnih organizacija (npr. Svjetske trgovinske organizacije - WTO), ima status promatrača u Ujedinjenim narodima, nizu specijaliziranih organizacija UN-a, glavnih regionalnih organizacija (npr. Organizacija američkih država) i drugi. Zapravo, Unija je sve aktivnija na međunarodnoj sceni. Šalje vlastite vojne i policijske specijalne misije koje sudjeluju u održavanju i praćenju mira, nadzoru granica, održavanju reda i mira itd. te stoga sudjeluje u mnogim političkim, pravnim i drugim važnim događajima. Od 2003. godine poslala je nekoliko vojnih i policijskih misija u različite dijelove svijeta: U Sjevernu Makedoniju, Demokratsku Republiku Kongo, Gruziju, Indoneziju, Moldaviju i druge.). Od 1996. godine Unija je imenovala svoje posebne izaslanike za određena područja u mnogim dijelovima svijeta: Afganistan, regija Velikih afričkih jezera, Bosna i Hercegovina, središnja Azija, BJR Makedonija (sada Sjeverna Makedonija), Bliski istok, Južni Kavkaz, Moldavija, Sudan. Njena je misija promicati politike i

interese u problematičnim regijama i zemljama te aktivno pridonositi naporima za učvršćivanje mira, stabilnosti i vladavine prava. Neki od njih igraju dvojake uloge. Dakle, prema Daytonskom mirovnom sporazumu (1995.), specijalni predstavnik EU za Bosnu i Hercegovinu je ujedno i visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu.

Unija je nedvojbeno subjekt međunarodnog prava, što predstavlja kvalitativnu novinu u međunarodnim odnosima i međunarodnom pravu. Razina integracije koju su postigle države članice, zajednička vanjska i sigurnosna politika itd., znači da se u mnogim aspektima ova tvorevina mora promatrati kao jedinstveni entitet koji tvrdi da predstavlja jednu političku, gospodarsku, vojnu i drugu silu, a sve više dakle umjesto i iznad država (ne samo njihovih članica). Najvjerojatnije će se slične transnacionalne organizacije u budućnosti razviti i na drugim kontinentima, tj. preoblikovati i u političke i diplomatske, a ne samo u ekonomsko-trgovinske kakve danas imamo na svim kontinentima.

P E T I D I O

NOVI REGIONALIZAM I REGIONALNE MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Pokušaj da se pronađe objektivna definicija međunarodnog 'regiona' je težak posao jer ne postoje neproblematični načini razlikovanja jedne grupe država od druge po geografskim, kulturnim, ekonomskim ili drugim osnovama. Na primjer, da li je 'prirodni' regionalni dom SAD u Americi, Pacifiku ili Atlantiku? Koje su granice 'Evrope' ili 'Azije' ili 'Jugoistočne Azije'? Koje su države pod utjecajem onoga što se ponekad naziva 'azijskim vrijednostima'? U praksi, jedini zajednički elementi u ogromnoj većini regionalnih organizacija su da je moguće nacrtati je to da mnogi narodi i države sebe doživljavaju kao povezane na jedan ili više načina. Ono što je van svake sumnje je da su se takve organizacije brojno povećale, pri čemu većina svijeta sada učestvuje u više stotina regionalnih aranžmana. U ovom poglavlju-dijelu razmatraju se faktori koji stoje iza ponovnog oživljavanja interesa za regionalizam 1990-ih godina, razmatra se razvoj događaja u tri glavna regiona izvan strane Evrope i analiziraju problemi sa kojima se susreće novi regionalizam kao i njegovi budući izgledi.

1. EVROPSKI RAZVOJ IZVAN EU

Osim vanrednih događaja u EU o kojima je bilo riječi u prethodnom poglavlju, Evropa je tijekom 1990-ih godina doživjela uspon regionalne organizacije u nekoliko drugih konteksta. Činilo se da je Zapadnoevropska unija (WEU) koja je dugo nestajala, dobila novi život kada joj je Ugovor iz Maastrichta dao odgovornost za razvoj zajedničke sigurnosne politike EU. Međutim, tekuća fragmentacija bivše Jugoslavije prilično je okrutno razotkrila ograničenja ovog aspekta EU, i, iako je ZEU povećao svoje članove na više od 50, to se teško može smatrati ozbiljnim pomakom ka njenom preuzimanju predviđene uloge od Maastrichta (H. Mc Coubrey i J. Morris, 2000:78). Drugi evropski događaji vezani su uglavnom za kolaps komunizma u istočnoj Evropi. Vijeće Evrope, koje se sve više fokusiralo na svoju ulogu u ljudskim pravima, povećalo je svoje članstvo sa prvobitnih 18 kada je osnovano 1949. godine na 41. Također je ojačalo svoje odredbe o pravnoj zaštiti ljudskih prava.

Mnoštvo novih organizacija pojavilo se u istočnoj Evropi i bivšem Sovjetskom Savezu. U nekim slučajevima oni su bili zamišljeni kao prelazni aranžmani, koji čekaju (i pripremaju put za) pristupanje EU. To je jasno važno za različite institucije koje je uspostavila Višegradska četvorka

(Poljska, Mađarska, Češka i Slovačka), kao što je Centralnoevropska zona slobodne trgovine (CEFTA). Iako je suradnja među ovim državama isprva bila otežana zbog njihovog nadmetanja da budu omiljeni kandidat za ulazak u EU, savjet EU da će do pristupanja trebati nekoliko godina i da će se smatrati grupom, a ne pojedinačno, bio je ključan u njihovom vraćanju na put više suradnje, iako je trgovina unutar grupe ostala na relativno niskom nivou. Isto se može reći i za pokušaje formiranja subregionalnih grupa između država istočne i zapadne Evrope, kao što je Pentagonale, kasnije preimenovane u Centralnoevropsku inicijativu (CEI), koja je predviđala suradnju u nekoliko oblasti, uključujući telekomunikacije i transport. Još jedna post-hladnoratovska organizacija, Šema crnomorske ekonomske suradnje (BSECS), koju je 1992. godine uspostavilo jedanaest zemalja na tursku inicijativu, bila je manja priprema za članstvo u EU (pošto je za sve osim postojeće članice EU, Grčke i možda Turske, ovo bilo prilično daleka perspektiva) nego odgovor na izazov koji predstavlja produbljivanje evropskih integracija i potreba za sigurnosnim dijalogom o novonastalim pitanjima u Centralnoj Aziji i drugdje. Njegovi ambiciozniji ciljevi promovisanja veće harmonizacije politika u različitim oblastima su postigli mali napredak, iako je trgovina unutar BSECS-a porasla. Zajednica neovisnih država (CIS) zamišljena je kao sredstvo za upravljanje raspadom bivšeg Sovjetskog Saveza sa minimalnim poremećajem, uz izgradnju postojećih ekonomskih i sigurnosnih mreža među 12 članica. Međutim, region ZND ostaje jedan od vodećih svjetskih izvora napetosti i stvarnih ili potencijalnih sukoba.

Baš kao što je to bilo 1960-ih godina, jasno je da su evropski razvoji imali veliki utjecaj na stvaranje novih regionalnih organizacija, od relativno malih subregionalnih grupacija kao što su Magreb u arapskom svijetu ili MERCOSUR u Latinskoj Americi do većih grupacija kao što su APEC u Aziji i Pacifiku. Produbljivanje integracije u EU, zajedno sa perspektivom proširenja, izazvalo je bojazan među njenim spoljnotrgovinskim partnerima da bi se mogli suočiti sa naglo smanjenom trgovinom sa Evropom. Ne računajući trgovinu unutar same EU, Unija čini oko 20 posto ukupne svjetske trgovine, tako da bi čak i relativno mali pomak sa vanevropske na intraevropsku trgovinu mogao imati ozbiljne posledice. Ali novi poticaj regionalizmu, također je proizišao iz većih razmatranja, uključujući želju za većom pregovaračkom moći u multilateralnim forumima kao što je WTO, i činjenicu da je preostala svjetska supersila, SAD, počela pokazivati interes i za sponzoriranje regionalizma i za učestvovanje u samom procesu. Što je najvažnije, novi regionalizam se može promatrati kao odgovor na sve veći utjecaj globalizacije i s tim

povezanu promjenu političko-ekonomskih ortodoksija u posljednjih nekoliko desetljeća. Globalizacija je višestruki skup procesa, koji prvenstveno uključuje pojavu globalnih finansijskih tržišta koja razmjenjuju sve veće iznose sa sve većom brzinom kretanja, i globalnih aktera, kao što su transnacionalne korporacije i vlasnici ogromnih medijskih imperija, čija moć i bogatstvo mogu premašiti moć i bogatstvo mnogih vlada. Iako ni koncept globalizacije, ni njene posljedice, nisu neproblematični, postoji opće slaganje da globalizacija slabi moć, pa čak i legitimitet države potkopavajući njenu tvrdnju da može pružiti različita kolektivna dobra, kao što je bezbjednost od vanjskih utjecaja prijetnje. Globalizacija se, također, smatra nositeljem globalne kulture koja sve proždire, različito označena kao kultura modernosti, kapitalizma, vesternizacije ili, najjednostavnije, amerikanizacije. Kao takva, može ugroziti tradicionalnije nacionalne i regionalne kulturne identitete.

Novi regionalizam je odgovor na globalizaciju na tri različita, ali međusobno povezana načina. Prvi je u suštini defanzivni, pri čemu se regionalizam smatra načinom isticanja i zaštite lokalnih kultura i, što je još važnije, lokalnog preduzetništva. U tom smislu se tvrdi da je, dok su prvi poslijeratni val regionalizma uglavnom pokretale vlade i nacionalne birokratije, drugi je bio mnogo više proces 'odozdo prema gore', koji je rezultat pritiska različitih lokalnih interesnih grupa zabrinutih da se zaštite od vanjske konkurencije (P. S. Mistry, 1999:123). Vlade su, zauzvrat, u regionalizmu vidjele sredstvo za održavanje svog političkog autoriteta. Drugo, novi regionalizam ne proizlazi samo iz protekcionističkih impulsa već i iz konkurentskih. Smatra se da daje povećanu pregovaračku moć u globalnim pregovorima, dok istovremeno pruža sigurniju priliku za komercijalne amalgamacije da se održe na regionalnom nivou s ciljem izgradnje kapaciteta za nadmetanje na globalnim tržištima. Konačno, globalizacija je bila praćena slomom tradicionalnih socijalističkih i ideologija 'trećeg svijeta' koje naglašavaju državnu kontrolu industrije i ekonomsku samopouzdanost, te njihovu zamjenu uočenom potrebom za restrukturiranjem nacionalnih ekonomija u skladu s neoliberalnim ekonomskim doktrinama. Vladama je, u nekim slučajevima, bilo lakše promovirati takvo strukturno prilagođavanje ako je u isto vrijeme bilo praćeno i odvijalo se u kontekstu regionalizacije. Osim pitanja uzroka novog regionalizma, analitičari imaju fokusiran na tri glavna problema:

- Hoće li regionalizacija promovirati dobrobit većine ljudi i zemalja koje učestvuju?
- Hoće li promovirati regionalnu bezbjednost

- Hoće li se uskladiti sa multilateralnom trgovinskom liberalizacijom ili raditi protiv toga, koju većina ekonomista vidi kao ključnu za globalno poboljšanje ekonomskog blagostanja?

Neizbježno postoje mnoge razlike u mišljenjima oko sva tri pitanja. To je dijelom zato što postoje mnoge razlike među regionalnim organizacijama: neke su u suštini oblasti slobodne trgovine; neke carinske unije, nametanja zajedničke eksterne tarife; drugi predviđaju mnogo šire integriranje, uključujući slobodno kretanje radne snage. Neki su jako institucionalizirani, kao što je EU; drugi mnogo manje, kao što je ASEAN. Neke sadrže uglavnom visoko razvijene, industrijalizirane države, druge su uglavnom siromašne i svedene na primarne proizvođače. Neki sebe vide kao pomoć u promicanju multilateralizma pojednostavljivanjem pregovora sa WTO, drugi imaju više protekcionistički prizvuk. Dodatni komplicirajući faktor posljednjih godina je pogoršanje ekonomskih uvjeta, prvo u Aziji, a zatim šire u Latinskoj Americi i glavnim zapadnim ekonomijama. To je neizbježno imalo negativan učinak na odmicanje od protekcionističke politike i, općenito, na sam regionalizam. Čak su i u Evropskoj uniji države odustale od striktno primjene pravila osmišljenih da osiguraju ekonomsku stabilnost nakon uvođenja eura 2002. godine.

Još 1950. godine se mislilo da efekti carinskih unija na dobrobit, kako na regionalnom tako i na globalnom nivou, ovise od toga da li one u suštini stvaraju trgovinu ili preusmjeravaju trgovinu i da je u praksi to bilo nemoguće procijeniti osim uzimajući u obzir pojedinačne. Isto se može reći i o doprinosu regionalizma bezbjednosti, posebno zato što se bezbednosni problemi danas teže bave manje međudržavnim tenzijama nego sukobima unutar država ili transnacionalnim pitanjima kao što su kriminalne aktivnosti, uključujući krijumčarenje droge i ljudi. Dok regionalne organizacije mogu pomoći u stvaranju 'sigurnosnih zajednica' s dobro utvrđenim rutinama rješavanja sukoba, one također mogu, stvaranjem gubitnika i pobjednika i otvaranjem granica za kriminalce, kao i legitimnim poslovnim transakcijama, pogoršati druge izvore nebezbednosti. Još jednom, malo, ako ih općenito ima, može se napraviti o svim organizacijama i potrebno je ispitati posebne organizacije.

2. REGIONALNE ORGANIZACIJE NA AFRIČKOM KONTINENTU

Postojali su ambiciozni prijedlozi za panafričke i subregionalne organizacije na kontinentu otkako je ideja o Sjedinjenim afričkim Državama prvi put objavljena početkom

dvadesetog stoljeća. Bez obzira na ponovljene neuspjehe, većina afričkih država ostaje privržena regionalizmu kao dio rješenja njihovih dubokih i rastućih ekonomskih, političkih i društvenih problema. Na primjer, i glavna panafrička institucija, Organizacija afričkog jedinstva (OAU), i najvažnija subregionalna institucija, Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država (ECOWAS), uključene su u dalekosežne procese restrukturiranja od kasnih 1990-ih. godina. Neposredne posljedice neovisnosti za većinu afričkih država kasnih 1950-ih i ranih 1960-ih godina, nisu odmah proizvele posebno ohrabrujuću klimu za regionalizam. Pojavile su se podjele između anglofonih i frankofonskih država, između radikala i umjerenih, te između susjeda koji su sada mogli osporiti općenito umjetne granice koje im je zavještao evropski kolonijalizam. Konačno, činilo se da je napetost uzrokovana izbijanjem krize u Kongu 1960. godine, na neko vrijeme gurnula afričke države u različite subregionalne grupacije, a ne u jedan sveobuhvatni entitet. Tijekom 1961. i 1962. godine, stvorene su tri takve grupe, poznate kao grupe Kazablanka, Brazavil i Monrovija. Međutim, 1963. godine donijeta je odluka da se takve postojeće grupe spoje u jednu instituciju, OAU. Ranije ideje koje je promovirao predsjednik Gane Nkrumah da radi na stvaranju afričke superdržave sa vlastitom vojskom, parlamentom i vladom ubrzo su napuštene u korist pragmatičnije koncepcije labavog udruživanja suverenih vlasti.

2.1. Organizacija afričkog jedinstva

OAU se razlikovala od drugih regionalnih struktura po tome što njeni glavni ciljevi nisu bili ni kolektivna bezbjednost ni težnja regionalnom integriranju. Umjesto toga, predstavljala je pokušaj postavljanja nekih općih principa – kao što su suverena jednakost, nemiješanje u unutarnje stvari, teritorijalni integritet, osuda političkih ubistava i subverzija, mirno rješavanje sporova i posvećenost emancipaciji preostalih kolonijalnih jedinica teritorije na kontinentu – koje su trebale upravljati odnosima među afričkim državama i pomoći razvoju osjećaja kolektivnog identiteta. Dodatna važna uloga bila je rad na oslobađanju preostalih afričkih zemalja kojima su upravljali režimi bijele manjine, u cilju čega je OAU osnovala komitet 1963. godine, zadužujući ga da pruži moralnu i materijalnu podršku oslobodilačkim pokretima i da djeluje diplomatski kako bi mogla osigurati međunarodnu legitimizaciju oružane borbe u UN-u i drugdje i izolovati manjinske režime (L.T. Kapungu, 1976:136). U tom cilju postigla je određeni uspjeh. Pomogla je u oblikovanju odgovora onih vanjskih sila koje su podržavale oslobodilačke borbe ili htjele pružiti humanitarnu pomoć naznačavajući koje borbe i pokrete smatra legitimnim. Također je

uspjela da stvar oslobođenja južne Afrike učini međunarodnim pitanjem kroz ponovljeni pritisak u UN.

U drugim oblastima OAU je imala, u najboljem slučaju, samo ograničen uspjeh. Mogla je pomoći u postizanju mirnog rješenja u sukobu između dvaju svojih članica, Alžira i Maroka, koji je izbio 1963. godine, ali su se drugi sukobi pokazali nerješivijima. Na primjer, 1964. godine izbile su ozbiljne borbe između Etiopije i Somalije zbog iredentističkih zahtjeva Somalije u Etiopiji. Iako su u ovom sukobu postojali periodi primirja, povremeno dogovaranih pod pokroviteljstvom OAU, borbe su nastavljene, a ponekad i intenzivirane. Slično je bilo i sa ogorčenim sukobom između Ruande i Burundija iz 1966. godine, gdje su izbjeglice s obje strane optužene za subverzivne aktivnosti preko granice. Ovo je bila klasična postkolonijalna situacija, koja je rezultat granica koje su presijecale plemenske oblasti, gdje OAU nije mogla učiniti ništa drugo osim da organizuje privremene prekide vatre. Posredovanje OAU bilo je od neke pomoći u rješavanju spora između Gabona i Ekvatorijalne Gvineje 1972. godine, ali ograničene vrijednosti u Čadu 1981–1983. godine. Općenito, međutim, postojao je značajan otpor da se dozvoli učešće OAU kod unutarnjih sukoba, iako su oni proizveli neke od najozbiljnijih kriza u regionu. Tako su stotine hiljada života izgubljene u Ugandi, Sudanu, Ruandi i Burundiju, a OAU nije mogla ništa učiniti osim stajati po strani i gledati. U nekim aspektima OAU je bila predstavljena još težim problemom u građanskom ratu u Nigeriji 1967-1970. godine, jer je ovdje sama OAU postala faktor, iako manji, u sukobu. U početku je savezna vlada Nigerije bila nepokolebljiva u odbijajući da dozvoli OAU čak i da razgovara o ratu jer je smatrala da bi to moglo ići na neki način u pravcu legitimiziranja otcijepljene države Biafre kao neovisnog entiteta, dok je rukovodstvo Biafra bilo jednako namjerno da ohrabri uključivanje OAU. Ali i ovdje su mnoge hiljade ubijene, a kriza je privukla pažnju svjetske štampe, tako da bi se OAU stavila na podsmijeh da je jednostavno ignorirala situaciju u Nigeriji. U tom slučaju, osnovala je Konsultativni komitet za Nigeriju. Prihvatanje raspada postojeće afričke države svi su vidjeli kao otvaranje Pandorine kutije kataklizmičkih razmjera i OAU je smatrala da u ovom slučaju nema izbora osim da reafirmiše ovaj princip. Ali to je dovelo u poziciju da mora podržati jednu stranu u građanskom ratu, što je neizbježno narušilo njene šanse za posredovanje. Do 1969. godine, strana iz Biafrana odbila je prihvatiti bilo kakvu ulogu OAU, dok je savezna vlada, nasuprot tome, insistirala da će prihvatiti samo posredovanje OAU. Tijekom perioda hladnog rata, afričke države su dijelile jedan zajednički cilj – okončanje aparthejda u Južnoj Africi – i također su, u određenoj mjeri, bile u

stanju da održe interes supersila za svoje poslove koristeći prednosti svoje konkurencije za utjecaj. Do 1990-ih godine, oba su faktora nestala, a u isto vrijeme opseg i krajnost problema sa kojima se Afrika suočava značajno su se povećali. Osamdesete godine prošlog stoljeća bile su svjedoci pada prihoda po glavi stanovnika, manje proizvodnje hrane po glavi stanovnika i manjeg udjela regiona na svjetskom tržištu izvoza (A. Adedeji, 1991:7). Unutarnji poredak se urušavao u sve većem broju zemalja. Korumpirane i nekompetentne vlade i sporadično uplitanje izvana dodatno su pogoršali situaciju. Štaviše, Afrika je očigledno bila u opasnosti da bude najveći gubitnik u procesu regionalizacije koji se odvija na drugim mjestima. Nekoliko pokušaja je učinjeno tijekom 1990-ih godina da se riješi ovaj posljednji problem. OAU je uspostavila Mehanizam za prevenciju, upravljanje i rješavanje sukoba 1993. godine, ali uprkos retoričkoj podršci za prebacivanje veće odgovornosti za očuvanje mira na regionalne organizacije, glavne sile nisu bile spremne pružiti neophodnu potporu i podršku koja bi bila potrebna da se omogući OAU da preuzme značajniju ulogu. Slično tome, koraci ka ekonomskoj integraciji, posebno stupanje na snagu Afričke ekonomske zajednice (AEC) 1993. godine, uspostavljene Ugovorom iz Abudže iz 1991. godine, postigli su relativno malo deset godina kasnije. AEC, koji se smatrao ekonomskim krilom OAU, predviđao je napredak u periodu od 34 godine ka punoj ekonomskoj uniji, kroz šest faza, od kojih je prva uključivala jačanje postojećih subregionalnih ekonomskih zajednica i uspostavljanje novih tamo gdje nisu postojale. Međutim, pregled napretka iz 1999. godine zaključio je da postoje sumnje da li je čak i ovaj relativno skroman cilj prve faze postignut. Jedan inherentan problem u regionu je da postoji znatan prostor za sumnju da li Afričke zemlje, uglavnom siromašni primarni proizvođači koji se u nekim slučajevima suočavaju sa značajnim geografskim preprekama između sebe, mogu biti prirodni trgovinski partneri.

Do kraja vijeka OAU je usvojila oko 20 sporazuma i dogovorila još stotine saopštenja i deklaracija. Teško je odoljeti zaključku da su oni donijeli nešto više od riječi u suočavanju sa sve očajnijom situacijom u Africi. Svojevremeno su afrički lideri bili u mogućnosti da za probleme svojih zemalja okrive naslijeđe kolonijalizma i nastavak neoimperijalističke prakse zapadnih sila. Iako su obje optužbe imale određenu mjeru valjanosti, glavne zapadne sile i međunarodne organizacije kojima su dominirale, kao što je Svjetska banka, shvatile su ih kao nešto više od alibija za loše upravljanje od strane samih afričkih država. U tom duhu niz vodećih afričkih država pristao je 2001. godine na inicijativu poznatu kao Novo partnerstvo za razvoj Afrike

(NEPAD), sveobuhvatni program osmišljen da se suoči sa sve većom marginalizacijom Afrike suočenoj s globalizacijom. U središtu ovog programa bio je dogovor afričkih lidera da se upuste u unutarnje reforme osmišljene da promoviraju dobro upravljanje, kao i da uspostave regionalni mehanizam za prevenciju, upravljanje i rješavanje sukoba, u zamjenu za novu posvijećenost razvijenog svijeta da pomogne Africi u ovim nastojanjima: obaveza koju je Grupa osam preuzela na svom sastanku u junu 2002. godine. Program NEPAD uključivao je zamjenu OAU novom organizacijom pod nazivom Afrička unija (AU), koja je također nastala 2002. godine.

2.2. Afrička unija

Ustav AU predviđa mnogo ambiciozniju organizaciju od njene prethodnice, sa dalekosežnim ovlastima da intervenira u slučaju 'teških okolnosti' kao što su ratni zločini ili genocid u državi članici, zajedno sa zajedničkom odbrambenom politikom i snažan naglasak na demokratiji, ljudskim pravima i vladavini prava. Njene institucije bi uključivale ne samo Skupštinu šefova država i vlada, Komitet stalnih predstavnika i sekretarijat, koji bi se nazvali Komisija, već i izabrani parlament, sud pravde i Ekonomsko, socijalno i kulturno vijeće koje bi davalo snažnu zastupljenost grupama civilnog društva. Skepticizam prema AU nije bio ograničen samo na ciničnije elemente zapadnih medija. Mnoge afričke nevladine organizacije smatrale su malo vjerojatnim da će nova organizacija uspjeti natjerati neke vlade od duboko ukorijenjene korupcije, dok su druge, također, strahovale od stepena do kojeg će NEPAD jednostavno gurnuti Afriku dalje na putu strukturnog prilagođavanja MMF-a/Svjetske banke. Vjerovali su da je više doprinijela problemima Afrike nego što ih je riješila. Libijski vođa pukovnik Gadafi, koji je preuzeo vođstvo u promoviranju AU, koju je vidio kao potencijalno sredstvo za širenje libijskog utjecaja na kontinentu, također se zalagao za održavanje tradicionalne anti-zapadne retorike u novoj organizaciji, umjesto da je čini sredstvom za partnerstvo sa Zapadom, kako je predviđeno u NEPAD-u. Ako, međutim, ambiciozniji aspekti AU predstavljaju trijumf nade nad iskustvom, organizacija također može predstavljati poslednju šansu kontinenta da izađe iz začaranog kruga neumoljivog propadanja.

2.2.1. Savjet za mir i bezbjednost

Savjet za mir i bezbjednost (engl. Peace and Security Council) je Izvršni organ Afričke unije. Osnovan je protokolom o osnivanju (Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union) donetim 9. 7. 2002. godine. Po ulozi i nazivu sličan je regionalnoj verziji Vijeća sigurnosti UN. Ima 15 članova: pet se bira na tri godine, a deset na dve godine. Prilikom izbora vodi se računa o pravičnoj zastupljenosti raznih dijelova Afrike (Južna Afrika, Istočna Afrika, Centralna Afrika, Zapadna Afrika i Severna Afrika).

Uloga Savjeta je da se stara o obezbeđenju mira, bezbjednosti i stabilnosti u Africi; da predviđa i sprječava sukobe; da unaprjeđuje i ostvaruje izgradnju mira i obnovu posle sukoba; da usklađuje napore na kontinentu radi sprječavanja međunarodnog terorizma i borbe protiv istog; da razvija zajedničku odbrambenu politiku; da promovira i ohrabruje demokratsku praksu, vladavinu prava, zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i sl.

2.3. Istočnoafrička zajednica

Istočnoafrička zajednica (engl. East African Community, EAC) je regionalna organizacija u istočnoj Africi koju čine 6 država članica: Kenija, Uganda, Tanzanija, Burundi, Ruanda i Južni Sudan. Cilj Istočnoafričke zajednice je unapređenje ekonomske integracije i političke suradnje među državama članicama, te stvaranje zajedničkog tržišta i slobodnog protoka ljudi, robe, usluga i kapitala. Organizacija se također fokusira na poboljšanje kvalitete života stanovnika regije kroz razvoj infrastrukture, industrije i turizma. Istočnoafrička zajednica je osnovana 1967. godine, ali je rasformirana 1977. godine zbog političkih razlika među državama članicama. Obnovljena je 1999. godine, a od tada se razvija u jedan od najbrže rastućih ekonomskih blokova u Africi. Glavna tijela Istočnoafričke zajednice su Samit država članica, Ministarsko vijeće i Sekretarijat. Države članice dijele zajednički proračun i usklađuju svoje politike u različitim područjima, uključujući trgovinu, industriju, poljoprivredu, turizam, infrastrukturu, sigurnost i ljudska prava.

2.3.1. Istočnoafrički sud pravde

Istočnoafrički sud pravde (engl. East African Court of Justice, EACJ) je sud osnovan kao jedno od tijela Istočnoafričke zajednice (EAC), regionalne organizacije u istočnoj Africi. Sud je osnovan u cilju osiguravanja ujednačenog tumačenja i primjene prava u državama članicama Istočnoafričke zajednice. Sud se sastoji od tri sudska vijeća: Ustavnog suda, Sudskog vijeća i Apelacijskog suda. Ustavni sud odlučuje o pitanjima ustavnosti i tumačenju Ugovora o osnivanju Istočnoafričke zajednice, dok Sudsko vijeće ima nadležnost za rješavanje sporova između država članica, privatnih osoba i organizacija koje djeluju unutar Istočnoafričke zajednice. Apelacijski sud se bavi žalbama na odluke Sudskog vijeća. Sud ima sjedište u gradu Arusha, u Tanzaniji, i ima jurisdikciju nad svim državama članicama Istočnoafričke zajednice. Sud može odlučivati o pitanjima kao što su trgovina, radna prava, okoliš, ljudska prava i pitanja koja se tiču interpretacije i primjene Ugovora o osnivanju Istočnoafričke zajednice. Odluke Istočnoafričkog suda pravde su obvezujuće za države članice Istočnoafričke zajednice, a Sud ima i ovlasti da izriče sankcije u slučaju nepoštivanja njegovih odluka. Sud također ima važnu ulogu u osiguravanju vladavine prava i unapređenju regionalne integracije u istočnoj Africi. Istočnoafrički sud pravde (engl. East African Court of Justice, EACJ) počeo je s radom u siječnju 2001. godine, nakon što je Ugovor o osnivanju Istočnoafričke zajednice (EAC) izmijenjen kako bi se omogućilo stvaranje suda.

2.4. ECOWAS

U Africi je, također, osnovano nekoliko subregionalnih organizacija, uključujući Uniju arapskog Magreba i Južnoafričku zajednicu za razvoj. Daleko najveća od njih je Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država (ECOWAS), koja se sastoji od 16 država sa ukupnom populacijom od skoro 200 miliona, uključujući i frankofone i anglofone zemlje. Ovo je osnovano 1975. godine sa ciljem da se prilično brzo napreduje do zone slobodne trgovine i konačno do pune ekonomske unije. Postigla je nekoliko uspjeha, uključujući udvostručenje trgovine unutar podregije – ali samo sa vrlo niske osnove od 3 posto ukupne trgovine – i bila je u mogućnosti da finansira nekoliko zajedničkih projekata kao što je izgradnja puteva. Međutim, generalno gledano, njegova dostignuća su ogromna distanca od optimistične retorike koja je pratila njegovo formiranje. Zapadna Afrika je bila među najnestabilnijim regionima na svijetu, a ECOWAS nije

imao gotovo nikakav utjecaj na ekonomske i bezbednosne probleme svojih članica. On se jeste uključio u unutarnje sukobe Liberije i Sjeverne Leonea preko svojih mirovnih snaga, Grupe za praćenje ekonomske zajednice (ECOMOG), ali je to izazvalo zabrinutost, posebno u frankofonoj Africi, o hegemonističkim ambicijama Nigerije u regionu. U tom slučaju, angažman UN-a je bio potreban da bi se došlo do rješenja oba sukoba, ali su 2002. godine Nigerija i Gana pozvale na dalju vojnu integraciju i jačanje mirovnih sposobnosti u regionu. Izvršni izvještaj ECOWAS-a iz 2000. godine iskreno se bavio razlozima neuspjeha organizacije da postigne bilo koji od svojih ciljeva. Među ostalim faktorima, identificirao je političku nestabilnost i loše upravljanje, lošu infrastrukturu praćenu nedostatkom političke volje i lošom ekonomskom politikom, neuključivanje civilnog i privatnog sektora, i postojanje previše organizacija, kao i propuste same organizacije. Nažalost, takva lista bi se mogla primijeniti na većinu drugih afričkih regionalističkih poduhvata. Nije bilo iznenađujuće da je, kada je izbio građanski rat u Obali Slonovače 2002. godine, vlada odbila početne ponude pomoći ECOWAS-a.

3. AZIJA

Azijski regionalizam u dvadeset godina nakon Drugog svjetskog rata bio je ograničen i u određenoj mjeri eksterno promoviran, kao u slučaju Organizacije sporazuma jugoistočne Azije (SEATO), strateškog saveza formiranog između Pakistana, Tajlanda i Filipina zajedno sa SAD i drugim zapadnim silama, 1954. godine. Na indijskom potkontinentu, izgledi za regionalizam bili su ograničeni stalnim neprijateljstvom između Indije i Pakistana, iako su obje države, zajedno s manjim državama subregije, uspjele da se okupe kako bi formirale Južnoazijsko udruženje za regionalnu suradnju (SAARC) 1985. godine. Ovo je sebi postavilo prilično široke i opće ciljeve promoviranja blagostanja i ekonomske, socijalne i kulturne suradnje, ali je, realno u datim okolnostima, isključilo iz razmatranja „bilateralna i sporna pitanja“. Dok se indo-pakistanska konfrontacija nastavljala, od SAARC-a su se mogla očekivati samo skromna postignuća, iako je postigao napredak u smanjenju nekih carina, te je početkom 2002. godine, uprkos vrlo visokim tenzijama uključujući prijetnju nuklearnim ratom između regionalnih supersila, došlo do u mogućnosti da zatraži nacrt okvira sporazuma za zonu slobodne trgovine.

3.1. ASEAN

Jugoistočna Azija je bila svjedok jednog od obećavajućih eksperimenata u regionalnoj organizaciji izvan Evrope u obliku Asocijacije nacija jugoistočne Azije (ASEAN), osnovane Bangkočkom deklaracijom 1967. godine. Indonezija, Malezija, Filipini, Singapur i Tajland su bili osnivači, Brunej (1984.), Vijetnam (1995.), Laos i Mijanmar (1997.) i Kambodža (1999.), koji su se pridružili mnogo kasnije. ASEAN je formiran tijekom perioda regionalnih tenzija izazvanih Vijetnamskim ratom i perioda političkih previranja i ekstremizma u Kini poznatog kao Kulturna revolucija. ASEAN je tako nastao kao odgovor na razne vanjske prijetnje i namjerno je izbjegavao uspostavljanje više od najminimalnijih institucionalnih struktura ili definiranje svojih ekonomskih ciljeva na druge načine osim u najjasnijim i najfleksibilnijim terminima. Prvih osam godina njegovog postojanja bilo je nešto više od „simboličkih” dostignuća. To je u velikoj mjeri odražavalo njegove reaktivne i negativne osnove. Za razliku od EU, koja je od svojih ranih godina imala zajedničku viziju politički i ekonomski integriranog regiona, ASEAN je u suštini bio pokušaj da se odagnaju spoljne prijetnje, posebno od komunizma, pokazujući solidarnost. Upravo je ta zajednička nit antikomunizma dovela do prvog velikog razvoja ASEAN-a kada je kolaps (nekomunističkih) vlada u Kambodži i Južnom Vijetnamu doveo do straha od revolucionarnih aktivnosti koje su predvodili komunisti unutar ASEAN-a i na Baliju. Održan je samit početkom 1976. godine na kojem je odlučeno da se nastavi sa suradnjom ASEAN-a na gotovo svim frontovima. Potpisana su dva velika dokumenta - Ugovor o prijateljstvu i suradnji poziva na međusobno poštivanje i nemiješanje u unutarnje stvari jednih drugih i mirno rješavanje sporova, a Deklaracija o suglasnosti pozvala je na suradnju u ekonomskom razvoju i uspostavljanju 'Zone mira, slobode i stabilnosti' (ZOPFAN). Glavni naglasak je bio na ekonomskoj suradnji, posebno na liberaliziranju trgovine unutar ASEAN-a i razvoju velikih industrijskih projekata ASEAN-a. Međutim, 1979. godine sporazumom o preferencijalnim trgovinskim aranžmanima (PTA) moglo se odlučiti samo o minimalnim sniženjima tarifa. Trgovina unutar ASEAN- a ostala je ispod 20 posto, a samo su dva od predviđenih pet velikih industrijskih projekata dogovorenih na Baliju zapravo ostvarena. Postoji mnogo razloga za to, uključujući dugotrajne animozitete među članicama ASEAN-a i značajne razlike u nivoima ekonomskog razvoja i nacionalnog bogatstva: BDP Singapura po glavi stanovnika je 100 puta veći od Kambodže i Vijetnama. Ali glavni faktor je opći nedostatak volje u ASEAN-u da se odmakne od postojećih protekcionističkih stavova u nekim većim državama.

Tijekom 1980-ih i ranih 1990-ih godina većina članica ASEAN-a imale su stope ekonomskog rasta od oko 6 posto. Oni su također iskusili period koji je bio relativno bez vrsta bezbjednosnih pitanja koja su dominirala 1950-im i 1960-im godinama. To je navelo neke da proglaše postojanje „puta ASEAN-a” ka ekonomskom prosperitetu i političkoj stabilnosti koji je bio zasnovan na „azijskim vrijednostima”. ASEAN je bio u stanju uživati u reflektiranoj slavi visokih stopa ekonomskog rasta svojih članica i tvrditi da su ASEAN-ova fleksibilnost, nejasnost svrhe i nedostatak jakih institucija sami po sebi atributi 'ASEAN-ovog puta'. Sličan naglasak na neformalnosti nalazio se u nekoliko drugih regionalnih i subregionalnih inicijativa tijekom 1980-ih i ranih 1990-ih godina, kao i međuregionalnih foruma. Jedan od njih, inspiriran ASEAN-om, bio je Regionalni forum ASEAN-a (ARF), osnovan 1994. godine.

Australijska inicijativa koja bi se, također, mogla smatrati primjerom 'ASEAN-ovog puta' bila je formiranje Azijsko-pacifičke ekonomske suradnje (APEC) 1989. To uključuje Australiju, Brunej, Kanadu, Čile, Kinu, Tajvan, Hong Kong, Indoneziju, Japan, J. Koreju, Maleziju, Meksiko, Novi Zeland, Papua Novu Gvineju, Filipine, Singapur, Tajland i SAD. Države ASEAN-a su isprva bile zabrinute zbog mogućnosti da takvom grupom dominiraju njeni članovi koji govore engleski, a 1990. godine su formirale, sa ostalim azijskim članicama APEC-a, Istočnoazijski ekonomski kokus (EAEC), kako bi se suprotstavile ovoj mogućnosti. APEC je prvobitno bio zamišljen prvenstveno kao forum za ekonomski dijalog, ali su SAD odlučile 1993. godine da vrše pritisak na liberaliziranje trgovine i investicija unutar APEC-a. Cilj punog liberaliziranja do 2020. godine postavljen je 1994. godine, iako je – u skladu s 'načinom ASEAN-a' – postojala znatna nejasnoća oko toga kako se taj cilj trebao ispuniti, pa čak i oko toga šta je to značilo u praksi (J.A. Fankel, 1996:265). APEC je prvenstveno funkcionirao kao okvir umrežavanja za privatni i javni sektor, pri čemu prvi dominira, ali s državom koja ima ključno koordinirajuću i legitimirajuću ulogu. Međutim, drugi su tvrdili da je vrijednost APEC-a došla u ozbiljno pitanje među njenim azijskim članicama nakon ekonomskog kolapsa u jugoistočnoj Aziji 1997. godine, pri čemu se posebno nije dopao američki pritisak na slobodniju trgovinu. Djelomično vođen novom regionalističkom dinamikom i imperativima, sam ASEAN je počeo da se pomjera ka jasnijem programu ciljeva zajedno sa većim institucionaliziranjem tijekom ranih 1990-ih godina. Na četvrtom samitu ASEAN-a, u Kuala Lumpuru u januaru 1992. godine, postojala su dva značajna ekonomska sporazuma, iako su oba bila znatno razvodnjene verzije prvobitnih prijedloga. Prvi od njih bio je 'Okvirni sporazum o jačanju ekonomske suradnje

ASEAN-a'. Ovo ima svoje porijeklo u filipinskom prijedlogu za široki, ali loše definirani ekonomski sporazum ASEAN-a. On obavezuje članice ASEAN-a da ojačaju suradnju u određenim sektorima, uključujući trgovinu, industriju, transport, komunikacije, finansije i bankarstvo. Također, omogućava subregionalna područja rasta kako unutar ASEAN-a tako i između država koje nisu članice ASEAN-a, kao što je trokut rasta Singapura koji povezuje Singapur, Johor (Malezija) i provinciju Riau (Indonezija). Sporazum omogućava dvije ili više članica ASEAN-a da započnu međusobnu ekonomsku suradnju i da ne moraju čekati dok sve članice ne budu spremne. Druga mjera dogovorena u Kuala Lumpuru bila je stvaranje zone slobodne trgovine ASEAN-a (AFTA), u početku na period od 15 godina koji se završava 2008. godine, a kasnije izmijenjen na samo deset godina. Suština AFTA-e je obaveza da će tarife na svu robu sa 40 posto ili više sadržaja ASEAN-a pasti na 0-5 posto. Međutim, uvažavajući značajne razlike u nivoima razvoja unutar ASEAN-a, članice su trebale smanjiti tarife različitim brzinama. U narednim godinama ovaj program je proširen na necarinske barijere i kvantitativna ograničenja i proširen na trgovinu uslugama, a razgovaralo se i o mogućnosti stvaranja zone slobodnog ulaganja. Sporazumom je omogućeno isključivanje proizvoda pod trima okolnostima: 'privremeno isključenje', gdje je tarifa smanjenja mogu biti odložena na kratak period kako bi se zaštitila lokalna industrija; 'osjetljivi poljoprivredni proizvodi'; i 'opći izuzeci', gdje država vjeruje da se radi o pitanjima nacionalne bezbjednosti, javnog morala, zaštite ljudskog, životinjskog i biljnog svijeta ili predmeta visoke kulturne vrijednosti.

ASEAN se od samog početka suočavao s nekim očiglednim problemima, od kojih su mnogi pogoršani proširenjem. Njeno članstvo obuhvata dvije najbogatije države, Bruneje i Singapur, kao i nekoliko najsiromašnijih; politički raspon se proteže od više ili manje funkcionalnih demokratija do tajnovitog diktatorskog slučaja Mjanmara; kulturno postoji značajan broj muslimana, kršćana, budista, hinduista i komunista. Takve razlike, u najmanju ruku, dovode u sumnju tvrdnje o 'azijskim vrijednostima' i 'na putu ASEAN-a'. Ako je region do sada izbjegavao ekstreme raspada države i unutarnjeg nasilja koji su sve češći u Africi, taj uspjeh je testiran do krajnjih granica u Indoneziji. Općenito, ASEAN nije bio u stanju da djeluje kolektivno suočen s ozbiljnim problemima, kao što su ekonomska kriza, ozbiljan toksični smog koji je obavio Indoneziju 1997-1998., državni udar u Kambodži 1997., ubilački napad indonežanske vojske divljanje kada je morala da napusti Istočni Timor 1999. godine, kao i nastavak represije vlade Mjanmara. Pojedine članice ASEAN- a, ako još uvijek nisu organizacija

kao takva, marginalno su se odmaknule od prećutnog dogovora da članice ASEAN-a ne bi trebale međusobno kritizirati unutarnje stvari. Međutim, pokušaj Tajlanda i Filipina 1998. godine da zamjene strogi princip ASEAN-a o neintervenciji s novom formulom 'fleksibilnog angažmana', koji bi, u suštini, omogućio konstruktivnu kritiku stanja ljudskih prava u zemlji, naišao je na neuspjeh jer je usvojena mnogo slabija formulacija - pojačana interakcija. Čak i to područje koje je, barem do 1997. godine, izgledalo kao najjasniji dokaz uspjeha ASEAN-a – ekonomski rast – dovedeno je u pitanje, pri čemu neki vide slobodnu trgovinu u suštini kao zapadnjačku agendu, a neki pozivaju na veće finansijsku nego komercijalnu integraciju, s obzirom da je kriza bila ozbiljno pogoršana nedostatkom likvidnosti i bankarskim nedostacima. Japan je, također, promovirao ideju većeg monetarnog integriranja. Ipak, u ovom trenutku, slobodna trgovina se pojavljuje kao jedna od jasnih uspješnih priča ASEAN-a i na kojoj će se vjerovatno graditi u narednih nekoliko godina. Na samitu ASEAN-a u novembru 2002. godine u principu je dogovoreno sveobuhvatno ekonomsko partnerstvo između Japana i ASEAN-a, uključujući trgovinu i finansijske usluge, informatičku tehnologiju i ljudske resurse, dok je na istom sastanku zaključen okvir za razvoj zone slobodne trgovine sa Kinom.

4. REGIONALNO ORGANIZIRANJE U AMERICI

Regionalistička arhitektura u Americi kreće se od jedne sveobuhvatne organizacije, Organizacije američkih država (OAS), do brojnih subregionalnih organizacija i značajne inicijative za područje slobodne trgovine, Sjevernoameričke zone slobodne trgovine (NAFTA). Nije pretjerano reći da je historija OAS-a i općenito regionalne integracije u Latinskoj Americi u velikoj mjeri identična s historijom tamošnje politike SAD-a i odgovora Latinske Amerike. Ali uz ovu središnju temu (i donekle njen aspekt) pojavila se još jedna: potraga za posebnim latinoameričkim identitetom.

Tenzije između američkih ciljeva u hemisferi i latinoameričkih težnji za vlastitim regionom mogu se promatrati kao dio fundamentalnijeg sukoba između dva skupa ideja, koje jedan autor naziva 'unilateralizmom' i 'multilateralizmom' (G. Pope Atkns, 1977:308). Najpoznatiji rani izraz 'unilateralističke' ideje bila je Monroeova doktrina iz 1823. godine, u kojoj je predsjednik Monroe proglasio poseban interes SAD-a za hemisferu u cjelini i odlučnost da se iz nje isključi evropski utjecaj. Otprilike u isto vrijeme kad i Monroeova izjava, Simon Bolivar je predlagao jednu verziju multilateralističke ideje: uniju bivših španskih kolonija Južne Amerike

(M. Margaret Ball, 1969:5). Druga verzija multilateralizma bio je koncept Pan-američke unije, koji se prvi put pojavio u 1880-ih godina i koji je bio porijeklo današnje OAS. Pan-amerikanizam su prvi put promovirale SAD na prvoj međunarodnoj konferenciji američkih država, 1889. godine, čiji su ciljevi bili promoviranje arbitraže kao sredstva za rješavanje sporova, kao i razvoj ekonomskih odnosa između dotičnih zemalja. To je bio i cilj osnivanja prve regionalne organizacije, Međunarodne unije američkih država (1890.), čija je svrha bila prikupljanje i širenje komercijalnih informacija. Međutim, kao glavno mjesto okupljanja svih država Amerike, četverogodišnje ili petegodišnje konferencije Međunarodne unije, također su predstavljale forum za izražavanje latinoameričkog protivljenja američkom preuzimanju općeg prava na intervenciju u pitanja Latinske Amerike. Zaista, pritisak svojih južnih susjeda bio je dovoljno velik da SAD formalno prihvate princip neintervencije na dvije Panameričke konferencije, 1933. i 1936. godine (G. Pope Atkins, 1977:322). Uslijedio je period značajne suradnje, koja je dostigla vrhunac tijekom Drugog svjetskog rata, a želja da se to nastavi nakon rata dala je veliki potjecaj formiranju OAS-a. Zemlje Latinske Amerike su, također, željele staviti svoj poseban odnos sa SAD na posebnu organizacionu osnovu kako bi spriječile da taj odnos bude podređena američkim globalnim interesima u novoformiranim UN. To su, u velikoj mjeri, bili napori latinoameričkih država na Konferenciji u San Francisku koja je rezultirala članovima 51, 52 i 53 Povelje UN-a, ohrabrujući regionalne organizacije da imaju značajnu ulogu u rješavanju lokalnih sporova.

4.1. OAS

Povelja OAS-a odražavala je različite brige njenih članova. Na primjer, princip neintervencije je čvrsto sadržan u članovima 15 do 20. Oni zabranjuju ne samo vojno interveniranje, već i "bilo koji drugi oblik miješanja ili pokušaj prijetnje protiv ličnosti države ili njenih političkih, ekonomskih i kulturnih elemenata". Ovo je jasna, iako indirektna, izjava široko rasprostranjenog latinoameričkog straha da bi mogla nastati ovisnost SAD na druge načine od uobičajenih političkih. Jednako, međutim, zabrinutost SAD se ogleda u različitim afirmacijama principa predstavničke demokratije i individualne slobode. U drugim aspektima, Povelja je bila široko proklamiranje širokog spektra navodno zajedničkih vrijednosti i uvjerenja koja su praktički besmislena kao vodiči za djelovanje – izjave, na primjer, da 'obrazovanje naroda treba biti usmjereno ka pravdi, slobodi i miru', ili da je 'duhovno jedinstvo kontinenta zasnovano na

poštivanju kulturnih vrijednosti američkih zemalja i zahtijeva njihovu blisku suradnju za visoku svrhu civilizacije'.

Tijekom prvih dvadeset godina svog postojanja OAS je pokazala skroman uspjeh u očuvanju mira i mirnom rješavanju, a oko 40 sporova je riješeno njenom mašinerijom. Koristila je čitav niz tehnika i instrumenata dostupnih međunarodnim organizacijama u ove svrhe, uključujući činjenice-pronalaženje misija, diplomatija iza kulisa od strane generalnog sekretara OAS-a, posredovanje, diplomatski pritisak i, u slučaju Dominikanaca 1960. godine, ekonomske sankcije. Sporovi u kojima je OAS pomogla da se smanje tenzije uključivali su sukobe između Kostarike i Nikaragve (1948–1949), Dominikanske Republike i Haitija (1949–1950), Kube i Gvatemale (1950), Kostarike i Nikaragve (1955–1956), Hondurasa i Nikaragve (1957), Paname i Kube (1959), Dominikanske Republike i Haitija (1963–1965), El Salvadora i Hondurasa (1969), Kostarike i Nikaragve (1977), Perua i Ekvadora (1981), Kolumbije i Venecuele (1988) i Trinidad i Venecuele (1989). Također je nadgledao dogovore o prekidu vatre u Nikaragvi nakon završetka tamošnjeg građanskog rata 1989. godine, a na sličan način je bio uključen u unutarnje sukobe u Surinamu (1991.) i Haitiju (1992.). Međutim, SAD su ignorirale OAS kada su intervenirale u Panami 1989. godine. Nekoliko ranijih sporova je delomično riješeno naporima Interameričkog komiteta za mir, koji je OAS osnovala u tu svrhu, ali 1956. godine ovlasti ovog tijela su ozbiljno sužene kada je odlučeno da ono ne može poslati istražnu misiju na mjesto spora osim ako ga obje strane ne pozovu na to. Napori OAS u očuvanju mira i izgradnji mira vjerovatno su bili najuspješniji tamo gdje je organizacija, u suštini, nudila izlaz sa minimalnim gubitkom obraza za dvije strane koje zapravo nisu htjele podići nivo napetosti među njima. Međutim, on je nesumnjivo odigrao korisnu, iako ponekad skromnu ulogu u oblastima kao što su izgradnja povjerenja, smanjenje napetosti i održavanje mira. OAS je od samog početka bila značajno pogođena hladnoratovskom agendom SAD. Nju je, na primjer, u nekoliko navrata koristio Vašington kako bi pomogao legitimiziranju intervencija protiv ljevičarskih režima u regiji, kao u slučaju Gvatemale 1954. godine, kada je vladu zbacila invazijska sila prognanika koje podržava SAD, ili Dominikanska Republika 1965. godine, kada se činilo da će revolucionarna grupa tamo dobiti vlast. Najveća zabrinutost SAD, međutim, bio je komunistički režim Fidela Kastro na Kubi. SAD nisu mogle dobiti podršku od ostalih američkih zemalja za zajedničku intervenciju, ali je u januaru 1962. godine osigurala OAS pristanak na ekonomske sankcije protiv Kube zbog aktivnosti ove druge u podršci gerilcima u Venecueli. Dalje

diplomatske i ekonomske sankcije protiv Kube izglasane su 1964. i 1967. godine, iako nekoliko članova OAS-a nije glasalo za sankcije, a Meksiko je odbio da ih uvede.

Kraj hladnog rata izazvao je preispitivanje od strane SAD svoje buduće uloge i interesa u regiji. U junu 1990. godine, George Bush je pokrenuo Inicijativu Enterprise for the Americas (EAI), koja je predložila otpis dijela duga američkim agencijama, korake za povećanje stranih investicija i konačno stvaranje zone slobodne trgovine koja bi pokrivala cijelu hemisferu. Organizacija je 1991. godine donijela Rezoluciju 1080 kojom se obavezuje na odbranu i promociju predstavničke demokratije i ljudskih prava u region i izrazila čvrstu odlučnost da podstakne proces obnove OAS-a kako bi on bio efikasniji i korisniji. Rezolucija 1080 se pozivala četiri puta, u vezi s Haitijem (1991.), kada je dovela do embarga zemlji; Peru (1992), kada je diplomatski pritisak omogućio OAS-u da nadgleda tamošnje izbore; Gvatemala (1993), kada je OAS osudio suspenziju ustavne demokratije; i Paragvaj (1996), kada je Organizacija dala podršku predsjedniku kada mu je zaprijetilo vojno preuzimanje vlasti. OAS je, također, poslala više od trideset misija za posmatranje izbora od 1990. godine. Izmjena Povelje je dogovorena 1992. godine, kojom se Generalna skupština OAS-a, dvotrećinskim glasanjem, ovlašćuje da isključi svaku državu članicu čija je demokratski konstituisana vlada zbačena silom. 1996. godine OAS je uspostavila Međumeričku konvenciju protiv korupcije – prva regija koja je uspostavila takvu instituciju. Koraci su također preduzeti 1997. godine da se ojača Interamerički sud za ljudska prava dajući mu veću finansijsku i administrativnu slobodu od Organizacije u cjelini. Glavni značaj takvog razvoja događaja je da su oni podrazumijevali jasan pomak od striktno primjene principa neintervencije, koji je do sada bio kamen temeljac OAS-a.

Južna Amerika je postigla prilično manji napredak u svom nastojanju za ekonomskim razvojem: tačka dnevnog reda OAS-a od samog početka. Neizbježno je težnja regije ka razvoju bila neraskidivo isprepletena sa njegovim dvosmislenim odnosom sa SAD – i neophodnim podržavaocem i potencijalnim eksploatatorom. Ova dvosmislenost bila je prisutna u šemi Alijanse za napredak predsjednika Kennedyja, pokrenutoj 1961. godine. Ovo je bio ambiciozan dvogodišnji program čiji su ciljevi uključivali ne samo ubrzani ekonomski rast, već i unutarnje političke, društvene i ekonomske reforme, ali uz pomoć SAD-a u vezi sa opženitom antikomunističkom politikom u regiji. Ovo je podiglo status Ekonomskog i socijalnog vijeća OAS-a i uključilo, kao krajnji cilj, ekonomsku integraciju Latinske Amerike. Oni su, također, zamijenili gotovo zamrlu Međumeričku konferenciju Generalnom skupštinom, koja se sastajala

svake godine i čije su ovlasti pojačane. Atmosfera više konfrontacije u trećem svijetu tijekom 1970-ih godina, navela je neke latinoameričke države da predlože uklanjanje izmjene Povelje OAS-a, kojima bi se proglasio princip „kolektivne ekonomske bezbjednosti“ i sankcije protiv „ekonomske agresije“. Razumljivo, možda je Vašington odolijevao takvim zahtjevima.

4.1.1. Međuamerička komisija za ljudska prava - IACHR

Međuamerička komisija za ljudska prava (Inter-American Commission on Human Rights, IACHR) je organizacija koja djeluje u sklopu Organizacije američkih država (OAS). Osnovana je 1959. godine sa sjedištem u Vašingtonu, D.C. i zadužena je za promociju i zaštitu ljudskih prava u zemljama članicama OAS-a. IACHR ima mandat da primi i istraži pritužbe na kršenja ljudskih prava, prati stanje ljudskih prava u zemljama članicama OAS-a, daje preporuke državama o unapređenju ljudskih prava, te pruža tehničku pomoć državama u izradi zakonodavstva i politika kojima se promoviraju ljudska prava. IACHR također ima mandat da podnese izvještaje o stanju ljudskih prava u zemljama članicama OAS-a, a njeni izvještaji se često koriste kao osnova za donošenje odluka i politika vezanih za ljudska prava. IACHR se sastoji od sedam članova koji su nezavisni eksperti za ljudska prava. Članovi su imenovani od strane Generalne skupštine OAS-a i služe četvorogodišnji mandat. Organizacija ima i svoju Sekretarijat, koji je zadužen za koordinaciju rada IACHR-a i pružanje podrške njenim aktivnostima.

4.1.2. Međuamerički sud za ljudska prava

Međuamerički sud za ljudska prava (Inter-American Court of Human Rights) je sud koji djeluje u sklopu Organizacije američkih država (OAS) i nadležan je za rješavanje sporova vezanih za kršenja ljudskih prava u zemljama članicama OAS-a. Sud je osnovan 1979. godine, a sjedište mu je u San Hoseu, u Kostarici. Sud ima mandat da primi tužbe pojedinaca, nevladinih organizacija i država koje tvrde da su njihova ljudska prava prekršena, te da donese odluke o ovim slučajevima. Sud može donijeti presudu protiv države koja je prekršila ljudska prava i naložiti državi da isplati odštetu žrtvama. Sud također može dati preporuke državama u vezi sa unapređenjem ljudskih prava, te pružati tumačenja i objašnjenja o međuameričkim sporazumima o ljudskim pravima. Međuamerički sud za ljudska prava ima sedam sudija koji su nezavisni i imenovani na četverogodišnji mandat od strane Generalne skupštine OAS-a. Sud može razmatrati

slučajeve samo nakon što su svi domaći pravni lijekovi iscrpljeni, a odluke suda su obvezujuće za države članice OAS-a koje su prihvatile njegovu nadležnost.

4.2. Subregionalizam

Period hladnog rata također je bio svjedok nekoliko regionalnih i subregionalnih pokušaja da se promovira slobodna trgovina i šire ekonomsko integriranje. U prvom valu regionalizma to je uključivalo jedanaestočlano Latinoameričko udruženje slobodne trgovine (LAFTA), koja je formirana 1960. ali zamijenjena Latinoameričkom integracijskom asocijacijom (LAIA) 1980. godine, petočlanim Andskim paktom, formiranim 1969. godine, petočlanom Organizacijom država Centralne Amerike (ODECA), formiranom 1951. godine i slijedi Centralnoameričko zajedničko tržište (CACM) 1960. godine. Ove institucije su imale samo ograničen uspjeh. Iako je CACM u početku doživio značajan rast trgovine, njegov napredak je prekinut 1969. godine ratom između dva njegova člana, El Salvadora i Hondurasa. Štaviše, dvije najsiromašnije zemlje, Honduras i Nikaragva, dobile su manje od ostalih u grupi, što je izazvalo mnogo neslaganja. U slučaju LAFTA-e, unutarregionalna spoljna trgovina porasla je nakon njenog uspostavljanja, ali samo na oko 10 posto ukupne trgovine u regionu. Kao i kod CACM-a, kruti i konzervativni stavovi kompanija u državnom vlasništvu težili su da multinacionalnim korporacijama u stranom vlasništvu pruže najveće mogućnosti i, u oba slučaja, postojala je nepravedna raspodjela koristi između bogatijih i siromašnijih članova. Andska grupa je pokušala da izbjegne neke od ovih problema, sa svojim navedenim ciljevima uključujući smanjenje ekonomskih nejednakosti među svojim članicama, i sa preferencijalnim tretmanom za Boliviju i Ekvador koji je zapravo preciziran u njenom sporazumu. Međutim, uvjerenje Čilea da je Grupa usvojila previše restriktivan kodeks za strane investicije dovelo je do njenog povlačenja 1976. godine. Generalno, sve ove organizacije patile su od suštinskih strukturnih slabosti, u smislu da su ekonomije njihovih članova bile konkurentne, a ne komplementarne, što je problem pogoršan činjenicom da su u mnogim slučajevima postojale ozbiljne geografske barijere za trgovinu. Štaviše, regija je i dalje imala tendenciju da se drži centralističkih i protekcionističkih stavova koji su kočili trgovinu, predispoziciju koja je pogoršana dužničkom krizom 1982. godine, što je dovelo do nove runde protekcionizma.

Amerika je bila u avangardi novog regionalizma. Do 1992. godine, udio Južne Amerike u ukupnom svjetskom izvozu pao je sa 12 posto u 1950. na samo 3,6 posto (W. Mattli, 1999:105).

Regionalistički poduhvati na drugim mjestima izazvali su (vjerovatno neopravdane) strahove da će Latinska Amerika još više izgubiti ako se ne uključi u process. Inicijative iz kasnih 1980-ih godina, uključivale su Ugovor o integriranju, suradnji i razvoju iz novembra 1988. godine između Brazila i Argentine, nakon čega je na kraju uslijedio Ugovor iz Asunciona u martu 1991. godine, kojim je stvoreno Zajedničko tržište juga (MERCOSUR), koje je, također, uključivalo Paragvaj i Urugvaj kao članice; Grupa tri, koju su formirale Kolumbija, Meksiko i Venecuela 1989. godine, nakon čega je uslijedio sporazum iz Karakasa iz 1993. godine, kojim je članstvo prošireno na Kostariku, El Salvador, Gvatemalu, Honduras, Nikaragvu i Panamu; i Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA), formiran 1994. godine između Kanade, Meksika i SAD. Bilo je i pokušaja da se udahne novi život postojećim subregionalnim aranžmanima, kao sa rebrendiranjem Andskog pakta u Andsku zajednicu 1996. godine.

4.3. MERCOSUR

Od njih su najznačajnije inicijative bile MERCOSUR i NAFTA. MERCOSUR je stupio na snagu 1. januara 1995. godine. Imao je četiri glavna cilja:

- liberaliziranje trgovine među svojim članicama i, po dogovoru, sa drugim državama i regionalnim organizacijama;
- stvaranje carinske unije sa zajedničkom eksternom tarifom, po šestomjesečnoj fazi do 2006. godine;
- koordinaciju ekonomskih politika; i
- suradnju u određenim specifičnim sektorima.

Uključeni su i različiti izuzeci kako bi se zaštitile ranjive industrije, posebno u manjim zemljama. Za razliku od ranijih napora na regionalnoj integraciji na kontinentu, institucionalna struktura predviđena za MERCOSUR bila je prilično minimalna. Treba napomenuti i da je MERCOSUR zamišljen kao odgovor na neoliberalnu agendu koju promoviraju glavne zapadne zemlje i institucije kojima oni dominiraju, kao što je Svjetska banka. Stoga je započeo svoj život s posvijećenošću 'otvorenom regionalizmu' u okviru cjelokupnog konteksta i pravila Svjetske trgovinske organizacije, a ne kao protekcionističko sredstvo. Na primjer, ukupna trgovina između EU i MERCOSUR-a se udvostručila u vrijednosti između 1990. i 1997. godine (J. Dauster, 1998:447).

Zemlje MERCOSUR-a su imale dramatičan rast u svojoj unutarregionalnoj trgovini, pri čemu je njihov udio u ukupnom izvozu porastao sa 8 na 21 posto između 1991. i 1996. godine, a nakon toga se povećavao sporije. Ograničeniji napredak dogodio se u drugim oblastima kao što je industrijska suradnja. Postojale su neke inherentne tenzije, koje su uglavnom proizašle iz činjenice da je Brazil, sa 79 posto ukupne populacije organizacije i 71 posto njenog BDP-a, bio manji od ostalih članica, uključujući svog dugogodišnjeg rivala, Argentinu. To je ometalo bližu i bržu integraciju, a također je imalo tendenciju da spriječi napore u političkoj i sigurnosnoj suradnji, kao i činjenica da je Argentina bila za američki projekat Zone slobodne trgovine Amerike (FTAA), koji je predložio predsjednik Clinton 1994. godine, dok Brazil nije bio. Međutim, dvije strane su 1996. godine uspjele postići dogovor o jačanju svoje političke suradnje, posebno u pogledu podrške demokratizaciji, a u Deklaraciji iz Rija iz 1997. godine MERCOSUR je proglašen 'strateškim savezom'. Ovo, međutim, imao je nešto više od retoričkog značaja: Argentina je odbila da podrži Brazil u jednom ključnom pitanju, njenoj kampanji da postane stalni član Vijeća bezbjednosti UN. Razdoblja ekonomske krize imaju tendenciju da predstavljaju najveći pritisak na zone slobodne trgovine, a Brazil i Argentina su doživjeli ozbiljan ekonomski pad i negativan ekonomski rast u 2000–2002., pri čemu je brazilski javni dug porastao na 240 milijardi dolara, a Argentina zapravo nije platila međunarodni komercijalni dug. Među nekim stranim investitorima je također postojala zabrinutost zbog izbora ljevičarskog predsjednika u Brazilu u oktobru 2002. godine, iako je brzo izjavio da je obnova MERCOSUR-a 'glavni prioritet naše vanjske politike' i pozvao na koordiniranu poljoprivrednu i industrijsku politiku, zajedno sa stvaranjem regionalne razvojne banke. Međutim, on je, također, izrazio jake rezerve prema projektu FTAA SAD-a.

4.3. NAFTA

NAFTA se u suštini može promatrati kao proširenje, na Meksiko, Kanada-SAD. Kao što joj ime govori, fokus NAFTA-e je u velikoj meri bazirana na trgovini, a ne na širem ekonomskom integriranju, iako se njene odredbe za uklanjanje barijera između tri zemlje, također, primjenjuju na ulaganja, i također je akcenat na zaštiti prava intelektualne svojine. Njegov sekretarijat je u suštini koordinaciono tijelo koje je odgovorno za nadgledanje složenih NAFTA-inih procedura za rješavanje trgovinskih sporova, koje obavezuju sporove koji se ne mogu riješiti posredovanjem ili pomirenjem da se izlažu pred panel stručnjaka iz privatnog

sektora, čije su odluke obavezujuće. NAFTA je bila i ostala kontroverzna. Neki su je kritizirali da je u suštini pokreću američki industrijski koncerni za eksploataciju jeftinijeg tržišta rada i tržišta koje je manje podložno ograničenjima okoliša. Ali tih godina je u samim SAD porastao pritisak da se Ugovor izmijeni na različite načine, uključujući i poljoprivredne tarife, koje su se postepeno eliminirale, protivno željama moćnih lobija sa obe strane granice. Međutim, ne može biti sporno da je NAFTA osnovana prvenstveno kao odgovor na američku agendu koja je uključivala povećanje vlastite trgovine, stvaranje organizacije koja je pomogla njenoj pregovaračkoj snazi u odnosu na EU i bavljenje problemom ilegalne imigracije iz Meksika.

4.4. Anska zajednica (Južna Amerika)

Andska zajednica (španjolski: Comunidad Andina, skraćeno CAN) je regionalna organizacija koja povezuje četiri države Južne Amerike: Boliviju, Kolumbiju, Ekvador i Peru. Zajednica je osnovana 1969. godine Ugovorom o kartaganskoj aneksiji u cilju promicanja ekonomskog razvoja i integracije tih četiriju zemalja. Ciljevi Andske zajednice uključuju slobodnu trgovinu, koordiniranje politika i mjera za ekonomski i socijalni razvoj, poboljšanje razine života i dobrobiti stanovništva u regiji te jačanje položaja zajednice u međunarodnim odnosima. Anaska zajednica ima širok spektar aktivnosti, uključujući osnivanje zajedničkog tržišta, stvaranje zajedničkih carinskih tarifa i propisa, poticanje slobodne trgovine i ekonomskog integriranja među državama članicama, promicanje investicija i tehnološke suradnje, te promicanje kulturne i obrazovne razmjene među članicama. Ona također ima zajedničke institucije za koordiniranje politika i mjera unutar zajednice, uključujući Andsku tajništvo i Andsku sudsku vlast. Ove institucije služe kao tijela koja provode dogovore i preuzimaju zajedničke akcije u cilju postizanja ciljeva zajednice. Iako je Anaska zajednica doživjela neke poteškoće u proteklim godinama, poput sporova oko carinskih tarifa, i dalje se smatra važnom regionalnom organizacijom u Južnoj Americi.

4.4.1. Sud pravde Andske zajednice

Sud pravde Andske zajednice (eng. Court of Justice of the Andean Community) je sudski organ Andske zajednice, koja je međuvladina organizacija sastavljena od pet južnoameričkih država: Bolivije, Kolumbije, Ekvadora, Perua i Surinama. Sud pravde Andske zajednice osnovan

je radi osiguravanja jedinstvene interpretacije i primjene prava u Andskoj zajednici. Sud se sastoji od sedam sudaca, po jedan iz svake države članice i dvojice izvanrednih sudaca. Sudije se biraju na šestogodišnje mandate i mogu biti ponovno izabrani. Sud pravde Andske zajednice ima nadležnost za rješavanje sporova između država članica, kao i za donošenje odluka o pitanjima koja se odnose na pravnu regulativu Andske zajednice. Sud također pruža mišljenja na zahtjev nacionalnih sudova i tijela Andske zajednice. Uz Sud pravde Andske zajednice, Andska zajednica također ima druge organe, uključujući Generalno tajništvo i Andsku parlamentarnu skupštinu. Andska zajednica ima zajedničku trgovinsku politiku, zajedničku politiku imigracije i zajedničku politiku zaštite okoliša.

4.5. Karipska zajednica i zajedničko tržište (CARICOM)

Karipska zajednica i zajedničko tržište (CARICOM) je regionalna organizacija osnovana radi jačanja ekonomske integracije, političkog jedinstva i suradnje između država u regiji Kariba. CARICOM je osnovan 1973. godine i sastoji se od 15 članica, uključujući sve države Kariba, osim Kube i Dominikanske Republike. Glavni ciljevi CARICOM-a su poticanje trgovine, investicija i ekonomskog razvoja, te poticanje političkog i kulturnog jedinstva među državama članicama. CARICOM ima četiri osnovna središta koja se bave različitim aspektima regionalnog integriranja: Karipska zajednička tajništva (CSC), Karipsko gospodarsko tijelo (COTED), Karipski razvojni fond (CDF) i Karipska organizacija za regionalni razvoj (CARDI). Ove institucije rade na razvoju i provedbi politika i programa koji promiču trgovinu, ulaganja i razvoj u regiji. Jedna od ključnih inicijativa CARICOM-a je Zajedničko tržište i ekonomska zajednica (CSME), koja je uspostavljena 2006. godine. CSME je područje slobodne trgovine koje omogućuje slobodno kretanje ljudi, kapitala, roba i usluga unutar CARICOM-a. CSME ima za cilj olakšati kretanje ljudi, kapitala i resursa, te stvoriti povoljne uvjete za poslovanje i investicije u regiji. CARICOM također ima važnu ulogu u regionalnoj politici i diplomaciji. Organizacija se zalaže za održavanje mira i stabilnosti u regiji, te aktivno sudjeluje u pitanjima kao što su migracije, klimatske promjene i borba protiv trgovine drogom i organiziranog kriminala.

4.5.1. Karipski sud pravde

Karipski sud pravde (eng. Caribbean Court of Justice, CCJ) je sudski organ karipske zajednice osnovan 2001. godine sa sjedištem u Port of Spainu, Trinidad i Tobago. Glavna funkcija suda je da djeluje kao konačna instanca za rješavanje sporova koji se tiču karipskih država koje su odlučile da priznaju nadležnost ovog suda. Karipski sud pravde zamijenio je Privremeni apelacijski sud Karipske zajednice koji je bio zadužen za rješavanje sporova u Karipskoj zajednici. Karipski sud pravde sastoji se od dva glavna tijela: Suda prvog stupnja i Apelacijskog suda. Sud prvog stupnja rješava sporove koji proizlaze iz Ugovora o Karipskoj zajednici i drugih ugovora koji su prihvaćeni u okviru Karipske zajednice. Apelacijski sud, s druge strane, djeluje kao konačna instanca za odluke Suda prvog stupnja te služi kao najviši sud za pitanja koja su vezana za Ugovor o Karipskoj zajednici. Karipski sud pravde ima nadležnost nad državama koje su se dobrovoljno odlučile da priznaju njegovu nadležnost. Trenutno su tri države (Barbados, Belize i Dominika) prihvatile Karipski sud pravde kao konačnu instancu za rješavanje svojih sporova, dok ostale države još uvijek koriste Privremeni apelacioni sud Karipske zajednice.

5. STVARANJE NEUTRALNOG GLOBALNOG BLOKA SREDINOM XX STOLJEĆA – POKRET NESVRSTANIH

Suočene s blokovskom podjelom svijeta i hladnim ratom, mnoge zemlje – a pretežno one koje su stekle neovisnost u period posle Drugog svjetskog rata – stale su na stanovište da garancije njihove slobodne budućnosti i neovisnost razvitka ne leže u priključenju nekoj od postojećih grupiranja. Štaviše, one su u postojanju blokovske podjele vidjele ogromne opasnosti po mir i sudbinu cijeloga čovječnstva, što ih je navelo da, umjesto pasivnog nepripadanja blokovima, zauzmu djelatan stav u prilog aktivne miroljubive koegzistencije i da tako svijetu u cjelini ponude alternativu, koja se ne bi sastojala u politici saveza i sile, već u zajedničkim naporima da se obezbijede mir, međunarodna bezbjednost i razvoj svih naroda (Račić, O. i Dimitrijević, V., 1980:12). Pokret nesvrstanih predstavlja jedinstvenu međunarodnu organizaciju koja je okupljala više od 100 zemalja svijeta koje su željele da se ne identificiraju kao članice jednog od većih svjetskih blokova (Sjedinjene Države i Sovjetski Savez). Cilj organizacije bio je da zaštiti nacionalne interese i interese zemalja članica i podržava borbu protiv raznih oblika

imperijalizma, kolonijalizma i neokolonijalizma, kao i protiv okupacije i strane dominacije. Organizacija se fokusirala na jačanje ekonomskog razvoja, iskorjenjivanje siromaštva, podršku nacionalnim borbama za nezavisnost i snaženje suvereniteta. Pokret nesvrstanih također je radio na jačanju suradnje i razmjene između zemalja članica kako bi se osnažile njihove ekonomske i političke veze. Pokret nesvrstanih bio je jedan od najvažnijih političkih pokreta u XX stoljeću i značajno je utjecao na svjetsku politiku i ekonomiju. Iako se organizacija raspala nakon raspada Sovjetskog Saveza i promjena u svjetskoj politici, njeni ciljevi i nacrti ostaju relevantni i danas. Danas, mnogi od ciljeva Pokreta nesvrstanih nastavljaju se kroz druga međunarodna tijela, poput Ujedinjenih naroda, i kroz razne inicijative za ekonomsko jačanje i jačanje suradnje među zemljama u razvoju. Unutarnja organizacija Pokreta nesvrstanih sastojala se od Glavne konferencije, koja se sastajala jednom svake četiri godine, i stalne strukture koje su se fokusirale na razne aspekte rada organizacije, uključujući ekonomsku i tehnološku suradnju, razvoj i druge probleme. Konferencije su bile mjesto za razmjenu mišljenja i jačanje suradnje među zemljama članicama. Pokret nesvrstanih bio je jedinstveni pokret koji je osnažio i povezo zemlje širom svijeta u njihovoj borbi protiv raznih oblika imperijalizma i dominacije. Danas, njegove ideje i ciljevi još uvijek ostaju relevantni i važni, te su izvor inspiracije za buduće napore za jačanje međunarodne suradnje i razvoja. Svrha organizacije, kako je navedeno u Havanskoj deklaraciji iz 1979. godine, "promicati nacionalnu neovisnost, suverenitet, teritorijalni integritet i sigurnost nesvrstanih zemalja u njihovoj borbi protiv imperijalizma, kolonijalizma, neokolonijalizma, apartheida, rasizma, uključujući cionizam svih oblika strane agresije, okupacije, dominacije, uplitanja ili hegemonije i protiv blokovske politike 55% svjetskog stanovništva, većina vlada svijeta i gotovo dvije trećine članica UN-a. Glavne članice bile su Jugoslavija, Indija, Egipat, Južna Afrika i ponekad Kina. Brazil nikada nije bio stalni član Pokreta, ali je zemlja dijelila mnoge ciljeve Pokreta nesvrstanih i često je slala promatrače na konferencije Pokreta nesvrstanih. Iako je organizacija trebala biti savez blizak NATO-u i Varšavskom paktu, imala je malo jedinstva jer su mnoge njezine članice bile u savezu s jednom ili drugom velikom silom. Na primjer, Kuba je bila u savezu sa Sovjetskim Savezom tijekom Hladnog rata. Indija je godinama bila saveznik Sovjetskog Saveza protiv Kine. Pokret je propao zbog unutarnjih sukoba kada je Sovjetski Savez napao Afganistan 1979. godine. Dok su neke zemlje podržavale sovjetsku invaziju, drugi članovi pokreta nisu. Pokret nesvrstanih bori se da pronade smisao nakon završetka Hladnog rata. Zemlje nasljednice Jugoslavije pokazale su malo interesa za Pokret

nesvrstanih od raspada zemlje, a 2004. godine Malta i Kipar prestali su biti članovi Pokreta ulaskom u EU, pa sada imaju status promatrača. Izraz “nesvrstani” prvi je skovao 1954. godine indijski premijer Jawaharlal Nehru tijekom svog govora u Kolombu, Šri Lanka. U svom govoru Nehru je opisao pet postulata koji se koriste kao smjernice u odnosima Kine i Indije, a koje je prvi formulirao tadašnji kineski premijer Zhu Enlai. Ova načela, koja se nazivaju Pet načela miroljubive egzistencije ili Panchsil, kasnije su poslužila kao osnova za Pokret nesvrstanih. Ovih pet principa su:

- Uzajamno poštivanje teritorijalne cjelovitosti i suvereniteta
- Posuđeno nenapadanje
- Uzajamno nemiješanje u unutarnje stvari
- Jednakost i uzajamna korist
- Miran suživot

Porijeklo Pokreta nesvrstanih može se pratiti do konferencije održane 1955. godine u Bandungu, Indonezija. Čelnici nesvrstanih zemalja izrazili su želju da ne budu uvučeni u ideološke sukobe Istoka i Zapada tijekom Hladnog rata. Bandung je označio važnu prekretnicu u razvoju pokreta kao političke organizacije. No, šest godina kasnije, u rujnu 1961. godine, velikom zaslugom Josipa Broza Tita, održana je prva službena konferencija Pokreta nesvrstanih. Osim Tita i Nehrua, drugi poznati svjetski čelnici koji su pomogli u osnivanju Pokreta nesvrstanih bili su Gamal Abdel Nasser, predsjednik Egipta, i Sukarno, predsjednik Indonezije. Pokret je izgubio vjerodostojnost 1970-ih godina kada su ga kritizirali da njime dominiraju prosovjetske države. Dok su čelnici poput Tita, Nassera, Sukarna i Nehrua možda podržavali ideologiju nesvrstanih, čelnici poput Fidela Kastroa potkopali su cijeli koncept. Inače, konferencije Pokreta nesvrstanih održavale su se svake tri godine. Zemlje domaćini konferencija bile su: SFRJ, Egipat, Zambija, Alžir, Šri Lanka, Kuba, Indija, Zimbabve, Indonezija, Kolumbija, Južnoafrička Republika i Malezija. Prva konferencija održana je 1961. u Beogradu. Na njoj su sudjelovali predstavnici 25 zemalja - 11 iz Azije i Afrike, te Jugoslavije, Kube i Kipra. Sljedeći sastanak održan je u Kairu 1964. godine. Okupio je predstavnike iz 46 zemalja, a većina novih članica bile su nove afričke zemlje koje su tek stekle neovisnost. Glavne teme konferencije bile su arapsko-izraelski sukob i indijsko-pakistanski sukob. Sastanak u Lusaki 1970. godine, na kojem su sudjelovale 54 zemlje, bio je jedan od najvažnijih otkad je pokret uspostavio stalnu organizaciju za razvoj ekonomskih i političkih odnosa. Zambijski predsjednik Kenet Kaunda odigrao je presudnu ulogu u tim

dogadajima. Na skupu u Alžiru 1973. godine, pokret se suočio s novom ekopnomskom stvarnošću. Globalni naftni šok 1973. godine, postavio je neke članice mnogo bogatijima od drugih. Prestanak vezanosti američke valute za zlato i naknadna devalvacija dolara uklonili su jednu od najvećih zamjerki grupe. Na sastanku u Havani 1979. godine, raspravljalo se o prednostima "prirodnog saveza" koji su mnogi vidjeli između Pokreta nesvrstanih i Sovjetskog Saveza. Na konferenciji pod vođstvom Fidela Kastru raspravljalo se o konceptu antiimperijalističkog saveza sa Sovjetskim Savezom.

Ideja anti-imperijalizma uključuje odbijanje strane dominacije i jačanje nacionalne suverenosti. Ova ideja dalje se reflektira u naporima za jačanje multilateralne suradnje, a ne samo suradnje sa silama koje su dominantne u svijetu, te osnaživanju zemalja u razvoju u ekonomskom, političkom i tehnološkom smislu. U suštini, ideja anti-imperijalizma i dalje je važna i relevantna u današnjem svijetu, gdje se nastavljaju napore za jačanje međunarodne suradnje i razvoja, i za osiguravanje ravnopravnosti i jednakosti među svim narodima i državama. Od svog početka, pokret nije imao formalnu hijerarhijsku strukturu, ali vodstvo se rotira na sastancima na vrhu koji se održavaju svake tri godine. Nakon pada Berlinskog zida 1989. godine i pada komunizma u Istočnoj Evropi postavilo se pitanje opravdanosti opstanka nesvrstanih država. Međutim, mnoge zemlje članice, predvođene Indijom, koja je bila među osnivačima, smatrale su da se pokret treba nastaviti. U godinama koje su uslijedile pokret se pokušao redefinirati usmjerivši svoje djelovanje na borbu protiv globalizacije. Međutim, mnogi smatraju da je ova organizacija izgubila važnost i smisao svog postojanja.

Š E S T I D I O

GLOBALNO UPRAVLJANJE I MEĐUNARODNI EKONOMSKO, BEZBJEDNOSNI I POLITIČKI POREDAK

Većina međunarodnih organizacija koje su razmatrane do sada su u skladu sa određenim obrascem ili šablonom. Formirane su od strane suverenih država kako bi pružile kooperativna rješenja za različite međunarodne probleme, ali bez transformacije ili čak značajnog utjecaja na kamen temeljac suvremenog međunarodnog sistema, odnosno činjenicu da je sama suverena država jedino mjesto i izvor legitimnog političkog autoriteta. Što je najvažnije, od međunarodnih organizacija se tražilo da poštuju centralnu posljedicu suvereniteta: princip nemiješanja u unutarnje stvari države. Glavni izuzetak od ovog modela je Evropska unija, čije su članice udružile ograničenu mjeru suverene moći u zajedničkim institucijama Unije, ali čak i u tom slučaju, države zadržavaju kapacitet da se povuku iz Unije ako to odluče, ostavljajući konačnu vlast u rukama država.

Tijekom poslednjih nekoliko desetljeća, i sa sve većim naglaskom od kraja hladnog rata, iznijeta je tvrdnja da se struktura globalnog upravljanja pojavljuje uporedo (i djelomično kao posljedica) globalizacije međunarodnih ekonomskih odnosa. Neki to vide kao nagovještaj kraja države, ili barem njenu suštinsku propast; drugi predviđaju 'neosrednjovjekovni' poredak u kojem je vlast raspoređena među mnogim agentima: državama, tržištima, transnacionalnim korporacijama, međunarodnim i nevladinim organizacijama (NVO). Postoje i različita mišljenja o obimu globalnog upravljanja: neki ga ograničavaju na trgovinski i finansijski sektor, drugi uočavaju elemente upravljanja u oblastima kao što su životna sredina, bezbjednost, ljudska prava i komunikacije. Ovo poglavlje će ispitati neke od onih oblasti u kojima su posebne uloge pripisane međunarodnim organizacijama, nakon što se prvo razmotre neki općenitiji aspekti globalnog upravljanja.

Termin 'globalna uprava' namijenjen je svima koji ga koriste da označe širu, labaviju koncepciju političkog autoriteta nego što je sadržano u 'svjetskoj vladi' ili 'međunarodnom upravljanju'. O čemu god da se ne slažu, analitičari globalnog upravljanja se slažu u toj jednoj centralnoj tački. Smatra se da 'Vlada' zahtijeva od izvršnih agencija sa općeprihvaćenim legitimitetom i sa kapacitetima prinude da nametnu poštivanje svojih uredbi: kombinacija karakteristika koje nema na međudržavnom nivou. 'Upravljanje' je složenije i manje konkretan

fenomen. Jednu od najboljih kratkih definicija ovog pojma nude Keohane i Nye: „Pod upravljanjem podrazumijevamo procese i institucije, kako formalne tako i neformalne, koje usmjeravaju i ograničavaju kolektivne aktivnosti grupe (R.O. Keohane i J.S. Nye, 2000:12).“ „Grupa“ u ovome slučaju je svaka međusobno povezana mreža u nekom specifičnom problemskom području koja djeluje globalno. I članovi mreže i agencije upravljanja mogu uključivati aktere koji nisu države, kao što su transnacionalne korporacije i nevladine organizacije. Globalno upravljanje, u ovom razumijevanju pojma, može jednostavno nastati bez svjesnog upravljanja kao rezultat nekog strukturalnog aspekta međunarodnih odnosa, kao što je ravnoteža snaga u oblasti bezbjednosti ili funkcioniranje tržišta u međunarodnoj ekonomiji. Takvi neupravljeni primjeri globalnog upravljanja, međutim, nisu ono što je izazvalo vrlo veliku noviju literaturu o ovom fenomenu, koja se u velikoj mjeri fokusirala na upravljanje koje pokazuje određenu mjeru institucionaliziranja. Institucije u ovom kontekstu mogu biti formalne strukture, poput Svjetske trgovinske organizacije (STO) ili Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), ili mogu biti neformalnije, kao što je niz međuvladinih grupa koje surađuju, udruženja privatnog sektora i domaći zakoni vodećih država, od kojih svi doprinose regulaciji globalnih finansija. Ali bilo da će formalno ili neformalno, institucionalizirano globalno upravljanje karakterizira: postojanje normativne osnove ili zajedničko razumijevanje željenih ciljeva i standarda ponašanja relevantnog za konkretan subjekt upravljanja; dogovorena pravila koja nastoje da daju pravni oblik i operacionaliziraju normativnu osnovu; i regulatornu strukturu za praćenje i sprovođenje usklađenosti i utvrđivanje promjena u pravilima i za rješavanje sporova. U ovom poglavlju prvenstveno je focus na formalnim globalnim upravljanjem, posebno u oblastima međunarodnih ekonomskih odnosa i ljudskih prava.

1. MEĐUNARODNI EKONOMSKI POREDAK

Ogroman broj nacionalnih, međuvladinih agencija i agencija iz privatnog sektora, kao i tržišne regulatorne strukture su u određenoj mjeri uključeni u globalno ekonomsko upravljanje. Ovdje se razmatraju četiri najvažnija – MMF, Svjetska banka, STO i Grupa sedam (G7), koja je postala Grupa osam (G8) kada je Rusija postala članica 1997-1998. godine.⁴⁹

⁴⁹ Rusija je suspendirana 2014. godine iz Grupe G8 zbog anektiranja Krima. Od tada se grupa ponovo naziva G7.

Ekonomija je društvena disciplina i sve njene fenomene kreirali su pojedinci i grupe. Na taj način, kao socijalna kategorija ona je podložna promjenama, mada priznajemo, takve promjene često nije lahko provesti zbog brojnih faktora koji čitav sistem drže na okupu. Ako pratimo tijek historije i razvoj ekonomije, možemo primijetiti da je ona često doživljavala transformiranja i sistemska uobličavanja (Abazović, D., 2022:320-321)

Konstatacija da je položaj države ugrožen od međunarodnih sila ekonomske globalizacije pojavila se u posljednjim desetljećima XX i početkom XXI stoljeća u brojnim radovima koji se odnose na međunarodni sistem i međunarodnu ekonomiju. U većini tih radova rasprava se vodi o tome kako se i u kojoj mjeri međunarodne organizacije i jedan broj nevladinih sektora javljaju kao dominantni akteri u međunarodnom sistemu i na izvjestan način zamjenjuju ulogu države. Razni udžbenici i knjige u kojima se iznose ovakve i slične konstatacije imaju na izvjestan način i dramatične naslove, kao što su: kraj suvereniteta, povlačenje države i kraj geografije i dr. Naime, tvrdi se da je tržište otelo kontrolu od države nad vitalnim segmentima i pozicijama u ekonomiji kao i to da je ekonomska uloga u većini država skoro na samom kraju. Jedan dio ekonomskih teoretičara vjeruje da se globalna ekonomija pojavila ili pojavljuje u onoj mjeri u kojoj posebne državne ekonomije više nisu moguće. Tačna je konstatacija da ekonomska globalizacija i međunarodne ekonomske sile (transnacionalne kompanije), uvjetno rečeno, sužavaju, odnosno umanjuju ekonomski suverenitet u značajnom obimu. No, i pored toga, stepen i posljedice ekonomske globalizacije na nacionalne države se značajno preuveličavaju. Posebno kada se zna da početak XXI stoljeća još uvijek karakterizira svijet u kojem dominantnu ulogu ipak imaju nacionalne države, uz napomenu da nije lahko, ani jednostavno, procijeniti implikaciju globalne države. Iako se ekonomska uloga države smanjila u značajnim segmentima, ona se proširila u drugom pogledu, te je iz ove argumentacije nerealno zaključivati da je uloga države postala suvišna. Upravo je obrnuto, jer je situacija složena, a utjecaj globalne ekonomije na pojedine države je veoma neujednačen i varira od oblasti do oblasti. Primjera radi, finansije su mnogo više globalizirane nego što su to usluge i industrijska proizvodnja. osim toga, globaliozacija smanjuje i neke od planskih opcija, a stepen smanjenja ovisi od veličine države i ekonomske moći. Zapadna Evropa i SAD su, na primjer, mnogo manje ranjive po pitanju destabiliziranja finansijskih tokova nego što su to male ekonomije, odnosno države. Ustvari, važnost države se čak i povećala u nekim oblastima, posebno kada se radi o promociji međunarodne konkurencije,

te kroz podršku za tehnološke inovativnosti i razne pomoći domaćim firmama i kompanijama (Bodiroža, M. M., 2008:564-565).

1.1. MMF

Velika depresija iz 1930-ih godina, koja je pogoršana konkurentskim i samopogubnim devalvacijama i protekcionističkom politikom, pokazala je potrebu za međunarodnim ekonomskim režimom koji bi istovremeno obezbijedio stabilnost, posebno u pogledu deviznih kurseva, i promovirao trgovinu. Konferencija u Breton Vudsu 1944. godine dobila je zadatak da odgovori na ove potrebe, a njena razmatranja postavila su temelje posleratnog ekonomskog poretka za narednih 25 godina. Bretton Woods je stvorio dvije nove međunarodne organizacije: MMF i Međunarodnu banku za rekonstrukciju i razvoj (IBRD) ili Svjetsku banku. Opći cilj režima kojim je predsjedavao MMF bio je stvaranje stabilne i predvidljive međunarodne zajednice monetarnog sistema koji bi izbjegao konkurentске devalvacije koje su karakterizirale predratno doba. Trebalo je da ima tri glavne karakteristike. Prvo, trebalo je da promovira stabilnost, prvenstveno kroz režim fiksnih deviznih kurseva, u kojem su se države složile da interveniraju kako bi međusobno kupovale ili prodavale valute, sa ciljem spjrečavanja oštarih fluktuacija. Drugo, sve članice MMF-a su plaćale pretplatu, koja je potom korišćena za davanje kratkoročnih kredita zemljama koje su imale poteškoće u platnom bilansu. Ovaj kredit nije trebao biti dodijeljen automatski, već je trebao biti povezan s nametanjem niza izmjena politike koje su imale za cilj da podstaknu finansijsku disciplinu u državi primateljici. Treće, i najvažnije, režim je počivao na preuzimanju međunarodne ekonomske hegemonije SAD. Što je najvažnije, SAD su se obavezale da će zamijeniti zlato za dolare u bilo kojem trenutku po fiksnoj vrijednosti od 35 dolara po unci. U praksi je to značilo da su zemlje držale rezerve u kamatonosnim dolarima, a ne u zlatu. SAD su, također, preuzele odgovornost za održavanje međunarodne likvidnosti putem Marshall Aid-a i svojom spremnošću da ispune deficite platnog bilansa. Sistem je funkcionirao dovoljno dobro dok su SAD uživale neprikosnovenu ekonomsku dominaciju. Međutim, ozbiljni problemi su počeli da se pojavljuju 1960-ih godina. Djelomično su proizilazili iz činjenice da je ogromna finansijska moć počela da se gomila van kontrole vlada, jer su međunarodne banke i multinacionalne korporacije akumulirale ogromnu finansijsku imovinu, stvarajući tako globalno tržište novca izvan režima Bretton Woodsa. Drugi niz problema bio je povezan sa sve većom nesposobnošću SAD da nastave igrati ulogu koju su preuzele nakon rata. Japanska i evropska

ekonomska moć narasla je dalje od svoje početne zavisnosti od SAD-a, a te su države postajale ogorčene zbog onoga što su smatrale sposobnošću SAD da iskoriste svoj favorizirani položaj povećanjem izdataka na unutarnju politiku i na Vijetnamski rat bez nošenja izvjesne političke cijene nepopularnog povećanja poreza. Jedan od problema s međunarodnim ekonomskim režimom koji kritično ovisi od hegemonije jedne države je taj što se hegemon može osjećati ograničenim da preduzme akcije iz suštinski domaćih razloga koji imaju ozbiljne posljedice po cjelokupnu globalnu ekonomiju. To je bio slučaj 1971. godine kada je predsjednik Nixon prekinuo vezu između zlata i dolara i poduzeo druge korake za poboljšanje ekonomske situacije u SAD-u. Ovaj 'Nixonov šok' označio je efektivni kraj režima Bretton Woodsa, ali ne i MMF-a, iako je, nakon revizije njegovih članova sporazuma 1978. godine, napustio naglasak na fiksnim deviznim kursovima. Štaviše, iako je organizirala velike zajmove za problematične britanske i italijanske ekonomije 1970-ih godina, organizacija se sve više fokusirala na kreditiranje trećeg svijeta i, nakon završetka hladnog rata, i ekonomija koje prolaze kroz tranziciju iz komunizma u istočnoj Evropi. U tom kontekstu, sa svojim članstvom i kapitalom koji se povećao na 183 odnosno 300 milijardi dolara, njegove funkcije su sve više opravdavale termin 'globalno upravljanje', posebno kada se kombinuje sa radom Svjetske banke, G7 i STO.

1.2. Svjetska banka

Svjetska banka je prvobitno osnovana kako bi pomogla poslijeratnom oporavku Evrope, ali se do 1960-ih godina koncentrirala isključivo na pomoć razvoju u trećem svijetu davanjem kredita s niskim kamatama za podršku velikim investicionim projektima. Poput MMF-a, finansira se upisima članova, ali i flotacijama obveznica na međunarodnom finansijskom tržištu i kamatama na njegove kredite. Obje organizacije imaju ponderisane sisteme glasanja, pri čemu SAD imaju glasačku moć u MMF-u od ukupnih glasova. Sporazum Svjetske banke izričito zahtijeva od službenika organizacije da ne budu 'pod utjecajem političkog karaktera dotičnog člana ili članova u svojim odlukama. Za njihove odluke bit će relevantni samo ekonomski faktori (F.L. Kirgis, 1993:570). U praksi se, međutim, pokazalo da je ovu odredbu nemoguće poštivati sa bilo kakvom rigoroznošću, dijelom zbog inherentne neodvojivosti ekonomskih i političkih faktora, a dijelom zbog utjecaja američke politike. Na primjer, kada je Robert McNamara postao predsjednik Banke 1968. godine, on je u određenoj mjeri pomjerio njene prioritete sa podrške velikim infrastrukturnim i industrijskim projektima na rješavanje onoga što se smatralo osnovnim

uzrocima siromaštva u najsiromašnijim ekonomijama. Neizbežno, ovo je banku odvelo u politički osetljiva područja kao što su kontrola stanovništva i obrazovanje (R.A. Isac, 1991:199-200).

Politike strukturnog prilagođavanja proizlaze iz neoliberalne perspektive koja je sve više dominirala ekonomskim razmišljanjem 1980-ih i 1990-ih godina, posebno s nestankom alternativa kao što su istočnoevropski državni socijalizam ili japanski državni kapitalizam. Glavna načela neoliberalizma su čvrsto uvjerenje u efikasnost tržišnih snaga, a time i u neophodnost deregulacije i privatizacije u ekonomijama zasnovanim na nekoj varijanti državne kontrole ili intervencije, te naglasak na rast vođen trgovinom, a ne protekcionizam. Ova gledišta čine osnovu 'vašingtonskog konsenzusa' o ekonomskoj politici, zato što ih dijele (i kolektivno jačaju) brojni vladini, privatni i međuvladini ekonomisti sa sjedištem u Vašingtonu. Dobra uprava uključuje razvoj transparentnijih i odgovornijih političkih institucija, okončanje koruptivnih praksi i kršenja ljudskih prava, te promoviranje demokratije i vladavine prava. Politike 'dobre uprave' i strukturnog prilagođavanja imaju tendenciju da budu praćene naglaskom na efikasne i profesionalne upravljačke prakse, a samim tim i prenos određenog stepena moći sa političkih na tehnokratske i birokratske grupe.

1.3. STO

Treća od najvećih agencija globalnog ekonomskog upravljanja, STO, odražava istu ekonomsku ortodoksnost i također je naišla na jake kritike. U Bretton Woods-u nominira se ideja o osnivanju institucije poput STO, ali je američki Kongres to odbio, što je ostavilo samo mnogo slabiji režim Općeg sporazuma o carinama i trgovini (GATT). Ovo je, u suštini, bio skup principa, uglavnom nediskriminacije i reciprociteta u trgovini, koji su davali dogovoreni okvir unutar kojeg su se mogli odvijati detaljniji pregovori. Režim je funkcionirao adekvatno u oblasti za koju je prvobitno bio dizajniran: smanjenje carinskih barijera protiv izvoza proizvodnje. Brojne 'runde' pregovora, koje su sponzorirale SAD, progresivno su smanjile takve tarife na relativno beznačajne nivoe. Ali ostalo je nekoliko značajnih problema, uključujući širok spektar protekcionističkih uređaja poznatih kao 'necarinske barijere', kao što su sistematska kašnjenja na granicama, preferencijalne vladine strategije nabavke i korištenje širokog spektra pravila i propisa u oblastima kao što su zdravstvo i nacionalni standardi koji su osmišljeni tako da otežaju, ako ne i onemogućće, da se uvoz efikasno nadmeće sa domaćim alternativama. Drugi skup problema odnosio se na trgovinu artiklima koji nisu bili uključeni u originalni GATT. Na primjer,

trgovina komercijalnim uslugama kao što su osiguranje, obrada podataka i telekomunikacije nije bila podložna GATT režimu, već samo različitim specifičnim i ograničenim režimima koji su se pojavili na nasumičan način tijekom godina. Značaj ovog propusta može se zaključiti iz činjenice da je trgovina uslugama rasla za oko 15 procenata godišnje tijekom 1982-1992. godine, u poređenju sa godišnjim rastom robnog izvoza od manje od 10 procenata. Najstalniji izvor iritacije – do danas – bila je državna zaštita poljoprivrednog sektora. Budući da je poljoprivreda podložna oštrim fluktuacijama proizvodnje i prihoda i pošto sve zemlje smatraju vitalnim interesom da mogu prehraniti svoje ljude, poljoprivreda je uvijek dobijala određeni stepen zaštite. Sva ova pitanja bila su predmet najsveobuhvatnije serije trgovinskih pregovora do sada: Urugvajske runde, koja je trajala od 1987. do 1993. godine.⁵⁰ Nakon mnogo žestokih debata, pregovori su proizveli sporazum o širokom spektru pitanja – tako širokih, zapravo, da je tekst glavnog sporazuma dugačak više od 400 stranica, sa preko 20.000 stranica dopunskih sporazuma i specifičnih obaveza zemalja. Glavni naglasci bili su uključivanje u GATT trgovine uslugama i trgovinskih aspekata ulaganja i intelektualne svojine; relativno skromne obaveze za liberalizaciju trgovine u poljoprivredi smanjenjem izvoznih subvencija i drugih mjera; postepeno ukidanje mnogih postojećih kvota za tekstil; podvrgavanje aktivnosti javnih nabavki daljoj regulaciji i liberalizaciji; poboljšanje procedura za rješavanje sporova; i uspostavljanje STO koja bi zauzela mjesto GATT-a. STO je u suštini institucionalizirani GATT, sa širim spektrom odgovornosti i više ovlasti u slučaju sporova. Od svih organizacija zaduženih za ekonomsko globalno upravljanje, vjerovatno je izazvala najveće neprijateljstvo antiglobalističkih protestanata, iz razloga koji će se uskoro razmotriti. Međutim, malo je u njegovim bitnim karakteristikama koje bi objasnile zašto bi, na primjer, jedan antiglobalizacijski pokret, Međunarodni forum za globalizaciju (IFG), trebao proglasiti da je STO 'među najmoćnijim i najtajnovitijim međunarodnim tijelima na zemlji. Ubrzo preuzima ulogu svjetske vlade, pošto su 134 nacionalne države, uključujući SAD, ustupile njenu ogromnu vlast i moć. U stvari, članice STO-a postižu dogovor konsenzusom u dva glavna organa STO-a. Ministarsko vijeće, koje se sastaje najmanje svake dvije godine, i Generalno vijeće, koje je efektivno upravljačko tijelo organizacije na dnevnoj bazi. Veoma kontroverzan aspekt STO su njene procedure za rešavanje sporova. Pod GATT režimom, sporovi su se uglavnom rješavali diplomatskim procesima. Sistem Svjetske

⁵⁰ Tzv. Urugvajska runda pregovora (u vezi GATT-a) dovela je do Marakeškog sporazuma o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije – STO koja je formalno uspostavljena 1. januara 1995. godine.

trgovinske organizacije podrazumijeva obavezno podnošenje sudskom vijeću, ako je diplomatija neefikasna, uz sankcije protiv država koje odbijaju da prihvate nalaze komisije. Samo 'negativni' ili 'obrnuti' konsenzus (jednoglasno glasanje protiv usvajanja nalaza vijeća ili Apelacionog tijela) može spriječiti usvajanje izvještaja.

Ovo je suprotno od GATT procedure, koja je zahtijevala jednoglasno glasanje za izvještaj da bi se usvojio, što je omogućilo državi gubitnici u sporu da blokira izvještaj. Međutim, treba napomenuti da se sankcije Svjetske trgovinske organizacije uglavnom sastoje od omogućavanja oštećenim stranama u sporu da preduzmu mjere odmazde: sankcija čija delotvornost suštinski ovisi od komercijalne moći države koja je sankcionirala. U prvih sedam godina STO je 250 predmeta podneto u proceduru sporova, naspram samo 300 predmeta u celom životu GATT-a, od 1947. do 1994. godine, i uglavnom u tom pogledu STO može da polaže pravo na neke globalne kapacitete upravljanja. Osim toga, s obzirom na to da sistem pokriva mnogo širi raspon od GATT-a, imao je opsežniji i značajniji utjecaj na domaće zakonodavstvo, budući da pravila STO zahtijevaju od država da ponekad unesu dalekosežne izmjene i dopune svojih zakona kako bi se uskladile sa standardima STO (G.P. Sampson, 2001:3).

1.4. Grupa sedam/osam

Grupa datira od 1973. godine kao grupa neformalnih sastanaka lidera i ministara finansija SAD-a, Britanije, Francuske, Njemačke i Japana, a kasnije su primljene Italija i Kanada. Kolaps Breton Woods-kog sistema bio je praćen četverostrukim povećanjem cijene nafte i postojala je jasna potreba za nekom vrstom kolektivnog odgovora velikih sila na globalnu ekonomsku krizu u razvoju. U početku su samiti G7 imali za cilj da pruže nešto više od prilike za svjetske lidere da razgovaraju o svojim zajedničkim problemima i, nadali se, da pomognu u sprječavanju žurbe u stilu 1930-ih na konkurentski i samoporažavajući protekcionizam. Prvobitna koncepcija je bila da se lideri sastaju neformalno, bez prisustva svojih savjetnika, i sa svjetskom štampom koja se, također, drži na distanci. Sastanci su neminovno postali formalniji, više javni događaj i detaljnije unaprijed pripremljeni od strane tehničkih stručnjaka. Također se pokazalo nemogućim ograničiti sadržaj sastanaka na ekonomska pitanja i obrazac samita G7/8 od samita u Birminghamu 1998. godine bio je za ministre finansija (ne uključujući Rusiju, za koju drugi ne smatraju da ima istu ekonomsku težinu) i ministre vanjskih poslova da se sastanu prije glavnog sastanka na vrhu. Zaista, sami sastanci na vrhu su se u posljednjih desetak godina manje bavili globalnim

ekonomskim upravljanjem nego širokim spektrom drugih pitanja, uključujući razvoj, bezbjednost, terorizam, ljudska prava, transnacionalni kriminal, drogu, okoliš i obrazovanje, kao i specifične trenutne problematične tačke. Od toga, problemi zemalja u razvoju, posebno u Africi, glavni su problemi samita od sredine 1990-ih godina. Također su uloženi naponi da se samiti otvore za učešće aktera koji nisu iz G8.

U svojoj ulozi glavne koordinirajuće agencije globalnog upravljanja, G7/8 je u najboljem slučaju imala samo ograničen uspjeh. To je, dijelom, zbog složenosti globalnog ekonomskog upravljanja u post-Bretton Woods eri. U početku su samiti imali tendenciju da preciziraju ekonomske zadatke, kao što su reflacija ili ograničavanje javne potrošnje za svaku članicu, u uvjerenju da će to omogućiti uravnotežen ekonomski rast unutar G7 u cjelini. Ovaj pristup nije bio bez problema. Općenito se ocjenjuje da je najuspješniji od ranijih sastanaka bio samit u Bonu 1978. godine, kada su se Zapadna Njemačka i Japan složili da će smanjiti svoje ekonomije u zamjenu za američku obavezu pooštavanja fiskalne politike radi smanjenja inflacije i poduzimanja mjera za smanjenje uvoza nafte. Međutim, Nijemci su kasnije povjerovali da su bili gurnuti u politiku koja je pogoršavala njihovu vlastitu inflaciju bez ikakvog dugoročnog utjecaja na rješavanje svjetskih ekonomskih problema. Samit je također ilustrirao opasnosti makroekonomske politike u neizvjesnom svijetu, budući da je godinu dana kasnije uslijedila iranska revolucija i daljnji nagli porast cijena nafte što je pomoglo da se pokrene inflacija i kasnija recesija 1980-ih godina. Također je postajalo jasno da su međunarodna finansijska kretanja sve više podložna vlastitim imperativima, posebno kratkoročnim spekulativnim motivima. S obzirom na to da je do sredine 1980-ih globalna ukupna međunarodna finansijska razmjena, od oko 60 biliona dolara, bila višestruko veća od ukupne razmjene roba i usluga, na oko 4 biliona dolara, to je značilo da je utjecaj ekonomija G7, čak i kada njihovi lideri su se mogli dogovoriti o usklađenoj akciji, bila je strogo ograničena. Od 1985. do ranih 1990-ih godina, dominantno pitanje je bilo kako se nositi s revolucionarnim pristupom Mihaila Gorbačova pitanjima Istok-Zapad, a od 1989. godine kako odgovoriti na evropsku scenu koja se brzo mijenjala nakon završetka hladnog rata i kolapsa Sovjetskog carstva. I ovdje, utjecaj G7 nije uvijek bio pogodan za stabilnu tranziciju Sovjetskog Saveza ka demokratiji i kapitalizmu. Gorbačovljeve molbe G7 1991. godine za značajan paket pomoći donijele su mu nešto više od pokroviteljskih savjeta o njegovom nerazumijevanju funkcioniranja tržišne ekonomije, a činjenica da se njegov neuspjeh da obezbjedi pomoć dogodio u takvoj javnoj areni bila je jedan

od elemenata njegovog sopstvenog pada i kolapsa Sovjetskog Saveza tijekom sljedeće godine. Iako ovo nisu nužno bili neželjeni događaji na Zapadu, oni nisu bili namjerno planirani ishodi samita i unijeli su manje poželjan element dodatne nestabilnosti u evropska pitanja. Od tada su samiti izazivali sve više kritika i postali su vodeća meta „antiglobalizacijskih“ protesta, posebno u Đenovi 2001. godine, kada je jedna osoba umrla, a mnogo više ih je povrijeđeno.⁵¹ Paradoksalno, opozicija G7 je rasla otprilike istom brzinom kao što je njen stvarni utjecaj opadao. Neki samiti su imali značajan utjecaj na događaje – pomogli su da se razbije zastoje u Urugvajskoj rundi, pokrenuli šeme za otplatu duga za najsiromašnije zemlje i osigurali sporazum da se započne nova runda pregovora u Dohi 2001. godine, na primjer. Razmjena informacija i mišljenja na samitima također je od velike vrijednosti. Ali iz nekoliko razloga, uključujući pomak u ekonomskoj ortodoksiji od kejnzijskih menadžerskih pojmova, neslaganja među liderima G7, visoko tehničke prirode mnogih suvremenih finansijskih problema i sve veće nezgrapnosti samih samita kako su njihovi programi i učesnici rasli, G7 se sve manje nalazi u mogućnosti da funkcioniše kao centralna agencija globalnog upravljanja.

1.5. Organizacija zemalja izvoznica nafte (OPEC)

Međunarodna organizacija osnovana 1960. godine odlukom Bagdadske konferencije zemalja izvoznica nafte radi koordinacije politika ovih zemalja radi zaštite zajedničkih interesa. Povelja OPEC-a usvojena je 1961. godine. Organizacija je nastala prvenstveno zato što su velike transnacionalne korporacije (obično nazivane "Sedam sestara") držale svjetski monopol nad vađenjem, transportom, preradom i trgovinom naftom i zbog njihovog nemilosrdnog iskorištavanja naftnih polja, i na s druge strane, cijene nafte su bile preniske. Od sredine 2010. uključivalo je 12 zemalja izvoznica nafte: Alžir, Angolu, Ekvador, Irak, Iran, Katar, Kuvajt, Libiju, Nigeriju, Saudijsku Arabiju, Ujedinjene Arapske Emirate i Venezuelu. Gabon i Indonezija također su jedno vrijeme bili članovi ali su napustili (1994. i 2008.). Iako su među njezinim članicama neke zemlje koje su ujedno i među najvećim proizvođačima nafte u svijetu (npr. SAD, Rusija, Kanada, Norveška itd.), odluke organizacije imaju golem utjecaj na cijene nafte na globalnom tržištu nafte. To se postiže davanjem prava svakoj članici da odredi kvote za

⁵¹ Na poziv tadašnjeg premijera Italije, Silvija Bersluskonija, šefovi država i vlada G8, sastali su se u Đenovi 18-22 jula 2001. godine. Sastanak je ostao u sjeni velikih sukoba antiglobalista i italijanskih snaga bezvjednosti, u kojima je ubijen jedan demonstrant, a više stotina ih je povrijeđeno, dijelom zbog represivnijeg stava policije tijekom suzbijanja. Amnesty International je oštro osudio ove događaje.

proizvodnju nafte, koje se smanjuju ili povećavaju ovisno o tome očekuje li se rast ili pad svjetske cijene nafte. Glavni organi su Konferencija (OPEC konferencija), Odbor guvernera, Pododbor za ministarski nadzor, Upravni odbor Ekonomske komisije i Tajništvo, kojim predsjedava glavni tajnik. Sjedište je u Beču (Austrija).

2. KRITIKE GLOBALNOG EKONOMSKOG UPRAVLJANJA

Sve četiri institucije koje se ovdje razmatraju naišle su na oštre kritike mnogo različitih tačaka na političkom spektru. Kritičari ponekad zastupaju fundamentalno suprotstavljena gledišta: desničarski Amerikanci tvrde da je američki suverenitet napadnut, dok antikapitalisti tvrde da sistem u suštini funkcionira kao sredstvo za osiguranje američke dominacije. Štaviše, neki predstavljaju različite vrste posebnih interesa, od protekcionističkih lobija do ekoloških aktivista. Najčešće napredne kritike strukture globalno ekonomsko upravljanje su:

- Organizacije su, u stvari, instrumenti moćnih transnacionalnih korporacija i međunarodnih bankarskih konglomerata. Na primjer, vlade se oslanjaju na svoje vodeće trgovce za savjete o STO pregovorima.
- Struktura je sistematski ponderisana u odnosu na treći svijet. Na primjer, siromašnije zemlje nemaju resurse da se uključe u neku vrstu detaljnog istraživanja i planiranja karakterističnu za glavne zapadne delegacije u pregovorima STO. Glasanjem u MMF-u i Svjetskoj banci dominiraju najbogatije zemlje, a siromašnije zemlje imaju relativno mali pristup G7/8.
- Nedostaje demokratska odgovornost. Nijedan od zvaničnika nijedne organizacije nije izabran, a njihov postupak nije otvoren za demokratsku kontrolu.
- Nedovoljno je osjetljiv na (i zapravo može djelovati protiv) ekoloških rizika ili prijetnji. Na primjer, neki od velikih projekata koje finansira Svjetska banka, kao što su brane, izazvali ozbiljnu ekološku štetu. Neki paneli za sporove Svjetske trgovinske organizacije donijeli su odluke kojima se suprotstavljaju zakonima osmišljenim da spriječe propadanje okoliša ili očuvaju ugrožene vrste.
- Uvjeti strukturalnog prilagođavanja nametnuti zemljama u razvoju nanose više štete nego koristi i povećavaju ovisnost zemalja u razvoju od moćnih sjevernih ekonomija.

Slične tačke su iznesene u pogledu reformskih programa nametnutih državama Latinske Amerike i Rusiji:

- Globalno ekonomsko upravljanje podriva nacionalni suverenitet. Ovo je nivo naplate od strane mnogih zemalja: uključujući moćne države kao što su SAD.
- Nedostaje mu transparentnost. Antiglobalizacijski pokret je neizbježno privukao više nego što je to bio slučaj sa teoretičarima zavjere, ali neki Stiglitzovi noviji komentari pružaju izvjesnu potporu takvim stavovima, dok drugi tvrde da činjenica da institucije teže da svoje stručnjake crpe iz uske grupe Zapadne tehnokrate podstiču isključivu i tajnovitu kulturu (J.A. Scholte, 2002:18). Tvrđi se da postoji previše agencija uključenih u globalno ekonomsko upravljanje s premalo koordiniranja među njima, a agencije imaju tendenciju da nametnu 'jednu veličinu za sve', neoliberalni plan, koji ne dopušta dovoljnu fleksibilnost kako bi odgovarao različitim okolnostima .
- Promovira nejednakost unutar kao i između društava. Vjeruje se da globalizacija kao takva favorizuje najbogatije sektore na račun siromašnijih tako što, na primjer, pruža mogućnosti za visoke profite nekolicini smanjenjem troškova rada za mnoge. U mjeri u kojoj su organizacije povezane sa takvim procesima, one dijele odgovornost za ove štetne efekte.
- To šteti ljudskim pravima, posebno radnim pravima. Politike privatizacije i deregulacije – oba ključna aspekta strukturnog prilagođavanja – imaju tendenciju povećanja nezaposlenosti, ali i smanjenja moći organiziranog rada.

Većina kritika ima određenu snagu, iako su i same organizacije brzo odgovorile argumentima da povećana trgovina donosi dobrobit svima, da nijedna zemlja nije obavezna da prihvati pomoć MMF-a/Svjetske banke, da članstvo u STO nije nametnuto nikome, da je većina država hitno tražila, da konačna moć ostaje u rukama vlada, da su politike strukturnog prilagođavanja proizvele potrebne prednosti i da su organizacije pokušale odgovoriti na kritike. Štaviše, od 1987. godine, kada je priznala nedostatke u ovom pogledu, Svjetska banka je mnogo više vodila računa o ekološkim brigama. Ono što je jasno je da su sve četiri institucije sve veće interesirane za probleme zemalja u razvoju. Zaista, u onoj mjeri u kojoj one zaista čine strukturu globalnog upravljanja, ova struktura je sve više težila da poprimi oblik upravljanja najsiromašnijim zemljama od strane najbogatijih, a ne sistem koji se jednako primjenjuje na sve. Ovo nije bez koristi za siromašnije zemlje, koje primaju pomoć, tehničku pomoć i savjete o političkim, društvenim i ekonomskim reformama.

3. LJUDSKA PRAVA

Tradicionalno, međunarodno javno pravo se bavi isključivo pravima i dužnostima država u njihovim međusobnim odnosima. Suverenitet država – vodeća doktrina savremenog međunarodnog – posebno je isključio međunarodnu zajednicu od bilo kakve odgovornosti za prava pojedinaca ili bilo kakve uloge u odnosu na odnos države prema sopstvenim građanima. U formalnom smislu, pojedinci su dobili ličnost u međunarodnom pravu samo na osnovu njihovog članstva u državi. Član 2.7 Povelje UN-a sadrži princip da su države same odgovorne za pitanja koja spadaju u njihovu domaću nadležnost. Oduvijek su postojali izuzeci od općeg pravila da se međunarodna zajednica ne miješa u pitanja ljudskih prava. U XIX stoljeću praksa ropstva je bila zabranjena kao rezultat međunarodnog pritiska. Slično, bilo je evropskih intervencija protiv turskog maltretiranja kršćanskih podanika Osmanskog carstva. Neki su čak tvrdili da su 'humanitarne intervencije' zapravo dozvoljene prema međunarodnom pravu, tvrdnja koja se posljednjih godina često ponavlja u prilog nekoliko takvih intervencija UN-a, NATO-a ili SAD-a.¹⁸ Ali tek od 1945. godine ima puno više iznesenih opsežnih zahtjeva za pravom međunarodne zajednice da se bavi zaštitom ljudskih prava. Ovakav promijenjen stav je bio najneposrednije podstaknut zločinima fašističkih sila prije i tijekom Drugog svjetskog rata. Rani dokazi o novom međunarodnom pristupu ljudskim pravima došli su sa Poveljom UN-a, koja je sadržavala sedam konkretnih referenci na ljudska prava. Od tada, i sa sve većom snagom od kraja hladnog rata, nekoliko događaja je doprinijelo nastanku višestrukog međunarodnog režima ljudskih prava, koji se sastoji od globalnih i regionalnih aranžmana i koji se kreće u rasponu autoriteta od dokumenata s malo više od deklarativnog značaja do suštinskih i utjecajnih institucija. Neke od potonjih sadrže odredbe koje zaslužuju njihovo uključivanje u široki naslov 'globalno upravljanje'. Ljudska prava su se razvila i u prema posebnoj discipline prava koju poznajemo kao međunarodno privatno pravo, kojeobuhvata posebne strane elemente prava, kao što su ekonomska, porodično pravna i ostala pitanja koj imaju problem sa značajnim tradicionalnim razlikama, pri čemu se ne teži unifikaciji prava, već na standardiziranju ugovora i ujednačenosti prava za ljude.⁵²

⁵² Vidi opširnije u: Vardi, T., Bordaš, B., Knežević, G. i Pavić, V., 2021:287-289).

3.1. Prepreke implementaciji ljudskih prava

Četiri ključne prepreke ometale su razvoj smislenog režima za međunarodnu zaštitu ljudskih prava, od prvih sporih koraka nakon Drugog svetskog rata do danas. Prvi je da državni suverenitet ostaje kamen temeljac međunarodnog sistema i nijedna država nije pokazala ni najmanje entuzijazma da to promijeni na bilo koji fundamentalan način. Drugo, koncept 'univerzalnih' prava je uvijek nailazio na probleme. To je dijelom iz razloga koji se odnose na 'kulturni relativizam': argument da svako društvo ima svoju posebnu koncepciju prava u skladu sa svojom posebnom kulturom. Saudijska Arabija je, na primjer, odbila da potpiše Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima 1948. godine jer nije mogla prihvatiti jednu implikaciju principa slobode vjeroispovijesti: pravo na promjenu vjere, što su Saudijski vidjeli kao zločin otpadništva (G. Robertson, 2002:29). Sovjeti su tvrdili da su ekonomska prava, kao što je pravo na rad, važnija od tradicionalnog zapadnjačkog isticanja prava pojedinca protiv države. Slično tome, nekoliko država trećeg svijeta isticalo je prava zajednice nad individuom i tvrdilo da za vrlo siromašne države imperativ razvoja – i pravo na život – ima prednost nad individualnim pravima. Nedavno su države poput Malezije i Indonezije potvrdile postojanje 'azijskih vrijednosti', koje, također, naglašavaju zajednicu, a ne pojedinca. Azijske države bile su prvenstveno odgovorne za umetanje klauzule u deklaraciju Svjetske konferencije UN-a 1993. godine u Beču da globalni režim ljudskih prava mora uzeti u obzir 'značaj nacionalnih i regionalnih posebnosti i različitih historijskih, kulturnih i vjerskih. Čak i unutar zapadnih država postoje različiti pogledi na primjenu 'prava na život' u kontekstu smrtne kazne ili abortusa. Treće, države su koristile ljudska prava kao oružje protiv svojih političkih prava, a ignorirajući prekršaje svojih saveznika. SAD su nastojale osramotiti Sovjetski Savez tako što su skrenule pažnju na tamošnje političke zatvorenike, a jedan od faktora koji stoji iza Konvencije UN-a o izbjeglicama iz 1951. godine, bila je činjenica da je većina izbjeglica u to vrijeme vjerovatno bježala iz sovjetskog bloka, što je omogućilo Vašingtonu da lahko postigne rezultate propagandne tačke. Sovjeti su odgovorili na isti način objavljivanjem rasističkih praksi i zakona u SAD. Slično, afričke države su južnoafrički aparthejd učinile glavnom metom kritike UN-a iz 1960-ih godina, ignorirajući teška kršenja ljudskih prava u Ugandi i drugim crnačkim afričkim državama. Konačno, sprovođenje međunarodnog sistema ljudskih prava predstavlja jedinstvene probleme. Malo je vjerovatno da će velike sile ikada biti izložene više od kritike, dok se protiv slabijih krivaca mogu nametnuti sankcije, uključujući upotrebu sile. Države s moćnim prijateljima uživat će veću zaštitu od onih

bez takve podrške. Efikasno praćenje i kažnjavanje prekršaja može nametnuti ogromne troškove, kako finansijske, tako i u pogledu života vojnika koji su u opasnosti, a postoje ozbiljna ograničenja u spremnosti bogatijih država da snose takve troškove.

3.2. UN i ljudska prava

Najuniverzalniji i najsveobuhvatniji, ali vjerovatno najmanje djelotvoran dio režima ljudskih prava je onaj koji potječe od različitih tijela UN-a. Centralno tijelo UN-a je Komisija za ljudska prava, koja djeluje pod okriljem Ekonomskog i socijalnog vijeća i čiji je prvi zadatak bio sastavljanje Univerzalne deklaracije. Ovo je predstavljalo prvi pokušaj da se dođe do dogovorene međunarodne definicije prava i sadrži 30 članova koji se uglavnom bave utvrđivanjem tradicionalnih građanskih i političkih prava kao što su jednakost pred zakonom, sloboda od proizvoljnog hapšenja i sloboda mirnog okupljanja. Član 28 je zanimljiv po tome što navodi pravo svih na 'društveni i međunarodni poredak u kojem se mogu ostvariti prava i slobode navedene u ovoj Deklaraciji'. Ovo jasno artikulira princip da prava pojedinca unutar država u određenoj mjeri ovise od prirode sistema odnosa među državama. Osim Deklaracije, Komisija je bila odgovorna i za izradu nekoliko konvencija o specifičnim aspektima ljudskih prava, kao što su rasna diskriminacija, tortura, prava žena i prava djeteta. Svaki od njih ima svoj nadzorni odbor. Dva ključna pravna dokumenta su dva pakta UN, jedan o građanskim i političkim pravima, drugi o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, odvojeni tretman ove dvije oblasti odražava različita mišljenja o tome koji je važniji. Iako su paktovi – koji imaju veću pravnu snagu od Deklaracije – sastavljeni 1950-ih godina, Generalna skupština ih je složila tek 1966. i nisu stupili na snagu do 1976. godine. Tijekom svojih prvih dvadeset godina, UN su se zadovoljile prvenstveno postavljanjem brojnih normi u oblasti ljudskih prava, a njihova relativna neaktivnost dijelom je odraz dubokih političkih podjela. U svojim drugim dvadeset godina, postepeno je stjecala nešto veću asertivnost u odnosu na ljudska prava, kao 1974. godine kada je osnovana posebna potkomisija za razmatranje situacija koje otkrivaju dosljedan obrazac grubih kršenja ljudskih prava, i 1982. godine, kada je imenovan specijalni izvjestilac za pogubljenja po kratkom postupku ili samovoljna pogubljenja. Posljednjih godina hladnog rata obnovljeni su napori da se ojača režim ljudskih prava UN-a. Konkretno, razvijen je opsežniji sistem praćenja ispunjavanja međunarodnih obaveza država u vezi sa ljudskim pravima, dat je veći publicitet ozbiljnim kršenjima prava u nizu slučajeva, uspostavljena su efikasnija sredstva za istragu i utvrđivanje

činjenica, i ljudska prava bila su značajan faktor u nekoliko mirovnih misija UN-a. Daljnji razvoj događaja uslijedio je 1993. godine kada su UN uspostavile mjesto komesara za ljudska prava. Međutim, UN se nije pokazao odgovarajućom osnovom za efikasan režim ljudskih prava iz nekoliko razloga. Njegove agencije su slabo finansirane, a povremeno su čak i optužene za nekompetentnost, birokratizaciju i korupciju. Što je fundamentalnije, sistem UN-a je ponderiran protiv kritika svojih članica, a kamoli poduzimanja značajnih mjera protiv njih zbog njihovih unutarnjih kršenja. Na primjer, Komitet za ljudska prava (HRC) ima ulogu prema Paktu o građanskim i političkim pravima da odgovara na petogodišnje izvještaje koje podnose članice UN-a, kao i na saslušanje peticija pojedinaca protiv njihovih država kada su dotične države potpisale Opcioni protokol koji dozvoljava Komitetu da prima takve izvještaje. U praksi, čak i kada su države potpisale Opcioni protokol, ovlasti HRC-a su ograničene nedostatkom resursa, naglaskom u Paktu na prijateljskoj diplomaciji i pomirenju, činjenicom da ne može uvesti sankcije i činjenicom da njegovih osamnaest izabраниh članova retko dolaze iz država koje karakterizira visok nivo poštovanja ljudskih prava. Sve glavne regionalne organizacije su ojačale svoje odredbe o ljudskim pravima početkom XXI stoljeća, uključujući i najuspješniju međunarodnu organizaciju u tom pogledu, Savjet Evrope, kao navedeno u prethodnom poglavlju. Kako Vijeće, koje je osnovano 1949. godine sa osamnaest članica, uključujući Tursku, sada obuhvata većinu bivših komunističkih evropskih država, ovo se može smatrati značajnim iskorakom ljudskih prava. Ali što se tiče globalnog, a ne regionalnog upravljanja u oblasti ljudskih prava, najznačajniji nedavni razvoj je odluka da se stvori međunarodni krivični sud (ICC).

3.3. Međunarodni krivični sud

Općenito, međunarodna zajednica se opirala ideji stvaranja globalnih pravosudnih agencija koje imaju ovlašćenje da vrše nadležnost i određuju sankcije protiv pojedinačnih prestupnika. Za to postoji više razloga, od kojih je najvažniji državni monopol nad donošenjem, primjenom i provođenjem zakona koji je svojstven principu suvereniteta. Društvo naroda je, na primjer, razmatralo, ali je odbacilo ideju o osnivanju međunarodnog suda za rješavanje problema terorizma. Stalni sud međunarodne pravde Društva i njegov nasljednik, Međunarodni sud pravde, bliži su arbitražnim sudovima, koji vode predmete, koje su im dobrovoljno donijele države u sporu, nego općinskim sudovima koji vrše prinudnu nadležnost protiv prekršilaca zakona. U

slučajevima kada je krivično djelo imalo neku izrazitu 'međunarodnu' komponentu, prije svega piratstvo, koje se smatralo krivičnim djelom protiv svih civiliziranih nacija, razvio se alternativni princip 'univerzalne jurisdikcije'. To je bila ideja da se određene kategorije zločina mogu suditi bilo kojoj državi koja je uhapsila izgređnika ili, ako nije, da država ima dužnost da izruči optuženu osobu drugoj državi koja bi mu ili njoj sudila. Princip koji se ponekad navodi u takvim slučajevima je princip *jus cogens*, koji izražava ideju da postoje određene temeljne norme koje se ne mogu nadjačati drugim pravnim obavezama, kao što su one koje se sklapaju u ugovorima. Princip je proširen na trgovinu robljem u XIX stoljeću i otmicu iz vazduha, uzimanje talaca i aparthejd 1970-ih godina. Konvencija protiv torture iz 1984. godine, također, je ugradila principe. Konvencija protiv genocida iz 1948. godine, propisuje kaznu bilo na teritoriji na kojoj je djelo počinjeno ili 'od drugog međunarodnog krivičnog suda koji može imati nadležnost', praksa od tada, posebno u pogledu bivših nacističkih ratnih zločina, zapravo prihvata princip univerzalne jurisdikcije. U nizu važnih slučajeva učinjeni su pokušaji da se princip univerzalne jurisdikcije proširi na druge 'zločine protiv čovječnosti'. U slučaju Filartiga iz 1980. godine, porodica (tada sa sjedištem u SAD) čovjeka koji je mučen i ubijen u Paragvaju, pozivajući se na američki statut iz 1789. godine, uspjela je osigurati presudu paragvajskom zvaničniku koji je posjetio Njujork (M. Gibney, 2002:50). Godine 1998, u slučaju od ogromnog političkog i simboličkog značaja, bivši čileanski diktator general Pinoče držan je u Londonu dok su britanski sudovi raspravljali o zahtjevu za njegovo izručenje Španiji zbog zločina protiv čovječnosti. Nakon razmatranja raznih složenih pravnih pitanja, odlučeno je da se on izruči, ali mu je na kraju dozvoljeno da se vrati u Čile iz zdravstvenih razloga. Budući da je veći dio Pinochetovog slučaja počivao na njegovom zahtjevu za suverenim imunitetom, ovaj slučaj je napravio značajan prodor u samu doktrinu suvereniteta.

Koncept univerzalne jurisdikcije sadrži elemente globalnog upravljanja, budući da pretpostavlja postojanje globalno primjenjivih normi. Međutim, sprovođenje takvih normi prepušteno je državama, a ne međunarodnim institucijama koje imaju tu svrhu i, u praksi, često podleže brojnim političkim razmatranjima. Stvaranje MKS-a označilo je važan korak ka istinskom globalnom upravljanju u oblasti ljudskih prava. Nakon Drugog svjetskog rata, sudovi za ratne zločine u Nirnbergu i Tokiju osudili su brojne Nijemce i Japance za ratne zločine, zavjeru za vođenje agresivnog rata, zločine protiv mira i zločine protiv čovječnosti. Iako je užasna priroda krivičnih djela koja su uključena bila dovoljna da se kritike na račun tribunala

koje su tada izrečene budu zanemarene, ostale su sumnje u vezi sa suđenjima, posebno da su ona predstavljala samo pravdu pobjednika, čije bi vlastito ratno ponašanje moglo ne mora nužno izdržati pomno ispitivanje; da su prekršili princip da se kazna može izreći samo za djela koja su jasno utvrđena kao krivična u vrijeme izvršenja djela („nema retroaktivne pravde“); da su saslušanja u Nirnbergu bila manjkava po strogim pravosudnim standardima jer su se odvijala u raspoloženju osвете; i da je upotreba smrtne kazne bila pogrešna. Takve sumnje, u kombinaciji s efektima hladnog rata, spriječile su bilo kakav dalji razvoj međunarodne krivične jurisdikcije sve do 1993. godine, kada je Vijeće bezbjednosti UN-a osnovalo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, a godinu dana kasnije sličan sud za Ruandu, nakon masakra milion Tutsija u Ruandi. Ovi sudovi su trebali primjenjivati postojeće humanitarno pravo, uključujući Ženevske konvencije i Konvenciju o genocidu. Nakon vrlo sporog početka kada je sud za Jugoslaviju bio sputan nedostatkom sredstava, proceduralnim poteškoćama i opstrukcijama Britanaca i Francuza, koji su bili zabrinuti da bi Tribunal mogao ometati njihove diplomatske napore da osiguraju mir, počeo je donositi sve veći broj optužnica za pojedince u Hagu, posebno bivšeg jugoslavenskog predsjednika Slobodana Miloševića, čije je suđenje počelo 2002. godine. Relativni uspjeh suda za Jugoslaviju bio je jedan od faktora iza odluke da se nastavi sa stvaranjem Međunarodnog krivičnog suda, za koji je 1998. godine glasalo 120 država, a za koji je 2002. godine postignuto potrebnih ratifikacija da bi stupio na snagu. Međutim, dvije od sedam država protiv koje su glasale bile su stalne članice Vijeća bezbjednosti, Kina i SAD – zajedno sa Izraelom, Irakom, Libijom, Jemenom i Katarom. Ovo je izazvalo određene sumnje u pogledu vjerovatne efikasnosti MKS-a, posebno kada su SAD nastavile da se distanciraju od svake mogućnosti da njeni vojnici i politički lideri ikada budu pozvani na odgovornost pred međunarodnim sudom. Djelomično zbog ranijih američkih prigovora, MKS sadrži brojne odredbe osmišljene da ograniče njegove ovlasti. Njegova nadležnost su 'najteži zločini od međunarodnog značaja', konkretno genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini i zločin agresije – iako je njegova efikasnost u posljednjem slučaju oslabljena činjenicom da UN, uprkos pedesetogodišnjem razmatranju, nije mogao doći do dogovorenog definiranja 'agresije'. Njegov statut ne dozvoljava smrtnu kaznu i u njima postoje posebne odredbe protiv retroaktivne pravde: dva pitanja koja su izazvala sumnju u Nirnberškim tribunalima. Sud je u suštini komplementaran nacionalnim jurisdikcijama, a ne zamjena za njih, što znači da je malo vjerovatno da će bilo koja država sa razumno efikasnim i nepristrasnim pravnim sistemom pronaći svoje građane optuženima. Navodne zločine mogu joj uputiti države,

Vijeće bezbjednosti ili vlastiti tužilac, ali član 17. njegovog Statuta sadrži odredbu koja je potencijalno otvorena za prilično široko tumačenje, u smislu da je predmet neprihvatljiv ako je, istražen od strane države koja ima nadležnost nad njom i država je odlučila da ne goni dotičnu osobu, osim ako je odluka rezultat nespornosti ili nesposobnosti države da istinski krivično goni”. Postoje i procedure koje imaju za cilj sprječavanje slučajeva pokrenutih iz neozbiljnih ili politički motiviranih razloga, kao i omogućavanje državama da argumentiraju da bi otkrivanje određenih informacija moglo biti štetno po njihove interese nacionalne bezbjednosti.

ICC je počeo sa radom 2003. godine i u ovoj fazi je nemoguće reći kakav će utjecaj – ako ga općenito ima – imati na događaje. Djelomično je osmišljen kao sredstvo odvratanja i u prirodi odvratanja je da je nemoguće sa bilo kakvom preciznošću utvrditi njihov precizan učinak ako se akcija koja se odvrata ne dogodi. Također je jasno da je ICC – kao i agencije za globalno ekonomsko upravljanje – mnogo vjerojatnije da će se koristiti u slučaju sukoba u koje su uključene male države trećeg svijeta nego protiv njegovih moćnijih članica, poput Rusije ili Britanije. Međutim, Sud se i dalje kvalificira kao instrument globalnog upravljanja – ako je slab. Njegov pravni postupak će biti pod kontrolom sopstvenih neovisnih advokata, i iako države zadržavaju ovlaštenje nadzora kroz Skupštinu, odluke u ovom slučaju mogu se donositi na osnovu dvotrećinske većine, pri čemu nijedna pojedinačna država nema pravo da postavi veto. Ipak, iz svih ovdje navedenih razloga, ljudska prava ostaju najnerješiviji od mogućih subjekata globalnog upravljanja. MKS, zajedno sa povremenom spremnošću UN-a ili NATO-a da se angažiraju u 'humanitarnim intervencijama', predstavlja malo više od okvirnog koraka ka spremnosti da se spriječe ili kažnjavaju najgori slučajevi nečovječnosti, a ne kamen temeljac sveobuhvatnog i efikasnog sistem za međunarodnu zaštitu ljudskih prava.

3.4. Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju

Posle niza rezolucija donijetih povodom situacije u bivšoj Jugoslaviji, 22. februara 1993. godine, Vijeće bezbjednosti usvojilo je rezoluciju 808 kojom je odlučeno da se osnuje međunarodni tribunal za gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine. Rezolucijom se tražilo od generalnog sekretara da u što kraćem roku Vijeću podnese na razmatranje izvješće o svim akterima ovog pitanja, Izvješće generalnog sekretara je podnijet 3. maja 1993. godine (S/25704) i u njemu je predložen Statuz za MKTJ. Vijeće bezbjednosti je razmotrilo Izvješće generalnog sekretara i

jednoglasno i bez amandmana usvojilo predloženo statut rezolucijom 827 od 27. maja 1993. godine. Tom rezolucijom Vijeće bezbjednosti je riješilo da situacija u bivšoj Jugoslaviji, a posebno u Bosni i Hercegovini odakle su stizala izvješća o masovnim ubojstvima, masovnom, organiziranom i sistematiziranom zatvaranju i silovanju žena i praksi etničkog čišćenja, predstavlja prijetnju međunarodnom miru i bezbjednosti prema Glavi VII Povelje UN-a. Vijeće bezbjednosti je smatralo da bi osnivanje međunarodnog tribunala doprinijelo zaustavljanju takvih kršenja i ispravljanju njihovih posljedica. Suglasno tome, u operativnom stavu 2 Rezolucije 827, Vijeće je odlučilo: „Ovim se osniva međunarodni tribunal sa isključivom svrhom da goni lica odgovorna za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. godine do dana koji će utvrditi Vijeće bezbjednosti po vaspostavljanju mira, te se u tom cilju usvaja statut Međunarodnog tribunala priložen gorepomenutom izvješću (generalnog sekretara) (Džouns DŽ.R.V.D. i Pauls, S., 2005:3). Ovdje posebno treba obratiti pažnju na jednu stvar – izuzetno glasni protesti protiv silovanja i seksualnog nasilja u bivšoj Jugoslaviji bili su usko povezani sa percepcijom da se seksualno nasilje strateški koristi kao oružje u ratu i da ima karakter masovnosti. Međunarodna zajednica je po prvi put jasnije vidjela kako se seksualno nasilje može koristiti za teroriziranje civilnog stanovništva kao dio politike etničkog čišćenja ili genocida (Bramertz, S. i Jarvis, M., 2017:23).

3.5. Međunarodni krivični tribunal za Ruandu

Vijeće bezbjednosti je osnovalo MKTR rezolucijom 955 od 8. novembra 1994. godine nakon što je naručilo niz izvješća o situaciji u Ruandi koji su ukazali da su u Ruandi počinjeni genocidi i druga sistematska, široko raspostranjena i flagrantna kršenja međunarodnog humanitarnog prava i pošto je riješilo da takva situacija nastavlja da ugrožava međunarodni mir i bezbjednost. Procijenjeno je da je za tri mjeseca tijekom genocida u Ruandi 1994. godine ubijeno između 500.000 i 1 milion ljudi, u ogromnoj većini Tutsi civila (Izvješće o stanju ljudskih prava u Ruandi koji je podnio Rene Denji-Segui), speciojalni izvjestilac Komisije za ljudska prava, prema stavu 20 Rezolucije Komisije S-3/1 od 25. maja 1994. godine, U.N.Doc.E/CN.4/1995/7 – 1994. Vijeće bezbjednosti je 14. aprila 2000. godine javno prizbalo odgovornost UN-a za neuspjeh u zaustavljanju genocida 1994. godine i dao preporuke o tome kako se hvatati u koštac sa budućim teškim zlodjelima. Članice Vijeća bezbjednosti su se složile sa zaključkom Izvješća koji je po narudžbi UN-a pripremila Neovisna anketna komisija o djelovanju UN-a tijekom

genocida u Ruandi 1994. godine, a u kome su UN optužene da su, suočivši se sa genocidom, pokazale neodlunost da ga spriječe i propustile da interveniraju kada su masakri počeli. Članovi Vijeća bezbjednosti su, također, priznali kao što stoji u Izvješću, kako UN nisu imale sredstava da se uhvate u koštac sa tom situacijom, a da članice UN nisu pokazale političku volju da prekinu ubijanje (vidjeti UN doc. S/1999/1257 od 16. decembra 1999. - <https://daccess-ods.un.org/tmp/8936428.42769623.html>) (Džouns DŽ.R.V.D. i Pauls, S., 2005:34-5)

3.6. Ugovor o neširenju nuklearnog oružja

Elementi globalnog upravljanja, kako je ovdje definirano, mogu se naći u nekoliko drugih oblasti međunarodnih odnosa. Na primjer, Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (NPT) iz 1968. godine pravi razliku između država s nuklearnim oružjem (NWS) i država bez nuklearnog oružja (NNWS), i obavezuje prve: ne prenositi bilo kom primaocu nuklearno oružje ili druge nuklearne uređaje direktno ili indirektno; i ni na koji način da pomaže, ohrabruje ili navodi bilo koju nenuklearnu državu da proizvede ili na drugi način nabavi nuklearno oružje ili druge nuklearne eksplozivne naprave, ili kontrolu nad takvim oružjem ili eksplozivnim napravama. Zadaća provođenja usklađenosti s NPT leži na Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju (IAEA), formiranoj 1956. godine, i u manjoj mjeri na Grupi nuklearnih dobavljača (NSG), koju su 1974. godine osnovali izvoznici materijala za civilne nuklearne programe. IAEA ima pravo inspekcije i nadgledanja upotrebe nuklearne tehnologije od strane država i obavezu da o svojim nalazima izvještava Vijeće bezbjednosti. NSG je preuzeo širi spektar odgovornosti u vezi s nuklearnim izvozom nego NPT i ima niz diplomatskih i komercijalnih sankcija na raspolaganju. Međutim, NPT na kraju počiva na dobrovoljnom pristanku država na njegov režim. Tri nuklearne države, Indija, Pakistan i Izrael, zajedno sa Kubom, nisu potpisale sporazum; druga dva, Iran i Sjeverna Koreja, nastojali su steći nuklearni kapacitet; dok je raspad Sovjetskog Saveza ostavio otvorenu mogućnost da druge 'odmetničke države', pa čak i terorističke grupe (koje naravno ne bi bile potpisnice Ugovora) nabave nuklearno oružje.

3.7. Okoliš

Slični problemi se javljaju i u drugim oblastima budućeg globalnog upravljanja. Na primjer, mnogi smatraju da je životna sredina klasičan slučaj koji zahtijeva upravljanje od strane

globalnih, a ne nacionalnih ili čak regionalnih vlasti, budući da ekološki problemi ne poštuju teritorijalne granice, što čini međunarodnu suradnju u rješavanju problema koji pogađaju sve, ključnom. Ipak, međunarodni politički sistem zadržava sve one karakteristike – posebno načelo suvereniteta i podsticaj da se vara ili bude slobodan od međunarodnih sporazuma ako kalkulacije troškova i koristi ukazuju na prednosti pri tome – koje otežavaju suradnju. Stoga je za svaki djelomični uspjeh u upravljanju okolišem lako ukazati na nekoliko neuspjeha. Kontrastna sudbina međunarodnih napora da se izbore s dva različita problema, uništavanjem ozonskog omotača i globalnim zagrijavanjem, ilustriraju to. Neki slični problemi su bili uključeni u svaki slučaj. Na primjer, jedno pitanje koje je bilo centralno u svim debatama o okolišu od prve velike međunarodne konferencije u Štokholmu 1972. godine bila je činjenica da su bogatije države tražile od zemalja u razvoju da preduzmu mjere za suzbijanje zagađenja kada je njihovo vlastito bogatstvo djelimično osnovano. o tehnologiji koja je uzrokovala zagađenje. Srodno pitanje odnosilo se na činjenicu da su ekološki prihvatljiviju tehnologiju posjedovale korporacije sa sjedištem u bogatijim zemljama, koje bi stoga mogle da profitiraju u velikoj mjeri na račun siromašnijih zemalja ako se usvoje međunarodne mjere koje zahtijevaju korišćenje takve tehnologije. Postojale su i naučne nejasnoće u vezi sa stepenom do kojeg je svaki problem pogoršan ljudskim faktorom, i o tome kakve bi tačne posljedice mogle biti. Konačno, svi problemi koji su inherentni globalnom upravljanju – koje su agencije trebale biti odgovorne za to, kolika bi trebala biti njihova ovlaštenja, kako principi demokratije biti pomireni sa oba problema efikasnosti i realne moći da se djeluje i nešto promijeni, i kako je trebalo pratiti i sprovesti usklađenost države i preduzeća – bili su prisutni u svim pregovorima o zaštiti životne sredine. Ozonski omotač u atmosferi smanjuje količinu ultraljubičastog zračenja koje dopire do površine zemlje i stoga pomaže u prevenciji rizika od raka kože i drugih zdravstvenih problema. O mogućem doprinosu određenih hemikalija, posebno hlorofluorouglenika (CFC), koje se koriste u rashladnim uređajima i klimatizacijama, uništavanju ozonskog omotača spekuliralo se neko vrijeme kada je Program UN za životnu sredinu (UNEP), koji je uspostavljen nakon Štokholmske konferencije 1972. godine, pozvalo je na međunarodne pregovore za smanjenje emisije CFC-a. Kako su naučni dokazi o ovim pitanjima postajali sve jasniji, države su mogle da pristanu na sporazum u Beču 1985. godine i na važniji Protokol ugovora u Montrealu 1987. godine, zajedno sa amandmanima na raznim konferencijama od tada. Ovo je zahtijevalo od država da postepeno ukinu svoju proizvodnju CFC-a, a uključivalo je i finansijski mehanizam, Global Environment

Facility (GEF), osmišljen da nadoknadi zemlje u razvoju, koje su, uglavnom, u početku nisu bile voljne da učestvuju u sporazumu (E.R. DeSombre, 2002:112). Drugi inovacija je bila uvođenje pravila glasanja u GEF koja, u stvari, zahtijevaju dvotrećinsku većinu i zemalja u razvoju i razvijenih zemalja za odluke o transferu resursa. Iako su potencijalne zamjene za CFC bile relativno skupe, porezi koje su države nametnule na CFC-e učinile su da industrija pređe na zamjene isplativijim. Do 2002. problem CFC-a je efektivno eliminiran.

Jedan od principa koji regulira pregovore o životnoj sredini od Štokholmske konferencije je bilo ono što je kasnije nazvano 'uobičajena, ali diferencirana' odgovornost': naime da iako sve zemlje imaju ekološke obaveze, siromašnije zemlje imaju pravo, na osnovu osnovne pravičnosti, na slobodan transfer najsavremenije tehnologije, novčanu nadoknadu za uvođenje mjera za smanjenje zagađenja koje bi moglo štetiti njihovom vlastitom ekonomskom razvoju, pa čak i za izuzeće od nekih mjera. Ovaj princip je bio fundamentalan za sporazume postignute na Konferenciji UN-a o životnoj sredini i razvoju (UNCED) 1992. godine u Rio de Žaneiru i Protokolu iz Kjota iz 1997. godine, čija je glavna briga bio problem globalnog zagrevanja. Prva konferencija proizvela je Okvirnu konvenciju o klimatskim promjenama (FCCC) koja je osmišljena da se bavi problemom doprinosa ugljika proizvedenog od strane ljudi u 'gasovima staklene bašte', kao što su emisije automobila, globalnom zagrijavanju. Protokol iz Kjota je dodao Konvenciju zahtijevajući od država da smanje emisije gasova staklene bašte za dogovorene procenete, pri čemu su države koje ne ispunjavaju svoje ciljeve efektivno 'kaznjene', kao i složen sistem po kome bi strane Protokola mogle da pređu ili da od druge strane 'jedinice za smanjenje emisije' – drugim riječima države bi mogle 'trgovati' svojim dozvoljenim emisionim kapacitetima. Zemlje u razvoju nisu imale potrebe za smanjenjem, ali projekti za smanjenje emisija u siromašnijim zemljama koje su finansirale razvijene zemlje bi se uračunavale u cilj razvijenih zemalja. Izuzeće zemalja u razvoju iz Protokola bio je glavni faktor koji je naveo američki Senat kada je izrazio svoje protivljenje Protokolu 1997. godine u Byrd-Hagel rezoluciji, u kojoj se, također, tvrdilo da bi trenutne odredbe Protokola nanijele štetu američkoj ekonomiji. Slične stavove iznio je predsjednik George W. Bush i njegova administracija, koja je izdvojila izuzeće Indije i Kine za posebne kritike. Iako je Protokol blizu dobijanja potrebnog broja ratifikacija da bi stupio na snagu.

Postoji nekoliko razloga za mnogo veći uspjeh sporazuma o ozonskom omotaču u odnosu na Protokol iz Kjota. Prvo, postoji daleko veći konsenzus o ljudskom doprinosu uništavanju

ozonskog omotača, ali i o njegovim štetnim posljedicama, nego o uzrocima i posljedicama globalnog zagrijavanja. Drugo, vrlo moćni specijalni ekonomski interesi sebe vide kao potencijalno ugrožene zahtjevom za smanjenjem stakleničkih plinova, što je mnogo manje bio slučaj sa CFC-ima. Treće, bilo bi daleko teže pratiti i provoditi usklađenost sa Protokolom iz Kjota nego što je to bilo sa sporazumima o ozonskom omotaču. Konačno, ne prihvataju svi posebnu koncepciju pravičnosti koja je u osnovi principa 'zajedničke, ali diferencirane odgovornosti', ili implikaciju da vlade u razvijenim zemljama treba da se angažiraju u značajnim intervencijama u ekonomskim aktivnostima svojih privatnih sektora.

3.8. Pravo mora

Ovaj, posljednji faktor je, također, bio značajan element u odbijanju Reaganove administracije odredbi Treće konvencije UN-a o pravu mora iz 1982. godine o rudarstvu dubokog dna, koja je na sličan način imala različite odredbe dizajnirane da favoriziraju zemlje u razvoju, uključujući proizvodne mogućnosti i limite za rudarsku proizvodnju morskog dna, koji su dizajnirani da zaštite postojeće proizvođače; transfer tehnologije rudarstva morskog dna u zemljama u razvoju; kao i odredbe da predložena Uprava za rudarstvo na morskome dnu ima svoju rudarsku kompaniju i naplaćuje poreze drugim kompanijama, a sve prvenstveno u interesu siromašnijih zemalja. Reaganova administracija je smatrala da su takve odredbe u suprotnosti sa sopstvenim uverenjima o slobodnom tržištu, kao i da je uspostavila međunarodnu organizaciju sa, potencijalno, previše slobode od državne kontrole. Razmatranja ove vrste, kao i ona o kojima je već bilo riječi ranije u ovom poglavlju, vjerovatno će djelovati kao glavna ograničenja za razvoj globalnog upravljanja. Iako međunarodni sistem možda ne pokazuje sklonost međudržavnom utjecaju u ostvarivanju zasebnih nacionalnih interesa koja je bila toliko karakteristična za ranija razdoblja, on je još uvijek, u svojoj suštini, zasnovan na državnom suverenitetu, iako se radi o suverenitetu koji djeluje unutar sve složenije i široko rasprostranjena struktura ograničenja.

4. GLOBALNO DRUŠTVO

Termin 'civilno društvo' se koristi na nekoliko različitih načina u političkoj misli. John Locke ga je koristio naizmjenično sa 'političkim društvom', koje je zamišljao kao udruženje zasnovano na vladavini zakona i formirano od ljudi u prirodnom stanju kako bi zaštitili svoju

imovinu, koju je smatrao da se sastoji od života i slobode, kao i ' Locke je, međutim, bio vrlo jasan da takva građanska uvjerenja isključuju apsolutističke oblike vladavine, dok su kasniji pisci, s istim ciljem pronalaska teoretskog temelja za otpor opresivnoj državnoj moći, težili da građansko društvo definiraju kao zonu društvene aktivnosti koja postoji odvojeno od države. Hegel je vidio moralnu superiornost i svrhu kao prebivanje u državi, a ne u građanskom društvu, a Marx je izjednačio građansko društvo sa 'buržoaskim društvom', ili društvenim odnosima koji proizilaze iz kapitalizma. I jedni i drugi su na taj način problematizirali pojam i učinili ga dvosmislenijim u svojim konotacijama od suvremenijih teoretičara, koji su se vratili pojmu građanskog kao zone privatne društvene interakcije koja sprječava državu da potkopa slobodu pojedinca. Definicija Davida Helda pruža sažet i relativno nekontroverzan prikaz modernog razumijevanja pojma: Civilno društvo čini ona područja društvenog života – domaći svijet, ekonomska sfera, kulturne aktivnosti i politička interakcija – koja su organizirana privatnim ili dobrovoljnim aranžmanima između pojedinaca i grupa izvan direktne kontrole države (D. Held, 1993:6). Koncept globalnog civilnog je mnogo novijeg datuma, pojavio se 1990-ih godina zajedno sa svojim konceptualnim partnerima, globalizacijom i globalnim upravljanjem. Iako se prvenstveno koristi za označavanje nevladinih organizacija koje djeluju na međunarodnom nivou, također se koristi za označavanje društvenih pokreta, globalnih mreža zagovaranja, a ponekad čak i transnacionalnih korporacija. Postoji, možda neminovno, još veća labavost i fleksibilnost u upotrebi termina u međunarodnim odnosima nego u kontekstu pojedinačne države, ali je moguće razlikovati tri široka tumačenja uloge globalnog civilnog, kako je razrađeno. u većini pisanja na tu temu. Iako su različiti, oni se međusobno ne isključuju i počet ćemo razmatranjem svakog pojedinačno. Kofi Annan, generalni sekretar UN, jedan je od najvećih entuzijasta za proširenu ulogu globalnog civilnog u globalnom upravljanju. On je 1999. godine tvrdio: Ušli smo u eru sve većeg partnerstva i postoji nekoliko granica za ono što civilno društvo može postići. . . jasno je da postoji nova diplomatija u kojoj se nevladine organizacije, međunarodne organizacije i vlade mogu udružiti da bi ostvarile svoje interese (M. Edwards, 2000:205).

Prvi Svjetski kongres međunarodnih udruženja održan je u Briselu 1910. godine, na kojem su bile zastupljene 132 međunarodne nevladine organizacije (INGO). Ovo se može smatrati najranijim dokazom da međunarodne organizacije sebe doživljavaju kao, u određenim aspektima, jedinstvenu silu na međunarodnoj sceni. Isprva su neke međunarodne organizacije dobile pravo da prisustvuju i govore (ali ne i glasaju) u nekim komitetima Društva naroda, ali su

to pravo praktično izgubile do 1939. godine. Međutim, član 71 Povelje UN-a dao je Ekonomskom i socijalnom vijeću (ECOSOC) sposobnost da „napravi odgovarajuće aranžmane za konsultacije sa nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima iz njegove nadležnosti“. Nakon određene zabrinutosti vlade u vezi sa mogućom zloupotrebom ovog prava, rezolucija ECOSOC-a iz 1968. godine opširno je iznijela principe koji su trebali regulirati pristup NVO-a ECOSOC-u i njegovim pomoćnim organima, naime, da kvalificirana NVO 'treba biti reprezentativnog karaktera i priznatog međunarodnog statusa'; također treba da predstavlja značajan broj ljudi, da bude demokratski odgovoran i da ima transparentne aranžmane finansiranja. Druge međunarodne organizacije su počele da dodjeljuju neformalne, a ponekad i formalne uloge NVO od 1980-ih godina pa nadalje. Nakon osnivanja Komiteta NVO-Svjetska banka 1982. godine i formiranjem Radne grupe NVO-a pri Svjetskoj banci 1984. godine, Banka je održavala redovne sastanke sa zajednicom NVO-a. U direktivi iz 1989. godine Banka je pokušala definirati NVO-e na način koji je jasno podrazumijevao njihovo posjedovanje kvazi-upravljačke funkcije u pružanju socijalne pomoći, opisujući nevladine organizacije kao grupe i institucije koje su potpuno ili u velikoj mjeri neovisne od vlade i koje imaju prvenstveno humanitarne ili kooperativne, a ne komercijalne ciljeve; to su privatne organizacije koje se bave aktivnostima za ublažavanje patnje, pružanje osnovnih socijalnih usluga ili poduzimanje razvoja zajednice, dodajući – gotovo kao naknadnu misao – da oni, također, uključuju grupe građana koje podižu svijest i utječu na politike. Banka je ponekad uključivala nevladine organizacije u svoje misije u određenim zemljama i saradujivala s vodećom nevladinom organizacijom za borbu protiv korupcije, Transparency International, u svom radu protiv korupcije. Također je uključila mnoge ekološke probleme NVO u svoje kreiranje politike. Skeptični glasovi tvrde da je očigledna otvorenost Banke prema utjecaju civilnog površna i da uglavnom ima za cilj da odvraća ili ukroti protivljenje njenom radu. Međutim, takve kritike mogu odražavati fundamentalnije ideološko neslaganje sa posvijećenošću Banke liberalnim kapitalističkim principima – drugim riječima, šta god da je Banka uradila ne bi bilo dovoljno da zadovolji neke od njenih kritičara dok je zadržala svoju suštinsku prirodu. Nema sumnje da je predvodio put u pružanju većeg pristupa globalnom civilnom društvu na način na koji su se ugledale mnoge druge nevladine organizacije. To je djelomično zbog sve većeg osjećaja da bi mogla donijeti stvarni utjecaj na svjetske poslove, zajednica civilnog društva je značajno porasla i pokušala efikasnije organizirati vlastite poslove. Godine 2002. Drugi svjetski društveni forum, održan u Brazilu, privukao je 68.000 učesnika iz

131 zemlje. Što se tiče njihove stvarne uključenosti u globalnu upravu, prva ključna uloga NVO je u postavljanju normativnih standarda i njihovom prevođenju u međunarodnu političku agendu. Na primjer, nevladine organizacije su uglavnom bile odgovorne kako za formuliranje koncepta održivog razvoja tako i za osiguravanje da on uđe u međunarodni diskurs na velikim svjetskim skupovima. Nevladine organizacije su identificirale nekoliko konkretnih pitanja, koja su tada bila na meti stalnog međunarodnog pritiska sa ciljem da se donesu novi međunarodni pravni instrumenti. Konvencija protiv torture iz 1984. godine, na primjer, u velikoj je mjeri bila proizvod dugoročne kampanje Amnesty Internationala i drugih nevladinih organizacija. NVO su, također, bile utjecajne u uspostavljanju Međunarodnog krivičnog suda, poboljšanju međunarodnih standarda u vezi s eksploatacijom djece i identificiranjem i objavljivanjem brojnih ekoloških problema, uključujući globalno zagrijavanje, zaštitu ugroženih vrsta i opasnosti od raznih prijedloga za izgradnju brana. Jedno zapaženo postignuće bio je sporazum iz 1997. godine o zabrani protupješadijskih mina, što je bio glavni rezultat Međunarodne kampanje za zabranu nagaznih mina, koja je iste godine dobila Nobelovu nagradu za mir. Kampanja je bila neobična po tome što je bila labava mreža od više od hiljadu nevladinih organizacija iz mnogih zemalja, zajedno sa pristalicama u međunarodnim organizacijama i nekim vladama, posebno Kanade, čiji je ministar vanjskih poslova Lloyd Axworthy sazvao Međunarodnu stratešku konferenciju o nagaznim minama 1996. godine.

Srodna uloga NVO-a uključuje praćenje pridržavanja različitih međunarodnih instrumenata od strane država. Najbolje utvrđeni primjer za to je široko prihvaćena funkcija MKCK-a u odnosu na zakone ratovanja, posebno Ženevske konvencije. Međutim, MKCK duguje svoj visok nivo prihvatljivosti od strane država dijelom i tradicionalnoj diskreciji MKCK-a i odbijanju da objavi mnoga kršenja za koja je postao svjestan. Druge nevladine organizacije, koje ne uživaju privilegirani položaj MKCK-a, oslanjaju se na 'imenovanje i sramotu' vlada, politiku čiji će uspjeh vjerovatno ovisiti direktno od stepena otvorenosti i demokratije u dotičnoj državi. Na polju ljudskih prava, Amnesty, Human Rights Watch i Međunarodni komitet pravnik su posebno istaknuti u ovoj varijanti funkcije praćenja. Životna sredina – klasičan primjer oblasti politike koja nadilazi nacionalne teritorijalne granice i stoga je posebno podložna djelovanju na globalnom nivou – još jedna je oblast u kojoj globalno civilno društvo igra glavnu ulogu praćenja. Iako se to odvija prvenstveno kroz aktivnosti 'imenovanja i sramote', postoje neki slučajevi u kojima je međunarodnim organizacijama dodijeljena formalna ili poluformalna uloga,

kao što je odgovornost Međunarodnog biroa za kitolovsku statistiku za praćenje usklađenosti kitolovih flota sa njima dodijeljenim kvotama (E.R. De Sombre, 2022:77). U nekim slučajevima i postavljanje standarda i praćenje se dešavaju u kontekstu 'globalne mreže javnih politika', koju čine akteri iz javnog sektora (međunarodne organizacije kao i države), biznisa i trgovine i globalnog civilnog društva. Svjetska komisija za brane, čiji je zadatak da 'preduzme globalnu reviziju efikasnosti razvoja velikih brana i razvije međunarodno prihvatljive kriterije i smjernice za buduće odluke o branama', dobar je primjer takve mreže. Konačno, neke nevladine organizacije dodjeljuju specifične uloge nadzora globalnom civilnom društvu – prije svega Svjetsku banku, preko svoje Inspeksijske komisije, koja je osnovana 1994. godine. Komisija, čija tri člana nisu zaposleni u Banci, ovlaštena je da sasluša i istražuje zahtjeve nevladinih organizacija i druge grupe civilnog koje vjeruju da su, ili bi mogle biti, negativno pogođene projektima Banke. U nekim slučajevima negativni nalazi Komisije su zaustavili relevantni projekat ili doveli do njegove izmjene, ali treba napomenuti da je to bio uzrok značajnih kontroverzi, au drugim slučajevima Upravni odbor Banke je ograničio aktivnosti Komisije. Jedan od problema za Banku – koja je prvenstveno odgovorna vladama – jeste da neke pritužbe mogu imati izrazito političke motive. Na primjer, zahtjev koji je Komisija podnijela 1999. godine od strane Međunarodne kampanje za Tibet, za istragu Kineskog zapadnog projekta za smanjenje siromaštva, dirnula je vrlo osjetljive živce kineske vlade. Međutim, relativni uspjeh Komisije bio je dovoljan da se na njega ugledaju Azijska razvojna banka i Međuamerička razvojna banka.

Nevladine organizacije su, također, igrale još direktnije uloge u globalnom upravljanju, uključujući učešće u implementaciji nekih programa, pa čak i, u nekim slučajevima, da su im vlade i nevladine organizacije efektivno podugovarale specifične zadatke. Ovo može imati različite oblike: na primer, Svjetska banka često uključuje predstavnike nevladinih organizacija u svoje misije u pojedinim zemljama. Ali daleko najveća uloga NVO je u pružanju razvojne pomoći općenito, a posebno tijekom humanitarnih vanrednih situacija. Pošto su broj i ozbiljnost složenih humanitarnih vanrednih situacija koje proizlaze iz građanskih sukoba i neuspjeha države naglo su porasle od kraja hladnog rata, što je zahtijevalo sve veći odgovor globalnog civilnog. Andrew S. Natsios je definisao takve hitne situacije kao one koje imaju pet zajedničkih karakteristika:

- pogoršanje ili potpuni kolaps centralne vlasti;
- etnički ili vjerski sukobi i raširene povrede ljudskih prava;

- epizodna nebezbednost hrane, koja se često pogoršava u masovnu glad;
- makroekonomski kolaps koji uključuje hiperinflaciju, ogromnu nezaposlenost i neto smanjenje BDP-a;
- i masovna kretanja stanovništva raseljenih ljudi i izbjeglica koji bježe od sukoba ili traže hranu (A.S. Natsios, 2001:389).

Ovo sugerira još jedan glavni razlog za sve veću ulogu nevladinih organizacija u takvom radu: zahtijeva niz vještina i tehničke stručnosti – od medicinske njege do izgradnje puteva – kao i stepen lokalnog znanja koji se teško može naći u jednoj od agencija, vladinim ili nekim drugim, ali se može naći u grupi glavnih međunarodnih organizacija, kao što su Oxfam, Medicins Sans Frontie`res i Catholic Relief Services. Vodeće humanitarne međunarodne organizacije organizirale su se u različita partnerstva (InterAction, u SAD; Međunarodni savjet volonterskih agencija, u Evropi) kako bi im omogućili da efikasnije reaguju na vanredne situacije. Ovdje, kao i u drugim aspektima globalnog civilnog društva, internet je igrao važnu ulogu u takvoj koordinaciji. Direktno učešće u globalnom upravljanju ove vrste nije prošlo bez ponekad ozbiljnih problema. Neki vide opasnosti u tome da su nevladine organizacije previše uvučene u kvazi-vladine uloge, kako kroz pružanje izgovora za nedjelovanje bogatih država, tako i kroz kompromitiranje njihove druge funkcije pomaganja da se vlade i međunarodne organizacije pozivaju na odgovornost. Odnos između nevladinih organizacija i nevladinih organizacija nije uvijek lahk, s obzirom na njihove različite odnose s vladama i činjenicu da se često takmiče za iste resurse. Značajne kontroverze okružuju uloge nevladinih organizacija (a također i nevladinih organizacija) kada pokušavaju da dovedu humanitarnu pomoć u situacijama unutarnjeg sukoba.

5. LEGITIMIRANJE GLOBALNOG UPRAVLJANJA

Literatura o globalnom civilnom društvu stavlja značajan naglasak na drugu glavnu ulogu: pomoć u legitimiranju globalnog upravljanja, posebno kroz popunjavanje 'demokratskog deficita' koji se često smatra inherentnim problemom u nevladinim organizacijama. Smatra se da globalizacija dovodi do dva različita tipa problema što se tiče odgovornog, demokratskog upravljanja. Prvo, nacionalne vlade otkrivaju da su sve više pogođene razvojem na globalnom nivou, ali agencije takvog razvoja – tržišta i transnacionalne korporacije – rade bez ikakve demokratske odgovornosti. Drugo, moć u raznim oblastima prelazi sa vlada na međunarodne organizacije kao što je STO, koje, također, nisu izabrane ili na drugi način direktno odgovorne.

Jedna od centralnih tvrdnji argumenata je da specifična transnacionalna pitanja (kao što je životna sredina) dovode do specifičnih transnacionalnih grupa pogođenih grupa i pojedinaca koji se više ne mogu definirati u smislu tradicionalnih demokratskih pojmova univerzalnog prava glasa unutar određene teritorije. Demokratski legitimitet u takvim okolnostima može proizići manje iz direktno izabраних predstavnika u svakoj oblasti nego iz raznovrsnijih aktivnosti globalnog civilnog društva. Komisija za globalno upravljanje (međunarodna grupa eminentnih ličnosti) je na sličan način pozvala na osnivanje Foruma civilnog društva, za koji je smatrala da će vjerovatnije zadovoljiti potrebu ne samo za većim već i za istinskim učešćem javnosti u globalnom upravljanju nego tradicionalnije utemeljena ideja o svjetskoj skupštini parlamentaraca. Neki akademski posmatrači su, također, vidjeli sposobnost globalnog civilnog društva da mobilizira javno mnijenje iza specifičnih programa kao što nudi autentičniju osnovu za demokratsku legitimaciju od često diskreditiranih vlada. Nedržavni akteri često uživaju bliži i intimniji pristup lokalnim nivoima javnog mnijenja, dok mnoga suvremena pitanja, koja su „dugometna, otvorena i difuzna u svojoj potrebi za pažnjom“ nisu uvijek podložna rješavanju kroz tradicionalne, centralizirane načine donošenja odluka. Nije iznenađujuće da se nevladine organizacije i društveni pokreti slažu sa takvim idejama i sve više se organiziraju u funkcionalne, regionalne i druge grupe kako bi ojačale ono što vide kao svoj doprinos globalnoj demokratiji. Drugi glasnogovornici nevladinih organizacija ukazali su na očigledan paradoks da ono što oni nazivaju 'globalnim učešćem građana' raste u isto vrijeme kada opada učešće u konvencionalnijim nacionalnim političkim aktivnostima, a raste razočaranje tradicionalnim političkim procesima. Argument je ovdje da je suština autentične demokratije učešće građana u donošenju odluka i da je vjerovatnije da će se to naći u funkcioniranju globalnog civilnog društva, čak i ako se čini da imaju malo zajedničkog s takvim tradicionalnim karakteristikama demokratije kao redovni izbori i delegirana vlast.

6. GLOBALNO CIVILNO DRUŠTVO KAO MJESTO GLOBALNOG OTPORA

Dvije funkcije globalnog civilnog društva o kojima se do sada raspravljalo dodjeljuju uloge nevladinim organizacijama, mrežama zagovaranja i društvenim pokretima koje im, u suštini, omogućavaju da podupiru globalno upravljanje i čine ga odgovornijim i legitimnijim. Drugi, fokusirajući se na različite vrste aktivnosti koje još uvijek spadaju pod široki kišobran globalnog civilnog društva, ukazuju na sasvim drugačiju ulogu: pružanje otpora i, ako je moguće,

svrgavanje onoga što se smatra opresivnim i eksploatatorskim karakteristikama globalizacije. Takva tumačenja jasno se oštro razlikuju od pogleda na globalno civilno društvo koje uključuje velika poslovna preduzeća, kao i nevladine organizacije i mreže zagovaranja, i u osnovi su neprijateljske prema prijedlozima Kofija Annana i drugih za 'globalne sporazume' ili 'trisektorske saveze' između država, međunarodnih organizacija i transnacionalne korporacije, da rade zajedno na postizanju poboljšanja globalnog blagostanja i ljudskih prava. Antikapitalistički pokreti raznih vrsta stari su koliko i sam kapitalizam, a u mjeri u kojoj se globalizacija može smatrati najnovijom fazom kapitalizma, protesti protiv nje mogu se smatrati najnovijim primjerom takvih. Neke od njegovih konkretnih kritika su ukratko spomenute u prethodnom poglavlju, ali u njihovoj srži je percepcija globalizacije kao jednog od temeljnih uzroka brojnih problema, uključujući ekološke, sve veći jaz između najbogatijih i najsiromašnijih zemalja, rastući treći svijet, zaduženost, sve lošiji uvjeti rada (posebno za žene), pogoršanje javnih usluga i osiromašenje različitih sektora ekonomija trećeg svijeta (kao što su uzgajivači kafe) čiji proizvodi donose značajan profit zapadnim transnacionalnim kompanijama. Demonstranti protiv globalizacije pokrivaju niz gledišta, od onih koji žele da vide radikalnu reformu institucija poput Svjetske banke i MMF-a do anarhista, želeći da dovedu do kolapsa cjelokupnog kapitalističkog sistema, ali većina njih dijeli ideološku antipatiju prema vrstama neoliberalnih ekonomskih doktrina koje su postale dominantna ortodoksija tijekom 1980-ih godina. Oni su pozivali na strukturno prilagođavanje nacionalnih ekonomija kako bi bile otvorenije za trgovinu, manje kontrolirane od strane države i više u privatnom vlasništvu, u uvjerenju da će takve reforme dugoročno stvoriti više radnih mjesta, niže cijene, učiniti kompanije konkurentnijim i dati siromašnije zemlje imaju veći pristup stranom kapitalu i naprednoj tehnologiji. Međutim, oni su, također, zahtijevali od zemalja da nametnu različite finansijske discipline osmišljene da smanje inflaciju i oslobode tržišta rada, čiji su kratkoročni efekti često uključivali više cijene i nezaposlenost. Antiglobalizacijski pokret vidio je takve efekte kao svojstvene samom kapitalizmu, a ne kao privremeni nusproizvod pokušaja liberalizacije ekonomija, kako su ih percipirali zagovornici neoliberalne politike prilagođavanja. U onoj mjeri u kojoj su programi strukturnog prilagođavanja (SAP) bili povezani s MMF-om i Svjetskom bankom, te su organizacije postale mete antiglobalizacijskih protesta. Tijekom kasnih 1980-ih godina, mnoge zemlje u Latinskoj Americi i Africi doživjele su nasilne neredе protiv SAP-a, sa nekoliko stotina žrtava u jednom slučaju, 'nemiri MMF- a' u Venecueli 1989. godine. Međutim, iako su jasno

povezani jedni s drugima, oni su u suštini uključivali nacionalne pokrete protestirajući zbog posljedica specifičnih nacionalnih politika, a ne globalnog fenomena. Tijekom 1990-ih godina, počele su se pojavljivati grupe, posebno u Kanadi i Meksiku, koje su se protivile takvim proizvodima globalizacije kao što je formiranje NAFTA-e, dok su demonstracije protiv prisustva indonežanskog predsjednika Suharta na konferenciji APEC-a 1997. godine u Vankuveru jasno pokazale potencijal ovakvih međunarodnih skupova za sticanje svjetskog publiciteta.

Jedna često komentarisana ironija antiglobalizacijskog pokreta je da je on sam u velikoj mjeri proizvod globalizacije. Konkretnije, riječ je o pokretu koji ne samo da vrlo intenzivno koristi internet za širenje informacija o predstojećim demonstracijama i navodnim zlim djelima nevladinih organizacija i transnacionalnih korporacija, već je u vrlo stvarnom smislu i sam 'virtualni pokret' koji postoji u sajber prostoru, a ne u nekom teritorijalno ograničenom obliku. Postoje, zaista, brojne organizirane koalicije aktivista, kao što su Direct Action Network, Alliance for Global Justice, Global Action i (osnovana 1994. godine na pedesetu godišnjicu Bretton Woods konferencije) 50 Years is Enough – Američka mreža za globalnu ekonomiju. Neki od njih imaju uspostavljene adrese ureda, ali daleko najveći dio posla obavljaju putem interneta. To ih čini podložnim nekim ekscesima i ekscentričnostima sajber zajednice kao i korištenje njegove nesumnjive vrijednosti kao stranice za slobodan (i brz) protok informacija.

Nevladine organizacije i društveni pokreti često dolaze iz vrlo uskih slojeva stanovništva. Njihovi lideri su često neizabrani i velika većina ima tendenciju da zastupa stavove povezane sa lijevo-liberalnim koncem političkog spektra, što dovodi u sumnju njihovu tvrdnju da zastupaju široke javne interese. Osim toga, civilno društvo ostaje u velikoj mjeri fenomen povezan sa bogatijim sjevernim državama, a ne sa siromašnijim južnim, što čini samo oko 20 posto NVO-a. Postoji mnogo razloga za to, u rasponu od veće vjerovatnoće da će države suzbiti rast civilnog društva na jugu, na očiglednu činjenicu da finansiranje potrebno lokalnim nevladinim organizacijama da rade na međunarodnom nivou možda prevazilazi resurse većine nevladinih organizacija na jugu. Međutim, neki su, također, sugerirali da NVO sa sjevera mogu imati motive iz sopstvenih interesa da zadrže nevladine organizacije sa juga u podređenom položaju utoliko što njihovo sopstveno finansiranje može delomično ovisiti od njihove tvrdnje da deluju kao posrednici za jug: tvrdnja koja bi mogla biti ugrožena da postoji jače transnacionalno civilno društvo sa sjedištem na jugu. Postoje posebne poteškoće tamo gdje globalnom agendom ljudskih prava dominiraju zapadne nevladine organizacije, kojima možda nedostaje osjetljivost i

razumijevanje za različite kulture i sisteme vrednosti koji mogu biti u osnovi različitih perspektiva ljudskih prava u nekim zemljama trećeg svijeta. Ni građansko društvo ne tvrdi da utjelovljuje autentičniji, participativniji oblik demokratije od često diskreditiranih i umornih procesa tradicionalne ustavne demokratije koji nalažu univerzalnu saglasnost. Koliko god pravedni bili njihovi različiti ciljevi, nevladine organizacije u strogom smislu ne predstavljaju nikoga osim sebe. Slično, uvjerenje civilnog društva da ono može djelovati kao izvor legitimiteta i odgovornosti za globalno upravljanje neizbježno izaziva pitanja o vlastitoj odgovornosti NVO-a. Jedan često citirani slučaj u ovom kontekstu odnosi se na kampanju koju je Greenpeace vodio protiv pokušaja kompanije Shell Oil Company da uništi naftnu platformu Brent Spar. Shell je za to dobio puno međunarodno odobrenje i zapravo se pokazalo da su nekoliko Greenpeaceovih tvrdnji o ekološkim opasnostima kasnije neosnovane. Međutim, Greenpeace kampanja je imala ozbiljan utjecaj na Shellove prihode pa je kompanija prihvatila visoke troškove alternativnih načina odlaganja opreme. Ipak, u stvarnosti, nije imao nikakav pravni lijek protiv Greenpeacea, ne samo zato što bi izazvao još veće međunarodno neprijateljstvo i gubitak prihoda da ih je pokušao tužiti. Čak ni uloga nevladinih organizacija kao direktnih učesnika u globalnom upravljanju nije imuna na kritike. Kritičari iz jedne perspektive tvrde da vlade i nevladine organizacije samo koriste nevladine organizacije da daju legitimitet nekim svojim aktivnostima, ili kao jeftin način da se odgovori na javne pozive da se poduzmu akcije u slučaju humanitarne vanredne situacije.

SEDMI DIO

GLOBALNE I REGIONALNE ORGANIZACIJE I DOKUMENTI KOJI REGULIRAJU PITANJA LJUDSKIH PRAVA, BEZBJEDNOSTI, EKONOMIJE SA POSEBNIM ASPEKTOM NA POLITIČKI UTJECAJ I UTJECAJ NA POLITIKU

1. KONCEPT LJUDSKIH PRAVA

Istovremeno sa željom da se istražuju specifične antidemokratske pojave koje se danas mogu uočiti, javlja se i strah da bi takvi pokreti i ideologije iz prošlosti mogli oživjeti. Nije zabilježeno da su oni koji podstiču na nacionalnu, rasnu i vjersku mržnju u posljednje vrijeme u bilo kojoj zemlji bili odlučno gonjeni. Radije se pokušavalo da se oni spriječe u sprovođenju sistematske propaganda ili političkih akcija takve prirode. Umjesto na član 20. stav 1. Pakta o građanskim i političkim pravima, koji države potpisnice obavezuje da zabrane podsticanje rasne, vjerske i nacionalne mržnje i ratnu propaganda, češće se u takvim situacijama pozvalo na one odredbe međunadodnih ugovora koji generalno zabranjuju aktivnosti usmjerene na ugrožavanje prava i sloboda garantiranih Pakrom. Kada je o tome riječ, Komitet za ljudska prava se pozvao na član 5. tačka 1. Pakta o građanskim i političkim pravima, a Evropska komisija za ljudska prava na član 17. Evropske konvencije. Treba istaći da se u takvim slučajevima ograničenje ne odnosi na podstjecanje na mržnju, već na pokušaj da se ljudska prava uskraćuju. Ovaj tok razmišljanja i interpretiranja treba uzeti sa svom ozbiljnošću, posebno u kontekstu demokratije – postavlja se zapravo pitanje kako spriječiti neprijatelje ljudskih prava da zloupotrijebe svoja prava, a neprijatelje demokratije da demokratski uzmu vlast sa ciljem da unište demokratiju. U globalnom smislu, takvi napori su posle završetka Drugog svjetskog rata bili usmjereni protiv ponovnog pojavljivanja fašizma i nacizma. Pored svježine historijskih sjećanja, fašističke ideologije su lahko bile izložene općenitijoj osudi samog karaktera međunarodnog konsenzusa koji nije dozvoljavao da se i druga globalna opasnost po demokratiju (komunistički totalitarizam) definira kao takva. Postepeno, a posebno posle ustanaka u komunističkim zemljama, postal je moguće da se međunarodni standardi tumače na drugačiji, antikomunistički način. Takva je mogućnost postojala čak i u liberalnim anglosaksonskim zemljama, jer je njihovo obiajno pravo (common law) poznavalo krivično djelo pobune (sedition) koje se, prema stalno ponavljanim tumačenjima

od strane predstavnika vlade Velike Britanije, datim u Komitetu za ljudska prava, dovodi u vezu sa izazivanjem mržnje među klasama ili podstjecanju osjećanja zle volje ili neprijateljstva među različitim klasama (Dimitrijević, V., 1993:28-29) Međutim, pored osnovnih teorijskih određenja i evolucije ljudskih prava kroz epohe, kontekst ljudskih prava i svijesti o osnivanju međunarodnih organizacija, kao što je u ovom radu već bilo riječi, počinje paralelno sa problemima neusaglašenosti svijeta o istome, s jedne strane, i stvaranja novog međunarodnog ekonomskog, bezbjednosnog i ekonomskog poretka s druge strane, koji se ne mogu razvijati bez ljudskih prava, a jasno nam je i zašto.

Međunarodna ljudska prava u formalnom smislu predstavljaju normativni podsistem međunarodnog prava, kojeg čine pravna pravila i standardi, a koji za predmet ima prava, slobode i odgovornosti kojedinca i ljudskih kolektiviteta, odnosno grupa. U materijalnom smislu, međunarodno pravo ljudskih prava je autonomna norma ili imperative međunarodne zajednice koja kvalitativno mijenja pravni položaj čovjeka i ljudskih kolektiviteta u državama uspostavljanjem pravnih okvira legislativne i faktičke aktivnosti država (Kreća, M., 2016:574).

1.1. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda usvojena je u Rimu 1950. godine i stupila je na snagu 3. septembra 1953. godine. To je jedan od instrumenata koji stvaraju i određuju europsko pravno područje. Evropski sud za ljudska prava osnovan je 1959. godine za zaštitu konvencijskih prava tako da se unifikaciranje europskog prava odvija kroz sudske odluke. Konvencija sadrži popis prava i jamstava koje svaka država članica Vijeća Evrope ratifikacijom prenosi u nacionalno pravo. Mehanizmi za zaštitu Konvencije u nacionalnom pravu su nacionalna tijela, uglavnom nacionalni sudovi. Kada su prava prema Konvenciji učinkovito zaštićena na ovaj način, Evropski sud za ljudska prava osigurava da države članice poštuju njihova prava i obaveze preuzete Konvencijom. Žalbe pokreću postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava, čije usvajanje u članu 35. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Istodobno, demokratska društva su trebala zaštitni mehanizam protiv kršenja ovih temeljnih prava kroz Konvenciju, zbog čega se ovaj dokument smatra jednim od najvažnijih multilateralnih međunarodnih ugovora čiji su korisnici fizičke osobe. U preambuli ovog zakona stoji da se temelji svjetskog mira i pravde najbolje štite političkom demokratijom s jedne strane i uzajamnim priznavanjem i poštivanjem ljudskih prava na kojima se temelje s druge strane.

Obaveze koje ovaj dokument nameće državama jamstva, također, predviđaju mogućnost da se države članice protive određenim odredbama pod određenim uvjetima. Glavni cilj konvencije su zaštita i daljnji razvoj temeljnih prava i sloboda na međunarodnoj razini. Odredbe Konvencije odnose se uglavnom na građanska i politička prava, na temelju dosadašnje primjene ovog zakona pred Evropskim sudom za ljudska prava istaknuta su sljedeća načela Tumačenja njegovih odredbi:

1) Konvencija se tumači u okolnostima koje postoje u vrijeme njezine primjene, bez obaveze uzimanja u obzir izvorne ideje njezinih izvornih autora, stoga se može definirati kao "živi instrument";

2) Prilikom donošenja odluke Sud nije vezan prethodnim presudama, što znači da slijedi načelo "bez presedana";

3) Pojmovi sadržani u Konvenciji, bez obzira na njihovu definiciju u nacionalnom zakonodavstvu, moraju se tumačiti autonomno u skladu s načelom "autonomnog tumačenja";

4) Ugovor se mora interpretirati: Informaciju u skladu s Bečkom konvencijom o pravu međunarodnih ugovora iz 1969. godine, u skladu s načelima međunarodnog prava, ili u skladu s pripremnim dokumentima za izradu Konvencije.

5) Od strane principa *iura novit curia* proizilazi iz načela "ne obavezivati sud objašnjenjima i dokazima koje su stranke iznijele",

6) Načelo "irelevantnosti socioekonomskih činitelja i pribjegavanja države nedostatku resursa koji opravdavaju nepoštivanje obveza iz Konvencije.

Konvencija jamči sljedeća temeljna prava i slobode:

- Pravo na život, član 2.
- Sprječavanje mučenja, član 3.
- Zabrana ropstva i prisilnog rada član 4.
- Pravo na slobodu i sigurnost, član 5.
- Pravo na pošteno suđenje, član 6.
- Kazna samo prema zakonu, član 7.
- Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života, član 8.
- Sloboda okupljanja i udruživanja, član 11.
- Zabrana diskriminacije, član 14.

Evropska konvencija jedini je međunarodni dokument čije odredbe izričito štite prava i obaveze građana. Jamstva iz članka 6. Konvencije primjenjuju se na sporove ili rasprave o građanskim

pravima i dužnostima. Prema članu 6. stavu 1. Konvencije, rasprava se održava u razumnom roku "kada se donose odluke o pitanjima koja utječu na prava i obaveze građana". Konvencija ne definira opseg zaštite prema vrsti postupka, već prema kalkuliranju procesa odlučivanja. Pojam "građanskih prava i dužnosti" razvio je Europski sud za ljudska prava na temelju svoje dugogodišnje prakse, uključujući primjenu člana 6.

Član 4. konvencije odvaja ropstvo i ropski položaj od prinudnog i prisilnog rada. Prva dva izraza obuhvataju dalekosežne oblike nadzora nad pojedincem i odnose se na tlačiteljske uvjete koje pojedinac ne može da promijeni i od kojih ne može da pobjegne. Druga dva oblika svode se na nedobrovoljnost određenog rada ili usluge, koji se vrše privremeno ili kao dopuna drugih obaveza i građanskih okolnosti (Gomien, D., 1996:19)

Evropska konvencija o ljudskim pravima proklamira pravo na pošteno, odnosno na pravično suđenje, kao jedno od temeljnih prava svakog čovjeka pred sudom, kojim se utvrđuju građanska prava ili dužnosti te propisuje pravo na pošteno suđenje, odredba člana 5. stav. 1. utvrđuje osnovna načela za osiguranje pravednosti u donošenju sudskih odluka kada, između ostalog, očekuje se da će odluka biti donesena u razumnom roku. Ovaj član Konvencije jasno pokazuje obavezu Konvencije da zaštiti pojedince od prekomjerne duljine postupka i nedostatka pravodobnosti od strane javnih tijela svih vrsta i u svim fazama. postupka. Osim definiranja i jamčenja ovog prava, Konvencija predviđa zahtijevanje od visokih ugovornih stranada uspostave pravne mehanizme za zaštitu određenih prava. Član 13. propisuje pravo na učinkovit pravni lijek. a to je da svako kome su povrijeđena prava i slobode, prema ovoj Konvenciji ima pravo na učinkovit pravni lijek pred nacionalnim vlastima, bez obzira na to jesu li kazneno djelo počinile osobe koje obnašaju službene dužnosti. Ova odredba uređuje pravne lijekove pred nacionalnim sudovima, ali ponekad ni to nije dovoljno, zbog čega u članu 19. Konvencije predviđa Evropski sud za ljudska prava, gdje Sud razmatra slučajeve koji se tiču tumačenja i primjene Konvencije u međudržavnim sporovima, kao i peticije koje podnose pojedinci, nevladine organizacije ili grupe pojedinaca koji tvrde da povrijeđeno je pravo iz Konvencije ili bilo koje njezine odredbe. Iz navedenog se može zaključiti da je Konvencija jedan od najvažnijih međunarodnih instrumenata za ljudska prava, koji ne samo da ubraja pravo na suđenje u razumnom roku kao jedno od temeljnih prava svih ljudi u modernim demokratskim društvima već stvaraju realne obaveze i mehanizme koji osiguravaju da se pravo na suđenje ostvaruje učinkovito i u razumnom roku, a

posebno se time izlazi na kraj sa samovoljama sistema koji nisu zreli demokratski ili bi prikrili realno stanje stvari u državi i time unizili ljudska prava.

1.2. Evropski sud za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava osnovan je 1959. godine sa sjedištem u Strazburu, s mogućnošću djelovanja na teritoriji bilo koje države članice Vijeća Evrope ukoliko to zahtijevaju zahtjevi postupka. Osnovan je u cilju primjene i poštivanja Evropske konvencije o ljudskim pravima za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Sud je operativno neovisno stalno tijelo sa sjedištem u Strazburu, Francuska. Države članice Vijeća Evrope i potpisnice Konvencije ne mogu odbiti svoju nadležnost, jer je ona definirana kao obvezujuća i bezuvjetna, vezana samo za članstvo u Vijeću Evrope. Sporovi proizašli iz primjene i tumačenja Konvencije u nadležnosti su Suda. Sva pravna i fizička lica država članica Vijeća Evrope mogu se koristiti ovom jurisdikcijom akosmatraju da se presudom domaćeg suda krši pravo zajamčeno Konvencijom. Sud je organiziran na poseban način, sastoji se od 46 sudija, svaka članica Vijeća Evrope daje po jednog sudiju, što znači da broj broj sudija odgovara broju država članica. Biraju se većinom glasova Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, a postupak i modaliteti kandidiranja prepušteni su konačnoj prosudbi države. Da bi osoba bila izabrana za suca Evropskog suda za ljudska prava, mora ispunjavati određene subjektivne kriterije, nije potrebno biti državljanin zemlje koja ga imenuje. Ono što karakterizira osobu koja je imenovana osoba s visokim moralnim vrijednostima, ima stručne kvalifikacije za obavljanje visokih pravosudnih funkcija, iskustvo, poznavanje službenih jezika suda te, također, mora biti i stručnjak za međunarodno pravo. To mogu biti: profesori, suci, odvjetnici, političari, ali i ljudi iz drugih profesija koji zadovoljavaju navedene kriterije. Predsjedništvo je posebno tijelo unutar Suda i ovo tijelo se sastoji od predsjednika, dva potpredsjednika i voditelja odjela koje bira Opća skupština Suda na mandat od tri godine s mogućnošću obnove - izbora. Za rad suda odgovoran je predsjednik, koji njime upravlja i predstavlja ga. On, također, predsjedava općom sjednicom Suda, sjednicama Velikog vijeća i vijeća od pet sudija. Uz predsjedništvo važnu ulogu ima i Sekretarijat kojim upravlja sekretar koji se brine o administrativnim poslovima i on se bira na pet godina. Sud poslove iz svoje nadležnosti obavlja u vijećima. Svako vijeće sastoji se od sedam članova, voditelja odjela i suca koji zastupa dotičnu stranu. Veliko vijeće sastoji se od 17 sudija i tri zamjenika. Osim

stalnih sudija, Evropski sud za ljudska prava ima i *ad hoc* sudije čija je uloga supsidijarna, tj. stavljanje stranaka u sporu u ravnopravan položaj zaštite ljudskih prava:

1. Međudržavni sporovi: Država članica Vijeća Evrope može pokrenuti spor protiv druge države članice ako smatra da je odgovorna za povredu Konvencije na temelju člana 53. Elementi koji moraju biti uključeni u predstavku koja je dopuštena su: naznaka države protiv koje se pokreće postupak, navodi i činjenice na kojima se temelji, iscrpan popis odredbi Konvencije i Protokola koji su navodno prekršeni, dokazi koji potvrđuju da su iscrpljena sva domaća pravna sredstva i da rok od šest mjeseci nije odobren od konačne odluke. U prvoj fazi glavne rasprave predsjednik sudskog odjela poziva tuženika da se izjasni o navodima u tužbi slučaj dodjeljuje se sudiji izvjestitelju, a zahtjev se ustupa u rad vijeću sastavljenom od sudija predstavnika interesnih skupina.
2. Pojedinačni spor – sporovi: Pokrenuta od bilo koje osobe ili subjekta podnošenjem peticije u kojoj se navodi da su su žrtve kršenja prava prema Konvenciji ili bilo kojem dodatnom protokolu od strane države stranke. Sporovi pred sudom pokreću se podnošenjem tužbe. Zahtjev mora sadržavati određene elemente kako bismo mogli postupiti u skladu s tim. Prvo, mora se podnijeti u posebnom pisanom obliku kod službenika suda u roku od šest mjeseci od donošenja pravomoćne interne odluke. Prikaz mora biti kompatibilan s trosmjernom konvencijom:
 - *o ratione personae* (mora ga podnijeti osoba koja podliježe jurisdikciji države protiv koje je podnesen);
 - *o ratione materiae* (mora se odnositi na pravo predviđeno Konvencijom);
 - *o ratione temporisi* (mora se odnositi na vrijeme i situacije nakon što je određena država ratificirala Konvenciju). Očigledno neutemeljene predstavke, predstavke kojima se zloupotrijebljava pravo na žalbu, neće se razmatrati. Na temelju pravila sadržanih u Konvenciji, zahtjev se može odbaciti odmah i bez žalbe. U drugom slučaju, sud može zatražiti od stranaka da dostave sve izjave o činjenicama kao i druge dokumente koji se razmatraju. Od presudnog značaja za ishod slučaja, Vijeće također može zakazati ročište na koje će pozvati stranke da svjedoče ili prigovore na prihvatljivost zahtjeva prije nego što odluči o prihvatljivosti zahtjeva. Ova odluka mora biti donesena jednoglasno, obrazložena i zapisana. Obaviještenje se šalje

podnositelju zahtjeva i protivnoj strani, nakon što je zahtjev prihvaćen, sud daje strankama mogućnost sporazumnog rješenja, na taj način spor se može okončati, ova faza postupka postupak je postupak povjerljiv, a ako se stranke dogovore, zahtjev će biti uklonjen sa sudske liste predmeta. Ako se stranke ne mogu sporazumjeti, sud će nastaviti postupak pisanim razgovorom ili zakazivanjem usmene rasprave. Nakon završetka rasprave na sudu bit će donesena presuda većinom glasova, čime je zapravo okončan postupak rješavanja spora pred Evropskim sudom za ljudska prava. Presuda je deklaratornog karaktera, nakon što je sastavljena na jednom od službenih jezika, objavljuje se u službenim glasilima suda. Država je dužna podnositelju zahtjeva dodijeliti pravičnu naknadu ako je presudom vijeća odlučeno i o visini naknade i država je prisiljena da u roku dati naknadu za određeno vremensko razdoblje. Plaćanje finansijske naknade koju će Sud nametnuti državi, kao i odabir konkretnih mjera koje će poduzeti u svom pravnom sustavu kako bi ispravila povredu prava koju je utvrdio Sud, kao i njezine posljedice.

Pravo na obraćanje Sudu predviđa član 35. Konvencije. Odredba toga člana kaže da Sud može primati predstavke od svakog lica, nevladine organizacije ili grupe lica koji tvrde da su u žrtve povrede prava ustanovljene Konvencijom ili protokolima, uz ovu, učinjene od neke Visoke strane ugovornice. Visoke strane ugovornice se istom normom obavezuju da ni na koji način ne ometaju djelotvorno vršenje ovog prava (Popović, D., 2008:57).

3) Postupci mišljenja - Evropski sud za ljudska prava nadležan je za izdavanje mišljenja o pravnim pitanjima koja se odnose na tumačenje Konvencije na zahtjev Odbora ministara. Kao i u prethodnom postupku, rokove za dostavu pismenih očitovanja određuje predsjednik suda. Usvojena od strane Velikog vijeća s većinom glasova, mišljenja se iznose na javnoj raspravi i šalju kopije Sudu ugovornih stranaka, Odboru ministara i generalnom kancelaru Vijeća Evrope. Do danas Sud nije usvojio niti jedno savjetodavno mišljenje.

Kako bi Evropski sud za ljudska prava u konkretnom slučaju mogao utvrditi povredu prava na saslušanje pred sudom jedne od država potpisnica ECHR-a u razumnom roku, predmet suđenja ili vođenja postupka mora biti građanskopravno ili građanskopravno obavezan. Koncepti prava i dužnosti građana u ECHR-u imaju samostalno značenje u odnosu prema značenju koje isti

pojmovi imaju na nacionalnoj razini. U procesu ovih kategorija, nacionalni zakoni igraju važnu ulogu u konkretnom slučaju. Praksa Evropskog suda za ljudska prava je da ove pojmove ne definira izravno, već taj dio prepušta sudskoj praksi, koja će odrediti konkretno značenje od slučaja do slučaja.

Presude Evropskog suda za ljudska prava su deklaratorne, što znači da ne mogu poništiti ili izmijeniti pravosnažne nacionalne presude, niti primijeniti na nacionalno pravo. Sud može samo konstatirati kršenje Konvencije i odlučiti o dodjeljivanju naknade štete i troškova postupka. Ako država članica ne poduzme odgovarajuće korake za poboljšanje i izmjenu zakonodavstva koje je predložio Sud i određene presude, Sud će o tome odlučiti u jednoj od svojih sljedećih presuda u sličnim slučajevima. Odbor ministara ima ovlasti nadziranja izvršenja presuda Evropskog suda za ljudska prava. Ovo tijelo ima ovlasti poduzimati mjere, usvajati rezolucije, davati izjave ili preporuke koje bi trebale utjecati na države da ih počnu provoditi. Podređeno tijelo Komiteta ministara u provedbi ovih zadaća je Odjel za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava. Uz ova dva tijela važnu ulogu ima i Parlamentarna skupština Vijeća Evrope. za praćenje provedbe sudskih presuda. Na koncu, treba spomenuti i državni zastupnik pred Sudom kao i njegov utjecaj na usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa pravima i obavezama preuzetim iz Konvencije, ali i u podizanju svijesti o ljudskim pravima i dužnostima njihovog poštivanja.

1.3. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima usvojila je Generalna skupština Ujedinjenih nacija Rezolucijom 217A(III) od 10. decembra 1948. godine. Ovaj dokument je jedan od najvažnijih međunarodnih dokumenata u području ljudskih prava i temelj je mnogih drugih dokumenata koji se bave ovom temom a koji su nastali u XX stoljeću, posebice Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Datum njenog usvajanja je proglašen Međunarodnim danom ljudskih prava Univerzalna deklaracija usvojena je s ciljevima koji se temelje na tradiciji građanskog prava, ona je, također, važan alat za vršenje diplomatskog i moralnog pritiska na zemlje koje se ne pridržavaju odredbi Deklaracije, uključujući države članice UN. Deklaracija sadrži 30 članova koji definišu i zaštitu temeljna prava i sloboda, kao što su pravo na slobodu govora, veroispovesti, okupljanja, svobodu kretanja i druga prava. UDHR je

prvi put priznala da su sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima, bez obzira na rasu, pol, veru ili naciju.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR) je međunarodni dokument koji ima ključnu ulogu u promoviranju i zaštiti ljudskih prava širom svijeta. Ona predstavlja osnovni standard za ljudska prava i utječe na rad mnogih međunarodnih organizacija, uključujući i samu UN. Konkretno, UDHR:

- Definiira temeljna ljudska prava i slobode, kao što su pravo na život, slobodu i sigurnost, pravo na slobodu govora, vjeroispovijesti, okupljanja i druga.
- Predstavlja jasan zahtjev za zaštitu ljudskih prava u svim zemljama svijeta.
- Inspirira donošenje drugih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, kao što su Konvencija UN o pravima djeteta.
- Korišćena je kao osnova za sudsku praksu u međunarodnom pravu i u pravnim sistemima mnogih zemalja.

UDHR se, također, odnosi na sve ljude bez izuzetka, bez obzira na rasu, spol, vjeru, državljanstvo ili bilo koje druge kategorije, čime pruža osnovu za univerzalno poštivanje ljudskih prava. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR) predstavlja temelj za zaštitu mnogih vrsta ljudskih prava diljem sveta. Neka od ljudskih prava koja su konkretno zaštićena uključuju:

- Pravo na život, slobodu i sigurnost - Deklaracija zahteva da države zaštite pravo svakog čovjeka na život, slobodu i sigurnost.
- Pravo na slobodu govora i izražavanja - Deklaracija garantira pravo svakog čovjeka na slobodu govora, izražavanja i pristup informacijama.
- Pravo na vjeru i slobodu vjeroispovijesti - UDHR štiti pravo svakog čovjeka na slobodu vjeroispovijesti, uključujući pravo da ne veruje i pravo da vjeruje u bilo šta.
- Pravo na slobodu okupljanja i mirnog protesta - Deklaracija zagaranjuje pravo na slobodu okupljanja i mirnog protesta.
- Pravo na slobodu kretanja i kretanja - UDHR štiti pravo svakog čovjeka da slobodno putuje i naseljava bilo gdje u svijetu.

Ova prava su samo neka od mnogih koje su zaštićena kroz UDHR, ali ona u cjelini predstavlja važan mehanizam za promoviranje i zaštitu ljudskih prava diljem svijeta. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR) se odnosi na domaća zakonodavstva i sisteme u državama na način što ih obavezuje da poštuju i štite ljudska prava i slobode utvrđene u Deklaraciji. UDHR

predstavlja međunarodni standard za ljudska prava i države su pozvane da ga implementiraju kroz svoje zakonodavstvo i praksu. Međutim, implementiranje UDHR može varirati u različitim zemljama, u ovisnosti od različitih političkih, pravnih i društvenih okolnosti. Nekim državama može biti potrebno da donesu ili izmijene zakone kako bi se osiguralo da njihovo zakonodavstvo u potpunosti poštuje i štiti ljudska prava utvrđena u UDHR. Ukoliko zakonodavstvo u nekoj državi ne poštuje ljudska prava utvrđena u UDHR, međunarodna zajednica može reagirati, koristeći različite alate, uključujući diplomatiju, svjetsku javnost i međunarodne sudove. U svakom slučaju, UDHR je važan okvir za promoviranje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, a njeno poštovanje i implementiranje su ključni za stvaranje pravičnijeg i ravnopravnijeg društva za sve. Ustavi i zakoni država, bilo potpisnica ili nepotpisnica Deklaracije, ne moraju se direktno povinovati Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (UDHR), jer UDHR nije izvršni dokument već samo izjava o ljudskim pravima i slobodama. Međutim, UDHR je međunarodni standard za ljudska prava i države su pozvane da ga implementiraju kroz svoje zakonodavstvo i praksu. Ukratko, ustavi i zakoni država ne moraju direktno da se povinuju UDHR, ali države su odgovorne za poštovanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda utvrđenih u UDHR.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR) ima značajan utjecaj na međunarodnu bezbjednost općenito, kao i na bezbjednost pojedinca. Nakon Drugog svjetskog rata, UDHR je postao ključni okvir za razmatranje ljudskih prava na međunarodnom planu i dalje jača svoju ulogu kroz desetljeća. Na međunarodnom nivou, UDHR je doprinijela stvaranju snažnijeg konsenzusa oko toga šta se smatra kršenjem ljudskih prava i koje su obaveze država da ih zaštite. To je uključivalo izgradnju institucija koje se bave ljudskim pravima, kao što su Međunarodni sud za ljudska prava i Visoki komesarijat za ljudska prava, što je olakšalo razmatranje kršenja ljudskih prava i podstaklo države na promjene u njihovim zakonodavstvima i praksama. Kada se radi o bezbjednosti pojedinca, UDHR je osigurala zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda, uključujući pravo na život, slobodu i sigurnost, slobodu mišljenja, savjesti i vjere, slobodu okupljanja i izražavanja, kao i ravnopravnost pred zakonom. Ova prava su neophodna za stvaranje sigurnijeg i slobodnijeg svijeta, bez diskriminacije, zlostavljanja i prisilnog rada. Ipak, kroz različite epohe i izazove, ljudska prava i dalje su ugrožena u mnogim državama. Države često krše ove prava, kao što su tortura, zatvaranje bez suđenja, prisilno premještanje, nasilje i diskriminacija, koje dovode do kriza ljudskih prava i kršenja međunarodne bezbjednosti. Univezalna deklaracija je donešena sa ciljevima koji su zasnovani na tradiciji

civilnog prava, ona je, također, značajno oruđe u primeni diplomatskih i moralnih pritisaka na vlade zemalja koje krše odredbe deklaracije, između ostalog države članice OUN moraju obezbjediti licima pod svojom nadležnošću i uživanje prava na suđenje u razumnom roku kao delu prava na pravično suđenje (Bećirović-Alić, M., 2021:89)

Ukratko, UDHR je imala važan utjecaj na međunarodnu bezbjednost, omogućavajući jačanje konsenzusa oko ljudskih prava i zaštite pojedinca od kršenja. Ipak, ugroze ljudskih prava i dalje postoji. Primjeri su:

- Razmjena diplomatije i pregovori tijekom Hladnog rata,
- Uspješna misija UN-a u Keniji nakon nacionalnih izbora 2007. godine,
- Djelovanje UN-a u opsadi Sarajeva 1992-1996. godine,
- Međunarodna konferencija o procesu ukidanja apartheidu u Južnoj Africi
- Misija UN-a u Kongu za podršku demokratskim procesima i stabilnosti
- UN-ove inicijative za razrješenje sukoba u Siriji, Libiji i Jemenu.

Hladni rat (1947-1991) je bio doba napetosti i sukoba između SAD i Sovjetskog Saveza i njihovih saveznika. UN je igrao ključnu ulogu u upravljanju i prevenciji rata, korišćenjem diplomatskog pritiska i razmjene diplomatije između suprotstavljenih strana. UN je, također, imao ulogu u razmjeni diplomatskih misija, koje su dovele do prekida nuklearnog oružja i smanjenja napetosti. U Keniji nakon nacionalnih izbora 2007. godine, UN je igrao ključnu ulogu u sprječavanju sukoba i podršci demokratskom procesu. UN-ova misija za podršku demokratiji i stabilnosti je pomogla u uspostavljanju mira i okupljanju vladinih i opozicionih snaga za pregovore. Opsada Sarajeva (1992-1996) je jedan od najdužih i najkrvavijih sukoba u Europi nakon Drugog svjetskog rata. UN je imao ključnu ulogu u sprječavanju daljnjeg širenja sukoba i uspostavljanju mira u Bosni i Hercegovini. UNPROFOR, UN-ova misija za podršku miru u Bosni i Hercegovini, je pružila zaštitu civilima i osigurala humanitarnu pomoć. U Južnoj Africi, UN je imao ključnu ulogu u rješavanju problema apartheida i podršci procesu ukidanja rasne segregacije. UN je organizirao međunarodnu konferenciju koja je pomogla u okupljanju vladinih i opozicionih snaga za pregovore i uspostavu demokratije. UN-ove misije u Kongu, Libiji, Siriji i Jemenu, također, su igrali ključnu ulogu u sprječavanju sukoba, promoviranju demokratije i podršci procesima stabilnosti. UN-ove inicijative za razrješenje sukoba uključuju upotrebu diplomatske misije, humanitarnu pomoć i zaštitu civila. Ima još mnogo primjera gdje je UN imao ključnu ulogu u sprječavanju sukoba i podršci stabilnosti:

- Prevenirica nuklearnog oružja: UN-ova Agencija za atomsku energiju (IAEA) pomaže u sprječavanju širenja nuklearnog oružja i promoviranju nuklearnog mira i bezbjednosti.
- Rješenje sukoba u Čadu: UN-ova misija u Čadu i Cijane (MINURCAT) pomogla je u stabiliziranju situacije u regiji i zaštiti civila.
- Podrška procesima stabilnosti u Avganistanu: UN-ova misija za podršku demokratiji i stabilnosti u Avganistanu (UNAMA) pomaže vladama i međunarodnoj zajednici u njihovim naporima da stvore stabilne i funkcionalne institucije.
- Promoviranje mira u Kolumbiji: UN-ova misija za podršku procesima mira u Kolumbiji (UNMIL) pomaže u implementaciji pregovora između vlade i gerilske grupe FARC.
- Sprječavanje sukoba u Sudanu: UN-ova misija za podršku miru u Sudanu (UNMIS) je pomogla u uspostavljanju mira i stabilnosti nakon dugotrajnog sukoba u regiji.
- Promoviranje demokratskih procesa u Ukrajini: UN-ova misija za podršku demokratiji i stabilnosti u Ukrajini (UNSMIL) pomaže u stabiliziranju situacije i podršci demokratskim procesima.
- Humanitarna pomoć u Somaliji: UN-ova humanitarna misija u Somaliji (UNSOM) pruža humanitarnu pomoć stanovništvu i podržava procese stabilnosti u zemlji.

1.4. Pakt o građanskim i političkim pravima

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) je međunarodni ugovor koji se odnosi na ljudska prava i slobode. Nastao je kao proširenje Deklaracije UN-a o ljudskim pravima i stupio je na snagu 1976. godine. ICCPR garantira širok spektar građanskih i političkih prava, uključujući pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere, pravo na slobodu govora, pravo na slobodu okupljanja i asocijacije, pravo na izbor i pravo na sudjenje pred neovisnim i nepristranim sudom. Integracija ICCPR-a kroz ustave i zakonodavstva država potpisnica podrazumijeva da se prava i slobode garantirane u Paktu moraju poštivati i primjenjivati na nacionalnom nivou. To znači da države potpisnice moraju osigurati da se zakoni i praksa na nacionalnom nivou usklađuju sa obvezama preuzetim prema ICCPR-u. Najveći iskorak ICCPR-a u svrsi zbog kojeg je nastao je jačanje zaštite građanskih i političkih prava na međunarodnom nivou. ICCPR osigurava mehanizme za monitoriranje i odgovaranje na kršenja građanskih i političkih prava, uključujući međunarodne sudske mehanizme. Ovaj međunarodni ugovor također pruža potpore i resurse za države potpisnice u njihovim naporima da osiguraju da se prava i slobode garantirane u

Paktu poštuju. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), zajedno sa Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, čini Međunarodni *Bill o ljudskim pravima*. ICCPR je ratificiran od više od 170 zemalja i imao značajan utjecaj na nacionalne i međunarodne zaštite ljudskih prava. Iako se primarno provodi kroz domaće pravne sisteme, on također pruža okvir za međunarodne sporazume i mehanizme ljudskih prava. Međutim, njegov utjecaj na međunarodni mir i sigurnost je indirektan, jer se prvenstveno fokusira na zaštitu prava i sloboda pojedinaca, a ne na promoviranje međunarodne stabilnosti. Ipak, funkcionirajući sistem zaštite ljudskih prava može doprinijeti stabilnijem i mirnijem svijetu.

Primjeri konkretnog utjecaja ICCPR-a na zaštitu ljudskih prava uključuju:

- Korištenje Mehanizma za praćenje uključenog u pakt za rješavanje žalbi građana za kršenje njihovih prava.
- Upotreba ICCPR-a kao argumenta u sudskim presudama u pojedinačnim slučajevima ljudskih prava.
- Korištenje pakta kao okvira za izradu nacionalnih zakona i politika koji se bave ljudskim pravima.
- Pomoć u razvoju standarda i normi za zaštitu ljudskih prava u međunarodnoj zajednici.

Međutim, nedostatak sankcija za nepoštivanje obaveza prema paktu, zajedno sa širim političkim i ekonomskim izazovima, često otežavaju provedbu i stvaranje učinka ICCPR-a na zaštitu ljudskih prava.

Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) omogućuje pojedincima i grupe pojedinaca da podnesu žalbu Komitetu za ljudska prava Ujedinjenih naroda u slučaju kršenja njihovih prava zaštićenih ICCPR-om. Protokol je otvoren za potpisivanje i ratifikaciju od strane svih država članica Ujedinjenih naroda. Cilj ovog Protokola je osnažiti mehanizme zaštite ljudskih prava kroz dopuštanje individualne podnošenja žalbi i mehanizme nadzora, uz potporu nacionalnih pravosudnih sistema. Od svog stupanja na snagu 6. novembra 1991. godine, Fakultativni protokol ICCPR-a postao je važan alat za promoviranje i zaštitu ljudskih prava širom svijeta. Drugi fakultativni protokol Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR) se odnosi na eliminaciju ropstva i drugih oblika robovlasništva. Potpisan je 1977. godine i omogućuje strankama da zahtijevaju od država da preduzmu mjere protiv svih oblika ropstva i robovlasništva, uključujući trgovinu ljudima i rad u ropstvu. Protokol također predviđa mehanizme za praćenje i provjeru sprovođenja obaveza

stranaka, uključujući korištenje komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija i individualne žalbe za prekršaje u vezi s ovim pravima. Drugi fakultativni protokol ima za cilj jačanje globalne zaštite ljudskih prava i zahtijeva od država da preduzmu mjere za zaštitu svih osoba od ropstva i drugih oblika robovlasništva.

1.5. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) je jedan od Međunarodnih pakata o ljudskim pravima koji je usvojen 1966. godine. On obavezuje države potpisnice da osiguraju građanima pristup slobodnom tržištu rada, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, stanovanju, slobodi okupljanja i javnog izražavanja. ICESCR također predviđa pravo na porodicu, rad, zaštitu zdravlja, socijalnu zaštitu, kulturna prava i jednakost pred zakonom, što uključuje i zaštitu od diskriminacije. Države potpisnice se obavezuju da smanje siromaštvo, osiguraju socijalnu zaštitu i potpomognu ekonomski i socijalni razvoj. Međunarodni pakt također predviđa mehanizme za praćenje i provjeru, uključujući korištenje Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava pri UN-u i individualne žalbe. Ukupno, ICESCR se fokusira na osiguranje jednakosti i dostupnosti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava svih građana, bez obzira na spol, rasu, vjeru ili bilo koji drugi faktor. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) obavezuje države potpisnice da ga uključe u svoje nacionalno zakonodavstvo i osiguraju provedbu prava koja su definirana u paktu. To uključuje obavezu da se osigura pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, slobodnom tržištu rada, stanovanju, itd. Države potpisnice također su dužne poduzeti mjere za smanjenje siromaštva i poticati ekonomski i socijalni razvoj, kao i osigurati zaštitu od diskriminacije. Kada država ne ispunjava obaveze prema ICESCR-u, mehanizmi za praćenje i provjeru, poput Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava pri UN-u i individualne žalbe, omogućavaju da se ukaže na nepoštivanje ovog pakta. Ukratko, ICESCR obavezuje države da osiguraju jednakost i dostupnost ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava svih građana, te da uključe te obaveze u nacionalno zakonodavstvo i poduzmu mjere za njihovu provedbu.

1.6. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida

Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida je međunarodni dokument koji je usvojen 1948. godine u okviru UN-a. Cilj konvencije je osigurati sprječavanje i kažnjavanje zločina genocida, koji se definira kao namjerno uništavanje dijelova ili cijelog nacionalnog, etničkog, rasnog ili vjerskog kolektiva. Konvencija sadrži obaveze država da spriječe i kažnjavaju zločine genocida, uključujući obvezu da osiguraju krivično gonjenje počinitelja tih zločina. Konvencija također sadrži obvezu međunarodne zajednice da poduzme mjere za sprječavanje zločina genocida, kao i da podrži države u tome. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida smatra se jednim od najvažnijih međunarodnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava i osiguranje međunarodne sigurnosti, te je potpisala i ratificirala većina država svijeta. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida je međunarodni ugovor koji se primjenjuje u državama koje su ga ratificirale. To znači da se njeni principi i obaveze moraju primijeniti u domaćem zakonodavstvu i praksi tih država. Kada se sumnja da je došlo do prekršaja Konvencije, međunarodna zajednica može poduzeti neke od sljedećih konkretnih akcija:

- Ispitivanje: Međunarodna zajednica može formirati nezavisne istražne misije ili izvještaje kako bi utvrdili da li su prekršaji počinjeni.
- Diplomatske aktivnosti: Države ili međunarodne organizacije mogu poduzeti diplomatske aktivnosti kako bi zatražile odgovarajuće reagiranje od države koja se sumnjiči za prekršaj.
- Krivično gonjenje: Države koje su potpisnice Konvencije imaju obvezu da osiguraju krivično gonjenje počinitelja zločina genocida.
- Međunarodne sankcije: Međunarodna zajednica može poduzeti mjere, poput ekonomskih sankcija ili zabrana putovanja, kako bi se osiguralo poštivanje Konvencije.

Napomena: Konkretno akcije koje se poduzimaju kada se prekrši Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida ovisit će o specifičnoj situaciji i sposobnosti međunarodne zajednice da poduzme odgovarajuće mjere.

1.7. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD) potpisana je 21. decembra 1965. godine u Njujorku. Konvencija je potpisana od strane predstavnika Ujedinjenih naroda i postala je snaga 21. juna 1969. godine. Do danas, više od 180 država je ratificiralo Konvenciju, što čini ICERD jednim od najvažnijih međunarodnih dokumenata kojima se štiti ljudska prava i borbi protiv rasne diskriminacije. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD) je međunarodni ugovor koji je uspostavljen kako bi se osiguralo ukidanje svih oblika rasne diskriminacije u svim sferama društva. Države koje su potpisnice Konvencije obvezne su spriječiti, istraživati i kažnjavati sve oblike rasne diskriminacije uključujući diskriminaciju na poslu, u obrazovanju, u zdravstvu i u drugim sferama života. Konkretno akcije koje države moraju poduzeti uključuju donošenje zakona i politika koje su usmjerene na ukidanje rasne diskriminacije, edukaciju javnosti o rasnoj jednakosti, te pružanje podrške žrtvama rasne diskriminacije. Kada se sumnja da se prekršila Konvencija, međunarodna zajednica može poduzeti neke od sljedećih konkretnih akcija:

- Diplomatske aktivnosti: Države ili međunarodne organizacije mogu poduzeti diplomatske aktivnosti kako bi zatražile odgovarajuće reagiranje od države koja se sumnjiči za prekršaj.
- Međunarodne sankcije: Međunarodna zajednica može poduzeti mjere, poput ekonomskih sankcija ili zabrana putovanja, kako bi se osiguralo poštivanje Konvencije.
- Sudska praksa: Konvencija se može pozivati u međunarodnim sudovima kao relevantan propis u slučajevima diskriminacije.

Napomena: Konkretno akcije koje se poduzimaju kada se prekrši Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije ovisit će o specifičnoj situaciji i sposobnosti međunarodne zajednice da poduzme odgovarajuće mjere.

1.8. Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka

Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (UN CAT) je međunarodna konvencija koja je usvojena 1984. godine. Cilj ove konvencije je zabraniti i sprječavati mučenje, bilo u kojim okolnostima, te osigurati zaštitu

žrtava. UN CAT obavezuje države potpisnice da poduzmu mjere za sprječavanje i kažnjavanje svih oblika mučenja, uključujući fizičko, psihičko i ekonomsko mučenje. Konvencija također zahtijeva da se osigura pravna zaštita i odšteta za žrtve mučenja. UN CAT se primjenjuje preko mehanizama za praćenje i provjeru, poput Komiteta protiv mučenja, koji ispituje izvješća država potpisnica o njihovoj implementiranju konvencije. Ukratko, UN CAT zabranjuje i sprječava mučenje, bilo u kojim okolnostima, i obavezuje države da poduzmu mjere za njegovo kažnjavanje, te da osiguraju pravnu zaštitu i odštetu za žrtve mučenja. UN CAT utječe na nacionalna zakonodavstva tako što zahtijeva da države potpisnice učine sve što je u njihovoj moći da zabranjuju i sprječavaju mučenje. To podrazumijeva da države trebaju stvoriti zakone i pravila koja će spriječiti i kažnjavati svako mučenje, bilo u kojim okolnostima. Monitoring implementacije UN CAT-a vrši se kroz rad Komiteta protiv mučenja, koji je nezavisna tijela koja prima i pregledava izvješća država potpisnica o njihovoj implementaciji konvencije. Komitet može uputiti preporuke državama potpisnicama za jačanje njihove zaštite protiv mučenja. Bilo je nekih slučajeva kršenja UN CAT-a u različitim zemljama, uključujući slučajeve mučenja u zatvorima i policijskim postajama, te u obliku ekonomskog i psihičkog pritiska. Međunarodne organizacije za ljudska prava su često upozoravale na te slučajeve i podnijele prijave Komitetu protiv mučenja radi daljnjeg pregleda. Ukratko, UN CAT obavezuje države potpisnice da zabranjuju i sprječavaju mučenje i da poduzmu mjere za njegovo kažnjavanje. Monitoring implementacije vrši se kroz rad Komiteta protiv mučenja, i bilo je pojedinačnih slučajeva kršenja u različitim zemljama.

1.9. Američka konvencija o ljudskim pravima i dužnostima

Američka konvencija o ljudskim pravima i dužnostima (American Convention on Human Rights) je međunarodni dokument koji regulira zaštitu ljudskih prava i sloboda u zemljama članicama SAD-a. Konvencija je potpisana u San Josu, Kostarika 10. decembra 1969. godine i stupila na snagu 18. jula 1978. godine. Konvencija obuhvata širok raspon ljudskih prava, uključujući pravo na život, slobodu i sigurnost, slobodu izražavanja, slobodu okupljanja i okupljanja, pravo na sudsko savjetovanje, pravo na slobodu i privatnost, pravo na sudsko postupanje, pravo na žalbu, pravo na različitost, pravo na rad, pravo na obrazovanje, itd. Konvencija, također, uključuje mehanizme za zaštitu prava, uključujući Mehanizam za praćenje, koji omogućava građanima da podnesu žalbe na kršenja ljudskih prava i pomognu u pronalaženju

rješenja. Konvencija ima značajan utjecaj na zaštitu ljudskih prava u zemljama članicama, uključujući osnaživanje sudske vlasti i potporu za unapređenje demokratskih procesa. Međutim, kršenja ljudskih prava i dalje se javljaju u nekim zemljama članicama, a Mehanizam za praćenje često se suočava s ograničenjima u provedbi i ispunjavanju svojih obaveza. Američka konvencija o ljudskim pravima i dužnostima utjecala je na zaštitu ljudskih prava u državama Latinske Amerike, koje su je potpisale. Konvencija se odnosi na polja poput slobode govora, jednakosti pred zakonom, prava na suđenje, slobode okupljanja, itd. Njene odredbe su uključene u ustave i zakonodavstva mnogih država, a također su korištene u sudovima za širenje i jačanje zaštite ljudskih prava. Primjeri utjecaja uključuju sudske presude koje su obezbijedile zaštitu ljudskih prava za političke aktiviste, manjinske grupe i novinare, kao i zaštitu slobode okupljanja i mirnog okupljanja. Postoje konkretni primjeri kada je Američka konvencija o ljudskim pravima i dužnostima primijenjena ili imala utjecaj na konkretne događaje. Neki od primjera su:

- Vijeće za slobodu okupljanja: Sudovi u nekim zemljama Latinske Amerike su se oslanjali na Konvenciju kako bi zaštitili pravo na slobodu okupljanja i mirno okupljanje, kako bi spriječili sukobe između državnih snaga i prosvjednika.
- Zaštita prava manjina: Sudovi su se oslanjali na Konvenciju kako bi zaštitili prava manjinskih grupa, kao što su LGBT zajednice i indijanske zajednice, od diskriminacije i nejednakog tretmana.
- Zaštita novinara: Sudovi su se oslanjali na Konvenciju kako bi zaštitili prava novinara da objavljuju bez straha od zastrašivanja, uključujući slobodu izražavanja i zaštitu identiteta izvora informacija.

1.10. Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda

Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda je međunarodna konvencija koja štiti i promovira ljudska prava i prava naroda na afričkom kontinentu. Donesena je 1981. godine i od tada su većina afričkih zemalja potpisale i ratificirale ovu povelju. Povelja sadrži standarde o ljudskim pravima uključujući slobodu govora, okupljanja i asocijacije, slobodu vjeroispovijesti, pravo na život i sigurnost, te prava na sudsko suđenje i neka druga prava. Povelja također omogućava stvaranje mehanizama za provođenje ovih prava, uključujući Afrički sud za ljudska prava i prava naroda. Utjecala je na jačanje i promoviranje ljudskih prava u Africi, kroz njeno provođenje i primjenu u ustavima i zakonima zemalja članica. Postoje konkretni primjeri

primjene Povelje, uključujući zaštitu prava na slobodu izražavanja, okupljanja i mirnog okupljanja, zaštitu od diskriminacije i širenja prava žena i manjina. Također je utjecala na donošenje odluka u pogledu kršenja ljudskih prava i formiranje specijaliziranog tijela za ljudska prava u Africi, koje ima zadatak istraživati i provoditi odluke u vezi sa kršenjima ljudskih prava. Afričku povelja o ljudskim pravima i pravima naroda je potpisalo i ratificiralo više od 50 afričkih država. Međutim, poštivanje i sprovođenje povelje varira među zemljama i u nekim slučajevima su ljudska prava i dalje ugrožena. Kontinentalne povelje o ljudskim pravima se razlikuju po sadržaju, historiji i kulturi zemalja u kojima su nastale. Evropska Konvencija o ljudskim pravima se temelji na evropskom iskustvu i tradiciji, dok Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda naglašava specifične prava afričkih naroda i njihovu kulturu. S druge strane, Američka konvencija o ljudskim pravima i dužnostima također se temelji na američkom iskustvu i tradiciji. Sve povelje nastoje zaštititi i promovirati ljudska prava i slobode, ali njihov sadržaj i jačina variraju.

1.11. Međunarodni dokumenti o pravima i zaštiti nacionalnih manjina – UN, OEBS i Savjet Evrope

Postoje mnogi međunarodni dokumenti o pravima i zaštiti nacionalnih manjina, koje su donesene od strane UN, Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) i Savjeta Evrope. Ti dokumenti su namijenjeni za zaštitu i promoviranje prava nacionalnih manjina na međunarodnom nivou i sadrže standarde i preporuke za zaštitu i poštivanje tih prava. Ti dokumenti obično uključuju standarde za zaštitu prava na jezik, kulturu, obrazovanje, političko učešće, slobodu vjeroispovijesti i druge pravne i političke prava. Međunarodni dokumenti o pravima i zaštiti nacionalnih manjina igraju ključnu ulogu u jačanju zaštite prava nacionalnih manjina i u jačanju tolerancije, multikulturalizma i društvene kohezije. Ujedinjene nacije (UN) su donijele nekoliko dokumenata o pravima nacionalnih manjina, uključujući:

- Međunarodna konvencija o zaštiti i promociji prava nacionalnih manjina: Ova konvencija obavezuje države da zaštite i promovišu prava nacionalnih manjina u njihovoj zemlji.
- Rezolucija Ujedinjenih nacija o nacionalnim manjinama: Ova rezolucija poziva na države da poštuju prava nacionalnih manjina i da poduzmu korake da ih zaštite.
- Povjerenik UN-a za nacionalne manjine: Ova funkcija pomaže u promoviranju i zaštiti prava nacionalnih manjina na međunarodnom nivou.

- Godišnji sastanci UN-a o nacionalnim manjinama: Ove godišnje sastanke okupljaju zemlje članice, civilno društvo i stručnjake da razmijene iskustva i ideje u vezi sa zaštitom prava nacionalnih manjina.
- Izvještaji Povjerenika UN-a za nacionalne manjine: Ovi izvještaji trenutno monitoriraju stanje prava nacionalnih manjina u svijetu i identificiraju izazove kojima se suočavaju.

Ove mjere pokazuju značaj Ujedinjenih nacija za zaštitu prava nacionalnih manjina i njihovog uključivanja u društvo.

Povjerenik UN-a za nacionalne manjine je specijalni izaslanik Ujedinjenih nacija za nacionalne manjine. Njegova funkcija je pomagati u promoviranju i zaštititi prava nacionalnih manjina širom svijeta. To se postiže putem sastanaka sa vladama, civilnim društvom, nevladinim organizacijama i nacionalnim manjinama, te izdavanjem izvješća o stanju prava nacionalnih manjina u svijetu. Povjerenik također radi sa drugim međunarodnim organizacijama, uključujući OEBS i Savjet Evrope, kako bi osigurao da se prava nacionalnih manjina poštuju i promoviraju diljem svijeta.

1.11.1. Deklaracija UN o pravima pripadnika manjina

Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina" (UN Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities) usvojena je na Općoj skupštini Ujedinjenih nacija održanoj 18. decembra 1992. godine. Ova deklaracija ima za cilj da obezbijedi zaštitu prava pripadnika manjina širom svijeta, uz poštivanje različitosti i unaprjeđivanje tolerancije i međusobnog poštovanja. Neki od ključnih principa koje deklaracija ističe su:

- Pravo na samoopredjeljenje i slobodu izražavanja identiteta
- Zaštita od diskriminacije i pravo na jednaku zaštitu pred zakonom
- Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku i pristup kulturnim aktivnostima
- Pravo na učešće u društveno-političkom životu i očuvanje kulturnog naslijeđa

Ova deklaracija nije pravno obavezujuća, ali predstavlja važan dokument za podizanje svijesti o pravima pripadnika manjina i za podsticanje država da preduzmu mjere zaštite ovih prava. Također pruža smjernice za dalji razvoj međunarodnih standarda u ovoj oblasti. Iako se u nazivu deklaracije spominju "prava pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina", sama deklaracija ne koristi izraz "manjine" u svom sadržaju. Umjesto toga, deklaracija se fokusira na

prava pojedinaca ili grupa koji se smatraju manjinama u svojim društvima. Razlog za ovo je taj što je pojam "manjina" vrlo složen i može se tumačiti na različite načine u različitim kontekstima. U nekim društvima, "manjina" se odnosi na etničke, vjerske ili jezičke grupe koje su manje brojne od većinske populacije, dok se u drugim društvima ta riječ može odnositi i na marginalizirane grupe koje se suočavaju s diskriminacijom i društvenim isključenjem. Stoga je izbjegavanje izraza "manjine" u samoj deklaraciji bilo namjerno, kako bi se naglasilo da se prava koja se navode u deklaraciji primjenjuju na sve pojedince ili grupe koje se smatraju marginaliziranim u svojim društvima, bez obzira na to kako ih se naziva.

11.12. Evropska zatvorska pravila

Evropska zatvorska pravila usvojena su od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope Preporukom R. No.(87)3, koja je stupila na snagu 12. februara 1987. godine. Ovom Preporukom je istaknuta potreba da se, imajući u vidu napredak u razvoju zatvorskih tretmana i uprave, reformira dokument poznat kao Standardni minimum pravila za postupke prema zatvorenicima (Rezolucija Savjeta Evrope br. 5/73), kako bi se „podstakla najbolja od svih dostignuća i ponudile mogućnosti za budući napredak“. Stoga je i preporučeno vladama država članica da se prilikom izmena svog zakonodavstva i u praksi rukovode principima navedenim u Evropskim zatvorskim pravilima. Ova pravila imaju za svrhu:

- da uspostave određeni broj minimalnih standarda u svim aspektima zatvorske uprave koji su od suštinskog značaja za humane uslove i pozitivne postupke u suvremenim i progresivnim sistemima;
- da služe kao poticaj zatvorima i upravama zatvora da razvijaju strategije, stil uprave i praksu na osnovu dobrih suvremenih principa svrhe i pravičnosti;
- da stimuliraju profesionalne stavove zatvorskog osoblja, koji odražavaju važne socijalne i moralne aspekte njihovog rada, kako bi se stvorili uvjeti u kojima osoblje može da postigne najveći uspijeh u korist društva kao cjeline, zatvorenika u pogledu brige prema njima i u pogledu sopstvenog zadovoljstva poslom;
- da pruže osnovne realne kriterijume na osnovu kojih zatvorska uprava i lica odgovorna za ispitivanje uvjeta i uprave u zatvorima mogu da donesu valjanu ocjenu rezultata i da izmere napredak ka višim standardima (Dapčević-Marković, Lj., 2019:181-182).

Također je naglašeno da Evropska zatvorska pravila ne predstavljaju model, ali da, u praksi, većina zemalja članica Savjeta Evrope već radi saglasno ovim, nekada i iznad ovih standarda. Kako bi se ovi standardi prihvatili i praksa uskladila, Savjet Evrope je razvio mrežu stručnjaka koji su dostupni raznim zatvorskim upravama svojim savjetima i drugim vrstama pomoći. U ovim pravilima naglasak je stavljen na pravila o ljudskom dostojanstvu i posvijećenosti zatvorske uprave humanom i pozitivnom postupanju (Ibid.).

Preporukom br. (2006) 2, Komitet ministara usvojio je Evropska zatvorska pravila 11. januara 2006. godine na 952. sjednici zamjenika ministara. U uvodnom dijelu preporuke, naglašeni su opći izvještaji rada Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Naglašavajući potrebu da je bitno da sve zemlje članice Savjeta Evrope usklađuju zajedničke standarde i principe, potrebu jačanja međunarodne suradnje, te primjećujući značajne društvene promjene koje su posljednjih desetljeća utjecale na značajan razvoj kaznene politike u Evropi, preporučuju se pravni, etički, organizacioni i ostali aspekti zaštite prava zatvorenika prema ostalim međunarodnim dokumentima, uzimajući u obzir i Standardna minimalna pravila UN-a, te postupanje prema zatvorenicima. Smatrajući da je potrebno revidiranje i ažuriranje Preporuke br. R (87) 3 Komiteta ministara, vladama zemalja se preporučuje da zakonski propisi budu rukovođeni usvojenim Evroskim zatvorskim pravilima i da se osiguraju kapaciteti primjene od strane institucija, pravosuđa i zatvorskog osoblja, ali i da se implementiraju prema zatvorenicima. Dodatak uz preporuku se sastoji od devet dijelova (Šaćirović, Dž., Brulić, H. i Šaćirović, I., 2020:52).

11.13. Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) je neovisno tijelo Savjeta Evrope specijalizirano za borbu protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije, antisemitizma i povezane netolerancije u svjetlu Konvencije o ljudskim pravima i njezinih protokola, povezana je s pravnom praksom ostalih sličnih dokumenata. Osnovana 1993. godine na Bečkom samitu. Svoju zadaću ispunjava posebno:

- preispitivanjem zakonodavstva, politika i drugih mjera država članica za borbu protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i povezane netolerancije te njihove učinkovitosti;
- predlaže daljnje djelovanje na lokalnoj, nacionalnoj i evropskoj razini;

- formulira političke preporuke državama članicama;
- ispituje postojeće međunarodne pravne instrumente u ovom području s ciljem njihovog jačanja reagiranjem i provedbom izvješća s civilnim društvom izdržava članica (informativni sastanci i okrugli stolovi u državama članicama u vrijeme objave izvješća) o tim zemljama;
- organizira tematske i druge susrete s nevladinim organizacijama koje djeluju u borbi protiv rasizma i netolerancije i sl.).

Svaka država članica Savjeta Evrope imenuje člana ECRI-ja između onih s visokim moralnim autoritetom i priznatom kompetentnošću u suočavanju s rasizmom, rasnom diskriminacijom, ksenofobijom, antisemitizmom i povezanom nesnošljivošću. Članovi ECRI-ja rade samostalno, neovisno i nepristrano, bez primanja uputa od vlastite vlade. Komisija ima Sekretarijat koji je dio Glavne uprave Savjeta Evrope sa sjedištem u Strazburu (Francuska).

11.14. Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima je međunarodni sporazum koji je usvojen od strane Savjeta Evrope 1992. godine. Cilj povelje je zaštita i promocija regionalnih i manjinskih jezika u Evropi, te poticanje višejezičnosti i kulturne raznolikosti u društvima. Povelja prepoznaje važnost regionalnih i manjinskih jezika kao dijela kulturnog naslijeđa i identiteta određenih zajednica u Evropi. Ona se odnosi na jezike koji se koriste na teritorijama država članica Savjeta Evrope, a koji nisu zvanični jezici države. To uključuje jezike koji se govore tradicionalno na određenoj teritoriji, kao i jezike koje govori manjina koja se uselila u tu teritoriju. Povelja propisuje mjere koje bi države trebale poduzeti kako bi zaštitile i promovirale ove jezike. To uključuje priznanje jezika, promoviranje obrazovanja na jezicima manjina, poticanje kulturnih aktivnosti na jezicima manjina, kao i osiguravanje javne upotrebe jezika u administraciji i pravosuđu. Povelja nije obvezujuća za države članice Savjeta Evrope, ali ih potiče da ispune svoje obaveze u vezi zaštite i promocije regionalnih i manjinskih jezika. Do sada, povelju je potpisalo 25 država članica Savjeta Evrope, dok su neke druge države izrazile svoju spremnost da je potpišu u budućnosti.

11.15. Evropski ombudsman

Pravni osnov nastanka i djelovanje Evropskom ombudsmana utvrđen je Ugovorom iz Maastrichta, potpisanim 1992. godine. Ovim ugovorom, naime, izvršena je izmjena Ugovora o EZ (današnjeg Ugovora o funkcioniranju EU), u koji su, između ostalog, unijeta dva nova člana koji se riku Evropskog ombudsmana. Kako je već naglašeno, ti članovi predstavljaju neznatno modificiranje prijedloga danske Vlade, koji je i doveo do nastanka institucije Ombudsmana na nivou EU (Davinić, M., 2013:157). Evropski Ombudsman je neovisna služba koja prima pritužbe građana, stanovnika i poslovnih subjekata u vezi sa lošim upravljanjem od strane institucija EU. Njegova uloga je da istraži pritužbe i pruži nezavisno mišljenje, te, ako je potrebno, predloži mjere za popravljavanje situacije. Ombudsman je imenovan od strane Evropskog parlamenta i obavlja svoj posao neovisno, bez utjecaja političkih stranaka ili drugih tijela. Evropski Ombudsman radi na sljedećim poljima:

- Loše upravljanje institucija EU: Prima pritužbe vezane za loše upravljanje od strane institucija EU i istražuje ih.
- Povrede građanskih prava: Razmatra pritužbe građana, stanovnika i poslovnih subjekata u vezi sa povredama njihovih prava, kao što su sloboda izražavanja, jednakost pred zakonom i sloboda kretanja.
- Nepoštivanje procedura: Ispituje pritužbe vezane za nedostatke u procedurama koje se koriste u institucijama EU.
- Nepravilno ili nepotpuno obavješćavanje: Razmatra pritužbe u vezi sa nepotpunim ili neregularnim obavješćavanjem građana i poslovnih subjekata od strane institucija EU.
- Diskriminacija: Razmatra pritužbe u vezi sa diskriminacijom po bilo kojem osnovu, kao što su rasa, spol, dob, seksualna orijentacija i dr.

Ima mnogo primjera kada je Evropski Ombudsman reagirao na pritužbe građana i poslovnih subjekata. Neki od najčešćih primjera su:

- Nepoštivanje zakona o pristupu informacijama: Evropski Ombudsman često reagira na pritužbe građana i poslovnih subjekata u vezi sa nedostatkom pristupa informacijama koje su potrebne za njihovo obavljanje poslova ili za odlučivanje.
- Nepravilna upotreba ovlasti: Evropski Ombudsman također reagira na pritužbe u vezi sa nezakonitom upotrebom ovlasti od strane institucija EU.

11.13. AMNESTY INTERNATIONAL

Amnesty International je međunarodna nevladina organizacija koja se bavi promicanjem i zaštitom ljudskih prava diljem svijeta. Osnovana je 1961. godine u Londonu, a danas ima urede u više od 70 zemalja. Misija Amnesty Internationala je borba protiv kršenja ljudskih prava diljem svijeta. Organizacija se zalaže za zaštitu prava na slobodu govora, slobodu okupljanja i udruživanja, pravo na pravično suđenje, zabranu mučenja i drugih oblika zlostavljanja, borbu protiv smrtne kazne, kao i zaštitu drugih ljudskih prava i sloboda. Amnesty International se bavi istraživanjem slučajeva kršenja ljudskih prava i pružanjem pomoći žrtvama takvih kršenja. Organizacija također promiče javnu svijest o ljudskim pravima kroz kampanje, prosvjede, izdavanje izvještaja i drugih aktivnosti. Ova organizacija je postala poznata po svojim akcijama za pomoć žrtvama kršenja ljudskih prava, kao što su pisanje pisma vlastima u ime žrtava i organiziranje peticija za oslobađanje zatvorenika savjesti. Organizacija je, također, poznata po svojoj "svijeći slobode" koja simbolizira nadu u bolju budućnost bez kršenja ljudskih prava. Finansira se isključivo iz članarina i donacija svojih simpatizera i ne prima sredstva od vlada, političkih stranaka ili korporacija kako bi očuvala svoju neovisnost i integritet.

11.14. HUMANS RIGHTS WATCH

Human Rights Watch (HRW) je nevladina organizacija koja se bavi promocijom i zaštitom ljudskih prava diljem svijeta. Organizacija je osnovana 1978. godine i ima sjedište u Njujorku. Misija HRW-a je istražiti i dokumentirati kršenja ljudskih prava, educirati javnost o njihovoj važnosti i zagovarati promjene koje će poboljšati ljudska prava. HRW pruža nepristrane informacije i analize o situacijama u kojima su ugrožena ljudska prava, a njihovi stručnjaci istražuju i izvješćuju o kršenjima ljudskih prava u različitim zemljama i regijama. HRW djeluje u nekoliko ključnih područja ljudskih prava, uključujući prava žena, djece, migranata, ugroženih osoba, radnika i drugih ranjivih skupina. Organizacija pruža i podršku žrtvama kršenja ljudskih prava, kao što su aktivisti, novinari i drugi pojedinci koji se bore za ljudska prava. HRW također surađuje s vladama, međunarodnim organizacijama i drugim dionicima kako bi se poboljšala zaštita ljudskih prava. Organizacija zagovara reforme i promjene u zakonodavstvu i politici kako bi se ljudska prava zaštitila na globalnoj razini.

BEZBJEDNOST

MEĐUNARODNA BEZBJEDNOST I UTJECAJ MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA OD POČETKA XXI STOLJEĆA DO DANAS

Međunarodna bezbjednost u XXI stoljeću bila je utjecana od međunarodnih organizacija kroz niz događaja i izazova, uključujući globalni terorizam, klimatske promjene, pandemije, konflikte i destabilizaciju zemalja. Međunarodne organizacije, kao što su UN, NATO, EU i dr., djeluju kako bi se osigurala međunarodna bezbjednost i riješili problemi kroz diplomatiju, saradnju i ekonomska partnerstva. Naprimjer, UN je igrala ključnu ulogu u upravljanju i prevenciji konflikata diljem svijeta, kroz mirovne misije i operacije. NATO je podržavao međunarodnu bezbjednost kroz suradnju i jačanje odbrane članica. EU je povećao bezbjednost i stabilnost kroz ekonomsku integraciju i razmjenu informacija. Ipak, i dalje postoje brojni izazovi koji ugrožavaju međunarodnu bezbjednost i potreban je nastavak rada i saradnje međunarodnih organizacija u narednom periodu. Međunarodne organizacije su imale značajan utjecaj na međunarodnu bezbjednost na mnogim primjerima od početka XXI stoljeća do danas. Na primjer, UN je imao ključnu ulogu u sprječavanju i rješavanju međunarodnih sukoba, posebno u upotrebi sile i diplomatskim naporima. UN je također igrao važnu ulogu u pružanju humanitarne pomoći i razvoju u zemljama u teškoćama, što je također doprinijelo jačanju međunarodne bezbjednosti. NATO je također igrao značajnu ulogu u zaštiti i jačanju bezbjednosti u Evropi i Sjevernoj Americi. Ukupno, međunarodne organizacije su imale ključnu ulogu u sprječavanju i rješavanju međunarodnih sukoba, jačanju regionalne bezbjednosti i podržavanju humanitarne pomoći i razvoja, što je značajno utjecalo na međunarodnu bezbjednost u cjelini. Međunarodne organizacije, poput Ujedinjenih naroda i njihovih agencija, imaju ključnu ulogu u upravljanju globalnim krizama. One pružaju tehničku i finansijsku podršku zemljama u razvoju i pomažu u formuliranju i provedbi međunarodnih politika za rješavanje kriza. Na primjer, UN je igrao ključnu ulogu u humanitarnim misijama i pružanju humanitarne pomoći u zemljama pogođenim ratom i nestabilnošću, kao i u jačanju mira i stabilnosti u regionima u krizi. Međunarodne organizacije, također, rade sa zemljama članicama kako bi osigurale koordinirani odgovor na globalne krize, kao što su pandemije bolesti i klimatske promjene. Ukratko, međunarodne organizacije su neophodne za jačanje međunarodne bezbjednosti i upravljanje globalnim krizama,

a njihov utjecaj se može vidjeti u njihovoj sposobnosti da koordiniraju i pruže podršku zemljama u rješavanju složenih globalnih izazova. Međunarodne organizacije su uključene u politička uplitanja kroz procese pregovaranja i donošenja odluka u cilju rješavanja međunarodnih sukoba i kriza. Međutim, njihov utjecaj na konačne odluke može varirati i može biti ograničen na ulogu posrednika ili konsultanta. Određene međunarodne organizacije, poput UN-a, također, imaju mandat da sprovedu sankcije ili koriste sile u određenim situacijama, što pokazuje da njihova uloga u političkim uplitanjima može biti značajna. Međutim, zbog svoje zajedničke prirode i političke raznolikosti članica, međunarodne organizacije često su suočene s izazovima u ostvarivanju jedinstvenog stava i djelovanja. UN-ovo političko posredovanje je primjenjivano u mnogim međunarodnim konfliktima i kriznim situacijama tijekom godina. Neki od primjera su:

- Bliski Istok: UN je igrao ključnu ulogu u posredovanju u izraelsko-palestinskom sukobu, uključujući podršku za mirovne pregovore i implementaciju rezolucija Vijeća sigurnosti.
- Korejski poluotok: UN je, također, posredovao u razdoblju hladnog rata između Sjeverne i Južne Koreje.
- Bosna i Hercegovina: UN je igrao ključnu ulogu u pregovorima o miru i implementaciji Daytonaćkog sporazuma koji je završio rat u Bosni i Hercegovini.
- Jugoslavija: UN je igrao ključnu ulogu u sprečavanju eskalacije sukoba i implementaciji sporazuma o Kosovu.
- Darfur: UN je također posredovao u završavanju sukoba u Darfuru u Sudanu.

Ovi su samo neki primjeri političkog posredovanja UN-a u različitim konfliktima i kriznim situacijama u svijetu. Postoje mnogi primjeri političkog posredovanja od strane drugih međunarodnih organizacija, uključujući Organizaciju za afričku jedinstvo (OAU), Organizaciju američkih država (OAS), Organizaciju islamske konferencije (OIC), Organizaciju za europsku sigurnost i suradnju (OSCE) i mnoge druge. Neki konkretni primjeri su:

- OAU je posredovala u više sukoba u Africi, uključujući u sukob u Burundiju i Zairu.
- OAS je posredovala u političkim kriza u Latinskoj Americi, kao što su krize u Venecueli i Hondurasu.
- OIC je posredovala u sukobima u Bosni i Hercegovini i Kosovu, te je sudjelovala u mirovnim pregovorima između Izraela i Palestine.
- OSCE je posredovala u sukobima u Ukrajini i Gruziji, kao i u mirovnim pregovorima u Bosni i Hercegovini.

Svrha ovih organizacija je da promiču mir i sigurnost na globalnom nivou, kao i da pruže podršku zemljama članicama u rješavanju političkih kriza i sukoba. Postoje i drugi primjeri političkog posredovanja drugih međunarodnih organizacija, kao što su EU, OSEPA, AU itd. Primjeri uključuju:

- EU je posredovala u konfliktima u Ukrajini, Transnistriji, Moldaviji i Gruziji
- OSEPA (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj) je posredovala u konfliktima u Latinskoj Americi, poput Kolumbije i Venecuele
- AU (Afrička unija) je posredovala u konfliktima u Darfuru, Sudanu i na Zaljevu Slonovače.

Međunarodne organizacije često imaju značajan utjecaj na unutarnja pitanja u državama, pomažući u jačanju institucija i razvijanju demokratskih praksi. To se može postići putem razmjene iskustva i znanja, te dodjele financijskih i tehničkih resursa. Primjeri sudjelovanja međunarodnih organizacija u humaniziranju politika su:

- OEA (Organizacija američkih država) pomaže u jačanju demokratskih institucija i ljudskih prava u Latinskoj Americi
- EU (Europska unija) podržava procese tranzicije u zemljama bivše Jugoslavije ka demokraciji i vladavini prava
- UNDP (United Nations Development Programme) pomaže u jačanju demokratskih institucija i borbi protiv korupcije u zemljama u razvoju
- Afrička unija je angažirana u borbi protiv nasilnog sukoba i promoviranju demokratskih procesa u zemljama članicama.

Ovi primjeri pokazuju kako međunarodne organizacije pomažu državama u humaniziranju politika i jačanju demokratskih institucija. Međutim, to ne znači da su uvijek učinkovite ili da imaju utjecaj u svim slučajevima. Značajan utjecaj ovisi o mnogim čimbenicima, uključujući volju država članica i sposobnost provođenja mjera.

1. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE ZA OBLAST BEZBJEDNOSTI

Međunarodne organizacije koje se bave bezbjednošću su:

- Ujedinjene nacije (UN)
- NATO (Savez za Sjevernoatlantsku alijansu)
- OSCE (Organizacija za sigurnost i suradnju u Evropi)

- ASEAN (Savez za jugoistočnu azijsku suradnju)
- EU (Evropska unija)
- OIC (Organizacija islamske suradnje)
- AU (Afrička unija)
- SAD-ova koalicija protiv ISIL-a (Islamic State of Iraq and the Levant)

Kontinentalne organizacije i agencije koje se bave bezbjednošću, borbom protiv terorizma, međunarodnog kriminala i ilegalnih migracija uključuju sljedeće:

- EU i njene agencije, kao što su Frontex, Europol i Eurojust
- Afrička unija i njene agencije, kao što su ECOWAS, ECCAS i Afrička policijska i granična agencija
- Organizacija američkih država i njene agencije, kao što su Sjevernoamerička unija za sigurnost i Interpol Jugoistočne Amerike
- Azijska unija i njene agencije, kao što su ACSA i ASEANAPOL.

Osim već navedenih organizacija, na primjer NATO, Interpol, UN i EU, postoje i sljedeće organizacije koje se bave bezbjednošću:

- Zajednica Latinske Amerike i Kariba (CELAC)
- Azijska sigurnosna konferencija (ASC)
- Jugoistočna azijska konferencija za suradnju u bezbjednosti (SEACSN)

Ove organizacije rade na unapređenju regionalne bezbjednosti, borbi protiv terorizma, suzbijanju međunarodnog kriminala i kontroli ilegalnih migracija.

2. NATO

NATO (North Atlantic Treaty Organization) je savez zapadnih država čiji je cilj zaštita i održavanje mira i sigurnosti u Europi i Sjevernoj Americi. Osnovana je 1949. godine sa članicama Alžinom, Belgijom, Kanadom, Danskom, Francuskom, Njemačkom, Grčkom, Islandom, Italijom, Luksemburgom, Nizozemskom, Norveškom, Portugalom, Španjolskom i Ujedinjenim Kraljevstvom. Danas NATO ima 30 članica. Glavna kontrolna tijela su Savjet za zajedničku obranu i Vijeće Alijanse. NATO se bavi obranom i sigurnošću članica putem političkog i vojnog partnerstva. To uključuje:

- Koordiniranje vojne strategije i spremnosti članica,
- Razmjenu informacija i suradnju u oblasti obrane,

- Razvijanje i provođenje zajedničkih vojnih operacija,
- Diplomatsko djelovanje u cilju održavanja mira i sprječavanja konflikata,
- Razvijanje suradnje u oblastima poput cyber sigurnosti, energije i prirodnih resursa.

NATO je također angažiran u različitim misijama i operacijama diljem svijeta u svrhu promicanja globalne sigurnosti i stabilnosti. NATO igra važnu ulogu u promoviranju globalne sigurnosti i kolektivne bezbjednosti na više načina:

- Kolektivna obrana: NATO je organiziran kao kolektivni sustav obrane, što znači da svaka članica smatra napade na jednu od njih kao napad na sve. To osigurava zajedničku obranu članica i jača njihovu sigurnost.
- Partnerstvo za mir: NATO provodi različite operacije i misije u cilju promicanja mira i stabilnosti diljem svijeta.
- Sigurnost u Evropi i Sjevernoj Americi: NATO-om koordinirana suradnja i komunikacija pomaže u održavanju mira i sigurnosti u njegovom području djelovanja, što uključuje Europu i Sjevernu Ameriku.
- Djelovanje u globalnim sigurnosnim izazovima: NATO se suočava sa mnogim globalnim sigurnosnim izazovima, uključujući terorizam, cyber sigurnost, proliferaciju oružja masovnog uništenja i prijetnju ruske agresije.
- Diplomatsko djelovanje: NATO igra važnu ulogu u diplomatiji, pomažući u rješavanju sukoba i jačanju međunarodne suradnje u oblasti sigurnosti.

Ukratko, NATO ima važnu ulogu u promoviranju globalne sigurnosti i kolektivne bezbjednosti kroz kolektivnu obranu, partnerstvo za mir, sigurnost u području djelovanja, djelovanje u globalnim sigurnosnim izazovima i diplomatsko djelovanje.

2.1. Partnerstvo za mir

Program Partnerstva za mir je političko-vojna inicijativa NATO saveza, koja ima za cilj stvaranje povjerenja između NATO i drugih zemalja Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza, te jačanje regionalne stabilnosti. Osnovana je 1994. godine, nakon pada Istočnog bloka. Suradnja između zemalja potpisnica se određuje Pojedinačnim partnerskim programom (IPP), koji obuhvata zajedničke manevre, usvajanje NATO standarda za nabavku vojne opreme i školovanje vojnih oficira. Partneri također imaju mogućnost učešća u mirovnim misijama NATO saveza. Ukoliko dođe do prijetnje napada, NATO i države partneri će se konsultirati. Međutim,

Partnerstvo za mir nije odbrambeni savez, a članice NATO samostalno odlučuju hoće li pružiti pomoć u slučaju potrebe. Do sada, 12 zemalja koje su bile dio Partnerstva za mir su postale članice NATO-a. Partnerstvo za mir može biti početak puta prema članstvu u NATO, ali i dalje ima zemlje koje nisu zainteresirane za članstvo u savezu. Program upravlja Savjet evroatlantskog partnerstva, koji čine 26 članica NATO i 23 članice Partnerstva za mir. Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina su se pridružile Partnerstvu za mir 14. decembra 2006, nakon poziva NATO na sastanku u Rigi 29. novembra 2006. godine.

Cilj Partnerstva za mir u NATO-u je, koji se temelji na posvijećenosti demokratskim principima kojima se NATO vodi, povećati stabilnost, smanjiti opasnost od rata i izgraditi jače sigurnosne veze između zemalja-partnera i NATO-a, kao i među samim zemljama-partnerima. Okvirnim dokumentom svaka zemlja preuzima značajne političke obaveze, uključujući čuvanje demokratskog društva, poštivanje principa međunarodnog prava, ispunjavanje obaveza prema Povelji Ujedinjenih nacija, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i međunarodnim dogovorima o razoružanju i kontroli oružja, uzdržavanje od prijetnji nasiljem prema drugim zemljama, poštivanje postojećih granica i rješavanje sukoba na miran način. Osim toga, Saveznici se obavezuju da konsultuju zemlju-partnera ako smatra da joj je teritorijalni integritet, politička nezavisnost ili sigurnost ugroženi. Partnerstvo za mir u NATO-u je, prije svega, bilateralni ugovor između pojedinačne zemlje i NATO-a. Zemlje potpisnice odabiru svoje aktivnosti prema svojim ambicijama, potrebama i mogućnostima i svoj izbor predstavljaju NATO-u u tzv. Prezentacionom dokumentu. Nakon toga, NATO i zemlja-partner zajednički razvijaju i dogovaraju Pojedinačni partnerski program. Saradnja se posebno fokusira na reformu odbrane i upravljanje posljedicama reforme, ali dolazi i do mnogih drugih aktivnosti u okviru NATO-a, uključujući odbranu, obrazovanje i obuku, vazдушnu odbranu, komunikacije i informacione sisteme, upravljanje krizama i planiranje za vanredne situacije.

3. OSCE

OSCE (Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi) je međunarodna organizacija koja se bavi sigurnošću, promicanjem suradnje i rješavanjem sukoba u Europi. Osnovana je 1975. godine s ciljem jačanja mira i stabilnosti u regiji.

Njegova uloga:

- Promoviranje sigurnosti: OSCE se bavi promoviranjem sigurnosti kroz jačanje političke suradnje, rješavanje sukoba i sprečavanje nasilja.
- Suradnja u području ljudskih prava: OSCE promovira ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava kroz monitoring i rješavanje kršenja ljudskih prava.
- Konfliktno upravljanje: OSCE je angažiran u konfliktnom upravljanju, uključujući medijaciju i posredovanje u rješavanju sukoba.
- Razmjena informacija i suradnja: OSCE provodi razmjenu informacija i suradnju između članica u području sigurnosti i suradnje.

OSCE surađuje sa drugim međunarodnim organizacijama, državama i nevladinim organizacijama u cilju jačanja sigurnosti i suradnje u Europi. OSCE također provodi misije i projekte u područjima poput ljudskih prava, konfliktno upravljanje i prevencije nasilja. Do sada je OSCE doprinio jačanju mira i stabilnosti u Europi kroz rješavanje sukoba, promicanje suradnje i sigurnosti te zaštitu ljudskih prava. OSCE također igra važnu ulogu u monitoringu i prevenciji kršenja ljudskih prava, što jača demokratske institucije i vladavinu prava u regiji.

Misije OSCE-a su:

- Konfliktno upravljanje: OSCE angažira se u konfliktnom upravljanju i rješavanju sukoba u Europi.
- Monitoring i podrška demokratskim procesima: OSCE provodi monitoring izbora, promovira ljudska prava i vladavinu prava, te podržava demokratske procese u zemljama članicama.
- Razmjena informacija i suradnja: OSCE organizira razmjenu informacija i suradnju između zemalja članica u području sigurnosti i suradnje.
- Prevencija nasilja i podrška stabilnosti: OSCE se bavi prevencijom nasilja i podržava stabilnost u regiji kroz jačanje institucija i lokalnih kapaciteta.

OSCE ima prisutnost u mnogim zemljama članicama u Europi, uključujući Balkan, središnju i istočnu Europu te zapadni Balkan. OSCE također provodi misije u zemljama u kojima je potrebno podržati stabilnost i riješiti sukobe. OSCE se također angažira u područjima van Europske regije, poput Azije, Srednjeg istoka i Sjeverne Afrike, gdje se bavi pitanjima vezanim za sigurnost, suradnju i ljudska prava. OSCE je doprinio miru i bezbjednosti u Evropi na nekoliko načina:

- Razmjena informacija i podrška: OSCE-om sukoordinirana razmjena informacija i podrška zemljama članicama u borbi protiv terorizma, kriminala i drugih izazova za sigurnost.
- Konflikt rješavanje: OSCE je sudjelovao u rješavanju konflikata u regijama poput Transnistrije u Moldaviji, Abhazije i Južne Osetije u Gruziji i u rješavanju konflikata na Kosovu.
- Pomoć pri preuzimanju vlasti: OSCE je pomogao pri preuzimanju vlasti i uspostavljanju demokratskih procesa u zemljama kao što su Ukrajina, Bosna i Hercegovina i Kosovo nakon raspada SFRJ.
- Demokratizacija i vladavina prava: OSCE je podržao demokratizaciju i jačanje vladavine prava u zemljama članicama, uključujući podršku za izbore, jačanje medija i civilnog društva.
- Ljudska prava: OSCE je podržavao i jačao poštivanje ljudskih prava u zemljama članicama, uključujući borbu protiv diskriminacije, nasilja nad ženama i promicanje jednakosti spolova.

4. FRONTEKS

Fronteks je Evropska agencija za granicne i obalne patrolne službe, koja se bavi koordinacijom i pružanjem podrške granicnim i obalnim patrolama članica EU u borbi protiv ilegalnih migracija i drugih oblika kriminaliteta. Osnovan je 2003. godine i sjedište mu je u Varšavi. Frontex trenutno radi sa 27 članica EU i nastoji osnažiti i unaprijediti evropsku suradnju u oblasti granice i bezbjednosti. Fronteks surađuje sa državama članicama EU, međunarodnim organizacijama kao što su Europol, Eurojust i Interpol, te sa državama partnerima izvan EU. Osim toga, Fronteks također surađuje sa pravosudnim organima, policijom i drugim relevantnim agencijama u svakoj državi članici. Cilj ovog suradnje je osigurati efikasnu i koordiniranu borbu protiv ilegalnih migracija i međunarodnog kriminala. Fronteks surađuje sa različitim međunarodnim organizacijama, vladama, policijskim agencijama i drugim relevantnim tijelima u cilju jačanja međunarodne suradnje i koordiniranja u oblastima kontrole granica, borbe protiv terorizma, kriminala i ilegalnih migracija. Konkretni primjer suradnje je Fronteksova suradnja sa Europolom i Interpolom u cilju jačanja koordinacije među policijskim agencijama širom Evrope u borbi protiv organiziranog kriminala i terorizma. Fronteks surađuje sa policijama u zemljama

Evrope putem razmjene informacija, saradnje u istragama i zajedničkih operacija. Fronteks pruža tehničku podršku i pomaže u identifikaciji i prati razne oblike međunarodnog kriminala, uključujući terorizam, trgovinu ljudima, drogom i oružjem. Fronteks također provodi sistematizirane kontrole na granicama Evropske unije kako bi osigurao sigurnost i suzbijao nezakonite migracije. Policije zemalja članica sudjeluju u ovim aktivnostima i dijele informacije sa Fronteksom kako bi se osigurala efikasna i koordinirana akcija.

Bilateralnom suradnjom obavještajne službe razmjenjuju podatke i rezultate analitičke obrade tema od zajedničkog interesa (Šaćirović, Dž., 2021:183).

5. EUROJUST

Eurojust je osnovan 2002. godine i njegovo sjedište se nalazi u Hagu, u Nizozemskoj. Eurojust je tijelo EU-a koje se bavi jačanjem suradnje među nacionalnim sudovima i tijelima za borbu protiv kriminala. Ono pomaže u koordinaciji i usklađivanju istraga i sudskih postupaka koji se odnose na kaznena djela koja se prelaze granice EU-a. Eurojust također pruža podršku i savjete državama članicama kako bi osigurali uspješnu suradnju u istragama i suđenjima. Eurojust surađuje sa različitim tijelima EU-a, kao i sa državama članicama, Interpolom i Europolom. On pomaže nacionalnim vlastima u borbi protiv ozbiljnog prekograničnog i organiziranog kriminala. EUROJUST surađuje sa agencijama za zakonodavstvo i sudske vlasti u državama članicama EU. Njegove glavne zadatke čine olakšavanje i koordinacija istraga i sudskih postupaka, podrška sudskoj saradnji i jačanje razmjene informacija. Neusljedna suradnja sa EUROJUST-om može dovesti do pravnih posljedica, kao što su teškoće u dobijanju dokaza i ograničene opcije za prekogranične istrage. On ima ovlaštenja za suradnju u krivičnim istragama i suđenjima u državama članicama EU u oblastima kao što su organizovani kriminal, terorizam i trgovina ljudima. To uključuje podršku i koordinaciju između državnih tužilaca i sudova, kao i pružanje informacija i pravnog savjeta. EUROJUST takođe može inicirati i koordinirati istrage i suđenja u više država.

6. EUROPOL

Europol je evropska policijska agencija sa sjedištem u Hagu, Nizozemska. Osnovan je 1998. godine sa ciljem da unaprijedi suradnju između policija država članica EU u borbi protiv

kriminala i terorizma. Europol se bavi kolekcijom, analizom i distribucijom informacija između državnih policija i nacionalnih organa za sprovođenje zakona. Europolova uloga uključuje koordiniranje međudržavnih istraga, pružanje podrške i savjeta državnim policijama, kao i pružanje tehničke i forenzičke pomoći. Također, može samostalno provoditi istrage u nekim slučajevima. Europol postoji kako bi se poboljšala suradnja i koordinacija između državnih policija u borbi protiv kriminala i terorizma u Evropskoj uniji, što bi pomoglo da se efikasnije istražuju i spriječe transnacionalni kriminalni aktivnosti. Europol surađuje sa mnogim agencijama i policijama u Evropi, uključujući:

- Državne policije: Europol surađuje sa policijama svih država članica EU, kako bi pružio podršku i koordinirao istrage u kriminalnim slučajevima.
- Međunarodne policijske organizacije: Europol surađuje sa organizacijama kao što su Interpol i Southeast European Law Enforcement Center (SELEC), kako bi poboljšao međunarodnu suradnju u borbi protiv kriminala.
- Nacionalni organi za sprovođenje zakona: Europol surađuje sa nacionalnim tužilaštvima i drugim organima za sprovođenje zakona, kako bi podržao njihove napore u borbi protiv kriminala.
- Agencije EU-a: Europol također surađuje sa drugim agencijama EU-a, kao što su Frontex i Eurojust, kako bi poboljšao koordinaciju i suradnju u borbi protiv kriminala i terorizma.

Sve u svemu, Europol surađuje sa mnogim agencijama i policijama u Evropi kako bi unaprijedio suradnju i koordinaciju u borbi protiv kriminala i terorizma na evropskom nivou. Pored zemalja članica Evropske unije, sljedeće zemlje također su članice Europola:

- Norveška
- Island
- Švicarska

Europol surađuje sa zemljama izvan EU-a kroz sporazume o suradnji i programima podrške. Ti sporazumi omogućavaju Europolu da podržava i koordinira istrage i aktivnosti protiv kriminala i terorizma s tim zemljama, uključujući podjelu informacija i tehničku podršku. Europol također surađuje sa međunarodnim organizacijama, uključujući Interpol, Southeast European Law Enforcement Center (SELEC) i države koje nisu članice Evropske unije, kako bi unaprijedio međunarodnu suradnju u borbi protiv kriminala.

Potreba za osnivanjem zajedničkih istražnih timova razmatra se tijekom istrage nekog krivičnog djela (u većini slučajeva radi se o složenim krivičnim djelima), odnosno ukoliko se utvrdi da postoje elementi transnacionalnog kriminala, država članica koja sprovodi istragu, mora konsultirati nacionalnu legislativu i operativne smjernice u cilju opravdanosti formiranja takvog tima i utvrđivanja da li osnivanje tima zadovoljava određene kriterije koji se odnose na težinu, odnosno ozbiljnost krivičnog djela. Nakon toga, država članica podnosi zahtjev za osnivanje zajedničkog istražnog tima (zahtjev mogu podnijeti Evropol ili Eurojust, odnosno, poželjno je da istražitelji, tužioc, i dr., prije osnivanja tima, obave konsultiranja sa predstavnicima Evropola ili Eurojusta) ili u nekim državama članicama, zahtjev se podnosi u domini sudskog naloga (Puškar, M., 2020:153).

7. OLAF

OLAF (European Anti-Fraud Office) osnovan je 1999. godine i njegovo sjedište se nalazi u Bruxellesu, Belgija. OLAF je jedna od agencija Evropske unije koja pomaže u sprječavanju i suzbijanju korupcije, nezakonite trgovine i drugih oblika zloupotrebe novca EU-a u cijeloj Evropskoj uniji. Njegov cilj je zaštititi interese EU-a i osigurati transparentnost i pravednost u finansijskim transakcijama. OLAF djeluje u cijeloj Evropskoj uniji i surađuje sa državnim tijelima, policijom i pravosuđem, kao i sa drugim međunarodnim organizacijama, uključujući Interpol i Evropol, kako bi spriječio i suzbio zloupotrebu novca EU-a. OLAF također može pokrenuti istrage na svoju inicijativu ili na zahtjev država članica, institucija EU-a ili drugih subjekata. Rezultati istrage se prenose nadležnim tijelima za nastavak postupka.

8. CEPOL

CEPOL (European Police College) je evropska agencija koja se bavi obukom policijskih službenika iz Evropske unije. Osnovana je 2005. godine i njeno sjedište se nalazi u Budimpešti, Mađarska. Cilj CEPOL-a je pomoći u jačanju međunarodne suradnje policijskih tijela u borbi protiv kriminala i terorizma u EU. To se postiže kroz obuku i razmjenu najboljih praksi između policijskih službenika iz različitih država članica. CEPOL funkcionira kroz razne aktivnosti i program obuke, uključujući seminar, kurseve, radionice i projekte. Policijski službenici iz članica EU koji sudjeluju u CEPOL-ovim aktivnostima imaju priliku razvijati svoje znanje i vještine, te

jačati međunarodnu suradnju i koordinaciju u borbi protiv kriminala i terorizma. CEPOL također surađuje sa drugim agencijama i organizacijama, uključujući Europol, Eurojust, Interpol i državna tijela za borbu protiv kriminala i terorizma, kako bi osigurao učinkovito funkcioniranje sistema bezbjednosti u Evropskoj uniji.

9. ASEANAPOL

ASEANAPOL (Association of Southeast Asian Nations - Association of National Police) je organizacija koja okuplja policijske agencije iz država članica ASEAN-a (Association of Southeast Asian Nations). Cilj ASEANAPOL-a je jačanje suradnje između policijskih agencija u području kriminalističke istrage, borbe protiv terorizma, kontrole granica i drugih bezbjednosnih pitanja. Organizacija je osnovana 1994. godine i sada uključuje 11 država članica ASEAN-a: Bruneje, Kambodžu, Indoneziju, Lao, Maleziju, Myanmar, Filipine, Singapur, Tajland, Vijetnam i Timor-Leste. Suradnja između policijskih agencija u okviru ASEANAPOL-a obuhvata razmjenu informacija, zajedničke operacije, obuku i podršku u području kriminalističke istrage. ASEANAPOL također igra ključnu ulogu u jačanju bezbjednosti u Jugoistočnoj Aziji i osiguranju stabilnosti i sigurnosti u regionu. Postoji nekoliko primjera u kojima je ASEANAPOL djelovala.

- Borba protiv terorizma: ASEANAPOL je aktivno uključena u borbu protiv terorizma, kroz razmjenu informacija, zajedničke operacije i obuku.
- Kriminalistička istraga: ASEANAPOL je također uključena u kriminalističke istrage, kroz razmjenu informacija i zajedničke operacije u području borbe protiv kriminala, kao što su organizirani kriminal, trgovina drogom i trgovina ljudima.
- Kontrola granica: ASEANAPOL također surađuje u području kontrole granica, kroz razmjenu informacija i zajedničke operacije u svrhu jačanja sigurnosti i kontrole ilegalne migracije.

Ovi su samo neki od primjera saradnje između policijskih agencija u okviru ASEANAPOL-a, a organizacija je još uvijek u aktivnom radu na jačanju saradnje u području bezbjednosti u Jugoistočnoj Aziji. ASEANAPOL i INTERPOL surađuju u području borbe protiv kriminala, terorizma i drugih bezbjednosnih pitanja:

- Razmjena informacija: Obje organizacije razmjenjuju informacije o kriminalu, terorizmu i drugim bezbjednosnim pitanjima, kako bi se osigurala uspješnija borba protiv kriminala i jačanje bezbjednosti.
- Zajedničke operacije: ASEANAPOL i INTERPOL također surađuju u zajedničkim operacijama, uključujući razmjenu informacija, obuku i podršku u području kriminalističke istrage.
- Obuka: Obje organizacije također surađuju u području obuke, kroz organizaciju zajedničkih tečajeva i programa obuke za policijske službenike.

Suradnja između ASEANAPOL-a i INTERPOL-a jača sigurnost i bezbjednost u Jugoistočnoj Aziji i širom svijeta, jačajući kapacitet policijskih agencija za suzbijanje kriminala i borbu protiv terorizma. ASEANAPOL surađuje sa nekoliko afričkih organizacija u oblasti bezbjednosti, uključujući:

- Interpol Africa: ASEANAPOL i Interpol Africa surađuju u području borbe protiv kriminala, terorizma i drugih bezbjednosnih pitanja, kroz razmjenu informacija i zajedničke operacije.
- Afrička policijska i bezbjednosna agencija (APSA): ASEANAPOL također surađuje sa APSA-om u području jačanja kapaciteta policijskih agencija i osnaživanju bezbjednosti u Africi.
- Jedinica za borbu protiv korupcije i kriminala (UNCAC): ASEANAPOL surađuje sa UNCAC-om u području jačanja sposobnosti država za suzbijanje korupcije i kriminala.

Ove suradnje omogućuju ASEANAPOL-u da jača bezbjednost i sigurnost u Africi i Jugoistočnoj Aziji, jačajući kapacitete policijskih agencija i jačajući saradnju u području borbe protiv kriminala i terorizma

10. ASF

African Standby Force (ASF) je vojna organizacija koju je formirala Afrička unija (AU) sa ciljem jačanja bezbjednosti na kontinentu. Osnovana je 2002. godine kako bi podržala preventivne i reaktivne mjere za upravljanje krizama i konfliktima na kontinentu. ASF čini mreža regionalnih vojnih snaga i operativnih jedinica, koje su spremne da se brzo i učinkovito angažiraju u operacijama mira i stabilizacije u Africi. Također, ASF se fokusira na jačanje sposobnosti i kapaciteta afričkih država da se suoče sa bezbjednosnim izazovima unutar svojih

granica i u regionu. Danas, ASF podržava različite operacije mira i stabilizacije u Africi, uključujući podršku misijama UN-a i AU-a, kao i stalne i privremene mjere za jačanje bezbjednosti i stabilnosti u zemljama članicama. ASF surađuje sa drugim međunarodnim organizacijama kako bi pružila podršku i jačala bezbjednost na afričkom kontinentu. Među njima su:

- UN: ASF surađuje sa UN-om kako bi se osigurala usklađenost sa mjerama UN-a i podrška njihovim operacijama mira na afričkom kontinentu.
- Afrička unija (AU): ASF je dio Afričke unije i podržava njene napore za jačanje bezbjednosti i stabilnosti na kontinentu.
- Regionalne bezbjednosne organizacije: ASF surađuje sa drugim regionalnim organizacijama za bezbjednost, kao što su ECOWAS i EASF, kako bi se osigurala usklađenost i podrška u naporima za jačanje bezbjednosti na afričkom kontinentu.
- Međunarodne bezbjednosne organizacije: ASF surađuje sa međunarodnim organizacijama za bezbjednost, kao što su NATO i EU, kako bi se osigurala podrška i jačanje bezbjednosti na afričkom kontinentu.

suradnja ASF sa drugim međunarodnim i regionalnim organizacijama za bezbjednost pomaže u jačanju sposobnosti i kapaciteta afričkih država da se suoče sa bezbjednosnim izazovima i podržava stvaranje stabilnije i sigurnije okoline na kontinentu.

11. ACSRT

African Centre for the Study and Research on Terrorism (ACSRT) je specijalizirana institucija osnovana od strane Afričke unije (AU) s ciljem povećanja razumijevanja i upravljanja pitanjima vezanim za terorizam na afričkom kontinentu. Centar se nalazi u Alžiru, Alžir. Glavni ciljevi ACSRT-a uključuju sprovođenje istraživanja o terorizmu, pružanje obuka i programa jačanja kapaciteta afričkim državam i promoviranje saradnje i koordinacije između afričkih zemalja i međunarodnih partnera u borbi protiv terorizma. Centar također pruža tehničku podršku AU i njenim članicama u razvoju politika i strategija za suprotstavljanje terorizmu. Aktivnosti i programi ACSRT-a usmjereni su na rješavanje korijenskih uzroka terorizma, kao što su siromaštvo, sukobi i politička marginalizacija, i jačanju kapaciteta afričkih država za prevenciju i reagovanje na terorizam. Promoviranjem znanja i razumijevanja pitanja vezana za terorizam, ACSRT želi doprinijeti razvoju efikasnijih strategija suprotstavljanja terorizmu na afričkom

kontinentu.(ACSRT) surađuje sa sličnim međunarodnim organizacijama u oblasti borbe protiv terorizma i istraživanju terorizma. To uključuje suradnju sa organizacijama poput Interpola, Međunarodne organizacije za migracije i Ujedinjenih naroda. Cilj suradnje je razmjena informacija, unapređenje kapaciteta i jačanje globalne borbe protiv terorizma.

12. NORAD

North American Aerospace Defense Command (NORAD) je međunarodna vojna organizacija koja je osnovana 24. jula 1958. godine kao rezultat sporazuma između SAD i Kanade. Njegov glavni cilj je osigurati zaštitu i sigurnost zračnog i kosmičkog prostora Sjeverne Amerike. NORAD koristi različite tehnologije, uključujući radar i satelitske kapacitete, kako bi osigurao kontinuiranu situacijsku svijest i sposobnost da identificira i odgovori na bilo kakve neovlaštene letove u zračnom prostoru Sjeverne Amerike. Organizacija također surađuje sa SAD, Kanadom i drugim partnerima kako bi osigurala sigurnost i stabilnost u regionu. NORAD surađuje sa različitim južnoameričkim organizacijama kako bi osigurao bezbjednost i stabilnost u zračnom i kosmičkom prostoru Južne Amerike. Jedna od takvih organizacija je Southern Command (SOUTHCOM) SAD-a, koja je odgovorna za vojne operacije u Južnoj Americi, Karibima i Centralnoj Americi. NORAD i SOUTHCOM često razmjenjuju informacije i surađuju u različitim operacijama, uključujući jačanje granica, jačanje kapaciteta sigurnosti, osnaživanje zaštite kritičnih infrastruktura i jačanje međunarodne saradnje u cilju smanjenja sigurnosnih rizika. NORAD također surađuje sa različitim vojnim i bezbjednosnim organizacijama u Južnoj Americi, uključujući nacionalne vojne i sigurnosne snage i međunarodne organizacije, kako bi osigurao bezbjednost u regiji.

13. COSPA

Međunarodna organizacija za bezbjednost i saradnju u Južnoj Americi (COSPA) je regionalna organizacija koja se bavi bezbjednošću i suradnjom u Južnoj Americi. Osnovana je 1991. godine i sastoji se od članica iz cijele regije, uključujući Argentinu, Brazil, Čile, Kolumbiju, Ekvador, Paragvaj, Peru, Surinam, Urugvaj i Venecuelu. COSPA ima za cilj razvijati suradnju i koordinaciju među svojim članicama u oblasti bezbjednosti, kako bi se riješili regionalni bezbjednosni problemi i podržalo razvoj i stabilnost regije. COSPA surađuje sa drugim

regionalnim organizacijama za bezbjednost, kao što su UNASUR i UNODC, kao i sa međunarodnim organizacijama poput OESS-a i Interpola. Primjeri suradnje uključuju zajedničke aktivnosti u oblasti borbe protiv terorizma, trgovine ljudima, krijumčarenja droga i drugih kriminalnih aktivnosti, kao i zajedničke vježbe i kapacitet za zajedničku akciju.

14. ASIO

Jedna od važnijih organizacija u Australiji koja se bavi bezbjednošću je Australian Security Intelligence Organization (ASIO). Ona ima zadatak da obavlja sigurnosne provjere, prati aktivnosti koje predstavljaju prijetnju za nacionalnu sigurnost, te radi sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama kako bi se spriječile aktivnosti koje ugrožavaju bezbjednost Australije i njenih građana. ASIO također surađuje sa drugim sličnim organizacijama u svijetu, kao što su Interpol, MI6 i CIA, kako bi zajedno rješavali probleme sigurnosti na globalnom nivou. ASIO se bavi obavještajnom djelatnošću kako bi zaštitio nacionalne sigurnosne interese i integritet Australije. To uključuje rad sa drugim sigurnosnim agencijama kako bi identificirala i spriječila prijetnje poput terorizma, špijunaže, kibernetičke sigurnosti i dr. Trenutno, ASIO radi u širokom spektru oblasti bezbjednosti, uključujući kibernetičku sigurnost, kontraobavještajne aktivnosti, identificiranje i sprečavanje terorističkih prijetnji, itd. Sjedište je u Kanberi u Australiji.

EKONOMIJA

EKONOMSKI ASPEKTI GLOBALIZACIJE

Uobičajeno je da se jedinstvo sveopćih procesa povezivanja i objedinjavanja svijeta naziva globalizacijom (Hadžić H., 2019:173). U gotovo svakom nastojanju da se odredi pojam globalizacije nezaobilazno se uzima u obzir njen ekonomski aspekt. Imajući na umu bitne činjenice definiranja globalizacije koji ističu međuovisnost i povezanost, u ekonomskom smislu globalizacija bi predstavljala međuovisnost i povezanost proizvodnje i potrošnje. Ovo znači da se klasičan ekonomski lanac, od uzimanja resursa iz prirode, obrade, proizvodnje gotovog proizvoda i potrošnje, proteže kroz veći broj država. Gledajući iz ugla klasične ekonomske teorije, ukoliko bilo kakva karika u ovom lancu zataji, system stagnira. Iz tog razloga taj lanac mora predstavljati neku vrstu cjeline, a pojedinačne karike su u uzajamnoj ovisnosti jedna od druge is toga nisu apsolutno neovisne i slobodne. Ove karike u današnjem svijetu mogu da predstavljaju države. Ekonomska aktivnost uvijek ima svoj cilj, a to je profit. Po klasičnoj ekonomskoj teoriji, tri su primarna ekonomska faktora: zemlja, rad i kapital, pri čemu se u novije vrijeme dodaje i četvrti factor, a to je znanje ili poduzetništvo. Cilj je proizvesti po što nižoj cijeni a prodati po što višoj, kako bi zarada bila veća. Stoga su faktori proizvodnje oduvijek težili ka mjestima gdje su cijene i troškovi eksploatiranja, obrade i proizvodnje mali, a mogućnosti prodaje po višim cijenama velike (Stančetić, V., 2012:26).

Druga polovica XX i početak XXI stoljeća svjedoči tome da dolazi do veoma brzog razvitka nauke i tehnike. Nove informacione tehnologije, kao i komunikacijske, masovnost korišćenja internet, satelita, televizija, pa i enorman napredak u oblasti transporta ljudi i dobara zahvaljujući avionima, brzim željeznicama i sl, otvaraju nove perspektive čovjeku. Dvije primarne velike barijere koje su igrale značajnu ulogu sve do najskorijih vremena, prostor i vrijeme, praktično su savladane. Današnji čovjek može za manje od jednog dana da stigne s jednog na drugi kraj svijeta. Roba koja danas može da se prevozi teretnim avionima stiže do svog odredišta stotinama puta brže nego što je nekad stizala brodom. Na polju komunikacija mogućnosti su još veće. Zahvaljujući internetu i drugim komunikacionim tehnologijama, čovjek može biti virtualno prisutan i na mjestu gdje nije fizički. Suvremeni poduzetnik može da prati rad svoje firme koja je hiljadama kilometara udaljena od njega. Mogućnost elektronskog

nadgledanja, brzo sakupljanje i obrada informacija, mogućnost novčanih transakcija itd, nekada futurološki pojam „cyber-space“ pretvara u realnost. Ovi potencijali na polju ekonomije eksponencijalno su povećali prirodnu težnju kapitala da se kreće ka području gdje najviše može izvući profita. Kapital i proizvodnja su prevazišli državne granice i počeli da se šire svijetom po ekonomskim a ne političkim principima. Simbol i najvidljivije manifestiranje ovih tendencija i općenito suvremenog svijeta i globalizacije jesu multi nacionalne korporacije. Multinacionalne korporacije (MNK) po svojoj suštini su klasična preduzeća osnovana zarad sticanja profita, s tim što MNK posluju u najmanje dvije države. Pri tome se u jednoj zemlji nalazi sjedište kompanije, a po drugim državama su filijale ili divizije. Ono što karakteriše MNK jeste ogromna količina kapitala i investicija koje one kontroliraju. Procjenjuje se da ovakve korporacije kontroliraju oko 4/5 svjetskog kapitala i oko 2/3 svjetskih investicija na godišnjem nivou, sa tendencijom daljeg povećanja. Ogroman novac i kapital koji posjeduju daju im veliku moć, koja često prevazilazi moć države u kojoj neka korporacija ima poslovnu jedinicu. Na taj način multinacionalne korporacije snažno utječu na državne odluke i ekonomski ambijent u zemlji i autoritet države postepeno slabi. Država postaje sve manje neovisna u donošenju odluka, pa i onih koje se tiču njenog unutarnjeg ustrojstva. Uslijed toga, država faktički prestaje da bude jedini autoritet koji samostalno donosi odluke i postaje samo jedan od aktera koji učestvuje u donošenju odluka. Ova međuzavisnost uređenja države i ekonomskog ambijenta, kao i rasprostranjenost proizvodnje, povlače za sobom i potrebu za uspostavljanjem istih ili sličnih pravila ekonomskog života u svim državama u kojima se odvija djelatnost multinacionalnih korporacija. To znači da ako određena država želi da uđe u globalnu ekonomsku utakmicu (to postaje sve više nužnost a sve manje stvar izbora), mora da uspostavi pravila koja su općeprihvaćena. To je uspostavljanje koncepta tržišne ekonomije, kojoj su, da bi funkcionirala, neophodni pravna država i vladavina prava (Ibid:27). Stoga, da se zaključiti da u svijet mijenjale industrijske revolucije id a tendencije rasta posljednje četvrte daju nove izazove sa kojima će se čovječanstvo suočiti, koje će države morati znati tretirati in a koje će se pobjedno osvrutati međunarodni standardi, posebno oblast međunarodnoj javnog prava. Poseban aspekt, pri tom, su ekonomski i politički odnosi na koje globalizacija ima direktan utjecaj.

Podsjetimo da globalizacija i u svom ekonomskom aspektu ima više dimenzija. Ona obuhvata trgovinu i dugoročna, direktna strana ulaganja multinacionalnih kompanija, a također i kreiranje kratkoročnog portfolio kapitala čija su brzina i obim izazvali pustoš od Bankoga do

Buenos Ajresa. Ali ona, također, uključuje i legalne, a često i ilegalne migracije preko državnih granica. Ona se širi in a transfer tehnologije (kao što su lijekovi protiv side) između proizvođačkih i konzumentskih nacija. Ova ekonomska globalizacija razlikuje se od globalizacije u drugim oblastima kao što je međunarodna raširenost štampanih i drugih medija (pristup novinama i časopisima preko internet kao i domet CNN-a i BBC-ja) ili sve veće prisustvo stranih studenata (Bagvati, J., 2008:19).

Globalizacija, dakle, ima veliki utjecaj na ekonomiju. Ona omogućuje širenje trgovine i investicija između zemalja, što dovodi do povećanja produktivnosti i povećanja rasta BDP-a. Međutim, globalizacija, također stvara nejednakosti i izazove za neke zemlje i sektore, poput smanjenja broja radnih mjesta u tradicionalnim industrijama i povećanja ekonomske ovisnosti o vanjskim tržištima. Zapravo, odnos globalizacije prema ekonomiji je složen i obojen kontroverzama. Četvrta industrijska revolucija (IR 4.0) i globalizacija su usko povezani. IR 4.0 uključuje napredak u digitalnoj tehnologiji, poput umjetne inteligencije, interneta i robotike, koji omogućuju automatizaciju i digitalizaciju procesa proizvodnje. Globalizacija omogućuje da te tehnologije budu široko dostupne i korištene u različitim zemljama, što dovodi do unaprjeđenja proizvodnje i prodaje na globalnoj razini. Ova kombinacija stvara nove mogućnosti za ekonomski rast i razvoj, ali također izaziva izazove, kao što su nejednakost i nestabilnost na tržištu rada. Ukupno, IR 4.0 i globalizacija su važni faktori u utjecaju na suvremenu ekonomiju i njezin razvoj. U XXI stoljeću, od globalizacije se očekuje da nastavi kroz rast međunarodne trgovine, investicija i tehnološkog napretka. Predviđa se da će tehnologija, poput interneta i naprednih komunikacijskih alata, nastaviti jačati međunarodnu povezanost i omogućiti lakše poslovanje između zemalja. Međutim, također se očekuju i novi izazovi uključujući ekonomsku nestabilnost, političke tenzije, nejednakost i problem zaštite okoliša. Zemlje će također morati suočiti se s globalnim problemima, poput migracije, terorizma i globalnog zatopljanja, koji su uključeni u globalizaciju. Očekuje se da će globalizacija nastaviti utjecati na svijet i ekonomiju, te će se morati razvijati novi pristupi kako bi se suočili sa svojim izazovima i koristili njene prednosti.

1. GLOBALIZACIJA I EKONOMSKI RAZVOJ I RAST

Postoje mnogi primjeri zemalja koje su razvijale svoju ekonomiju pod utjecajem globalizacije u XXI stoljeću. Evo nekoliko primjera:

- Kina: Kina je postala jedna od najbrže rastućih ekonomija na svijetu nakon što je uvela reforme tržišta i otvorila se prema inozemstvu. Globalizacija je dovela do stranog ulaganja i rasta trgovine, što je pridonijelo ekonomskom rastu.
- Indija: Indija se također brzo razvijala kroz globalizaciju, uključujući jačanje svoje IT industrije, kao i rast trgovine i investicija.
- Južna Koreja: Južna Koreja je bila jedna od zemalja koja se najbrže razvijala u XX stoljeću, a nastavila se razvijati u XXI stoljeću kroz globalizaciju, uključujući jačanje svoje tehnološke i automobilske industrije.
- Tajvan: Tajvan se također razvijao kroz globalizaciju, posebno u području elektronike i tehnoloških proizvoda.

Ovi primjeri pokazuju kako globalizacija može dovesti do rasta i razvoja ekonomije, ako se ispravno koristi i upravlja. Globalizacija može imati različite učinke na različite zemlje, a pogotovo na ekonomski siromašnije zemlje. Međutim, postoje neke ekonomski siromašnije zemlje koje su ubirale benefite od globalizacije u XXI stoljeću, uključujući:

- Bangladeš: Bangladeš je postao jedan od najbrže rastućih ekonomija u Aziji zahvaljujući jačanju svoje tekstilne industrije, što je rezultiralo povećanjem trgovine i investicija.
- Vijetnam: Vietnam se, također, razvijao kroz globalizaciju, uključujući jačanje svoje tekstilne i elektroničke industrije.
- Filipini: Filipini su, također, razvili svoju ekonomiju kroz globalizaciju, uključujući jačanje svoje IT industrije i *outsourcinga*.
- Meksiko: Meksiko je također ubirao benefite od globalizacije, uključujući povećanje trgovine i investicija, kao i razvoj proizvodne industrije.

Ovi primjeri pokazuju da globalizacija može pomoći ekonomski siromašnijim zemljama da unaprijede svoju ekonomiju, posebno kroz povećanje trgovine i investicija. Međutim, također je važno spomenuti da globalizacija može dovesti do nesigurnosti i izazova, kao što su nestabilnost tržišta i konkurencija s već razvijenim zemljama, te je stoga važno da se zemlje prilagode i upravljaju svojim ekonomskim rastom kroz globalizaciju.

Globalizacija je imala značajan utjecaj na svjetske trgovinske i ekonomske organizacije. Neki od glavnih učinaka su:

- Povećanje trgovinske suradnje: Globalizacija je dovela do povećanja trgovinske suradnje između zemalja, što je rezultiralo jačanjem svjetskih trgovinskih i ekonomskih organizacija, poput Svjetske trgovinske organizacije (STO).
- Promjena u trgovinskim pravilima: Globalizacija je dovela do promjene u trgovinskim pravilima, koje su usmjerene na jačanje trgovinske suradnje i povećanje slobodne trgovine.
- Povećanje međunarodnih investicija: Globalizacija je također dovela do povećanja međunarodnih investicija, što je rezultiralo jačanjem organizacija kao što je Međunarodni monetarni fond (MMF).
- Izazovi za trgovinske i ekonomske organizacije: Globalizacija također stvara nove izazove za trgovinske i ekonomske organizacije, poput potrebe za jačanjem međunarodne regulacije i ravnoteže između jačanja trgovinske suradnje i zaštite nacionalnih interesa.

2. NEKI OBLICI MEĐUNARODNOG ORGANIZIRANJA S ASPEKTA HISTORIJSKIH I INTRESESNIH ODNOSA MEĐU DRŽAVAMA

2.1. FRANKOFONIJA

Frankofonija je međunarodna organizacija čiji su članice zemlje koje koriste francuski kao službeni ili jedan od službenih jezika. Osnovana je 1970. godine u Kamerunu, a sjedište organizacije se nalazi u Parizu, Francuska. Frankofonija ima za cilj jačanje ekonomske suradnje i razmjene između zemalja članica, a također promovira suradnju u područjima kulturne razmjene, obrazovanja, zaštite ljudskih prava i sloboda, kao i razvoja demokratije. Među zemljama članicama Frankofonije su mnoge zemlje u Afričkom kontinentu, a također uključuju i neke evropske i kanadske zemlje. Članstvo u organizaciji omogućava zemljama članicama da sudjeluju u razmjeni dobrih praksi i razmjeni informacija u području ekonomije, što može doprinijeti razvoju zemalja članica. Također, Frankofonija pomaže u promicanju investicija i suradnju između zemalja članica kako bi se unaprijedila ekonomska suradnja i rast. Frankofonija ima značajan utjecaj na ekonomiju i razvoj zemalja članica, kao i na odnose između tih zemalja. Među primarnim ciljevima, stoga, možemo navesti sljedeće:

- Unaprjeđenje trgovinske suradnje: Frankofonija promovira trgovinsku suradnju između zemalja članica kroz dogovore o slobodnoj trgovini, što omogućava brži i lakši pristup

tržištima članica. To pomaže u jačanju ekonomske suradnje i razmjeni između zemalja članica.

- Investicije: Frankofonija također pomaže u privlačenju stranih direktnih investicija u zemlje članice. To pomaže u jačanju ekonomske stabilnosti i rasta, kao i u povećanju šansi za zapošljavanje i razvoj.
- Razmjena informacija i dobrih praksi: Frankofonija omogućava razmjenu informacija i dobrih praksi između zemalja članica u području ekonomije i razvoja, što pomaže u unapređenju znanja i sposobnosti zemalja članica.
- Unapređenje međunarodne suradnje: Frankofonija pomaže u jačanju međunarodne suradnje i jačanju odnosa između zemalja članica. To također doprinosi jačanju multilateralnih odnosa i jačanju međunarodne stabilnosti.

Dakle, Frankofonija ima značajan utjecaj na ekonomiju i razvoj zemalja članica, kao i na međunarodne odnose između tih zemalja. Postoji nekoliko konkretnijih primjera međusobne suradnje između država članica Frankofonije. Neki od konkretnih primjera su:

- Frankofonski ekonomski forum (FEMEF): FEMEF je međunarodna platforma za suradnju i razmjenu informacija između frankofonskih zemalja u području ekonomije i poduzetništva. FEMEF promovira razmjenu dobrih praksi, suradnju u različitim sektorima i pomaže u jačanju ekonomske suradnje između frankofonskih zemalja.
- Sporazum o slobodnoj trgovini: Nekoliko država članica Frankofonije sklopilo je sporazume o slobodnoj trgovini kako bi se unaprijedila trgovinska suradnja između njih. Ovi sporazumi omogućavaju brži i lakši pristup tržištima članica.
- Suradnja u sektoru energetike: Nekoliko država članica Frankofonije surađuju u području energetike, kako bi se unaprijedila sigurnost i stabilnost energetske opskrbe. Ova suradnja uključuje razmjenu informacija i dobrih praksi, kao i zajedničke projekte u području obnovljivih izvora energije.
- Razmjena kulturne suradnje: Frankofonija također podržava razmjenu kulturne suradnje između zemalja članica. Ova suradnja uključuje razmjenu umjetnika, kulturnih radnika i projekata, što jača kulturnu razmjenu i suradnju između zemalja članica.

Sveukupno sagledano, ova suradnja i sporazumi pokazuju kako Frankofonija omogućava državama članicama da surađuju i razmijene informacije u različitim područjima, što jača ekonomsku suradnju i međunarodne odnose između tih zemalja. Države članice Frankofonije

sastaju se na godišnjoj konferenciji ministara za vanjske poslove, gdje se razmatraju i usvajaju zajedničke politike i programi suradnje. Konferencija se održava svake godine u jednoj od država članica, a događaj se također posjećuje i predsjednik Frankofonske zajednice. Države članice Frankofonije su: Alžir, Belgija, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Kanada, Zelenortska Ostrva, SAD,, Čad, Kongo, Obala Slonovače, Džibuti, Egipat, Francuska, Gabon, Guineja, Haiti, Ljudska Republika Kongo, Luksemburg, Madagaskar, Mali, Mauritanija, Monako, Niger, Senegal, Švajcarska i Tunis.

2.2. ANGLOFONIJA

Anglofonija je međunarodna zajednica država koje su vezane zajedničkim jezikom i kulturnom tradicijom, a to je engleski jezik. Osnovana je s ciljem povećanja suradnje i razmjene između država članica, posebno u područjima kulture, obrazovanja, trgovine i ekonomije. Glavne članice Anglofonije su: Velika Britanija, SAD, Kanada, Australija, Novi Zeland, Južna Afrika, Irska i nekoliko manjih država i teritorija. Anglofonija ima značajan utjecaj na ekonomiju država članica, kao i na međunarodnu ekonomiju u cjelini. Države članice Anglofonije su među najrazvijenijim i najbogatijim zemljama svijeta, a njihova suradnja u području trgovine, investicija i tehnologije doprinosi razvoju njihovih ekonomija. Države članice Anglofonije sastaju se na godišnjoj konferenciji ministara za vanjske poslove, gdje se razmatraju i usvajaju zajedničke politike i programe suradnje. Konferencija se održava u jednoj od država članica i također se posjećuje i predsjednik Anglofonske zajednice. Sjedište Anglofonske zajednice nema jedno fiksno mjesto, već se njene aktivnosti organiziraju na rotirajućoj bazi kroz države članice. Ekonomija država članica Anglofonije se razvija na temelju suradnje i razmjene između njih u područjima poput trgovine, investicija, tehnologije, obrazovanja i kulture. Postoje neke institucije i organizacije koje se bave unutar Anglofonije, uključujući:

- Britansko-američko poslovno društvo (British-American Business Council)
- Međunarodno udruženje englesko govornih zemalja (International Association of English-Speaking Countries)
- Međunarodna organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu (International Organization for Education, Science and Culture)

Ove institucije i organizacije pomažu u jačanju suradnje i razmjene između država članica u različitim područjima, što doprinosi razvoju njihove ekonomije.

3. DRUGE SLIČNE MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Postoje druge organizacije koje se bave suradnjom i razvojem ekonomije među zemljama s različitim jezičnim i kulturnim zajednicama. Neki primjeri takvih organizacija su:

- Lusofonija (Portugalska jezična i kulturna zajednica)
- Hispano-američka unija (Španjolska jezična i kulturna zajednica u Latinskoj Americi)
- Arabija (Arabska jezična i kulturna zajednica)

Lusofonija je jezična i kulturna zajednica čiji članice govore portugalski jezik i imaju zajedničke kulturne korijene. Osnovana je u 1986. godini i trenutno čini ju oko 220 milijuna ljudi iz više od devet zemalja. Sjedište Lusofonije se nalazi u Lisabonu, Portugal. Cilj Lusofonije je jačanje međusobne suradnje i razmjene između zemalja članica u različitim područjima, kao što su trgovina, kultura, obrazovanje, nauka i tehnologija.

Hispano-američka unija je organizacija čija su članice zemlje Latinske Amerike koje govore španjolski jezik. Osnovana je je 1991. godine i ima sjedište u Madridu, Španjolska. Cilj Hispano-američke unije je jačanje međusobne suradnje i razmjene između zemalja članica, kako bi se pomoglo razvoju njihove ekonomije i jačanju međusobnog razumijevanja.

Arabija je organizacija čiji članice govore arapski jezik i imaju zajedničke kulturne korijene. Osnovana je 1964. godine i trenutno čini je 22 zemlje. Sjedište Arabije se nalazi u Tunisu, Tunis. Cilj Arabije je jačanje međusobne suradnje i razmjene između zemalja članica u područjima poput trgovine, kulture, obrazovanja i nauke, kako bi se pomoglo razvoju njihove ekonomije i jačanju međusobnog razumijevanja.

4. INTERESNO-IDEOLOŠKE GLOBALNE ORGANIZACIJE I NOVI MEĐUNARODNI EKONOMSKI POREDAK (New International Economic Order)

Cilj ovog poretka je proces izgradnje odnosa među državama na temelju pravednosti, suverene jednakosti, međuovisnosti, zajedničkih interesa i suradnje svih zemalja radi uklanjanja nejednakosti, ispravljanja postojećih nepravdi, velikih jazova između industrijskih zemalja i zemalja u razvoju, te osiguranje kontinuiranog ubrzanja ekonomskog i društvenog razvoja u miru

i pravdi za sadašnje i buduće generacije. Drugim riječima, glavni cilj ovog poretka je osigurati ekonomsku sigurnost i prosperitet za sve narode svijeta. Koncept novog međunarodnog ekonomskog poretka prvi je put definiran na 6. posebnom zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda (1974.), na kojem su usvojena dva važna dokumenta: Deklaracija za uspostavu novog međunarodnog ekonomskog poretka i Program djelovanja za uspostava novog međunarodnog ekonomskog poretka. Dok deklaracija nabraja osnovna načela na kojima bi se ovaj sustav trebao temeljiti, program se bavi temeljnim problemima sirovina i roba, međunarodnog monetarnog sustava i finansiranja razvoja zemalja u razvoju, industrijalizacije, prijenosa tehnologije te reguliranja i kontrole o aktivnostima multinacionalnih kompanija, jačanju uloge UN-a u međunarodnoj ekonomskoj suradnji i dr. Opća skupština usvojila je u decembru 1974. godine najvažniji dokument na ovom području – Povelju ekonomskih prava i dužnosti država, koja definira načela na kojima se trebaju temeljiti ekonomski, politički i drugi odnosi među državama, odnosno definiranje prava te obaveze država i zajedničke odgovornosti svih zemalja u odnosu na međunarodne odnose.

Dok je ideja o novom međunarodnom ekonomskom poretku bila vrlo prihvaćena i dugo se činilo da ima dobre izgleda, nakon završetka Hladnog rata došlo je barem do stagnacije, a za neke i do napuštanja koncepta. Uz nestanak bivših socijalističkih zemalja, koje su se iz ideoloških razloga odlučile na obnovu međunarodnih ekonomskih odnosa, te raslojavanja i slabljenja uloge nesvrstanih zemalja, koje su za ovaj koncept bile zainteresirane iz čisto praktičnih razloga (jer u njima - posredni interes), barem privremeno, nestali su temeljni razlozi za samu ideju i pravno-političke dokumente koji su služili njenoj provedbi. To posebno dolazi do izražaja u UN-u, gdje su takve dokumente usvajali većina predstavnika socijalističkih i nesvrstanih zemalja (u razvoju), obično uz snažno protivljenje razvijenih zemalja. No, političke promjene na prijelazu u 1990-te godine utjecale su na te odnose, barem zasad.

4.1. ZEMLJE BRIKSA

BRICS je akronim za pet vodećih razvijajućih se ekonomija: Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južna Afrika. Prva četiri su prvobitno grupirana kao "BRIC" (ili "the BRICs") 2001. godine od strane ekonomiste Goldman Sachs-a Jima O'Neilla, koji je izmislio termin za opisivanje brzo rastućih ekonomija koje će zajedno dominirati globalnom ekonomijom do 2050. godine; Južna

Afrika se pridružila 2010. godine. BRICS ima ukupno površinu od 39.746.220 km² (15.346.100 kvadratnih milja) i procjenjuje se da ima ukupno oko 3,21 milijardu stanovnika, ili oko 26,7% površine svijeta i 41,5% svjetske populacije. Brazil, Rusija, Indija i Kina su među deset najvećih zemalja po populaciji, površini i BDP-u, a posljednje tri su široko smatrane trenutnim ili rastućim svjetskim silama. Sve pet država su članice G20, sa ukupnim nominalnim BDP-om od 26,6 bilijuna dolara (otprilike 26,2% svjetskog bruto proizvoda), ukupnim BDP-om (PPP) od oko 51,99 bilijuna dolara (32,1% globalnog BDP PPP) i procjenjuje se da imaju 4,46 bilijuna dolara ukupnih stranih rezervi (krajem 2018. godine). BRICS su prvobitno identificirani s ciljem isticanja investicijskih prilika i nisu bili formalna međuvladina organizacija. Od 2009. godine sve više su se formirali u kompaktniji geopolitički blok, a njihove vlade se svake godine sastaju na formalnim samitima i koordiniraju multilateralne politike; Kina je organizirala najnoviji 14. BRICS samit 24. jula 2022. godine. Bilateralni odnosi između BRICS-a vode se uglavnom na osnovu ne-miješanja, jednakosti i zajedničke koristi. BRICS se smatraju najvažnijim rivalom G7 bloka vodećih razvijenih ekonomija, objavljujući konkurentske inicijative poput Nove razvojne banke, Kontigentnog rezervnog aranžmana i njima sličnim, paralelno sa G7.

4.2. Neke međunarodne organizacije rastućih ekonomija svijeta

Postoje i druge organizacije poput BRICS-a koje se bave saradnjom među rastućim ekonomijama. Neke od njih su:

- SCO (Shanghai Cooperation Organization) - organizacija čiji su članice Rusija, Kina i nekoliko centralno-azijskih zemalja
- IBSA (India, Brazil, South Africa) - triju zemalja čija suradnja se zasniva na demokratiji, ekonomskoj saradnji i međunarodnom zakonodavstvu
- BASIC (Brazil, South Africa, India, China) - četiri zemlje koje su usko povezane u vezi sa klimatskim promjenama i energetsom politikom
- MINT (Mexico, Indonesia, Nigeria, Turkey) - četiri zemlje koje se smatraju ključnim za budući ekonomski rast i koje su u fokusu investitora.

Ove organizacije imaju za cilj jačanje saradnje i unapređenje ekonomske suradnje među svojim članicama.

Šangajska organizacija za saradnju (SCO) – SCO je politički, ekonomski i vojni savez koji je osnovan 2001. godine i sastoji se od Rusije, Kine i nekoliko zemalja Centralne Azije. Organizacija ima za cilj jačanje regionalne sigurnosti i stabilnosti, promoviranje ekonomskog razvoja i povećanje kulturne razmjene među državama članicama.

IBSA (Indija, Brazil, Južna Afrika) - Ove tri zemlje čine savez zasnovan na demokratiji, ekonomskoj saradnji i međunarodnom pravu. Oni zajedno rade na promoviranju ovih vrijednosti na globalnom nivou.

BASIC (Brazil, Južna Afrika, Indija, Kina) - Ove četiri zemlje su blisko povezane po pitanjima klimatskih promjena i energetske politike. Oni saraduju na rješavanju ovih izazova i pronalaženju zajedničkih rješenja.

MINT (Meksiko, Indonezija, Nigerija, Turska) - Ove četiri zemlje se smatraju ključnim za budući ekonomski rast i privlače pažnju investitora. One su spremne da igraju značajnu ulogu u svjetskom ekonomskom razvoju u narednim godinama.

4.3. Projekat – Otvoreni Balkan

Regionalna suradnja među zemljama zapadnog Balkana izuzetno je napredovala u posljednjih dvadesetak godina, povezujući zemlje regije kroz različite oblike suradnje. Ovaj napredak je bitan ne samo iz razloga što je u pitanju regija koju su u prethodnom desetljeću zadesili i potresli krvavi sukobi, nego i zbog velikih napora koji su u nju uložile prije svega same zapadnoevropske zemlje, ali i pomoći poticaja koje su im na tom putu ukazale EU i njen članice, međunarodne finansijske institucije i druge zemlje i organizacije. Danas zemlje regije imaju forum za politički dijalog – Proces suradnje u jugoistočnoj Evropi, forum za širu sektorsku suradnju – Regionalni savjet za suradnju, učestvuju u regionalnoj zoni slobodne trgovine CEFTA 2006, Energetskoj zajednici za jugoistočnu Evropu. Postoje i brojne inicijative u oblasti borbe protiv organiziranog kriminala, u ovuđenju integriranog upravljanja granicama, u suočavanju sa ekološkim problemima, itd (Samardžić, S., 2009:241)

Otvoreni Balkan je ekonomska i politička zona od tri države na Balkanu, a to su Albanija, Sjeverna Makedonija i Srbija. Zona ima ukupnu površinu od 131.935 km² (50.940 kvadratnih milja) i procjenjuje se da ukupno ima gotovo 12 miliona stanovnika koji su smješteni u središnjoj i južnoj Evropi. Službene jezike su albanski, makedonski i srpski. Njeni administrativni centri su

gradovi Beograd, Skopje i Tirana. Sa osnivanjem zone, sve tri države imaju za cilj povećati trgovinu i suradnju kao i poboljšati bilateralne odnose.

Ideja o Otvorenom Balkanu (ranije poznatom kao Mini Šengenska zona) došla je početkom 1990-ih godina. Prvi put se pominje kao ekonomsko područje između ovih zemalja Balkanskog poluotoka. Planovi su na kraju napušteni zbog jugoslavenskih ratova. Prvi znaci otvorenog Balkana pojavili su se 2018. godine kao način da se poboljšaju politički odnosi. Ideju o tom području donio je premijer Albanije Edi Rama u Berlinu. Planovi za područje djelovanja proglašeni su 10. oktobra 2019. godine u Novom Sadu. Održana su dva sastanka, jedan u Ohridu 11. novembra 2019. godine, a drugi 12. decembra 2019. godine u Draču. Ove tri zemlje su se izjasnile da će do kraja 2020. godine formirati jedinstveno tržište od 12 miliona ljudi. Dana 11. novembra 2019. godine, na samitu u Ohridu 2019. godine, predsjednik Srbije, premijeri Albanije i Sjeverne Makedonije dogovorili su stvaranje ekonomske zone, koja će dodatno poboljšati političke i ekonomske odnose i ojačao kulturne veze među nacijama. Samit zemalja Otvorenog Balkana i njihovih lidera održan je 2. septembra 2022. godine u Beogradu. Srbija, Sjeverna Makedonija i Albanija potpisale su više sporazuma o razmjeni prehrambenih proizvoda, energije, kinematografije, kao i o suradnji u vanrednim situacijama. Zemlje su se, također, dogovorile o daljoj i dubljoj suradnji i ublažavanju tenzija u regionu Balkana. Samitu su prisustvovali i crnogorski premijer Dritan Abazović i predsjedavajući Vijeća ministara Bosne i Hercegovine Zoran Tegeltija, koji su izrazili želju da se ove zemlje pridruže inicijativi.

Namjera Otvorenog Balkana je, između ostalog, pružati veće mogućnosti za trgovinu, razmjenu studenata i podstaknuti integraciju u EU u državama članicama. Građanima država članica potrebna je samo lična karta za posjetu drugim državama članicama, i tako se štedi vrijeme na graničnim prelazima. Ova ekonomska zona priprema zemlje da postanu članice Europske unije. Svrha unije je brzi protok robe i kapitala između država članica, a time bi se svake godine još više od 30 miliona sati prelaskom granice između ove tri zemlje. Procjena je da će projekti Svjetske banke uštedjeti 3,2 milijarde dolara. Vučić, Rama i Zaev su učestvovali 29. jula 2021. na forumu za regionalnu ekonomsku saradnju u Skoplju, gdje su potpisali sporazume o kretanju robe, pristupu tržištu rada i saradnji u zaštiti od katastrofa. Dogovoreno je uzajamno prihvatanje diplomiranih i kvalifikovanih za posao, što čini radnu snagu fleksibilnijom i dostupnijom, a na taj način privlači više investicija. U okviru inicijative, održan je i regionalni

forum za edukaciju, gdje su se okupili predstavnici iz obrazovnog sektora kako bi razmijenili iskustva i najbolje prakse.

5. COVID 19 I NJEGOV UTJECAJ NA SVJETSKU EKONOMIJU

COVID-19, virus koji uzrokuje respiratornu infekciju, prvo je otkriven u kineskom gradu Wuhanu. Zdravstvene vlasti tog grada su izdale upozorenje o nizu slučajeva povezanih s do tada nepoznatim respiratornim virusom krajem 2019. godine. Virus se brzo širi u mnogim zemljama, zbog čega je Svjetska zdravstvena organizacija proglasila pandemiju 11. marta 2020. godine. U cilju zaštite zdravlja, mnoge zemlje su proglasile vanredno stanje i uvele ograničenja kretanja. Primijenjene su mjere kao što su zatvaranje granica, vizna ograničenja, karantin, obustava letova, ograničenja u transportu, uvođenje policijskog sata i druge. Prekogranično kretanje ljudi i robe je doživjelo mnoga ograničenja. Do kraja marta, skoro četvrtina svjetske populacije bila je u karantinu. Posljedice krize uzrokovane pandemijom COVID-19 još uvijek nisu u potpunosti poznate, s obzirom na to da borba protiv virusa još uvijek traje. Iako je pad trgovine tokom pandemije COVID-19 slične veličine kao pad u svjetskoj ekonomskoj krizi 2008. godine, ekonomski kontekst između njih je vrlo različit. Kontrakcija bruto domaćeg proizvoda (BDP) bila je mnogo snažnija u trenutnoj recesiji uzrokovanoj pandemijom COVID-19, dok je pad trgovine bio umjereniji. Kao rezultat ovog razvoja, očekuje se da će obim svjetske robne trgovine opadati samo dvostruko više od svjetskog BDP-a, umjesto šest puta više tokom kolapsa iz 2009. godine. Ova različita dinamika trgovine tokom izbijanja COVID-19 prije svega je povezana s prirodom pandemije i politikama, odnosno mjerama koje se koriste za borbu protiv nje. Zaključavanja, policijski sat, ograničenje radnog vremena, putna ograničenja i druge mjere nametnule su značajna ograničenja u ponudi unutar nacionalnih ekonomija, što je drastično smanjilo proizvodnju i zapošljavanje u sektorima koji obično su otporni na oscilacije poslovnog ciklusa, posebno u sektoru domaćih usluga. Istovremeno, snažna monetarna i fiskalna politika podržale su prihode, omogućavajući oporavak potrošnje i uvoza nakon ublažavanja restriktivnih mjera. Hoće li oporavak biti srednjoročan ovisi o snazi investicija i zapošljavanja. Rast investicija i zapošljavanja najviše će ovisiti o tome hoće li se pandemija suzbiti globalno ili će se ponavljati u nekoliko ciklusa, što bi rezultiralo ponovnim nametanjem ograničenja, zabrana i zatvaranja. Svjetska trgovinska organizacija (STO) smatra da je idealni forum za rješavanje svih otvorenih trgovinskih pitanja koja proizlaze iz krize. Prema stavu STO-a, jedan od najvećih rizika za

globalnu ekonomiju nakon pandemije bio bi povratak politici protekcijonizma. Tokom pandemije, trgovina je imala ključnu ulogu u odgovoru na virus, omogućavajući zemljama da osiguraju pristup vitalnim potrebama, posebno hrani i medicinskim potrepštinama. Trgovina je također olakšala nove načine rada tokom krize putem trgovine informacijsko-tehnološkim proizvodima i uslugama. Međunarodna suradnja trebala bi se nastaviti kako bi svi mogli napredovati nakon krize.

Ono što značajno razlikuje prethodnu finansijsku krizu od trenutne COVID-19 krize su uzroci. Uzrok prethodne krize bio je ekonomski, dok je uzrok trenutne krize medicinski. Teško je predvidjeti ekonomska kretanja, a još je teže predvidjeti kretanje i širenje virusa te eventualno suzbijanje istog. Također, treba imati na umu da je teško predvidjeti i sve mjere koje države poduzimaju u borbi protiv virusa, odnosno zaštititi većine stanovništva. Zemlje diljem svijeta poduzele su razne mjere, kako ograničavanjem kretanja tako i u cilju očuvanja ekonomskog sustava nacionalnog gospodarstva. Još uvijek se ne može sa sigurnošću predvidjeti koliko će pandemija trajati i koliko će uspješno biti cijepljenje stanovništva. Stoga je teško predvidjeti kakve će se još mjere poduzimati, kako u pogledu zaštite zdravlja tako i u pogledu očuvanja ekonomskog sustava. S obzirom na sve navedeno, vrlo je nezahvalno prognozirati posljedice na gospodarstvo i trgovinu. Baš kao što virus ne poznaje državne granice i lako se širi iz jedne zemlje u drugu, tržišta diljem svijeta su, u većoj ili manjoj mjeri, međusobno povezana, pa se šokovi ili valovi krize smjenjuju s različitim amplitudama.

5.1. Odgovori i dugoročne mjere EU prema pandemiji COVID 19

Kriza uzrokovana širenjem virusa COVID-19 razlikuje se od prethodnih kriza po tome što je utjecala na zdravstvene, političke, sigurnosne i ekonomske sustave gotovo svih država svijeta. Njen globalni karakter imao je dugoročne posljedice na međunarodne odnose, utječući ne samo na stupanj suradnje između država, već i na oblikovanje unutarnjeg odgovora mnogih međunarodnih organizacija. Čak ni EU nije ostala imuna na tu krizu. Naprotiv, ova kriza predstavljala je veliki izazov za EU zbog njenog nadsustavnog karaktera i ekonomskih, političkih i institucionalnih struktura koje iz toga proizlaze. Testirala je sposobnost EU da brzo i učinkovito reagira kako bi smanjila ekonomske i socijalne učinke pandemije na svoje članice. Konkretno, početna zabrinutost zbog pandemije uzrokovane nepoznatim virusom dovela je do

niza neuskладjenih koraka država članica. Većina vlada poduzela je mjere za smanjenje prijenosa bolesti i opterećenja svojih zdravstvenih sustava. Došlo je do jednostranog zatvaranja granica, što je ograničilo unutarnju trgovinu, čak i s neophodnom zaštitnom medicinskom opremom, ali je također utjecalo na slobodu kretanja, ljudska prava i demokraciju. To je poljuljalo povjerenje u europski projekt, pokazujući slabost EU i njenu nesposobnost da na nadnacionalnoj razini pravovremeno i primjereno odgovori na nastalu situaciju. Nadnacionalne institucije i njihov način rada bili su pod velikim pritiskom, činilo se da nisu sposobni izvesti EU iz poteškoća uzrokovanih pandemijom. Unija i njene države članice suočile su se s izazovima koji su pokrenuli niz strateških pitanja, uključujući i pitanje kako EU može postati otpornija na buduće krize. Krize se smatraju značajnima jer često dovode do određenih promjena i prilagodbi na razini EU.

Kriza izazvana širenjem virusa COVID-19 dovela je u pitanje ne samo zdravstvene sustave i gospodarstvo EU, već i stanje njezine demokracije. U nastojanju da zaustave širenje virusa, vlade država članica uvele su mjere poput karantena, prisilnog fizičkog distanciranja i zaštitnih mjera koje su ograničile slobodu kretanja, javna okupljanja, pravo na rad te privatni i obiteljski život. Stajalište Unije je da se konvencije o ljudskim pravima, poput Europske konvencije o ljudskim pravima, moraju primjenjivati i u slučaju pandemije. Članak 15 Konvencije predviđa da države potpisnice, u slučaju izvanrednih situacija, mogu privremeno odstupiti od određenih obveza predviđenih konvencijom pod uvjetom da postoje odgovarajući uvjeti. Dakle, taj članak ne daje državi neograničena prava u izvanrednim situacijama, već ograničava prirodu i opseg odstupanja. Iako su mnoge od uvedenih mjera opravdane, uzimajući u obzir karakter i opseg pandemije, pojavila se zabrinutost da bi vlade nekih država članica mogle iskoristiti ovu krizu kako bi podrile i ograničile građanska i ljudska prava općenito. Stoga su postala sve glasnija mišljenja da vlade moraju osigurati da takve mjere budu privremene te da budu podložne redovitom preispitivanju kako bi bile u skladu s legitimnim ciljevima u području javnog zdravlja. Od sredine marta 2020. godine, Komisija prati mjere u državama članicama koje utječu na vladavinu prava, demokratiju i temeljna prava. U preporukama Vijeća za svaku pojedinu državu članicu iz kolovoza 2020. naglašava se da takve mjere moraju biti proporcionalne i vremenski ograničene.

POLITIKA

GLOBALIZACIJA I UVOĐENJE U GEOPOLITIKU

Globalizacija se odnosi na integraciju ekonomija, društava i kultura kroz povećanu povezanost i komunikaciju. Globalizacija je jednako pomogla i otežala napredak prema zajedničkim ciljevima svijeta. S jedne strane, globalizacija je olakšala širenje ideja i informacija, što je dovelo do povećane suradnje i saradnje na globalnim pitanjima poput klimatskih promjena, zdravlja, borbe protiv siromaštva i zaštite ljudskih prava. U političkom smislu, globalizacija je dovela do nekoliko posljedica, uključujući:

- Porast multinacionalnih korporacija i povezane ekonomske moći koju one imaju
- Povećana konkurencija između zemalja u privlačenju investicija i trgovine
- Globalizaciju političkih i kulturnih vrijednosti
- Širenje demokracije i povećanje utjecaja međunarodnih organizacija
- Rast problema na prekograničnom nivou, poput klimatskih promjena, terorizma i kršenja ljudskih prava, koji zahtijevaju međunarodnu suradnju za rješavanje.

Međutim, globalizacija je, također, dovela do sve većeg neravnomjernog raspodjele dohotka, homogenizacije kulture i erozije nacionalne suverenosti, što je dovelo do političkih debata o koristima i manama ovog procesa.

Globalizacija je značajno utjecala na svjetske trgovinske i ekonomske organizacije, što je dovelo do povećanja suradnje i jačanja, ali i novih izazova koje te organizacije trebaju riješiti. Ona je imala značajan utjecaj na političke ideologije koje su bile dominantne u XX stoljeću. Pad Sovjetskog Saveza i naknadno uspon neoliberalizma kao dominantne ekonomske i političke ideologije u mnogim zemljama djelomično se pripisuje globalizaciji. Širenje kapitalističkih ideja i tržišno orijentiranih politika dovelo je do usporavanja širenja socijalističkih i marksističkih ideja, iako te ideologije i dalje postoje u nekim zemljama.

Globalizacija je igrala ulogu u oblikovanju zajedničkog viđenja budućnosti za narode i države, ali njen utjecaj je bio dvosmislen. S jedne strane, globalizacija je olakšala razmjenu ideja i informacija, što je dovelo do povećane suradnje i kooperacije na globalnim pitanjima, kao što su klimatske promjene, zdravlje i smanjenje siromaštva. Ovo je pomoglo stvaranju zajedničkog viđenja boljeg budućeg za sve narode i narode. S druge strane, globalizacija je također stvorila nove izazove i napetosti, kao što su ekonomska nejednakost, kulturna homogenizacija i erozija

nacionalne suverenosti, što može otežati postizanje zajedničkog viđenja budućnosti. Još jednom, nejednaka raspodjela koristi od globalizacije pridonijela je fragmentaciji društava i porastu nacionalizma i populizma, koji često stavljaju nacionalne interese ispred globalne suradnje i zajedničkih ciljeva. Globalizacija ima i pozitivne i negativne utjecaje na stvaranje zajedničkog viđenja budućnosti za narode i države. Bitno je pronaći ravnotežu između koristi i manjkavosti globalizacije i nastaviti promovirati suradnju i kooperaciju na globalnim pitanjima.

Globalizacija ima utjecaja na smanjenje rizika od velikih ratnih sukoba i sukoba u različitim viđenjima svijeta, kao i na kolektivnu i bezbjednost pojedinca općenito. Globalizacija je utjecala na svjetsku bezbjednost na više načina, uključujući i pozitivne i negativne učinke. Pozitivni učinci uključuju povećanje međunarodne suradnje i razmjene informacija, što može pomoći u suzbijanju terorizma i drugih međunarodnih kriminalnih aktivnosti. Također, globalizacija je dovela do ekonomskog rasta i razvoja u mnogim zemljama, što može pomoći u jačanju svjetske bezbjednosti tako što će se smanjiti nejednakosti i socijalne napetosti. Negativni učinci uključuju povećane sigurnosne rizike povezane sa širenjem oružja i droge, terorizma i kibernetičkog kriminala. Također, globalizacija može dovesti do jačanja ekonomske zavisnosti između zemalja, što može povećati rizik od kriza i nestabilnosti.

Globalizacija je izazvala mnoge političke izazove u XXI stoljeću. Neki od najvažnijih izazova uključuju:

- Ekonomska nestabilnost: Globalizacija je dovela do jačanja međunarodne ekonomske zavisnosti, što može dovesti do nestabilnosti i kriza u slučaju problema u jednoj zemlji.
- Nejednakost: Globalizacija je dovela do širenja nejednakosti unutar i između zemalja, što može dovesti do socijalne napetosti i povećanog rizika od nasilja.
- Terorizam: Globalizacija omogućava brzo širenje ideologija i oružja, što može povećati rizik od terorističkih napada.
- Kibernetička sigurnost: Globalizacija je omogućila brzi razvoj tehnologije, što je otvorilo vrata novim sigurnosnim izazovima, poput kibernetičkog kriminala i hakerskih napada.
- Politička polarizacija: Globalizacija je dovela do jačanja međunarodne trgovinske i kulturne suradnje, ali također može dovesti do političke polarizacije između zemalja, posebno u slučaju različitih stavova o pitanjima poput imigracije, trgovine i okoliša.

Globalizacija kao proces ne bori se protiv diktature u svojoj biti. Ona je više fenomen koji obuhvaća ekonomsku, političku i kulturnu integraciju i razmjenu između zemalja. Međutim,

globalizacija može utjecati na diktature na nekoliko načina. Na primjer, ekonomska integracija može dovesti do povećanja pritiska zemalja za slobodnije tržište i više političke demokracije, što može voditi ka jačanju civilnog društva i manjem prostoru za diktature. Također, globalizacija omogućava brži i lakši prijenos informacija, što može omogućiti građanima da dobiju bolji uvid u stanje u svojim zemljama i da podržavaju prodemokratske snage. Međutim, to ne znači da će globalizacija automatski dovesti do nestanka diktature. Diktature se često koriste različitim sredstvima kako bi održale kontrolu, uključujući i cenzuru, nasilje i korupciju. Stoga, borba protiv diktature zahtijeva snažnu političku volju i koordinirane napore zajednice međunarodne zajednice. Ukratko, globalizacija može pomoći u borbi protiv diktature, ali ona sama po sebi nije dovoljna da bi se postiglo trajno rješenje. Potrebna je kombinacija političke volje, ekonomskih i kulturnih integracija, i aktivne podrške međunarodne zajednice.

3. TRANSNACIONALNI POLITIČKI POKRETI

Nevladine organizacije mogu imati i političke ciljeve. No, najčešće im to nisu primarni i jedini ciljevi. One su vrlo jasne, ali nedovoljno široke, već prije svega konkretne i privremene. Međutim, internacionalizacija političkih ideologija i uvjerenja znači da u svijetu postoje velike skupine ljudi koji žive u različitim državama i pripadaju različitim nacionalnostima, ali ih povezuju isti ili vrlo slični ideološki i politički uvjeti. To je i razumljivo, budući da takva opredjeljenja proizilaze iz sličnog društvenog položaja i stupnja razvoja svijesti, u čemu klasna pripadnost igra ključnu ulogu. Naravno, samo postojanje velikog broja istomišljenika razasutih po cijelom svijetu ne znači da nadnacionalna organizacija već postoji. Ako su istomišljenici skloni djelovati individualno i nekoordinirano, onda njihovi stavovi svakako predstavljaju značajan faktor koji se prvi pojavljuje u javnom mnijenju na nacionalnoj i međunarodnoj razini, ali ne i lako prepoznatljivu društvenu silu kao grupu. S određene razine organiziranog i koordiniranog djelovanja može se govoriti o pokretu koji djeluje svjesno i odlučno. Ako je globalno ili barem regionalno uspostavljena cjelovita organizacija, tada se već može govoriti o nadnacionalnim (međunarodnim) političkim organizacijama. Transnacionalni oblici udruživanja političkih snaga imaju preduvjete da budu značajni subjekti međunarodnih odnosa, jer interes i lojalnost ljudi - njihovih članova - mogu biti vrlo visoki. To je lako vidjeti kada se usporedi lojalnost člana nevladine organizacije s onom člana međunarodnog političkog pokreta. Dok prvi ima važne profesionalne i srodne interese, drugi može biti vođen važnim životnim i ideološkim

obvezama kojima je spreman služiti, pa čak i žrtvovati. Stoga je posve razumljivo da, uz nacionalnu solidarnost, pripadnici izrabljivanih klasa osjećaju jaču povezanost s nadnacionalnim političkim pokretom nego s vlastitom državom, koja je zapravo aparat u rukama vladajuće klase. Nadnacionalni oblici političkog organiziranja javljaju se danas u pravilu na razini međunarodnih političkih pokreta čija su organizacijska osnova nacionalno organizirane političke snage u obliku političkih stranaka. Te stranke povremeno ili redovito održavaju bilateralne i multilateralne kontakte, pa čak i regionalne ili globalne sastanke, na kojima raspravljaju o zajedničkim temama i pokušavaju uskladiti svoj rad kako bi ostvarili zajedničke interese. Međutim, konsenzus volje koji se tada postiže u obliku zajedničkih izjava, natječaja i manifesta ne uspostavlja obvezu uključenih niti stvara zajednička tijela za donošenje odluka. Stoga se ne može govoriti o postojanju nadnacionalnih političkih organizacija u pravom smislu riječi.

Politički pokreti radničke klase imaju najveće iskustvo transnacionalnog organiziranja. Internacionalizam proletarijata, opći ciljevi kojima teži i njegovo nastojanje da osvoji državu kao klasnu cjelinu glavni su razlozi ranog nastanka i brzog razvoja onog oblika međunarodnog djelovanja koji je dobio naziv međunarodni radnički pokret. Tijekom Marxova života i pod njegovim vodstvom, tzv. prva radnička internacionala zvala se Međunarodno udruženje radnika (1864.). Nakon sukoba s anarhistima, koji su se protivili svakom obliku organiziranja i discipline, udružnje je osam godina kasnije prestalo postojati. U međuvremenu, obnovljene socijalističke stranke formirale su 1889. godine Drugu internacionalu, koja nije bila čvrsto organizirana, već je bila samo savez nezavisnih stranaka i nacionalnih pokreta. Socijaldemokratska i nacionalistička sklonost nekih moćnih socijalističkih stranaka navela je neke od njih da stanu na stranu svojih buržoaskih vlada u Prvom svjetskom ratu, što je Drugu internacionalu dovelo na loš glas i stoga brzo prestala postojati. Pod utjecajem Oktobarske revolucije revolucionarne frakcije socijalističkih stranaka u mnogim su se zemljama podijelile i osnovale komunističke stranke koje su 1919. godine na I. međunarodnom komunističkom kongresu u Moskvi formirali su treću, Komunističku internacionalu (Kominternu), čiji su organizacijski oblici usavršeni u godinama koje su uslijedile. Kominternu je bila istinski nadnacionalna politička organizacija jer je bila zamišljena kao svjetska stranka radničke klase, dok su komunističke partije u raznim zemljama bile samo njezini dijelovi. Vrhovni organi Kominterne imali su pravo narediti svojim sekcijama da isključe pojedince i skupine iz njih, pa čak i da ih raspuste. Ovaj oblik organizacije imao je smisla nakon Prvog svjetskog rata, koji je uključivao brutalan sukob s kontrarevolucionarnim

snagama iz cijelog svijeta, ali je počeo pokazivati svoje slabosti čim je Lenjin napustio uzde Kominterne i sovjetske revolucije. Centralizirano vođstvo nije uvažilo specifičnosti klasne borbe u pojedinim regijama. Koncentracijom u rukama izvršnih, profesionaliziranih tijela, daleko od poprišta događaja, ta je kvaliteta sve više dolazila do izražaja. S druge strane, deformacije Sovjetskog Saveza u staljinističkom razdoblju utjecale su i na Kominternu. Jedinostveni položaj SSSR-a i njegove Komunističke partije (SKP /b/) kao jedine socijalističke zemlje u međuratnom razdoblju iskorišten je za postupno pretvaranje Kominterne u instrument sovjetske državne politike. Komunistička internacionala i komunističke partije, vjerno slijedeći njen kurs, učinile su mnoge pogreške, doživjele teške poraze, razočarale i otuđile mnoge komuniste diljem svijeta vodeći takve politike sa svim njihovim zaokretima.

Međutim, novo doba koje živimo, poznato kao postideološko doba, donijelo nam je nove oblike simpatizertva i pripadanja zajedničkim ideološkim vrijednostima. Termin "postideološko doba" se koristi za opisivanje vremena nakon kraja Hladnog rata, kada su se klasične ideološke razlike smanjile ili čak i nestale, a političke stranke su se sve više okrenule tehničkim i ekonomskim pitanjima. Ideja postideološkog doba se pojavila u 1990-im i 2000-im godinama, kada se činilo da su klasične ljevicom/desnicom dihotomije u političkim sistemima sve manje relevantne, a sve veći fokus se stavljao na praktične probleme i tehnička rješenja. Međutim, mnogi kritičari ovog koncepta tvrde da se ideološka podijeljenost nije smanjila, već se samo preformulirala i prebacila u nove oblike, kao što su pitanja poput zaštite okoliša, slobode govora i drugih ljudskih prava. Stoga, neki smatraju da se radi o prividnom postideološkom dobu, a da su ideološke razlike i dalje prisutne, samo se ne manifestiraju na klasičan način.

Ideološka neformalna organiziranja su grupe ili skupine koje se bave promoviranjem određene ideologije ili cilja, ali nemaju formalno definirane strukture i organizacijske okvire. One se često formiraju na društvenim mrežama, putem interneta ili okupljanjem građana u javnom prostoru. Primjeri ideoloških neformalnih organizacija su:

- Aktivističke grupe koje se bave zaštitom životinja ili okoliša
- Građanski pokreti koji se bore za ljudska prava ili protiv diskriminacije
- Online zajednice koje se bave promoviranjem određene političke ideologije ili stava o društvenim pitanjima
- Skupine koje se bave zaštitom kulturne baštine ili tradicionalnih vrijednosti

Ove neformalne grupe često organiziraju prosvjede, okupljanja i druge vrste javnih akcija kako bi iskazale svoje stavove i utjecale na javno mnijenje i političke odluke.

Ideološka povezanost svjetskih političkih stranaka u današnjici može biti jaka ili slaba, ovisno o kontekstu. U nekim zemljama, stranke se jasno identificiraju kao liberalne, konzervativne, socijalne ili neke druge ideološke skupine. U drugim zemljama, stranke se ne identificiraju jasno sa specifičnom ideologijom i često se mijenjaju s vremenom. Međunarodne organizacije, poput EU, također mogu imati utjecaja na ideološku povezanost svjetskih političkih stranaka, jer one zahtijevaju suradnju stranaka s različitim političkim stavovima u nekim područjima. Primjeri ideološke povezanosti svjetskih političkih stranaka uključuju:

- Evropske stranke koje su članice Europske narodne stranke (EPP), čija se politika smatra konzervativnom i evropskom.
- Evropske stranke koje su članice Evropske socijaldemokratske stranke (S&D), čija se politika smatra socijaldemokratskom i evropskom.
- Stranke koje su članice Međunarodne demokratske stranke (IDP), čija se politika smatra liberalnom i demokratskom.
- Stranke koje su članice Međunarodne komunističke i radničke stranke (ICWP), čija se politika smatra komunističkom i radničkom.

Ovi primjeri su samo neki od mnogih međunarodnih organizacija koje su povezane sa specifičnim ideologijama. Ukupno, ideološka povezanost svjetskih političkih stranaka ovisi o mnogim čimbenicima, uključujući političko okruženje u zemljama i međunarodne trendove.

Transnacionalni teroristički pokreti koji imaju političke ambicije su organizacije koje koriste nasilje kako bi postigle svoje političke ciljeve. Primjeri takvih pokreta su Al-Kaida, ISIS (Islamska država), Boko Haram i drugi. Ovi pokreti su međunarodno organizirani i često su povezani s nekim specifičnim političkim, religiziranim ili etničkim ciljevima. Oni često imaju mrežu podrške i suradnje s drugim podobnim pokretima u drugim zemljama. Terorističke akcije koje ove grupe izvode uključuju napade na civile, državne institucije i vojne ciljeve. Cilj im je uzrokovati smrt i povrede i stvoriti strah i paniku kako bi postigli svoje političke ciljeve.

Ekološka ideologija, također poznata kao ekološko-politička ideologija, uključuje ciljeve i stavove koji se bave zaštitom i održavanjem prirodne okoline. To uključuje borbu protiv zagađenja zraka, klimatskih promjena, istrebljenja životinjskih vrsta i drugih prirodnih katastrofa. Ekološka ideologija, također, uključuje potrebu za ravnopravnošću u upotrebi i korištenju

prirodnih resursa te zaštitom prava životinja. Danas, ekološka ideologija sve je zastupljenija u svijetu, kao rezultat sve veće svijesti o značaju zaštite okoline i održivog razvoja. Mnogi politički pokreti i organizacije koriste ekološke ciljeve u svom političkom programu, kao i u svom dnevnom radu. Primjeri takvih pokreta i organizacija uključuju Extinction Rebellion, Greenpeace, Fridays for Future i mnoge druge. Međutim, iako ekološka ideologija sve je zastupljenija, postoje i kontroverze oko njene primjene i implementacije u praksi. Neki smatraju da se prekomjerna fokusiranost na ekološke ciljeve može dovesti do usporavanja ekonomskog razvoja, dok drugi smatraju da je to neophodno za spas svijeta.

Gledanja na transnacionalna politička organiziranja danas u svijetu variraju, a njihova uloga i značaj su kontroverzni. Neki smatraju da su one neophodne za ostvarivanje globalnih ciljeva i za jačanje međunarodne suradnje, dok drugi tvrde da remete nacionalnu suverenost i dodatno slabe legitimitet nacionalnih vlada. U svijetu se sve više razvija trend multilateralnosti, što znači da se sve više razvija potreba za suradnjom među različitim državama i međunarodnim organizacijama. Transnacionalna politička organiziranja imaju ključnu ulogu u promicanju suradnje i rješavanju globalnih problema poput klimatskih promjena, migracija i terorizma. Međutim, s druge strane, transnacionalna politička organiziranja, također, su izložena kritikama zbog svoje moći i neodgovornosti, što ih čini manje demokratskim i manje transparentnim u odnosu na nacionalne vlade. Zbog toga, njihova uloga i značaj u svijetu i dalje su predmet diskusije. Međutim, trend razvijanja transnacionalnih političkih organizacija postoji, ali se njihova uloga i značaj u svijetu i dalje raspravljaju.

4. POLITIKA KOLEKTIVNE BEZBJEDNOSTI KAO BEZBJEDNOSNO I POLITIČKO PITANJE

Politika kolektivne bezbjednosti je koncept koji podrazumijeva da se bezbjednost svih država članica svjetske zajednice tretira kao zajedničko dobro. Ova politika se temelji na ideji da bezbjednost jedne države ne može biti zajamčena bez bezbjednosti svih drugih država. Stoga, zemlje trebaju saradnjom i međusobnim pomoćima zajednički raditi na održavanju mira, sprečavanju konflikata i suzbijanju terorizma. Politika kolektivne bezbjednosti obuhvata mnoštvo aktivnosti i inicijativa, uključujući diplomatiju, ekonomske i vojne sankcije, međunarodne mirovne misije, itd. Cilj ovog koncepta je osigurati stabilnost i sigurnost u svijetu kroz suradnju i međusobno povezivanje država. Međunarodne organizacije kao što je Ujedinjeni narodi, NATO,

Evropska unija i drugi, igraju ključnu ulogu u provođenju politike kolektivne bezbjednosti. One pružaju platformu za suradnju i razmjenu informacija, a također i uspostavljaju mehanizme za reagiranje na bezbjednosne izazove i krize.

Politika kolektivne bezbjednosti je vrlo kompleksna tema koja se često koristi kako bi se istakla politička i bezbjednosna uloga međunarodne zajednice. To se tiče bezbjednosti zemalja, naroda i svih građana na globalnom nivou. Ova politika zahtijeva snažnu saradnju među državama, kako bi se osiguralo da svi zajednički ciljevi i izazovi budu adresirani na zadovoljavajući način. Danas, kolektivna bezbjednost ima više političku komponentu nego bezbjednosnu, jer se često koristi kao sredstvo za uspostavljanje i jačanje političkih veza između država i kao platforma za razmenu političkih stavova i interesa. Međutim, to ne znači da se bezbjednosni aspekti ne uzimaju u obzir - daleko od toga. Bezbjednosni aspekti kolektivne bezbjednosti, kao što su borba protiv terorizma, organiziranog kriminala i drugih globalnih bezbjednosnih izazova, također su ključne komponente koje se uzimaju u obzir u procesu donošenja odluka. U svakom slučaju, politika kolektivne bezbjednosti se smatra važnim elementom međunarodne zajednice za jačanje i održavanje mira i stabilnosti na globalnom nivou.

Politika kolektivne bezbjednosti i dalje se smatra principijelnim ciljem u međunarodnim odnosima, ali se njena primjena može uveliko razlikovati u različitim situacijama i kontekstima. U svijetu danas postoje nove tvrde granice podijeljenosti, kao i novi ratovi i konflikti, što utječe na primjenu politike kolektivne bezbjednosti. Na primjer, razdvajanje između Rusije i zemalja Zapada može otežati suradnju na pitanjima kolektivne bezbjednosti i povećati napetosti u tim odnosima. Međutim, uprkos ovim izazovima, mnogi smatraju da je politika kolektivne bezbjednosti još uvijek važna i potrebna za sprečavanje širenja sukoba i za osiguravanje sigurnosti za sve zemlje u svijetu. Potreba za suradnjom i koordinacijom na pitanjima kolektivne bezbjednosti će se i dalje povećavati u budućnosti, posebno u svjetlu novih izazova kao što su terorizam, cyber-sigurnost i klimatske promjene. Na koncu, i dalje se smatra da je politika kolektivne bezbjednosti važan cilj u međunarodnim odnosima, ali je potrebno nastaviti raditi na jačanju suradnje i koordinacije kako bi se uspjelo ostvariti. Sistem kolektivne bezbjednosti danas može utjecati na smanjenje globalnih tenzija političkim putem na više načina. Jedan od njih je preko međunarodnih organizacija koje se bave pitanjima bezbjednosti, poput Organizacije UN-a ili OSCE-a. Ove organizacije omogućavaju zemljama da zajednički rade na rješavanju sukoba i jačanju stabilnosti. Također, sistem kolektivne bezbjednosti može utjecati na smanjenje globalnih

tenzija putem razmjene informacija i suradnje između zemalja. Ove aktivnosti omogućavaju zemljama da se bolje upoznaju i jačaju međusobno povjerenje, što može dovesti do smanjenja napetosti. Naposljetku, sistem kolektivne bezbjednosti može doprinijeti smanjenju globalnih tenzija političkim putem kroz mirovne pregovore i dogovore. Ovaj proces može omogućiti zemljama da uspostave dijalog i pronađu zajednička rješenja za konflikte, što može dovesti do smanjenja napetosti i jačanja stabilnosti u svijetu.

Ne bi moglo doći do jednoznačnog odgovora na pitanje da li je nova tzv. blokovska podijeljenost svijeta narušila sistem kolektivne bezbjednosti i da li su ljudi bezbjedni. Blokovska podijeljenost svijeta ukazuje na rastuće geopolitikalne tenzije i političke razlike između različitih zemalja, što može imati negativan utjecaj na kolektivnu bezbjednost i međunarodnu suradnju na različitim razinama. Međutim, unatoč trenutnoj napetosti, postoje i napore da se kolektivna bezbjednost i međunarodna suradnja unaprijede kroz dijalog i razgovore. Doticanje samog pitanja da li su ljudi bezbjedni, ovisilo bi o mnogim faktorima, uključujući političku, ekonomsku i sigurnosnu situaciju u pojedinačnim zemljama. Ukupno, svijet je i dalje relativno bezbjedan u poređenju sa prošlim stoljećima, iako postoje i izazovi i prijetnje, kao što su terorizam, oružani sukobi, kibernetička sigurnost i drugi. Stoga, važno je da svijet nastavi raditi na jačanju kolektivne bezbjednosti i međunarodne suradnje kroz dijalog i saradnju, kako bi se osigurala bezbjednost i stabilnost u svijetu. Teško je u potpunosti izbaciti interese i politiku iz sistema kolektivne bezbjednosti, jer su one često povezane sa nacionalnim i međunarodnim odnosima. Međunarodna suradnja i kolektivna bezbjednost su često rezultat političkih dogovora i spremnosti zemalja da surađuju na zajedničkim ciljevima. Međutim, to ne znači da politički interesi ne bi trebali biti uključeni u sistem kolektivne bezbjednosti. Naprotiv, važno je da se interesi različitih zemalja uključe u proces kako bi se osiguralo da svi zainteresirani akteri surađuju i da se zajednički ciljevi postignu. Stoga, važno je pronaći ravnotežu između političkih interesa i jačanja kolektivne bezbjednosti. To se može postići kroz dijalog i saradnju, kao i kroz pristupanje zajedničkim ciljevima i projektima koji imaju korist za sve zemlje. Jasno je da jačanje kolektivne bezbjednosti i međunarodne suradnje je ključno za osiguranje mira i stabilnosti u svijetu.

NOVI (SVJETSKI) MEĐUNARODNI POREDAK

Generički naziv za razne ideje, nastojanja, organizacije i aktivnosti koje dijele želju da umjesto postojeće Države (sadašnjeg svjetskog poretka) uspostave novu državu koja odgovara

njihovim interesima i razumijevanju. Pritom se ne boji zavjera i sličnih pothvata, kao ni, u pravilu, kršenja postojećeg međunarodnog prava (kao pravnog sustava koji uređuje i štiti odnose koji se žele zamijeniti novima). Često se u tu svrhu koristi oružana sila. Takvi trendovi stoga su u osnovi nespojivi s načelima i pravilima međunarodnog prava. No, budući da je sam naziv neutralan, odnosno ne govori ništa o konkretnom sadržaju "novog poretka" i vezama na kojima se temelji, ne može se *a priori* reći da je riječ o negativnoj pojavi. U principu, uvijek se isti termin može koristiti za ideju i praksu mirne i demokratske zamjene postojećih, u mnogočemu neprihvatljivih, odnosa i institucija boljim, pravednijim, humanijim itd. zajednica različitih naroda i kultura, Rimsko Carstvo itd.), u suvremenom smislu ideja novog svjetskog poretka (*lat.novus ordo saeculorum*) prvi put se pojavljuje 1776. godine kao projekt bavarskih iluminata. Što god to značilo, pripisuje se i raznim drugim tajnim organizacijama, ponajviše Slobodnim zidarima. Zagovornici takozvani teoretičari zavjere spremno će istaknuti da su neki od "očeva utemeljitelja SAD-a", uključujući Georgea Washingtona (George Washington, 1732–1799) i Benjamina Franklina (Benjamin Franklin, 1706–1790), bili slobodni zidari i imali masonske ideje i simbole utjelovljene u njima američkog društva. To potvrđuje činjenica da se Veliki pečat Sjedinjenih Država nalazi od 1782. godine. Izraz napisan *novus ordo saeculorum* koji se pojavljuje na poleđini dolarske novčanice od 1935., itd. Naravno, protivnici takozvanih teoretičara zavjere tvrde da se u ovim slučajevima mislilo na novo doba u kojem će SAD igrati vodeću ulogu, da je legenda o masoneriji preuveličana i da nema dokaza da su SAD ili bilo koji drugi dio svijeta stvarno nametnuli svoju volju cijelom društvu itd. Teoretičarima zavjere je, zapravo, zadatak da u sve sumnjaju i da nameću svoja mišljenja bez dodatnog uvrenja. Njima se, zapravo, sve temelji na pretpostavkama i teorijama, nikako na istinama.

Adolf Hitler, koji je htio oblikovati svijet prema svim svojim ludim zamislima, i njegov concept temeljio se na dominaciji tzv. arijevske rase, da treba istrijebiti Židove, Rome i druge narode itd. U više ili manje pozitivnom smislu, pokušaji stvaranja radikalno novih uvjeta u svijetu i sprječavanja takvih katastrofa, odnosno stvaranja novog svjetskog poretka, mogu se povezati prije svega u vezi s usponom dviju svjetskih organizacija nastalih na ratištima svih ratova. Najprije se nakon Prvog svjetskog rata pokušalo izgraditi svijet u kojem više neće biti ratova. Ključnu ulogu u tome trebalo je odigrati Društvo naroda, ali se vrlo brzo pokazalo da ne može opravdati očekivanja, odnosno za američkog predsjednika V. Wilsona (Woodrow Wilson) SAD nikada nije bio član ove organizacije. Nakon Drugog svjetskog rata od UN se očekivalo da

pomognu u stvaranju i održavanju boljeg svijeta. U to vrijeme (rijetko) nije bilo govora o novom svjetskom poretku, ali su kasniji teoretičari kao takve nazivali godine nakon 1945. godine. Ipak, ima onih koji vjeruju u stvaranje Društva naroda i UN-a, kao i drugih međunarodnih organizacija poput Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda, NATO-a, Europske unije, Organizacije američkih država i drugih. Međutim, tačna definicija Novog svjetskog poretka je (svjesno) ostala nejasna, a radnje vezane uz ovu ideju (sve vezane uz globalizaciju svijeta) dovele su do ratova, unutarnjih sukoba, kršenja međunarodnih pravnih normi u različitim oblicima: neokolonijalizma itd. Ponovo su se rasplesale rasprave o novom svjetskom poretku, posebno nakon završetka Hladnog rata 1990. godine. Danas se pojam veže uz razne ideje, ideologije, i tome slično, zatim pojedine države, razna tajna društva, najmoćnije porodice koje se tradicionalno bave velikom politikom i velikim biznisom.

Novi svjetski poredak ima širok raspon tumačenja koji se može sagledati iz perspektiva ekonomije i sigurnosti. Ovi aspekti su međusobno povezani i doprinose razumijevanju složenih promjena koje oblikuju suvremeni globalni kontekst. S gledišta ekonomije, novi svjetski poredak donosi sa sobom različite izazove i mogućnosti. Lideri i stručnjaci iz područja ekonomije proučavaju promjene u globalnoj ekonomiji, međunarodnoj trgovini, financijskom sustavu i ekonomskim politikama kako bi shvatili kako se ti faktori mijenjaju i utječu na svjetsko gospodarstvo. Jedan od ključnih trendova u novom svjetskom poretku je globalizacija. Integracija tržišta, brzi tehnološki napredak i slobodan protok kapitala, robe i usluga stvaraju međuzavisnost između država. Vodeći ekonomski stručnjaci prepoznaju da su ekonomske aktivnosti i odluke u jednoj zemlji povezane s drugim dijelovima svijeta te da ekonomska stabilnost jedne zemlje može imati šire posljedice. Međutim, novi svjetski poredak također stvara nejednakosti i izazove. Koncentracija moći u rukama nekih zemalja, multinacionalnih korporacija i financijskih institucija može dovesti do neravnoteže i slabljenja razvojnih potencijala drugih država. To izaziva rasprave o pravednosti i potrebi za regulacijom kako bi se osiguralo da ekonomski rast i koristi budu ravnomjerno raspoređeni. S aspekta sigurnosti, novi svjetski poredak donosi promjene u dinamici međunarodnih odnosa i sigurnosne izazove. Geopolitičke promjene, terorizam, sajber napadi, migracije i klimatske promjene su samo neki od faktora koji utječu na globalnu sigurnost. Vodeći stručnjaci iz područja sigurnosti analiziraju te izazove kako bi razumjeli njihove uzroke, posljedice i potencijalne načine suočavanja s njima. Novi svjetski poredak također utječe na regionalnu sigurnost. Promjene u geopolitičkom kontekstu mogu

izazvati napetosti i nestabilnost u određenim regijama svijeta. Također se razmatra uloga međunarodnih institucija i međunarodne suradnje u očuvanju sigurnosti. Diplomacija, mirovne operacije, trgovinski sporazumi i pregovori postaju ključni alati za održavanje stabilnosti i prevenciju sukoba.

Novi svjetski poredak ima značajan utjecaj na pitanja sigurnosti kako na globalnoj razini tako i na regionalnom i nacionalnom nivou. Bezbednosni stručnjaci analiziraju i tumače promjene u međunarodnom kontekstu kako bi shvatili nove izazove i prijetnje sigurnosti. Jedan od ključnih aspekata novog svjetskog poretka je promjena u geopolitičkom ravnotežu moći. Tradicionalni globalni akteri poput Sjedinjenih Američkih Država, Rusije, Kine i Europske unije suočavaju se s novim rivalstvima i dinamikom međusobnih odnosa. Ova promjena može dovesti do napetosti, sukoba interesa i regionalnih nestabilnosti. Također, terorizam je postao globalna prijetnja koja zahtijeva koordinirane napore međunarodne zajednice. Organizacije poput Al-Qaide, Islamske države (ISIS) i drugih terorističkih skupina koriste nove tehnologije i globalnu povezanost kako bi proširile svoj utjecaj. Sigurnosni stručnjaci proučavaju njihove strategije, motivacije i načine suzbijanja terorizma kako bi se osigurala sigurnost ljudi širom svijeta. Sajber sigurnost je također postala ključna oblast bezbjednosti u novom svjetskom poretku. Digitalna era donosi nove prijetnje, poput sajber napada, hakiranja i krađe podataka. Ekonomije, vlade i infrastruktura sve su više povezane putem mreža, što otvara prostor za sajber kriminalce i državne aktere koji žele iskoristiti ranjivosti u digitalnom prostoru. Stručnjaci za sigurnost rade na razvijanju tehnika i politika zaštite od sajber prijetnji i jačanju otpornosti digitalnih sustava. Migracije također predstavljaju sigurnosni izazov u novom svjetskom poretku. Kretanje ljudi izazvano političkim sukobima, ekonomskim nejednakostima i klimatskim promjenama može dovesti do napetosti između zemalja, kao i do izazova u integraciji migranata u društva domaćina. Sigurnosni stručnjaci analiziraju uzroke migracija i traže načine za upravljanje ovim izazovima na način koji je pravedan, human i siguran. Klimatske promjene također imaju značajan utjecaj na sigurnost. Povećanje temperatura, porast razine mora, ekstremni vremenski uvjeti i gubitak prirodnih resursa mogu izazvati sukobe, migracije i nestabilnost. Stručnjaci za sigurnost proučavaju dugoročne posljedice klimatskih promjena i prepoznaju potrebu za održivim rješenjima kako bi se smanjili rizici i zaštitila sigurnost ljudi i planeta.

Novi svjetski poredak također ima značajan utjecaj na pravne sisteme i nacionalna zakonodavstva. Promjene u međunarodnoj politici, ekonomiji, sigurnosti i tehnologiji zahtijevaju

prilagođavanje pravnih okvira kako bi se suočili s novim izazovima i osigurala adekvatna zaštita ljudskih prava, sigurnosti i pravde. Jedan od ključnih aspekata je prilagođavanje nacionalnih zakonodavstava kako bi se odgovorilo na nove prijetnje i izazove. Na primjer, sajber sigurnost je postala važna tema koju pravni sistemi moraju adresirati. Države moraju donijeti zakone koji štite privatnost, podatke i infrastrukturu od sajber napada, kao i kazniti počinitelje takvih djela. Također, pravna regulativa mora biti prilagođena novim oblicima digitalnog kriminala i tehnikama koje se koriste u sajber prostoru. Također, međunarodno pravo igra važnu ulogu u suočavanju s novim izazovima u novom svjetskom poretku. Međunarodne konvencije i sporazumi, kao što su konvencije o borbi protiv terorizma ili o ljudskim pravima, pružaju okvir za postupanje država u globalnom kontekstu. Međunarodne institucije poput UN-a i njenih specijaliziranih agencija igraju ključnu ulogu u promoviranju i provođenju međunarodnog prava. Osim toga, pravni sistemi moraju biti sposobni suočiti se s izazovima koji proizlaze iz migracija i izbjegličke krize. Zakoni o azilu, imigraciji i integraciji moraju biti prilagođeni novim potrebama i izazovima kako bi se osigurala pravedna i sigurna obrada migranata i izbjeglica. Promjene u ekonomskom i trgovinskom okruženju također zahtijevaju prilagodbu zakonodavstva. Globalizacija i integracija tržišta zahtijevaju usklađivanje zakona o trgovini, investicijama i intelektualnom vlasništvu kako bi se osigurala pravična i održiva tržišna konkurencija. Na koncu, pravni sistemi i nacionalna zakonodavstva moraju biti fleksibilni i sposobni prilagoditi se promjenama u novom svjetskom poretku. Oni moraju osigurati pravičnost, sigurnost i zaštitu ljudskih prava u svim aspektima društva. Pravni stručnjaci i zakonodavci moraju aktivno pratiti razvoj događaja i donositi odgovarajuće zakone i politike kako bi se osiguralo efikasno funkcioniranje pravnog sustava u sve kompleksnijem globalnom kontekstu.

U svjetlu novog svjetskog poretku, postoje određene promjene koje bi se mogle primijeniti u radu međunarodnih organizacija kako bi se bolje nosile s izazovima i promjenama u globalnom kontekstu. Evo nekoliko ključnih aspekata koji bi mogli biti razmatrani:

- *Povećanje uključenosti i reprezentativnosti:*

Međunarodne organizacije bi trebale raditi na osiguranju veće participacije svih država, posebno zemalja u razvoju, u procesima donošenja odluka. To bi promoviralo veću ravnotežu moći i osiguralo da interesi svih članica budu adekvatno predstavljeni.

- *Veća transparentnost:*

Međunarodne organizacije bi trebale djelovati transparentnije u svom radu, uključujući procese donošenja odluka, financiranje i provedbu programa. To bi poboljšalo povjerenje država članica i javnosti te osiguralo odgovornost organizacija.

- *Poboljšanje koordinacije i suradnje:*

Međunarodne organizacije bi trebale jačati suradnju među sobom kako bi se izbjegla dupliciranja napora i postigao veći učinak u rješavanju globalnih izazova. Otvorena komunikacija i razmjena informacija između organizacija mogu doprinijeti efikasnijem djelovanju.

- *Fleksibilnost i prilagodljivost:*

Međunarodne organizacije trebaju biti sposobne prilagoditi se brzim promjenama i izazovima. To uključuje fleksibilnost u prilagodbi politika i programa, kao i brže donošenje odluka kako bi se omogućio brz i učinkovit odgovor na krize i hitne situacije.

- *Jačanje uloge civilnog društva:*

Međunarodne organizacije trebaju više uključiti civilno društvo u svoje procese i rad. Partnerstva s nevladinim organizacijama, akademskom zajednicom i drugim dionicima mogu donijeti različite perspektive, stručnost i inovativne ideje u rješavanje globalnih izazova.

- *Unapređivanje mehanizama rješavanja sporova:*

Međunarodne organizacije bi trebale razviti efikasne mehanizme rješavanja sporova između država kako bi se spriječio produbljivanje konflikata. Ovo bi moglo uključivati jačanje uloge međunarodnih sudova ili arbitražnih tijela.

Promocija ljudskih prava i vladavine prava:

Međunarodne organizacije trebaju nastaviti s promicanjem ljudskih prava, vladavine prava i demokratskih vrijednosti kao temeljnih principa svog rada. Ovo uključuje pružanje podrške državama u izgradnji kapaciteta za provedbu pravnih normi i zaštitu ljudskih prava.

Ove su promjene samo neki od mogućih koraka koji bi se mogli poduzeti kako bi se međunarodne organizacije prilagodile novom svjetskom poretku. Važno je da ove organizacije ostanu relevantne, djelotvorne i sposobne suočiti se s rastućim izazovima u globalnom kontekstu te da služe interesima i dobrobiti svih članica i svjetske zajednice u cjelini.

1. IDEJE MONDIJALIZMA I DRUGI EKONOMSKI I POLITIČKI SISTEMI

Mondijalizam je politički i ekonomski sistem koji zagovara stvaranje globalnog društva i globalne političke zajednice koja bi zamijenila nacionalne države. Ideja je nastala u 20. stoljeću kao odgovor na posljedice Prvog svjetskog rata i promjene koje su se dogodile u svjetskoj politici. Mondijalisti smatraju da bi globalna zajednica bila bolja za sve ljude i da bi smanjila ratove, siromaštvo i nejednakost. Mondijalizam se često uspoređuje s globalizacijom, jer oboje zagovaraju otvorenije granice, veću trgovinu i slobodniji protok ljudi, robe i ideja. Međutim, postoje i neke razlike između ova dva koncepta. Dok se globalizacija uglavnom fokusira na ekonomiju i tržišnu integraciju, mondijalizam gleda na sve aspekte globalnog društva, uključujući politiku, kulturu i društvene odnose. U kontekstu najnovijeg svjetskog poretka, mondijalizam ima važnu ulogu u debatama o tome kako rješavati globalne probleme poput klimatskih promjena, siromaštva, nejednakosti i ljudskih prava. Zagovornici mondijalizma smatraju da bi globalna zajednica bila u stanju učinkovitije se boriti protiv tih problema nego što bi to bilo moguće putem nacionalnih vlada ili organizacija. Međutim, postoje i kritičari koji se protive mondijalizmu zbog straha od gubitka nacionalnog suvereniteta i kulturnog identiteta. Najnoviji svjetski poredak je pojam koji se koristi za opisivanje trenutnog stanja međunarodne politike i ekonomije nakon kraja Hladnog rata. Nakon pada Sovjetskog Saveza, SAD su postale jedina preostala supersila, a liberalni kapitalizam postao je dominantni ekonomski sistem u svijetu. To je dovelo do povećanja globalizacije i stvaranja sve većeg broja međunarodnih organizacija i sporazuma, poput Svjetske trgovinske organizacije i njoj sličnih.

U današnjem globaliziranom svijetu, pitanja globalnog upravljanja, međunarodne saradnje i bezbjednosti zahtijevaju nove perspektive i koncepte. Dok se pojmovi poput mondijalizma i transnacionalnog aktivizma već koriste kao teorijski okviri, postoji još nekoliko sličnih sistema i ideja koje imaju svoju važnost i utjecaj na globalnu arenu. Mondijalizam, kao ideja o globalnom društvu bez državnih granica, naglašava međunarodnu saradnju kao sredstvo za rješavanje globalnih izazova. Ova ideja prepoznaje potrebu za zajedničkim pristupom u rješavanju pitanja kao što su klimatske promjene, siromaštvo, migracije i trgovina. Mondijalizam potiče dijalog između država, međunarodnih organizacija, civilnog društva i privatnog sektora kako bi se postigao održivi razvoj i unaprijedila globalna sigurnost. Transnacionalni aktivizam nadopunjuje koncept mondijalizma fokusirajući se na ulogu nevladinih organizacija, aktivista i građanskih pokreta u rješavanju globalnih problema. Aktivisti iz različitih dijelova svijeta

mobiliziraju se kako bi se suprotstavili nepravdi, kršenju ljudskih prava i drugim globalnim izazovima. Ovi pokreti se bave pitanjima kao što su okoliš, rodna ravnopravnost, pravda i mir. Transnacionalni aktivizam jača građansko društvo i utječe na političke, ekonomske i društvene promjene. Uz ove koncepte, javno-privatno partnerstvo pruža novu perspektivu na globalno upravljanje. Suradnja između javnog sektora (vlada, međunarodne organizacije) i privatnog sektora (kompanije, neprofitne organizacije) postaje ključna za postizanje zajedničkih ciljeva. Ovo partnerstvo primjenjuje se u različitim sektorima kao što su zdravstvo, obrazovanje, infrastruktura i održivi razvoj. Kroz javno-privatno partnerstvo, kombiniraju se resursi, ekspertiza i tehnološke inovacije kako bi se rješavali globalni izazovi. Uz to, digitalno upravljanje postaje sve važnije u eri digitalne revolucije. Upotreba digitalnih tehnologija i inovacija pruža nove načine komunikacije, pristupa informacijama i donošenja odluka na globalnoj razini. E-uprava, e-diplomatija, e-trgovina i drugi digitalni alati olakšavaju globalnu interakciju i omogućavaju brže djelovanje u suočavanju s izazovima kao što su cyber sigurnost, informacijski ratovi i digitalne nejednakosti. Pored toga, ne smijemo zanemariti ni koncept humanitarne intervencije. U slučajevima masovnih kršenja ljudskih prava, genocida ili ratnih zločina, humanitarna intervencija ima za cilj zaštititi civilno stanovništvo i promovirati mir. Ova vrsta intervencije može biti vojna ili humanitarna, a uključuje djelovanje država ili međunarodnih organizacija kako bi se spriječile ili suzbile humanitarne krize. Svi ovi koncepti i ideje pružaju različite perspektive na globalno upravljanje, međunarodnu saradnju i sigurnost. Mondijalizam, transnacionalni aktivizam, javno-privatno partnerstvo, digitalno upravljanje i humanitarna intervencija predstavljaju različite pristupe u suočavanju s globalnim izazovima. Oni naglašavaju potrebu za multidimenzionalnim i integriranim pristupom u kojem sudjeluju države, organizacije civilnog društva, privatni sektor i građani. Ujedinjavanje ovih ideja i koncepta može stvoriti solidan temelj za stvaranje pravednijeg, održivijeg i sigurnijeg svijeta.

OSMI DIO

ISTRAŽIVANJE O UTJECAJU MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA NA POLJU UPRAVLJANJA MEĐUNARODNIM PORETKOM NA POLJU EKONOMIJE, POLITIKE, LJUDSKIH PRAVA, BEZBJEDNOSTI, ZDRAVSTVA I EKOLOGIJE

1. METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

U ovoj anketi korišćena je metodologija istraživanja temeljena na upitnicima. Upitnici su distribuirani ispitanicima kako bi se prikupili njihovi stavovi i mišljenja o različitim aspektima međunarodnih organizacija. Ispitanici su imali priliku odabrati odgovore iz ponuđenih mogućnosti u svakom pitanju. Rezultati ankete predstavljaju kvantitativnu analizu odgovora i omogućuju nam dobivanje uvida u stavove građana o pitanjima vezanim uz međunarodne organizacije. Kvantitativni pristup se temelji na prikupljanju numeričkih podataka putem standardiziranih upitnika, a cilj je kvantifikacija stavova i mišljenja ispitanika. Također, korišćene su statističke metode za analizu rezultata i izvlačenje zaključaka. Ovaj pristup omogućuje nam kvantitativno razumijevanje stavova i preferencija ispitanika te objektivnu procjenu njihovih mišljenja.

1.1. Problem istraživanja

Ovim radom je predviđeno istraživanje stava građana o utjecaju međunarodnih organizacija na opće oblasti funkcioniranja međunarodnih sistema koji se odnose direktno na živote ljudi, općenito kroz međunarodno pravo vezano za ljudska prava, ekonomiju, bezbjednost, okoliš, zdravstvo i nezaobilazno na politiku na koju sistem međunarodnih organizacije utječe kako direktno, tako i indirektno, odnosno posredno i neposredno. Analizirajući mišljenja koja su dobijena na osnovu istraživanja, došli smo do saznanja o utjecaju međunarodnih organizacija, njihovoj bitnosti i nezaobilaznosti, što potvrđuju stavovi i odgovori koji su različiti u odnosu na starosnu dob, poznavanje prilika i mišljenja prema svojoj heterogenosti ispitanika. Kvantitativna analiza procjenjuje važnost utjecaja međunarodnih organizacija, a kvalitativnom se procjenjuje njihova efikasnost. Pitanje koje postavljamo je da li su međunarodne organizacije uspjele da doprinesu oblastima zbog kojih postoje i da li građani mogu očekivati više od toga. Na osnovu rezultata može se donijeti zaključak da obrazovni sistemi i javnost igraju veliku ulogu u

razjašnjavanju nekih stavova ili dilema, ali i da se relativno dobro poznanje njihov rad i funkcioniranje svijeta u današnjici.

Metodologija istraživanja: Istraživanje je provedeno kroz anketno ispitivanje ispitanika prikupljenih prema demografskim kriterijima (godina rođenja, spol, država rođenja, obrazovanje, profesija). Anketni upitnik sadržava pitanja koja ocjenjuju percepciju ispitanika o utjecaju međunarodnih organizacija na globalnu politiku, stvaranje novog međunarodnog poretka, promicanje mira i sigurnosti, ekonomski razvoj, suočavanje s globalnim izazovima, transparentnost rada, uključivanje dionika te ulogu u promicanju globalne pravde, ljudskih prava, održivog razvoja i zaštite okoliša.

Očekivani rezultati: Očekuje se da će istraživanje pružiti uvid u stavove, percepcije i zadovoljstvo ispitanika o ulozi međunarodnih organizacija te identificirati ključne izazove s kojima se suočavaju. Također, očekuje se dobivanje prijedloga i preporuka za poboljšanje učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija u ostvarivanju globalnih ciljeva.

Zaključak: Kroz ovo predstavljanje ovog istraživanja moguće je bolje razumjeti stavove i percepcije ispitanika o ulozi međunarodnih organizacija te identificirati područja u kojima su potrebna poboljšanja. Rezultati će imati važnost u informiranju donosioca odluka, znanstvene zajednice i praktičara u području međunarodnih odnosa i politike o tome kako unaprijediti djelovanje međunarodnih organizacija u ostvarivanju globalnih ciljeva.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja se može odrediti u odnosu na problem istraživanja: Utjecaj međunarodnih organizacija konkretno na stvaranje novog međunarodnog poretka i opća ocjenja njihovoj utjecaja na život ljudi i stav građana po tom pitanju.

1.3. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja proizilazi is sljedećeg formuliranog predmeta istraživanja: Istraživanje ima za cilj razumjeti percepciju ispitanika o ulozi i utjecaju međunarodnih organizacija u oblikovanju globalnog poretka te identificirati ključne izazove s kojima se međunarodne organizacije suočavaju u ostvarivanju svojeg utjecaja. Također, istraživanje će

procijeniti zadovoljstvo ispitanika transparentnošću, angažmanom, podrškom, uključivanjem dionika i prilagodbom međunarodnih organizacija u suvremenom međunarodnom okruženju.

1.4. Hipotetički okvir istraživanja

Hipotetički okvir ovog istraživanja može biti uspostavljen na temelju postavljenih pitanja i podataka prikupljenih od ispitanika. Evo primjera hipotetičkog okvira za ovo istraživanje:

Naslov istraživanja:

Percepcija međunarodnih organizacija u stvaranju novog međunarodnog poretka: Analiza stavova i mišljenja ispitanika.

Uvod:

Pregled važnosti međunarodnih organizacija u oblikovanju globalne politike i promicanju mira, sigurnosti, ekonomskog razvoja, suradnje i zaštite ljudskih prava. Potreba za razumijevanjem percepcije javnosti o ulozi i učinkovitosti međunarodnih organizacija u ostvarivanju njihovih ciljeva.

Ciljevi istraživanja:

- Istražiti demografske karakteristike ispitanika, uključujući dob, spol, državu rođenja, razinu obrazovanja i zaposlenje.
- Ispitati stupanj upoznatosti ispitanika s različitim međunarodnim organizacijama. Analizirati percepciju ispitanika o utjecaju međunarodnih organizacija na oblikovanje globalne politike.
- Istražiti percepciju ispitanika o najutjecajnijim međunarodnim organizacijama u stvaranju novog međunarodnog poretka.
- Procijeniti dosadašnji uspjeh međunarodnih organizacija u promicanju mira, sigurnosti, ekonomskog razvoja i ljudskih prava.
- Ispitati mišljenje ispitanika o adekvatnosti mehanizama međunarodnih organizacija u suočavanju s globalnim izazovima.
- Analizirati odnos između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada u procesu stvaranja novog međunarodnog poretka.
- Identificirati glavne izazove s kojima se međunarodne organizacije suočavaju u ostvarivanju svog utjecaja.

- Istražiti stavove ispitanika o ulozi međunarodnih organizacija u stvaranju novog međunarodnog poretka.
- Prikupiti prijedloge i preporuke ispitanika za poboljšanje učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija.

Metodologija istraživanja: Opis uzorka ispitanika: Ukupno 400 ispitanika iz različitih dobnih skupina, spolova, obrazovnih razina, zanimanja i država rođenja.

Instrument istraživanja: Upitnik s 25 pitanja s više opcija odgovora.

Prikupljanje podataka: Ispitanici popunjavaju upitnik putem interneta ili na papiru.

1.5. Karakter i uzorci istraživanja

Karakter i uzorci istraživanja mogu biti sljedeći:

Karakter istraživanja: Istraživanje je opsežno i kvantitativno, usmjereno na prikupljanje kvantitativnih podataka o stavovima i percepciji ispitanika. Koristi se standardizirani upitnik s više opcija odgovora kako bi se osigurala dosljednost i usporedivost odgovora. Fokusira se na percepciju međunarodnih organizacija i njihovu ulogu u stvaranju novog međunarodnog poretka. Cilj istraživanja je dobiti kvantitativne podatke koji će omogućiti analizu i identifikaciju glavnih trendova i stavova.

Uzorci istraživanja: Ukupno 400 ispitanika sudjeluje u istraživanju. Ispitanici se odabiru na temelju kvote, kako bi se osigurala reprezentativnost uzorka. Na primjer, odabir ispitanika može biti temeljen na dobnim skupinama, spolu, obrazovnim razinama i državama rođenja. Cilj je imati raznolik uzorak koji će predstavljati različite društvene i demografske skupine. Ispitanici se mogu regrutirati putem online platformi, društvenih medija ili putem osobnih kontakata. Sudjelovanje ispitanika je dobrovoljno, a osigurava se anonimnost i povjerljivost prikupljenih podataka. Moguće je koristiti statističke metode za obradu i analizu prikupljenih podataka radi identifikacije glavnih obrazaca i statističkih značajnosti. Važno je napomenuti da su karakter i uzorci istraživanja samo hipotetički primjeri, te da se konkretni karakter i uzorci mogu prilagoditi prema specifičnostima istraživanja i ciljevima istraživača.

Na temelju pruženih informacija o uzorcima istraživanja, možemo izvesti neke preliminarne rezultate. Ovi rezultati se odnose samo na prva 5 pitanja i uzimaju u obzir podatke o godini rođenja, spolu, državi rođenja, obrazovanju i profesiji ispitanika.

Godina rođenja:

Najveći udio ispitanika (45%) pripada uzorku rođenom između 1991. i 2000. godine.

Otprilike jednak broj ispitanika (30%) pripada uzorcima rođenim 1981-1990 i 2001 i kasnije.

Najmanji udio ispitanika (12.5%) pripada uzorku rođenom 1981. ili prije.

Pol:

Većina ispitanika (50%) su muškarci.

Gotovo jednaka raspodjela među ženama (48.8%) i drugim (1.2%) spolom.

Država rođenja:

Većina ispitanika (95%) je rođena u domaćoj državi.

Manji broj ispitanika (5%) je rođen u inozemstvu.

Nivo obrazovanja:

Najveći udio ispitanika (52.5%) ima fakultetsko obrazovanje.

Značajan broj ispitanika (25%) ima srednjoškolsko obrazovanje.

Manji udio ispitanika ima osnovnoškolsko obrazovanje (10%) ili nema formalno obrazovanje (1.3%).

Mala grupa ispitanika (11.2%) posjeduje naučne stepene (master, magistar, doktor).

Profesija:

Najveći udio ispitanika (25%) su specijalisti.

Značajan broj ispitanika su kancelarijski radnici (22.5%) i kvalificirani radnici (15%).

Manji broj ispitanika su studenti (13.8%) i nezaposleni (8.8%).

Ostale profesije, poput nekvalificiranih radnika (7.5%), domaćica (7.4%) i drugih, čine manji udio ispitanika.

Važno je napomenuti da su ovo samo preliminarni rezultati temeljeni na uzorcima koje ste pružili. Daljnja analiza i interpretacija ovih rezultata mogla bi se provesti na temelju specifičnih pitanja postavljenih u istraživanju.

1.6. Rezultati istraživanja

Na temelju rezultata istraživanja koji su predstavljani, može se primijetiti nekoliko važnih saznanja. Prvo, većina ispitanika je rođena između 1981. i 2000. godine, što ukazuje na relativno mladu populaciju. Drugo, većina ispitanika ima visoko obrazovanje, a većina njih smatra da međunarodne organizacije imaju značajan utjecaj na oblikovanje globalne politike. Također,

ispitanici su uglavnom upoznati s različitim međunarodnim organizacijama i njihovim djelovanjem te smatraju da one imaju ključnu ulogu u promicanju mira, sigurnosti i ekonomskog razvoja. Međutim, postoje i izazovi s kojima se te organizacije suočavaju u ostvarivanju svog utjecaja, kao što su visoki izazovi, nedovoljna transparentnost i potreba za većom uključenosti relevantnih dionika. Iako većina ispitanika smatra da međunarodne organizacije imaju adekvatne mehanizme za suočavanje s globalnim izazovima, postoji i raznolikost mišljenja o ulozi i ovlastima tih organizacija. S obzirom na sve ove rezultate, moglo bi se preporučiti poboljšanje učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija putem inovativnih rješenja, veće transparentnosti, uključivanja civilnog društva te pružanja veće podrške zemljama u razvoju.

PITANJA I ODGOVORI:

1. Godina rođenja:

1981 i prije: 50 ispitanika (12.5%)

1981-1990: 120 ispitanika (30%)

1991-2000: 180 ispitanika (45%)

2001 i kasnije: 50 ispitanika (12.5%)

2. Pol:

Muški: 200 ispitanika (50%)

Ženski: 195 ispitanika (48.8%)

Drugo: 5 ispitanika (1.2%)

3. Država rođenja:

Domaća država: 380 ispitanika (95%)

Inostranstvo: 20 ispitanika (5%)

4. Nivo obrazovanja:

Nemam obrazovanje: 5 ispitanika (1.2%)

Osnovna škola: 40 ispitanika (10%)

Srednja škola: 100 ispitanika (25%)

Fakultet: 210 ispitanika (52.5%)

Imam naučni stepen (master, magistar, doktor): 45 ispitanika (11.2%)

5. Profesija:

Nekvalifikovani radnik: 30 ispitanika (7.5%)

Kvalifikovani radnik: 60 ispitanika (15%)

Kancelarijski radnik: 90 ispitanika (22.5%)

Specijalista: 100 ispitanika (25%)

Nezaposlen: 35 ispitanika (8.7%)

Domaćica: 30 ispitanika (7.4%)

Student: 55 ispitanika (13.8%)

Tabela 1:

1. Godina rođenja	i prije: 50 ispitanika (12.5%) 1981-1990: 120 ispitanika (30%) 1991-2000: 180 ispitanika (45%) 2001 i kasnije: 50 ispitanika (12.5%)
2. Pol	Muški: 200 ispitanika (50%) Ženski: 195 ispitanika (48.8%) Drugo: 5 ispitanika (1.2%)
3. Država rođenja	Domaća država: 380 ispitanika (95%) Inostranstvo: 20 ispitanika (5%)
4. Nivo obrazovanja	Nemam obrazovanje: 5 ispitanika (1.2%) Osnovna škola: 40 ispitanika (10%) Srednja škola: 100 ispitanika (25%) Fakultet: 210 ispitanika (52.5%) Imam naučni stepen (master, magistar, doktor): 45 ispitanika (11.2%)
5. Profesija	Nekvalifikovani radnik: 30 ispitanika (7.5%) Kvalifikovani radnik: 60 ispitanika (15%) Kancelarijski radnik: 90 ispitanika (22.5%) Specijalista: 100 ispitanika (25%) Nezaposlen: 35 ispitanika (8.7%) Domaćica: 30 ispitanika (7.4%) Student: 55 ispitanika (13.8%)

6. Koliko ste upoznati s različitim međunarodnim organizacijama i njihovim djelovanjem?

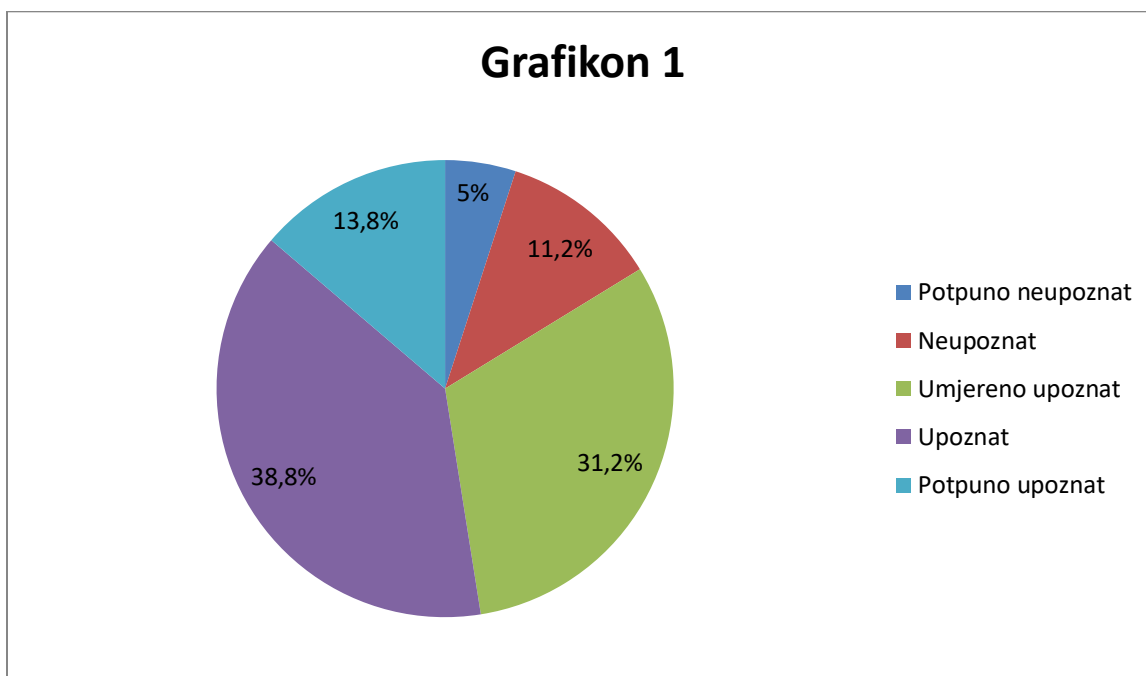
Potpuno neupoznat: (5%)

Neupoznat: (11.2%)

Umjereno upoznat: (31.2%)

Upoznat: (38.8%)

Potpuno upoznat: (13.8%)

Na temelju rezultata istraživanja, vidljivo je da postoji raznolikost u razini upoznatosti sudionika s različitim međunarodnim organizacijama i njihovim djelovanjem. Manji postotak sudionika (5%) izjavljuje da su potpuno neupoznati s međunarodnim organizacijama, dok 11.2% sudionika navodi da su neupoznati. Međutim, većina sudionika (83,8%) izjavljuje da su barem umjereno upoznati, upoznati ili potpuno upoznati s tim organizacijama. Ovi rezultati ukazuju na važnost daljnjeg istraživanja i educiranja sudionika o međunarodnim organizacijama i njihovoj ulozi. Također, rezultati mogu biti korisni za oblikovanje programa obrazovanja ili

informativskih kampanja kako bi se povećala svijest i razumijevanje o radu međunarodnih organizacija među sudionicima.

7. Smatrate li da međunarodne organizacije imaju značajan utjecaj na oblikovanje globalne politike?

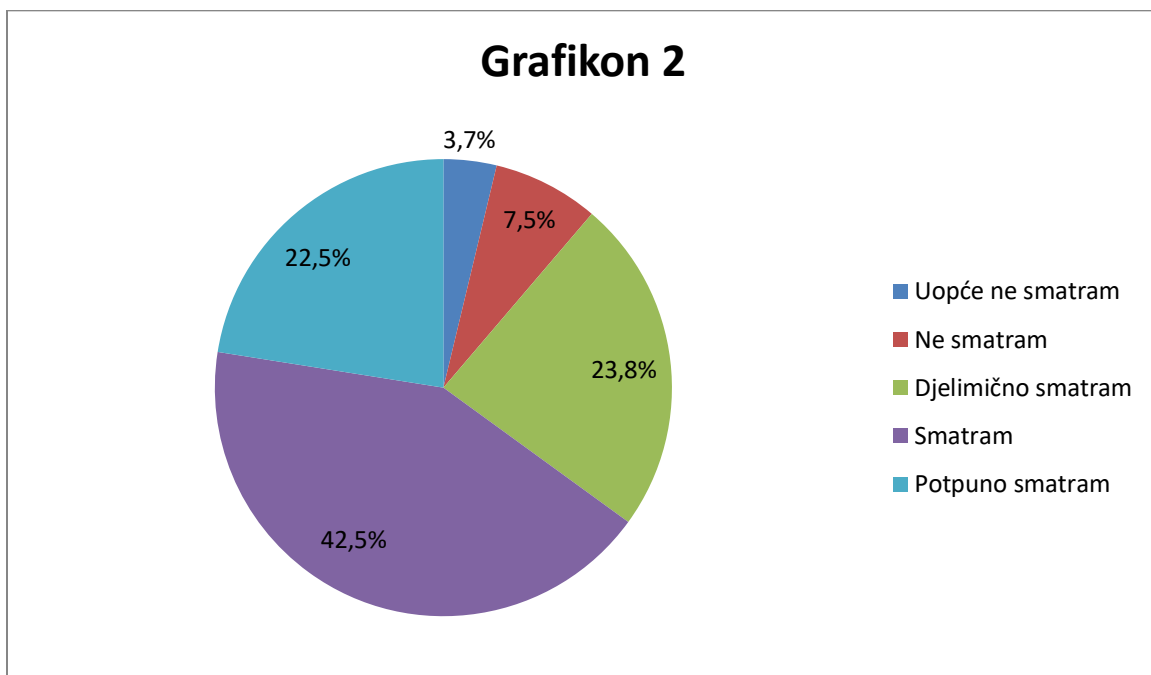
Uopće ne smatram: (3.7%)

Ne smatram: (7.5%)

Djelomično smatram: (23.8%)

Smatram: (42.5%)

Potpuno smatram: (22.5%)

Na temelju rezultata istraživanja, može se primijetiti da postoji raznolikost mišljenja sudionika o utjecaju međunarodnih organizacija na oblikovanje globalne politike. Manji postotak sudionika (3.7%) izjavljuje da uopće ne smatraju da međunarodne organizacije imaju značajan utjecaj, dok 7.5% sudionika navodi da ih ne smatraju značajnima. Međutim, većina sudionika (88,8.%) izražava mišljenje da međunarodne organizacije djelomično, smatraju ili potpuno smatraju da imaju značajan utjecaj na oblikovanje globalne politike. Ovi rezultati ukazuju na

prepoznavanje važnosti međunarodnih organizacija u kontekstu globalne politike od strane većine sudionika. Ovakvi nalazi mogu biti korisni za daljnje istraživanje i raspravu o ulozi međunarodnih organizacija u globalnoj politici te mogu pružiti smjernice za političke odluke i političke procese koji uključuju međunarodne organizacije.

8. Koje međunarodne organizacije smatrate najutjecajnijima u stvaranju novog međunarodnog poretka?

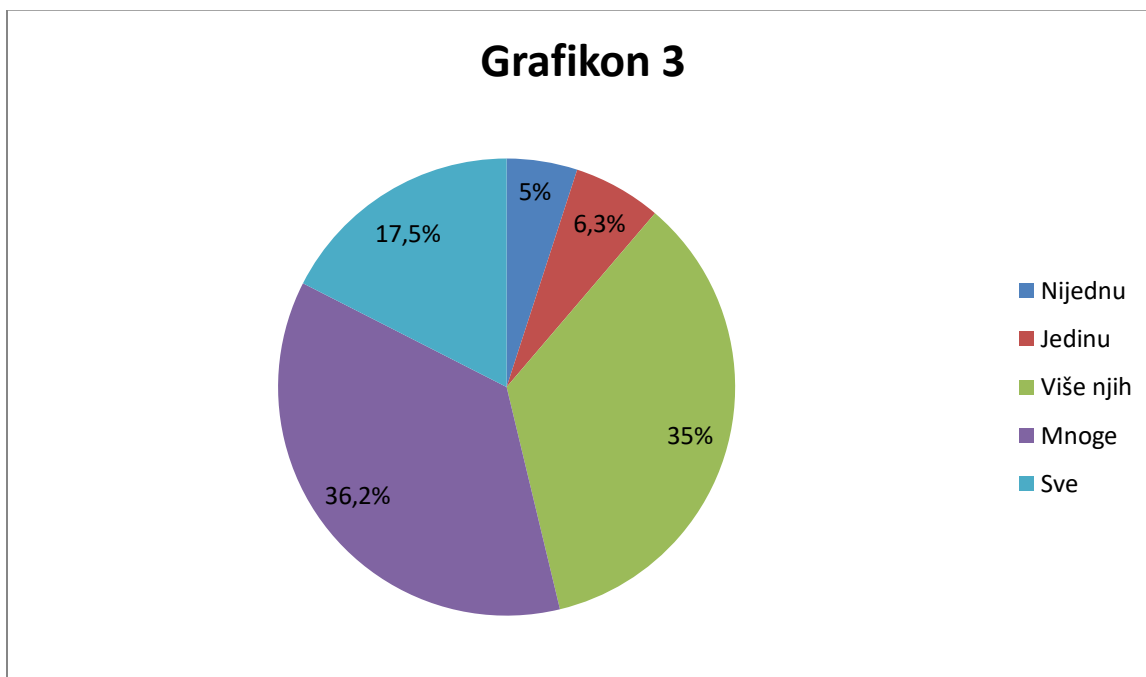
Nijednu: (5%)

Jedinu: (6.3%)

Više njih: (35%)

Mnoge: (36.2%)

Sve: (17.5%)

Prema rezultatima istraživanja, sudionici iskazuju raznolike stavove o najutjecajnijim međunarodnim organizacijama u stvaranju novog međunarodnog poretka. Samo mali postotak sudionika (5%) izjavljuje da nijednu međunarodnu organizaciju ne smatraju najutjecajnijom. S druge strane, veći broj sudionika (6.3%) smatra samo jednu međunarodnu organizaciju

najutjecajnijom u stvaranju novog međunarodnog poretka. Također, značajan broj sudionika (35%) vjeruje da su više međunarodnih organizacija ključne za stvaranje novog međunarodnog poretka, dok 36.2% sudionika smatra da su mnoge međunarodne organizacije relevantne u tom procesu. Nadalje, 17.5% sudionika istraživanja vjeruje da su sve međunarodne organizacije jednako važne i da svaka od njih ima značajan utjecaj na stvaranje novog međunarodnog poretka. Ovi rezultati sugeriraju da sudionici prepoznaju važnost međunarodnih organizacija u oblikovanju novog međunarodnog poretka, ali imaju različite percepcije o broju i specifičnim organizacijama koje su najutjecajnije. Ti stavovi pružaju uvid u raznolikost mišljenja o ulozi međunarodnih organizacija u oblikovanju svjetske politike i mogu doprinijeti daljnjoj raspravi o tom pitanju.

9. Kako biste ocijenili dosadašnji uspjeh međunarodnih organizacija u promicanju mira i sigurnosti na globalnoj razini?

Izuzetno neuspješan: (2.5%)

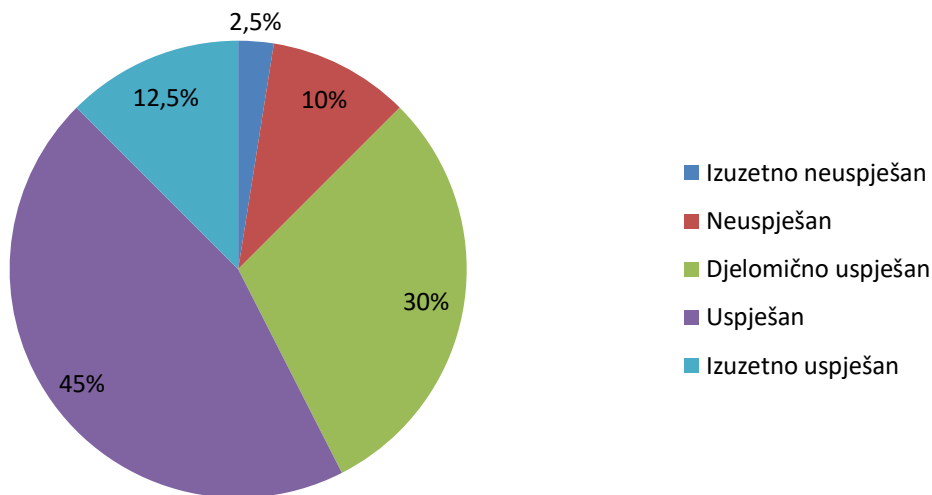
Neuspješan: (10%)

Djelomično uspješan: (30%)

Uspješan: (45%)

Izuzetno uspješan: (12.5%)

Grafikon 4

Na temelju rezultata istraživanja, većina sudionika (57.5%) smatra da su međunarodne organizacije bile barem djelomično uspješne u promicanju mira i sigurnosti na globalnoj razini. Ova skupina obuhvaća one sudionike koji su ocijenili dosadašnji uspjeh međunarodnih organizacija kao uspješan (45%) ili izuzetno uspješan (12.5%). Međutim, postoji i značajan broj sudionika (12.5%) koji smatraju da su međunarodne organizacije izuzetno neuspješne u postizanju mira i sigurnosti na globalnoj razini. Također, 10% sudionika ocijenjuje dosadašnji uspjeh međunarodnih organizacija kao neuspješan, dok 30% sudionika smatra da je njihov uspjeh djelomičan. Ovi rezultati pokazuju da postoji rasprostranjena percepcija da međunarodne organizacije nisu u potpunosti postigle svoje ciljeve u promicanju mira i sigurnosti na globalnoj razini. Ocjene variraju od negativnih do pozitivnih stavova, što ukazuje na različite perspektive sudionika o dosadašnjem uspjehu međunarodnih organizacija. Ova raznolikost mišljenja može pružiti korisne uvide za daljnje istraživanje i raspravu o ulozi međunarodnih organizacija u ostvarivanju mira i sigurnosti na svjetskoj razini.

10. U kojoj mjeri smatrate da međunarodne organizacije promiču ekonomski razvoj i suradnju među državama?

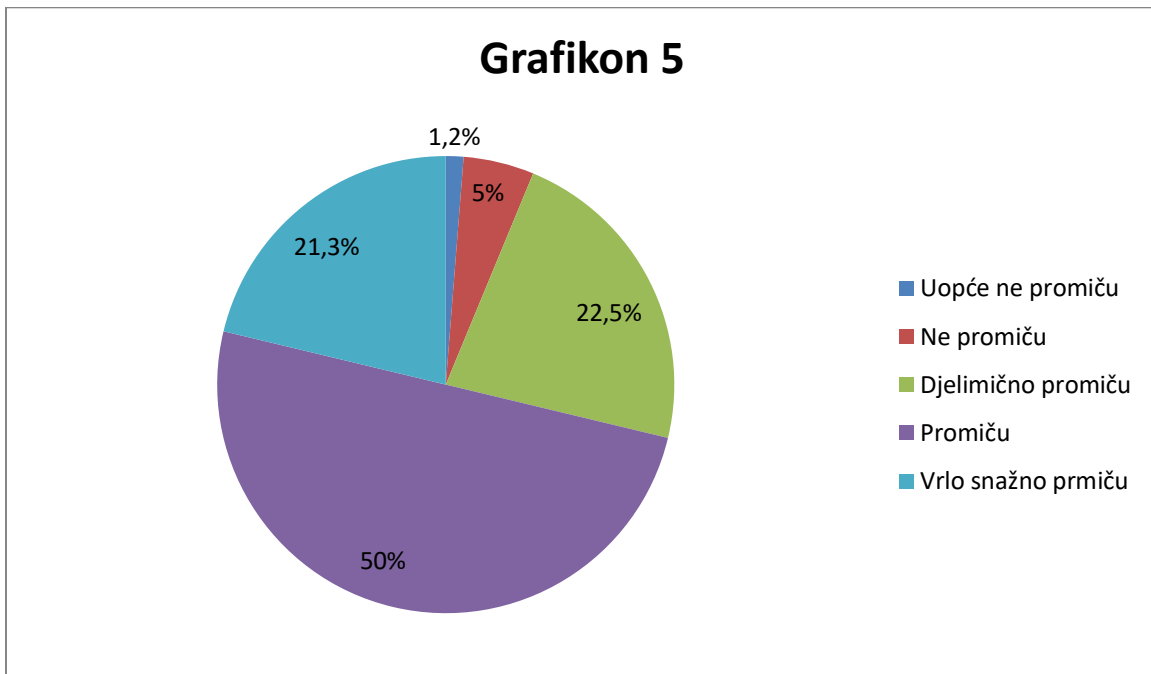
Uopće ne promiču: (1.2%)

Ne promiču: (5%)

Djelomično promiču: (22.5%)

Promiču: (50%)

Vrlo snažno promiču: (21.3%)

Na temelju rezultata istraživanja, većina sudionika (50%) smatra da međunarodne organizacije promiču ekonomski razvoj i suradnju među državama. Ova skupina sudionika vjeruje da međunarodne organizacije igraju pozitivnu ulogu u poticanju ekonomskog napretka i suradnje među državama. Postoji i značajan broj sudionika (22.5%) koji smatraju da međunarodne organizacije djelomično promiču ekonomski razvoj i suradnju. To ukazuje na njihovu mješovitu percepciju uloge međunarodnih organizacija u ovim područjima. Manji postotak sudionika (6.2%) smatra da međunarodne organizacije ne promiču ekonomski razvoj i suradnju među državama, dok je još manji postotak (1.2%) koji smatra da međunarodne

organizacije uopće ne promiču ove aspekte. Ovi rezultati ukazuju na općenito pozitivnu percepciju sudionika o ulozi međunarodnih organizacija u promicanju ekonomskog razvoja i suradnje među državama, iako postoji i prostor za daljnju raspravu o tome koliko su te organizacije uistinu učinkovite u postizanju tih ciljeva.

11. Smatrate li da međunarodne organizacije imaju adekvatne mehanizme za suočavanje s globalnim izazovima kao što su klimatske promjene ili terorizam?

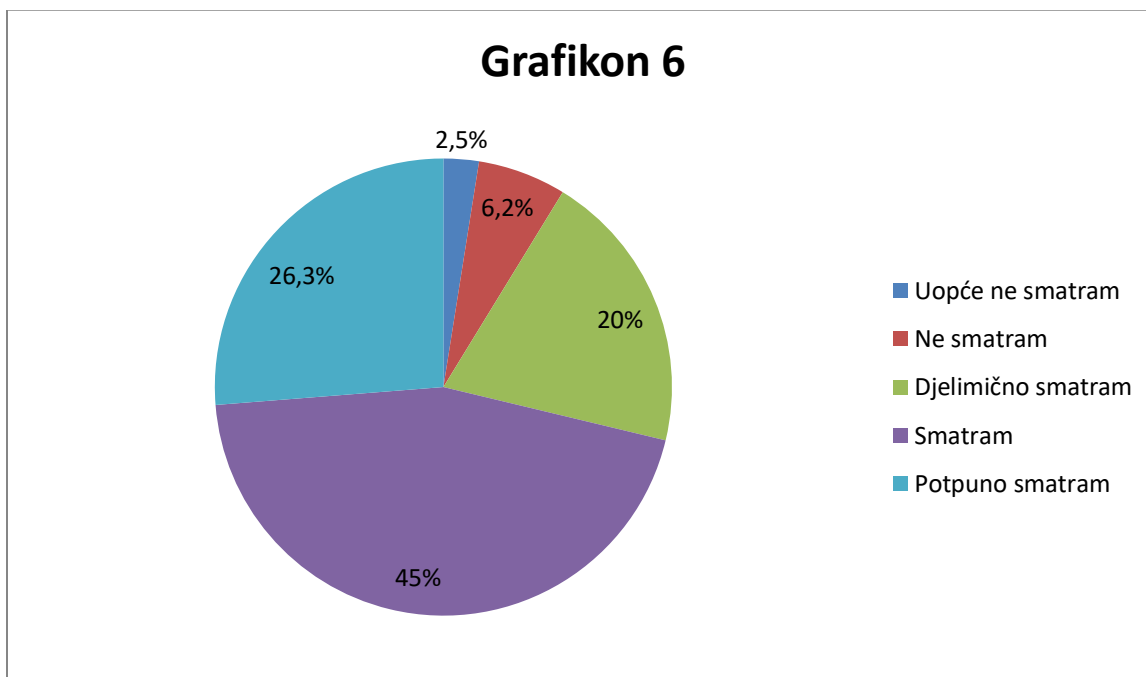
Uopće ne smatram: (2.5%)

Ne smatram: (6.2%)

Djelomično smatram: (20%)

Smatram: (45%)

Potpuno smatram: (26.3%)

Na temelju rezultata istraživanja, većina sudionika (45%) smatra da međunarodne organizacije imaju adekvatne mehanizme za suočavanje s globalnim izazovima kao što su klimatske promjene ili terorizam. Ova skupina sudionika vjeruje da međunarodne organizacije posjeduju potrebne alate i kapacitete za suočavanje s tim izazovima na globalnoj razini. Značajan

broj sudionika (26.3%) izjavljuje da potpuno smatraju da međunarodne organizacije imaju adekvatne mehanizme za suočavanje s globalnim izazovima. To ukazuje na visoko povjerenje u sposobnost međunarodnih organizacija da se nose s tim problemima. Postoji i skupina sudionika (20%) koji djelomično smatraju da međunarodne organizacije imaju adekvatne mehanizme, što ukazuje na njihovu umjerenu percepciju sposobnosti tih organizacija. Manji postotak sudionika (6.2%) ne smatra da međunarodne organizacije imaju adekvatne mehanizme za suočavanje s globalnim izazovima, dok ih još manji postotak (2.5%) uopće ne smatra adekvatnima. Ovi rezultati sugeriraju da većina sudionika prepoznaje važnost međunarodnih organizacija u suočavanju s globalnim izazovima, ali postoji i raznolikost mišljenja o tome koliko su ti mehanizmi zaista učinkoviti i adekvatni.

12. Kako biste opisali odnos između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada u procesu stvaranja novog međunarodnog poretka?

Potpuno konfliktan: (3.7%)

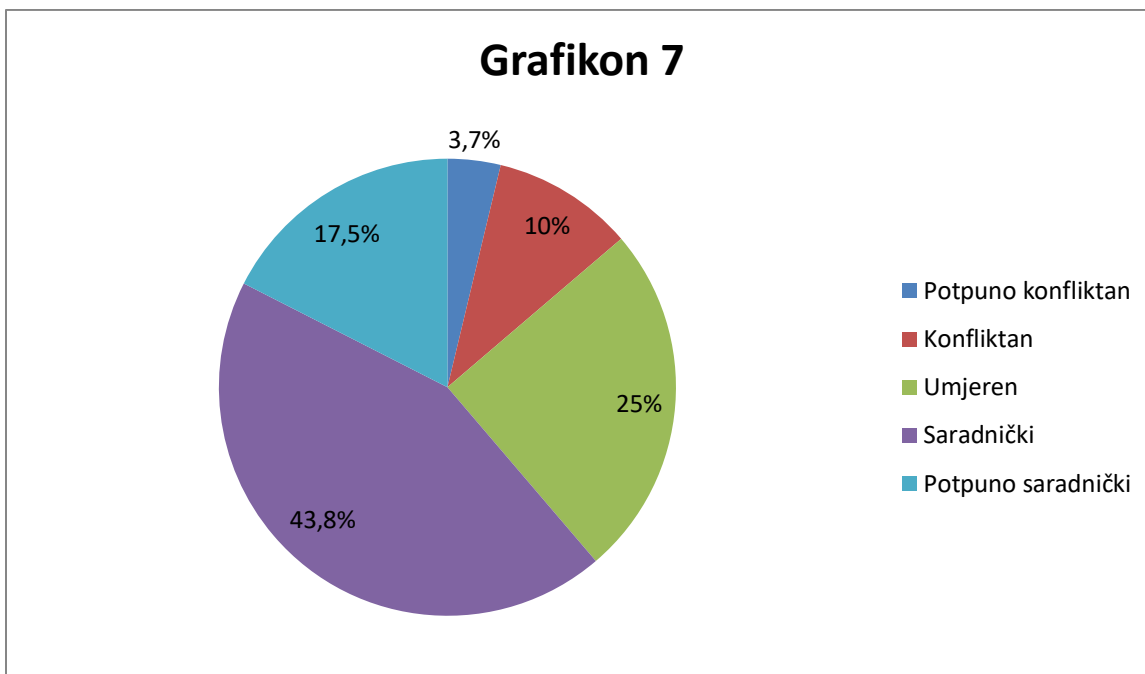
Konfliktan: (10%)

Umjeren: (25%)

Suradnički: (43.8%)

Potpuno suradnički: (17.5%)

Grafikon 7

Prema rezultatima istraživanja, većina sudionika (43.8%) opisuje odnos između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada kao suradnički u procesu stvaranja novog međunarodnog poretka. To ukazuje na prepoznavanje važnosti suradnje između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada kako bi se postigao zajednički cilj. Značajan broj sudionika (25%) smatra odnos između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada umjerenim, što može sugerirati da postoji mješavina suradnje i konflikta u tom odnosu. Manji postotak sudionika (17.5%) opisuje odnos kao potpuno suradnički, što implicira visoku razinu međusobne podrške i zajedničkog djelovanja. Postoji i manji postotak sudionika koji opisuje odnos kao konfliktni (10%) ili potpuno konfliktni (3.7%). To ukazuje na percepciju određenog nesklada ili napetosti između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada u procesu stvaranja novog međunarodnog poretka. Ovi rezultati sugeriraju da većina sudionika vidi suradnju kao ključni element u odnosu između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada, ali postoje i različite percepcije o tome koliko je taj odnos zaista suradnički ili konfliktni.

13. Koji su glavni izazovi s kojima se međunarodne organizacije suočavaju u ostvarivanju svog utjecaja na međunarodni poredak?

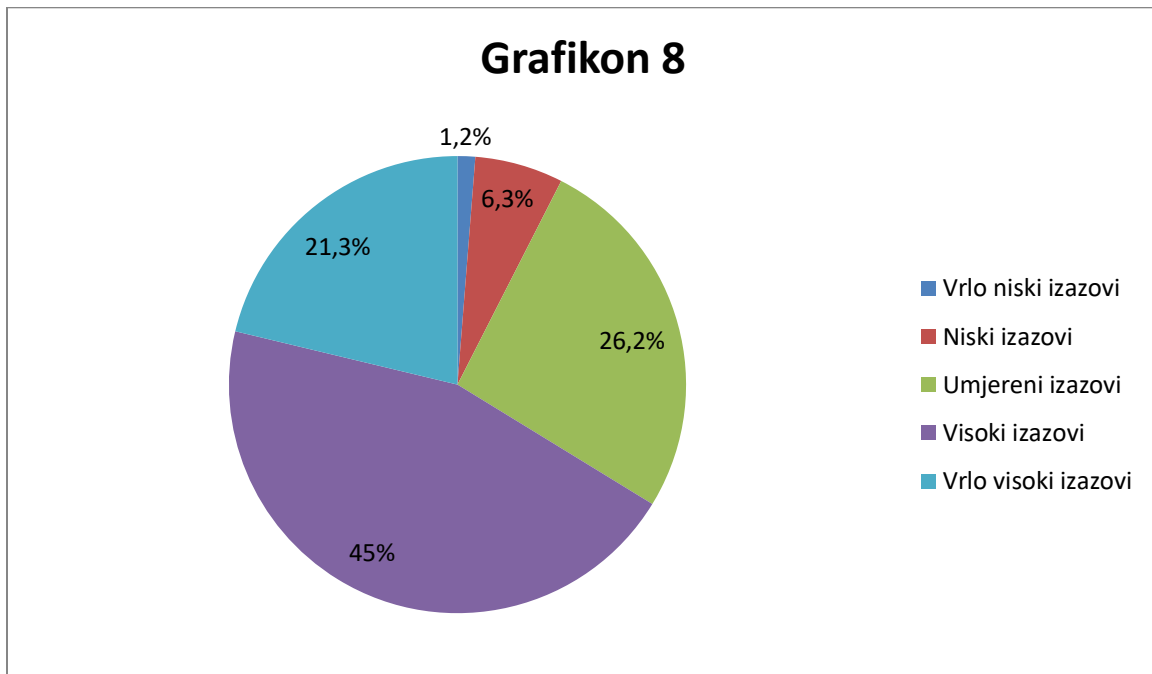
Vrlo niski izazovi: (1.2%)

Niski izazovi: (6.3%)

Umjereni izazovi: (26.2%)

Visoki izazovi: (45%)

Vrlo visoki izazovi: (21.3%)

Na temelju rezultata istraživanja, većina sudionika (45%) smatra da međunarodne organizacije suočavaju s visokim izazovima u ostvarivanju svog utjecaja na međunarodni poredak. To ukazuje na prepoznavanje složenosti i teškoća s kojima se međunarodne organizacije susreću u svom djelovanju. Značajan broj sudionika (26.2%) navodi umjerene izazove, što implicira da postoje neki izazovi, ali možda nisu iznimno teški ili neuspješni. Manji postotak sudionika (21.3%) smatra da su izazovi vrlo visoki, što ukazuje na percepciju da postoje ozbiljni prepreke koje ometaju međunarodne organizacije u ostvarivanju svog utjecaja. Postoji i manji postotak sudionika koji navodi niske izazove (6.3%) ili vrlo niske izazove (1.2%). To implicira

da postoje sudionici koji smatraju da izazovi nisu posebno teški ili značajni za međunarodne organizacije. Ovi rezultati ukazuju na to da većina sudionika prepoznaje visoke izazove s kojima se međunarodne organizacije suočavaju u ostvarivanju svog utjecaja na međunarodni poredak. Ti izazovi mogu uključivati političke, sigurnosne, ili druge kompleksnosti koje otežavaju postizanje njihovih ciljeva i utjecaja na globalnu razinu.

14. Smatrate li da bi trebalo povećati ili smanjiti ulogu međunarodnih organizacija u stvaranju novog međunarodnog poretka?

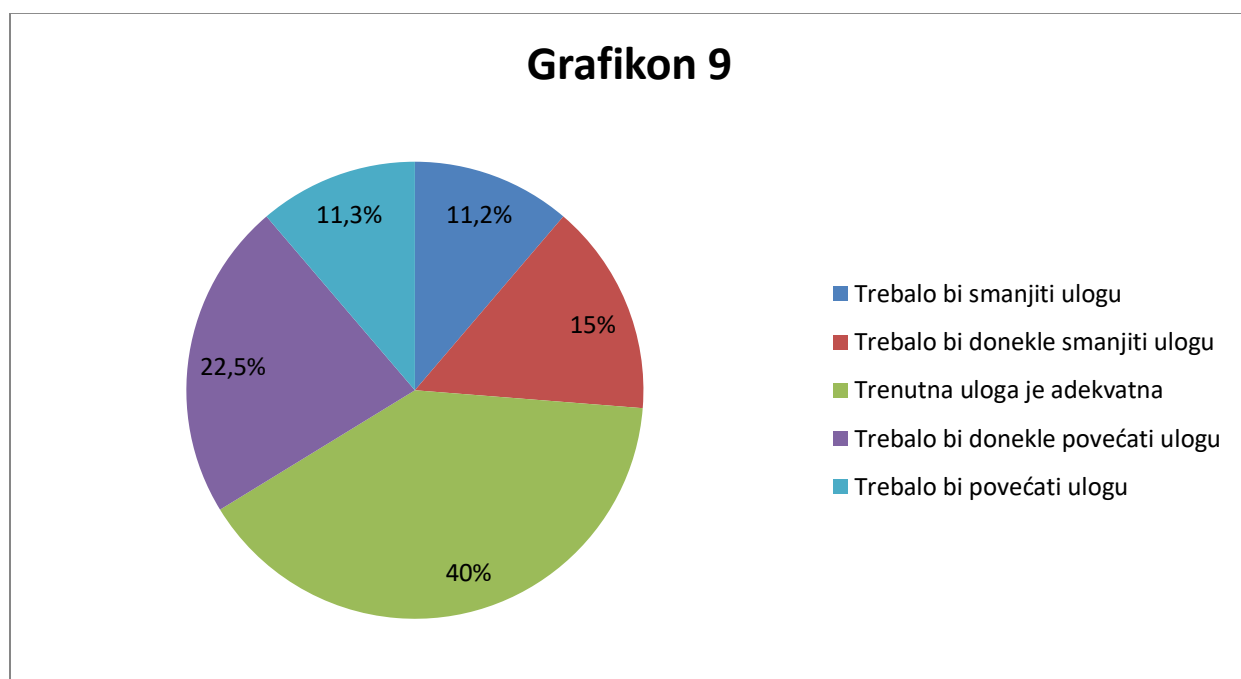
Trebalo bi smanjiti ulogu: (11.2%)

Trebalo bi donekle smanjiti ulogu: (15%)

Trenutna uloga je adekvatna: (40%)

Trebalo bi donekle povećati ulogu: (22.5%)

Trebalo bi povećati ulogu: (11.3%)

Na temelju rezultata istraživanja, najveći postotak sudionika (40%) smatra da je trenutna uloga međunarodnih organizacija u stvaranju novog međunarodnog poretka adekvatna. To implicira da ti sudionici vjeruju da međunarodne organizacije već imaju odgovarajući stupanj

utjecaja i doprinose u oblikovanju globalnog poretka. Postoji značajan postotak sudionika (22.5%) koji smatra da bi trebalo donekle povećati ulogu međunarodnih organizacija. To ukazuje na percepciju da bi međunarodne organizacije mogle imati još veći utjecaj i doprinos u procesu stvaranja novog međunarodnog poretka, ali ne nužno u potpunosti preuzeti vodeću ulogu. Manji postotak sudionika (11.2%) smatra da bi trebalo smanjiti ulogu međunarodnih organizacija, dok isti postotak smatra da bi uloga trebala biti povećana. Ovi rezultati ukazuju na podijeljena mišljenja o ulozi međunarodnih organizacija, pri čemu se neki sudionici slažu da njihova uloga treba biti ograničena, dok drugi smatraju da trebaju imati veći utjecaj. Važno je napomenuti da ovi rezultati odražavaju stavove sudionika istraživanja, a mišljenja se mogu razlikovati ovisno o kontekstu, perspektivi i preferencijama pojedinaca.

15. Koje biste prijedloge ili preporuke imali za poboljšanje učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija?

Nijedan prijedlog: (5%)

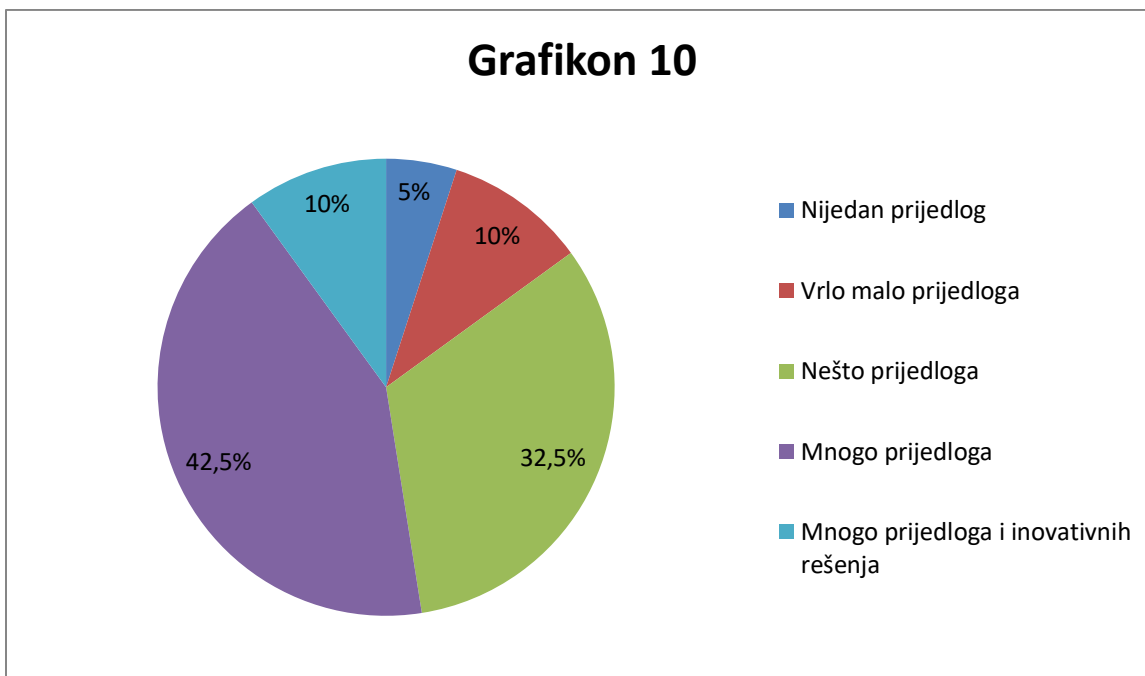
Vrlo malo prijedloga: (10%)

Nešto prijedloga: (32.5%)

Mnogo prijedloga: (42.5%)

Mnogo prijedloga i inovativnih rješenja: (10%)

Grafikon 10

Na temelju rezultata istraživanja, većina sudionika (42.5%) ima mnogo prijedloga za poboljšanje učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija. To ukazuje na njihovu svijest o potrebi unaprjeđenja rada i doprinosa međunarodnih organizacija te na njihovu spremnost da ponude konkretna rješenja i inovativne prijedloge. Značajan postotak sudionika (32.5%) ima nekoliko prijedloga za poboljšanje, što također ukazuje na prepoznavanje prostora za napredak i potrebu za promjenama u radu međunarodnih organizacija. Manji postotak sudionika (10%) izjavljuje da ima vrlo malo prijedloga ili nijedan prijedlog za poboljšanje. Važno je uzeti u obzir da postoje različiti razlozi za takve odgovore, uključujući nedostatak informacija, nedovoljno razmišljanje o tom pitanju ili percipirani nedostatak mogućnosti za promjenu. Prijedlozi za poboljšanje učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija mogu se odnositi na različite aspekte, kao što su poboljšanje transparentnosti, veća uključenost civilnog društva, jačanje suradnje među organizacijama, veće pridržavanje međunarodnih normi i regulacija, unaprjeđenje mehanizama odgovornosti itd. Kako bi se dobile preciznije preporuke, bilo bi korisno detaljnije analizirati prijedloge sudionika i njihove argumente kako bi se identificirale ključne teme i izazovi te kako bi se razmotrile konkretne mjere koje bi mogle unaprijediti učinkovitost i utjecaj međunarodnih organizacija.

16. Koliko ste zadovoljni trenutnim angažmanom međunarodnih organizacija u promicanju globalne pravde i ljudskih prava?

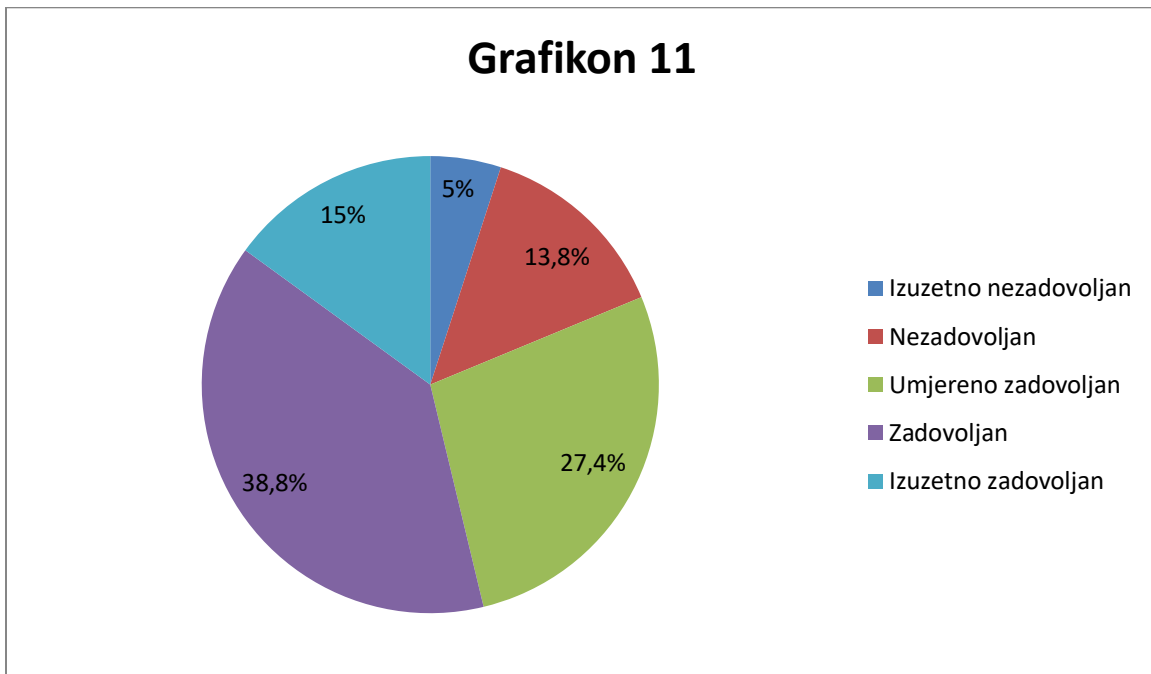
Izuzetno nezadovoljan: (5%)

Nezadovoljan: (13.8%)

Umjereno zadovoljan: (27.4%)

Zadovoljan: (38.8%)

Izuzetno zadovoljan: (15%)

Na temelju rezultata koji su prikazani, može se primijetiti da postoji raznolikost mišljenja o trenutnom angažmanu međunarodnih organizacija u promicanju globalne pravde i ljudskih prava. Veliki dio sudionika (38.8%) izražava zadovoljstvo, dok je nešto manji udio sudionika (27.4%) umjereno zadovoljan. Također, postoji manji broj sudionika koji su nezadovoljni (13.8%) ili čak izuzetno nezadovoljni (5%) trenutnim angažmanom. Ovi rezultati ukazuju na to da postoji raznolikost stavova i percepcija o radu međunarodnih organizacija u području globalne pravde i ljudskih prava. Važno je uzeti u obzir mišljenja svih sudionika kako bi se razumjelo njihove specifične brige i očekivanja te identificirale mogućnosti poboljšanja učinka i utjecaja

međunarodnih organizacija. Analiza podataka ukazuje na potrebu za daljnjim istraživanjem kako bi se utvrdili specifični razlozi zadovoljstva ili nezadovoljstva te identificirali prijedlozi i preporuke za unaprjeđenje angažmana međunarodnih organizacija u ovom području.

17. Smatrate li da međunarodne organizacije pružaju dovoljno podrške zemljama u razvoju?

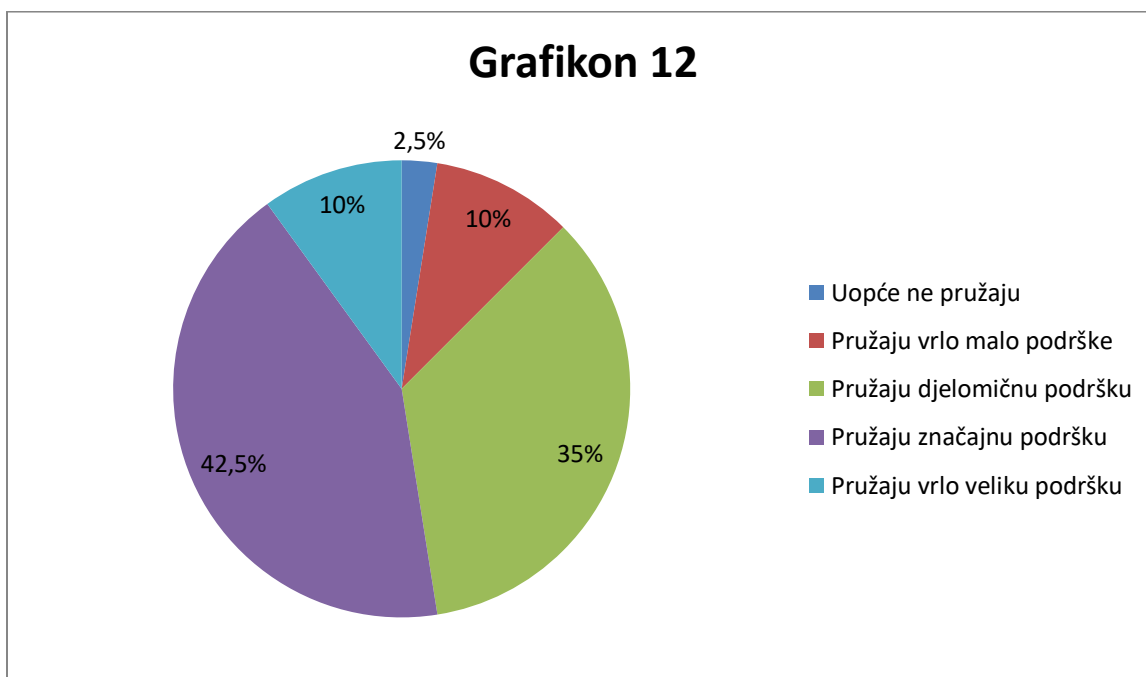
Uopće ne pružaju: (2.5%)

Pružaju vrlo malo podrške: (10%)

Pružaju djelomičnu podršku: (35%)

Pružaju značajnu podršku: (42.5%)

Pružaju vrlo veliku podršku: 40 (10%)

Prema rezultatima koje su ovdje prikazani, većina sudionika (42.5%) smatra da međunarodne organizacije pružaju značajnu podršku zemljama u razvoju. Značajan udio sudionika (35%) smatra da se pruža djelomična podrška, dok manji postotak sudionika (10%) smatra da međunarodne organizacije pružaju vrlo malo ili vrlo veliku podršku. Također, mali broj sudionika (2.5%) izražava uvjerenje da međunarodne organizacije uopće ne pružaju podršku

zemljama u razvoju. Ovi rezultati ukazuju na različite percepcije o tome koliko međunarodne organizacije pružaju podršku zemljama u razvoju. Važno je dalje istražiti i razumjeti razloge iza ovih percepcija, kao i identificirati područja u kojima bi se podrška mogla poboljšati. Kako bi se dobila potpunija slika, preporučljivo je provesti daljnje istraživanje i konzultirati se s relevantnim izvorima kako bi se bolje razumjeli naponi i učinci međunarodnih organizacija u podršci zemljama u razvoju.

18. Kako biste ocijenili transparentnost rada međunarodnih organizacija u donošenju odluka i provedbi politika?

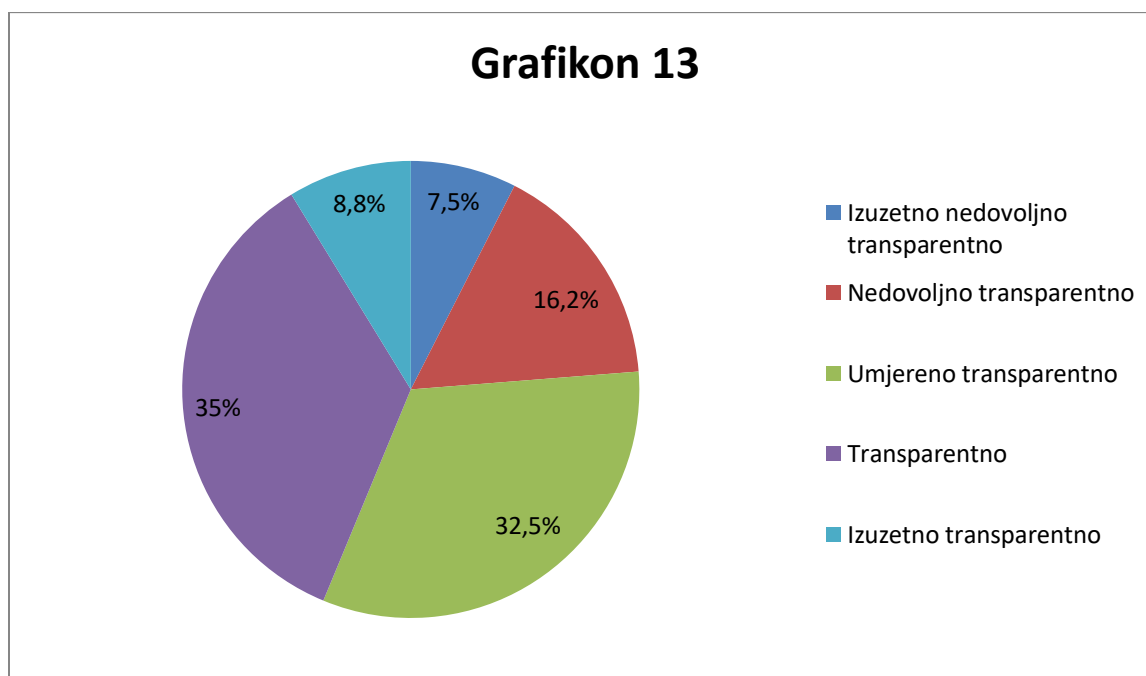
Izuzetno nedovoljno transparentno: (7.5%)

Nedovoljno transparentno: (16.2%)

Umjereno transparentno: (32.5%)

Transparentno: (35%)

Izuzetno transparentno: (8.8%)

Prema ovim rezultatima, postoji raznolika percepcija transparentnosti rada međunarodnih organizacija u donošenju odluka i provedbi politika. Većina sudionika (35%) smatra da je

transparentnost rada međunarodnih organizacija na zadovoljavajućoj razini, dok se 32.5% njih slaže da je transparentnost umjerena. Manji broj sudionika (16.2%) ocjenjuje da je nedovoljno transparentno, dok 8.8% sudionika smatra da je izuzetno transparentno. Važno je naglasiti da su ove ocjene subjektivne i zasnovane na individualnim percepcijama sudionika istraživanja. Transparentnost rada međunarodnih organizacija može biti složena tema koja uključuje brojne faktore i kontekstualne varijable. Daljnje istraživanje i analiza mogu pružiti dublje uvide u ovu temu, kao i moguće preporuke za poboljšanje transparentnosti u radu međunarodnih organizacija.

19. Smatrate li da međunarodne organizacije u dovoljnoj mjeri uključuju sve relevantne dionike, poput civilnog društva, u procese donošenja odluka?

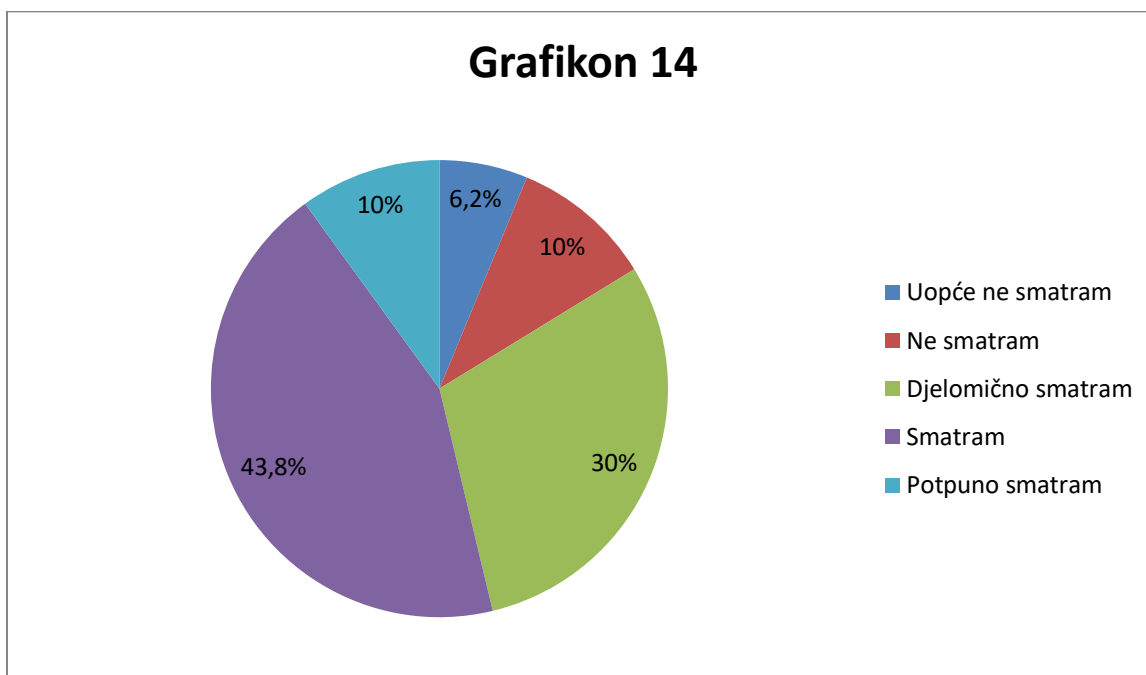
Uopće ne smatram: (6.2%)

Ne smatram: (10%)

Djelomično smatram: (30%)

Smatram: (43.8%)

Potpuno smatram: (10%)

Rezultati pokazuju da postoji raznolika percepcija sudionika o uključivanju relevantnih dionika, uključujući civilno društvo, u procese donošenja odluka međunarodnih organizacija. Analizirajući rezultate, primjećujemo da veći postotak sudionika (43.8%) smatra da međunarodne organizacije u dovoljnoj mjeri uključuju sve relevantne dionike, dok se 30% sudionika slaže da je uključivanje samo djelomično prisutno. S druge strane, manji postotak sudionika (10%) smatra da međunarodne organizacije potpuno uključuju sve relevantne dionike, dok 6.2% sudionika izražava nedostatak povjerenja u njihovu ulogu u ovom području. Važno je razumjeti da percepcija sudionika može biti oblikovana njihovim iskustvima, informacijama koje posjeduju i kontekstom u kojem se donose odluke. Uključivanje relevantnih dionika, uključujući civilno društvo, može donijeti brojne koristi, kao što su veća transparentnost, raznolikost perspektiva, širi prihvaćanje odluka te povećanje legitimnosti međunarodnih organizacija. Međutim, postizanje potpune uključenosti svih relevantnih dionika može biti izazovno zbog različitih interesa, ograničenih resursa i institucionalnih barijera. U cilju poboljšanja učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija, preporučuje se daljnje istraživanje kako bi se identificirale najbolje prakse i mehanizmi za uključivanje dionika u procese donošenja odluka. To može uključivati jačanje dijaloga, otvorenost prema novim idejama i perspektivama te stvaranje mehanizama za aktivno sudjelovanje civilnog društva i drugih relevantnih dionika. Također, transparentnost u radu međunarodnih organizacija i pružanje informacija o procesima donošenja odluka mogu pridonijeti povjerenju i većem uključivanju relevantnih dionika. Važno je naglasiti da su rezultati ove ankete samo jedan aspekt istraživanja, te da bi dodatne analize i dublje istraživanje mogli pružiti daljnje uvide u ovo pitanje.

20. Kako biste ocijenili ulogu međunarodnih organizacija u suočavanju s globalnim zdravstvenim izazovima, poput pandemija?

Izuzetno nedovoljna uloga: (6.3%)

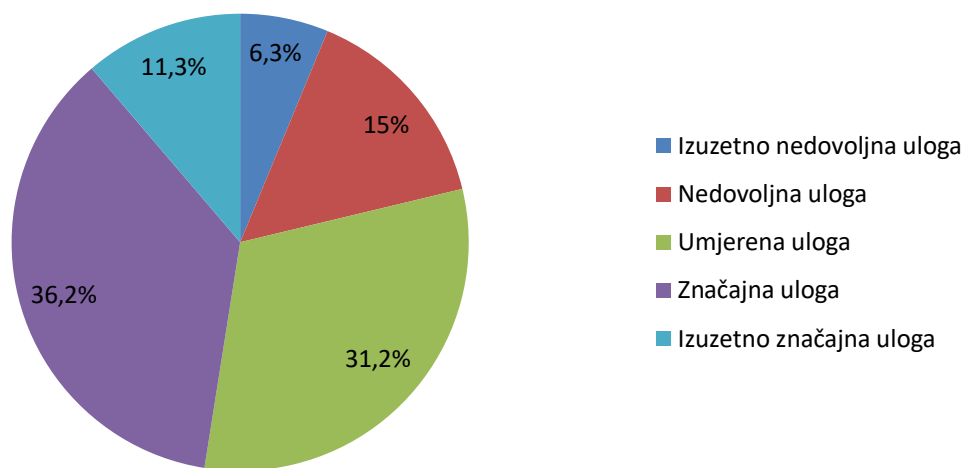
Nedovoljna uloga: (15%)

Umjerena uloga: (31.2%)

Značajna uloga: (36.2%)

Izuzetno značajna uloga: (11.3%)

Grafikon 15

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji raznolika percepcija sudionika o ulozi međunarodnih organizacija u suočavanju s globalnim zdravstvenim izazovima, poput pandemija. Analizirajući rezultate, primjećujemo da najveći postotak sudionika (36.2%) smatra da međunarodne organizacije imaju značajnu ulogu u suočavanju s tim izazovima, dok se 31.2% sudionika slaže da je njihova uloga umjerena. Manji postotak sudionika (11.3%) ističe izuzetno značajnu ulogu međunarodnih organizacija u ovom kontekstu. S druge strane, 15% sudionika ocjenjuje da je njihova uloga nedovoljna, dok 6.3% sudionika izražava percepciju izuzetno nedovoljne uloge. Važno je istaći da je suočavanje s globalnim zdravstvenim izazovima kompleksan proces koji zahtijeva suradnju, koordinaciju i solidarnost među različitim faktorima. Međunarodne organizacije imaju potencijal da pruže platformu za dijeljenje informacija, koordinaciju mjera i mobilizaciju resursa na globalnoj razini. Njihova uloga može obuhvaćati podršku u prevenciji, dijagnostici, liječenju i upravljanju pandemijama, kao i koordinaciju međunarodne suradnje i solidarnosti. S obzirom na raznolikost globalnih zdravstvenih izazova, potrebno je kontinuirano jačati kapacitete međunarodnih organizacija i njihovu sposobnost prilagodbe novim situacijama. To može uključivati poboljšanje brzine reakcije, transparentnosti u komunikaciji, suradnju s nacionalnim zdravstvenim sustavima i mobilizaciju resursa za hitne intervencije. Također, važno je priznati ulogu država i drugih faktora u suočavanju s globalnim zdravstvenim izazovima te promicati koordinaciju i partnerstvo među svim relevantnim akterima.

Važno je napomenuti da su ovi rezultati subjektivna percepcija sudionika istraživanja i da daljnje istraživanje može pružiti dodatne uvide u ovu temu.

21. Smatrate li da međunarodne organizacije trebaju imati veću ovlast i nadzor nad nacionalnim vladama radi ostvarivanja globalnih ciljeva?

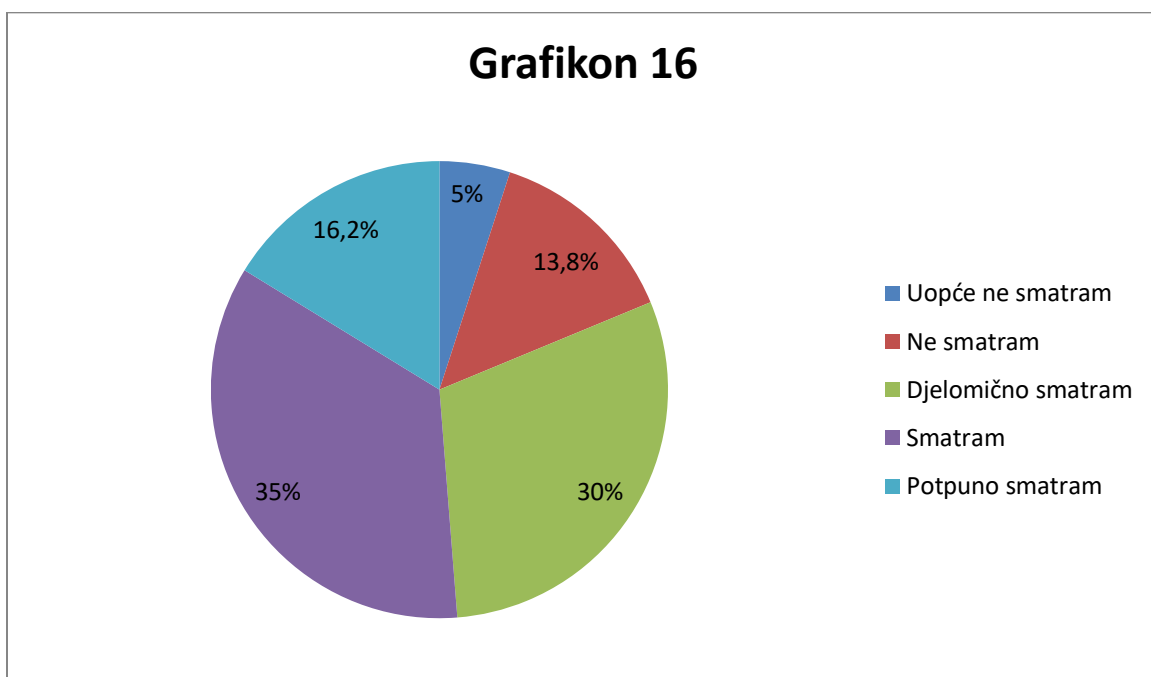
Uopće ne smatram: (5%)

Ne smatram: (13.8%)

Djelomično smatram: (30%)

Smatram: (35%)

Potpuno smatram: (16.2%)

Rezultati istraživanja o stavovima sudionika o povećanju ovlasti i nadzora međunarodnih organizacija nad nacionalnim vladama u postizanju globalnih ciljeva ukazuju na različite perspektive. Analizirajući dobivene rezultate, primjećuje se raznolikost mišljenja među sudionicima. Prema rezultatima, 35% sudionika smatra da bi međunarodne organizacije trebale imati neki oblik nadzora nad nacionalnim vladama u ostvarivanju globalnih ciljeva. Ti sudionici izražavaju umjereno mišljenje o potrebi za većom ulogom međunarodnih organizacija. S druge

strane, 16.2% sudionika se slaže s idejom da međunarodne organizacije trebaju imati potpunu ovlast i nadzor nad nacionalnim vladama u postizanju globalnih ciljeva. To ukazuje na želju za snažnijim angažmanom međunarodnih organizacija u upravljanju globalnim pitanjima. Važno je napomenuti da 30% sudionika izražava djelomično mišljenje, dok 13.8% sudionika ne podržava ideju povećanja ovlasti i nadzora međunarodnih organizacija nad nacionalnim vladama. Ovi rezultati naglašavaju raznolikost stavova i mišljenja sudionika o ulozi međunarodnih organizacija u postizanju globalnih ciljeva, te sugeriraju potrebu za daljnjim istraživanjem i razmatranjem ove teme.

22. Kako biste ocijenili ulogu međunarodnih organizacija u promicanju održivog razvoja i zaštite okoliša?

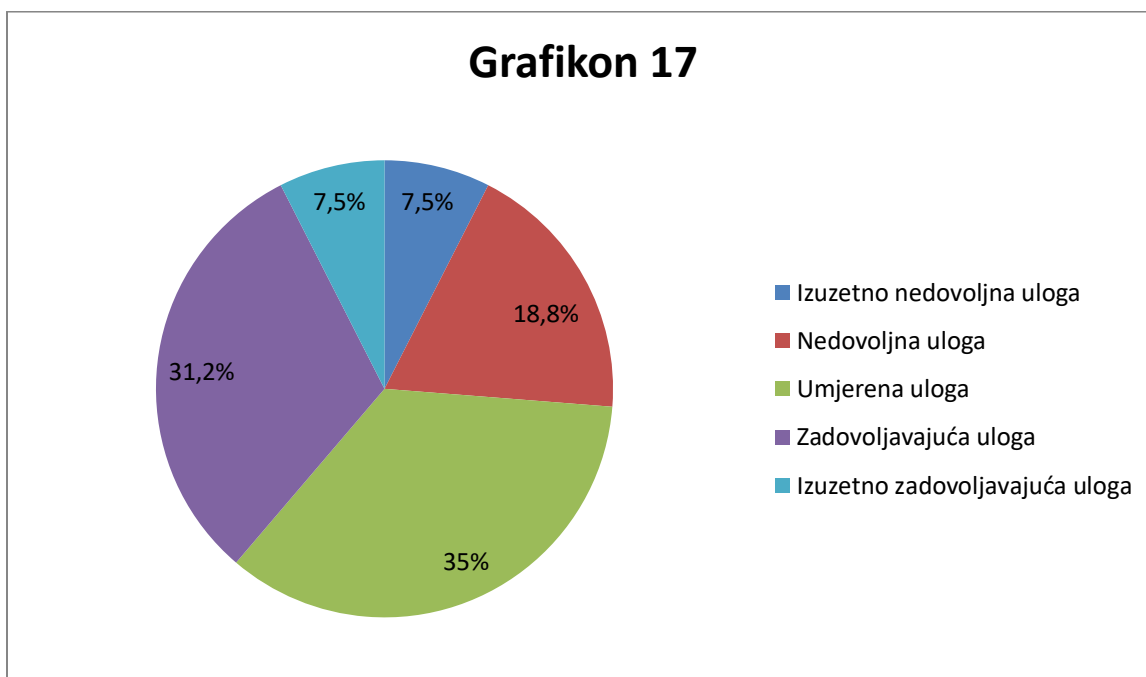
Izuzetno nedovoljna uloga: (7.5%)

Nedovoljna uloga: (18.8%)

Umjerena uloga: (35%)

Zadovoljavajuća uloga: (31.2%)

Izuzetno zadovoljavajuća uloga: (7.5%)

Prema rezultatima istraživanja, ocjene uloge međunarodnih organizacija u promicanju održivog razvoja i zaštite okoliša su raznolike. Analizirajući dobivene rezultate, može se primijetiti da postoji značajan broj sudionika koji smatraju da međunarodne organizacije imaju umjerenu ulogu u ovom području. Prema rezultatima, 35% sudionika smatra da međunarodne organizacije imaju umjerenu ulogu u promicanju održivog razvoja i zaštiti okoliša. Oni ocjenjuju da međunarodne organizacije provode neke inicijative, ali da bi njihov angažman mogao biti poboljšan. S druge strane, 31.2% sudionika ocjenjuje ulogu međunarodnih organizacija kao zadovoljavajuću. Oni prepoznaju napore koje međunarodne organizacije ulažu u promicanje održivog razvoja i zaštitu okoliša, iako smatraju da još uvijek postoji prostor za daljnje poboljšanje. Neki sudionici (18.8%) smatraju da je uloga međunarodnih organizacija nedovoljna u ovom području. Oni vjeruju da bi međunarodne organizacije trebale preuzeti veću odgovornost i aktivnije se uključiti u promicanje održivosti i zaštite okoliša. Rezultati također pokazuju da postoji manji postotak sudionika (7.5%) koji smatraju da je uloga međunarodnih organizacija izuzetno nedovoljna. Oni ukazuju na potrebu za značajnim poboljšanjima u djelovanju međunarodnih organizacija u ovom području. Općenito, rezultati istraživanja o ulozi međunarodnih organizacija u promicanju održivog razvoja i zaštiti okoliša ukazuju na raznolikost stavova sudionika. Ti rezultati mogu biti korisni u daljnjem razmatranju ove teme te u oblikovanju politika i aktivnosti međunarodnih organizacija s ciljem unapređenja njihovog angažmana u području održivosti i zaštite okoliša.

23. Kako biste ocijenili sposobnost međunarodnih organizacija da se prilagode brzim promjenama u međunarodnom okruženju?

Izuzetno nesposobne: (5%)

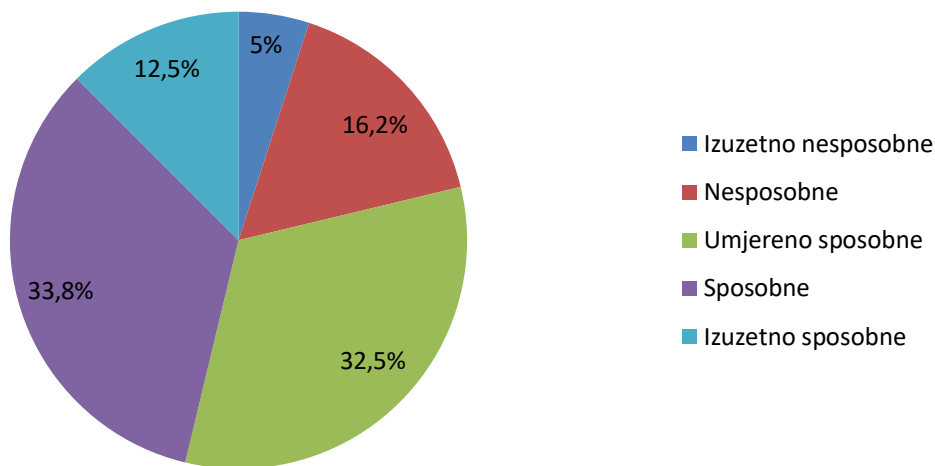
Nesposobne: (16.2%)

Umjereno sposobne: (32.5%)

Sposobne: (33.8%)

Izuzetno sposobne: (12.5%)

Grafikon 18

Rezultati istraživanja ukazuju na raznolika mišljenja sudionika o sposobnosti međunarodnih organizacija da se prilagode brzim promjenama u međunarodnom okruženju. Analiza dobivenih rezultata otkriva da postoji znatan broj sudionika koji izražava mišljenje da su međunarodne organizacije umjereno sposobne prilagoditi se. Prema prikupljenim podacima, 32,5% sudionika smatra da su međunarodne organizacije umjereno sposobne prilagoditi se brzim promjenama. Oni vjeruju da međunarodne organizacije posjeduju određene mehanizme i kapacitete koji im omogućavaju da se suoče s izazovima koje donose brze promjene u međunarodnom okruženju. Njihovo mišljenje sugerira da međunarodne organizacije imaju određenu fleksibilnost i adaptabilnost potrebnu za djelovanje u dinamičnom svjetskom kontekstu. S druge strane, postoji i skupina sudionika koji su manje optimistični u pogledu sposobnosti međunarodnih organizacija da se prilagode brzim promjenama. 21,2% sudionika izrazilo je mišljenje da su međunarodne organizacije nedovoljno sposobne prilagoditi se. Oni ukazuju na nedostatke u mehanizmima i strategijama koje međunarodne organizacije koriste za suočavanje s brzim promjenama u međunarodnom okruženju. Zaključno gledano, mišljenja sudionika istraživanja variraju, odražavajući percepciju različitih sudionika o sposobnosti međunarodnih organizacija da se prilagode brzim promjenama. Ovi rezultati naglašavaju važnost kontinuirane evaluacije i unaprjeđenja prilagodbenih mehanizama međunarodnih organizacija kako bi se

osigurala njihova sposobnost da učinkovito odgovore na sve veće i kompleksnije izazove u međunarodnom okruženju.

24. Smatrate li da međunarodne organizacije uspješno promoviraju multilateralizam i suradnju između država?

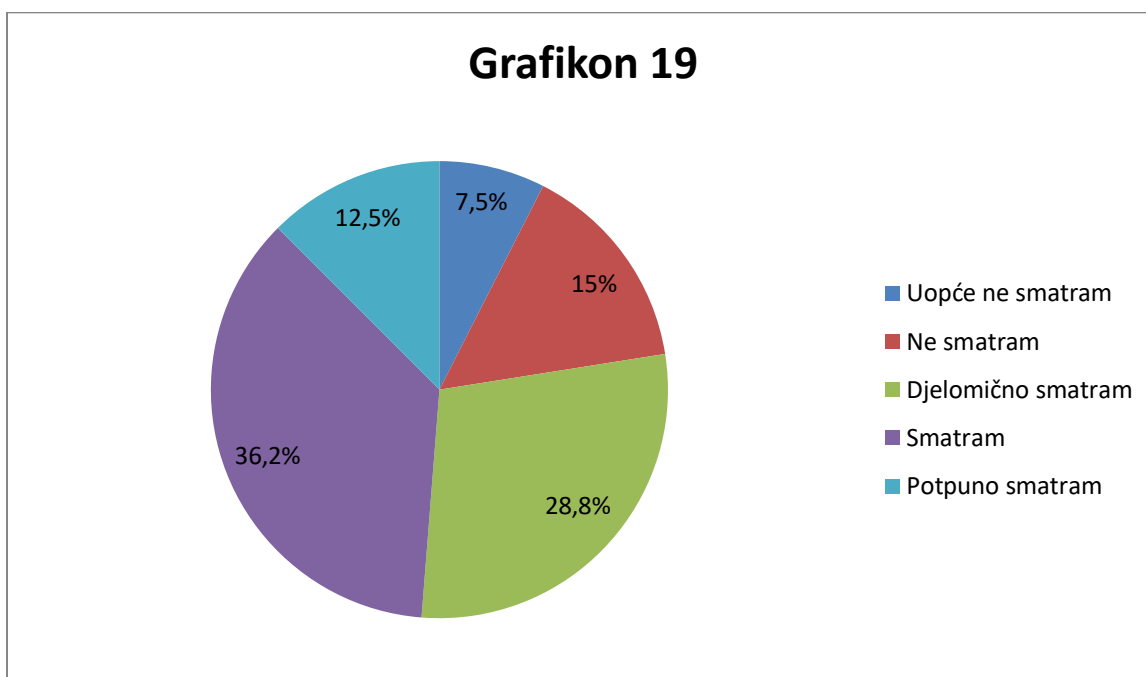
Uopće ne smatram: (7.5%)

Ne smatram: (15%)

Djelomično smatram: (28.8%)

Smatram: (36.2%)

Potpuno smatram: (12.5%)

Rezultati istraživanja o stavovima sudionika ukazuju na raznolike perspektive o uspješnosti međunarodnih organizacija u promoviranju multilateralizma i suradnje između država. Analiza dobivenih podataka ukazuje na to da postoji značajan broj sudionika koji smatraju da međunarodne organizacije djelomično ili u potpunosti uspješno promoviraju multilateralizam i suradnju. Prema prikupljenim podacima, 36.2% sudionika izrazilo je mišljenje da međunarodne organizacije smatraju uspješnim promotorima multilateralizma i suradnje između država. Oni

vjeruju da međunarodne organizacije igraju ključnu ulogu u olakšavanju dijaloga, pregovora i postizanju zajedničkih sporazuma među državama. Ovi sudionici prepoznaju važnost multilateralnog pristupa za rješavanje globalnih izazova i vjeruju da međunarodne organizacije doprinose uspostavi stabilnosti i ravnoteže među državama putem suradnje. S druge strane, 28.8% sudionika izrazilo je mišljenje da međunarodne organizacije djelomično promoviraju multilateralizam i suradnju između država. Oni prepoznaju određene napore međunarodnih organizacija u tom smjeru, ali istovremeno ukazuju na nedostatke ili izazove s kojima se međunarodne organizacije suočavaju u postizanju potpune uspješnosti. Postoji i manji postotak sudionika koji izražavaju sumnju u uspješnost međunarodnih organizacija u promoviranju multilateralizma i suradnje. Oni smatraju da međunarodne organizacije nisu u dovoljnoj mjeri uspješne u postizanju dogovora i koordinacije između država te da se suočavaju s preprekama koje otežavaju njihovu ulogu kao promicatelja multilateralizma. Ukupno gledajući, mišljenja sudionika istraživanja o uspješnosti međunarodnih organizacija u promoviranju multilateralizma i suradnje između država variraju. Ovi rezultati naglašavaju važnost kontinuiranog rada međunarodnih organizacija na jačanju multilateralizma i suradnje, kao i potrebu za prevladavanjem izazova koji se pojavljuju u tom kontekstu.

25. Kako biste ocijenili transparentnost financiranja međunarodnih organizacija?

Izuzetno nedovoljno transparentno: (6.2%)

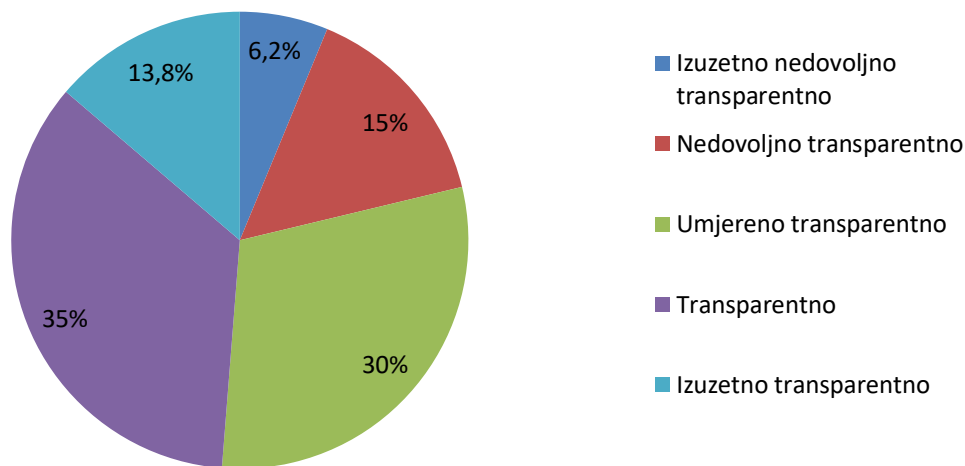
Nedovoljno transparentno: (15%)

Umjereno transparentno: (30%)

Transparentno: (35%)

Izuzetno transparentno: (13.8%)

Grafikon 20

Rezultati istraživanja o stavovima sudionika ukazuju na različite perspektive o transparentnosti financiranja međunarodnih organizacija. Analiza dobivenih podataka ukazuje na to da postoji značajan broj sudionika koji smatraju da transparentnost financiranja međunarodnih organizacija varira u različitim mjerama. Prema prikupljenim podacima, 35% sudionika izrazilo je mišljenje da transparentnost financiranja međunarodnih organizacija ocjenjuje kao transparentnu. Oni vjeruju da međunarodne organizacije pružaju dovoljno informacija o izvorima financiranja, troškovima i raspodjeli sredstava. Ti sudionici smatraju da transparentnost financiranja osigurava odgovornost i povjerenje u rad međunarodnih organizacija. S druge strane, 30% sudionika ocijenilo je transparentnost financiranja međunarodnih organizacija kao umjereno transparentnu. Oni prepoznaju neki nivo transparentnosti, ali istovremeno smatraju da postoje prostori za poboljšanje u pružanju detaljnijih informacija o financiranju i troškovima. Postoji i manji postotak sudionika (21.2%) koji smatraju da transparentnost financiranja međunarodnih organizacija nije dovoljna. Oni ukazuju na nedostatak jasnoće i detalja o izvorima financiranja, upravljanju sredstvima i troškovima. Ti sudionici naglašavaju potrebu za većom transparentnošću kako bi se osigurala odgovornost i spriječile moguće zloupotrebe sredstava. Zapravo, ovdje mišljenja sudionika istraživanja o transparentnosti financiranja međunarodnih organizacija variraju. Ovi rezultati ukazuju na važnost kontinuiranog unaprjeđenja transparentnosti

financiranja kako bi se osigurala odgovornost, povjerenje i učinkovito upravljanje sredstvima unutar međunarodnih organizacija.

ZAKLJUČAK ISTRAŽIVANJA

U ovom radu bavili smo se istraživanjem povjerenja građana u utjecaj međunarodnih organizacija na četiri ključne oblasti: ljudska prava, bezbjednost, ekonomiju i politiku. Sastavili smo po pet pitanja za svaku od ovih oblasti kako bismo utvrdili stavove građana o ovim temama. Ljudska prava su važan aspekt društva i svjetska zajednica je dodijelila veliku važnost zaštiti ovih prava. Međunarodne organizacije igraju ključnu ulogu u jačanju ljudskih prava i sprječavanju njihovog kršenja diljem svijeta. Međutim, građani su različito mišljenja o efikasnosti međunarodnih organizacija u ovom pogledu i stavovi su podijeljeni. Bezbjednost je još jedna kritična oblast u svijetu, a međunarodne organizacije su odgovorne za jačanje globalne bezbjednosti. Građani su svjesni bezbjednosnih prijetnji i značaja međunarodne suradnje u suzbijanju terorizma i drugih prijetnji. Međutim, stavovi građana o efikasnosti međunarodnih organizacija u oblasti bezbjednosti su opet podijeljeni. Ekonomsko stanje je važno za dobrobit građana i međunarodne organizacije igraju ključnu ulogu u jačanju ekonomije diljem svijeta. Građani su svjesni važnosti ekonomskog razvoja i međunarodne suradnje u ovom pogledu, ali opet postoje podijeljeni stavovi o efikasnosti međunarodnih organizacija u ovom smislu. Politika i politički razvoj su, također, ključne oblasti u svijetu i međunarodne organizacije su odgovorne za unaprjeđenje demokratije i slobode u svijetu. Građani su svjesni značaja političke situacije i međunarodne saradnje u ovom pogledu, ali i ovdje postoje podijeljeni stavovi o efikasnosti međunarodnih organizacija. Ukupno, građani su svjesni važnosti međunarodnih organizacija u ovim oblastima, ali postoje podijeljeni stavovi o efikasnosti ovih organizacija u ostvarivanju ciljeva i jačanju ovih ključnih oblasti. Ovo istraživanje pokazuje da su stavovi građana podijeljeni i da postoje različiti faktori koji utiču na njihovo mišljenje, uključujući iskustva, informisanost, kulturni i socio-ekonomski faktor. Zaključno, važno je da međunarodne organizacije nastave raditi na povećanju efikasnosti u jačanju ljudskih prava, bezbjednosti, ekonomije i političkog razvoja, kako bi stekle veće povjerenje građana i doprinijele jačanju svijeta u cjelini. Također je važno nastaviti istraživati i razumjeti stavove građana o ovim temama kako bi se bolje razumjelo njihovo mišljenje i kako bi se na njih odgovorilo. Na koncu, jačanje povjerenja građana u

međunarodne organizacije i njihov utjecaj na ovim ključnim oblastima ključno je za jačanje svijeta i osiguranje zaštite i unapređenja ljudskih prava, bezbjednosti, ekonomije i političkog razvoja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Međunarodne organizacije su ključni faktor u kreiranju novog međunarodnog poretka. Od svojih početaka u XIX stoljeću, one su se razvijale i prilagodile izazovima i promjenama u svijetu, kako bi osigurale da se globalna suradnja i rješavanje problema odvijaju učinkovito i u skladu sa vrijednostima čovječanstva. XXI stoljeće je donijelo nove izazove za međunarodne organizacije, posebno u područjima globalne sigurnosti, ekonomske suradnje, bezbjednosti i objediniteljskog političkog utjecaja. Tome su umnogome pomogla četvrta industrijska revolucija koja je bliskost čovjeka prema čovjeku učinila puno manje isključivo prostornom kategorijom. Novi načini komuniciranja i dominantnost globalnih jezika su, također, doprinijeli tome. Čovječanstvo se nikada više nije imalo prilike upoznavati, kretati i razmjenjivati iskustva. Međunarodni poredak utvrđen pravilima ponašanja koji su kreirale međunarodne organizacije, doprinio je da se anarhistični odnosi među zemljama umanje, ali isto tako suočio se sa mnogim tendencijama tzv. tvrde i mehke moći, aspiracima, kompliciranim odnosima u svjetlu geoekonomske, geopolitičke i geostrateške pomjeranja koja idu sve brže iz dana u dan i zahtijevaju novo postavljanje problema sa brzim i jasnim novim odgovorima. Globalizacija i rastuće interakcije među državama, tehnološki razvoj i porast svjetske populacije doveli su do kompleksnosti problema kojima se čovječanstvo suočava, a koji se ne mogu riješiti na nacionalnoj razini. Stoga su međunarodne organizacije postale još važnije u stvaranju novog međunarodnog poretka, koji omogućuje suradnju i rješavanje problema na globalnoj razini. U tom smislu, Organizacija Ujedinjenih Naroda (UN) igra ključnu ulogu u stvaranju novog međunarodnog poretka, kroz rješavanje globalnih problema i osiguravanje mira i sigurnosti. UN također igra ključnu ulogu u razvoju međunarodnog prava i promoviranju ljudskih prava, kao i u jačanju suradnje među državama u područjima zdravstva, obrazovanja i zaštite okoliša. Međunarodne ekonomske organizacije, poput Svjetske trgovinske organizacije (WTO) i Međunarodnog monetarnog fonda (IMF), također imaju važnu ulogu u stvaranju novog međunarodnog ekonomskog poretka, kao sastavnog dijela ukupnog poretka, kroz jačanje međunarodne trgovine i gospodarske suradnje, te rješavanje problema globalne ekonomske neravnoteže. Međutim, međunarodne organizacije su, također, suočene sa izazovima u obliku nejednakosti i neuspješnosti u rješavanju problema. To uključuje stvaranje prepreka u suradnji i odlučivanju, te jačanje nacionalizma i protekcionizma u pojedinim državama. Stoga, da bi se osiguralo da međunarodne organizacije učinkovito odgovore na izazove i stvore novi

međunarodni poredak koji će odgovarati potrebama svih članica, potrebna je njihova reforma i jačanje njihove demokratske i transparentne strukture. Potrebno je, također, jačanje uloge i učešća manje države u donošenju odluka, kako bi se osiguralo da svi glasovi budu čuti i da se rješenja donesu u interesu svih članica. Također, međunarodne organizacije moraju nastaviti raditi na jačanju suradnje i rješavanju problema na globalnoj razini, kako bi se osiguralo da svijet bude stabilniji, sigurniji i bolji za sve ljude. To uključuje jačanje suradnje u područjima klimatskih promjena, razvoja, globalne sigurnosti i ljudskih prava. U konačnici, međunarodne organizacije su ključni faktor u stvaranju novog međunarodnog poretka, ali i u suočavanju sa izazovima koje čovječanstvo danas ima. Stoga je potrebno jačanje njihove uloge, reforma i suradnja kako bi se osiguralo da čovječanstvo nastavi razvijati i unapređivati sebe u XXI stoljeću. Iako se od njih očekivalo i više, realnost prikazivanja utjecaja kroz jednu obuhvatniju priču kakva je odje pokušana biti iznesena, samo je jedan od uglova gledanja bez imalo pretenzija da se odgovori na sva pitanja i zauzme jedinstven stav po baš svakom i fragmentiranom pitanju. Jedno je sigurno, a to je da bez umreženog svijeta u kojem postoji međunarodno pravo, pravo subjekata i pojedinaca, javno i privatno, čovjek u sistemu nezapamćene moći država i pojedinaca sigurno da ne bi mogao živjeti kao što je nejkov predak mogao bez globalnih prava i zaštite. Iako se ratovi, stradanja, migracije i siromaštvo nisu ukinuli, postoje garanti da svijet neće trpjeti bog toga. Tome svjedoči kolektivna solidarnost. Ako izostaje kolektivna volja baš svakog svjetskog lidera ili političara da svijet bude jednak za sve, iluzorno bi bilo da vjerujemo da će se to u budućnosti desiti, ali je okosnica svega i šansa za budućnost, unaprjeđenje onoga što imamo danas – to je ogromni globalni sistem upravljanja, kakav drugačije zazivamo i svjetskim poretkom. Utjecaj međunarodnih organizacija na njega je ogroman, a to znači i direktno na ljude. Ujedinjeni svijet čini poredak, a da li će novi biti bolji ili lošiji od starog, ovisi od novih pragmatičnih političkih, filozofskih i najviše humanih motiva čovjeka kao jedinke i čovječanstva kao najšireg mogućeg kolektiviteta da dosegne maksimume ljudske vrste kroz ljudsku odgovornost. Prema tome, na međunarodnim orgnanizacijama je odgovornost opstanka i razvoja svijeta koji moraju ići podjednako, jer se danas i o opstanku puno govori i svjedoči. Ukoliko civilizacija dozvoli da padne etika, pašće i ona sama, a upravo je potenciranje na etici temelj i duh svakog dokumenta koji je nastao u službi čovječanstva i temelj svake institucije na globalnoj razini koja stoji iza prava čovjeka na budućnost u miru, zdravlju, slobodi, izborima i odlukama.

Na koncu, novi svjetski poredak je nešto s čim moramo biti upoznati sa sve elementima koji ga čine, a ukoliko je ovaj sadržaj tome doprinio, misija je sasvim ispunjena.

KORIŠĆENA LITERATURA

Monografije, udžbenici, naučni časopisi i zbornici radova

1. Abazović, D., 2022. Kritika globalne etike – Globalna politika-etički aspekti globalizacije, Nova Knjiga, Podgorica.
2. Adedeji, A., 1991. Africa in the Nineties: a Decade for Socio-Economic Recovery and Transformation or Another Lost Decade?, 1989 Foundation Lecture to the Nigerian Institute of International Affairs – NIIA.
3. Annan, K.A., 2000. We the Peoples: The Role of the United Nations in the Twenty-first Century, United Nations Department of Public Information, New York.
4. Armstrong D., Lloyd, L. i Redmond, J., 2004. International Organizations in World Politics, Palgrave Macmillan, New York.
5. Atkins, G.P., 1977. Latin America in the International Political System, Free Press, New York.
6. Bagvati, J., 2008. U odbranu globalizacije, Službeni glasnik, Beograd.
7. Bajalović-Marković, B., 2011. Pravni aspekti liberalizacije međunarodnog prometa usluga, Službeni glasnik, Beograd.
8. Bajalović-Marković, D., 2011. Pravni aspekti liberalizacije međunarodnog prometa usluga, Službeni glasnik, Beograd.
9. Baker, R.S. i Dodd, W.E., 1927. The Public Papers of Woodrow Wilson, Vol 2, New York.
10. Ball, M.M., 1969. The OAS in Transition, Duke University Press, Durham New York.
11. Barros, J., 1979. Office without Power: Secretary-General Sir Eric Drummond, 1919–1933, Oxford, Clarendon Press.
12. Barros, J., 1965. The Corfu Incident of 1923: Mussolini and the League of Nations, Princeton University Press, Princeton.
13. Beamis S.F., 1954. The American Secretaries of State and their Diplomacy, Vol 10, Cooper Square Publishers, New York.

14. Bećirović-Alić, Maida., 2021. Pravo na suđenje u razumnom roku sa građanskopravnog aspekta, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar.
15. Bendiner, E., 1975. A Time for Angels: The Tragicomic History of the League of Nations, Weidenfeld and Nicolson, London.
16. Bodiroža, M. M., 2008. Međunarodna ekonomija, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, PPGP Comesgrafika d.o.o. Banja Luka, Banja Luka.
17. Boyd, A., 1971. Fifteen Men on a Powder Keg: A History of the UN Security Council, Methuen, London.
18. Božić, N., 1971. Ekonomske sankcije u kolektivnoj bezbjednosti Društva naroda i Ujedinjenih nacija, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Kultura, Beograd.
19. Bramertz, S. i Jarvis, M., 2017. Procesuiranje zločina seksualnog nasilja u nadležnosti Međunarodnog krivinog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Oxford University Press, CPU Printing Sarajevo.
20. Čejović, B. 2006. Međunarodno krivično pravo – opšti i posebni deo, Dosije, Beograd.
21. Čeranić, J., 2011. Oblici povezivanja država članica u Evropskoj uniji, Službeni glasnik, Beograd.
22. Dapčević-Marković, L.J., 2019. Sistem bezbednosti Evropske unije, autorsko izdanje, Inpres, Beograd.
23. Dauster, J., 1998. 'MERCOSUR and the EU: Prospects for an Inter-Regional Association', European Foreign Affairs Review 3.
24. Davinić, M., 2013. Evropski ombudsman i loša uprava, Zaštitnik građana, Službeni glasnik, Beograd.
25. DeSombre, E.R., 2002. The Global Environment and World Politics, Continuum, London, New York.
26. Dexter, B., 1967. The Years of Opportunity: The League of Nations, 1920–1926 Viking Press, New York.
27. Dimitrijević, D., 2007. Međunarodno pravo sukcesije država – sukcesija državne imovine s posebnim osvrtom na sukcesiju SFR Jugoslavije, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Želnid, Beograd.
28. Dimitrijević, V., 1993. Neizvjesnost ljudskih prava – na putu od samovlašća ka demokratiji, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.

29. Dinan, D., 2009. Sve bliža unija, Službeni glasnik, Beograd.
30. Džouns, Dž.R.V.D. i Pauls, S., 2005. Međunarodna krivična praksa, Fond za humanitarno pravo, Beograd.
31. Egerton, G.W., 2011. Great Britain and the Creation of the League of Nations, Scholar.
32. Finkelstein, L.S., 1965. The United Nations: Then and Now, International Organization, Vol. 19, No. 3.
33. Finkelstein, S., 1988. Politics in the United Nations System, Duke University Press, London.
34. Gibney, M., 2002. On the Need for an International Civil Court, Fletcher Forum of World Affairs, vol. 26:2.
35. Gomien, G., 1996. Kratak vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Beograski centar za ljudska prava, BELPAK, Beograd.
36. Hadžić, H., 2019. Međunarodno pravni subjektivitet autohtonih naroda, EUROPERSPEKTIVA, SatCIP, Novi Pazar.
37. Hadži-Vidanović, V. i Milanović, M., 2005. Međunarodno javno pravo, Zbirka dokumenata, Beogradski centar za ljudska prava, Dosije, Beograd.
38. Held, D., 1999. The Changing Contours of Political Community: Rethinking Democracy in the Context of Globalization in Holden (ed.), Global Democracy.
39. Hirsch, F., 1977. Is there a New International Economic Order? International Organization, Vol. 31, No. 4.
40. Isaak, R.A., 1991. International Political Economy: Managing World Economic Change, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
41. Jakobson, M., 1993. The United Nations in the 1990s: A Second Chance?, UNITAR, New York.
42. James, A., 1990. Peacekeeping in International Politics, Macmillan, London.
43. Kapungu, L.T., 1976. The OAU's support for the Liberation of Southern Africa , in Y. El-Ayouty (ed.), The Organization of African Unity after Ten Years, Praeger, New York.
44. Keohane, R.O. i Nye, J. S. Jr., 2000. 'Introduction', in J. S. Nye, Jr and J. Donahue (eds), Governance in a Globalizing World, Brookings Institution Press, Washington DC.

45. Kirgis, F.L. Jr., 1993. *International Organizations in their Legal Setting*, West Publishing, St Paul MN.
46. Kreća, M., 2016. *Međunarodno javno pravo – osmo izdanje*, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd.
47. Krivokapić, B., 2010. *Enkciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd.
48. Lador-Lederer, J. J., 1963. *International Non-Governmental Organizations and Economic Entities: A Study in Autonomous Organization and Ius Gentium*, Sythoff, Leyden.
49. Lansing, R., 1921. *The Peace negotiations – A Personal Narrative*, Houghton Mifflin, Boston.
50. Lindberg, L., 1963. *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford University Press, Stanford.
51. Lopandić, D., 2003. *Osnivački ugovori Evropske unije – Ugovor o Evropskoj uniji, Ugovor iz nice sa amandmanima na Ugovor o EU, Kancelarija za pridruživanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji i Evropski pokret u Srbiji*, ARTEACT O.D. i KOLORTOM D.O.O., Beograd.
52. Mattli, W., 1999. *The Logic of Regional Integration*, Cambridge University Press, New York.
53. McCoubrey H., i Morris, J., 2000. *Regional Peacekeeping in the Post-Cold War Era*, Kluwer Law International, Hague.
54. Medović, V., 2011. *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju – sa praksom Suda pravde EU*, Službeni glasnik, Beograd.
55. Šahović, M., 2008. *Međunarodno pravo u međunarodnim odnosima – druga polovina XX veka*, Službeni glasnik, Beograd.
56. Mijalkovski, M. i Đorđević, I., 2010. *Neuhvatljivost nacionalne moći*, Službeni glasnik, Beograd.
57. Miller, D.H., 1928. *The Drafting of the Covenant*, vol 1, New York.
58. Mišćević, T., 2012. *Nova era međunarodnih organizacija*, Službeni glasnik, Beograd.
59. Mistry, P.S., 1999. *The New Regionalism: Impediment or Spur to Future Multilateralism*, in Bjorn Hettne et al. (eds), *Globalism and the New Regionalism*, Macmillan, Basinstoke.

60. Natsios, A.S., 2001. NGOs and the UN System in Complex Humanitarian Emergencies: Conflict or Cooperation', in P. F. Diehl (ed.), The Politics of Global Governance: International Organizations in an Interdependent World, Lynne Rienner, Boulder CO.
61. Nicholas, H.G., 1992. The United Nations as a Political Institution, 5th edn, Oxford University Press, New York, London.
62. Nogo, S., 2016. Međunarodno krivično pravo, Catena mundi, Beograd.
63. Nossel, S., 2001. Retail Diplomacy: The Edifying Story of UN Dues Reform, The National Interest, Winter.
64. Novović, D.R., 2021. Ratna odšteta od Nemačke u Drugom svetskom ratu i obeštećenje žrtava iz Srbije, Srpska kraljevska akademija naučnika i umetnika, Novi Pazar.
65. Popović, D., 2008. Evropski sud za ljudska prava, Službeni glasnik, Beograd.
66. Račić, O. i Dimitrijević, V., 1980. Međunarodne organizacije, Savremena administracija, OOUR Savremena knjiga, Beograd.
67. Robertson, G., 2002. Crimes against Humanity: The Struggle for Global Justice, Allen Lane, London.
68. Šaćirović, Dž., Brulić, H. i Šaćirović I., 2020. Evropska zatvorska pravila i ljudska prava osoba lišenih slobode, Pravne teme – Časopis Depatmana za pravne nauke God. 8, Br. 16, Univerzitet u Novom Pazaru, Graficolor, Novi Pazar.
69. Šaćirović, Dž., 2021. Kriminalističko-obavještajni rad, Matica Bošnjaka – Društvo za kulturu, znanost i umjetnost Sandžaka, GRAMIS, Novi Pazar.
70. Šahović, M., 2008. Međunarodno pravo u međunarodnim odnosima – druga polovina XX veka, Službeni glasnik, Beograd.
71. Samardžić, S., 2009. Srbija u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, Službeni glasnik, Beograd.
72. Sampson, G.P., 2001. Overview, The Role of the World Trade Organization in Global Governance, United Nations University Press, Tokyo.
73. Seymour, C., 1928. Intimate Papers of Colonel House, Vol IV, London.
74. Simić, J., 2010. Evropski parlamet akter u odlučivanju u Evropskoj uniji, Službeni glasnik, Beograd.

75. Šipkar, M., 2020. Osnove obavještajne analitike (Primjena i značaj analitike u obavještajnom radu policijskih agencija), KNS Nova svjetlost, Pentagon D.o.o., Sarajevo.
76. Sir Crowe, C., 1990. Some Observations on the Operation of the Security Council, including the Use of the Veto', quoted in Geoff Berridge, Return to the UN: UN Diplomacy in Regional Conflicts, Macmillan, London.
77. Sir Lauterpacht, H., 1958. The Development of International Law by the International Court, Stevens, London.
78. Stančetić, V., 2012. Reforma upravljanja u savremenoj državi – razvojni demokratski potencijali decentralizovane države, Službeni glasnik, Beograd.
79. Steele-Orsini, M.A. i Wutrich, W., 1984. Les organisations non gouvernementales dans le systeme international, Relation internationales, 40-1984.
80. Swann, D., 1992. The Economics of the Common Market, 7th edn, Penguin, London.
81. Thant, U., 1978. View from the UN, David & Charles, Newton Abbot.
82. Urquhart, B., 1987. A Life in Peace and War, Weidenfeld & Nicolson, London.
83. Veradi, T., Bordaš, B., Knežević, G. i Pavić, V., 2021. Međunarodno privatno pravo – dvadeseto izdanje, Službeni glasnik, Beograd.
84. Waldheim, K., 1980. The Challenge of Peace, Weidenfeld & Nicolson, London.
85. Waldheim, K., 1984. The United Nations: the Tarnished Image, Foreign Affairs, Vol. 63.
86. Walters, F.P., 1952. A History of the League of Nations, Vol. 2, Oxford University Press, London.
87. White, G., A 1976. New International Economic Order?, Virginia Journal of International Law, vol. 16, no 2.
88. Young, J.W., 1993. Britain and European Unity, 1945–1992, Macmillan, Basingstoke.
89. Young, S.Z., 1973. Terms of Entry: Britain's Negotiations with the European Community, 1970–1972, Heinemann, London.
90. Zimmern, A., 1936. The League of Nations and the Rule of Law, Macmillan, London.

Dokumenti

1. League of Nations Official Journal (hereafter LNOJ) (February 1925)
2. Report to the 5th Assembly, League of Nations Document A.8 (1924)
3. Report to the 7th Assembly, League of Nations Document A.6 (1926).
4. Committee for the Study of Economic and Monetary Union, Report on Economic and Monetary Union in the European Community (Luxembourg: Office for the Official Publications of the ECs, section 3, paragraph 25, 1989).

Internet izvori

1. https://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=520
2. <https://digitallibrary.un.org/record/166567?ln=en>
3. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/18230/Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a_55_305_e_brahimi_report.pdf
5. <https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-association-of-states>
6. <https://www.crvenikrst011.org.rs/istorijat/>

Ostalo

1. Bahtijarević, J., 2016. Međunarodno pregovaranje službenika sa javnim ovlašćenjima (master rad) odbranjen jula 2016. godine na Univerzitetu u Beogradu – Fakultet organizacionih nauka i Univerziteta u Ljubljani – Fakulteta za upravu i ustupljen od strane autora za potrebe izrade doktorske disertacije sa dozvolom citiranja.

PRILOG 1

Upitnik korišćen za potrebe istraživanja

Stav građana o ulozi, učinkovitosti i transparentnosti međunarodnih organizacija u različitim područjima kao što su promicanje mira i sigurnosti, ekonomski razvoj, suočavanje s globalnim izazovima, promicanje pravde i ljudskih prava, podrška zemljama u razvoju, donošenje odluka, zaštita okoliša, prilagodba promjenama, multilateralizam i suradnja te transparentnost financiranja.

PITANJA:

1. Godina rođenja?

2. Pol?

3. Država rođenja?

4. Nivo obrazovanja?

- Nemam obrazovanje
- Osnovna škola
- Srednja škola
- Fakultet
- Imam naučni stepen(master, magistar, doktor)

5. Profesija?

- a. Nekvalifikovani radnik (zemljoradnik, čistač, dobavljač)
- b. Kvalifikovani radnik (zanatlija,...)
- c. Kancelarijski radnik
- d. Specijalista
- e. Nezaposlen
- f. Domaćica
- g. Student

6. Koliko ste upoznati s različitim međunarodnim organizacijama i njihovim djelovanjem?

Potpuno neupoznat (1) - Neupoznat (2) - Umjereno upoznat (3) - Upoznat (4) - Potpuno upoznat (5)

7. Smatrate li da međunarodne organizacije imaju značajan utjecaj na oblikovanje globalne politike?

Uopće ne smatram (1) - Ne smatram (2) - Djelomično smatram (3) - Smatram (4) - Potpuno smatram (5)

8. Koje međunarodne organizacije smatrate najutjecajnijima u stvaranju novog međunarodnog poretka?

Nijednu (1) - Jedinu (2) - Više njih (3) - Mnoge (4) - Sve (5)

9. Kako biste ocijenili dosadašnji uspjeh međunarodnih organizacija u promicanju mira i sigurnosti na globalnoj razini?

Izuzetno neuspješan (1) - Neuspješan (2) - Djelomično uspješan (3) - Uspješan (4) - Izuzetno uspješan (5)

10. U kojoj mjeri smatrate da međunarodne organizacije promiču ekonomski razvoj i suradnju među državama?

Uopće ne promiču (1) - Ne promiču (2) - Djelomično promiču (3) - Promiču (4) - Vrlo snažno promiču (5)

11. Smatrate li da međunarodne organizacije imaju adekvatne mehanizme za suočavanje s globalnim izazovima kao što su klimatske promjene ili terorizam?

Uopće ne smatram (1) - Ne smatram (2) - Djelomično smatram (3) - Smatram (4) - Potpuno smatram (5)

12. Kako biste opisali odnos između međunarodnih organizacija i nacionalnih vlada u procesu stvaranja novog međunarodnog poretka?

Potpuno konfliktan (1) - Konfliktan (2) - Umjeren (3) - Suradnički (4) - Potpuno suradnički (5)

13. Koji su glavni izazovi s kojima se međunarodne organizacije suočavaju u ostvarivanju svog utjecaja na međunarodni poredak?

Vrlo niski izazovi (1) - Niski izazovi (2) - Umjereni izazovi (3) - Visoki izazovi (4) – Vrlo visoki izazovi (5)

14. Smatrate li da bi trebalo povećati ili smanjiti ulogu međunarodnih organizacija u stvaranju novog međunarodnog poretka?

Trebalo bi smanjiti ulogu (1) - Trebalo bi donekle smanjiti ulogu (2) - Trenutna uloga je adekvatna (3) - Trebalo bi donekle povećati ulogu (4) - Trebalo bi povećati ulogu (5)

15. Koje biste prijedloge ili preporuke imali za poboljšanje učinkovitosti i utjecaja međunarodnih organizacija?

Nijedan prijedlog (1) - Vrlo malo prijedloga (2) - Nešto prijedloga (3) - Mnogo prijedloga (4) - Mnogo prijedloga i inovativnih rješenja (5)

16. Koliko ste zadovoljni trenutnim angažmanom međunarodnih organizacija u promicanju globalne pravde i ljudskih prava?

Izuzetno nezadovoljan (1) - Nezadovoljan (2) - Umjereni zadovoljan (3) - Zadovoljan (4) - Izuzetno zadovoljan (5)

17. Smatrate li da međunarodne organizacije pružaju dovoljno podrške zemljama u razvoju?

Uopće ne pružaju (1) - Pružaju vrlo malo podrške (2) - Pružaju djelomičnu podršku (3) - Pružaju značajnu podršku (4) - Pružaju vrlo veliku podršku (5)

18. Kako biste ocijenili transparentnost rada međunarodnih organizacija u donošenju odluka i provedbi politika?

Izuzetno nedovoljno transparentno (1) - Nedovoljno transparentno (2) - Umjereni transparentno (3) - Transparentno (4) - Izuzetno transparentno (5)

19. Smatrate li da međunarodne organizacije u dovoljnoj mjeri uključuju sve relevantne dionike, poput civilnog društva, u procese donošenja odluka?

Uopće ne smatram (1) - Ne smatram (2) - Djelomično smatram (3) - Smatram (4) - Potpuno smatram (5)

20. Kako biste ocijenili ulogu međunarodnih organizacija u suočavanju s globalnim zdravstvenim izazovima, poput pandemija?

Izuzetno nedovoljna uloga (1) - Nedovoljna uloga (2) - Umjerena uloga (3) - Značajna uloga (4) - Izuzetno značajna uloga (5)

21. Smatrate li da međunarodne organizacije trebaju imati veću ovlast i nadzor nad nacionalnim vladama radi ostvarivanja globalnih ciljeva?

Uopće ne smatram (1) - Ne smatram (2) - Djelomično smatram (3) - Smatram (4) - Potpuno smatram (5)

22. Kako biste ocijenili ulogu međunarodnih organizacija u promicanju održivog razvoja i zaštite okoliša?

Izuzetno nedovoljna uloga (1) - Nedovoljna uloga (2) - Umjerena uloga (3) - Zadovoljavajuća uloga (4) - Izuzetno zadovoljavajuća uloga (5)

23. Kako biste ocijenili sposobnost međunarodnih organizacija da se prilagode brzim promjenama u međunarodnom okruženju?

Izuzetno nesposobne (1) - Nesposobne (2) - Umjereno sposobne (3) - Sposobne (4) - Izuzetno sposobne (5)

24. Smatrate li da međunarodne organizacije uspješno promoviraju multilateralizam i suradnju između država?

Uopće ne smatram (1) - Ne smatram (2) - Djelomično smatram (3) - Smatram (4) - Potpuno smatram (5)

25. Kako biste ocijenili transparentnost financiranja međunarodnih organizacija?

Izuzetno nedovoljno transparentno (1) - Nedovoljno transparentno (2) - Umjereno transparentno (3) - Transparentno (4) - Izuzetno transparentno (5)